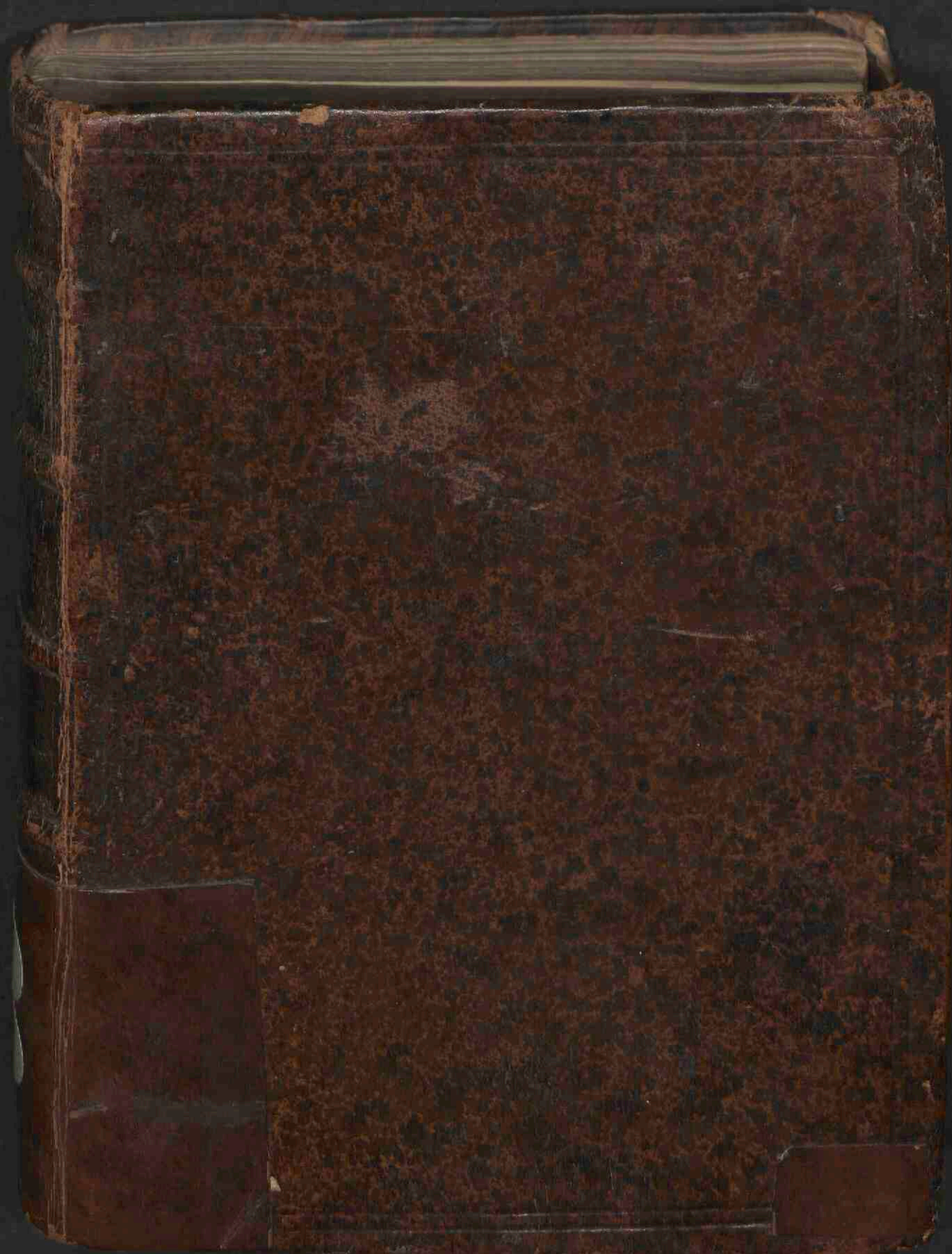

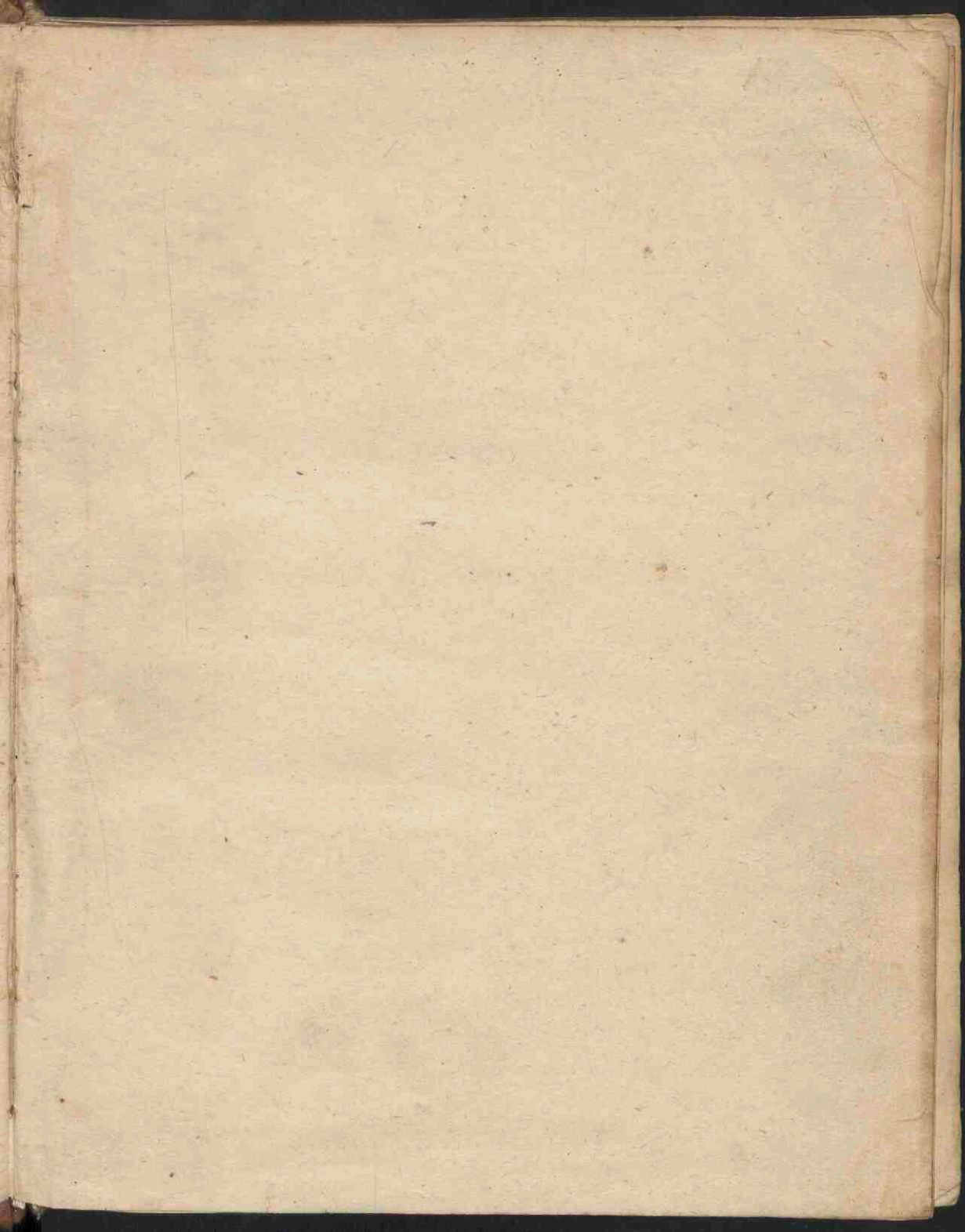

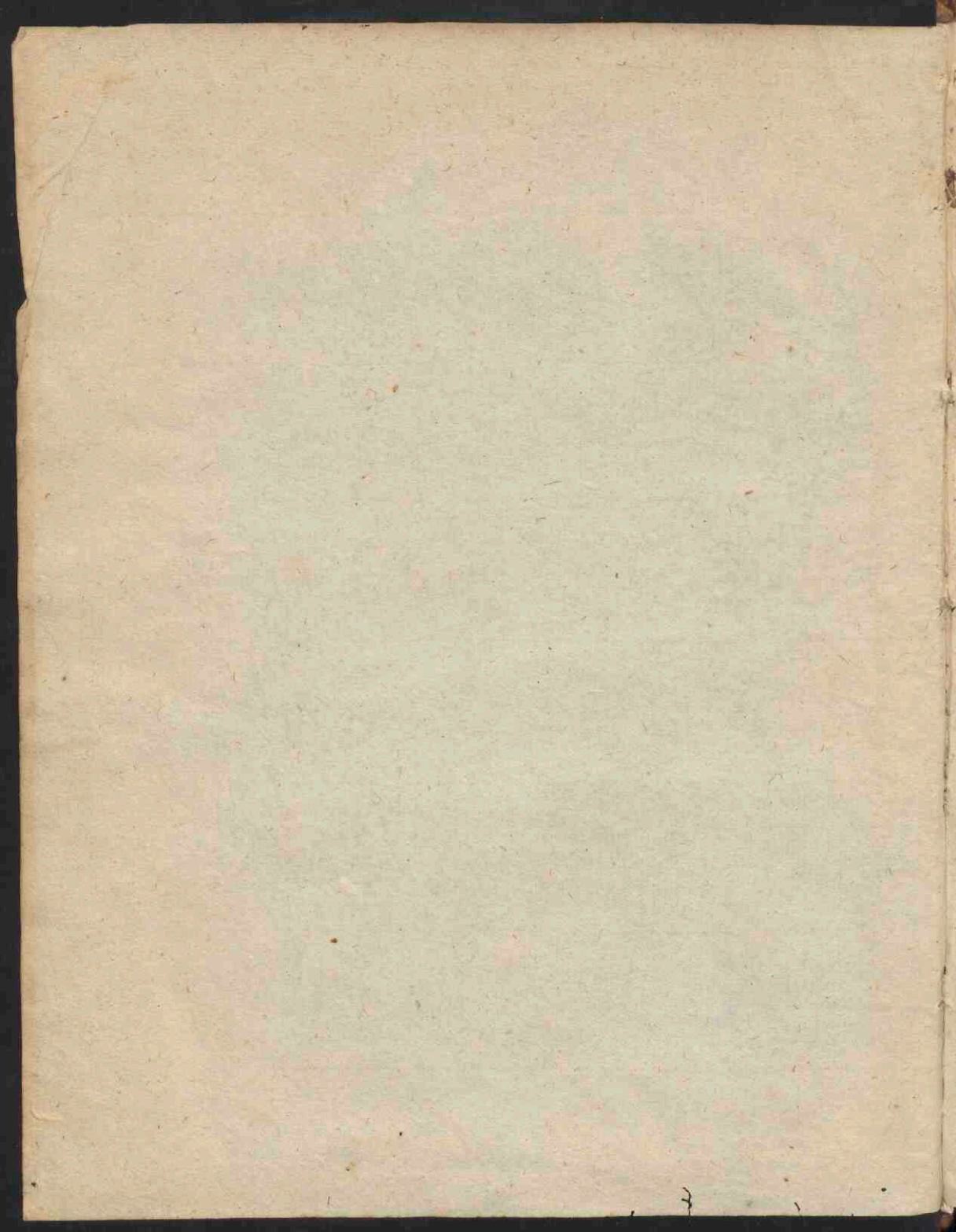
Hieroglyphica, anders emblemata sacra, ofte schat-kamer der zinne-beelden en voor-beelden : gevende een schriftuurlijke ende gegronde uyt-legginge van woorden en zaken, die van een natuurlik en letterlik gebruyk van spreken, tot een geestelike beduydinge zijn over-gebragt en voor graveerszels ende schilderyen in Gods tempel strekken ...

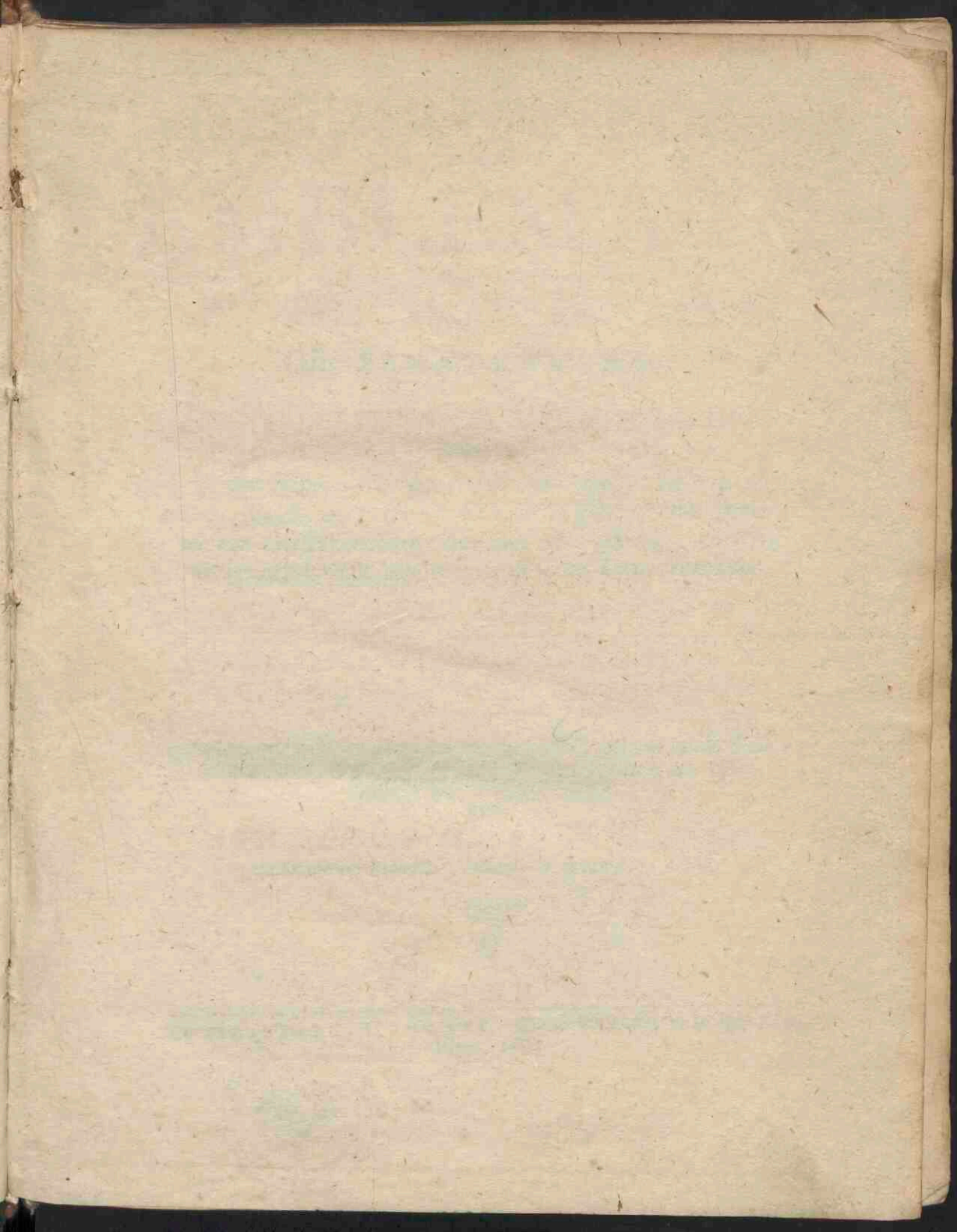
<https://hdl.handle.net/1874/360133>

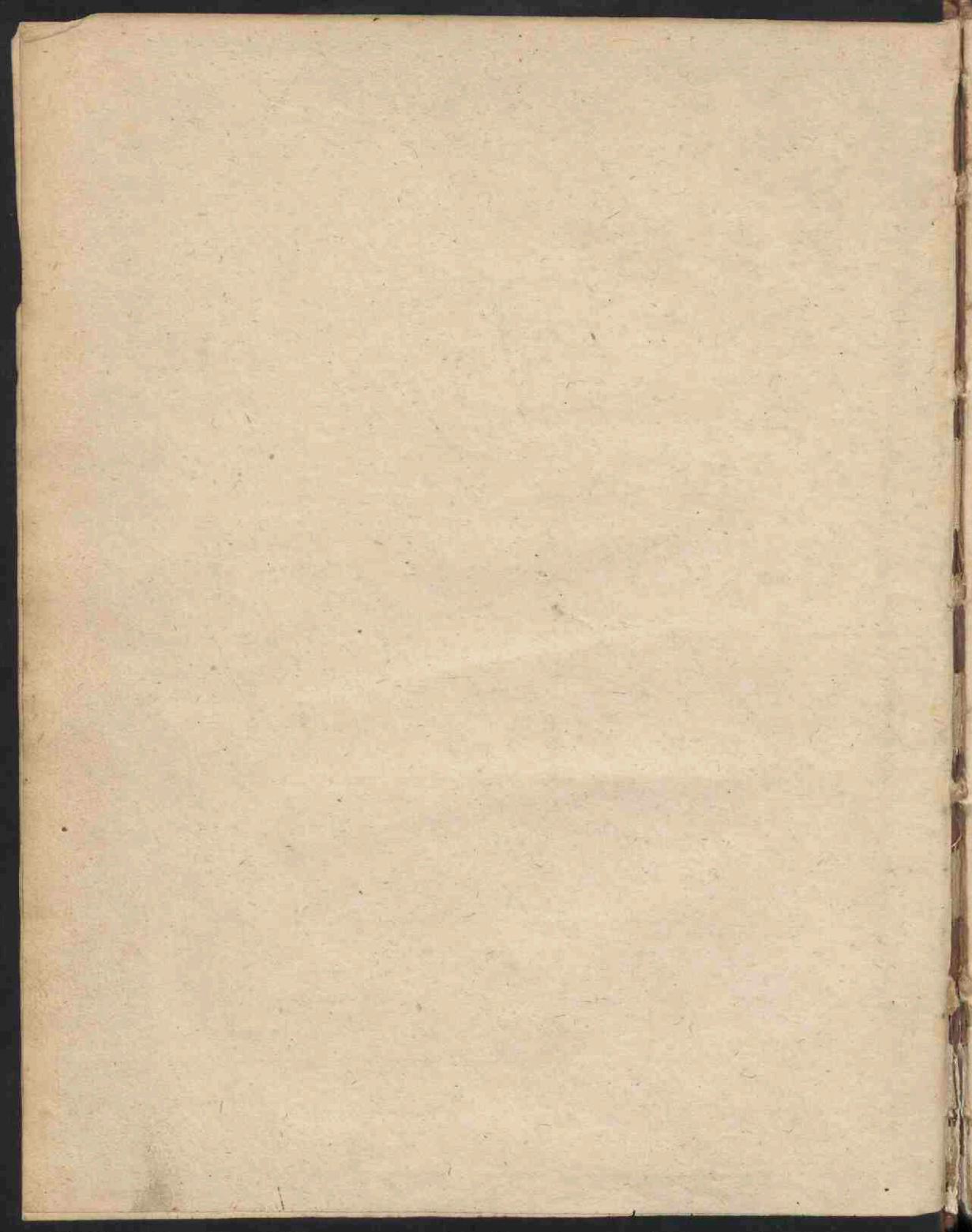

45 p. a. 11

11
EAG 530

11c

HIEROGLYPHICA,
Anders
EMBLEMATA
S A C R A;

Ofte SCHAT-KAMER der
ZINNE-BEELDEN en VOOR-BEELDEN.

Gebente

Een Schrifuurlijke, ende gegronde uyt-legginge van woorden en zaken, die van een natuurlijk en letterlik gebruyk van spreken, tot een Geestlike beduydinge zijn over-gebragt, en voor Graveerfzels ende Schilderyen in Gods Tempel strekken.

Het zy de zelvs woorden, ofte zaken sijn ZINNE-BEELDEN van een gemeene toe-passinge op alle Geestlike dingen; het zy VOOR-BEELDEN van toe-komende gevallen in den staat van Gods Kerke; bysonder des N. Testaments; het zy geheele P A R A-BOLEN van gebeurlike dingen.

¶ Zamen-gesteld volgens de ordze van het ABC. volgens welke Letteren pder woord / en zake zig zal laten binden / op de eygen plaarse welke de Letter zal aanwysen.

Door

HENRICUS GROENE WEGEN,
Bedienaar der Gemeente J. Christi tot ENCHUYSEN.

In 'sGRAVENHAGE,

By MEYNDERT UYTWERF, Boeck-verkooper in de Hal-straat.
Anno 1693.

1875

THE SCIENTIFIC

Aan den

L E Z Z E R,

Die God en zijne Heylige waarheyd van herten lief heeft.

DE wyse Salomo die oordeeld na de wijsheyd der Heyligen, *dat het een eere voor God is* **הסתר דבר** *het woord te verbergen* Prov. 25:2. De vermaarde Taal en God-geleerde, de Heer Johannes Coccejus, die verklaard het in zijn Hebreusch Woorden-boek pag. 582. *loqui tecte, ad necessitatem scrutandi*, op een verborgen wyse te spreken, om tot ondersoeken te noodaken. En in zijn aantekeningen over dese Koninklijke Spreuke geeft hy ons dese aanmerkingen, dat God verheerlijkt word als de mensche zijn woord ondersoekt en naspurd, en als het geene verborgen is, zoo in het Licht word uyt-gchaald. Gelijk ook de Zone des Vaders die God genoemd word. *Die zig verborgen houd* Esai. 45. vl. 15. *en het Koninkryke Gods ook niet en komt* *μὴ ἐὰν κηρύσσῃται μετ' υἱὸς* *met uytelyk gelaat* Luc. 17. vers 20.

Het woord van den levendigen God, die een Licht is, dat heeft ook in zig een helder licht en klaarheyd, de Heylige Geest die in dat Woord spreekt, die geeft 'er getuygenisse van. *De Wet des Heeren is volmaakt, bekeerende de Ziele. De getuygenisse des Heeren is gewis, den slegten wijsheyd gevende. De bevelen des Heeren zyn regt, verblydende het herte: Het gebod*

Aan den Lezer.

des Heeren is zuiver, verliggende de oogen Psal. 119. vers. 8, 9. David zelve die hadde daar van de ondervindinge, want het woord des Heeren was geweest een Lampe voor zijnen voet, ende een Ligt voor sijnen pad Psal. 119: 105. Het gebod dog is een Lampe, ende de wet (de leere die den weg tot het leven en de Zaligheyd aan-wijst) die is een ligt Prov. 6: 23. Den Apostel Petrus had dan reden om aan de gelovige te schryven: Wy hebben het Prophetische Woord dat vaster of zeer vast is; ende gy doet wel, dat gy daar op agt hebt, als op een Ligt schynende in een duystere plaats, (welke ook de duysternissen onses herten kan verdryven en doen op-klaren) tot dat de Dag aanligte ende de Morgen-Sterre in onse Herten op-ga 2 Petr. 1. vers 19. Zoo dat de Dienaren Gods en de Kruys-gesanten Christi door de openbaringe van de waarheyd (uyt dat Woord Gods, welk de waarheyd is Joh. 17: 17.) haar zelvev aange-naam zогten te maken by alle conscientien der menschen als in de tegenwoordigheyd Gods 2 Cor. 4. vs. 2.

Maar of zoo in de Heylige Schriften duydelijk genoeg is voor-gesteld de regelmate van ons gelove en wandel, de *μὲτρον* het Formulier een af-beeldsel der kennisse en waarheyd Rom. 2. vers 20. en zoo het voor-beeld der gesonde woorden 2 Timot. 1. vs. 13. die ons tot het gelove en de liefde Gods in Christo aanleyden: zoo dat in dat woord een glants en Ligt fraald, waar by Gods Kinderen worden in-geleyd tot de kennisse van alle die dingen, die dienen kunnen om de menschen Gods volmaakt te stellen in Christo Jesu.

Egter het heeft de Goddelijke wijsheyd met reden behaagd, dat woord, in zodanigen stijl en onder zulke spreek-wijzen, door de Heylige Mannen, gedreven door sijn Geest, te laten in
Geschrifte

Aan den Lezer.

Gefchripte stellen , die niet aanstonds door-grond worden van die geene die niet op en merken , en geen behoorlijke naarfligheyd aan-wenden om wel te begrypen de verborgen wijsheyd die in de zelve vevat is ; tot welkers beseffen geen andere door en booren , als die , onder de verligtinge van den Geest , na die wijsheyd , in die Goud-myne van het woord des Heeren graven , en zoeken als na Goud en Silver en die naspeuren als de verborgene Schatten , de zulke hebben die belofte , dan zuld gy de vreesse des Heeren verstaan , dan zuld gy de kennisse Gods vinden Prov. 2. versl. 4 , 5.

De Heere eyfste dan ook een geduurig , naauwkeurig , aandagtig ondersock en overdenking en betragting van sijne Goddelyke Schriften , die ons kunnen wijs maken tot Zaligheyd 2 Tim. 3 : 15. door den Propheet Esaias word in sijn Name be-last : Soekt in het Boek des Heeren ende leeft : Niet een van dese en zal'er feylen , het eene nog het ander zal men missen : Want mijn Mond zelve heeft het geboden , en sijn Geest zelve zal se te samen brengen Esai. 34. vl. 16.

De Christus Predikte onder 't Jodendom : Ondersoekt de Schriften : want gy meynd in de zelve het eeuwige leven te hebben : en die sijn het die van my getuygen Joh. 5 : 39.

En Paulus vermaande den Colossensen ; Het woord Christi woone rijkelyk in u in alle wijsheyd Coloff. 3. vl. 16.

Zy hebben dan ook lof by en van onse Heere gehad , die zig in dit loffeljk werk met yver bevytigden ; Efras word zoo ter eeren gemeld als een vaardig Schrif-geleerde in de Wet des Heeren Efr. 7. vl. 6. Apollos als een welsprekend Man , magtig

Aan den Lezer.

zijnde in de Schriften Act. 18. vs. 24. Timotheus als die van jongs af de Heylige Schriften had geweten 2 Tim. 3. vs. 15. Zoo blijven de Beroënsen beroemd in de Kerke Gods van wegen haar edel hert en werk, datse het woord ontfangen met alle toegenegentheyd, onderzoekende dagelijks de Schriften Act. 17. vers. 5.

Zy hebben dan ook ten allen tijden wel verdiend van de Kerke Gods die, daar toe gave en bequaamheyd van den Heere ontfangen hebbende, in het onderzoeken en naspeuren van de woorden Gods andere zogten voor te ligten, en haar geduurig werk daar van maakten om den weg Gods daar uyt *bescheydelijker* te leeren, om zoo de *waarheyd* te bondiger in te scherpen, de *dwalingen* te kragtiger te weder-leggen, en de *Godsaligheyd* uyt sijne regte gronden, tot overredinge van de Zielen veele aan te prijzen.

En zedert dat God met de gesegende tijden van de Reformatie het *eeuwig Euangelium* heeft laten verkondigen, en uyt de *Agyptise duysternissen* van het Pausdom het licht van de herfelde *waarheyd*, te klaarder met een heldere glants heeft doen uyt-stralen; en heeft het de Gereformeerde Kerken, ook onse *Vader-landse*, niet ontbroken aan arbeydsame, wijdberoemde Mannen, die haren kostelijken tijd en onvermoeyden vlijt zeer gaerne hebben besteed en aangeleyd in het onderzoeken van het woord des levendigen Gods, geestelijke dingen met geestelijke t'zamen-voegende, en zoo de Heylige Schriften vergelijkende met den anderen, die dan uyt liefde tot God tot eere van sijn Woord, tot op-bouw van haar Naasten, zeer gaerne mede-deylden datse van God uyt zijn woord hadden geleerd, om zoo veel in haar was, alles te doen tot vervulling van
de

Aan den Lezer.

de Goddelijke beloften : *Alle uwe Kinderen zullen van de Heere geleerd zijn* Esai. 54. vl. 13. *veele zullen 't naspeuren en de wetenschap die zal vermenigvuldigt worden* Dan. 12 : 4. ja, *de Aarde zal vol zijn van de kennisse des Heeren, gelijk de wateren den bodem van de Zee bedekken* Esai. 11. vl. 9.

Onder dese alle die zoo in onse tijden ten nutte van Gods Kerke overvloedig in het woord des Levens hebben gearbeyd, om dat ook door de Penne en hare geleerde Schriften ten dienste van ons Volk en hare Land-genoten te ontvouwen : en zoo open te leggen die aanbiddelijke en *veelvuldige wijsheyd Gods* daar in verborgen. Zoo is bekend en beroemd de geleerde Schryver van dese bladeren de Heer *Henricus Groenewegen*, laast Dienaar van de Gemeente Christi tot *Enchuyfen*, van wiens moeyte en arbeyd de alverflindende dood in dese jare een eynde maakte.

Wy vinden ons buyten noodsake om ons over des Mans loffelijke, doorwrogte, en welbearbeyde Schriften tot roem der zelve uyt te breyden : Daar die in de kennisse van allen en met veel aangenaamheyd en vrugt van veele gelesen zijn, en zoo nog blyven overvloedige en klare preuven van sijn schrandder verstand, en vlugge pen, en van sijn geoeffende zinnen om na de gelijkformigheyd des geloofs in het regt verstand, ook van de swaarste en moeyclikste stukken van Gods Woord, gelukkig en met veel klaarheyd van stijl en redenen den min-geoeffenden voor te ligten.

En gelijk sijn werksame geest noyt kon rusten, zag men hem onvermoeyd en wakker van het eene werk tot het ander overstappen : Naar het bearbeyden van het Hoog-lied van Salomo,
de

Aan den Lezer.

de Openbaringe van Johannes, den Brief aan de Hebreer, de Psalmen van David, en andere Schriften, die met zoo veel toejuychinge sijn ontfangen, wierd sijn E. te rade met bysondere vlijt en wakkere naarsligheyd zig te begeven tot een nauwkeuriger verhandeling van de *Hieroglyphica* anders *Emblemata Sacra*, om alsoo te openen en sijnen Lezer in te leyden in de *Schat-kamer der Zinne-beelden* en *Voor-beelden*, en meeste oneygentlijke spreek-wysen, die gevonden worden in de Heylige Boeken, en waar onder de al-wijse God de Schatten van sijne Hemelsche wijsheyd verborgen heeft, ten eynde alsoo de vlijd van alle die wijsheyd zoeken mogte worden op-gewekt, om die in den Schat van dese woorden na te speuren. *En die te door-gronden, der Koningen heerlikheyd* Prov. 25. vf. 2. 't is dan ook een werk ten hoogsten betamelijk den geenen die God-geleerde willen heten, en ervaren sijn in het woord der gerechtigheyd; die niet altoos moeten blyven staan op de eerste beginselen van de Leere Christi, maar ook tot de volmaakte heyd moeten tragten voort te varen, om zoo wijsheyd te spreken in de volmaakte.

Zijn Eerw. de Heer *Groenewegen*, wist zeer wel, hoe dat al overlange zoo een werk als hy in dit Geschrift ondernam van veele verstandige Liefhebbers van de Geheimen van de woorden Gods, en die wijsheyd daar in op-gesloten, met veel ernst was begeerd, en met verlangen van dese of geene beroemde Mannen was te gemoet gesien en afgewagt. De Heer *Salomon van Til*, getrouw en yverig Leeraar in de Gemeeynte Jesu Christi tot Dordrecht, en vermaard Professor in de Illustre Schole aldaar: Schrijft in een aansprake aan sijne Leerlingen: *Optandum quoque esset, ut quis systema aliquod emblematicum ex probatis authoribus conficeret, in quo typorum & Dictionum Metaphoricarum*

Aan den Lezer.

carum ratio exponeretur : quod ordine alphabetuo nuper tentaverat, vir probata fidei, pietatis & eruditionis, qui multa in eum finem collegerat, sed eheu immaturâ morte nobis ereptus est. Het ware ook te wenschen, dat yemand cenige versamelinghe der Zinne-beelden uyt goet-gekeurde Schryvers op-maakte, waar in de reden van de Voor-beelden en oneygentlijke spreek-wijzen (te weten der geene die in de Heylige Schrift voor komen) verklaard of uyt-gelegd wierde, dat onlangs na de ordere van de Letteren van het A. B. C. was onder-nomen van een Man van beproefde trouwe, Gods Vrugt ende geleerdheyd, die veele dingen tot dien eynde versameld had, maar og laci! door een ontydige dood ons ontrukkt is.

De Heer van Til heeft buyten twiifel hier het ooge op den Hoog-geleerden, en Berwaardige Heer *Nicolaus Lydius*, (in sijn leven) Dienaar Jesu Christi tot Franeker, van wien de Heer *Johannes d'Outrein*, des zelfs op-volger in den Predik-dienst der Gemeynthe in de zelve Stad Franeker, en nu waardig en gelieft Predikant tot Arnhem, in zijn Inleyding tot het Hoogelied van Salomo pag. 166. getuygd heeft? Die het geluk gehad hebben van sijn Eerw. na by te kennen, dragen getuygenis van zijn bondig oordeel, doorsiende begriep van Goddelijke zaken, en van zijn doorwogte geleerdheyd. Waar van wy wenschen dat het gemeen nog voor-deel konde trekken, door het uyt-geven van zijne doorwogte Schriften, die hy, schoon onvolmaakt, heeft na-gelaten: onder andere van een **LEXICON HIEROGLYPHICUM**, hoedanig een de geleerde wereld al lang heeft nodig gehad, en waar toe onsen Schryver een zonderling Talent besat.

Tot dat zelve werk hadde dan ook desen onsen Schryver na
* * *
alle

Aan den Lezer.

alle zijnen voor-gaanden arbeyd zig met lust en yver aange-gord, en naar het talent dat hy besat, daar van zijne andere Schriften getuygen, mogte men verwagtinge hebben dat hy in zoo wigtigen stoffe, als hy hier onder nam, onder den zegen Gods, het gemeen met een door-wrogt, zeer nodig, en *zakelijk werk* zoude gediend hebben: wy horen 't van hem zelve, dat hy het hier op gefet hadde, als hy dus van zijn voorne-men heeft geschreven pag. 233. *Want wy hebben geen enkel Woorden-boek, maar een zakelijk werk willen t'zamen-stellen.*

Maar gelijk de Heer *Lydius* zal: zoo is ook de Heer *Groenewegen* door de dood belet geworden dit werk af te doen en te brengen tot zijn volmaaktheyd.

Juyft als hy het zelve onder nam, en daar in met vermaak besig was, om de *Hieroglyphica* of *Geestelyke Zinne-beelden* te gaan *versamelen en plukken uyt den Thuyt van het Oude en Nieuwe Testament*, op dat hy die als *liefelijke Vrugten*, welke *onse Heyland voor sijn Bruyd had bereyd*, aan de zelve als een *Speel-noot van dien Bruydegom* mogte aanbieden, op dat we in desen zijn eygen woorden gebruyken, zoo was aan het licht gekomen het Boek van *Dr. Balthasar Bekker*, genaamd de *Be-toverde Wereld*, dat zoo veel gerugts maakt en zoo veel erger-nisse baarde. Hier wierd onsen Schryver door verscheyden vermaand, versogt, ja als *door geweldenaars gedwongen* voor een kleynen tijd dit werk te staken, terwijl de tijd en gelegent-heyd der zaken hem nootsaakte *te sryden voor het Gelowe dat een-maal den Heyligen was overgeleverd* *Judaë* vl. 3. Zoo wierd hy op-gewekt om de *Godsalige voetstappen* van verscheyden destige gelcerde Luyden, die tegen dat befaamde Boek het hare hadden by-gebragt, *na te volgen*, en zijne *gelijkformig-heyd*

Aan den Lezer.

beyd en een stemmigheyd met haar L. te bevestigen. Zoo schreef hy dan zijn *Pneumatica* ofte *Leere van de Geesten*, en weder-leyde, (den Lezer van dat Bock oordeele) zoo bondig en grondig de verkeerde stellingen van *Dr. Bekker*, door goede redenen uyt de Natuurkunde en het woord Gods, dat hy daar in geen andere Schryver om op het zedigste daar van te vonnissen, behoeft te wijken, en *Dr. Bekker* hem nog antwoord schuldig is.

Door dien arbeyd by die gelegentheyd hem gebooren, zoo moest dit onder-nomen werk wat rusten, en als hy zig zelven naar het voltoeyen en af-drukken van zijne *Pneumatica*, weder tot het vervolgen van de *Hieroglyphica Sacra*, met wakkeren ernst op-wekt, en daar in vlytig voort-vaard, zoo komt de fatale ure, die zijn Eerw. den draad zijnes levens af-snijdt, en met eenen van dit werk, eer dat hy, door de voor-gemelde beletselen verhinderd, het zelve na zijn voornemen had konnen volmaken.

De op-gestelde Titels en zaken, zoo verre als den Auteur die met eygen handen in 't net geschreven hadde, zijn egter zo wel uyt-gewrogt en behelsen zulke gewigtige en nutte stoffen, dat het te beklagen zoude geweest zijn in dien de zelve verduyfterd waren, om het ligt niet aan te schouwen. Ter wijlen ook de Titels elk een bysonder Hooft-stuk uyt-maken, en alsoo met de volgende niet t'zamen-hangen, zoo mag men dit werk, hoe wel anders door de dood des Auteurs on-volmaakt, egter als volmaakt aanmerken, in die stukken die sijn Eerw. in het zelve verhandeld en uyt-werkt.

En of schoon den Schryver het maar tot in de Letter F. ge-

Aan den Lezer.

bragt heeft, zoo zal men egter in het onderzoek en naar-lezen van dit werk bevinden, dat om de gelijkheyd en gemeenschap van de Stoffen, en die betrekkinge die zy hadden op malkanderen sijn Eerw. onder de afgehandelde Titels hem heeft uytgebreyd, ook over de zulke die anders onder de volgende Letters behoorden, en die dan daar tot bekortinge van het werk zouden hebben moeten uyt-vallen, gelijk wy daar van zelfs door sijn Eerw. pag. 233. gewaarschouwd zijn.

Dat den Auteur in het behandelen van verscheyde getuygenissen der Heylige Schriftuure zig der kortheyd bevljigd heeft, daar van gaf hy ons in dit sijn werk ook zelve de reden pag. 57. om dat der zelve breede deductie en uyt-voeringe het werk is van een *Commentator*, Uyt-legger, waar voor hy dit werk niet wilde uyt-geven, maar eer voor een *index*, aanwyser.

Nogtans in die korte uyt-breydingen die hy geeft, en die vergelijkingen die hy van verscheyde passagien van Gods woord gemaakt heeft, ziet men die in hare wijsheyd en kragt als in haar dag gesteld: Daar dan onse Schryver dit nuttig werk op zoo een gemakkelijke ordre begonnen en dus verre, als het tegenwoordig is, gebragt heeft, zoo ware wel te wenschen dat den yver-Geest van dese of geene geletterde Mannen wierd op-gewekt, om dit zelve werk, daar het gelaten is, op te nemen, te vervolgen, en ten nutte van 't Gemeen te vol-maken.

Dat nu op desen voor-gang, en het spoor van onsen Auteur te ligter zoude zijn, dewijle wy niet alleen hebben de Registers van het Oude en Nieuwe Testament die van den zelve meest tot zijn rigt-snoer gevolgd zijn, maar ook die zoo
vol-

Aan den Lezer.

volmaakte Concordantien van alle de woorden des Oude en Nieuwe Testaments, door de weergalose naarstigheyd van *Do. Abrahamus Trommius*, ten nutte van de Nederlandse Kerken aan het licht gebragt.

De Heere doe in dese donkere en droevige dagen verder sijn Aangesigte over ons Land en Volk, en de Gereformeerde Kerke ligten, hy neme meer en meer allen aanstoot en ergernisse uyt het midden van de zelve weg, hy geve vorders aan de zelve Herders na sijn herte, om die te weyden met wetenschap en met verstand, hy make de Opsinders van de zelve vreedzaam, en hare dryvers regtvaardige, ja sijn Volk alle te zamen regtvaardige, de kleinste tot duysend, de minste tot een magtig Volk. Hy de Heere doe het licht der Mane sijn als het licht der Sonne, en het Licht der Sonne make hy zeven-voudig als het Licht van zeven dagen, ten dage als de Heere de Breuke zijnes Volks zal verbinden, ende de wonde daar mede het geslagen is, genesen. Onder-tusschen versterke de Heere onse Herten in dese goede hope van sijn getrouwe beloften: *De Heere en zal sijn Volk niet begeven: nog hy en zal sijn Erve niet verlaten: want het oordeel zal weder-keeren tot de gerechtigheyd, ende alle opregte van herten zullen het zelve na-volgen, vrede zal over Israël sijn, Amen! ja Amen!*

R E G I S T E R

der

H O O F T - W O O R D E N ,

*Welke in dit Boek, onder Zinne-beelden en Voor-
beelden voor-komen, en verklaart worden, met
aanwysing der Blad-zyden, waar de zelve te
vinden zyn.*

	pag.		pag.
A		B	
Arde.	1	Baal Hamon.	65
Aaron.	3	Babel.	65
Abel.	6	Bakken.	71
Abraham.	11	Balak.	71
Ab-schalom.	18	Balfem, of Olye.	72
Achab.	21	Baniere.	72
Achor; Dal Achor.	22	Baren, ofte Golven.	73
Akker, Akker-bouw, Akker-lic- den.	23	't Baren eener Vrouwe.	74
Adam.	23	Basan.	75
Adder.	25	Bazuyne.	76
Aas, Dood Lichaam.	26	Bedde.	78
Afgrond, Diepte.	27	Beeld.	79
Aloè.	28	Beesten.	80
Alfzem.	29	Behemot.	81
Altaar.	30	Becke.	86
Apotheker.	34	Beker.	87
Arbeyden, Arbeyders.	35	Benjamin.	88
Arend.	36	Berg.	90
Arke Noags.	38	Befnydeniffe.	94
Arke des Verbonds.	41	Bet-Aven.	99
Antichriff.	47	Bijle.	100
Affür, Affirien.	53	Bileam.	101
		Bladeren.	107
			Blixem.

Register der Hoofst-woorden.

	pag.	D.	pag.
Blissem.	107		
Blind.	111	D Ag.	167
Bloed.	114	D Dalen.	171
Bluffchen.	125	Dan.	171
Bok Geyten Bok.	127	Dauw.	172
Bock.	129	David.	174
Boeye, Keten, Band.	131	Dekken, Bedekken.	183
Booge.	133	Deeg.	185
Boom.	133	Deel.	187
Amandel-boom.	136	Deure, Poorte.	189
Appelen-boom.	ibidem	Diep, Diepte.	192
Bufch-boom.	ibid.	Dieren.	194
Ceder-boom.	ibid.	Duyr, Duyrte, Gebrek.	194
Calmus- of Cancell-boom.	137	Dithelen en Doornen.	169
Dennen-bomen.	ibid.	Dogter.	198
Doornen-bomen.	ibid.	Donkerheyd.	199
Eyken-bomen.	ibid.	Donder, Donderen.	203
Granaat-boom.	ibid.	Dood.	205
Myrten-boom.	138	Dorfchen, Dorfch-vloer.	207
Noten-boom.	ibid.	Dorften, Dorft.	210
Olijf-boom.	ibid.	Draak.	216
Roofen-boom.	ibid.	Drek, Vuyligheyd.	220
Sittim-boom.	ibid.	Dronken, Dronkenschap.	221
Willigen.	139	Droom.	223
Wijnftok.	ibid.	Druyven.	233
Borften, Melk-vaten.	140		
Bofch, Woud.	142	E.	
Bouwen, Breeken, Afbreeken.	144	E Dik.	235
Brief.	145	Edom.	237
Brood.	146	Eed, Eed-zweeren.	243
Bruydegom, Bruyd, en Bruyloft.	148	Eenboornen.	247
Bruyfen, Ruyffen.	150	Eenfaam.	250
Buygen, zig neder-buygen.	151	Eerft-geboorenc.	251
Buydel, of Bundel.	154	Eerftelingen der Vrughten.	255
		Egypten.	256
C.		Elephant.	278
C Anaan.	157	Elia de Profect.	278
Cananiter, Tale Canaans.	160	Elpen-been.	283
Croone.	160	Epha.	285
Cufch Mooren.	163	Ephraim.	287
		Erve,	287

Register der Hooft-woorden.

	pag.		pag.
Erve, Erfenisse.	295	Pascha.	315
Eſau.	299	Pinxſter-Feeſt.	328
Ezel, Muyl-Ezel.	299	Feeſt der Tabernaculen.	333
F.			
F Akkel.	303	Land-ruſſe des zevenden Jaars.	339
Feeſt, en des zelfs Zoorten.	305	Van het Jubel-Jaar.	341

. H I E R O .

HIEROGLYPHICA,

Anders

EMBLEMATA SACRA;

Ofio

Schat-kamer der Zinne-Beelden,
en Voor-Beelden.

Aarde, ארץ 17.

ARDE. Zie Genes. 1. Hoff. 1-10. en 2. Hoof. 4. en 1 Chron. 16. Hoof. 30. Job 26. Hoof. 7. en 38. Hoff. 4/ 5/ 6-14-18. Psal. 24. Hoof. 2. en 74. Hoof. 17. Psal. 3. Hoof. 19. Eccles. 1. Hoof. 4. Esai. 40. Hoof. 12. Jerem. 10. Hoof. 12. Acto. 4. Hoof. 24. Et. De zelve is die vaste Floot / die door Gods Allmagtigen Wille geschapen / en overzulkas niet van haar zelfs / ook niet van Geuwighend / maar in de tijd is voortgebracht : Om welke tijdelikheid ende successie in plaats van het woord Aarde, 't woord van *Beuwen* meermaals gebruykt woord. Zie Heb. 1: 1/2. Dese groote Floot was in den alder-eersten manschikheit van gestalte / wt Aarde en Water t'zamen vermengd / hoe-wel sy door de kragt van Gods Geest on-derhouden / ende allengskens wierd toe-bereyd ; tot datse daar na / op den tweeden dag in de Zee en het drooge is onderschepden geworden ; en in zes dagen tot groote eierlikheid is gebracht.

(a) Deze Aarde, zoo als sy was onderschepden / en tegen-gesteld tegen de Zee, en door het drooge genomen woord / beduyt die Landen / in welke Gods

Woord gezaagd ende ontfangen woord : in welke Gods Kerke haar woonfinge ende Herberge vind ; ende Christo Telgen en fpruyten werden geplant. Zie Matth. 13. vers 38. alwaar den Acker de gausche Wereld is ; in opzigt van de bezaayinge die God onder Joden en Heydenen door het Evangelium / tot aan des Werelds eynde wuide bezodderen / in elk Land op zijn bescheyden tijd / ende eyndeift in allen Landen ontrent het eynde der Eentwen. Zie Matth. 13. vers 49. En bergelijc 1 Timoth. 2. versf. 5/ 6. welke plaats zeer diepe aanmerkinge waardig is. Ende moet niet minder bergeleken worden Esai. 8. vers 8: In welke het Land (Territorium) der Kerke ; toe ter tijd geplaatst in Canaan / werd genaamd het Land / ofte de Aarde van Jesus ontfen Immanuel. Immer / van wanneer de Landvoogden zoodanig zijn overtuigd / datse ; ten minsten ; het Evangelium niet openbaar bestryden / maar binnen haar Land-palen Gods Kerke boeden en herbergen / zoo worden hare Rijken / die eerst een woeste Zee waren / als een Aarde, van de Wateren onderscheyden. Vergelijc met aandagt Apoc. 10: 2. alwaar Gods bedwingende magt ontrent de Kerke ; immer de staat van het gemeene Christendom bereld werd by het zetten van zijn linker voet op de AARDE, ende die hy ontrent het woeste Heydendom oefende / by het zetten van zijn regter voet op de Zee. Den Draak, die eerst door de Joodsche Oberheden en Maagten die als in den Hemel zaten woede tegen de Vrouw (de Gemeynthe) is door den Donner en Blixem Gods op de Aarde geworpen, als hy genoodsaakt wierd door de verwoestinge Jerusalems plaats te rupinen / Apoc. 12: 9-13.

(b) De staat van de geruste ende bebedigde Kerke / uyt welke de ergerissen zijn wtgeroepd / ende gerechtigheid gehandhaaft / noemd Esaias Capit. 65: 17. Een nieuwe Aarde. Dese staat bangd aan in het N. Testament van Christi verheerlikinge af ; ende werd van dage tot dage al wijders vernieuwd / wtschuddende allengshens het onvolmaakte Oude wesen / tot op de volkomen berlofinge van het Schepsel van de dienstbaareheid der verderffnisse. Vergelijc 2 Corinth. 4. : 17. Rom. 8: 20/21. 2 Petr. 3: 11.

(c) Het Beest (verstaad het Lichaam (Systema) van de uiterlijke Belijders van het Christendom ; dog welker Gros niet zijn de Bruyd Christi / maar dierlike Menschen) welk Beest eerst wel uyt de Zee, ofte de informe gedaante van het woeste Heydendom opquam / werd in een tweede gestalte vertoon / nu al zijnde op de Aarde, nog hooger uyt de zelve opklimmende ; dat is uyt het Christendom nu zijnde gebracht onder haar Kerklieke en Wereldlike Hoofden en Regenten / van waar sy den Hemel en Christi Throon hebben bekronnen. Zie Apocal. 13. Cap. En in die zin zag men doe den Draak zijn magt aan het Beest overgeven. In de zelve zin werden ook zijne Onderdanen genaamd Inwoonders der Aarde Cap. 12.

Van de dingen die tot de werken die op de Aarde zijn behooren / zal op pder Letter werden gehandeld.

Aaron

Aäron , אַהֲרֹן אֶהֱרֹן.

Zie van den zelven verheben Aarnpenaar / ende zijn af-konste / ende zijn Vrouw / ende Zoonen / als ook zijn tweederley beroeping; 300 extraordinair in zijn Ambassade wt Gods name by den Coning Pharao beerrigt onder Mofa; wiens Taalman hy was; als ook ordinair tot de Hoogen-Priesterlike bedieninge / die wt hem hare Eydre af-rekend Exod. 4de. en 6de. Capit. Ontrent die eerste byfondere zendinge is aanmerkelyk / dat hy van wegen dit Taalmanfchap 't geen hy door Godlike autoziteyt ontfangen had / om in plaats van Mofes wt te hoeren werd genaamd den Mond van Mofes, Exod. 4: 16. ende Mofes hem tot een God werd gesteld; dat is die in Gods plaats; als die hoor en van wegen God aan Aäron zoude bekend maken 't geen hy door de aldernaaste gemeenschap met God had ontfangen / Exod. 4. vers. 15 / 16. Vergelyk Num. 12: 6. Best wierd van overgest La Elohim, niet door de woorden tot een God, maar van wegen God. Vergelyk de spreekwojse Psal. 27: 8. 't welke het andere lit; hy zal u tot een Mond zijn wtbruyklyk aantwojft; Ende in zulker hoegen werd ook Mofes zelfs in die bedieninge tot een God van Pharao te zijn gesteld / Exod. 7: 1. Dit nu alles geschiede hoor al eer Aäron in het Priesterfchap nog was ingehuldigt. Daarom de dypberpe van die lieden welke de Politike Magten in de Kerke by Mofes / ende de Kerklieke by Aäron bergelyken; alsoo dat een Politicq hooft wegens zijn Aarnp / een God van de Kerke zijn zoude / ober-twgd word van krankfammighepd. Aldus moft men / om de reden van die benaminge tot een God op fchoulen te stellen ook erkennen / dat de Kerklieken het Woord Gods wt den Mond der Politieken moften van Gods weegen ontfangen; en dat een Politicq Christen Regent ook een God van den Grooten Turk was. Dog van desen name breeider op het woord אֱלֹהִים Elohim.

Ontrent zijn Hoogen-Priesterlike waardighepd / ofte ordinaire instellinge in die bedieninge is aanmerkelyk / dat hy des wegen werd gekroond met den uytmuntende eer-titel van een wapendrager / als die op zijn hoor-hoof dzoeg De Heylighepd des Heeren. Zie Exod. 28. vers 36. Zeer duydelyk betekeneude / dat men hoor hem gelepd word tot de aanmerkinge van het waaragtige Lichaam en tegen-beeld van die Heylighepd / welke in hem schaduwagtig verdoond werd; ende dit alleen is het oogmerk van dit werk. Wy zullen dan reden geben waarom en in welke dingen Aäron is een voorbeeld Christi. En van de onvolkomenhepd van dit hoor-beeld.

1. Dat Aäron is geweest een schaduwagtig hoor-beeld Christi is duydelyk. Om dat de gantsche Wet is een schaduw van toekomende goederen, niet het Beeld zelve der zaken, Heb. 10. vs. 1. En daarom bysonder moeten alle zulke beampde Personen die de zelve Wet bedienden onder der zelve schaduwden worden gerekend; alsoo niet alleen buyten haar dienst de Wet niet kan ingeboerd worden / nogte stand hebben / maar om dat ook in haar Ordinantie / Inhoudinge / en Dienst / een hoornaam deel van de Wet bestaat. Gelyk wt Levitico

tico ofte het Priester-Boek klaar te zien is. Daar by komt dat de *H. Schrijvers* des *N. Testaments* / meermal die bergelijkinge tusschen Aäron ende Christus maken. Zie *Hebr.* 5: 4/5. Gelijk Aäron: ook Christus. En den Titel van de Geheyligde des Heeren aan Aäron gegeven / niet anders dan op Christus in wyntemmenheid kan worden toegepast; die ook zelfs de HEYLIGE Israels genaamd word / *Esai.* 54: vs 5.

Hier in bestaat dan de ober-een-komste.

(a) In de wettige Ordinantie en instellinge tot dat hoogwaardig Priester-Ampt / om van Gods wegen 't selve by 't Volk te verrigten. Zie *Hebr.* 6: 4. Ende niemand neemt hem zelve die eere aan, maar die van God geroepen word, gelijk Aäron; alsoo ook Christus. Dese instellinge word bezegeld door het openlijk inhuldigen / 't geene in de Zalvinge van Aäron en sijne Zoonen is geschied; als ook in het aantekenen van haare Heylige Kleederen *Levit.* 8. *Hff.* 1-12-30. Welke Zalvinge in Christo het tegenbeeld op een wyntemmenwijse is verbuld. Zie *Psal.* 2: 6. Vergelijk *Psal.* 45: 8/9.

(b) In het Bedienen en wythoeren van alle deelen ende leden van het Priester-schap: Welke twee behand staan; 1. In het Offeren van Gaben ende Slagt-offeren door de Zonde; en zoo heeft ook onsen waren Hoogen-Priester zig zelfs eenmaal op-geofferd, om veeler zonden weg te nemen *Hebr.* 9: 28. Ten 2. In de Voorbiddinge en intercessie door het Volk / by God / welk Ampt Aäron ook bligtig volbragt heeft *Exod.* 17: 10. Vergelijk hier mede den Hoogen-priesterlijken Zegen / gelegd in den mond Aärons, om by God / tot het Volk ende het selve ten goede wt te spreken / *Num.* 6. *Hff.* 23-27. Een openbaar Voorbeeld ook van Aärons voorpraak door het Volk by God / hebt op *Num.* 14: 5. Alsoo is Christus onse eenige Voorsprake by den Vader *1 Joan.* 2. *Hff.* 1/2. *Rom.* 8: 34. en *1 Tim.* 2: 5.

(c) In de singularheyt en afzonderheyt van Aärons Hoogen-Priesterlike Ampt: Want al schoon daar veel Priesters als sijn Zoonen ende hare volgers onder hen Priesters waren; nochtans was niemand beneben hem in waardigheyt mede-Hoogen-Priester / nocht had recht om in het Heylige der Heyligen in te gaan / op hals-straffe dan by alleen; alsoo ook Christus; Zie *Hebr.* 6. *vs* 20. en 7: 28. en 9: 11-24. Aäron wierd eerst daarom door af singularlijk gezalf / ende dan daar na sijn Zoonen / na dat al voorts de Offerande was geschied; gelijk ook Christi Priesterlijk Volk eerst mer een menige Zalf-Olve is gezalf / na sijn volbragte Offerande: Insechtliks had hy ook een byzonder wyntemmen toefel boven sijn Zoonen / onder welke de Urim en Thummim, en de Goudene Plaat, met opschrift de HEYLICHEYD DES HEEREN wyntemmen *Levit.* 8. *Cap.* Alsoo ook van Christo de eenige Hoogen-Priester / als van het Hooft daald de Zalvinge weder tot op sijn Baert, tot in den zoom van sijn Kleederen; dat is op alle sijn Broederen / welke by verwaardigd mer den name van Priesters des Heeren, ende Dientaen hares Gods. Zie *Diat.* 133. en *Esai.* 61. 1. Vergelijk vers 6. Doe hier by de getrouwhed van haare bedieninge; dese wel als Dienstknecht, maar by als Heere over sijn engen *Huy.*

(d) De Mirakulen door welke hare beide Zalvinge is bevestigd; onder welke

welke uitruimt den Staf Aärons die bloeyde en Amandelen droeg. Door welk teken alle andere staven van de Oudsten / en hare Personen afgevoesen wierden van die hoogwaardige Bedieninge / ende de sijne ten gedenck-tecken ontrent de Welke wierd bewaard / ende alsoo sijn Persoon alleen daar toe geautoriseert Num. 17: 10. Het welke beduyde / dat Christi Hoogen-priesterlik Ampt bevestigd werd / dat gelijk een ware staf / niet kan bloeyen wyt de kragt van de Warde / alsoo ook hy sijne Menschlike nature niet wyt de kragt en roedoet van een Mensch / maar door de overkomsse des H. Geestes ober de Maaget Maria zoude bloeyen. Bloeyen / in sijn Geboorde / Leere / en Miraculen ; ende daar na als hy nu al zoude afgesneden zijn wyt het Land der lewendin / door sijn Opstandinge / ende wytstortinge sijn H. Geestes / door welke hy bloeyd in sijne Aedematen. En alsoo heeft God dien droogen Boom bloeyende gemaakt Ezeth. 17: 24. En op sijn hooft de Croone doen bloeyen Psal. 132: 18.

Dit alles nogtans niet tegenstaande bindmen meer dingen in de Persoon Aärons, waar in hy tegen-gesteld word tegens Christus

1. Gelijk in alle Schadulwen gelochend word de ware tegenwoordigheyt van het Ickwam ; alsoo ook hier. De Sonne en geest den geenen die onder den middel-sijn hem boven het hooft hebben geen schadulwe meer / maar die is beroumenen / door het alles omstralende licht / alsoo ook verduynd het Priesterdom Aärons door dat van Christus. Zie Hebr. 7. en 8. en 9. en 10. Cap.

2. Byzonder past dit op het groot en oneyndig onderschepd tusschen hare beyder instellinge in dat Hoogen-Priesterlik Ampt / het geen aan Christo door een onveranderlike Eed-zweeringe, die in Eeuwighheyt stand heeft / maar aan Aäron alleen door het woord der Wet is bevestigd. Zie Hebr. 7. vers. 16/ 17/ 18/ 19/ 20. Waar wyt ook volgd de veranderlikheyt / ende de successie of obergang van Aärons Priesterchap op andren die volgden / ende overzulks de gantsche te niet doeninge van de Wet.

3. Daarom isser ook een ondergelijkelik onderschepd tusschen hare beyder Priesterlike Ampten. Christi pronkt met de Coninklike Croone en Scepter/ Zach. 6: 13. Hy zal ziten en heerschen op sijnen Throon, ende hy zal Priester zijn op sijnen Throon, &c. De Offeranden die Aäron slagtede / bragten maar een schadulwagtrige / geen ware en reele verzoeninge mede / maar waren een handschrift zelfs / dat tegen haar was Colloff. 2: 14. Maar de sijne brengt een ware Zakelike en Eeuwige verzoeninge mede. Zie Hebr. 10: 1-18. De Voorbiddinge en tusschen-spraakke Aärons, en dyng niet op de waardigheyt van sijn Persoon / nog de kragt van sijne verzoeninge ; gelijk die van Christus. Zie Joan. 17: 19-24.

4. Dat Aäron een afgezonderd singulier Persoon was onder sijne Broederen / is bewesen : Maar hy is niet afgezonderd door den name van Soone GODS, van alle Engelen en Menschen / en daar in verheven in oneyndige Goddelijke waardigheyt Hebr. 1: 4-7. Dogte van den Vader verzegeld, of ook geheylig, en in de Wereld gezonden, Joan. 6: 17. en 10: 36.

5. Dat Aäron sijn Ampt getrouwelik heef wyt-geboerd is waar / dog eger niet

niet zonder zwakheyt / ja zwaare ergernisse ; gelijk blijkt uit het stellen van dien gewelijken aanstoot van het Gulden Kalp / tot eeren Afgod door Israël / Exod. 32 : 1. &c. En om dat hy God niet had geheylid door de oogen van 't Volk / mids staande op de Rotze die hy most aanspreken : Daarom hem ook het Land Canaan zelfs ontzegd wierd Num. 20 : 12. Te recht zeggd dan den Apostel Heb. 7 : 28. Want de Wet steld tot Hoogen-Priesters Menschen die swakheyt hebben ; maar het woord der Eed-sweeringe , die na de Wet (gevolgd is steld) den Z O O N E die in der Eeuwigheyt geheylid is.

Abel, אָבֶל אֶבֶל

NB. Ik beginne hier van *Abel* onder de letter *A*, hoe-wel hy , na het Hebreewij onder de *H* behoord , dog volgens de Pronuntiatie der *yo* die van *A* zonder aspiratie beginnen en *Abel* lezen. Als mede de Schrijvers des N. Test.

DE jongste van de twee eerste Zoonen Adams ende Eva, welker geschiedten zie Genes. 4 : 2-8. Hy was van bedrijf een Vee-hoeder , gelijk Cain sijn Broeder een Land-bouwer. Bejde eerlike handteeringen / die ook t'reen de ander van nooden heeft. Bejde deden sy plegtige Offeranden / yeder van het sijne : Cain van de Vrugt des Lands : Habel van de Eerst-geboren sijner Schapen, en haar Vet ; Maar gelijk sy dit uit een gantsch strijdig herte en gedagten deden / alsoo gaf ook God aan haar / wegens haar Persoonen / en Offer een geheel strijdig getugenis : Want de Heere zag Abel en sijn Offer aan ; maar Cain en sijn Offer en zag hy niet aan : weshalven hy zeer ontfak , ende sijn aangesigte verviel. Die spijt in het herte verborgen / borste eynidelik uit in loozden-strijd ; en ten laetsten in moord sijnes Broeders Abels / ende zoo verkreeg Abel de Croone van het eerste Martelaarschap.

STELLINGE.

Abel is een Voorbeeld der geener die van wegen het Geloove, en de Regtvaardigheyt des Geloofs lyden van Huychelaren, welker Gods-dienst alleen uytwendig, en niet met het Geloove is vermengd.

Tot een Voorbeeld is van nooden / een van dese 2. dingen / ofte alle bejde. Eerst, dat een zaake van God in sijn Woord zoodanig verklaard word ; alsoo dat hy zeggd ; Als geve u / ofte hebbe u gegeven / zoodanig een zaake tot een voorbeeld die op een andre toekomende ziet / ende een andre zaake tot een tegenbeeld heeft : gelijk hy op zoodanig een wijze verscheyden-maal ontrent sijne Propheeten / bysonder Ezechiël en Daniel heeft gehandelt / dat hy haar het

dooz.

voorzbeeld vertoond / ende het tegenbeeld heeft uitgelegd: Ook hebben zulke Christus / in re presenti, in het tegenwoordige gedaan / wanneer sy het geene door haar / en in haar verbuud word / vergeleken hebben met de voorbeelden (van Jonas by exempel) die haar waren voorgegaan. Vergelyk ook hier het voorbeeld van Sara ende Hager, Galat. 4: 24. Ofte ten tweeden, dat Gods Volk / volgerde de regelmate des Geloofs / en toenamende in wijsheyt en kennis / gelwaar woord / door de uytromste / dat het geene in de Kerke Christi geschied / heeft een volkomen eben-rechtigheyt / niet het geene sy ziet onder haar te geschieden; ende tusschen 't geene in oude tijden is geschied. Also heeft Paulus groote reden gehad / om de Corinthiers te berispen daer op agt te geben / dat het geene het ongeloobig Volk Israel ontrent den voorbeeldigen Rotsteen hadden misdaan / haar-I. als tot een voorbeeld was voorgekomen 1 Cor. 10: 6. Als ook den zelven Apostel om den Galatiers te bestraffen / om dat sy zelfs die zig waanden de Wet te verstaan / niet en merkten 't geen de Wet by *αλλυγοία*, dat is een verbloemde spreek-wijze / speelende op Sara, en Hagar, wilde verstaan hebben van de staat der dienstbaarheyt in het Oude / ende der wysheden in het N. Testament.

By dese aanmerkingen volgd het / dat op beyde wijzen Abel den eersten Bloed-getuyge ons tot zodanig een voorbeeld is gegeven: Te weten van alle zodanigen die met Christo / van wegen de Belydenisse des waren Geloofs te lijden hebben van hare Vervolgers / en Broeders bysonder. Christus begint van hem als van den eersten Martelaar / en daald neder tot op Zacharia den Zoone Berechias, ende eyscht van der Joden handen zelfs het bloed Abels des Regtveerdigen, Matth. 23: 35. Daarom? Als om dat sy zig aan dat voorbeeld van de Moord van Cain en Abel gepleegd / niet en hebben gespiegeld / ende haar zelven en haar moorddadigheyt daar in niet hebben beschouwd: Met nadruk vangd hy den aan van de Moord Abels, alsoo het duydelyk is / dat Personen / en daden / die in eenige zaak het alder-eerste en nadrukkeelste voorbeeld voor de volgende geslagten stellen / de zelve ook niet hare leydende Figuren verbeelden. Mercklijk is het ook / dat Paulus onsen Abel als de eerste Patroon van de geenen die getuygenisse van God hadden / dat haar Geloobe en Ofrande des Geloofs Gode aangenaam was / siels Hebr. 11: 4. En dat van Judas den Apostel / Cain werd gesteld als een Hoofd van dat gantsche geselschap van de valsche Profeten / die in de laatste dagen zouden opstaan / en nu in sijnen tijd al begonnen te werken Jude vs 11. Vergelyk ook 1 Joan. 3. vers 12. Alwaar hy de haaters der Broederen wijst op Cain haar Patroon / ende de geenen die het bebel Christi van de liefde der Broederen / wegens de sake des Geloofs en der gerechtigheyt betragteden / brengt tot haren Patroon Abel, welkers werken Regtveerdig waren. Boven al wenschten wy / dat op de boozgemelde plaaffe van Judas werde aangemerkt / dat niet Cain werden gepaard zodanige Hoofden van de afvallige Leeraars / die wydzukkelek den Antichrist hebben verbeeld / zoo dat de valsche Leeraars en haar Secte zelfs den name van die hare Hoofden en Voorbeelden ontfangen: Hy steld 'er drie / van welke Cain het Hoofd is / vers 11. Wee haar, want sy zijn den weg Cairns ingegaan,

ingeaan, en door de verleydinge des Zoons *Baalams* zijn zy henen gestortet, en door de tegensprekinge *Core* zijn zy vergaan. Het is hemelick dat *Moos.* 2. *Wiff.* 6-15. *Bileam* den valschen *Profeet* / den name aan de gantsche *Secie* van de valsche *Leeraars* geeft den name van *Bileamiten*, 't geen in 't *Griec* aldaar *huid Nicolaiten*, want het eerste is *Helyetius* / het tweede *Griec*. En datse vers 14. en 15. schijnt in verscheyden *Setten* onderscheyden te worden / is om 2 van hare eubelen wjt te duysken; namelijk haar beloberende *Teere* verleybende tot *Wgoden-dienst* / welcke is een *Geestlike Hoerere* / gelijk *Bileam* daar door *Israël* verleyde door het *Isi-aas* van de schoone *Moabitische Vrouwen*. Ten anderen datse door gemaakte woorden wjt gierighejd zig de heerschappye ober het *Volck* annatigden / waar in zy ook regt *Bileamiten* ofte *Nicolaiten* zijn. *Wie* en weet ook niet hoe albaar de zelve zoorts en gebroedse van valsche *Leeraars* onder den name van de *Wruwe Jesabel* voortkamen. Vers 20. En zelfs die dat niet zien kunnen / oordeelen eyter dat een zekre valsche *Profetesse* / *Jesabel* zeer gelijck / daarom die name / by allusie ontfangen heeft. Nu *Cain* komt ook onder die range hoorz by *Judas* en dat wel als haar hooft. Waar wjt het regtes draads tegen-geselde hoorbeeld van den *Regtvaardigen Abel* zijn volle luyster ontleend.

Ende / om tot het tweede ober te gaan / en te zien op wat wijze men zien kan hoe eenige *Person* / ofte zaak met een andere vergeleken / niet en heeft eenige bloote gelijckhejd / maar hoe in de eene die hoorgaat een zinnebeeld en hoorbeeld van de volgende moet gehouden worden; zoo zal *Ik* geerne toesiaan / dat niet alle *Personen* en zaken / die in *peetwos* malkanderen gelijck zijn / daarom in de ordre der zinnebeelden ofte hoorbeelden zijn te stellen; want anders zoude yder *Godzalige* in het *O. Testament*; als ook yder *Godloose* zig hebben als hoorbeelden en zinnebeelden van yder *Godzalige* en *Godloose* in het *N. Testament*; 't geene ongerijnd is; zoo zullen wy ons aldus in *Hypothesi* blyvende in ons hoorbeeld van *Abel* verklaren.

Allwaar in eenige *Hoofst-Familie* werd gegeven het alder-eerste en opmercklike *exempel* / noyd te horen gehoord van eenige *deugd* ofte *ondeugd* / na zig slepende een gelijck *gebolg* in nabolgende *Welwen*; en dan daar beneben: alwaar slepde *Personen* en *daden* zoo niet met den anderen in alle hoorname *aanmercklike* zaken ober een komen / dat het eene als een *Toppe* is van het andere of hoorgaande *principaal* / 't geen het zeer *duydelik* wjdruikt; daar en ontsien wy ons niet het eerste te houden hoor een hoorbeeld van het andere; en daarom ontsien wy ons niet met den *Wpoffel* de *Galaters* te beschuldigen van *onderstand*: als die gelezen hebbende / hoe in de *Patriarchale Familie* *Abrahams* van den zelden *Abraham* twee *Zonen* waren geteeld / de eene wjt den *Dienstaaght* / de andere wjt een *Wye*; ende hoe die eene na den *Wiesche* / en de andere na de *Belofte* waren geteeld; en hoe de eerste de tweede verholgde; datse zeg *Ik* niet hebben *aangemerkt* dat het geene zy in haar tijd *onderbonden* in het *Wieschick* en *letterlick Jodendom* / 't geen de *Wieschbaerhejd* *berinde* boven de *Wyshejd* / en hare *Wroeders* die in de *Wyshejd* stonden / daarom verholgden; om welcke reden zy ook niet *Hagar* en *haar Zone* zijn luyten *geluypen* / haar *levendig*

in gemelde voorbeeld was gerepresenteert / onder een Allegorye ofte Historie / die boven haar Letter ons tot hooger gedagten en toekomende zaken oprecht.

(a) Zoo staat dan ontrent Abel hier eerst aan te merken / dat dit alderaanmerkelijkst voorbal; het geen het alder-eerste was / en ook noodzakelijk het eerste was in de Wereld van een Partelaar / en ook van het aldergrootste exemplair geboly was; voorbeeld in de Familie onser eerste voor-Ouderen / in welke de H. Schrift ons maar 4. Personen aantekend; onse eerste Vader Adam en Moeder Heva; nevens hare 2. Zonen Cain en Abel, de eerste van alle het Manlijk op'd by haar ter wereld gebragt / na de belofte al in het Paradijs geschied: geen andere konden toe den Nakomelingen ten voorbeeld verstreken van deugd of ondeugd / dan 3^e L. ende het is aldus voorbeeldig en opmerkelyk het geene tusschen haar / als 't geene tusschen Ismael en Isak in Abrahams Familie is geschied. In dese woernige (Ik zal de Dogteren daar laten / die niet vermeld worden) bestond toe de Kerke de eerste die op'd geplant was; en wie zal denken dat 't geen in die alder-eerste Patriarchale Familie zoo notabel is geschied minder zoude bezoonen den staat van de volgende Eentoen / zonderling de Kerke die van het Opper-hoofd van alle Patriarchen Jesus Christus den tweeden Adam in het N. Testament is opgerecht / als het geene in de Familie Abrahams tusschen twee Broeders is voorgeballe.

(b) Ende is wel aan te merken / dat hier onder de twee Broederen de onheylige en verholger is de Eerst-gebozen / en overzulkas groot voordeel / na het Vleesch boven zijn Broeder geniet / alsoo hy de alder-eerste van alle het Mannelik Zaad was / ende alle zijne Nakomelingen hem wyl dien hoofde voor haar hoofd na Adam moesten erkennen: de eerste Erfgenaam van het geslag van zijnen Vader Adam. De eerst bevoegde om de overleveringe op de Nakomelingen over te brengen; gelijk ook in de Familie Abrahams Ismael (wysgesonderd dat hy wyl een Dienstbare was gebozen) heel jaren ouder was dan Isak. En nog gelijker geval hebt gy in de Familie Isaks / welken wyl Rebekka twee Zoonen van eene dragt gebozen wierden Esau en Jacob; van welke ook Esau de onheylige het voor-regt had van de eerst-geboorte / ende daarom een verholger was van zijnen Broeder. Insgelijks verwoond zig dit in de Joden welke de Gelovigen hare Broeders hebben verholgd / vast houdende aan dat O. Testament het geene tot dienstbaarcheyd baarde / en 't geene ouder was dan het nieuwe; wyl het welke Nieuwe Testament hare Broederen de gelovige Joden door een nieuwe geboorte haar oorspronk hadden: zoo dat in die zin de ongelovige Joden te recht met Ismael de oudsten / ende 3^e gelovigen wyl Sarai gebozen / dat is na de belofte / met Isak de jongste Broeder mochten genaamd worden. Zie Pauli re-denkabelinge wyl dese allegorie, Galat. 4. Cap.

(c) Nog is bysonder aanmerkelyk de materie en oorzaak van het geskil tusschen haar beyden: Daar konde in die tijd tusschen haar geen emulatie ofte rijd zijn / wyl eenig insigt van tydelike goederen / voor welke beyde de gantsche Waerde open-stond; en Cain als de Land-bouwer konde het hondert dussendste deel der Waerde niet beplanten ofte hanteeren / nogte Abel al het Dee op dussend Bergen boeden. Dese beyde hantseeringen hadden ook malhanderen / als de

regter- en linker-hand ten hoogsten van nooden; maar de eygen oorzaak van twist verklaard Mozes / om dat God Habel en sijn Offer aan zag, maar Cain en sijn Offer niet aanzag: Ende de eygen reden daar van geeft Paulus / om dat hy offerde een meerder offer dan sijn Broeder / daarom dat hy uit het geloove offerde. Zoo dan / Cain offerde zonder het ware Geloeve / en overzulkas debwijle hy egter in dat wyterlik plegen van Offeranden sijnen Broeder gelijk was / zoo is klaar / dat hy was een Huchelaar / schijn-heyliche / ende werck-heyliche / en die gemeend heeft dat in dat wyterlik plegen van Offeranden zijne gerechticheyd voor God bestond: Want het is onmogelik / dat yemand offeren zal anders dan uit een van dese beyde gronden: Ofte om dat hy zig daar door de gerechticheyd door het Zaad der Houten te verwoerden wil toepassen / en dat is de daad des waren geloofs / in welke Abel werksaam was: Ofte om dat hy meynd dat sijn Offeranden de kragt hebben om hem door God kragtbaardig te doen staan; zoo datse de stoffe van zijne gerechticheyd voor God zijn: Ende alsoo is Abel een wytnemend Voorbeeld van alle de geenen die door het geloove / onder de waeragtige ende Geestlike Offeranden des lofs / Gods kragtbaardicheyd / buyten haer zelven in den Messias zoeken: ende Cain van de Werk-heylichen die onder de Joden hare eygen gerechticheyd trachten op te regten / en dat doornamelik door hare Offeranden en wyterlik onderhouden van de Wet; waar in al de twist tusschen Jesum / en sijn Apostelen met de Joden is ontstaan. En dit is ook de materie van het geschil tusschen de ware Kerke en den Antichrist / wegens sijn wyterlike vleeschlike Gods-dienst / ende Menschlike Insettingen / die het geloove verkeerren: zoo dat den gantschen Gods-dienst by haer enkel Offerande / ende geen geloove nog barmherticheyd meer en is. Ende dit werd ons buyten tegensprake bevestigd / nadien Judas Cain, en Bileam, ende Core, die met den Priester twisteden zoo t'zamen-paard / dat hy haer ten voorbeeld steld van zulke valsche Leeraars / die de genade Christi in ontugtigheyd, dat is vleeschlike bageerlikheden / grootsheyd / pragt / en aanzien in de Wereld veranderden, Gods Heerschappye van haer schouderen afwierpen; ende Christi des eenigen Heerschers Opperhoofdigheyd betwisteden. En zeker de grootsheyd des herten en des levens / die naderhand in Cains wereld-gezindheyd / en in het houten van pragtige Steden wytnunte / sineulde toe al in sijn herte. Men kan verder by den zelven Apostel zien / hoe lewendig hy aldaar de Antichristische Synagoge beschryft.

(d) Het dese eygen reden is dan den twist tusschen dese Broeders ontstaan / welke oorzaak was dat God het Offer Abels aannam / ende dat van Cain verwierp / dese nu en kan niet anders sijn geweest dan het Geloove Abels / ende het ongeloeve Cains. Ende dese is ook de reden van de twist (als gezegd is) tusschen de ware ende valsche Kerke van Centen af geweest / en zalsc blijven tot den eynde toe. Ende Cain sprak met sijn Broeder Abel, dat is voerde twistelike redenen. Waarschijnlijk eerst onder schijn van onderregtinge; gelijk het doen is van alle valsche Leeraars. En van zoodanige twisten en lasteringen sijn Christus en sijn Apostelen onder de Joden zat geweest; dese bliesden den haer en rijd an / uit welk monster niet anders dan bittere verbolgingen /

en eendelikh moorden konden ontfaan. Zie hier dan ook de gelijkhepd. . . .
 Volg wijsders de Broeder-moord.

(e) Eendelikh van Vers 8. Het geschiede als sy in het Veld waren, dat Cain tegen sijn Broeder Abel opstond, ende sloeg hem dood. In welke gruwelijke daad; gelijk Cain levendig vertoond de Persoon van de Joden en den Antichrist / die ter oorzaak van Gods-dienst / onder den schijn-hepligen bekanttel hare Broeders vermoorden / en de schapen Christi verscheuren; alsoo vertoond hier Abel den alder-eersten Martelaar / de menigte van alle bloed-gestuppen die om de Belijdenisse des Geloofs en der Gerechtighepd zijn op-ge-offerd; en zugtende leggen onder den Altaar / roepende: Hoe lange O Heylige en waaragtige Heerscher en oordeeld ende wreckt gy ons bloed niet van die op aarde wonen. Apocal. 6: 10.

Abraham, אַבְרָהָם A'brahm.

In desen Patriarch, en Hoofd der volgende Eerst-Vaderen; welkers Historie ons Moyses omstandig beschrijft van Gen. 12. tot 25. Cap. vers 7. en in zijne geballen en bejegeningen / komen zeer veel beeltenissen van uytrennende deugden voor / om welke hy door Gods gantsche Woord aan de Kerke Gods een Patroon van deugden woord voorgesteld: Wfsponder van die uytrennende / als haer is de verlacheninge sijns zelfs, uyt het scheyden van al wat peynmaend aangenaam is overbloedig betwefen / van de onbetweerschelijke standvastighepd des Geloofs, in alle verzoekingen; ja de alderzwaarste; van de lijdszaamhepd der hope, &c. Van wegen sijn gemeensamen omwegang met God noemd hem Jacobus een vriend Gods, Jacob. 2: 23. Vergelijc Genef. 18. Capit. Dog wy zullen maar thoe geballen die bysondre Voor-beelden zijn van toekomende dingen / in hem aanmerken.

Het Eerste is / dat hy / na dat hem al in sijn eerste roeping de belofte was gedaan / en naderhand meermaal aan hem vernieuwd / van dat God hem tot een groot Volk zoude maken; en dat zig in hem zegenen zouden alle Geslachten des Aardrijcx: Ja dat hy hem een Hoofd van die zegeninge uyt sijn Zaad (in de volhepd des tijds) zoude geben. En wederom dat hy aan zekere nakomelingen uyt hem het Land sijner vrendelingschappen zoude geben; en nog meer / dat hy sijn Zaad zoude stellen als het stof der Aarden, Cap. 13: 16. En ja het selve (in menigte en heerlijchhepd) zoude stellen als de Sterren aan den Hemel. Genef. 15: 5. &c. Al schoon hy nu zeer oud was / ende sijn Wyf hrouwe Sarai ondyngtbaar / hy de selve belofte wel omhelsd heeft door het Getoelce Genef. 15: 6. Rom. 4: 3. Egter / nademaal de selve door 300 en veer van lange jaeren wierd uytgesteld (want tusschen de tijd van sijn optogt / ende de geboorte sijns Zoons Isak vloeyden wel 25. jaeren) 300 beling hem die menschelijke zwakhhepd / dat hy op den raad van Sarah tot zig nam sijn Dienstvaagd Hagar, uyt welke hy Ismael gewan / tusschen welkers / en Isak

navolgende geboorte wyl Sara 14. jaren inbloeiden / alsoo dat onder midden tijds sijn herte zeer gekrenkt zijnde / door de uytgestelde hoope van de geboorte van een Soone wyl Sara, hy God / op sijn aangestigt nedervallende / smeekte met die bede: Of dat Ismael mogt leven voor u aangesigte, Genes. 17. vers 18. Ende eyndelick word hem doe hy 100. jaren oud was / en Sara 90. desen So-
ne der Belofte gebooren / ober welkers speen-maaltijd / alsoo Ismael zig spot-
agtig gedroeg / wierd hy met sijn Moeder wyl het Huys Abrahams verstooren door
Sara / en vliedte in de Woestijne: waer op wy hebben dese aanmerkingen.

*Dese Historie van Sara en Hagar heeft in zig een Allegoria,
dat is een hooger beduydinge, dan die de schortse van de
letter mede brengt: en welke?*

Dat is / niet hy toebal en bloote menschelijke zin-speeling; maar volgens
Gods oogmerk (openbaar wyl de uytkomste) sijn dese dingen in het Huys
Abrahams voorgeballeu / om grooter ende gewichtigter zaken in het toekomende
te verhullen / af te beelden en te beschadulwen / het geene die geenen welcke de
Eenwen zouden beleben / in welcke door de uytkomste dit raadsel zoude werden
ontkoopt / dupdelick zouden zien en onderbinden.

(a) Merk dan aan dat Abraham wyl twee Vrouwen / Sara ende Hagar,
geene wel een Vrye, maar dese een Dienstmaagd, gebooren sijn 2 Soonen/
de eene wyl als Isak, de andre dienstbaar als Ismael; het welke beduyd dat
Abrahams Nahomelingen in twee soorten verdeeld zouden worden / in dienst-
bare / ende vrye / welcke nochtans beyde zouden sijn eygen natuurlijcke Soonen
Abrahams / gelijs Ismael en Isak.

(b) Merk wijsders / dat het Fundament van dese dienstbaarheid daer in
legd / gelijs Paulus toond Galat. 4. dat de eene die dienstbaar was / na het
vleesch, de andere na de belofte wierde gebooren. Beyde in het vleeschlike.
quamen Ismael en Isak ober-een / maar op Isak lag de belofte / dat in hem
het Zaad zoude werden genaamd; 't geen zelfs inslyt dat den Messias wyl
hem zoude voortkomen.

(c) Oversulks merk wijsders aan / dat dese dienstbaarheid ende de vryheid,
tegen de dienstbaarheid gesteld / niet en bestaat in tijdslike en aardische Door-
regten / maar in Geestlike en boven-Hemelsche Doorregten / volgens de natuure
der Geestlike beloften aan hem gedaen / van dat Zaad in welcke zig zegenen
zouden alle geslachten der Aerden: Welcke nochtans alle zoo wijsd verspreyd / geen
deel nog erbe konden hebben in Canaan / zoo woernig als de eene Sterre aan
den Hengel kan staan in plaarse daer de andere staat.

(d) Merk wijsder aan / dat zelfs wyl Sara, na het vleesch konden gebooren
worden kinderen der dienstbaarheid / en dat op dese wijze: Namelick / wanneer
God eens haar Zaad voor een tijd zoude stellen in staat van dienstbaarheid/
datsc veel meer zouden vertoonen den staat van Ismael, als die van Isak, en
daarom ten aanzien van die staat eerder Hagar dan Sara voor Moeder zouden
lybben.

hebben. Want daar is niet gemeender in de figuurlijke maniere van spreken/ by allen gebruikelijk/ dan dat men onder de Moeder van eenige Staat/ verstaat de *hoofden* die haar in die staat geseld hebben/ zonder agt te geben op haar natuurlijke afkomst. Wat is dat anders dat Holoas de Joden een Moeder toefchijft/ tegen welke sy hadden te twisten; is die Moeder dan Sara, of zijn het hare Oudsten/ en de Synagoge? Hof. 2: 1. Ende boven al is nadatlikelikh/ dat Ezechiël spreekt van zoo een Maagfchap/ 't geen niet uyt de natuure/ maar door gemeenschap in de zelve Godloosheyt en hard van ongerechtigheyt bestaat/ noemende Samaria der Joden grootte, en Sodoma haar kleyuſte Suſter. Ende hare Afgodische Door-baderen/ die door hare Afgoderpen (bysonder ten tijden van Jeroboam en Rehabeam) een walge hadden van God haren man/ die haar door een heylig Huwelix-Contract met zig verbonden hadde/ moent hy hare Moeder, Ezech. 16: 45/ 46. Vergelijkt Hof. 2: 1. Ja/ het geene alder-aanmerkelikh is/ sy toont hoe uyt twee berfcherden Verbonden/ berfcherden Kinderen geteelt werden/ die nogtans/ ten aanzien van de natuure van een zelve afkomst zijn. Vers 61. Want ik zal u de zelve (Sodoma en Samaria) geven tot Dogteren; maar niet uyt u Verbond; dat is niet uyt dat Verbond op Sinai gemaakt/ barende tot dienstbaareheyt; maar uyt het Eeuwige Verbond, vers 60. Hoe en zoude God dan de Nakomelingen van Sara niet kunnen brengen onder zoodanig een Verbond/ 't geen haar de dienstbare Hagar gelijk maakte. Ismaël was alsoo wel de eygen Soone van Abraham als Isak; maar het Verbond/ ende den Zegen maakte het onderscheyd: Alsoo ook hier.

(e) Werk aan/ dat dit eygen Verbond/ 't geene booz eenen tijd het Zaad Abrahams dienstbaar maakte/ was het Verbond het geene hy met haar opgeregt hadde, als hy haar met de hand aangreep, om haar uyt Egypten uyt te leyden, ende aan haar solenneel afkondigd op den Berg Sinai. Want de Wet wierd niet zonder de grootſte schrik en breeſe afkondigd/ ende sy wierden genoodſaakt onder straffe des doods van verre te staan/ en niet tot God te naderen; Heb. 12. vers 18. Ende na de tweede herhalinge van de Wet/ die volgde op haren afval en Afgoderpe met het Raif/ wierden sy onder een onverzachtelikh Joch der dienstbaareheyt gebracht./ 't geen de Geloovigen zoo wel/ als het gros der Ongehoovigen gedwongen wierden te dragen/ zoo dat sy (let wel) te gelijk niet de anderen als Kinderen Hagers wierden gehandeld. Laat ons den Apostel/ die wy alle gelooven/ hooren spreken Galat. 4: 22. Want daar is geschreven dat Abraham twee Soonen hadde, de eene uyt de dienstmaagd, de ander uyt de vrye; maar de geene die uyt de dienstmaagd was, is na den vleesche gebooren, maar die uyt de vrye was na de belofte. Het welke dingen zijn die *ἀδελφότητες* een andere beduydinge hebben: Want dese zijn de twee Verbonden: het een van den Berg Sina, tot dienstbaarheyt barende, het welk is Agar. Want dit [namelik] Agar is Sinai, een berg in *Arabien*, ende komt over-een met Jerusaleem dat nu is, ende dienstbaar is met hare Kinderen. Maar Jerusaleem dat boven is, dat is vry, welk is onser aller Moeder, &c. Van de over-entkomst nu van Hagar/ Sinai/ Jerusaleem/ op zijn plaats.

(f) Daar

(f) Daar-en-boven is ook aanmerklijk / dat hier door de vleeschlike Joden ten tijden Christi / en zijner Apostelen / kragtig wierden geconvinceert ; en ook met haar alle de genen die onder het nieuw-gezaayde Evangelium der bysheyd / het onkwyd van de schadulken dragen in te stroyen. Want eerst , sy hadden moeten zien / dat de eygen Erfgenamen Abrahams en zijn Zaad / te houden zijn niet die wyt hem natuurlik gesproten / maar die na de Belofte gebooren waren. Abel is dan haren Noem / Wy zijn Abrahams Zaad : die zoo duydelyk van Joanne / en Christo is wederlegt. Ten andren , sy hadden moeten gevoelen en erkennen dat sy niet gheschiedt en wierden van God / door het inboeren van de Wet als Isak / maar als Ismael / niet als wyte / maar als dienstbare ; ende dat haar staat onbedenkelyk veel verschilde van den staat die sy onder de Patriarchen genooten in volle bysheyd. Ten derden , indien van zulk in Abrahams Familie is geschied / in zijn eygen Wyf / ende Soone / hoe sy dan haar zelve kunnen laten dunken / dat God ook niet met haar kan twyflen / en haar een scheid-brief geven. Ten vierden , nademaal onder dat Zaad / 't geen aan Abraham was beloofd / ook de Heydenen die geloosden in den Messias behoorden / ende die belofte door de Wet was geschied / ende die Heydenen niet met haar gebracht waren aan Sinai , om gelijke dienstbaareheid onderwoopen te zijn ; wat reden dan daar konde gegeven worden / om de Heydenen een Jolk der dienstbaareheid af te vorderen / en haar in een andere staat te stellen / als die / in welke de Patriarchen hebben geleefd : Te meer / alsoo God duydelyk / met verwerpinge van het eerste Verbond op Sinai , beloofte een nieuw Verbond met haar te maken ; Jer. 31. Capit. Ende God zelfs by Ezechiel Capittel 16. Samaria ende Sodom , als kinderen en Erfgenamen aanteend / niet na haar Verbond , maar na een nieuw Verbond / van welke sy zelfs Samaria / ende de afkomselingen van Sodom niet wyt en sluyt / die hier of daar buiten die omkeeringe elders omzwerbende zijn overgebleven.

(g) Door het laatste en kunnen wy niet zonder opmerkinge laten hoor-by gaan de eerst-geboorte van Ismael , zoo veel Jaren al-er Isak gebooren wierd / ende de langduurige verwagtinge van Abraham ende Sara , eer sy nog dat Zaad der Belofsten verkiengen. Daar door duydelyk beduyd is : Eerst , dat de dienstbaareheid onder de Wet van Sinai (die als haar moeder Hagar was / en sy hare Soonen) most voorgeen de geboorte van den waeren Isak Jesus Christus ; ende de bysheyd tot welke sy door een nieuw Verbond geroepen wierden. Het oude Verbond most het nieuwe voorgeen. De dienstbaareheid de bysheyd. Ten andren , werd hier door verbeeld de langduurige verwagtinge der verzuften en verpletterden onder dat Jolk / tot dat het aangenaam Jubel-Jaar van die bysheyd door de komste en geboorte van den waeren Isak aan den dag zoudt zijn gebracht.

Van de haat-oeseninge nu tusschen de geenen die na den vleesche zijn geboren , en die na de belofte zijn geboren , is al genoeg gezeyd op de Titel Abel : Dit wy maar alleen aangemerkt / terwyl Christus den waeren Isak / en zijn Jolk in hem gespeend worden van de zuure en vorange melk / die sy wyt de borsten van de Wet zoogen / ende hier ober de grootste blydshap ende maaltij

tyd van brenge word aangerigt / zoo begreepmen zig de Agarenen de Joden met Ismael , ende boosten wyl in haat / spot en schimp / ja moord tegen Christus en zijn Apostelen.

De Op-offeringe Isaks, door Abraham verbeeld, ende voorzeggd de Bloedige Offerhande des Messia. Sijn Opstandinge, ende
DE VERLOSSINGE SYNER KERKE DOOR DE ZELVE.

Ik meyne niet dat yemand hier kan van den anderen scheidende de woorden verbeelden ende voorzeggende, nademaal een verbeeldinge van toekomstige dingen is een voorzegginge. De letter nu kundt op in de Historie nazien Genes. 22. Cap.

Ik meyne ook niet dat yemand van de Hegzinnigen zal tegen spreken die gemeene waarheyt / Dat in alle Offeranden / in welke Bloed geplengd wierd / vooz de Wet / en onder de Wet / is een schaduwagtig Voorbeeld van de toekomstige Bloedstortinge J. Christi. Marroun zelfs in de Vyer-offren (gelijkt dese in Gods Isak daar toe opschree) die wyl dankbaarcheyd / zoo vooz de Wet / als onder de Wet wierden op-geofferd (zie Levit. 3.) was een Slagtinge en Bloedstortinge / welke noodzakelijk wel moeste wooggaan / eer het Offer door Dyer wierd aangesteken ; Maar egter niet enen verdoonde / dat het Dyer-offer zijn kragt had in de Bloedige Slagtinge / waarom ook de geene onder de Wet / die offerde zodanig een Brand-offer van dankbaarcheyd / vooz af zijn hand op het hooft van het Beest moeste leggen / ende den Priester het bloed daar van sprengen op den Altaar rondomme vers 8. Hoe het dan zy / alle zoodanige Offerhanden waren Voorbeelden van de toekomstige Eenige volmaakte Offerhande Christi ; en ons deel 't geen wy aan de zelve door de Offerande des Lofs hebben : Onse Dyer-offeren van lof en dankzegginge die wy om hooge laten opblijgen / en kunnen van Gode niet aangenaam zijn / dan door de oneindige waardigheyt Christi / en om datse op Hem die Gulden Altaar werden aangesteken. In dese Offerande Isaks moest van Bloedstortinge wooggaan / ende van des zelfs aangestekinge door dyer. Al schoon dan dese geen eygentlike Zoen-offrande / maar een Vyer-offer was / gelijkt wyl Gods bevel duydelijk blijkt vers 2. Als ook wyl de toebereydselen tot die Offerande in het Hout , Vyer , ende Mes , zoo wierd magtans ondergesteld / datse op het Bloedstorten was gegrond / en in de zelve het aangesteken door het Dyer haar kragt hadde. Dit is een gemeene waarheyt in alle Offeranden. Maar in dese van Isak munt pers zonderlings wyl boven allen. Wy zullen dan zoo hoort doenlik is pers / volgende de woorden des Texts aantekenen.

(a) God ; namelijk de Vader / is hier de Eyscher van dese Offerande. Vers 1. God zeyde ; ende Abraham het werking van inboeringe. Ende men behoest daacout niet te zeggen / dat Abraham hier de Persoon van God draagd

Draagt in het Zinne-beeld. *Ih* weet niet dat God den Vader ergens in hem iemand is verbeeld / die wordt ons vleesch / nog onse Persoon aangenomen heeft. Het en moet ook niemand vreemd dunken / dat zodanig een; na het schijnd; gruwelijk en moordadig stuk van Abraham van die heylige en menschlievende God zoude zijn geboden: Want alle Ziele is de zijne / *hy* is een Souberaen Heer. En een Mensch die van wegen de zonde / aan de dood sijn plicht heeft te betalen / en kan God niet bepalen de wijze op welke *hy* hem ter dood vordert / voornamelijk wanneer *hy* daar door verheerlijkt / ende den Mensch door dat middel een heerlijker opstandinge kan deelagtig worden. Dit dagt Abraham dat God hem uit den dooden konde verwekken, Hebr. 11: 18. En wat heeft God dog anders ontrent sijne *H. Martelaren* / die *hy* aan de blamme en het zwaard heeft opgeoffert gedaan? Dit bedenkende en behoeft de van Abraham niet te waggelen door twijffeling / of *hy* niet misschien door een Doose Geest tot dit stuk wierd aangedreven: Alwaar God zig aan zulke Mannen Gods geopenbaard heeft / daar heeft *hy* ook overbloedige mercktekenen van zijne tegenwoordighheid gegeven.

(b) God eyscht een Offerande, *ny* Vyer-offer, 't geen in dit geval noodzakelijk (alsoo het van een Mensch was; ende men geen zodanig vleesch eeten konde) gantschelijk niet al wat daar aan was moste verteerd worden. Zie van zulk een Offer 1 Sam. 7: 15. Ende 't geene 't geene te voozen moed en was geschoord / moete in eenige *Ende* wederhand / als alleen in de Persoon van sijnen eygenen. Soone stond geschoord te worden / een bloedig Oper-offer van een Mensch. Hoe en zonde Isak dan geen Doorbeeld zijn van den Messias; die alleen dit eenige niet Christo gemeen heeft? *Ih* zegge liever *byzonder* heeft. Ende bewijse God geen volmaakte Offerande / die zonder rimpel ofte blikke is van een Sondaar kan ontfangen / om door de zelve in de slaginge de verzoeninge / en in de verhandinge de volmaakticheit van de liefde te vertoonen in haar zelve / dan alleen als een figure en niet relatie tot een Hoogen-Priester kan een euyndige waardigherd / en volkomen heyligherd; Zoo blijkt het klaerliks dat hier in Isak Christusum vertoond heeft.

(c) God eyscht een Offerande van SYNEN eygenen ZOONE: Uwen Zoone, die *hy* niet alleenliks natuurelik lief hadde / maar ook boven de nature; om dat *hy* een Kind der Belofte en een Erfgenaam van den Zegen was: God en heeft ook sijn *eygenen* Zoone niet gespaart Rom. 8: 32. *Hy* eyscht sijnen *eygenen* Zoone, want de andere woorden niet eens *by* hem gerekend / die *hy* uit de *W*-wijden moete gewonnen hebben. Het door-regt der Belofte had hem genoegsaam den *eygenen* verklaard. Zie Hebr. 11: 17. Christus is Gods *eenig*-geboren Zone, Ioan. 1: 18. *Hy* eyscht sijnen Zone die *hy* lief hadde. Christus is door Godlike wysprake uit den Hemel verklaard van den Vader / sijnen Zoone, sijnen Geliefde, Matth. 3: 17. En op hem den waren Salomo / past eerst den name Jedidhad, De beminde des Heeren, 2 Sam. 12: 25. Vergelijk Job. 3: 30. *Hy* eyscht Isak, die nu al denoeg door de doozige omschrijvinge *περιστασις* was gesignaleert; maar om de herzoeking te verzwaren nog daar-en-boven niet sijnen eygenen name werd genoemd; Gelijk onse Hoo-
gen-

gen-Diester / en met eenen ons Offer al bozens van de Profeten met den name van Jesus en de Messias Christus Psal. 68: 20/ 21. en Psal. 45: 8.

(d) God wijst hem geen zekere plaats aan: Op een van de Bergen die ik u wijzen zal. Maar daar na heeft de upthomste geleerd / datse was den Berg Moria; want dit woord is afstomstig van voor sien, het zelve dat Abraham gebauwt / als hy die plaats den name gaf / De Heere zal het voor sien, en op den Berg des Heeren zal 't voor sien worden vers 14. En op desen Berg heeft ook Salomo synen Tempel gebouwd 2 Chron. 3: 1. Dog is aanmerkelijk / dat den Berg Moria, in een ruymere betekenis en uytstrekkinge bekend staat by den Ouden. Want tot den zelven behoort ook synen heibel / op welke Zion de Burgt Davids is gestigt / ende zoo word ook zelfs den Heuvel Golgotha tot desen Berg betrokken. Gelyk Augustinus wel aanmerkt uyt Hieronymo, *Sermon. de Temp. 71.* Dit dan is de eygen plaats in welke / ende des zelfs gebuurschap Christus geleden heeft / en gekruyct is. Wie en ziet dan hier niet wederom in Isak een Voorbeeld Christi? Het Argument Pauli Gal. 4. uyt de ober-eenthomste van de plaatsen / zal op syn eygen post werden aangedrongen.

(e) Hier op volgd haer beyder uytgang uyt haar Huys ende Leger-plaats / herbeeldende Christi uytgang uyt Jerusalem / buyten de Leger-plaats om syn bloedig Offer te verrigten / Luc. 23: 26. Hebr. 13: 11/12/13. Ende ber-gelyk hier mede de Figure van de Dieren / welker Bloed in het Heyligdom gedragen / ende huys en mest buyten het Leger werden geboerd / Exod. 29. vers 14.

(f) Aanmerkelijk is ingelyk / dat Abraham de Jongens van zig hebbende afgesonderd; Gelyk Christus syn Discipulen / zeggende / Blijft gy-lieden hier; van het gebed begon / eben als Christus zegd / Tot dat ik zal gebeden hebben, Matth. 26: 36.

(g) Aanmerkelijk was het dragen van de Instrumenten tot de Offerande noodig. Abraham droeg het Ouer ende Mes; Maar het Hout leyde op Isak synen Zoone. Duidelik herbeeldende het dragen Christi van het hout des Cruyces / waar aan hy zoude opgeofferd worden.

(h) Het binden van Isak / ende het leggen van den zelven op het Hout, is een lebendige schilderde van het binden van Jesu Handen ende Voeten aan het Hout des Cruyces; waar na toe de Nagelen hem door handen en voeten zijn geslagen.

(i) De wederhoudinge van de wreboeringe van die sententie door de God-spraak / ende Isak verlossinge / beduyde onse verlossinge / ja opstandinge / zoo Christi / als syner Ledematen. Het was des Satans boornemen / Christum geheel uyt te roepen / ende in de dood te houden; Maar God heeft hem uyt den dooden opgewekt / gelyk als hier Isak / die het vonnisse des doods alreeds in syn herte had opgeschreven / om zoo te spreken weder uyt den dooden werd opgewekt Petr. 11. Capit.

(k) Isak draagt ook een Voorbeeld hier in van Christi Volk: Daar in / des hy verlost word door een dadelijke ondersellinge substitutie, van eenen kant

in zijne plaatsē / Want als Abraham zijne oogen ophief, zoo zag hy een Ram, die met zijn hoornen vast was tusschen de verwarde struyken, welken hy nam, ende offerde hem tot een Brand-offer, in zijns Zoons Isaks plaats. Niemand verwondere zig / dat Isak in dese figure een Voorbeeld draagt dat twee-ledig is / namelijk op Christus en zijn Kerke; dewijl het over-hemelijk is / dat zulks al-deur in de Psalmen menigmaal geschied / in welke David de Persoon van beiden voerd. Gelyk dan Isak verlost ende behouden wierd door een dadelijke substitutie van dien Ram in zijne plaatsē / alsoo werden ook alle de kinderen Gods / die in Isak gezegend worden verlost door Christus / welke door alle die stammen / die na de Noet wierden geofferd / buiten alle twijffel werd verbeeld: Ende zoo blijkt hier de waarheid van het gesoek van alle Geregtenigen / dat Christus niet alleen geleden heeft om ons een exempel na te laten / maar in onse plaatsē / en voor ons van God tot zonde gemaakt is. Die lust heeft ontrent dit subject nog meer omstandigheden van de tweede en minder rang aan te merken / die lese daar over met oordeel Franciscum Bar-mannum.

(1) Alleenliks kan Ik niet eindigen / voor al-er Ik op de VERWARRING van den Ram met zijne Hoornen IN DE STRUYCKEN aanmerken zal. **I.** Zoo verward hond Christus den staat en de zaken van de geenen die hy quam te verlossen / dat hy daar ons niet wyl konde redden / dan ten zy die doornen / distelen / en heggen van hem wierden om verre geworpen / ende nedergehelt / en door hem afgesneden. Zeker / de zaken stonden zeer verward en desolaat met zijn Kerke: Hy had te strijden; na dat Babel alreeds was verwoest; met den Vorst der Perlen; en dan nog met den Prince van Griekenland: zijn Volk wierd onder die Monarchyen zwaerliks gebruikt / ende zoo gepletterd / dat het buiten hoopē schein / en yde speculatie hem te verwagten. Zy waren nu verward in de Roomse Opperhoofdigheid / ende wierden zwaerliks gebruikt van de wreedsste Tyrannen; gelyk Herodes en Archelaus, die maar Dassalen van 't Roomsche Rijk waren; die zelfs dit Land na het leeren stonden; in dese verwardheid gecep hy onsen desolaten boedel aan / en redde ons.

Ab-Schalom. אבשלום

Dese was Davids derde Soon / nyt Maacha, zijnde de Dogter van Thalamai, Coning van Gezur / 2 Sam. 3. vs 3. Een stoutmoedig en fier Menschē / hoobaardig en pragtig in zijn schoone gestalte ende lang hare 2 Sam. 14: 26. En boben dit / een Moordenaar; door verraad zijns Broeders Ammons 2 Sam. 13: 23. Nyt welke reden hy ook van zijn Vader David verstootten is; Dog door Joabs beleyd weder in gunst hersteld; dog het ongeluk van David was het / zoo een slang in zijn boesem te boeden: Hy Absolon zijns zelfs / en zijns geluks onnagig / onderlepd door listige bonden op de

de Throon te stergeren / en zijn Vader daar van af te schoppen / hebbende hier in tot zijn Raadsman den listigen vos Achitophel 2 Sam. 15: 1. Ec. rukt na Jerusalem; en David daar *uit* met de bluge nevens Ithai een Hoofman; Zadok de Priester / en zijn Zoonen Abjatar des Priesters Achimelechs Zoon / en de Leviten, dragende de Arke des Heeren; en met eenen stoet zijner Wiffgaden / welke de Becke Kidron, anders Cedron / Joan 18. vs 1. overstecken; gaande met al zijn Volk / met bedekten hoofde / barreboets / en woemende: werd hy nog daar-en-hoven van eenen Godloosen Simei, met eenen hâgelbur van steenen / en lasterwoorden betwoopen. Terwijl Absalom te Jerusalem op den heftloosen raad Achitophels, de W-wijben die David aldaar gelaten had / in het openbaar schaakt / om het Volk te bevestigen in zijn onberzoenlikheid met David, ende de balance van hare twijfelagtige gedagten (of niet misschien David nog wel berzoenlik was in dit geval van twiſt-zake) te doen aan zijne zijde nederſlaan. Terwijl een getrouwe vriend Davids / Husai, in schijn van een Dertlikker en Oberlooper by Absalom gaat ondernemen alle Achitophels Raadsragen / welke daar by Achitophel, raad geeft om zonder vertoef aanfronds David en de zijnen te overrompelen; zoo raad dese Husai daar-en-tegeu een magtig Leger te verzamelen / welke van Absalom gebolgd zijnde / lijd David onderwijſten tijd zig in de sterke Machanaym te hegeven. Dit ziende Achitophel, verhangd zig zelve van spijt: Onderwijſten raken hepde de Legers in Bataille / en berheijd David / onder beleyd van zijn liecke Dert-Obersten den zegen. Absalom vlugtende / blijft zijn lank har; zoo als hy op een Muſel zat; wertward hangen in de dicke takken van een groote Eyke / en in die staat zoo als hem het herte nog leefde / werd hy met 3. pijlen van den Dert-Oberste Joab doozſtecken. Zie de geheele zaake 2 Sam. 15. en 16.

M E R K A A N:

David vertoond hoe Jefus, nu in ſijn Hemelſch Coninkryke bevestigd van de Joden en Heydenen, bysonder ook den Antichriſt, na de Croone werd geſtaan, en in ſijn Gemeeynte vervolgd.

(a) *Wanneer is de omſtandigheid des tijds / wanneer dit Derraad is hooggeballen tegen David: Namelikh / wanneer hy nu zoo vast in zijnen Throon bevestigd zat over alle Stammen Israels / dat de zelbe niet ſcheen te kunnen waggelen; maar daar ontſtaat hem het onheyl wt zijn ergen Hof, ja zijnen ergen Zoonne. Als men den tweeden met den derden Psalm eens Connecteert, men zal bevinden / dat dese dingen zien op den waren David. In den tweeden Psalm had hy niet van David / maar van den Meſſias geſproken / ende den zelben vertoond ingehuldigd ende bevestigd in zijn Coninkryke / ende geſeld tot een Oberste van de Coningen der Aarde. Indien nu den zelben waren*

Dabid niet daar op en werd vervolgd in zijn Gemeente / die zijn lichaam is (gelijk hem op die wijze Paulus vervolgdde Acto. 9. Capit.) men mogte mis- schien zeggen dat Dabid in den tweeden Psalm van den Messias / maar in desen derden Psalm blootelik van zijn eygen Persoon sprak. En met wat reden dog? Wy ontkennen de letter niet in de eerste opslag; de Historie word met de binger van David aangewesen; Als hy vlood, &c. vers 1. Maar wy kunnen ook geen paalen zetten / ende zeggen / dat Gods Geest niet meer be-oogd heeft dan de letter; ook niet / dat de Historie volstrektelik voldoed den inhoud van den Psalm / en de nadruk van de vreden en spreek-wijzen. Wat isser dog gevoegelijker t'zamen-schakeling als dese. Den Messias is gekroond boorzesteld (Psal. 2.) Dat werd ons toegegeven; ende den Messias word be- streeden; dat is het dat wy willen.

(b) Absalom en zijn Krot zijn een levendig Zinnebeeld van de genaamde breedfame Stad en Staat / en Hoofden van Jerusaleem / te weten de Joodsche Synagoge; die / onder hoorwoensel van de vrede, met den Kerfer Branden des Messia wordten; Als ook van den Antichrist, die tegen Christum opstaat / ende hem zijn Croone berwisten. Sy zijn ook Zoonen van de wutterlike Ker- ke; die hem ook met Absalom Christi Buid ontschaken; waar toe sy door listi- ge woorden en bonden de herten des Volks steelen: die Christum uwerlijken wpt Jerusaleem / ende de Gebodigen af-snijden.

(c) Den Inhoud van desen derden Psalm is ook van meerder nadruk / dan datse door de enkele letter der Historie in David en Absalom, zoude vol- daan zijn / zoo als Augustinus, en wpt hem Lutheras en andere Leeraars wel hebben betweerd. Den zin is by wat luf / indien men het seste vers bepaald by den natuurlijken slaap ende het wakker worden wpt de zelve: Maar indien men die in den woorden tijd past op den slaap van Christi dood / ende zijn opstandinge / volgens Jerem. 31: 26. Hier op ontwaakte ik, en ziet mijn slaap is my zoet geweest; als mede op den slaap ende opstandinge der Kerke / met Hosee 6. vers 1/2. Ende daar in sluyt de opwachtinge van de 2 Geturgen Apoc. 11. vers 11. Zoo heeft de spreek-wijze een volle kragt / en zal by groo- ter Mirakel insluyten dan den natuurlijken slaap / ende het wakker worden wpt de zelve. In Dabids Kijke / van wiens Huys nogtans den Oorlog niet en is getrokken / en zijn alle de tanden der Godloosen zodanig niet berbrooken / als wel de groothed van die roem / welke het 8. Vers mede brengt.

(d) Dat kan levendiger bekenisse zijn van Christi wptgang wpt Jerusa- lem / en dat ober de Beek Cedron, dan desen wptgang Dabids ober de zel- ke Beek; en schoon dit al geschiede hoor de Crooninge Christi / nogtans drinkt hy nog wpt de Beek (Psalm 110.) in zijne bedroefte en vervolgdte Wadematen; Mijnen drinkbeker zuld gy wel drinken, zeyde hy / Matth. 20. Ps 23.

Achab,

Achab, אַחָאב

Dese Achab was een Soone van Omri, de zehvende in ordze van de Coningen Israels ofte der 10. Stammen / na de scheuringe. Want aldus telle ik / Jeroboam, Nadab, Baesa, Ela, Simri, Omri, Achab, een Godloose Soone van Godloose Vaders / tot in het zehvende geslagte toer onder de Coningen Israels ; een overgehen Godloos en Afgodisch Mensch ; gelijk hy ook zins gelijk een Portier vond in Jesabel zijn Huysvrouwte ; welkers huldik hem ook onder zijne schenissen werd vertoeten 1 Reg. 16 : 30 / 31. Ende Achab dede dat quaad was in de oogen des Heeren , meer dan alle die voor hem geweest waren. Ende het geschiede ; was 't een ligte zaake, dat hy wandelde in de zonden Jeroboams, dat hy nog ten Vrouwe nam Isabel, de Dogter Eth Baals des Conings der Sidoniers, &c. Zie wijder zijn geschiednissen 1 Reg. 17. en 18. en 19. en 20. en 21. en 22.

Achab en sijn Vrouw Jesabel zijn Voorbeelden van den afval der Christenen, bysonder in een merklik geval des tijds, in welke nu den Antichrist volkomen heerschte.

(a) Mercklik is het / dat de Openbaringe Joannis de Huysvrouwte van Achab, dese JESABEL, tot een Hoofd en Patronesse steld van de goenen die den afval / Afgoderye ende Beelden-dienst in de Kerke inhoeren. Het is pdel door dese ende 't geene van haar werd genuygd / mitgaders door hare kinderen, die Christus dreygd door de dood om te brengen, Apocal. 2 : 20. een bysondre magt-oefenende Vrouwte te verstaan / welkers gezag en verleydinge zoo grooten ingang in de Kerke zoude gehad hebben. Sy verbeeld van de Antichristische Leeraars / die dat selve doen 't geen sy dede / zoo dat het eene op het andere niet meer kan gelijk zijn. Achab heeft verbeeld die Coningen der Warde / welke met haar hoereren / ende door de genaamde Geestlikerheit tot de selve Afgoden-dienst werden aangehijst. Zie Apocalyps. 17. Us 2. en 18. Us 3.

(b) Achab en Jesabel hadden een brandende begeerte tot Nahots Wijn-gaard / om daar een Kool-tuin van te maken : Sy Lieden begeeren ook den wijngaard van Christi Kerke / om die te overheerschen 1 Petr. 5 : 2. en 2 : 1 / 2 / 3. En om die niet te beplanten met edle wijnstokken / maar met oneedle looten en geringe moes-kruyden.

(c) Sy wonden den name van Jehova, en den Gods-dienst pdelik hoor ; en doen in hare Concilien eden op eden / verblokingen / bezweeringen / anathema, de eene op de andere spjelende / op dat sy onder seijjn van Gods-

dienst de Menschen mogten verstricken / en door hreese in den band houden. Zoo deed Jesabel / die door bezweeringen en Eeden / in den name van Jehova / dien broomen Man Nabot om hals bracht.

(d) Hier door werden sy meester van de Lichamen en Goederen van de Geloobigen / die sy aan zig trekten. En hoe veel Martelaars Bloed door haer is uitgestrood kan niemand uitspreken.

(e) Ten tijden van Jeroboam began de Afgoderpe in beyde de Stammen / Israel , en Juda op den standaard openlijk berheben te worden ; dog ten tijden Achabs steegde sy na het top-punt toe. Alsoo ook. . .

Weynige tijd na Constantinus, began men de Kyalveren te Dan en te Bethel op te regten in Oosten en Westen. Zie bysonder op het Jaar 606.

(f) Ten tijden van Achaz en Manasse konde sy niet hooger steegren; gelijk sy ook niet konde verder gaan dan in het Concilium van Trenten. En alle haar voorgewende hoerbeerdigheid en Reformatie der Kerke, is zoo gebeynist als de hekeeringe en bernederinge Achabs. Sy zullen ook niet Achaz en Jesabel een droevig Treanspel vertoonen voor hare Minnaars / maar byslijk voor de Kerke / Apocal. Capit. 18. en 19.

Achor: Dal Achor. אַחֹר

WAs een Dal gelegen by Jericho , aan de Jordane , aan de Grenzen of ingang van het Land Canaan. Het beduyd in 't Hebrueus / Verwoestinge: anders / zoo veel als gruwelijke Verwoestinge. De reden van die name is / om dat aldaar Achan van het verbannene gestolen hadde / ende daarom de Israeiliten de noetlage in een uyval van die van Ai hadden ontfangen. Zie Josue Capit. 7. Dit nu verstaat de H. Schriftuure op een figuratieve wijze voor die plaatsen en Landen / in welke de Kerke haar woonstede heeft / ende die door haar zonden tot een van zijn geworden ; immer al waar God haar / van wegen den van / ofte verderf in Leere ende zeden zeer zwaarlijk kastijd.

In desen zin neemt het ook Heseas op Cap. 2 : 14. alwaare hy zeer duydelyk hebbende gesproken van de laatste en eyndelike verwoestinge van Jerusalem Ders 8-12. door welke niet haer Gods Kerke in de Woestijne van het Heydendom verstroyd is / en van God uytgelokt / om wijs en zijd het Euangelium te verspreyden (alwaare hy haer ook Wijngaarden gegeven heeft / dat is plaatsen om te wonen en Kerken te stigten) voorsz nederdaald tot dit Dal Achor : Ende (zegt hy) het Dal Achor tot een deure der hoope &c. Doozwaar Gods Kerke nu door de Wereld / door het Heydendom verspreyd / bysonder in het Roomsche Oppergebied / heeft zig met een zwaren Ball beladen / ende met Afgoderpe / hoe-wel van een verscherpen natuure als die van het Heydendom ; en met ve. derf bysonder in zeden en wijsen van leven zwarelyk bestmet / al moeg en die tyden vertoonende haven lust in het cielick opperkeed Babels. Zie Cyprianus

prianus', *Serm. 5. de lapsis.* Quia Traditam nobis divinitus disciplinam pax longa corruperat, jacentem fidem; & pene dixerim dormientem celsura Cœlestis erexit. *Om dat een langduurige vrede bedorven had de discipline die ons van God was overgeleverd (heesta de Leere en exempel der Apostelen) zoo heeft de Godlike tugt ons geloove dat neder lag, en ja by nu sloop weder opgeregt.* Ende Eusebius beschrijft zeer wijdzikkellik / de verdoornigheden in de Kerke / waar door God getergd zijnde / haar den Tyran Diocletianus op den hals gezonden heeft; 't welk ook Platina aangemerkt heeft nyr den zelven Nuceur / in zijn werk aangaande het leven van Marcellinus. Dit Roomsche Heidense Cerri-toir / het Dal Achor, daar in God haren Wan 300 zwaerlik had gelastijd / zoude nogtans God haar geben tot een Deure der hope: Daar zoude God haar groot maken en verheerliken; gelijk geschied is ten tijden Constantini M. Anno 300. Ende wanneer insgelijks Esaias Gods Kerke in een later tijd be-looft de herstellinge van de verwoeste Staat en Landen van de Kerke; zoo zegt hy Cap. 65: 10. En het Dal Achors zal zijn tot een Runderen Leger. Dit zi' genoeg van Achor.

Acker, Acker-Bouw, Acker-Lieden. אכר שדה

Jerem. 26: 18. Michæ 3: 12. *ἀγρον* Matth. 13: 24.

γεωργία Matth. 21: 34. *γεωργίον* 1 Corinth. 3: 9.

Het beduyd een stuk Landts / 't geen beploegd ende bezayd word / ende ook wel met gemeene Planten en Moes-kayden beplant. In de figure beduyd het Gods Kerke, ofte die Landen in welke het Euangelium als een Zaad word gepredikt ende gevozen Matth. 13: 24. En den Zayer die het woord zayd, te weten alle Leeraars / die ook Akker-Lieden genaamt werden 1 Corinth. 3. vs 9. Hier van daan een brugbaren Niker een Zinne-beeld van een gezegende toestand der Kerke Esai. 61: 5. Hof. 2: 20/21/22. Joel 2: 24. Alwaar beide letterlike en Geestelike zin haar plaats heeft. En Amos 9: 13-15. Alwaar den gezegenden staat der Kerke van de laatste da-gen / en daar onder zelfs de herstellinge van de verwoestingen van Canaan en Jerusalem zeer nadruklik werden afgemaald. Men kan dese heerlijke plaats met aandagt nazien.

Adam, אדם *A'dam.*

De eerste Mensch / Hoofd en Wortel van het gantsche Menschelijke Geslagte: Het laatste Proef-stuk van Gods Almachtigheid / Wijsheid / Goedheid / ende van alle zijne Volmaaktigheden; is geschapen eerst op den seften dag

dag / na dat al boovers de Wereld met alle zoorten van Schepselen in Hemel en Earde was berieft; en alleen het ondracht aan een wijs Heer en Bestel-mee-ster van dit groot Huys-houden; tot welken eynde hy uit een klomp Earde is genomen / ende gelatet na de bozme / die den All-wijsen Heer en Schepper be-quaamt oordeelde om een werking te zijn van de inwoonende onsterflike Geest / ende die haer ontsach konde indrukken in alle Schepselen. Zie de Historie Genes. Cap. 1.

Van twee Adams getwaagd Gods Woord. Dese is de eerste, Christus de tweede. Dese is uit de Aarde aardsch, de tweede of laatste *εργασ*, is Heere uit den Hemel, 1 Corinth. 15: 45. Den Apostel en spreekt van hem niet ten opzigt van zijn onsterflike Ziele / nogte van het Beeld Gods in hem / nogte van die staat der onsterflikeyd / in welke hy magt had; ten ware hy die door den afval had verwaarloosd / om zijn lichaam te behouden; maar al-leen van de natuurlijke stoffe / waar uit hy was t'zamen-geseld / die in haer zelven aangemerkt / warelik met alle elementa, hooft-stoffen veranderinge on-derworpen was; maar de onberderflikeyd van dit Wards toefel / hing af van zijn standvastigheyd in de oprechtigheyd; en zijn bevestinge in de zelve. Wel-ker prent alsoo hy niet en konde (om dat hy niet wilde) verstaan / hy noodsa-kelek tot zijn eerste beginsel most wederkeeren. Stof zijt gy, en gy zult tot stof wederkeeren, Gen. 3: 18 / 19. Het Beeld van den eersten Adam droeg wel eens Christus / en dragen wy alle / zoo lange als hy en de zinnen dat stoflike en berderflike ondragen / welk noodig heeft / om door de dood / ofte veranderinge / in plaase van dood afgelegd te worden. Na zijn opstandinge in onberderf-likheyd komd ons Christus hoor als den tweeden Adam / het hooft van alle de gemeen die met hem in onberderflikeyd zullen worden opgewekt.

Wel is dit noodig te weten / maar nogtans werke dit nog ons oogmerk niet uit / maar dit is de zake: Hoe werd dog Christus die volgen zoude door den eersten Adam hoorgebeeld ende beschaduld? Paulus zegd ons dit nadrukkelik Rom. 5: 14. Welke (Adam) een Voorbeeld is van de geene die volgen zoude.

Daar zijn Godgeleerden die dese bedenkinge meynen te holdoen door aantwij- zinge van een enkele gelijksheyd / in beelen deelen / tusschen den eersten en twee- den Adam: Want gelijc den eersten Adam niet door generacie / maar door schepplinge / hoewel uit een hoorgaande stoffe zijn oorspronk hadde / zoo ook de tweede. Want wat was het geene Christo zijn Menscheyd gaf uit een Maagd / dan een Wardsche stoffe; ende wat werksaamheyd had de zelve stoffe meer / dan die klomp Earde / waar uit Adam Mensch geworden is? Dog dit holdoed niet tot een hoorbeeld; alsoo het niet noodsakelik een tegenbeeld seld. Om dat Christus noot gekomen was / indien den eersten Menschē niet had gezondigd. Ten anderen zeggen zy / was den eersten Adam Good / en oprecht geschapen; alsoo ook Christus in sijn onzondige geboorte: Maar die oprechtgeyd en was niet onberderflik / gelijc is in Christo. Anders had / al wederom Christus niet kunnen komen. Christus had niet Adam de Menschlike natuure gemeen. Maar dan zoude Adam een hoorbeeld van alle Menschen moeten zijn / om de zelve

zelve reden. God haagt Adam zijn Vrouw als door zijne hand tot hem; alsoo God den Vader geeft aan Christo zijne Gemeente. Maar wat relatie of betrekkinge heeft Adam op Christus / door den val; zonder welkers tusschen komen Christus niet en was in de Wereld gekomen.

Ik gebe daar agt op / dat Paulus Rom. 5. door de woorden τὸ μέλλον Adam die komen zoude; den eersten Adam in die staat seld / als een Hoofd van zijne natuurlijke Nakomelingen / wt welke staat volgd / daer eens een tweede Adam moeste komen; alsoo dat de woorden die komen zoude, de noodwendigheid van de komste van den tweeden Adam aandringen. I. Om dat Adam zig zelfs / en alle zijne nakomelingen in die staat had gesteld / dat ten 3° daar een tweeden Adam quam / God had gemist het oogmerk van zijne Scheppinge van dat alder-doortreffelijkste Schepsel. II. Welk Raad-besluse hy ook van eeuwigheid had genomen. III. En het zelve in de Belofte geopenbaard Gen. 3: 15. IV. Waaron hy ook na den val de voort-zeelinge des Menschelijken Geslachts gezegend heeft; en alsoo is ook Adam eerst na den val dadelik en effectivē geworden een Hoofd des Menschelijken Geslachts. V. Waaron God ook nog na den val de grootste langmoedigheid en welbaddigheid gebruik; die in haar zelven noodigd tot bekeeringe / ende het zoeken van een middel der verlossinge Actoz. 17. Cap. God heeft van ALLE Menschen kinderen niet te vergeefs geschapen, Psal. 89: 48.

Dit zijnde ondergesteld / zoo kan men wt die staat / in welke zig Adam ten opzichte van alle zijne Nakomelingen bond / klarelk besuyten / dat volgens het woortbeeld van zinnen val / welkers smette en schuld zig het gantsche Menschelijke geslagte hadd aangerokken tot verdoemenisse / noodwendig een tweeden Adam moeste opstaan / die door gantsch streyde / dog eben-redige oorzaken en gevolgen door zijn gerechtigheid / het Menschelijk geslagte van de schuld / smette / en straffe / ja alle gevolgen der zonden bezyden / en haar een Eeuwige gerechtigheid te weeg brengen zoude.

Adder, אֲדָמָה אֲדָמָה

Is een zeer berijpige zoorte van Slangen / berouwende door haer wonde die is iemand behendig weet toe te brengen / een hevige pijn ende geschiel / niet zonder gebaar van de dood / indien het gift zig met het bloed vermerigd hebbende om 't herte staat. De kracht van haer Pijn gaat dat van andere Slangen te boven / men kan zig daar ook minst van hoeden / alsoo is door haer kleynheid minst woord gehoed / ende op de listigste wijze ymand bekrumpe. Zie Deut. 32: 33. Job 20: 16. Psal. 58: 5/ 6. Prov. 23: 32. Esai. 11: 8. Matth. 3: 7. Actoz. 28: 3. En daarom is sy een zinnebeeld van listige Deraaders / die iemand met de tonge vleyen / ende onder schijn van vriendschap agter zijn rugge doodlik in zijn Cere ende Goeden naam quetzen. Ende

Ende van Menschen die de belijdenisse der waarheid in den mond / ende een gantsch bittere galte ende overbloed van woosheid in haar herte honden / die niemand handelen kan of hy woord van haar gegueft ; eyndelik van alles wat het verderf en de dood aanzegd / die zelfs van Denijn tot berstens toe zwel- len / ende een peber beschadigen en gelijk gezwel toe brengen : Zoo zijne gesteld van wegen hare quade Conscientie / ende den brand harer begeerlijkheden. Al- berschadelik is dit benijn in quade Leeraars ; gelijk waren de Schrifst-geleer- den en Pharizeen / Matth. 23 : 33. Esaias belooft Gods Kerke zulke dagen / in welke die waarheid ende kennisse Christi / zoodanig een kragt van teger- gift zoude hebben tegen de valsche en vergiftige dwalingen / dat zelfs een jongs- ke / ofte kind in Christo / gebrapend door de kennisse van het fundament der waarheid / ongeschonden zoodanige dwalingen zoude handelen ende wederleg- gen ; immer daar niet van besmet worden. Esai. 11 : 8. Een Zoog-kind zal zig vermaken over het hol van een Adder : En een gespeend kind zal zijn hand uytstecken in den kuyl des Basliskus. Dese kennisse zoude allengskens waassen en hoorzaan / tot datse deurbrek tot die overmate vers 9. De aarde zal vol zijn van de kennisse des Heeren ; gelijk de Wateren (den bodem) der Zee bedekken.

Aes., Dood Lichaam. נבל טרף חֲסִידָא.

Zie de plaatsen Exod. 21 : 31. Levit. 5 : 2. en 11 : 4-35. en 17 : 15. en 22 : 8. Deut. 14 : 21. Ezech. 4 : 14. en 44 : 31. Zoodanig ber- scheurd ofte van zelfs gestorven aas verbied de Wet aan te raken / deel meer te eeten : ten deelen / om dat het doorgaans van zijn bloed niet is gere- nigd / ende het bloed-eeten al hoer de Wet verboden was / ten deelen / om dat het herdoond een geweldige Dood suipten de gewoone wijze / waar door een Dier door Menschen handen ten gebruik van spijs werd gebod.

Hogians / bewijse dese dingen de Conscientie niet herontreunigen / zoo moe- ten de selve een andere zin en beduydinge hebben / han die de letter mede bzeigd ; ende dese is de gemeenschap ende oovergang met de geenen die dood zijn in zonden en misdaden / waarom ook het Dood Aas van onreyne Dieren na de Wet alder-besmetlikst was / Levit. 5 : 2. Ook alle gemeenschap met doode- werken, Hebr. 6 : 1.

Anders leerd ons Christus hoer als een Dood Aas, Matth. 24. Tot wel- ke de Geloovigen vergaderd worden als Arenden ; Ende dit geschied / wan- neer hy niet gezogt en hoer als lebendig in de Wisse / Ebozen ofte Brood- haaskens / ofte in de Woestijne ; maar al-waer hy door de Prediking des- Evangeliums als gekruyst / ende door een geweldige dood omgebragt / en han- gende midten tusschen de Woordenaars / hoer-gebragt word / als een waar- zigig zielen-aas ; Ende in de dood van desen / is ook de Wet van het onreyne doode aas gebod en te niere gedaant.

Afgrond, Diepte. אַפְרֹן אֲבֻרִים בְּאֵדָה.

Zie Genes. 1: 2. en 7: 11. en 8: 2. en 49: 25. Exod. 15: 5—8. Deuter. 8: 7. en 33: 13. Job 28: 14. en 38: 16—30. Ps. 33: 7. en 77: 17. en 104: 6. en 106: 9. en 135: 6. en 148: 7. Prov. 3: 20. en 8: 24. Esai. 51: 10. en 63: 13. Jone 2: 5. Habac. 3: 10. Psal. 36: 7. en 42: 8. en 71: 20. Ezech. 26: 19. en 31: 4. Amos 7: 4. Luc. 8: 31. Rom. 10: 7. Apoc. 9: 1. en 20: 3.

Het beduyd voornamelijk dese volgende dingen.

(a) Als het niet een dadelijk woord werd geboegd / een zake te ondergaan die by na onmogelijk / immer zeer moepelijk ende gebaerlijk is. Vergelyk Deut. 30: 7. Het zelve woord is ook niet aan geene zijde der zee / om te zeggen / wie zal hoor ons oerbaren. Den zin drukt Paulus ook niet dese woorden uyt Rom. 10: 7. Wie zal in den afgrond nederdalen? door welke behoefte-linge van woorden die van den zelve zin zijn / aangewesen werd een ondoen-lijke zake: Ten ware de Soone Gods zelfs quame en die ondernam / welk geschied zijnde / den Mensch huigtelooz de moepelijkheid ende ondoenlijkheid van de Wet Christi / die door zijn Geest in de herten werd ingeschreven / be- schuldigd en boozwend. Vergelyk Job 38: 16.

(b) Het beduyd den staat van de uiterste benaautheid. Zie Psal. 42: 8. Den afgrond roept tot den afgrond, &c. Vergelyk Psalm 69: 3. Ik ben gezonken in de grondeloos Modder, daar men niet in staan en kan. En zoo werd de benaautheid / en uiterste vernederinge Christi genoemd uyt dese plaatsen / Een nederdalen in de benedenste deelen der aarde, Ephes. 4: 9. Nuyt daar ook in het Graaf.

(c) Het beduyd den staat ende plaats van de helsche Geesten; de plaats Luc. 8: 31. den staat en Conditie Jude vers 6. Apocal. 9: 2. In die staat zijn ook niet hem de Verdoemelingen alhier op Narden vers 3-11. Zoo is ook te verstaan het binden en werpen van den Dyaal in den afgrond / Apoc. 20: 2/ 3.

(d) Nog verder den droebigen staat van de uiterste duysternisse / in de welke zig binden die Landen en Volkere die het Evangelium niet gelooven / die ook dat een zee (welk woord Deuter. 10: 7. door afgrond werd uitge- drukt) werden genaamd Apoc. 13: 1. Welke / wanneer sy tot Christum wer- den bekeerd / zoo brengt God weder uyt Bazan, ja uyt de diepten der Zee, Psal. 68: 23. Ende dan verheft zig den afgrond / en laat zig droog zien. Zie met oordeel Habak. 3: 10. Den afgrond gaf sijne stemme, hy hief sijne zijden op in de hoogte. Dat versweld de aarde die waterstroomen, ja de aarde uyt den afgrond hoord loven Apoc. 12: 16. Ende zoo werden dan Gods kinderen gezegend met de zegeningen van den Hemel van boven, en den af- grond

grond van beneden, Genes. 49: 25. als sy van den Hemel in Christo werden gezegend / ende door de kragt des Evangeliums de Zee en de Afgrond hare dooden moeten overgeven / vergelyk ook Deuter. 33: 13. en 19.

(e) Opdelik alle dingen / die van een onmasseurelykhe grootheyd / en onbetreflik zijn door her vernist / ende die een overmate hebben die niet ligt te peylen is / zijn een een afgrond Psal. 36: 7. Uwe oordeelen zijn een diepen afgrond. Vergelyk Rom. 11. O diepte des Rijkdoms, &c. Ende Ephes. 3. berg 18. Welke de breedte, lengte, diepte ende hoogte zy.

Aloë. אלהות *santal' alon.*

Zie van dese Speerpe Psal. 45: 9. Proverb. 7: 17. Cantie. 4: 14. Exod. 30: 23. &c. De geleerde Heer Buxtorf, meynd dat door het woord Ahaloth, den Zandel-boom verstaar word; en daar zijn plaatsen die dit woord zoo in onse Tale overbragen. Sy schryven dit Zandel-hout een zeer aangename reuk / en des zelfs huyt een genevende kragt toe. Maar de 70. Oversetters hebben op Psalm 45. het woord אלהות overgeset door *santal'* het welke afstomd van *saliv* vloeyen. Waer door Ik in gedagten ben / dat het niet en is een hout / maar een druypende vogt die wyt een groene plant Aloë druyp / by onse Apothekers ende Apothekers zeer wel bekend ende gemeen / die anders van wegen hare levendige en groepsame kragt / het semper vivum plagt genaamd te worden. Anders zoo en kunnen onse Apothekers en Herbarij werp-ning prijswaardigs aanmerken in den reuk van het Zandelen-hout / gelijk wel de Heer Buxtorfius meynd. Wy is ook noyd Aloë voorgekomen / die zig door haar aangename reuk aanprijst: Nogtans is sy vermengd zijnde niet andere Speerpen / een bewaacker van den reuk der zelve / van wegen hare over-groote bitterheyd / ende daarom is sy by na onberderfijk: Onder de Balsamen met welke men doode Lichamen zalf / is sy noodigst / om dat sy de zelve van alle stank ende verrottinge bewaard. Vergelyk Joan. 19: 39. Niets isser dat zagter het Lichaam zuverd / en het sijn en huyligheyd ende verdooben Galle afzet; de smerten des ingewands verzagte en geneeste; sy helpt de druyt-dragende en barende Vrouwen / &c. Men kan Dioscorides en Dodonæus breeder daar van nazien.

Alle dese Dingen merit Gods Geest / die de zalvinge der Heiligen is / 1 Joan. 2: 20. op een volmaakte wijze in zijne Heiligen / door middel van het woord. Is de Wet watermaten bitter; sy zuverd nogtans de wonden der Ziels; en dan hand het Evangelium en verzagte en heelse. Daar is geen bitter / geen liden zoo zwaar / 't geen sy niet en matigt en verdraachelijc maakt. Zie Psal. 138. Gs 7. Wanneer Ik wandele midden in de benaue-heyd, maakt gy my levendig, &c. Wy bewaard de Herten / Conscientien en Lichamen van doode werken; onsen mond dat er geen verrotte reden wyt en gaaf / Ephes. 4: 29.

Alzem,

Als zem. לענה חולה, &c.

Ik houde het Grijsche woord $\chiολη$ het geene eygentlijk Galle beduyd / bin dat de 70. al-deur het zelve Hebrzeutische woord לַגְנָנָא Lagnana door $\chiολη$ Cholee hebben overgezet. Anders noemen het de Grieken eygentlijk $\alpha\lambda\sigma\iota\delta\iota\omicron\nu$ waar van het Latijns Absinthium, en ons Duytsche Als zem. Sy noemen het ook wel zomtijds $\alpha\pi\iota\nu\delta\iota\omicron\nu$ ook wel $\alpha\pi\iota\nu\omicron\nu$ Apinthon en Apinon, dat is 't geene ondrinkbaar is / namelijk wegens zijn bitterheyd.

Ik weet niet dat het ergens in de H. Schrift voor een zinne-beeld van iets Goeds word genomen; en daarom en onderzoeken wy hier niet wat heugt en draugt het in de genes-kunst mag hebben / maar het berischt een zinnebeeld van twee bittere zaken.

(a) Van een Boos ende ongeloovig herte, om af te wijken van den levendigen God, Hebr. 3: 12. Vergelijkt 12: 15. Dat niet eenige wortel van bitterheyd opwaards spruytende beroerte make. En Deuter. 29: 18. Dat onder u lieden niet en zy een wortel die galle en Als zem drage. Ik merke aan / dat de 70. aldaar het woord לַגְנָנָא Lagnana, by ons Als zem overzetten / door $\mu\epsilon\lambda\alpha$ bitterheyd: waar wy het schijnd dat by haar het eygen woord לַגְנָנָא Lagnana of niet wel bekend zy geweest / of dat het weynig als by de Apothekers en Kruideniers is gangbaar geweest. Egter is het woord Bitterheyd $\mu\epsilon\lambda\alpha$ al te gemeen / en kan zoo wel op Aloë als Als zem gepast worden. Paulus nochtans het by de 70. bindende houd het: Dag hy doet dat niet als een oversetter / maar als een Paraphrast / den gemeenen zin uytdukkende. In den zelven zin getuygd Petrus van Simon den Tovenaar, Actoz. 8: 23. dat hy was in een gantsch bittere galle, ende t'zamenknoopinge der ongerechtigheyd.

(b) De Bitterheyd der Plagen steekt in de Bitterheyd der Zonden / tot datse zoo deursteeckt datse wel ter deeg gekantod zijnde ter dood strekt: Met Als zem gedrenkt te worden / beduyd te onderbinden de bitterheyd van Gods plagen. Job. 5: 4. Jer. 9: 15. Ziet ik zal dit Volk spijzen met Als zem, en ik zalse drenken met Galle-water. Op welke plaatsse is nogmaals aanmerke / dat de 70. in plaatsse van Galle hebben $\alpha\nu\alpha\gamma\kappa\alpha\varsigma$ Anangkas, 't geene beduyd nooden / ongelegentheden. Dit is niet overzetten / maar uytleggen. Daar sy dan zien לַגְנָנָא Rosch Galle, en Lagnana Als zem binden gepaard / op dat sy niet twee-maal לַגְנָנָא Rosch Rosch mogten zetten / zoo maken sy van als zem 't geen haar best dunkt. Alsoo zetten sy op Jer. 23: 15. het woord לַגְנָנָא Als zem over door $\omicron\delta\upsilon\nu\nu$ Oduncen, 't geen beduyd baren ween. Vergelijkt Martij. 24: 8. Egter men kan daar wyt afdemen / van goedanige sinneten sy den Als zem tot een zinnebeeld stellen.

Altaar. מִזְבֵּחַ *Suriasijon.*

Behoud een Gestel ofte werking / opgerigt om aan God offerley zoorten van Offeranden / met Gods-dienstige eere op te dragen. Den eersten Altaar / welke wy lesen gebouwd te zijn / is het werk van Noah, die gereed wyl doods gebaar van de Zundbloed / den Heere tot dankbaarheid opgeofferd heeft van het reyne Dee / ende het reyn Gebogelte / 't geen in de Arche was overgebleven / zoo van zommige geoordeeld word / van weder een paar. De Tert en bepaald dit getal niet. De Heer Burmannus en andere / meynen dat hy van de zoorten van het reyne Dee wyl weder het zebenste genomen heeft; als een Os, een Ram, een Bok, wyl zebenen. Een Tortelduyf en een Jonge Duyf, wyl zebenen; en dat die Offerande van 't Dee een Manneken is geweest. De selve Heer Borman meynd / dat / al schoon de H. Schrift geen gewag maakt van het bouwen van eenen Altaar voor die tijd / nochtans de Vadersen voor die tijd huyten twijfel tot hare Offeranden Altaren gebuykt hebben / over Genes. 8 : 10. Men kan dit geschil haast slegten; wanneer men aanmerkt; dat de Heereen het woord (hy ons) Altaar plagten te verwisselen met het woord Schulchan *inw* ofte tafel, op welke weder spijs ofte drank werd opgedist: het geene hy ons wyl verhschepden andere is aangemerkt op Psal. 69 : 23. Ende in die ruymmer biddinge zoude het een slegte zake zijn te lochenen / dat Cain ende Habel, en zoo menige als 'er geofferd hebben / vets hebben gehad op welke sy hare gaben Gode dankbaarlyk hebben opgedragen / terwijl sy van de selve ook nuttigden: Hoe-wel Ik niet zoude darren beweeren / dat niemand zelfs die door hyer heeft aangesteken; gelijk hier door Noag is geschied; alsoo getuygd word dat de Heere Rook den lieflijken reuk van sijne BRANDOFFEREN. Ontrent de eerste Offerande van Cain en Abel zeyd Josephus (en het berdiend geloof) dat God van de laatste getuygenis gegeven heeft / door de selve niet byer wyl den Heemel aan te steken *εμπυρισμα*, niet dat niemand van haar die aangesteken heeft. Maar het is aanmerklyk / dat desen ALTAAR van Noag een byzondze gestalte heeft gehad van alle andere Tafelen / op welke Gode dankbaarlyk zijne gaben wierden vertoond voor die tijd. Voor eerst om die reden / Om dat nooyd voor dese tijd / met het minste woord gewag is gemaakt van het woord מִזְבֵּחַ *Misbeach*, Altaar, ende het selve nooyd te hooren zijnde gebonden / een nieuwe zoorte van werking tot het offeren aanbijod. Een 2. Om dat de woorden op EENEN Altaar, den zelven onderschepden van alle wooyge Tafelen / in welke de Heere zijne gaben verbiediglyk wierden vertoond. Want / dat het voor lebeken *n* werd upgelaten (het geen anders wel zomtijds bepaalend is / en door die, *desen*, G. werd overgezet) en krenkt ons niet / maar bevestigd ons geboelen: Nademaal nu werd upgedrukt eenen enklen Altaar / die niet behoekt onderschepden te worden van eenigen andren; alsoo daar tog geen en was die die name van Altaar had; niet anders / van

of wy in onse Tale zeyden / hy offerde den Heere op EEN Altaar (een ALTAAR, by uytnemendheid) zijne offerande / welken Altaar hy bouwde; daar nogtans te vooren nooyt een stip van een Altaar was gewaagd. Ik denk dat daarom de Onsen hebben overgezet (pressa nota) op DIEN Altaar, als of sy hadden willen zeggen; die; welke van te vooren geen voorbeeld en hadde. Dit zy ons gendeg van den eersten Altaar; als wy alleen dit nog aanmerken / dat het bouwen van desen Altaar niet en was een eygen-willigen Gods-dienst / maar / eben dat; gelijk als God Bezaleels Geest vervulde met wijsheyd en verstand, om den Tabernakel toe te stellen; ende Salomo in het stigten van den Tempel; alsoo ook hier in onsen Noag; desen Altaar bouwende / van den H. Geest is onderwesen. Daderhand hebben de Geloobigen ook voor de Wet / volgende het voorbeeld van Noag / dikmaal / wegens eenige bysondere weldaden van God ontfangen; ofte als sy Geloofen deden / den Heere Altaren opgeregt. Zie Genes. 12: 7. en 13: 18. en 22: 9. en 26: 25. en 33: 20. en 35: 1. De eerste plaats die na de Wet-gebinge van een Altaar spreekt / en des zelfs reglement voorschijft / hebbt gy Exod. 20. Off. 24/25/26. Sy moet gemaakt worden byten bepalinge van eenige vaste plaats, al waar maar de Heere sijns Naams gedagenisse selde, of van Aarde, of van Steen; en zonder Trappen. Warelijk een zeer uedrig toetsel en geringe stoffe / op dat hy hare zinnen van alle Afgoden-dienst mogt afrekken; Daar toe strekt het verbod van eettig kunst-werk van Steen-houtwers / of eenige Beelden of Gebeefels en Cieragien daar op te maken; gelijk de Hebreren deden. Op de stoffen wyt welke den Altaar wierde gemaakt; 't zy Klode of Steen / sprekeeren zommige / die passende op Christus in zijn bernederinge / dog in zijn kragt om 't werk der berlossinge wyt te hooren / onse Krotzsteen geweest is.

Daar na heeft God den TABERNAKEL doen stigten / ende in de selve voor eerst doen planten in het Heylige, den Altaar des Brand-offers, van welkers toetsel zie Exod 27: 1. Et. En des zelfs ontzondinge zeben dagen lang / door een dageliks Morgen- en Avond-offer, als ook van des zelfs Zalvinge / Exod. 29. Cap. Levit. 8: 10.

Nog behalven desen Altaar des Brand-offers heeft God een Gouden Reuk-altaar doen maken Exod. 30: 1. die hy plaatste voor den doorgang die tussehen de Arke / ende het Heylige was / dat is die het Heylige daar in de dagelike Offeranden geschieden / ende het Heylige der Heyligen, daar de ARKE was / af schepde; ende zoo stond desen Gouden Altaar alder-naast aan het Heylige der Heyligen; zoo dat / wanneer den Hoogen-Priester eenmaal des Jaars in het Alderheyligste inging / ende den Doorgang opende / hy Reukwerk op desen Gouden Altaar aanstak / den selven Reuk-altaar gesouben wierd voor een Altaar van het Heylige der Heyligen; en tot het selve behoorde; Om dat de Offerande van Bloed, die in het Heylige geschiede / en dit aansteken van het Reukwerk tot eene Offerande behoorden. Daarom zeyd Paulus in desen zin Hebr. 9: 34. dat het Heylige der Heyligen had een Gouden Wierook-Vat: Daderhand / wanneer Salomo zijnen Tempel had gebouwd / selde hy beyde dese Altaren in de selve plaats en ordre als sy in den Tabernacl hadden gestaan: alleen

alleen met dit verschikend toeval / dat ; alsoo den Koperen Altaar die in het Heylige door het aangezigt des Heeren was / niet en konde hater alle het Offer ; hy daer toe ook een gedeelte van den Voorhof heyligde en afzonderde / 1 Reg. 8 : 64.

Onder de Regezinnige Godgeleerden is weynig verschil over de Geestelijke beduytinge van dat Altaar, zoo des Brand-offers, als des Reuk-offers. Ons geloove steund alleen op Christus / die in zig zelfs alleen heeft (alsoo hy alles is in allen) 't geene / en door Priester, en door Offerande, en door den Altaar werck beduyd. Van de twee eerste is het buyten tegenstaake / alsoo hy zig zelve God onstraffelik heeft opgeofferd, Hebr. 9 : 14. en 7 : 27. In welke woorden / en Christus als Priester, en ook als de Offerande voorkomen. Wat het derde aangaat ; namelijk den Altaar, hoeden de Roomsche-gezinden een brand geboelen / die het hout des Cruyces den Altar noemen / al door spreekende van den Altaar des Cruyces. En al schoon men dit met zonnigen eenigzins mogt verzagten ; door dien eenige over-eentomsche schijnd te zijn tusschen den Altaar ende het Cruyce / mitsdien het selve hout Christusum gedragen heeft ; gelijck den Altaar de Offerande ; ende hy op het selve gebonden is / met Iak, op het hout 't geen Abraham op een Altaar had gelegd / ende meer andere wtblugten / die zonnige hier hoortwenden ; nochtans geldt dit niet. Want door eerst : Het hout op den Altaar gelegd / zoude van eerder het Cruys verbeelden / van den Altaar ; te meer alsoo het hout op welke alle Offeranden hierden gelegd / en aangesteken / niet wierd geseyligd / maar alleen den Altaar heylig is. Nu het Cruyce is geenzins heylig ; Ja / na de Wet / onreyn / geelyk alle hater en instrumenten na de Wet / die zoo een onreyn aas hadden aangeraakt. Den Altaar, 't zy van Steen / of Hout / met Koper oertogen / en kan ook geen Zinnebeeld zijn van een anderen wtwendigen / stoffelijken houten Altaar des Cruyces (zoo zy die noemen) zoo weynig als de Priester ende het Slagt-Dee kunnen zijn Figuren en Voorbeelden van Materiale Offeranden. Het tegenbeeld moet Geestlik en Hemels zijn / niet aardisch en stoffelik. Daeren-boven het dragen van de Offeranden / en kan ook niet op een aardische wijze werden wtgelegd : Want wat magt had het Cruys / om Christusum den waren Middelaar Gods en der Menschen / en zijne onreynige waardigheid ; en om de Offerande van zijn gehoorsamsheyt / ende onreynspeeklike angsten ter Hellen te dragen ende te ondersteunen ? Alleen was het Cruyce een Instrument om zijn zwaer Menschelik Lichaam te dragen ; En dat en is nog argentlik / zoo men niet voornamelijk ziet op de pber en liefde voor Gods eere en de zaligheid zijns Volks ; en zijn sterke roepingen / znelingen en tranen die hy den Vader heeft opgeofferd (Hebr. 5 : 7.) geen instrument om Christusum te dragen : Wat hout konde dog zodanig een magt om te verlossen / en zulck eene liefde dragen. Buyten dese dingen en konde zijn Offerande den Vader niet aangenaam zijn : Nu alle dese dingen en werden niet gedragen op een hout ; maar steunen op den Altaar van zijn onreynige waardigheid / Geest / ende magt : Want buyten twijfel den Altaar is het die de Gaven heyligd, Matt. 23 : 19. Hebr. 9 : 14. Die door den Eeuwigen Geest zig Gode onstraffelik heeft op-geofferd. Dat is

is door zijn oneindige waardigheid en Godlijke magt / die hem draagt en ondersteunt. Vergelyk Esai. 63 : 1-6. Waarlijk is die GEEST en het byer zijner liefde het byer des Altaars; maar hoe dwaasfelik zoude men dit noemen het byer zijnes Crucjes? Door nogmaals Paulum spreken Hebr. 3 : 10. Wy hebben eenen Altaar van welke geen magt hebben te eten de geenen die den Tabernakel dienen. Het geene by wijbers bevestigd wyt het wettig voorbeeld: Want van dat vleesch welkers bloed in het Heylige der Heyligen ingedragen wierd op den grooten Verzoon-dag / en wierd niets met allen van yemand die den Tabernakel dienden gegeten in het Heyligdom / maar al wat om en aan de zelve was wierd blyten met byer verbrand / Levitic. 16 : vers 27. Door welk zinnebeeld aangelooft word / dat / na het inboeren van Christi Bloed in het Heyligdom / zoo den uyerlijken Altaar , en Tabernakel-dienst , als ook alle Slagt-offten na die Offrande moeten ophouden.

Maar wat dan? En hebben de Christenen geenen *Altaar*? Ja dog sy hebben eenen Altaar (Zie Apocal. 6 : 9.) Esai. 19 : 19. en 56 : 7. Welke is die dog? Immer de Papisten kunnen niet denken dat die het hout des Crucjes is: Daarom bezieren sy een Afgodischen Altaar , van een nieuw maaksel en een nieuwe Offrande der MISSE. Dog volgd dan niet met gelijke reden / dat / na het inbrengen van Christi Bloed in het Heyligdom / alle uytwendige Altaar is afgeschast / zoo wel als die van het Wardsche Heyligdom? Ik beslyfte dan / dat Christus zelfs onse Hooge-Priester te gelijk den Altaar is / van welke wy de spijse Geestelijc eten; ende niemant anders is ook die Gouden Altaar die voor Gods Thoon is / op wien wy de Kreuk-offeren onser gebeden aansteken. Zie Apocal. 8 : 3. Dat niemant dan verder de Regzinnigen beschimpe / om dat sy Christum zelfs den Altaar noemen; of laat sy ons eerst met grond van reden leeren / welke dien Gouden Altaar is die in het Nieuwe Testament voor Gods Thoon is geplaatst.

In den Brand-offers Altaar kunnen haar Geestlike beduydinge ook hebben (a) de stoffen wyt welke die bestond / namelijk Cedren Hout , zijnde een bast dunsaam hout / en bequaam tot alderhande bast werck. Dit Hout was overtoegen met Koope Platen, tegen de hitte des byers / zoo dat dit Hout zijn vastigheid verkreeg / ende belvaard wierd van het Koper. Christus die een Spruyte der Narden is / wyt den afgeschoutwen tronck Iffai / ende de vrugt der aarden werd genaamd Esai. 4 : 2. is gemaakt lijdsaam en bequaam om het zwaar-wigtig werk der Verlossinge te dragen / ende gelijk den Braam-Bosch, midden in den brand niet verteerd te worden, Erod. 3 : 2. (b) De forme en gestalte van die Altaar was vierkantig / welke figure van de meeste behattinge is / als die een rond inslypt / en ook wyt geheel rechte en evert-redige Linien bestaat: Dit is ook de mate en rigthoer van het Nieuw Jerusalem Apocal. 21 : 16. Alles wat tot Christus en tot het geloobe in hem behoord / vertoont ons een eenboudig / en in alle zijn deelen gelijk voorwerp. Aan de zelve waren Hoornen op sijne vier hoeken met Koper overtoegen. Waar door niet alleen zijn alles onderwerpende magt verstaan word: (Zie Habak. 3 : 4. Hy hadde Hoornen aan sijne hand , ende aldaar was sijne sterkte verborgen) Maar

ook dat hy zig gewillig ten Offer heeft laten grijpen; gelijk men't Offer-bee met de Hoornen grijpt. Ook daar beneben / dat een Zondaar sine sterkte aangrijpende, vrede met hem maakt Esai. 27. Namelijk in zijn Bloed met welke hy besprengd is; zoo dat een dood-schuldige die hem aanbat pardon verkrijgd. (c) Het gebruik van dien Altaar was om Slagt-offren en allerlei Offeranden te ontfangen ende te bereeten. Christus heeft zig zelfs / op zijnen eeuwigen Geest steunende op-geofferd / ende op hem werden alle onse Offeranden gehep-
ligd.

Wat den Reuk-altaar van enkel Goud obertogen was / heeft sijn aanmerkinge; want; gelijk in den eersten Altaar des Brand-offers meer op de sterkte dan op de kostlikheyt en waarde van de stoffe wierd gelet; daar-en-tegen hier in desen Reuk-altaar / meest op de waardigheyt van de onepndige Verdiensten Jesu / welke is gerepresenteert / wanneer hy door zijn eigen Bloed in het Hepligdom zijnde in gegaan / het heerlijkste Reukwech van de gaven des H. Geestes heeft aangesteken. Dat de Reuk-altaar behoorde tot het Heplige der Hepligen / beduyd dat wt den Hemel zelfs de aangename reuk van dese Gaven in Gods Hepligdom en Gemeente op Aarden zoude verspreyd worden.

De Draag-boomen van den Altaar, ende diese dragen / beduyden de Geestelike Priesters ende Leviten / die Christum al-omne op-heffen ende dragen / onder Joden en Hebranen / voorhoudende het woord des levens Phil. 3: 16. Vergeljk Esai. 66: 11.

Den Gouden Crantz rondom den Altaar / beduyd de Croone van Coninklijke Majesteyt / eere en heerlikheyt / met welke de Messias is gekroond Psal. 8: 6. en Psal. 21: 4. Gy zet op sijn hoofd een Croone van 't fijnste Goud. Zie Hetz. 2: 6.

Apotheker, Kruydenier. קרן

Zie van dese Kunst-kruydeniers of Apothekers Exod. 30: 25—35. 1 Sam. 8: 13. 2 Chron. 16: 14. Nehem. 3: 8. Job 41: 22. Eccles. 10: 1. In de H. Schrift sijn sy een Zinnebeeld van Geestelike Kruydeniers / die door de Netzen van Gods Hepligdom / wt de laden van de heplige bladeren voor den dag gehaald / weder na de gelegentheyt van sijn quade weten te heelen en te genesen. De stoffe van hare Kruyden wast alleen in den Hof van de Bruyd Christi Cant. 5: 1. Ik ben in mijn Hof gekomen, mijn Suster, O Bruyd: Ik hebbe mijn Myrre geplukt met mijn Specerye. Daar-
bin is het ook des Bruydegoms Hof / 't sijn zijne Planten en Speceryen; om dat hy dien Hof toebereyd en beplant heeft met die edle loten Esai. 60. vs 21. Van hem ontfangen sy ook een besnyde ordre en regiment / om hare Conditio, mixturae &c. met een bescheyden Dosis toe te bereyden. Dese toepassinge blijkt klaar in het voorbeeld. Want de Zalf-Olye des Hepligdoms; die onweder-
spreeklijk

spreeklijk de Zalvinge Christi / en zijns waren Heyligdoms beduyd (Zie Dan. 9: 24.) most bereyd worden na de kunst des Apothekers Exod. 30. vs 25. En Capittel 31. Blijft het / dat tot het bereyden deser zalve van God Mannen (die daar werden geroemd) afgezonderd waren vol van wijsheyd. Zoodanige waren de 12. Apostelen / Evangelisten &c. in de eerste Kerke. Zie 2 Corinth. 2. vs. 13/14. Die den Reuk sijner kennisse door ons openbaar maakt in alle plaatsen: want wy zijn Gode eenen goeden Reuk Christi.

Appel-boom.

Dit zal gevonden worden onder den Titel Boom, alwaar de specien of soorten van verscheyden Boomen opgeteld worden.

Arbeyden, Arbeeyders. יגע עבר עברים

Zie Exod. 5: 18. en 20: 9. Deuter. 15: 19. &c. Josue 24: 13. Door dit gemeene woord Arbeys-lieden, werden verstaan in een geestliken zin / niet alleen alle Dienaars Christi / die haar eygen zaligheyd werken in vrees en beven Philip. 2: 12. Maar bysonder werden daar door verstaan / die arbeeyden in woord en Leere / 1 Timoth. 5: 17. Dese hebben Christum niet alleen tot haar Land-heer ende aandrjver / die haar huyd in zynen Wijngaard Matth. 20: vs. 1/2. Maar ook tot haren Doorzanger in dien arbeyd. Zie Esai. 49: 4. Ik hebbe gearbeyd. . . mijn kragt doorgebracht: mijn werkloon is by mijnen God. En 53: 11. Om den arbeyd sijner ziele zal hy Zaad zien. Daar zijn Quade arbeeyders Phil. 3: 2. die met Bileam den loon der ongerechtigheyd lief hebben 2 Petr. 2: 15. ook die met een blinden yber arbeeyden. Zie Matth. 23: 15. Daar zijn getrouwe arbeeyders die niet beschaamd worden, 2 Timoth. 2: 15. Een yeder zal loon ontfangen na sijn arbeyd, 1 Corinth. 2: 8. Dese arbeyd eyscht onbermoepdheyd / standvastigheyd / en volhardinge. Zie 1 Corinth. 15: 58. Men moet sijn hand niet van de ploeg slaan, en agter om zien; want zulke zijn onbequaam tot het Coninkryke Gods, Luc. 9: 62. Zekerlik den Heere des Ooghs is van te herten bidden, dat hy getrouwe Arbeeyders in sijn Oogst wistoorste Matth. 9: 38. Zie een illustr voorbeeld / Apoc. 2. vs. 1/2/3. Dit voorbeeld heeft des te meer luster / alsoo God ons zelfs noemd den arbeyd sijner handen, Job 10: 3. Zie Ps. 138: 8. Die is alleen de Krotsteen wiens werk volkomen is Deut. 32: 4. Na sijn volmaakt voorbeeld moeten wy ons werk schikken / zoo heel als een Schepsel gegeven is te werken.

Arend. 7WJ

MEt regt genaamd van de Natuurkundigen / de Coning onder de Dogelen; gelijk den Leeuw onder de vier-boetige Dieren. Zie Plinium Al-drovand. Johnston Ec. Hy doet ook aan alderhande Dieren / zoo Dogelen / als vier-boetige in hare soorten onderbinden de greechtigheid der Tyrannen / in het wt-plukken ende op-eeten van 't vermoegen harer Onderdanen. Geen van de Dogelen is hem gelijk in snelheid van blugt (Vergelijk 2 Sam. 1: 23. Job 9: 26. Prov. 23: 5. Esai. 40: 31. Jer. 4: 13.) nog in scherphheid van gezigt en reuk / waar door hy zijn aas verre in dat afstand van eenige mijlen; zommige zeggen van eenige dagen rieken kan. De lebendige Dieren die hy van een yflike hoogte af beneden ziet weeten; als daar zijn Conijnen / Hasen / Jonge Lammeren en Swijnen / overhaldt hy onderhoeds op: 't lijf als een meenen-steen / en schiet zoo gewis toe als een geoesend Boog-schutter zijn wit trest: 't geen met een harde Schild is gewapend en geharnascht; gelijk de Schild-pad / heft hy op in de hoogte / en verpletterd het tegen de Ijzen. Niet anders dan den Olifant de Menschen die hem worden booggevoeren om hooge werpt / ende half verpletterd voorts met de voeten verreed. Hy zwedst om hoog luyten alle gezigte boben de Wolken / en op de ontzegankelijke stepten der Sineub-bergen / maakt hy zijn Nest / ende broept zijne Jongen wt / die hy dan op de bierken draagt / ende met zig boord / en in het vliegen ende jagen oefent. Het stinkend aas richt hy alderlieft: en zuipst zeer greeg het bloed van zijn verslagen Doye. Dog zie zijn beschrijvinge by Hiob 39: 30. Is 't na u bevel, dat den Arend zig om hoog verheet, en dat hy sijn Nest in de hoogte maakt. Vers 31. Hy woont en vernagt in de Steenrotze op de scherpte der Steenrotze en der vaste plaats: Van daar speurd hy de spijs op: Zijne oogen sien van verre af. Vers 32. Ook zuypen sijne jongen Bloed, en waar verslagenen zijn daar is hy.

Dit Dier is in de heylige Schryft een veelvoudig Zinnebeeld / ende Figure: Een deel ten goeden / ten deelen ten quaden; wy kunnen het voornaamste in dese dingen betrekken.

(a) Hy is een Figure van Monarchen en Magtigen in de Wereld / die over hare Onderdanen / en Natuuren heerschen met een despotike en Souberayne magt; die Natien en Volkren planten ende verplanten: Om hoog heffen / en in den afgrond nedertwerpen; en ewdelik; welker wille in plaats van de waer is. Zie dit Ezech. 17: 3. Ec. alwaar de Coning van Babel, Nebuchadnezar / vergeliken word by zoo eenen Grooten Arend, groot van vleugelen, ende lang van vlerken; die versheyden verwen hadde (die pronke met de wapenen en banieren van vele overheersche Natien) die een oppersten tak van eenen Ceder van Libanon) te weten den Conink Jerhouia af nam; dat is gebankelich na Babel wog-boerde / In een Land van Koophandel, en in een

een Stad van Kooplieden, namelijk Babel; ook van de opperste teedre lootjes van die Tak (versta den Adel des Conincs van Juda) sijne Vorsten, die van hem af-hingen. Hier op boerd de Propheet ook den Coning Pharao van Egypten in / onder de zelve gelijkenisse van eenen anderen Grooten Arend; groot van Vleugelen, en overvloedig van Vederen, na welke zig den Coning ende het Conincslijk Huis toelovende / ende bescherminge onder zijne vleugelen zocht / alsoo sy het Jok van Babel moede waren. Zoo dat op in dit Capittel hebbe de letter ende duydelijke toepassinghe van dese gelijkenisse. Men kan hier ook niet na-laten aan te merken / hoe de Romannen die de meester speelden over de gantsche Wereld / en alles inslochten / niet recht het teken van dit greegic dier in haar schild boerden / ende in haar Krijgs-heeren om hooge tot een Variere boerden; gelijk de Christen Kersers 't 3de teken naderhand in haar Schild boeren tot op heden toe. En den dubbelen Arend verbeeldt beyde de Oostersehe en Westersehe Kerser-rijken. Wel te recht mogen sy dan den Arend den Coning noemen / en letterlik / en zinnebeeldig.

(b) Een Arend is een Zinnebeeld van die Dofsten welke op dit haar aanzien trots en hoogmoedig zijn / als of nog Godlijke nog menschelijke magt hoeg van die hooghejd kon nederwerpen. Zie daar van Jerem. 49: vs 16. Uw schriklikhejd heeft u bedrogen, de trotshejd uwes herten, gy die woond in de klooven der Steenrotzen, die u houd op de hoogten der heuvelen: Al zoud gy u nest zoo hoog maken als eenen Arend, zoo zal ik u van daar nederstooten spreekt de Heere. Vergelijkt Obadja vs 4. Et.

(c) Van een seische jeudighejd: Niet om dat hy door het verbederen zoude op een nieuw jeudig worden: Het geen van beelen word geslochend / en wt Dan. 4. vs 33. niet blijft / om dat albaar niet van 't verbederen / maar lang waassen des hays werd gesprooken; En zoo het alsoo was / in hem niet zondertlings zoude zijn / meer dan in andere Vogelen: Dit is abusiefelik van zonnigen alsoo begrepen / wt misverstand van de plaats Psal. 103: vs 5. Maar om dat hy een lange seische jeugd behoud / en een hoogen onderdomt bezet / en draegt in de zelve behoud. De gelijkenisse is niet in het verjeudigen ofte op intentw jeudig worden / maar in de jeudige seischejd.

(d) In zijn selhejd ende verslindende wreethejd Hosee 8: vs 1. Als een Arend tegen het huys des Heeren Habak. 1: 8. Sy zullen vliegen als een Arend, zig spoedigen om te ceten.

(e) In zijn greegichejd na vuyle en stinkende Krengen, en het zuppen van haar etterig Bloed / verbeeldt hy de verwoede Menschenen die alles zonder onderschejd verslinden dat haar voozhornid; dog vooz al de onheyligen / en onwedergebozen / die zig boeden met den stank en dree van doode werken / wyle en verrotte redenen: Welker adem ofte seijnige aanblass door redenen en onmeegang (gelijk ook des Arends Adem) zeer besmettelik is / waareom het geen van haar gebeten en beademd is strafte verrot; alsoo bederven quade t'zamen-spreekingen Goede zeden, 1 Cor. 15: 33. En dit is het vogmerk van de Wetgever / die den zelve Hoof-vogel / nebens andze van de zoozte onweyn verlaarde Levit. 11: 13. Deuter. 14: 12.

Maar aan d'andere zijde is hy ook een Zinnebeeld van zeer boozecfelike dingen. Dese zijn voornamelijk:

1. Gods Trouwe en Vaderlijke, en Almagtige voorzorge, waar door hy zijn Gemeynte boedet en ondersteund / en tegen alle hare vyanden in de hooft opvoerd en ontkomen doet / zoo dat sy van die onbertouwelike en onbesluitmelike stapte af / met een onderschotliken gemoed / neerwaarts zien op hare vyanden. Zie Deut. 32. Gelijk een Arend zijn nest opwekt; over zijn jongen sweeft: zijn vleugelen uytbreyd over haar; neemtse en draagse op zijne vlerken. Vergelijkt Exod. 19: 4. Gy-lieden hebdt gezien hoe ik u op Arends vleugelen gedragen, en tot my gebragt hebbe. Vergelijkt dese getrouwheyd van den Engel des Verbonds die in alle dese plaatsen spreekt / met Esai. 63: 9.

2. De snelle toevlugt van zijn Volk tot hem, als tot hare rotze ende stepte / Esai. 40: 31. Die den Heere verwagten, zullen met vleugelen opwaards vliegen als de Arenden.

3. Hare graagheyd na Christum haar aas der zielen. Zie Matth. 24: 28. Alwaar het dood aas is, daar zullen de Arenden vergaderd worden. Maar in de gelijkenisse niet kan wygestrekt worden tot de onernighygd van het aas / maar tot het Heestlik Woedse dat de Geloobigen binden in Christus / aangemerkt als voor haar gekrupcigd en gestorben; al-hoewel anders waar is / dat hy in de gedaante van een versoepelik aas / aan het Cruyce tusschen de Moordenars gezien / en voor ons een bloek geworden is.

4. De opheffinge van haare herten / na Hemelsche dingen / die van de Earde verheben zijn: In welker betragtinge sy geduurig zweven. *Aquila non captas muscas*: Den Arend vangd geen vliegskens. Hy bragt geringe dingen die beneden zijn / Hy zoekt de dingen die boven zijn, Col. 3: 1. Hy jaagd na den prijs der Roeping Gods die van boven is, Phil. 3: 14-20.

5. Haar stel gezigt des geloofs / ziende den onzieneliken Hebr. 11: 27. En om alle dese dingen konnd ook onder de vier Dieren / zinnebeeldig van de Kerke Christi / herteld te worden enen vliegende Arend, vol oogen van vooren en van agteren, Apocal. 4: 7. Vergelijkt Ezech. 1: 10. Van het welcke nader onder den Titel Dier, Dieren.

Arke Noags. תיבה אֲרוֹן־נוֹחַ.

Van twee Arken losen wy in de heylige Schrift / namelijk van dese Arke Noags, en van de Arke des Verbonds ofte der Gemynghe. Verscheyden namen hebben sy in 't Hebreulsk; Maar by de 70. Overzetteren / ende de H. Schryvers des N. Testaments een en de zelve. Waar wy blykt dat sy / en in maatsel eenige ober-eenkomste hadden / zijnde beyde na de gestalte van een Kiste / hoe-wel de Arke Noags na proportie een deel langwerpiger vierkante figure had dan die van Mozes. Hareva en Ha Aron, werden

den beyde in het Grieks door *κιβωτός* Kibotós overgezet / en by ons ook met het zelve woord Arke uitgedrukt. De Historie lesen wy Genes. Cap. 6. 7. 8. Wanneer God van den Hemel neder zag op de Menschen kindren / ende zoo veel Geboden bruyteloos getuist had van de tijd Henogs af / tot op Noag den Prediker der Gerechtigheyt / die haar de laatste heeft overtuigd van Zonde / Gerechtigheyt en Oordeel (God nogtans zijn lanimoedigheyt nog uitstrekken- de tot 120. jaren toe) zoo heeft hy den draad van zijn lanimoedigheyt / en ook van haar onbekeerthheyt afgesneden door het breefslik oordeel van de Zund- vloed. Dog / nademaal God de belofte in het Paradijs had gedaan van een Vrouwen Zaad, 't geen de Slange den kop vertreden zoude, Genes. 3: 15. (Waar toe noodig was de onderhoudinge en voort-teeninge van het Menschelik Geslacht) zoo heeft hy dat Eeuwig Verbond met Noag ende zijn Huysgezin vernieuwd / ende hem / met zijne Huysgezintwe / ende drie Soonen / en de drie Wijven zijner Soonen / te zamen acht Personen / van dat gemeen berderf ge- spaard: Waar toe hy hem belast heeft een langwerpigc vierkante Kiste te ma- ken / die zekerlik meer een Kiste dan een Schip vertoonde / bestaande uyt Go- pher Hout; hebbende de mate van 300. ellen lengte van 50. ellen breedte / en 30. de hoogte / zijnde van binnen vol Kammerkens / hebbende aan de zijde een deur hoor den in en uitgang / van boven / wel dicht hoor den zwaren regen / ende aan alle zijden van ondrzen tot boven wel bekind en bepekt. Dit Tuig was zonder Roe / zonder Riemen en Roe-bankien / zonder Mast of Spriet / en daarom zonder Hoofst-touwen / zonder Zeilen / zonder Ankens; eyndelik ge- heel beboolen aan Gods genade / en drijvende alwaar den Dinger Gods die haar hoor roer en alles strekte / haar zoude sturen. In dese heeft hem God belast / om Zaad in het leven te behouden / tot zig te geleeden zeben Daar van Keyne / maar van het Onreyn twee / Mannen ende Wijfken. En alsoo heeft hy eyndelik zijn oordeel uitgeboerd / doende een Waterlood op de Harde herten / in het 600^e. Jaar des Ouderdoms van Noag / in de tweede Maand / op den 17. dag der Maand / zijnde na de waarschijnlikste Tjds-rekeninge het Jaar van des Werelds Scheppinge 1656.

Men moet dese Arke, ende de aanmerkeltike omstandigheden en geballen niet blootelik aanmerken / als een middel van behoudenisse van Noag ende de zijnen: Maar als een Zinnebeeld ende Voorbeeld van de hooge verborgheden die ons in Christo ende zijns Gemeente zijn geopenbaard. Dit is dan ons oogmerk door een korte toepassing te verrigten. En hier toe noodigd ons Gods Woord op verscheyden manieren. (a) Eerst wanneer het ons uyt de gemeen- schap van namen ende letterelike beduydingen / die gemeen zijn aan de Arke Noags, ende de Arke Moiss, doet zoeken een gelijk Tegenbeeld van die bey- den. Van de laatste Arke kan immer niet getwijfeld worden / of die is een Voorbeeld Christi geweest op een uytneemende wijs; gelijk strake zal getoond worden uyt Rom. 3: 25. en andere bewijzen. Daarom zoude dan dese die na de letter zoo zeer ober-een kind / geen gelijk tegenbeeld geben. (b) Te meer / alsoo beyde de Arken een zelve gebruik gemeen gehad hebben / dat is de behou- denisse van de geenen die haar toelugt tot de zelve namen. (c) Ten derde / met

niet kan geloofhend worden de gelijkheid en even-redigheyd tusſchen de berloffinghe van Noag en de zijnen / door middel van de Arke / ende de berloffinghe die de Kerke van den toekomenden Toom geniet door de ware Arke des Verbonds; en dat niet alleen door eene ofte weynige toepassingen van gelijkvormigheyd / maar door verſcheyden gebalven die van de hoogſte aannemkinge zijn.

(d) En wel voornamelijk / dewijl de H. Schrift 1 Petr. 3: 20/ 21. ons dwyfelik leerd / dat de Doop ten aanzien van de berckende zaak / door de Zundbloed en de Arke is voorgeweeld: En dat den Doop ende Zundbloed afbeeldingen zijn van gelijk / ja de zelve berloffinghe door Jelum Chriſtum. Hoop hem ſpreken: Wanneer de lankmoedigheyd Gods verwagte, in de dagen van Noë, als de Arke toebereyd wierd: waar in weynige, dat is agt Zielen behouden wierden. Waar van het tegenbeeld, dat is den Doop ons nu behoud; niet die een aflegginge is der vuyligheyd des Lichaams; maar die een vrage is eener goeder Conſcientie tot God, door de opſtandinge Jelu Chriſti.

Zommigen dit wel kunnende zien / maken dan ook hare toepassingen; En onder de zelve de meeste willen dat de Kerke door de Arke verbeeld zy: De Papiſten hare Kerke: Want in de Arke was toe de gantſche Kerke bebater in maar agt Perſoonen: Ende God beloofte den Zijnen berloffinghe / die zig in zijne Hutte en Tenten verbergen ten dage des quaaſds Pſal. 27: 5. Maar Ik gebe in bedenkinge / of niet wyt het eerste volgd / dat de geenen die in de Arke waren de Kerke verbeelden? En of niet de Arke verbeeld het middel van de behoudeniſſe der Kerke? Wy dankt Ja. Wel dan / gelijk de Arke Moſis / niet verbeelde de Kerke / maar den genaden Chroom / tot welke de Kerke haren toeblygt neemt / als het enig middel harer behoudeniſſe / alzo ook hier ter plaats en verbeeld de Arke hoe niet anders / als dese 2 dingen.

1. De behoudeniſſe Chriſti die de ware Arke is / wyt eenen doop en zundbloed van Wateren / met welke hy is gedoopt: (Ik blijbe by de gelijkeniſſe en toepaſſinghe Petri / en vergelyke alle die plaatsen / in welke Chriſtus werd ingevoerd / overſtroomd door een gemeldigen Waterbloed / en met eenen doop gedoopt Pſal. 69: 3. Luc. 12: 50. Matth. 20: 22.) Nogtans hebben de zelve wateren waar onder Chriſtus tot in de dood toe benaud nedergezonden is / hem wederom opgeheven door zijn opſtandinge / gelijk de wateren / die de Arke van onderen en boven opwellende wyt den afgrond / en overſtroomende door ſtozt regenen / de oorſaake zelfs zijn geweest van de verheffinghe der Arke. En dit wierd hem door zijn Doop in de Jordane verbeeld / Matth. 3: 16. Waar in hy gedoopt zijnde terſtond oplom wyt de Jordane. Hier door neemt Petrus de Opſtandinge Jelu Chriſti. En zoo merkt ook Paulus Rom. Cap. 6. het tegenbeeld van den Doop aan.

2. Wat de Kerke belangd / de geene die in de Arke zijn / (a) die binden in den overſtroomenden bloed van Gods Toom die de Wereld onder zet / alleen hare toeblygt en behoudeniſſe; gelijk Noag en de zijnen in de Arke. Daarom zoude hy anders genaamd worden haren vorſteen / haar toeblygt / haar hoog vertrek / haar bedekkende en beſcherpende Schild: Pſalm 20: 2. en 27: 1.

Die haar onder de schaduwf sijner vleugelen verbergd Ps. 27: 8. In wiens schuyf-plaatse sy vernagten onder de schaduwf sijner vleugelen Ps. 91: 1/2. Ja die haar is een Mahoon *pyr* woonstede van verblijf / van geslagte tot geslagte / Psal. 90. (b) Ook zijn haar alle hare verduklingen en zwaarigheden; zelfs tot in de dood toe; niet anders dan een doop des Zundbloeds / waar dooz wel t'onder gaat de Wereld; maar sy behouden worden: En 't gene van haar zelfs onder gaat / is enkel haar Ouden Menschf / ende haar lichaam der Zonden en des Doods. Zodanig een gedaante had zig de Kerke ontrent den ondergang Jerusalems. Ende Petrus vergelijkt 2 Petr. 3. ook hier mede den ondergang van de tweede Wereld door het Vyer; daar onderwijlen / hier dooz / dooz haar hereyd zijn nieuwe Hemelen, ende een nieuwe Aarde, in welke gerechtigheyd woond. Weyde dese laatste geballen noemd Joannes de Dooper eenen Doop des Vyers, Matth. 3: 11. Alsoo vond ook *Noag*, na de verwoestinge van de eerste / een gantsch Nieuwe Aarde.

Arke des Verbonds of der Getuygenisse.

Dit alderkostelike en alderheyligste Hypocraad onder alle de Wat en Bronk-stukken waar mede den Tabernakel / en den eersten Tempel waren beriecd / word genaamd de Arke des Verbonds, ook de Arke der Getuygenisse, Exod. 25: 10-16. Heb. 9: 4. Om dat de Tafelen des Verbonds in de zelbe waren opgesloten; ende om datse Israelf een geduurig getuygenisse en betuyginge berstreckte van dat he-edigde Verbond tusschen God ende haar; en om dat zig de Majesteit ende liefde en genade van den Engel des Verbonds ontrent de zelbe vertegenwoordigde. Waar sy quam datse niet alleen ordinaar dooz den tweeden Doozhang was afgezonderd / maar dat God zontijds dooz een Wolke en Rook / waar mede sy het Heyligdom herbulde de zelbe te meer onzigtbaar maakte. Vergelijc met de Oude Historien Apoc. 15: 8. en Apoc. 11: 19. Wanneer sy wierd opgeheben Num. 10: Off. 34/ 35/ 36. Groot en pragtig eer-namen werden doozgaans in de H. Schrift aan de zelbe gegeven. Tusschen hare Cherubijnen werd God gezegd te woonen, ofte te zitten Ps. 80: 2. Zoo dan in de ARKE, die midden tusschen de Cherubijnen was; waar van terstond. Directelikh werd sy genaamd de wooninge Gods, 1 Sam. 2: 32. en de eere Israels, 1 Sam. 4: 21. De Arke van Gods kragt, 2 Chron. 6: 41. Gods sterkte ende heerlikheyd, Psal. 78: 61. Een vaste plaatse en wooninge (verstaaf een Tempel te zoeken dooz de Arke) is een wooninge voor den Heere te zoeken Ps. 132: 5. Vergelijc 2 Sam. 7: 2. Den voerbank sijner voeten, Psal. 99: 5. Clagk. 2: 1. Van des zelfs maakzel zie: 1. de stoffe. Ten 2. de gedaante. Ten 3. de omstandigheden in/aan / en ontrent de zelbe. Ten 4. des zelfs bejegeningen / welke dingen wy herhalende ook zullen toepassen.

Door af zeggen wy rondelick / dat het zoo klaar is / dat niemand het haer tegenfprecken / of de Arke en heeft niet alleen tot een ornament of tiaraad ge- diend in dit kostlick Huys / nogte ook om Israel door de zelbe / en de Cere- monien daar ontrent / als door een meck-teken van de Heydenen / die den Da- gon, ofte een anderen Afgod dienden / te onderscheyden (het geen Spencerus meynd Gods ogmerck geweest te zyn / in het ordineren van alle de Ceremo- nien des Wets) Had Israel in zulke inbeeldingen de letter van de Wet voor de zake gebiend / zy en zouden niet minder Afgodisch geweest zyn dan de Hey- denen. Zie Actoz. 7. Vss. 42/ 43/ 44. Alwaer duydclik getuygd word / dat Israel in de Woestijne letterlick offerende / en den Tabernakel omboerende / wa- relick den Heere niet geofferd / hem niet opgenomen nog omgevoerd heeft / maar den Tabernakel Molochs, &c. Zoo dat het waaragtig is / dat het bleeschlick Jodendom van God is overgegeven in zoo een verkeerden zin / dat sy den Ta- bernakel en de Arke omboerende / Molochs Tente hebben omgevoerd; En zoo noemt Habacucq den berontrepnigenden Tempel / de Tente Chufans, die hy zag onder de ydelheyd der Heydenen, Cap. 3: 7. Gelyk Amos Israel ook noemt de kindzen Chufans, ofte Cuschim der Mooren, Capit. 9: 7. Ende zoo verandren die Juyden / die haer afkeerig toonen van alle Afgozpen / Zhi- nebeelden / Doorbeelden / &c. Den gantschen Gods-dienst in een Beelden-dienst / ende slyben het Jodendom in hanc obstinaatheyd.

Om dan dese Liedten te oertuygen / zoo merken wy hoor Eerst aan / dat God by Esaias Capit. 66: 1. 1 Reg. 8. en elders duydclik getuygd / dat hy niet en woont in Tempels met handen gemaakt / daer hy nogtans / en in den Tempel door de Arke / en in de Arke gezegd werd te woonen. Op dat van dese dingen niet strydig zyn / zoo moet Gods inwooninge in den Tempel / en in de Arke een Geestelike beduydinge hebben / die hy zels aanwijst en duyd- belick verklaard Capit. 57: 15. Ik woone in de hoogte, en in het Heylige, ende by dien, die eenes verbrijfelden en nederigen Geestes is, &c. Ten TWEDEN, Hier komd by / dat de Profeten duydclik de inwooninge Gods in den Tempel / en in de Arke / stellen tot een voorbeeld van zyn toekomende inwooninge in zynen Zoonen Christo / en in zyne Geloovigen; zoo dat zyn in- wooninge in de Arke een Regaal is hoor Christo / ende zyn inwooninge in den Tempel / ook een voor-regt is hoor zynen nieuwen Tempel en woonstede Gods in den Geest / de Kerke des Nieuwen Testaments. In Christo woont alle volheyd der Godheyd als in het Lichaam Colloff. 2. Vss 9. Dat is / als het tegenbeeld van alle schaduw-agtige inwooninge. In hem die ons bleesch en bloed is / heeft het Woord, als in een eygen Tabernakel komen woonen, Joan. 1: 14. Waarlick dan / wel sonderling is de Godheyd met de Mensch- heyd in reerugd / door een inwooninge in de zelbe / als in de Arke, door we- ders middel hy op een fgunelike wijs in den Ouden Tempel woonde. Het inwoonen van het Woord als in een Tabernakel, strekt zig ook uyt ober alle Geloovigen / maar van de Arke past het alleen op Christo. Welke Arke, al- zoo sy in den thueden Tempel niet en was / zoo heeft God ook in den zelben geen sonderling nog wyterlick teken zynen tegenwoonighedyd verzoond. Maar wel

Wel wanneer Christus de ware Arke des Verbonds zig in de zelve liet binden/ zoo heeft hy zig in de zelve van ooge tot ooge laten zien Esai. 52: 8. Ende daarom is de Heerlikheyd des eersten Huys niet te vergeelijken met die van het tweede Haggai 2: 10. Ende wie kan dog niet zien / dat de genadige tegenwoordigheyd Gods in zijn Volks des nieuwen Testaments is verbeeld door zijn inwooninge in den Tabernakel en Tempel onder het oude Volk; Die maar zijn ooggen staat op Ezech. 37: 26. Ende ik zal mijn Heyligdom in het midden van hem zetten (wat anders dan mijn Throon der genaden / verbeeld door de Arke des Verbonds / welke Heyligdom aldaar van den Tabernakel onderscheiden word) Ende mijn Tabernakel zal by hem zijn &c. Zeker Ik meyne dat hier in alleen het onderscheyd tusschen den eersten en tweeden Tempel bestaat / dat de eene de Arke had / en de andere niet. Ten DERDEN, wie kan eentiger maten in zijn zinnen krijgen / dat; zonder opzigt op Jesus en zijn heylige Werke; God zulke prachtige en hoog verheben eer-namen aan een werk van Menschten handen gemaakt zoude willen geben; en dat het hem betamelik zijn zoude een gemaakte Kasse van Hout en Goud te noemen zijn Wooninge; de eere Israels, de Arke van sijn kragt, sterkte en heerlikheyd, &c. Zegden men / het was van zijne tegenwoordigheyd? Maar God verklaard duydelijk / dat hy een gantsch geestelike tegenwoordigheyd door de zelve afbeeld Esai. 57. en 66. Ezech. 37. &c. Ende dat / in bergelijkinge van dese / hy ja zelfs niet tegenwoordig was in die dinget; in zulker boegen dat Jeremias getuygd / dat wanneer de Arke des Verbonds des Heeren niet meer en zoude in het herte opkomen. . . . en niet weder zoude gemaakt worden, dan eerst Jerusalem zoude genaamd worden des Heeren Throon: Namelik van wegen die ware Throon der Genaden, die God door haar ende de Heydenet in het openbaar zoude stellen Cap. 3: 16/ 17. Gelyk hy ook zig duydelijk verklaard dat zulke zoude geschieden van wegen des Heeren Naams wille te Jerusalem geplaatst. Wie en ziet niet dat hier gespeeld werd op de Arke die des Heeren Throon figurlik was / en waar in sijn Naam en gedagtenisse woonde op de zelve wijze? Ten VIERDEN, getuygd Paulus duydelijk / dat ook dese Arke was een afbeeldinge Hebr. 9. vs 9. En Cap. 10. vs 1. een schaduwe der toekomstige dingen. Ende hy past duydelijk het inboeren van de Arke in het Heylige der Heyligen / op CHRISTI inboeringe in het ware Heylige der Heyligen den Hemel zelfs. En wat be-oogd anders den 68. Psalm van het eerste vers tot het eynde / van Jesu Christi verhooginge / en zijn Overwinningen en Triumpphen / zelfs midden onder zijne Vyanden / of te malen door het Zinnebeeld van de inboeringe der Arke in het Wardsche Heyligdom? En zoude nog vermand zoo verblind zijn / die niet zoude kunnen zien dat desen Psalm van Christus sprekent onder de gedaante van de Arke: Die lette daar op dat Paulus zelfs Christum met den eygen name van het Verzoenelsel noemt *in usque*. Rom. 3: 25.

1. Het dan / volgens onse gegeven afdeelinge op de materie ofte stoffe wt welke de Arke bestond / namelik wt Hout / geheel van burten en van binnen met Goudene Platen overtogen. Ten Heyligen Geest past dis ons elders toe /

wanneer hy Christum na zijn Menschelijke Natuur by een vrugt der Aarde vergelijkt / die uit de Aarde spruyt ; gelijkt alle hout Esai. 4 : 2. Gelijkt hy ook zijt zelfs noemde het groene hout Luc. 23 : 31. Vergelijkt Apocal. 22. *ἕλκος ζωῆς*. Het hout (dat is den Boom) des levens, en by de Braam-bosch Exod. 3. En by den Staf Aarons die gebleeyd had Hebr. 9 : 4. Vergelijkt Ezec. 17 : 24. Een bloeyende Boom. Dit wierd dan door het Oly-agtig Cedren of Sittim hout verbeeld. Immer het noodigd ons om dit te denken: Het Goud, volgens de verklaringe des heyligen Geestes / beduyd in Christo het Hoofd der Kerke / het alderboozestikkeste 't geen in zijn Persoon van een Scuwig gewoige is / en daarom sijn hoofd genaamd word van het sijnste en digste Goud, Cantic. 5 : 11. Het geen alderhottelikest en dierbaarst is / en sijn gerechtigheyt maakt te zijn van een ontwaardereliken prijs: Apocal. 3. Ik rade u dat gy van my koopt Goud, &c. Het gene sijn glinsterende stralen van zig afzende gelijkt de Zonne: en hem voor een Cierlijken Gordel zijner lendenen strekt / die hem moedig en haardig maakt tot sijn werk Apocal. 1 : 13. Denkt niemand nog iets meer toepasselijk / by deese het ons mede. Want die alle toepassinge berwerpen / desat en is dit deel van Gods Woord geen wijsheyt. Het Goud gaf aan de Ederen Verderen haar vastigheyt uytwendig en inwendig: zoo ook dat alderwaardigste in Christo / aan sijn Menscheyd.

2. Zie de gedaante van de zelve Arke / Exod. 25. welke een Kiste of Kasse beroonde / waar van sy ook haar naam heeft: Twee ellen en een halve lang, anderhalve elle breed ende hoog, zijnde oerzulks wederom een langwerpig vier-kant. Zie boven in de beschrijvinge van Moyses Arke dese gelijchheyt en ook onderscheyd. Het was dan een vat waar in besloten konden worden / en de Tafelen van de Wet of des Verbonds / en de Gouden Kruyke, in welke het Manna was. Alsd is in Christo een hebinge van alle schatten der wijsheyt ende der kennisse Colloff. 2 : 3. Sommige strekken de toepassinge nog al wijder uyt / ende willen dat de gedaante van een Dood-kiste ofte Graf niet ongelijkt zij dese van de Arke: Ende Kemnitijs speelt daarom over Joan. 20 : 12. op de twee Engelen die van Maria werden gezien / de eene aan het Hoofd / ende de andere aan het voeten eynde van het Graf Christi / welke de twee Cherubims zouden vertoonen. Dog ons word in Christi Begravenisse van geen Kiste gewaagd / ende ook niet hoedanig een figure sijn Graf mag gehad hebben. Dat dese Arke enen Verzoen-dekzel כפרת Caporet hadde / van louter Goud / 't geen de zelve bedekte / verklaard ons Paulus Rom. 3 : 25. Welken God voorgesteld heeft tot een Verzoen-dekzel door het geloove in sijnen Bloede, tot een betooninge van sijn Regtvaardigheyt. Daarom wierd ook het Verzoen-dekfel op den grooten Verzoen-dag met bloed bespengd. Hebr. 16 : 14.

3. Om te komen tot de omstandigheden ontrent en aan de zelve / en in de zelve Arke: Het is kennelijk dat de zelve stond midden tusschen de Cherubim, welke Blenglen die geheel oer haar waren uytgespreyd / beduyden der H. Engelen gestabige wagt ontrent Christum en sijn Volk: Ook zijne hier in omstandigheden zijner heerlijchheyt / gelijkt de geenen die Coningen en Princen met een Paviljoen

Debitioen deſien. Duysendmaal duysenden dienen hem, ende tien duysend-
maal tien duysenden staan voor ſijn aangeſigte, **Dan. 7. Capittel.** Vergelijck
Ezech. 1. Cap. en **Eſai. 6: 1/ 2/ 3/ 4.** en **Apoc. 4. Cap.** Dat zy het Ver-
zoen-beſchel van boven beſchaduwden / verklaard ons / datſe deſe bedieninge der
genade en heerliſcheyd onſangen wy **Chriſtus** en **ſijn Heerliſchyd.** Dat hare
oogen tegen malhanderen zien na het Verzoen-dekzel, beduwt haar begeerts
om in de heerliſcheyd **Chriſti** en ſijner **Kerke** in te zien, **1 Petr. Capittel 1.**
Ende haar geduurige wagt en op paſſen op het bevel **Chriſti.** Wijders / wat
belangd de **Ringen** ende de **Draag-boomen** / door welke ſy wierd opgehoven
ende geboerd; het beduwt het ombragen **Jeſu Chriſti** / door ſijn **Coninklyk**
Prieſterdom / onder de **Prediking** des **Evangeliums** / door de **gantsche We-**
reld; **2 Cor. 2. Cap.** En dit is de **Koetze** die zig den waren **Salomo** maakte
uyt het hout **Libanons Cantic. 3: 9.** De **Gouden Crantz**, op de zelve kant
twee dingen beduwt. **1. Chriſti Koninklyke Croone** der **Heerliſcheyd** waar
mede hem **ſijn VADER Croonde.** Ten anderen ook de **Croone** waar mede
hem **ſijn MOEDER** (de **Kerke** der **Geloebigen** die hem gebaard en verkreuen
hadden volgens hare hoope) **Croonde** op den dag ſijner **Bruyloft** en vroolik-
heyd ſijns herten, **Cantic. 3: 11.** **Zie den aambang** daar van op den **Puin-**
ſter-dag.

Ten 4. volgen de **Bejegeningen** deſer **Arke** / ofte de dingen die ontrent de
zelve aammerkelyk zyn voorgeballen.

(a) **Sy** heeft op verſcheyden wyſe omgezwoven: En dat wel eerst in de
Woestijne. Vergelijck **Num. 10: 35.** **Actoz. 7.** Deſe ſtaat repreſenteert het **Ou-**
de Volk / 300 lang het nog bleef onder het **Jok** des **Wets** / haar **L.** in de **Woe-**
ſtijne van **Arabien** opgelegd. Daar na als **Mofes** geſtorven was / is ſy door
Jofua ober de **Jordane** geboerd / welke **Riviere** hoor **Israels** aangezigt was
opgebroogd / hebbende de **Arke** ende de **Prieſters** die de zelve droegen de hoor-
toegt; tot dat al het **Volk** was op den droogen **Grond** overgetrokken. Wan-
neer **Jeſus** onſe ware **Jofua** / aan het **Volk** des **Nieuwen Teſtamentes** zoude
in-ruymen de **Erffentſſe** der **Heydenen** aan **Abraham** beloofd / ende de **Conin-**
gen der **Heerſcharen** in de **blugt** ſtaan / is hy als de **Arke** des **Verbonds** door
zijne **Prieſters** de **heylige Apoſtelen** en eerste **Leeraars** gedragen / en door het
woord der **waarheyd** omgeboerd: Maar haar **quamen wateren** en **ribieren**
hoor / ober welke ſy moſten waaden / ende een **baſten** boet op den **grond** zetten.
De **HEERE** de **Arke** des **Verbonds** zelve verdroogde die hoor haar. De **Jood-**
ſche Staat / **Stad Jeruſalem** ende **Tempel** gingen te **gronde** / en **ruynden**
hoor haar **plaatſe**: **Ploutſelyk** wanneer den **DRAAK** zag dat hy daar door was
nedergevozen / **ſpud** hy **gantsche ribieren** wy tegen haar / ende **woyend** alle
de **Heydenſche Magten** / om haar door de **alderwoedſte** **verbolgingen** te **ver-**
ſinden / **Apocal. 12. Capittel.** Maar de **Aarde** quam haar te **hulpe**, ende
God zette haar aan het **baſte Land** / haar **gebende** een **baſte Stad** ter **woon-**
ninge **Amo 300.** Men zie naa de **Hiſtozien** **Conſtantini** in die **Crantz.**
Daar was al het **Land** nu aan deſe **zijde** der **Jordane** haar in-**geruynd** / ende
haar een **deure** der **hoope** tot de **volgende** **oerwinnungen** van het **Antichriſti-**
ſche

the Jericho geopend. Van het welke op den Titel Jericho zal werden ge-
handeld.

Daar na quam se tot Silo Josue 18: 1. De plaats daar God zinnen Na-
me alder-eerst / na alle hare Dievozen had doen woonen Jerem. 7: 12. Jud.
20: 26. en 1 Sam. 1: 3. en 4: 3. Van daar werdse in het Leger Israels
door Hophni en Pinehas Priesters / Zoonen van Eli den Hoogen-priester / tegen
de Philisteen geboerd; van welke Philisteen se genomen / en in 't Huys van ha-
ren Afgod Dagon gesteld werd / tegen over Dagon. Welk Afgodisch Beeld
door de zelve eerst nederviel ter Warden / maar op den tweeden dag gebonden
wierd / gevallen met afgehouten hoofd en handpalmen; en zoo wierd eyndeliks
de Arke van haar / die de zelve door Gods plagen waren moede geworden / we-
derom r'huys geboerd met een geschenk / en gebragt tot Bethlémes. Een zin-
nebeeld / van de gebangenissen en mishandelingen Christi en zijner Kerke / by-
sonder door de Afgoden-dienaars / met de nederlage en destructie van alle Afgod-
derpe / door de altoos overwinrende kragt der waarhepd / die haar gepletterd
aan de hoeren Christi nederwerpt / en zelfs dwingd geschenken te brengen / en-
de als overwommenen in de Conscientie veele dingen doet belijden / die tot
haar schaamte / en bewijs van Gods Regtvaardighepd strekken. Vergelijkt
Psal. 66: 3. en Apocal. 3: 9. Hier ontmoete die van Betzemes een droebig
onheyl: Want / se / met al te grooten niet-wis-gierighepd ende onbedagzaam-
hepd in de Arke inziende / wierden tot een groot getal geslagen. Tot een waar-
schuwinge door allen die Jesum den Christus der Genaden willen aanschouwen /
datse zulx niet nedrighepd en eerbiedighepd en vrees / en niet venteloos onder-
staan / en als met de vleugelen haar aangezichte bedekken / Apoc. 4. en Heb. 12.
Cap. Vergelijkt Levit. 10: 3. Dit gaf oorzaak om de Arke na Kiriath Je-
arim te voeren 1 Sam. 7: 1. Daar na de zelve Arke / zijnde opgeboerd van
Baalim Juda, tot aan Nachons dorschvloer 2 Sam. 6. vs 6. Wierd aldaar
Hza die de zelve waagfelende onbedagteliks ondersteutte (want de Timberen struy-
kelden) ter dood geslagen. Van daar geraaktese wederom in het huys Obed-
Edoms, die van wegens de zelve gezegend wierd: 't Geene een zegen belooft
allen den goenen / die desen Heere dienen met vrees, ende zig voor hem ver-
heugen met bevinge, ende den Zoone kussen Psalm 2. Het geene Davids
ziende / heeft bewogen de zelve na de Stad Davids op te voeren met groot ge-
rug 2 Sam. 6: 12 / 13. Tot datse eyndeliks ten tijde Salomons in den Tem-
pel ruste berkeijgd. Welke dingen alle verbeelden alle die zulkelingen ende we-
derwaardigheden die Gods Kerke heeft upt te staan in de Wereld / door al-der
haar de Koninkrijken der Warden zullen zijn onderworpen. Ende se upt de
staat van een lydende Kerke / in die van een Triumferende zal zijn gesteld in
den Tempel van het Hemelsch Jerusalem. En hoe dat men door veele ver-
drukkingen moet ingaan in 't Coninkryke Gods. Hoe de Kerke hier op War-
den geen vaste woonplaats heeft; maar hoe de Gordijnen Salomons, zijn als
de Tenten Kedars. Vergelijkt met aanbagt Cant. 1: 5.

Antichrist.

Avl'x'g'is'G'.

Alhoewel de Poorten der Helle Christi Kerke niet kunnen overweldigen; zoo zoude sy nogtans een groote strijd voeren tegen de Kerke: Dat brengt de maniere van spreken mede / datse de Kerke zouden trachten te overweldigen: Ende dat den Duyvel en zijne Instrumenten haar waake zouden zoeken te oeffenen / om dat haar den kop vermorfeld was / door het Druiven Zaad Psal. 8: 2. Genes. 3: 5. Dit doet den Duyvel ten deelen door openbaar geweld en vervolgingen: ten deelen / en dat wel op de slimste wijze door heymelijke Ketteryen, ende ergernisse te zaayen in de Kerke. Ziet Mat. 10. Off. 17/18. Gy zult voor Stadhouders en Koningen geleyd worden om mijnent wille, 1 Corinth. 11: 19. Want daar moeten ook ketteryen onder u zijn.

En de boornaamste / zoo ketterye ende ergernisse in de Leere / als openbare Vervolgingen en Ceranymen die oock de Kerke heeft moeten wystaan / die is haar overgekomen door den *Antichrist*.

Het woord *Antichrist* (dat Joannes gebruik 1 Joan. 1: 18/ 22. en Cap. 4. vs 3. en 2 Joan. vs 7.) betekend 2. dingen. 1. Een die in de plaats Christi ende als zijnen Vicaris zig zelven steld / als of hy de Christus zelfs was. Een 2. Die zig steld tegen Christum ó *av'xel'is'G'* hem bestrijd ende tegenstaat. Die twee dingen tekend Paulus aan 2 Theff. 2: 4. Wanneer hy hem inboerd / zittende in den Tempel Gods als een God, dat is / in de plaats Christi. Ende als hy hem noemd een *av'xel'is'G'* die zig tegen steld. Dat is als een wyand drangd; daar noemd hy hem oock een mensche der zonde: een Zoone des verderfs, vs 3.

Den Apostel spreekt van veele *Antichristen*, 1 Joan. 2: vs 18. En het is veel meer de gewoonte / successie van Regeerders in een Coninkrijke als een singulier Persoon aan te merken. Zoo heeten de Egyptenaars al haar Coningen Pharao; ende zoo werd den Zatan met een eenduidigen name Zatanas en een Vyand en wraak-gierige, Psal. 8. Off. 2/3. genaemd / al-hoewel daar vele Zatanen zijn. Een Antichrist betekend dan een Regeeringe ofte Heerschappye / bestaande wt Personen die zig in Leere ende Practijke tegen Christum ende zijne Heerschappye stellen.

Den ANTICHRIST moeste geensins de gantsche Christelijke Leere loochenen / en van professie een Heyden zijn: Maar wel onder den name en dekmantel van de Christelijke Leere en Welvriendisse die bestrijden: Want 1. Hy moest zig draegen als een Vicaris Christi / die zijn plaats op Aerden waarneemd / gelijk wy aangewezen hebben wt de fragt van het woord Antichrist. Waarom Paulus segd / dat hy zoude zitten in den Tempel Gods, dat is / in de Kerke Gods, die Gods Tempel is, 2 Theffal. 2: 4. gelijk of hy God zelve was. Een Maar bewijs / dat hy een aanzienlik Leenaar in de Christlike Kerke zoude zijn. Een

Ten 2. Dit geeft ook te kennen dat den Apostel zegt / dat de verborgentheyd der ongerechtigheyd reeds wrogt in sijn tijd, 2 Theff. 2: 7. Ende datse eens eyndelik zoude geopenbaard worden, vers 8. Het welke niet anders dan van een bedekte Kerckerpe / onder den Mantel van de Christelijke Leere en Religie kan verstaan worden: Want een Heyden ofte openbaar Bestrijder van de Christelijke Gods-dienst / en werkt niet op een verborgen wijze / zoo dat hy eerst na een ruymen tijd eyndelik door den adem van Gods mond, of sijn Goddelik Woord van nooden heeft te niet gedaen te worden. Ten 3. Hy noemt het ook een *Sotysiasia Apofasie*, ende afval vs 3. Het welke is een moedwillige afwijkinge van de behende / en eens aangenome waacheyd. Ten 4. Joannes zegt ook dat de Antichristen uyt de Kerke uytgegaan zijn, 1 Joan. 2. vs 19. Zoo en zijn sy dan geen openbare ongelochigen en Heydenen van professie en belijdenisse. Ten 5. In de openbaringe werd den Antichrist beschreven in verscheyden dingen / het Lam ofte den Zoon Gods gelijk te zijn / Apoc. 13: 11. Het welk van geen openbare kyand Christi kan gezegd worden.

De Leere des ANTICHRISTS zoude eygentliik bestaan: I. In lasten op te leggen ofte te verdigten boven het gezette, Psalm 94: 20. Dat is boven het gezette Woord Gods. Hy zoude Wetten maken / recht contrarie de Wetten Christi / ende Gods-lasterlijke Leeringen leeren. Dan. 11: 36. werd hy ook zoodanig afgemaald. II. Hy zoude wonderlijke dingen tegen den God der Goden spreken. Hy zoude wel geen agt hebben op de Goden sijnner Vaderen, dat is / hy zoude de Heydenische Afgoderpe verlaten; maar hy zoude ook op de begeerte der Wijven geen agt hebben: dit is / verbieden te Huwelijken, 1 Timoth. 4: 3. III. Daar-en-boven zoude hy eenen God *Mausim Omys* (dat is / der Sterkten en Kasteelen, daar het Roomische Sabel op betrouwd / hoe-wel sy alle nog tot puynhoopen zullen gebracht worden) in sijne Standplaats (dat is / in de Ciborie, in de Kaskens ende Broodhuyskens) eeren met Goud en Silver, met kostelik Gesteente en gewenschte dingen, vs 38. Wie en ziet niet hoe leerd / daar den Brood-god in de Missie beschreven word. IV. Hy zoude ook die snoodde Leeringen door vervolgingen voorstaan ende dronken worden van het Bloed der Martelaren, de Heyligen den krijg aandoen ende die dooden, Apocalyps. 13. vs 7. en Cap. 17. vs 6.

Sijn practijke ende wijze van doen bestaat daar in: Dat hy zig een Meester ende Heere over Christi Kerke zoude opwerpen. Het welke door die woorden werd uitgedrukt / Hy verheft zig ende zit in den Tempel Gods als of hy God was. Ende Apocal. 13: 4-18. staat / dat hy zig doet aanbidden. En vs 16. Dat hy sijn merk zet op de voorhoofden van zijne Onderdanen; welke dingen sijn Koninklijke Macht en aangenomen Heerschappij als van een Wet-geber uitdrukken.

I. Hy heeft heymelk gewrogt. II. Hy is geopenbaard, en te hoorschijn gekomen. III. Hy is verminderd. Ten IV. Hy zal eyndeliks vernietigd worden.

I. Zoo heeft hy in der Apostelen tijden heymelik gewrogt, in de valsche Apostelen,

felen, die de zuivere Christen Leere met de Schaduwen en Ceremonien des Wetts wilden vermengen ende zoo de Wet wederom invoeren. Ziet van die Galat. 6: 12/ 13. 2 Corinth. 11: 14. Philip. 3: 2. Dese overheerschten de Gemeente, 2 Corinth. 11: 20. Coloss. 2: 8. Wilden de eersten zijn, 3 Joan. vers 9. Dese waren die kleyne Vosschen die den Wijngaard van Gods Kerke / staande in hare jonge Druyf, verdorven, Cant. 2: 15. Dit is / dese kleyne Antichristen waren voorloopers van den Grooten Antichrist / welke sy gelijck waren. Ten 1. In vleeschelijke geboden ende lasten de Gemeente op te leggen; gelijck ook den Antichrist doet / voerende weder in / de Wet des Ouden Testaments. Ten 2. In Kerckelike heerschappye ende Regering-zugt / waar door sy de Gemeente haar rijnsbaar maken / en een onzagelijck jock op de conscientie leggen.

Maar wat heeft gemaakt dat dien Grooten Antichrist niet aanstands openbaar is te voorschijn gekomen / ofte wat heeft hem wederhouden? 2 Theff. 2. vs 6. Het waren de Heydensche Roomsche Keysers; welke regeerende / niet toe en lieten dat eenig Opziender der Kerke zulken magt oeffende. Welke Heydensche Regeeringe uyt de midden weg genomen zijnde, (vers 7.) door Constantini Magnus, zoo is hy op een heylige weg onder fabeur der Christelijke Keysers te voorschijn gekomen / en zoo lang als nog onder de Christenen de Koningen al haar Magt aan hem niet overgegeven hebben / maar hy zomtijds in de selve is gebeyndeld van Keysers en Koningen / is hy nog eenigzins wederhouden: Dog eyndelick wanneer hy de Magt van het instellen der Bisschoppen geheel aan zig heeft getrokken; ende zelfs de Koningen haar Kroon van hem als te leen ontfangen hebben / zoo is hy tot de uiterste trots opgesteigerd.

Wat wat behendigheyt hy heeft gewrogt, werd ons Matth. 13: 25. door dese herbloemde woorden zeer zinn-rijck afgemaald: Wanneer de Menschen slapen quam de vyand en zaayde het onkruid onder de Tarwe, ende ging weg. Erst heeft den Euangelist verzoond hoe den Zoone des Menschen dat goede zaad ende Tarwe, door de Prediking des Euangelij / zoo door hem zelven / als door zijne Apostelen hadde gezaayd, vs 37. Dit is de eerste Prediking des Euangelij. De occasie nu dat de Dupbel zijn onkruid van Ketteren zoudde zeyen / is dat de menschen slapen. Waar door aan de eene zijde verstaan werd den slaap des Doods der Apostelen ende haar betreckt uyt de Wereld / die occasie gaf aan de quade Aheyders en valsche Leeraars / om hare dwaalingen niet minder tegenstand te verspreeden. Aan de ander zijde den slaap der zorgeloosheyt en traagheyt / die zelfs de wijse Maagden zoudde overhalken. Doe zaayde de Dupbel den vyand door vyandige Menschen, Ketteren en Dwaal-geesten zijn verderflijke Leeringen. Hoe ende op wat bedelike wijzen / door al te groote toegeventheyt in zwetserpen ende Kethorische manieren van spreken / die in de Schriften van die groote Leeraars gebonden woorden / die daar na tot een grond van veel dwaalingen zijn gelegd / buyten het oogmerk der Schrijvers / aan d'andere zijde door de heerschappye-zugt en hoogmoed der Roomse Bisschoppen en Leeraars / misraders door de dwalinge Arrij, dese ongerechtig-

regtigheyt heeft gewoogt / hebben wy breeder in het Hooglied en ober Mat. 17. agtervolgd ; doe wy den slaap der Kerke onder die woorden zagen afgemaald / Ik stiep dog mijn herte waakte, Cantic. 5 : 2. Dit onkruid wierd gezaayd onder de beste Tarwe, dat is / de wyneemste Leeraars en Fondamenteelste Hoofst-stukken.

11. Dien Antichrist is openbaarlik te voorschijn gekomen ; doe Bonifacius de III. Bisschop van Roomen, den name van een Algemeen Bisschop heeft aangenomen / ende zig voor een Hoofst van de ganse Kerke Christi doen verklaren / Anno 606. ofte 607. gelijck andre zeggen.

Zijne dwaalingen bestaan hier in voornamelik : 1. Dat de Kerke heeft een zigbaar Hoofst op Warden / den Paus van Romem, en dat de onseparabelheyt in zaken des Geloofs ende Leere aan dien Stoel des Paus dependeerd / zoo dat men daar van daan de Godspraken en onseparabele wyleggingen der Schriftuure moet haalen. Of van den Paus alleen / ofte versterkt en beset met de bigte Croupen der Concilien en Vaderen. Ten 2. Samen voor God geregtveerdigd word door een inklehende Geregthigheyt / en niet eygentlik formeliter door Christi geregtigheyt. Dit sijn de drie voornamene dwaalingen : De andere sijn by-na ontelbaar ; van het aanroepen der Heiligen / dienst der Beelden / Dagebber / zehen Sacramenten / Klaten / verbod des Huweliks en der Spijsen / en andre van die nature. Dese en sijn niet alle op eenentijd / maar allengskens op de hant gekomen. Ten 3. Dat Christus waare God ende Mensch in de Missie tegenwoordig is ende aangebeden moet worden.

De menigte die zulke Leeringen aanhangen / ende zulck een Hoofd berkiezen / welke sy haer met een blinde gehoorsaamsheyt onderwerpen / werden in de Schrift genaamd Babylon, Zodoma, Egiptus, Tyrus, Apocal. 18 : 2. Om dat / gelijck als de Menschen Kinderen eenmaal / op dat sy in zaken des Godsdiens ende Regeeringe niet van malkanderen mochten verstrooyd worden / sichten een Thoon der Heerschappye / en een Zetel des Gebicks / waar van mischien een hoog gebouw zoo wel een plaats der by-eenkomste als een gedenkteken was / alsoo ook een Thoon der Geestelike heerschappye in dit Roomse Babel is opgeregt / daar van daan men Wetten geeft aan de Conscientie. Ende om dat ; gelijck God de Talen van de Babyloniers verwerde, alsoo ook de Roomse heerschappye tegen zig zelven verdeeld is / ende niet kan bestaan. Daar-en-boven / om dat / gelijck Babel was een gebangen huys voor Israel / na de Lichamen / alsoo ook dit Geestelik Babel een eledigde slavernye is voor de Zielen der Christenen. Zodoma heet het van wegen de gemeynschap die het heeft met Zodoma, en in de Zonden die omatuerlik sijn / en in het Oordeel dat strafelik zal sijn. Egiptus heet het / om dat gelijck de Egiptenaren de Israelijcken met swaert en geweld in Egipten zogten te houden / ende haer de slavernye onderwerpen / alsoo ook Roma getragt heeft door alderhande Tyrannye ende geweld de sekerdinge van de Geresumeerde Kerke te beletten ; behalven dat wy vergelijkinge van de Openbaringe blijkt / dat de Plagen van Egipten groote gemeynschap hebben met de Geestelike Plagen van den ANTI-CHRIST.

Ook woerds genaamd een Beest, Apocal. 13: 1. Het welk hier niet en is te verstaan van een Mensch die de Paus van Rom en genaamd werd: maar na den stijl van de heilige Schriftuur / die door Beesten Koninkrijken ende Republijken der Heydenen verstaat; gelijk Daniel Cap. 2. vs 31. en Capit. 7. vs 3. aantwijft; zoo word door dit Beest verstaan / de gantsche Roomse Geseftelijke heerschappye / bestaande in een menigte van Menschen / die als zoo beele leden van dat Beest zijn / ende bestaande wt hare Hoofden / die gezag ende gebied ober de menigte hebben. Zoo werd ook de Hoere verstaan Apocal. 17. Ende niet recht heet zoo een menigte van natuurlijke en dierlijke menschen / die den Geest Gods niet hebben een Beest. Dit Beest dan / is de gantsche Roomse heerschappye / gelijc die aan Nebucadnesar Datt. 2. vertoond word / in dat laatste en benedensche deel van dat groote Beest, dat al de vier Monarchien in zig begreep. In dese heerschappye werd aangemerkt / ofte voor zoo veel sy eenemaal Heydensch was / gelijc sy was onder de Heydensche Keisers: ende dese zijn de Yzere Schenkelen van dat Beeld, vers 33. Ofte voor zoo veel sy wterlich de Christelijke Leere ende Belydenisse had aangenomen / ende zig Christo gebeyndelikh had onderworpen: Ende dan bestaat die Kegeringe ten deelen wt een Kerkelijke, ten deelen wt een Politieke Magt. Dit werd afgemaald door de voeten die ten deelen van yzer, ten deelen van modderig leem t'zamen-gesteld ende vermengd waren: hoedanigen gedaante het Rijkje des Antichrists, of van den Paus van Rom en aardig wydukt. Door de 10. teenen der Voeten / worden bequamelikh verstaan de 10. Coningen onder het Rijkje des Beests. Ziet verder de eysenschappien ende beschryvinge van dit Beest in de Openbaringe Joannis ende onse uitlegginge.

Men haat in bedenkinge nemen / of daar nog een ware factie Christi zoude zijn / midden in dat Rijkje des Antichrist? Antw. Ja dog: waarom Apocalypf. 14. vs 1. het Lam word ingehoert / nog midden in dat Rijkje des Antichrists / staande op den Berg Zion, met honderd vier-en-veertig duysend, hebbende den Naam sijns Vaders geschreven aan hare voorhoofden.

III. Dog wijders zoude de heerschappye des Antichrists, ende sijne dwaalingen en Czampen altoos de oberhand niet hebben: Maar God zoude hem door hen adem sijnes monds, dat is / de Predicatie des Euangelij meer en meer verminderen en smecten doen 2 Theff. 2: 8. De 2. getuygen / dat is / de heilige Schriften des Ouden en Nieuwen Testaments / zouden wel van hem voor een tijd gedood, dat is / in hare kragt die sy oefenen op de Conscientien, kragteloos gemaakt ende ontzenuwd worden / ende als dooden bergeten worden / maar na drie dagen en een halve, zouden sy wederom (namelikh in de Resurrectie) levendig worden en staan op hare voeten: dat is / de sake Christi zoude triumpheren / ende de waarheyt de oberhand hebben / Apoc. 11. vs 11. Christus / dien steen afgehouwen van den Berg, zoude aanslooten tegen de voeten van dat Beeld, ende de zelve vermalen; ende daar na zoo een grooten Berg worden, Daniel 2. vers. 34 / 35. Hoe zijn dwaalingen van Centwe tot Centwe tegen-gesproken en ontdekt; hoe de tegensprekers van hant geholpen en vervolgd zijn: eyndelikh / hoe de waarheyt eenemaal door-gebrooken ende

ende in de Reformatie aan den dag gekomen is / wijsd ook het Hooglicd aan.

IV. Hy zal t'eenemaal weg-genomen ofte te niet gedaan worden door de kracht van Christi toekomste, 2 Thess. 2: 8. Dat is juist niet te zeggen / eben in dat oogenblik ende punt des tijds / als Christus zal komen ten Oordeel van Lebenden ende Dooden. Maar daar zullen zeer wonderende Teekenen Christi toekomste eben voorgeen / Matth. 24. vs 33. In de bekeeringe der Joden: het ingaan van de volheyd der Heydenen, Rom. 11: 25. De Predikingen van het Euangelium aan alle Volkeren, Matth. 24: 14. Eben gelijck nu het Morgen-licht voorthondt wt kraeg der Zonne / die aanbreekt / ende alle dampen daer door verdwijnen / zoo zal ook de kraeg van die aanstaande toekomste Christi hem doen verdwijnen. Het welcke ook Matth. 13: vs 39. met die woorden werd aangehoesen / De tijd des Oogfts, welke is de voleydinge der Eenwe *εὐραία*: wanneer alles vast haast na het eynde / en voleydingd woord / in de laatste dagen / zal Christus sijn Engelen, dat is Leeraars / met hulpe zijner H. Engelen zenden, ende sy zullen die ergernissen en dat onkruid vergaderen, ende in den vyerigen oven werpen: dat is / overgeven aan alle rampen en ellenden / hier tijdelijk / ende namaals eeuwiglijk. Zie Apocal. 17. het Oordeel van die groote Hoere.

Eben-wel moet daar eertig delstel of vooz-oordeel zijn / 't welck zoo veel menschen blind houd / die nog onder de heerschappye des Antichrists willen blijven. Sy stellen dese valsche merk-tekenen van de ware Kerke / namelijk 1. Gepreterendeerde Oudheyd ende Successie, waar op de Heydensche Religie ook wel mogte stoffen / die heel Ouder is van de hare: behalven dat sy die valschlijs voorgeben / dewijle den hoop van haare dwaalingen van eeuwe tot eeuwe vermoerdert is / en hy gebolg van de Oude Roomsche Kerke niet zijn een en de zelve met de tegenwoordige. Ten 2. Aansien en magt in de Wereld: regte Ken-tekenen van de Kerke des Antichrists, Apocal. 18: 7. Van hare Mirakelen zeggen wy / datse zijn tekenen en wonderen der leugenen, 2 Thessal. 2: vs 9. De ware Ken-tekenen van de Kerke Christi / zijn de zuivere Predikingen des Heyligen Euangelij: daar de Kercklijke Tugt een ahang van is; ende als een gebolg in de tweede plaats / de Heyligheyd des Levens, Joant. 13. vs 35. Hier aan zullen sy alle kennen dat gy mijn Discipelen zijt, zoo gy de Liefde hebt onder malkanderen.

Affar.

Assur. 𐤀𐤅𐤆 Genes. 9: 11.

DESE ASSYRISCHE is de Alder-oudste Opperhoofdige, ja Een-hoofdige Regeeringe, die in de Heilige ende Wereldsche Historien gewaagd werd: En daarom / nademaal haar Ophomste / Voort-gang / Top-steger / en Afgang en Ondergang onder Ruym der Oudheyt zeer zijn bedolven; gelijk alle wel-doorzogte verstandten in de Nal-oude geschiedenissen erkennen; zoo moeten wy dit booz het onse zeggen / dat wy ons hand hier wyt houden; ende alleen het geene zeker is / wyt Moses de alder-oudste ende onsepbare Historyschryber; en dan enkel dat met hem ober-een komd zullen nederstellen; het geen wy des te heyliger in alle Geschied-schryften doen; om dat niemand zelfs van alle andere Nal-oude Historyschrybers zig de Oudheyt van Moses aanmatigd / en andre veel jonger die de zelve dit booz-regt van de Oudheyt trachten te geven / verlegen staan van het minste schijn van bejays; nogte ook ergens een Schryber van de Oude Tijd / hem Moses heeft orderstaan by 't hand te grijpen / ende van ontrouwte te beschuldigen. Ende die met Justinus wyt Tro-gus P. wat hebben willen dirzen / komd haar seugen veel te laat.

De onzekerheyt van de Oudheyt doet zig booz aan den doxpel op / daar in / dat de Historien zeer verschillen in de langduurighheyt van dese Opper-heerschappye van Assyrien. Diodorus Sic. libr. 2. Bibliot. ende met hem een zwerm van Gezigt-schrybers / willen dat het zelve geduurzaam zy geweest de tijd van 1360. Jaren. Wederom Herodotus lib. 1. geeft aan dese Opperhoofdigheyt niet meer dan 500. Jaren. Wederom Vellejus 1070. Zoo kund gy u vinden drijven op een blot van onzekerheyt / in de onnuttelike oceaan van de Oudheyt. Van welk ongemak ook met regt booz een reden kan verstekken de verscheydenheyt van de namen der Opperhoofden en Monarchen / na de verscheydenheyt van de Taalen der Volkren: ende de vermengingen van Volkren onder den anderen. Daar by komd / dat zeer kan gereden-twist worden / welk Volk de Opperhoofdigheyt toequam / in zekere tijden / in welke groote Regeeringen malkandren in den ebenaar hielden. Ook komen daar inter regna, of tusschen-regeeringen.

Van den oorspronk van dese Opperhoofdige Regeeringe is zeker / dat Moses Genes. Capittel 10. daar van overleberd / aangaande de booz-teelinge van het Menschelijke Gestalt / booz de 3. Soonen Noags; Sem, Cham, en Japhet, ende de Landen die sy elk bysonderlik / ende in hare Nazaten behoord hebben / Genes. 10: 22. Sems Zoonen waren Elam, ende ASSUR, dese is de eerste Stigter van de Assyrische Monarchie geweest; welke anders Belus by de Heydenen bekend staat; welken name afkomstig is van het woord Baal ofte Bel, dat is Opperhoofd in het Hebreeuw. Dese Assur, alsoo hy niet liden en konde dat Chams Nazaat Nimrod, zijn wroste heerschappye met traagt en geweld voortzette / van de Hooft-stad en het beginsel af sijns Rijks Babel, is

van daar uyt-gegaan, Genes. 10: 11. Ende gekomen hebbende zijn Zoon Ninus, heeft ten Oosten van de riviere Tigris, de Stad Nineve gestigt / en na den zelven benaamd. Het de pyramhoopen van de Godheid raapt men op de Hoofschedeis van 38. Coningen die in dat Gebied hebben geregeerd. De voornaamste stellingen / I. Belus of Assur, en brengt hem tot het Jaar na de Scheppinge 1843. Ten II. Ninus, van wien Nineve, 1908. III. Semiramus de Huisvrouw van Ninus, die het Rijk met bedrog ingenomen kloekelikh heeft beschermd; maar eyndelikh van haar Zoon Ninia is omgebracht. IV. Saradanapalus, welke van wegen zijn ongebonden wilst / eerst in kleynagtinge geraakt / en daar na door Ezamen-zweeringe van Arbaces Oberste der Meden is omgebracht; waar door dit eerste Opperhoofdig Gebied der Assyriërs, door dit tusschen-val is ge-eyndigd / ende tot de Meders, en Babyloniers verdeeld overgebracht. De Meden regeerden met Opper-magt 350. Jaeren / onder welke de vermaardste Coningen zijn geweest Arbaces boven gemeld Anno 3080. Ende Alyages (3360.) welke van zijn Keef Cyrus zijnde overwonnen / ook van zijn rijk berooft is. Daar quam toe wederom het verdeelde gebied tot de Babyloniers, ende de ASSYRIËRS, van welke onder de ASSYRIËRS de voornaamste Coningen in de H. Schrift worden gemeld / ten opzichte van haar wandelike oefening, n / tegen de Stammen Israels Salmanasser, die het Coninkrijk Israels / ofte de 10. Stammen heeft verwoest / ende Sancherib, die zelfs Jerusaleem heeft belegerd / ende die optragt met het verlies van 185000. van zijn krijgsvolk / ja met zijn lehen heeft betaald / nademaal zijn 2 Zonen hem in zijn Afgodisch Huis hebben omgebracht. Door dit gebal is het geschied / dat alken de Babyloniers het Opperhoofdig gebied zig hebben gebedigt en aangenomen / en ingezwoegen / en den naam en de magt / van Meders, ASSYRIËRS, en alles wat eenig gezag in de Oostersehe Landen konde oefenen; gelijk hielaarlijc wt de Historie Daniels blijkt Capit. 2: 37/38. Dit zij ons nu gendeg om eenig berigt toe te brengen tot verstand van de letter der Historie. Al schoon zomtingen het gebied der ASSYRIËRS, van zijn eerste grondslag af / zoo verre toe wtsprekken / dat ook alle die interregna, ofte tusschen en stil-stand van de zelve Regeeringe / door het inkomen van Opperhoofden van andre Natien / onder andre namen / by de zelve Auteurs werden genomen / als een continuatie van de zelve ASSYRISCHE Monarchie, dog als lijdende een zware Ecclipsse; In welke zin men dan ook de Babylonische Opperhoofdigheyd ook zoude kunnen brengen tot de Assyrische, en zeggen / dat de zelve alder-eerst door de Persische en Medische zij vernietigd. Men zie van dese verbeektinge van de magt der ASSYRIËRS onder veel andre plaatsen Esai. 10: 24/ 34. Vergelyk de Prophetien en Historien Daniels Capit. 2. 3. 4.

Het heeft al lange by verscheyden soorten van Geleerde Mannen bekend gestaan / dat in verscheyden plaatsen van de H. Profeten / onder de letter van ASSYRIËRS moeten verstaan worden voornamelyc vanden van de Kerke Christi. Zie onse Commentatores. Ende Ik ben te meer genoodsaakt dit gevoelen aan te nemen; om dat Ik onder de vanden van de Kerke ook na de letter zelve moet

moet optellen de **Nakomelingen** van de **Oude ASSYRIERS**, als de **Perstaniën** eerst: dan de **Turken** / en andere **Oostersehe Natien**: als ook alle de **geen** welcke de **Landen der Assyriërs** / onder **verschepden** namen bezitten en **beheerschen**. Van desen stont een groot gedeelte van het gebied der **Kerke** ingenomen ende **verwoest** te worden. Ende **waarsijk** de **woeibige** **onderbindinge** heeft ons dat **oerbloedig** **waar** **gemaakt**; hoe de **Kerken** in het **Oosten** / ende **voorz** een groot gedeelte in het **Westen** door de **zelve** **Dyanden** **zijn** **oerstroord** ende **uitergeroepd** / ende onder den **gruwelijken** **Scepter** der **Turken** ende **Saracenen** **zugten**. Zoo men dan dit **voorz** af zoude lochenen / zoo moest men **onderstellen** dat het **ongerijnd** **zy** / dat de **herlige** **Schrift** zoude **spreeken** **kunnen** van de **verwoedheid** van die **Menschen** **tegens** **Gods** **Kerke** des **N. Testaments** / en dat onder die **eygen** **namen** die **sp** in het **O. Testament** hebben gehad; ende **onderstellen** dat **juist** de **plagen** en **verdruksingen** die de **Kerke** van haar te **verwagten** en **uwt** te **staam** hadde / **bepaald** **zijn** **by** de **geschiedenissen** van het **Oude Testament**. Ende / **indien** de **H. Schrift** aan de **Dyanden** van **Gods** **Volks** **zelfs** **namen** **geeft** / die **ontleend** **zijn** van de **Oude** **Dyanden** van de **zelve** in **voorzige** **Centwen** / en dat van **wagen** de **gelijksomigheyt** die de **zelve** **Picuten** hebben met de **oude** / **deel** te **meer** dan / **waarneer** / en de **letter** / en de **gelijkboomigheyt** (*annalogia*) **ezamen-komen**. Het eerste is **waar**; want anders van **waar** den **name** van **Geestlik** **Egypten**; en van **Babylon** in de **Apocalyps** **toegeschreven** aan het gebied des **Antichrists**: Zoo van / en is hier in ook de **minste** **ongerijndheyt** niet te **spreken**. Ja hier **uwt** kan een **goede** **stuyt-reden** **gemaakt** **worden** **voorz** ons **geboelen**. Want / **indien** **Gods** **Geest** dat **gedeelte** van de **Kerke** (by **exempel** in het **Westen**) 't welcke **gedrukt** ende **gepletterd** **word** door den **Scepter** des **Antichrists** / **houd** **voorz** **Irael** in **Egypten** en **Babel**; hoe en zoude men dan de **Kerken** in het **Oosten** **gedrukt** en **oerweldigd** / niet **houden** **voorz** **gehangenen** in **ASSYRIEN**, **gelijkse** **zig** **tegenwoordig** **binden** in de **eygen** **Landen** die **wel-er** tot **ASSUR** **behoorden** / onder de **Mahommedanen** / **verstrooyd** / **uitergeroepd** / of ten **minsten** **zwarelik** **onderdrukt**. Daar by **komd** dat die **erbaren** ende **doorzigtige** **Godgeleerden** ook **wel** hebben **gezien** / dat **veele** en **verschepden** **plaatsen** in de **Profeten** / of **onnogelik** / ofte **zeer** **bezwaarelik** van het **oude** **ASSUR**, ende de **gehangenisse** der **10. Stammen** onder de **zelve** **kunnen** **worden** **verstaan**. En **nog** **helpt** ons de **alder-zoetvloepenste** **gelijksomigheyt** die daar is **tusschen** de **toeg-voeringe** der **10. Stammen** in de **ASSYRI-SCHE**, ende van de **Stamme** **Juda** in de **Babylonsche** **gehangenisse**. Want **steld** **waar** te **zijn** / dat de **herlige** **Schrift** het **Joh** des **Antichrists** / 't geen de **Westersehe** **Kerken** **dragen** / **bergeelikt** **by** den **staat** van **Juda** in **Babel**; **gelijk** **ontwederspreekelik** is; hoe en zal dan niet het **joh** dat de **Oostersehe** en **Grieksehe** **Kerken** / **die** **zig** **al** **woeg** hebben **afgescheurd** van de **Latijnschen** en **Westersehen** / ten **deelen** door (*schismata*) **seheringen** / ten **deelen** door **afvallige** **Ketteryen** van het **ware** **geloofe** (*Hereses*) (**gelijk** de **10. Stammen** deden onder **Jeroboam**) **hoe** **sal**; **zeg** **Ik**; dit **Joh** niet met **regt** **bergeeliken** **worden** **by** dat **ASSUR**; in **welker** **eygen** **Land** **sp** **gedrukt** **worden**!

A. **Egypten** en **Assur** **betruyden** **minne** **een** **ander** / te **weten** **Geestlik** **Egypten**:
 Ende

Ende ASSUR, by Esai. Cap. 19. Wanneer is dog anders dan in het Geestelijk Egypten, de Heere door de kragt van zijnen Name J E H O V A H, in een Wolke komen gereden, dan door zijn overtuigende Woord en Geest / waar door hare Afgoderye en Beelden-dienst is beschaamd / al van Egipten af / ende haar herte gesmolten, vs 1. Ende wanneer is dog in Egypten zulk een tuimel-geest van herbarringe gekomen / als die beschreven word vs 2. Want Ik zal de Egyptenaren tegen de Egyptenaren verwarren, dat sy zullen strijden een yeder tegen sijn Broeder, en een yegelik tegens sijnen naasten. (Der-gelijc 't selbe met Ezech. 38: vs 21. al-waar met die selbe taale van de berdeelinghe van het Antichristendom onder Gog en Magog werd gesproken) Stad (zegd hy) tegen Stad, en Coninkrijke tegen Coninkrijke, vs 2. Wie en weet niet van alle die wrede Oorlogen in het Roomsche Gebied / waar in de disputen van haar Afgodische Opper-hoofdigheyt der Pausen / ende andere gewoelyke Afgoderyen / den eenen Coning tegen den anderen hebben aangehufft / tot schriklyke Bloedstortinghen. Hare radeloosheyt en berlegensheyt / bysonder in twee dingen: Eerst om hare Opper-hoofdigheyt vast te stellen / om welke te bevestigen sy liever gedooft hebben den ondergang van de Oostersche Kerken; en dan om hare dwalingen te bemantelen / op datse niet mogien genoodsaakt sijn te herroepen / blykt in alle hare Concilien; in alle de Machines en Minees van haar Hof / om Coningen en Vorsten in haar gezag te ondergraven / en de selve zig slaafsig te maken; al dese raadslagen zoude God berpelen / vs 3. Ende de Geest der Egyptenaaren zal nyt geledigd worden. En haren Raad zal Ik verblinden. Haare slavernye onder het Joch van den Turk. Zie vs 4. Ende Ik zal de Egyptenaren beslyuten in de hand van harde Heeren, en een strenge Coning zal over hen heerschen: Dit geboeelt helaas! de Kerken die onder hare onderdrukkinghe zugten. Op dese tenenr bevolgd hy vs 5 — 15. meest bezig in het beschimpen van hare gemelde yede raadslagen en gedagten; tot dat door het Woord der Waarsheyt / en de herstelde Gods-dienst (naimelck op het gezigte van het opharen van de getuygen in in de Wolke) sy als Wijven hebben gebeeft; en gevrees van de beweginge van de hand des Heeren, vs 16. En tot dat God de zaken van sijn Juda / die herstelde Kerke zoo verre heeft gehorderd / dat Juda den Egyptenaren tot een schrik is geweest, vs 17. Zynde van God zelfs nyt haar weggevoerd / ende gewapend met het ontzag van Princen en Coningen / Landen en Steden / en noodige middelen tot haar bescherminge / en zelfs ten trots van de magt hare byanden. En hoe klaar is het / dat daar wyders volgd; en hoe zal men zig inwarren / indien men het op het letterlik Egypten passen wil vs 18. Te dien dage zullen 'er vijf Steden in Egypten sijn (dat is in dat Land / 't geen sy nog door hare Egypten willen gehouden hebben; en in het welke haren Pharaon nog al sijn slaven behoud) sprekende de Tale Canaans, en sweerende by den name des Heeren der Heerscharen. Hoe dese Steden / dat is Landen / zynde afgezonderd in belijdenisse van haar warelik Juda sijn; maec nog Egypten werden genaamd / om datse zoo te voeren waren / ende ook nog den haer door de hare door een hooggewend regt van Possessie werden gehouden /

is klaar. Ook kunnen in een groot Land wel vijf Steden ofte Staaten zijn / die bysond're Door-egten voor haar wy-gebornen hebben; en dan ook in Gods-dienst onderscheppen zijn. En hoedanige Landen dat zijn / ende hoe het eene berstoofd is / zullen wy zien in de Titel Epypten, als ook het geene wyders volgd *Us* 20/ 21/ 22.

Volgd wyders 't geen ook ons ASSYRIEN raakt *Us* 23. Ten dien dage zal daar een gebaande weg wesen van Egypten in ASSYRIEN, dat de ASSYRIERS in Egypten, ende de Egyptenaars in ASSYRIEN komen zullen, ende de Egyptenaars zullen de ASSYRIERS dienen: Ten dien dage zal Israel de derde wesen met de Egyptenaren, ende met de ASSYRIERS, een zegen in het midden van den Lande. Want de Heere der Heyscharen zalse zegenen; zeggende gezegend zy mijn Volk de Egyptenaars, en de ASSYRIERS het werk mijner handen, ende Israel mijn erfdeel. Welke heerlijke Profetie wy nu op desen Titel niet kunnen van lid tot lid behandelen; maar ons tot den Titel EGYPTEN refereren: Dit alleen moeten wy in 't gros zeggen. 1. Het baanen van den weg van Assyrien in Egypten, versta van de Oostersche Volkeren / tot in het Westersche Rijk / ende wederzyds; het 3e datse gebaand word door onderlinge Crijs-togen tegen den anderen; gelijk den Turk in Hongaryen en andere Landen van Europa zig een woeg gebaand heeft / en nu wederom den Keyser in zijn Conquesten is ingeballen; nebens de bloepende staat van Venetien, die hem Hungarien ende Moréa genoegefaan hebben ontweidigd: Het 3e datse gebaand word door Verbonden / ten minsten van Treves of stilstand / tot bevelinge van de Conintercie. Dog wy hebben hier een uytbal die niet zeer voordeelich lyd voor den Christen Staat / als hy zegd: Ende de Egyptenaren zullen de Assyriers dienen. Anders en darren wy niet oversetten als de woorden in de Grond-taale duydelyk lyden / zonder eenige stop-woorden ofte byvoegingen. Wy willen hoopen dat dese Profetie al voor ons 3^e verbuld / en dat God desen nog staanden Christen en Turkschen Oorlog / uyt doe vallen tot dat volgende eynde / dat ende niet alleen ISRAEL Gods Volk en Erfdeel (waar onder dat ook Juda in desen Zegen niet kan uytgelaten worden) als ook EGYPTEN in onderscheyd van Israel / maar ook zelfs ASSUR van den Heere mogen werden gezegend / in die mate / dat zelfs de herbornide Kerke (hoe zeer dat nu ook het Evangelium door de zelve is verspreyd tot aan het uytterste eynde van de Wereld) niet minder dan de derde of de kleynste onder die Landen mag zijn / zoo in 't Oosten als in het Westen / welke met een vollen Oogst in de schuyre van Gods Kerke mogen inbloepen. Dan zullen wy zien de Zalige uytcomste van de zebende Basylone Apocal. 11: 15. De Coninkrijken der Wereld zijn geworden onses Heeren, ende sijnes Christi, ende hy zal, als Coning heerschen tot in alle eeuwigheyd.

Het is tyd dat wy ons haasten om nog eenige plaatsen van de zelve toepassing maect met den vinger aan te raken / dewijl der zelve breede deductie en uytvoeringe het werk is van een Commentator uytlegger / waar voor wy dit werk niet uytgeven / maar het voor een Index aankouper. Dit voor af waarschou

schouwende / Dat niemand welke onse Positien stellingen / die wy hier zullen te berde brengen / en hiese / of berwerke / dan na rijp overleg of examen van alle de omstandigheden van de aangezogen Prophetie , waar toe wy ons gedragen aan het onderzoek en aandachtig overleg van 't geene by Zal: Coccejus en andere voornamē God-geleerden; ende ook by Ueberaar van haar aller Geleerdheid / en beproefde opregtigheid hier en daar is neder-geseld. Want zekerlijk een stult en brok afgescheyd van de t'zamen-hang eener Profetie wyt de midden te rukken ende smadelijk en schamper te verschewen ; ofte ook de Propheetische en alle heylige Schriften / in vryde te brengen van Mathematische Wis-kunstige en peder mensch-obertuigende demonstratie of betoeninge die alle tegenstaak in den eersten oogenblik wtslupt / dat verminderd de eer van de God-geleerdheid / die een wijsheid is bestaande in verhoogenheden.

B. Om te komen tot Hoseas, zal Ik nu laten baren 't geen van hem aangaande Afsur gesproken is Cap. 5: 13. Alwaar hy heyde zoo de Griekse Kerken onder den name van Ephraim, als de Latijnsche onder den name van Juda, beschuldigd / dat sy / tot gezynge van haar inwendige twisten / ende overbal haer wyanden / de eerste zig dan eens dienden van de hulpe der Turken tegens de inval der Saracenen / dan eens beyde t'zamen de magt des Paus (die de Coning Jareb genoemd word) door Gezantschappen tot haar hulpe bezogten / tegen den overbal van beyde die erf-wyanden ; die dan ook bezogt zijnde / verblijd was in haar onder Crusaden met Hopylegers by te springen ; en zelfs den wyrt te deelen. Ende hoe ongelukkige wykomsten door haar beyden dese optogten hebben gehad Is 14. Dese dingen verdienen breeder wyhooringe. Zie eens wat hy getuygd Cap. 10. Hy onderscheyd duydelyk het Oud Isracl / het geene hy boozens Capit. 9: Is 17. had gezegd van God verworpen te zijn / ende dwalende verstroyd onder het Heydendom / van een ander Isracl / dat is de Kerke / welke God zig tot zijnen wyngaard had geplant ende gezuverd ; in plaasse van den eersten wygeroepden wyngaard. Vergelijkt Capit. 2: 16 / 17. Maar hy beklaagd zig / dat hoe meer haar staat bloeyde ende brugten droeg (nammelik in wyterlijk aanzien ende gezag na de Wereld) hoe meer sy bermenigvuldigden hare Altaren ende opgerigte Beelden. De reden van die Afgoderye was / om dat sy zeyden: Wy en hebben geenē Coning. Dit is onmogelyk van Isracl na de letter te verstaan / nademaal sy tot de tijd toe van weghooringe van hare 10. Stammen Coningen gehad hebben. Want Hosea de Soon van Ela / die in het 12. Jaar van Achaz, ober Isracl tot Samaria regeerde / is niet de 10. Stammen eerst gebangelijk weg-geboerd door Salmanasser Coning van Assyrien / en tot die tijd toe hadden sy Coningen ; ook in Juda was geen Coning / maar een broom Coning gebrak. Nu werd hier van een Volk Isracl gesproken / die in een bloeyende staat zijnde / nogtans wegens het gebrak van een Coning klagen. Ik beslypte / het is dan een gantsch ander Isracl 't geen hier werd ingeboerd. Laat ons Isracl nemen in de alderbreedste beduydinge / zoo dat Juda daar ook onder sy begrepen. Ende zoo werd hier dan de Kerke onder haar eerste Bischoppen en Patriarchen ingeboerd / zijnde wel bevestigd in haar staat ten aanzien van de wereld / en ja bloeyende / maar

maar woestelende met twee quaalen / tegen welke sy een Opperhoofd der Kerke begeeren. 1. Maet de verzugt der Bisschoppen en Patriarchen / die een booz-naam aanzienlijk Hoofd schein te bereyden / om de zelve in balance te houden. Ten anderen met veels groote insluypende dwaalingen / die de Hoofd-ketters in Gods Kerke zaarden / om die dooz een opper-magt te bedwingen. Tegens dese honden sy / zoo sy merndan zig niet wapenen dooz eenige remedie / dan dooz Opper-hoofd ; want anders en konden sy den Heere niet vreesen , nogte de eenigherd des geloofs niet behouden. Ende al schoon men mogte boozwenden eenige magt der Keyseren in het bedwingen van die openbare ergerissen ; gelijck Constantinus M. kloekelick dede in het Concilium van Niceen , tegens Arius , nogtans zeggen sy / Wat zoude ons dese Coning doen ? Sy spreken van een zekeren Coning in tegenstellinge van de eerste die sy wilden hebben ; als van een die sy niet en wilden. Ik neem waar / dat in het eerste lid blootelick / zonder artikel of booz-ledeken gesteld word een Coning , ende dat sy zig nader uytduicken als zoo een Hoofd die haar God mogt doen vreesen 17 : Maar in dit tweede lid wyppen sy eenen zekeren Coning dooz het woord 17an hamelch , D E S E N Coning , dat is die sy nu tot nog toe hadden ontzien ; dat is de magt en Thoon des Christens Keysers. Te meer / also sy ook in Juliano , Ja zelfs al in de Zoonen Constantini M. de dwaalingen / en het Herdenkdom zelfs openbaar gestijfd en gepatrooneert. Daar van daan quam de t'zamen-zweeringe om een Hoofd der Kerke te verkiezen. Joannes Jesunator Bisschop van Constantinopel , had zig geerne in die Hoofd-stad / uytmuntende verheben dooz Keyserslike Booz-regten geplant. De Roomsche hield hem tegen / ende Gregorius M. schold hem booz den Antichrist. Hier ober wierden veele menschelike raadplegingen gehouden 18 4. Maar het oordeel van beyde parteyen en zoude niet sluymeren. En de Roomsche met haar Kalveren tot Bethel , anders by overnaminge Bet Aven , het huys der ydelheyd / ende het Natuurig Grieksche Samaria. De luyster van de eerste zoude vergaan ; de tweede zouden zelfs in Assyrien in een geestelike Slavernye / en onder een onherdwaachelick Jock na het lichaam werden weg-gevoerd 18 6. Ja dese zelfs zal na Assur gevankelick weg-gevoerd worden : Zoo is Grieken-land wederbaren / dat is / zoo de Coning als zijn Patriarch en zijn Volk van de Turken en Saracenen overheerd. Zeer geerne mogt dit zien den Bisschop van Rome / die om zijn Opper-hoofdigheyd te doen overwegen / den Constantinopolitaansen als een huyl en geschenk heeft opgeofferd / tot een geschenk voor , dat is ten dienste / met blydschap van den Coning Jacob. Ende zeker den Turk konde hem geen grooter geschenk doen / dan hem te redden uyt de twaist ober zijn Opper-hoofdigheyd. Het woord beduyt een tegenpartij in een twaist / en hier wel van wegen de Coninklike magt / dat is / Opper-hoofdigheyd in de Kerke. Volgen nu wel meer treflike dingen / maar wy meenen ons oogmerk booz dese post te hebben voldaan. De Heer Coccejus heeft een ganse Historie ober dit subject uytgeschreven / die haar aanmerkinge verbiend.

C. Den zelven Hoseas in zijn 11. Capittel / op dat hy de Kerke van de laatste tijden mogte lebendig scinneren Gods Goedertierenheyd ontrent haar /

ende zijn *Waderlijke* *Huyshoudinge* / doed haar gedenken aan de staat van haar onnoosete kindsherd / in welke hy haar had lief gehad ende geroepen uyt Egypten, ende zelfs zijn eygen *ZOONE* haar daar in tot een waarachtig tegenbeeld / in een gelijck geval gesteld. Maar edog! gelijck als *Israel* hare *Wagenderve* en geestlijke *Hoererepe* als van ouds af had gepleegd / en bysonder ten tijde wanneer hy haar riep tot geloofde en vertrouwen in zijnen *Zoone* *Christo* (*Zie Hosee Cap. 2.*) en wanneer hy haar liefstik dooz het *Euangelium* aanklokte / en kroeg op de armen, en met *zeelen* zijner liefde / en het *Jok* der wreemde *Heerschers* verbrak van hare schouders, alsoo dat sy nog aan hare *Gudsten* onder de *dwinglandy* van de *Met* / nog aan eenig wreemd *Heer* behoeften onderwerpen te zijn (*Wergelijck Esai. 9: 3.*) Alsoo stond het ook niet den staat van de *Kerke* in later tijden. *Israel* wilde van ouds wederkeeren in *Egypten*: Dit geschied ook van de *Christenen* / wanneer sy het liefstik *Jok* *Christi* berwerpende / een heerlijke staat fragten op te regten / daar in eenen troefsen *Pharao* heerscht / en de *Gemeente* een ondraachelijck *Jok* oplegd. Dit doet de *Roomsche* *Consistorie*, onder haar *Opper-hoofst* den *Paus*. Maar; gelijck als *God* belette de dat sy die haar *boornemen* niet volbragten; al schoon haar *hersten* *hunkerden* na de *Vleeschpotten*, *Ajuyn*, &c. van *Egypten*, maar haar na hare *langduurige* *rebellie* aan den *Assyrier* obergaf / alsoo ook zoude *God* den *geenen* die onder de *Christenen* dit zelbe *boornemen* hadden om in een *Geestelijk* *Egypten* weder te keeren / behoungen dooz den *magt* en het *Jok* der *Barbaren*, *Turken*, en *Saracenen*, die het grootste gedeelte van alle die *bloeyende* *Kerken* hebben weg-geboerd / *Is 5.* Hy en zal in *Egypten-land* niet wederkeeren; Maar *Assur* zal zijn *Koning* zijn.

Daar op seld hy in het volgende *booz* / zijn genadig *boornemen* / Om zijn *Kerke* / eerst te bewaren in het midden van dien *grooten* *Afval*; daar na omse uyt alle hare *elenden* uyt te rukken / en weder te brengen uyt alle de *Landen* harer *gebangenisse* / ende wel bysonder uyt *Assur* *Is 8.* Hoe zonde Ik u overgeven, O *Ephraim*? u overleveren, O *Israel*. Hoe zoude Ik u maken als *Adama*, u stellen als *Zeboim*? mijn herte is in my omgekeerd; al mijn *berouw* is t'zamen ontfleeken. Ik en zal de *hittigheyd* mijns *toorns* niet uytvoeren: Ik en zal niet wederkeren om *Ephraim* te verderven (wat raad dog binden hier de *geenen* die de *sehoortz* van de *letter* *knauwen* / daar dog in die *tijd* / wanneer het verderf van het *letterlijk* *Ephraim* aanstaande was?) Want Ik ben *God* ende geen *Mensche*; de *Heylige* in het midden van u: Maar let wel op het volgende / in welke hy haar *wapend* tegens het *wyterste* gebaar van *bersepdinge*: Wat zullen van dog alle die *verstreoyde* *Kerken* in *Oosten* en *Westeren* doen / die *gedrukt* worden onder het *Jok* van den *Turk* ende *Anti-christ*? Waar zullen sy een *plaatse* van *verblijf* binden? Zullen sy haar *toeblyng* nemen na die *Groote* *STAD* *Babel*, *Egypten*, *Sodoma*? Reen dog / dat zoude zijn *omzien* agter haar na *Sodom* / wederkeeren in *Egypten*; en in *Babel* daar *Gods* *stemme* haar *uytgeroepen* hadde. *Timmers* sy en willen in geen *STAD* komen daar *God* niet is / in geen *plaatse* daar de *hzeefe* *Gods* niet is. Nu *God* en zoude IN DIE *STAD* NIET KOMEN, maar hy zoude

zoude zijn de Heylige in het midden van haar. Merk de tegenstellinge aan. Het is het ware Character van de Kerke en het Geestelik Jerusaleem : God is in het midden van haar. Vergelijk Psal. 48 : 4. Zie ook Apocal. 21 : 3. De geenen daar-en-tegen die het Beest aanbidden zijn midden in Sabel. Niet in den alder-eersten was God geheel uyt die stad gescherden / als wanneer nog het fundament des geloofs niet gantschelik geschonden was : Nu was hy zoo gescherden / dat hy betuygd niet weder te heeren ; niet te komen in de STAD. Ja in geen Stad ter wereld komd God : in geen Kercklike Politie die dooz naam en autoriteyt van Menschen gestigt is. Vers 10. verhaald hy de wonderlyke middelen tot haare bekeeringe / onder de alder-grootste beroerten van Staten / Natien en Volkeren ; waar mede Ik wensche vergelyken de uytkomsten van de sesste Zegel en sesste Bazune Apocal. 6. en 9. Capit. Sy zullen den Heere agter na wandelen ; hy zal brullen als een Leeuw : Dan zullen de kinderen van de Zee af bevende aankomen. Vers 11. Sy zullen bevende aankomen, als een vogelken uyt Egypten, en als een Duyve uyt den Lande van ASSUR, ende Ik zalse doen woenen in hare huysen ; spreekt de Heere. Wie gebe dese verlossinge Israels uyt Zion : Og dat God die eens gabe / ende verzoende zijn Land en zijn Volk.

De zelve Hofeas in zijn 13. Capittel / herbyjt onder andere zonden in welke dit Ephraim God verloocherden / ook dese boosmaet / dat sy een Verbond maakten met den ASSYRIER. De Historien vermelden ons / hoe dikmaals de Keyzers in het Oosten zoo lange haar Hoofd-stad Constantinopel nog een Zetel haars Keyserrijks bleef / dog zeer waggelbe / hulpe hebben gezocht van de Turken ; dan eens tegen de Saracenen / geduurende die tijd als sy nog woosfelden / onwillig zig te buigen onder het Turksche Jok ; dan eens zelfs als sy tegen malkanderen oerhoop lagen. Joannes Constantinopolitanus, als hy van de Bulgaren was belegerd / heeft van Amurat hulpe verzogt / die de Bulgaren het beleg heeft doen ophoecken / ende tot een belooninge de stercke Gallipoli verkregen heeft Anno 1360. De zelve Amurath heeft ook Adrianopolis bemagtigd / ende in de zelve den Zetel zijns Gebieds geplant. Anno 1366. heeft Andronicus Keyser van Constantinopel / ende het kleyne deel van het nog overgebleven Oosten / met hulpe van Amurat, zijn Vader Joannes, en zijn Broeder Emanuel in de gebangenisse geworpen / welken hy daar booz Tribuyt belooft / ende aan Amurat een Magistraat in de Stad Constantinopel heeft toegestaan / om de Turksche verschillen te seggen Anno 1390. Emanuel daar na / uyt de Kerker ontkomen zijnde / heeft van den zelve Bajazeth het Keyserrijk verkregen Anno 1392. aan welken Bajazet, dese Emanuel zelfs de Stad Philadelphia heeft ingeruynd Anno 1395. Wederom aant de andere zijde / Emanuel / als hy Bajazet al te magtigen Nabuyz onderbond / heeft den Tamerlaan tot zijn hulpe geroepen / ende hem eenigzins bereugeld Anno 1399. Joannes als hy verscherden-maal vrede van Bajazet vuytsteloot begeerd had / heeft zig gekeerd tot de hulpe van zijn Broeder Mustapha : Zoo dat uyt dese en diergelijke voorbeelden blijkt / tot hoedanig een benauwdheyt en enge Constantinopel gebracht was / zoo dat sy niet langer staan konden / dan / of dooz de

gunste der Mahomedanen / ofte door hare onderlinge twee-spalten. Dog alle dese haare bonden zijn haar brugeloos uitgeballen ; nademaal hoets daar op door Mahomed Constantinopel is ingenomen / en met eenen het geheel Oostersehe Keijzerrijk vernietigd / ende alsoo ook geen Kerlik Hoofst meer in het Oosten is overgebleven / die den Roomsehan zijn voozittinge en Opper-hoofdighepd kan betwisten ; en immer niemand van haar denken of poogen kan zig dat gezag aan te stellen. Ja zelfs in de Seelden-tuise hebben die van Constantinopel zig het oordeel van Paus Engenius de IV. onderwoopen / en alsoo is geschied / gelijk onsen Profect zegd / dat hare Olye is in Egypten gevoerd : Alle magt van Regeeringe / alle schatten en rijkdommen wjt Kerken en Kloosteren goederen ontstaande / zijn by haar verloozen / en van de Turken verzwolgen / zoo dat sy zelfs onderstand / en subsidien wjt de Schat-kiste van Romem verscheyden-malen verkregen hebben : Maar de Olye die de Romanisten verkregen hebben / gaat dit alles te boben ; Sy stellen zomtijds / immer bevestigen de Coningen der Arden. Ende wjt haar name geschied de Zalvinge en Crooninge der Coningen door de Narts-Bischoppen hare Vassalen / ende al wat heylig woord gehouden / is alleen voortaan op de markt van dese groote koop-stad Egyptus te vinden. Vergelijc Apoc. 18: vs 13. Alwaar sy onder heele koop-waren van dese groote Stad ook noemd / Wel-riekende Salve ende Olye. En Esai. 57: 9.

Ja dat den zelven Profect Capit. 14: 1. had boorzegd den ondergang van Samaria (van welke woord op zijn ergen titel) dat is van de Hoofst-stad van het Oostersehe Rijk Constantinopel, 't geen Anno 1453, van Mahomed de II. met gruwelike slagtinge / bloed-stortinge is ingenomen ; in welke furie ond nog jong / nog kinderen zelfs met haare Moeders aan de Voeten zijn gespaard ; zoo noodigd sy wijders tot bekeeringe alle het Volk Gods / onder den name van Isracl. . . . En dat boorzamelik in 2 leden. Eerst in een waargagige en opzette belijdenisse van zonden / waar in sy alle ergen vertrouwen op eenige werken en bediensten verzakende / door een waargagig geloobe de Heerreginghep Gods in Christo moigte aannemen / ende op dien Allaar offren hare kalveren der lippen, vs 2. Ten thweedden daar in / dat sy alle vertrouwen op de magt en hulpe van de Barbaren zonden verzaken ; daar beneben ook alle fierhepd en stouthepd op haare ergen magt en wapenen ; en niet minder alle bygeloobighepd en ergentwillige Gods-dienst / 't geen te meer / daar door werd gangedrongen ; om dat sy zig dog vonden in staat van Weesen , welker oogen alleen op God konden zien / als op haren Vader / vs 4. A S S U R en zal ons niet behouden : wy zullen op geen Peerden rijden (Vergelijc Esai. 30: 16.) en wy zullen niet meer zeggen tot het werk onser handen gy zijt onse God : Om dat een Weze by u zal ontfermd worden. De beloften die nu wijbers volgen / zijn veel heerliker en ynnemender dan dat sy op de tien Stammen na hare weg-boeringe in de Assyrische gevangnisse kunnen gepast woeden ; ende zijn zelfs ten tijden des Messie geenzins verbuld / want sy en dunkt niet wjt een vergaderinge van eenige weyningen wjt de verstroeylingen onder de 10. Stammen / welkers gros was als het zand aan den oever van de Zee / maar een

volken oogst des Euangelijs die eerst hoor het eynde der Eeuwten onder de zebende Babilone is weg-gelegh. Diese maar leesd / zal hier van overtuigd staan / ende het Geestlik Assur haast binden.

De draad en ordre der zaken in de Profcet Miche, leyd ons in het 4. Cap. vs 14. tot den Regter Israels de Heere Christus / en zijn smadelijke mishandeling van de Joden / bysonder van de Romeynsche Krijgsmegten / van welke hy aldus spreekt : Nu rottet u met Benden gy Dogter der benden , die een belegeringc tegens ons zullen stellen , die zullen den Regter Israels met de roede op het kinnebakken slaan. Ende om te berzwaren de gruwelijshedy van dese schen-stukken / zoo beschijft hy Cap. 5. vs 1. de wtnemendheyd van dien Regter Israels , als die wel na den bleesche wpt Betlehem zoude boozhomen / maar welkers uitgangen van Ouds zijn , van de dagen der Eeuwighedy. Hier op bekhondigd hy Gods volgende oordeel vs 2. Daarom zal hy, namelijk de Regter Israels / Haar , namelijk de rebelle Joden / overgeven, namelijk in handen van de Romeynen / en van andere Volkseren / die haar van Eeuwten af zijn gebolgd ; zoo dat Jerusalem van de Heydenen zoude vertreden worden Luc. 21 : 24. In zoodanig een staat binden wy dat Land en Volk op desen huydigen dag toe. Vergelijc Hosee 3. Capit. En tot hoe lang toe zoude haar ballinschap duizen ? Totter tijd toe dat sy die Barens nood heeft baren zal , dat is tot dat Gods Kerke die zwanger gaat om haar te bekeeren / eens haar gewenschte verwagtinge zal erlangen : Paulus zegd Rom. 11. Tot dat de volheyd der Heydenen ingaa, ende als dan zal geheel Israel zalig worden. Dit dunkt de Profcet wpt : Dan zullen de overige sijner Erocderen wederkeeren tot de Kinderen Israels. Hy onderscheyd Israel in twee zoorten : 1. In die wel Broederen Christi zijn na den Bleesche / maar van hem overgegeven in de hand der Heydenen ; gelijc de verstokte Joden. Ten anderen in de geenen die wpt Joden en Heydenen geroepen / wpmaken het ware Israel Gods. Tot dat Israel Gods zoudien die Broederen wederkeeren / na haar langduurige slavernye. Hier op laat hy volgen Christi Coninklike en Herderlike Regeeringe over zijne Kerke / door den Scepter en Staf des Euangelijs / 't gene vast over de gehele wereld zoude verspreyd worden / zelfs gedurende de tijd van der Joden verhardinge / vs 3. Ende hy zal staan, en weyden in de kragt van Jehova, en in de verheventheyd van den Name Jehova onses Gods, ende sy zullen wonen : Want hy zal groot zijn tot aan de eynden der aarden. Nu / zie wat op alle dese dingen / ja midden in dese zijne huyshoudinge / zijn Kerke / van ASSUR zoude bejegenen / en hoe hy den overmoed van ASSUR zoude tuelen / alsoo dat hy dese benaauwcheyd van Gods Volk door eenige tusschen inkomende dagen van Vreede zoude matigen. Ende dese zal de vreede zijn : wanneer Assur in ons Land zal komen, ende wanneer hy in onse Paleysen zal treden (wanner de Saracensche / Turksche / en andze Barbarische Hezlegers zig instoren zoudien in het Christendom ; Zoo zullen wy tegen hem stellen zeven Herders, ende agt Vorken (eygentlik Gesaliden) der menschen. Door Herders dunkt my dat wel kunnen verstaan worden aanzienlike Kercklike Persoonen / Bisschoppen en Wards-Bisschoppen

pen genaamd / die ook een staf onder de tekenen van hare Herbers opzigt hooren: En waarom niet onder die ook haar Opperhoofd: Dese zijn de Personen die voornamelijk in desen Heftigen Oorlog de Trompette van allarm geblasen hebben / en de Coningen tot de zelve aangezet: Nogtans dit waren andre Herbers dan de 7. Engelen van de 7. Gemernten: God heeft nogtans ook haare dienst in dit werk gebruikt. Nevens haar werden ook genoemd 8. Gezalfden der Menschen, dat is nog meerder Doxten / Prinzen / ja Coningen zelfs / die haar zalvinge en bevestinge van dese Herbers ontleenen. Die nu de toepassing van dese voorzegginge met de verbuilinge zoekt / hoebe niet verlegen te zijn: Hy zie maar na de Historien / van der Christenen Oorlogen tegen dese Barbaren en Wyde Assyriërs. Vers 5. Die zullen het Land ASSURS afweyden met het Zwaard, en het Land Nimrods in des zelfs ingangen; alzoo zal (een) ons redden van Assur, wanneer de zelve in ons Land zal komen, en wanneer hy in ons Landpale zal treden. Dat is sy zullen den Oorlog tot aan de Grenzen der Persen en Saracenen te rugge drijven / en God zal zoo een Doxt berouwen / die haar wpt de hand van ASSUR zal redden en uytrukken. Maar van een zonderling Voorbeeld was de Zege-haftige overwinninge Heracly, bevochten tegen de Persianen / waar van boven gesproken is Anno 610. Ende naderhand de heerlijke overwinninge van Gothofridus, die Jerusalem ingenomen / ende tot een Zetel des Coninkrijks heeft gesteld; en zeer veele diergelijke optogten der Christenen in de Landen der Turken en Saracenen: Al schoon waar is / dat dese ruste niet is bestendig geweest; immer zijn daar door veele Christenen gered wpt de hand deser Barbaren / ende zijn sy gedwongen zorge te dragen door hare eygen Grenzen; ende wat behoeven wy de zaak veel hooger op te halen dan tot onse eygen tijden die wy beleven; Nu wy zien de Turken wpt hare Vestingen in Hungarië, ende Morea verdriven / en jongst nog den Keyser om de Dede smeeken. God geve maar een goet eynde tot verguikinge van Gods verdukte Kerke / aan desen bloedigen Oorlog. In het verbold van het Cap. gaat sy al met graden voort aanwijzen hoe God zijn Kerke zoude zegenen / ende zupheren / tot dat sy komt tot de eyndelijke uitroeping der Dranden / en ook der egermissen. Wy zullen dese dingen eyndigen met het kragtig argument van Hieronymus, welke de letterlijke uitlegginge berouwt / en lochend dat die in Ouden Tijden verbold zijn in het Israel na den vleesche / ende de Assyriërs haare Dranden. Zoo spreekt hy over het volgende 14. vs / ende overzulkis over dit gantsche Capit. Laat nu eens het vleeschlik Israel hier op dese plaats antwoorden: Of hy moet zeggen dat dese dingen geschied zijn, ofte nog toekomende? Zoo hy zegd datse geschied zijn, laat hem eens een Historie voor den dag brengen, laat hy ons geven de autoriteyt van Oude Boeken. Laat hy ons leeren, dat alle Heydenen, met Assur wel eer Israel zijn onderworpen geweest. Maar indien hy zig met ydle hope voedende, meynd dat het geen hier gezegd word nog gebeuren zal: Wanneer dan Christus dit zal komen doen, wat voor Afgoden (hy ziet op vs 9-13.) hy dan wpt Israel zal uytroeyen; daar sy dog nu geene en diend? Wat Boschen daar zullen afgehouwen wor-

den ; daar sy geene en heeft : Wat voor Steden uytgeroeyd zullen worden , daar sy alvoorrens zijn uytgeroeyd ? Wat voor Waarzeggers weg-genomen zullen worden , daar sy 'er nu geen en heeft , nog roemd te hebben ? Nogtans zit de Dogter Zions al de tijd door verlaten , zonder Altaar en Priesters , en terwijl anderen haar vrugt op-eeten , zoo belooven sy zig met drooge keelen toekomstige dingen die sy niet en kennen.

Letter B.

Baal Hamon. בעל המון

Antic. 8. vs 11. Salomo hadde een Wijngaard te Baal Hamon. Dat is Christus den waren Salomo , zoude in de laatste tijden zijn Kerke verspreyd hebben door de Wereld wijd en zijd / onder 't geruyt van veel Volkeren / Natien en Steden / die in gemoederen / zeden en manieren / en taalen ; ja in Kerken-zeden / en forme van des zelfs regeringe verschillen zouden ; egter behoudende de name en gestalte van Christi Wijngaard , van welke men pers Goeds verwagten mogte. Baal Hamon beduyt een hooft , dat is een hooft-plaatse van woelinge en geruyt. Apt dit grond-woord Hama , noemen de Hebreen een groote Kloop-stad / een Kiriath Homya , Stad van gewoel. Rosch Homiot , Hooft-plaats daar gewoel is / Prob. 1 : 21.

Babel. בבל

Dit is de alder-aanmerkelijsste Hooft-stad des Gebieds / die toyd in de Wereld is geweest ; een Tooneel waar op te beschouwen zijn de alder-aanmerkelijsste voorballen die oopd den Hardboden hertoond heeft : De Erf-byandinne van Gods Kerke / zoo voor / als na Christi tijden / zoo na de letter / als na de Geestlijke beduydinge. Besaamd isse door haar eersten Stigter Nimrod , de Kind's Zoonne van Cham apt Chus , Genes. 10. vs 8. Ende Chus gewan Nimrod , dese begon geweldig te zijn op de Aarde : Dat is / een groot Tyran die alles onder zijn geweldige heerschappye deed zugten / en alle gebied aan zig trok. Apt een Zoon van van een Godloosen Cham , is haar grondslag gelegd / en haar gebouwt opgeresen ; ende de verhevenheid van hare Muuren diefe naderhand gestigt heeft / mag te rogt een Wonder des Werelds genaamd worden. De Kroonijche Monarchie heeft gelijke beginselen gelegd in het bloed van Remus , die door zijn Broeder Romulus vermoord is. A Assur,

Affur, die hoogmoed onduldig / scheidde zig af / en bouwde Nineve. Dese trose dingen dan yder na de Monarchie / welke Babels verwarringen moest laten aan Affur veele Geulven lang: tot datse haar keerde tot Nebuchadnesar Coning van Babel; en zijn Nabolgers: Welker Opper-hoofdsige Regeeringe ook niet lang stond / maar door Cyrus de Persiaan vernietigd is; gelijk Daniel / en alle Gedenkschijften ons leeren. Maar helaas! in plaate van dit Oude Babel (welkers ruyn / meer dan pragt ende cieraat nu eens van de Coningen van Perfen, dan van de Turken bezeten) is opgestaan een nieuwe Gecultich Babel / waar van best kan werden geoordeeld wyl de beginselen en voortgang ende uiterste pragt / en eyndelijke vertoefinge van het Oude.

Gemeelde Nimrod, zegg Mofes, bouwde BABEL tot een beginsel sijnes Rijks: Dat is tot een Hoofst-stad. Ende tot wat oogmerk leerd hy ons verder Cap. 11. Ende de gantsche Aarde was van eenerley sprake, en eenerley woorden, anders Redenen. Ik onderschepte dese twee dingen / eenerley lippe, het welke beduyd van de zelve taale / ende eenerley woorden, ofte redenen; dit beduyd een en het zelve te gevoelen, ende te spreken; nog niet verdeeld te zijn ten aanzien van Politie ofte Gods-dienst. Affur en de zijnen waren toe nog niet in staat om van dese Babyloniens strijdig te verschillen: En dat hy boven gezegd is van dese, dat is / Nimrod en de zijnen wyl dat Land te zijn uytgegaan, Capittel 10. vs 11. is hy vooz-verhaal gezegd / alsoo dit voornemen ende stigten van Babel behoort tot de verwarringen en de oorzaken van zijne scheidinge. Gelijk ook de andere dingen die aangaande de verdeeling der Eplanden onder de Volkereen by voozhaal is gesproken. Om nu dese eenheid te behouden / zie wat voornemen sy sinneden vs 4. Ende sy zeyden, kom laat ons voor ons een Stad bouwen, en enen Thoren wiens opperste in den Hemel zy. Wat een Stad zy / kan tweezins verstaan worden. (a) Materialiter, ten aanzien van het uytwendig gebouwt. Ten anderen formaliter, en dan beduyd het een Staat: Weyde is het alhier de zin. Want een stofijke Stad alleen zonder het vormen van een Staat door Wetten en Verbonden kan de eenigheid niet behouden; van een Thoren, dat is aanzienlik verheben Gebouwt / pragtig en oogzigtig gestigt tot een by-eenkomste / 't geen sy Pargamus noemen / werd ook een Hoofst-stad Pargamus genoemd. Weyde is het hier waar. Niemand egter is zoo steg om te geboelen / dat dese Waasen zig zouden onderwonden hebben / een Gebouwt te stigten / 't geen niet zijn kruyn de de Wolken doorboort zoude hebben; of dat enige Menschelijke kunst 't zelve van de Donderen en Tempeesten zoude kunnen bewaren. Sy hadden dan ook in geen laagte moeten stigten / maar op een Berg / daar haar fundament veel hooger zoude zijn geweest / dan hare spitse konde opsteygeren. Dese kroozden vertoonten dan de uiterste pragt ende trotse van haar voornemen. En dat hiet de Schijf / zijn nek in de hoogte stellen als enen Arend. Zie op de Ciel Arend. En waar toe? Op dat sy een Name mogten voor haar maken, ten eynde sy niet over de gantsche Aarde versstroyd en wierden. Een NAME, waar van daan te wozen Mannen van Name al voor de Zundbloed beduyd in het Wereldlijke het hoogste gezag / Ezech. 16: 14. Van u ging een Naam uyt onder.

ouder de Heydenen. Ende in zaken van Gods-dienst / beduyd het een booz-
 werp van ontzag ende dienst. Zie Genes. 4 : 26. Den Naam Jehovah aan
 roepen. Acto. 4 : 12. Want daar is ook onder den Hemel geenen anderen
 Naam, &c. Daar tegen staat het merk-teeken, en den Naam des Beests,
 Apocal. 13 : 16/17. Dese beyde dingen poogden die Menschen te doen. En
 hoe zouden wy anders verstaan dat Nimrod een geweldig Jager was voor het
 aangezicht van Jehova? Immer om dat hy die name en Gods-dienst / dat is
 de overleberinge en wijse om die name te behyden wilde verbinden aan zijn ge-
 zag : Want dat zoude de grootste onzinnigheyt zijn geweest / bysonder in die
 tijd wanneer de afgoderye nog niet de overhand had / nogte men geen openlike
 name dan die van *Jehovah* noemde / een anderen God op te werpen? Het tegen-
 deel werd van Nimrod in gemelde plaats getuygd. Wy gaan dan voort : ten
 eynde sy niet mogten verstroyd worden ; dat is in verscheyden Secten en ge-
 boelens verschillen van den anderen. Sy wilden dan geofferd hebben aan Je-
 hovah, gelijk Cain had gedaan / al schoon hy de gemeenschap niet God door
 het geloove en de werken der liefde had versackt. Sy en traagten ook niet te
 beletten de vermenighuldiginge des Menscheliken Geslags op den Aardbodem/
 welke een zegen was / ende ook was het onmogelik / dat alle de Volkeren in
 zoo enigen Territoir konden besloten blijven : Maar dat men den sy was genoug
 tot het formieren van een Lichaam wt alle die Volkeren / haer allen t'zamen
 eenen eenigen Chroon te onderwerpen. Dit en konde ook door geen enkele eenig-
 heyt in de Politie bestaan / ten zy de scheuringen in Gods-dienst wierden booz-
 gekomen.

Dog dit Croots boornemen der Menschen / mishagde onse God de Jehova
 op het alderhoogste / waar om hy 't selve ook verstroyde / als sijnde een atten-
 taat tegen zijn staat, ende een quetsinge van zijn Majesteyt: Hy verwarde dan
 hare sprake, zoo dat sy ophielden de Stad te bouwen, ende verstroyd wier-
 den over de gantsche Aarde, daarom noemde men haren name BABEL.
 Dat is te zeggen / verwoerringe / vermeniginge ; van het Grond-woord *Ba*
 Balal. En hier wt hebben de Heydenen gesmedet haer Keusen-gebegt tegens
 Jupiter ; welke Keusen den eenen Berg op den anderen zouden gestapeld heb-
 ben / om Jupiter van den Chroon des Hemels neder te werpen / maar door
 zijn Dondre en Blixem ten afgrond zijn verslagen. Welke beuselingen wy
 eeter houden booz een rook van dat byer der waarheyt ; waar door de Godlike
 Historie te meer word bevestigt ; want alwaar het rookt daar is byer.

Het oordeel Gods is van de verwarringe der Talen, ende de daar wt ont-
 stane twist en verwarringe van dat werk / zoo dat sy den eenen den anderen
 niet en hoorde ; en ophielden 't werk te bouwen. Het is zeer bedenkelik / of
 eerst boozgegaan zy een enkele twist wegens de Opper-hoofdigheyt / en dat dit
 misverstand zoo hoog zy geresen / dat sy van den anderen zijn getreken / ende
 zig wijs en zijt ober de Aarde verspreyd hebben : Waar wt dan van zelfs een
 bercheydenheyt en strijd in zeden en in taalen moet zijn geresen. Men weet
 hoe haast een taale die niet onder een Natie / daar de zeden en kunsten bloeyen
 werd onderhouden / en van Water tot Land overgeleverd / verbasterd en ver-
 anderd ;

anderd; ja zelfs hoe veel veranderinge eene *Centuur* dikmaals aanzoegd. *Zekerliks* dit heeft ook plaats gehad in dit geval. Dog om dat niet alleen de veranderinge van redenen en gemoederen / maar ook wel bysonder de verwarringe der lippen en taalen werd uitgedrukt / als een oorzaak van de verstoppinge over den ganstchen *Harbodem*: Zoo zoude *Ih* naast gevoelen / dat hier eens zonderling wonder-werk schieliks zy tusschen hebben gekomen. Zie gy verder na de bedenkelikheden van de geleerden *Heer Stellingmaed*, die *Ih* en anderen verbaasd waren dat wy hem in onse *Tale* zagen overgestet.

Dat dit *Babel* is een Doozebeeld geweest van het *Antichristische Babel* / is zoo kenneliks / dat het van niemand die de *H. Schryftuur* voor Gods Woord houd / en kan geloofend worden. Lees maar *Apoc. 14: 8.* en *16: 19.* Ende de *Groote Babel* is gedagt geworden voor God, &c. *Ende 18: 2.* Sy is gevallen, sy is gevallen, de *Groote Babylon.* En *Os 4.* Gaat uyt van haar mijn Volk. Zoo dat *Joannes* het daar voor houd / dat hy geen nader toepassinge op dese of geene staat / die hy door *Babel* verstaat / beoefde te maken; maar dat de geene die zoo een *Aerkluische Monarchie* als hy beschryft eens voor hare oogen zouden aanschouwen / wel haast zien zouden van welk *Babel* hy spreekt. En niemand van de *Theologi* is zoo dwaas / om hier te droomen van een oud *Babel* / 't geen van *Centuren* af onder zijn punn bedoelven legd. Waar uyt dan niet eenen blijkt dese zeer hoognoedige aanmerkinge / die van veelen niet waar genomten word. *Dat in die plaatsen der heylige Prophetien, in welke van de trouwe, en ondergang van Babel, in zoodanige hoogdravende uytdrukkingen word gesproken, zoo ten aansien van haar hoogmoed, als ten aansien van haar schriklik oordeel, het geen na de letter getuygd word, maar als een schaduwe moet aangemerkt worden, ten opsigte van het geen het tegenbeeld vertoond. Want een tegenbeeld is altoos reelder zakelijker en wydzukelijker dan zijn Doozebeeld. Gelyk by exempel / wanneer Esai. 13: 1-10. Den last van Babel: Want de Sterren des Hemels, en sijne Gesterten, en zullen haar ligt niet laten schijnen: De Zonne zal verduyfterd worden, sy zullen haar ligt niet laten ligen, de Sonne zal verduyfterd worden wanneer sy opgaan zal, ende de Maene zal haar ligt niet laten schijnen: Want Ik zal over de Wereld de boosheyd bezoeken, ende over de Godloosen hare ongeretigheyd (Nota: Hy spreekt van Babel / en hy dukt zig uyt te verstaan de Wereld der Godloosen ofte der geener die genaamd worden de inwoonders der Harde in de Apocalypsis / ja zelfs de Hupchelaren in de wytterlike Kerke) Ende Ik zal den hoogmoed der stouten doen ophouden, en de hoovaardye der Tyrannen zal Ik vernederen. Het is dan een gemeen oordeel. Daarom zal Ik den Hemel beroeren, en de Aarde zal beweegd worden van haare plaats. — Alsoo zal *Babel* zijn, gelijk als *God Sodoma* en *Gomorra* omgekeerd heeft. Daar en zal geen *Woonplaats* zijn in *Eeuwigheyd*. Sy zal niet bewoond worden van geslagte tot geslagte. — Daar zullen leggen de wilde Dieren der *Woestijne*, &c. Alle dese dingen te willen zoeken in de inneminge en verrassing van *Babel* door de *Persien* ende *Maeden* is vrugteloos / nademaal sy ten tijden zelfs van *Alexander* onder *Dario* nog een *Werelds* wonder is geweest; gelijk*

gelijkt uyt Q. Curtius kan gezien worden. Uyt welke zaken ook klaaar is dese aanmerkelijke tweede Regel: *dat God waarachtig blijft, als hy van Babel getuygd dingen die in Babel na de letter niet verwuld en zijn; om dat het woord Babel in sijn ruymte moet genomen worden, zoo dat het ook sijn Tegenbeeld inslyt.* En dese Regel heeft een algemeen gebuyk op alle diergelijche Propheeten / die te gelijkt een Voorbeeld en Tegenbeeld inslyten. Byspouder let ook op de Propheete Esai. 14. vs 12. Hoe zijt gy uyt den Hemel gevallen, O Morgensterre, Gy Zoone des Dageraads. En waartliik daar en kan geen Voorbeeld zijn dat grooter gelijksformigheyt heeft met sijn Tegenbeeld van dit. Wy zullen daar van eenige weynige bliken geben.

1. In haar geweldig jagen en drijven, om alles onder haar gebied te brengen; dat sijn van ouds de poogingen harer Bisschoppen geweest / gelijkt dit breeder kan gezien worden in onse Apeleggingen ober de Openbaringe van Joannis / althaar wy gantsche Registers van Bisschoppen van Romen agter inalkanderen hebben gesteld / die dit werck met de grootste drift hebben boozegezet. Als ook in onse Apelegginge ober het Hooglied Salomons. Niemand moet het verbrieten Mornæus in Mysterio Iniquitatis hier ober te lesen.

2. In het eynde ende oogmerk van dit drijven, het geente (in der daad zijnde Warde en Werelds / als daar is de begeerlikheyt der ooggen, en des vleeschs, en de grootsheyt des levens, ende een onverzadelijche heerschzucht / die niet en kan dan door Rijkdommen en aardsehe Schatten verkeegen nog behouden worden) bemanteld wierd met dese specieuse ofte oogschijnende boozwensdelen. (a) Dat het onmogelik was de dagelijche ophouende letterpen / bysonder die toe in het Oosten getwelbig de oberhand hadden / te dempen / dan door een Opper-hoofdige / ja Een-hoofdige Regeeringe en Stoel van Autoriteyt. (b) Daar-en-boven / dat zulks noodig was om voortaan altijd te bewaren de eenigheyt in het geloof en de uniformiteyt der Kercken in Kerchelijche Zeden en Ceremonien: Daar toe bysonder noodig was dat alle de Kercken van de Wereld in hare Leiturgien of Formulieren van den H. Dienst / gebuykten de Roomsche of Latijnsche Taale: Eben gelijkt de Stigters van Babel alle tragteden de zelbe Taale te behouden: Wareliik de stigtinge van zoodanig een Stoel van Opper-gesag tot Romen / van welcke alle Kercken afgingen / is niet anders dan 't geente door het houtwen van een Stad, en Thoren, wiens opperste in den Hemel is, afgebeeld is. En hoe kan men Christus meer na sijn Croone staan / en den Hemel met een Reusen-trotshe hebiger bestozmen / dan als men aan zoo een Opper-hoof toe schijft het boozragt van onseplbaarheyt / ende den H. Geest verbind aan zoo een Stoel; ja zelfs wanneer men zig aanmatigte wesentelijche beranderingen te maken in de Leere / en de heylige Sacramenten van Christo ingesteld / en de Gemeente onthoud den Drink-beker in het Nagmaal; de Lichamelijche tegenwoordigheyt Christi in de Masse drijft / en hem daar plaatselick tegenwoordig aanbidd; den Priesteren het eerlick gebuyk der Vrouwe onteged / en gebiedt sig te onthouden van wijnen die God geschapen heeft: De ongedoopte kinderen der Geloobigen den Hemel toe sluyt / ende in andere ontalliche pocten Christum openbaer in het aangezigt tegen sprekht.

3. In het opregten van een Beeld des Beestes, het welke / wat is dat anders / dan een zichtbaar Hoofd te stellen / in welke alle magt en autoriteit zichtbaar gerepresenteert ende hertoond wordt. Zie Apocal. 13: 14. Seggende tot de geenen die op de Aarde wonen, dat sy het Beeld een Beeld zouden maken, en het Beeld des Beests een Geest geven, op dat het Beeld des Beests ook zoude spreken. Een Geest geben / wat is het anders dan hem den H. Geest van misepbaarcheyd toe te schrijven? Hem te doen spreken? Wat anders / dan hem hoor Wet-geber / hoor een Godlik Propheet / ja Godspraak te houden. Lebendig heeft dit Nebuchadnesar Coning van Babel al voorgespeeld in het opregten van zijn Beeld van Goud 60. ellen hoogte / en 6. ellen breedte; 't geen hy weder beval aan te bidden / onder bedrøp van in den gloeyenden Oven geworpen te worden Dan. 3: 1.

4. In hare wreedheyd en vervolgingen, waar door sy veel Centwen lang de Kerke gedrukt hebben / ende zelfs het Bloed der Heiligen als Water vergoten / zoo meenige als haar Beeld niet wilden aanbidden. Ja een gemeene dood om de Kerkte niemand aan te doen / was haar een werk van al te malle barmhertigheyd. In plaats van de gloeyende Oven van Nebuchadnesar, gebruikten sy Brand-staken en kool Oper / om de Lichamen van Gods getrouwe Getuygen door langsame pynen te verteeren. Al-omme werd ons in de Openbaringe Joannes dese hare bloed-dorstigheyd beschreven Capittel 6: 9/ 10. 7: 14. 9: 15. 13: 15. 14: 12/13. 16: 5/6. 17: 6/18/24/ Ec.

5. In hare verdeeldheyd en verwarringe der Taalen, die voornamelijk in dese 2. dingen te zien is. (a) In de scheuringen tusschen haar ende de Oosterse Kerken / die al hooge beginselen hebben. Haren Roomschen Nimrod, bond aanstonds eeren Assur tot een Kibaal / die een Nineve tegen Babel aanstigte. (b) In de verschillendheyd en strijdigheyd van hare Conclien, van haar Pauselijke Decreten, in haar strijdigheyd met de Oudvaders, die sy meest al-deur valscheitlijk voortwenden en verdraayd aantrekken. Ja de bloed-dorstige Oorlogen hoor / en tegen haar Opper-hoofdigheyd geboerd / van Wereldlijke Dorsten. De klare dupdelijke en tastelijke Contradictien tegenstrijdigheden / van welke hare verwarde dwaal-poincten wazemelen / als een dood aas van de wormen: Hier nevens neemt maar de Transsubstantiatie in haar heilige strijdigheden van 2. of zomtijds 3. Bisschoppen te gelijk om het Pausdom. Hare Emulatiën en jeloersheden die haar bescherpden Ouden tegen den anderen woeren Ec.

6. In haar ongelukkig eynde en nytkomste, die ons doet zien het zware oordeel Gods 't geen haar / van Centwen af zwarelik geslagen heeft; en eyndelik eens met het Oude Babel geheel zal wtroepen. Waar van men lesen kan het 17. en 18. Capittel van de Openbaringe Joannis.

Bakken. אֵפֶן

Zie Esai. 31 : 9. Hosee 7 : 4/ 6. Proverb. 30 : 14. Joel 1 : 6. Gedruyd doorgaans Raadslagen sneeden / die door het byet van begeerlikheden zijn aangeblasen ; ende met moeyte en arberdsaamsheyt als gekneed worden ; En waar van men de volle tijd verwoagt / tot datse Baaren en uytbersten in rijpsheyd van de uytkomst Hosee 7 : 4. Sy bedrijven al te samen overspel ; Sy zijn gelijk een Bak-Oven die heet gemaakt is van den Bakker, die ophoud van wakker te zijn (dat is gaat rusten en is zorgeloos wegens de goede en wel-beleyde uytkomst zijner boozemens ; als of hy zeyde / laat dat werk maar zijn gang gaan ; wy zijn van den uytslag zeker) na dat hy den Deeg heeft gekneed, tot dat het door-gezuverd zy? En vs 6. Sy voeren haar herte aan als een Bak-Oven tot haar lagen. Haar-lieder Bakker slaapt den gantschen nacht (hy is zorgeloos in de verwagtinge van een goede uytkomst) smorgens brand hy als een vlammeud vyer. Hy had hoelen onder de bedriechelijke asch verborogen ; en als het tijd is / zoo blaast hy die door de wind van dirsten hebig aan. Vers 7. Sy zijn t'zamen verhit als een Bak-Oven, &c. Anders heeft God ook in zijn huys tot Zion een vyer, ende tot Jerusalem een Oven ; om werckuygen te sneeden tegen zijne branden / ende doodelick gewer tegen haar te bereyden. Esai. 31 vs 9. Bergelyk Psal. 7. vs 14. Daar zijn ook Raadslagen en toe-bereydingen in de Kerke tegen Gods en hare Branden.

Baart. Zoekt dit onder de Titel Hayr.

Balak. בַּלַּק Numer. 22. vs 2.

Een booznaam Doest / Zoon van Zippor, ende een Coning der Moabiten, die Bileam den valschen Profheet om loon huysde Israel te vervloeken, ende zig diende van Bileams listige raad ; Om Israel door den strik van Afgoderpe ende hoeragtige Hutwelijken met de Moabitinnen te vangen Num. r. 22. vs 2. Josue 24. vs. 9/ 10. Judic. 11. vs 25. Door al en vergaet niet de wernemende plaats Mich. 6. vs 5. Waar in hy aan de Kerke van de laatste tijden / het exempel Balaks des Conings van Moab, tot ernstige waarschuwinge voorsteld ; op dat sy dog door geen bleyngen van de Coningen die haar magt aan het Beest hebben over-gegeven / mogte door Hutwelijken met zoodanige Afgoden-bienaers mogten berleyd worden te verzaaken de zuyberheyt van de waarheyt. Door zoodanige berleydingen tot Apollatie, dat is afval van de waarheyt/

heeft / heeft het Hof van Vrankrijk beelen door bleyningen gebracht. Daar toe maken dan zulke Coningen op / hare valsche Profeten / Jesuiten , ende andere Oudzen van valsche Leeraars / die haar om loon ten dienste staan / gelijk Bileam aan Balak dienstbaar was. Vergelyk Apoc. 2 : 14. Jud. vs 11.

Balsem ofte Olye. יָדוּ μύρον, ἐλαίον

Dit beduyd in de Figure (a) Het aangenaam en wel-riekende mengzel / ende verscheydenheid van de Genaden-giften des H. Geests / die eerst ober Christo / en van Hem op zijn Kerke zijn uitgestortet. Zie Cantie. 1 : 3. Uwe Olyen of Balzemen zijn goed tot reuke (Zie ons overzettinge op die plaatse) Uwen naam is een uytgestorten Balszem Psal. 45 : 8. Daarom heeft u, O God, uw God gezalfd, niet vreugden Olye, boven uwe mede-genooten, en de uytlegginge by Esai. 11 : 2 / 3. Dit wierd voorgebeeld door de Zalvinge des Hepligdoms / ende van Aaron en zijn Zoonen. Zie op Psal. 133. Levit. 8 : 10. Et.

(b) Het Zalben is ook onder de bewijzen van dat ymand in een hoogwaardig Ampt in-gezegend werd; gelijk Profeten, Prieesteren, ende Coningen geschiede. Van Coningen zie 1 Samt. 10 : 1. en 24 : 7. 2 Samt. 12 : 7. Van Propheten Psal. 105 : 15. 1 Chron. 16 : 22. Prieesteren Levit. 8 : 12.

(c) Is het Zalben een pligt van Gere die men een waardig Persoon opdraagt. Vergelyk Luc. 7. vs 38. Matthj. 26. vs 7. Joan. 19. vs 39. Luc. 24. vs 1.

(d) Het is ook een werk van Barmherticheyd yemand te Zalben die verwondet is. Zie Luc. 10 : 34. Hier van daan by de Propheet / Isser dan geen Balssem in Gilead. Zoodanige Balssem is de heylsamen Leere van de vertroosting van de Evangeliums Esai. 61 : 1. Hy heeft my gezalfd om een blijde hoodschap te brengen den zagmoedigen. . . Om te verbinden den gebrokenen van herten, &c.

Baniere. דָּג σημαίον. Esai. 11. vs 12.

Een Baniere is een Veld-teken / dienende om de Croepen elk in haar ordere en geregeleerde Croepen te houden by den anderen: Ook om de selve moede te geben; gelijk het gezigte van de Arenden boven op de Banieren den Romeynen aannemdigde / ende de Wapen-tekens en Debijzen in de selve indagtig maken het HOOFT en zaake voer welke men strijd. Ook dienen sy om haar strijdende / en beynsende makkers te versterken / daar mede dat sy toonen van yere / dat sy nog stand houden : Daar-en-boven / om de versterode Croepen onder

Onder die Baniere te verzamelen / en eyndeliks om dooz het wimpelen in het verhoogen van de zelve de victorie dooz Triumphe te hemmen te geven.

(a) Het eygen Weid-teken eens Geestelijken Krijgsmans is den name van Jehova Exod. 17. Ps 15. De Heere is mijn Baniere. Dit Devijs boerd een Christen in zijn Vendel; gelijk in den bleeschlijken Krijg de wapenen van de Coningen ongehoord worden. Matth. 24. Cap. werd dit genaamd het Teken *σημα* van den Soon des Menschen: Het welke wanneer het dooz de klare Prediking des Evangeliums zoude werden om hooge verheben / zoo zouden alle Geslagten rouwe bedrijven. Zie na onse uitlegginge op Matth. 24: 30. Dese hiet ook de Baniere van wegen de waarheyt en getrouwigheyt Gods / opgerege Psal. 60: 6. Zie dese Waarheyt Esai. 59: 21.

(b) Dat wapen alleen / en geen ander; heet nu het merkteken des Beests, ende des zelfs naam (Apocal. 13.) houd de Geloobigen by een in eenigheyt des geloofs en dooz den hand des vreeses. Vergelijk Apoc. 14: 1. ook 7: 3. Alwaar sy in hare Legioenen van 12000. onder dese Baniere werden verbeeld. Het is dan de waare eenigheyt des geloofs eenszins / dat Menschen t'zamen zweeren en rotten onder een Baniere van menschelijke naam en gezag; gelijk onder den Titel Babel is getoond.

(c) Dooz die Baniere verzameld Christus zijne verstropelingen die nog zijn overgebleven / na zware nederlagen en verdrukkingen Esai. 11: 12. Ende hy zal een Baniere opregen onder de Heydenen, en zal de verstroyde Israels verzamelen, ende de verstroyde uyt Juda vergaderen van de vier eynden des Aardrijks.

(d) In dat teken overwinnen sy ende Triumfeeren Psal. 20: 6. Wy zullen Juychen over u heyl, ende de Banieren opsteeken in den Name onses Gods.

Baaren ofte Golven. מִשְׁבָּרִים

Het woord Misbarim komd van breeken, om dat het Water 't geen stil en zagt-bloeyende als waar het een vaste Masse is / dooz tusschen kommen van de Wind en Lugt nu gescheppen en van een gescheurd word. Het is een Zinnebeeld van

(a) De eygen gestalte van een Godloose / die dooz de onrust van een quade Conscientie / en de stormwinden zijner begeerlikheden werd voortgedreven / van Hemel hoog / en dan weder na den afgrond. Zie Esai. 57. Ps. 20/21. De Godloosen zijn als een voortgedreven Zee, want hy en kan niet rusten; maar haar wateren werpen slijk en modder op, &c. Vergelijk Jacob. 1: 6. Jude Ps 13.

(b) En daarom ook / aangesien de wereld des Herbandoms by een Zee werd vergeleken; zoo top ook nader op de Titel Zee zullen zien; zoo beduidt het

het verheffen van des zelfs Waren / de beroerten en bewegingen van gantsche Oeyphragten / die ook van verre zijde gehoord / het ruischen van de Zee niet ongelijck zijn Ps. 46: 4. Laat hare Wateren bruyfchen, laatse beroerd worden. Vers 5. De beekxkens der Riviere zullen verblijden de Stad onses Gods. Psal. 75: 8. Die het bruyfchen der Zee sild, het bruyfchen harer Golven, het rumoer der Volkeren.

(c) Epndliik ook van alderhande zwaare en hoog-gaande verzoekingen / waar dooz het geloobe en de standvastighejd eens menschen zwaerliik gestingerd en beproefd word. Zie Matth. 7: 25. Tegens dese Waren word gesteld een Glasen ofte stilstaande Zee, dat is een gantsch bedaarde gestalte van de zaken in de wereld. Zie Apocal. 15: 2.

t Baaren eener Vrouwe. ילד

Het woord ילד Jalad, Baaren / werd eygentliik den Vrouwen / in de naaste en hadelijike beduydenisse toe-geschreven / om dat sy de naaste oorzaak zijn dat'er een Mensch ter Wereld komd. Van de Mannen word eygentliik gebuykt יוליד Holid, dat is te maken dat eenige zwanger word ende de baare. Heyde schryft het God zig zelfs toe / die de eerste oorzaak is van zijn Godlijike werken / ende ook wiens inbloed is de onmiddelijike oorzaak van veder daad. Zie Esai. 66: 9. Deut. 32: 18. Den rotsteen die u gegeneereerd heeft — den God die u gebaarde heeft. De woorden Ps. 2: 7. Heden heb Ik u gegeneereerd; en kunnen het woord יוליד Holid niet lijden: Maar daer vindmen het woord ילד Jeld, om wy te dencken de onmiddelijike oorzaak. Dese hooge verborgentheyd en kan van ons dan hier onder de Zinnebeelden niet gesteld worden / dewijl daar niets de selve gelijk en is. Wy blijven by het stoffelijike. In den 7. Psalm vs 15. werden drie woorden gebonden / welke hier te passe komen / die wy volgens de ordte der nature aldus stellen. Hara חרה beduyt zwanger te zijn / ontfangen te hebben חבל Chabal, dzingen ende persen om te Baaren; en ילד Jalad, het Baaren zelfs.

(a) Hier wy nemen wy eerst waer / dat ילד Jalad Baaren, beduyt te erlangen de upkomst van zijn hoope / verwoagtinge / beoornemen / ende ernstige begeerte. Zwanger zijn חרה Hara, een hoogwerp van zijne begeerte ontfangen te hebben / zoo Jacobus Capit. 1. zeyd: De begeerliikheyd ontfangen hebben de haard zood, Chabal חבל In moeyte te zijn om te baaren, de sterke poogingen ende driften / om zijn beoornemen magtig te worden. Het welke den Psalmist / spreekende van der Godloosen ontbermoeyde pijnlijkhed / om haar woos begeerlijkheden die sy ontfangen hebben wy te werken / aldus uytdrukt Psal. 7: 15. Ziet hy is in arbeyd van ongeregigtheyd, ende is Zwanger van moeyte, ende hy zal leugen baaren. En daer-en-tegen als het van Gods kinderen word wygesproken; beduyt zwanger te zijn / ontfangen te hebben de Beloften

Beloften Gods / door het geloof in hare herten. *Jacob. 1. vs 21.* Ontfangd met zagmoedigheid het woord dat in u geplant word. *En 1 Petr. 1: 23.* Die gy wedergebooren zijt, uyt het onvergankelijke Zaad, door het leven-de en Eeuwig blijvende Woord Gods. De pijn en moeyte van den arbeyd om de belofte te verkrijgen / bestaat in den arbeyd der liefde, en de verdraag-saamheid der hoope. *Zie 1 Theffal. 1: 3.* Het Baaren zelfs is de belofte weg dragen.

(b) Hier uyt is klaar / welke daar zy de onvrugtbare Kerk / die voor een tijd niet gebaar en had, en geen baatens nood gehad, welke eyndelick baar-de in haar eenzaamheid meer Kinderen dan de getrouwde *Esri. 54: 1. Gal. Capit. 4.* De getrouwde Hagar is de Synagoge ofte het letterlijk Jodendom / *Israël* na den vleesche. Hare waren veel Kinderen / maar der Dienstbaar-heid / onder de Wet. De eenzame is Sara, dat is die de beloften ontfangen hadden / ende wel in pijn waren om te baaren / maar de selve niet verkregen van na veel Eentoen. En dese zaten eenzaam in de Wereld; de Joodsche Opper-boogden henden haar niet; zy begeerden die ook niet voor hare Man-nen. Maar sy heeft Christus den Manneliken Zoone, na veel pijnlijke ber-wagtinge verkregen *Apocal. 12.* ende nevens hem de effenisse der Heydenen; Kinderen uyt een nieuwe Verbond / ende van een nieuwe geboorte / en een nieu-ken name.

(c) Onvergandlik / maar zeer kragtig werd zelfs van *Paulo Rom. Cap. 8.* Het gantsche Schepsel als in baatens nood te zugten, in verwagtinge van de heerlijkheid der Kinderen Gods. Om dat alle de bewegingen en neygingen van de Schepselen / in die orde in welke sy van God gesteld zijn / daar toe zijn geordineert en stretchen / op dat sy niet altoos onder de ydelheid mogten zuge-ten.

Basan. בָּשָׁן

Basan is een Berg ofte Bergagtige Landstreek / ten Oosten van 't Land Canaan / ober de Jordane / 't geen eerst toebehoorde Og den Coning van Basan. Een zeer vrugtbare Landstreek / vol jeugdig en bet Weyland; zijnde zeer Volk en Steede-rijk / die tot 60. toe opgeteld worden *Jos. 13: 30.* Dit Land is van *Israël* oberheerd / wanteer Og haar vrandelick aantaste / *Numcr. 21. vs 33.* Het draagd verscheyden figuren / na verscheydenheid van zaken ende geballen.

1. Van geweldige Menschen / die door rijkdommen en wereldsche goederen en wellusten overladen zijn / en Armen en elendigen onderdrukken ende vertre-den. Hoedanige de Joodsche Opperpriesters ende den Hoogen Raad waren / die op Christus met de Hoornen aangelopen / ende hem en zijn Volk vertreden hebben. *Zie Psalm 22. vs 13.* Sterke Stieren van Basan hebben my om-ringd.

2. Landen en Steden waar in Gods Kerke woerde bind / ende de Schapen en het Vee waar van Christus den Oppersten Herder is / dooz den dienst en staf des Euangeliums geweyd worden / Mich. 7 : 14. Gy dan weydet u Volk met uwen staf, de Kudde uwer Erfenis die alleen woond, in den woude, in 't midden eens vrugtbaren Lands : Laatsc weyden in Basan en Gilead, als in de dagen van Ouds.

3. De wederbrenginge van de Kerken uyt Basan Mal. 68 : 23. beduyd dat God zijn Volk uyt die Landen waar in sy te hoozen zeer vette woerde bond / maar die nu onder de verdwoestinge zugten / eens zal verzamelen / ende wederbrengen : Want het Grondwoord beduyd niet alleen wederbrengen van het een Land in het ander / maar ook in voorzige staat herstellen. Zie Ps. 80 : 4. Ec. Waar by dan ook in onderscheyd geboegd word uyt de diepten der Zee wederbrengen ; dat is uyt verre gelegen Gewesten / daar het woeste Heydendom al van ouds de Kerken had oerstroombd : Soo dat de beheringe Teshouva, van Soden en Heydenen uyt vele Gewesten hier word beloofft.

Bazuyn. שופר

Dit is een bekend werking in den Krijg / en word tot herscheyden eynden gebuykt. (a) Om dooz een zeker gelyd volgens goedbinden en instellinge der Menschen te hemmen te geben den op / ende af-togt der Heyligeren. (Zie van de Basuynen tot den aanbal Judic. 7 : 18 ; en tot de hinder-roep en af-togt 1 Sam. 2 : 28. Vergelyk 1 Corinth. 14 : 8.) Als ook om haer moed en dapperheyt dooz haer helber gelyd / en herscheydenheyt van geklank aan te blasen. Niet alleen geeft de instellinge en goedbinden der Menschen / maar zelfs de natuure pets sonderlings tot ophelkinge aan dat gelyd. Het komd de zwakheyt van de Menschelijke stemme van de Hoofden in den Krijg te hulpe : Daar men dooz het stof / rook en damp / de staat en 't gebal van zijn strjvende med-gezellen niet en kan zien ; daar doet men zig aan haer hoozen / en berzeckerde / dat men het Veld behoud. Daar het gekerant der verwonden / het herte mogte breeken / daar geeft dit geklank een herte. Laat ons hoerlik zien wat hier dooz in de Figure verstaan word.

1. De klare stemme van Gods Woord : Zoo van zijn dzergementen ; Amos 3. Zal de Basuyne in de Stad geblasen worden, Ec. Dog hier van onder ; als vooz al van het Euangelium ; waar dooz Christi Croupen worden verzameld ; en verstaan den wille en het goedbinden van haaren Oppersten Michael, de Vorst des Heys des Heeren. Zie Matth. 24 : 3. Ende hy zal sijn Engelen uyt-zenden met een Bazuyn van groot gelyd, ende sy zullen sijn uytverkorenen by een vergaderen, uyt de vier winden, van het een uytterste der Hemelen tot het andere toe. Zie onse uytleggingen op Matth. 24. en meck aan / dat tot dit eynde ook de Bazuyn dooz de Priesters geblasen wierd / om het Volk tot een Hoog Feest te roepen Psalm 81.

2. Ten anderen / de aanmoedinge tot den Geestlijken krijg / ten eynde alle tegenstand mogte overwinnen / ende tot Christi gehoorzaamheyt gebracht worden. Zie de uytnemende plaats / by ons in den Ketten der Prophetische Godgeleerdheyt uytgeheyd / Zachar. 9: 14. Alwaar de Profeet duydelijk toond / dat / na dat Christus door het bloed des Testaments / de gebangenen Zions herloft zoude hebben / ende de gebangenisse open gedaan ; en hy haar ook den tweeden Verkondiger (dit betuyden de Grondwoorden) zoude hebben gegeven / dat is den H. Geest dien anderen Leeraar / onderwijser en vertrooster vs 12. Dat daar op de Apostelen / en Euangelisten / en Leeraars der eerste Kerke / de waare kinderen Zions / zouden aanbellen / en wel eerst op Griekenland, met het Geestlik zwaard / booge ende pijlen. Zie Psal. 45. Apocal. 6. vs 2. Dese aanbail zoude geschieden onder het geleyd / en voortgang van haar Hoofd de Jehovah , dat is haar Dofst Michael Christus / de ware Jehovah. Het kenteken tot den optogt / ende het bestuy van de gantsche ordze des zels / zoude zijn dese Basuyne van een groot geluyd. De victoriouse uytcomste van die krijg werd vs 15/ 16/ 17. beryeld. De woorden die de optogt zels beschrijven zijn dese: Vers 13. Als ik my Juda zal gespannen hebben , ende Ephraim de Booge zal gewuld hebben, ende Ik uwe Kinderen , O Zion zal verwekt hebben tegens uwe Kindren O GRIEKENLAND ; ende u gefeld zal hebben als het zwaard eens Helds. Vers 14. Ende de Heere zal over haar-lieden verschijnen ; ende sijne pijlen zullen uytvaren als een Blixem : ende de Heere zal met de Bazuyne blasen ; ende hy zal voortreden met stormen uyt den Zuyden. Vers 15. De Heere der Heyrcharen zal se beschutten ; ende sy zullen eeten , na dat sy de slinger-steenen zullen ondergebragt hebben: Sy zullen ook drinken , ende een gedruys maken als van den wijn, &c. Het is aanmerklik / dat de eerste optogt Pauli / en zijner medestanders / tot gehoorzaamheyt der Hejdenen / is geweest in Griekenland ; alsoo hy van Jerusalem / tot aan Illyricum het Euangelium in de gewesten der Eylanden van GRIEKENLAND heeft verbuid. Zie Rom. Cap. 15.

3. De verkondinge van Gods oordeelen aan een Kerke / Land / of Staat / werd afgemaald door een Basuyne. Vergelyk Esal. 58. vs 1. Verheft uwe stemme als een Basuyne, &c. Amos 3: 6. Zal de Basuyne in de Stad geblasen worden , dat het Volk niet en ziddere. Jerem. 6: 1. Vlugtet met hoopen gy kinderen Benjamins uyt Jerusalem , blaset de Basuyne te Thekoa, en heft een Vier-teken op te Cherem, want daar kijkt een quaad uyt van 't Noorden , een groote breuke.

4. En dan ten laetsten / dat door de Basuynen beteekend word de naaste preparatie en toebereydinge / vergeselschapt met de openbare tastelijke en geboelike uytcomste van het geene te boozen was boozeged / aangaande de Staat en geballen van de Kerke ; zod dat het geene door de zuivere lippe des Euangeliums (Zephan. 3: 9.) als booz dooben was gesproken / inde niet gehoord ; nu geboeld en getast word door de onderbindinge en uytcomste. Dit geben ons te kennen de 7. Bazuynen in de Apocalypsis van Joannes. Zie Capittel 8. vs 2 / 3.

Bedde. מִשְׁכָּב

Is een bekend werk-tuyg tot 's Menschen ruste. De Hebreën gebruikten booznamelst dese woorden / מִשְׁכָּב Miscab van Schacab , 't geen nederleggen beduyd : Ook wel t'zamen-leggen in Egt-gemeenschap / Genes. 26 : 10. Numer. 5 : 13. Het luyd ook מִשְׁכָּב Jersouang , op een g'spreyd Bed leggen / van מִשְׁכָּב Jatsang , Psal. 139 : 8. Ook מִשְׁכָּב Mitha van מִשְׁכָּב Natha , zig zelfs ober een zijde buigen / Psal. 73 : 2. Men kan wt de woorden stof tot de gelijkenisse vinden.

(a) Booz eerst / Het beduyd een geruste staat ; ofte van de kinderen Gods / die in alle hare berouwingen en aanbogtingen / in stilheyd hare Ziele bezitten / en haar hooft kunnen nederleggen / ende haar herte in heylige oberleggingen tot den Heere opheffen. Zie Psal. 3 : 6. Ik lag neder en liep (Al duyd nu volgens mijn oogmerk dese woorden ook op de Kerke) Ik ontwaakte , want de Heere ondersteunde my. En Psal. 4 : 5. Zijt beroerd , ende Zondigd niet : Spreek in u-ieder herte op u Leger , ende zijt stille , &c.

(b) Als ook de reukelose en zorgelose ruste der Godlosen / die met Jona in het Tempel slapen / en alle ellenden van Gods Kerke onbekommerd deurslapen / Amos 6 : 1-4. Wee den gerusten tot Zion , en den zeekeren op den Berg Samaria. Vers 3. Gy die den boosen dag verre steld. — Die daar leggen op Elpenbeenen Bed-steden , en weeldrig zijn op hare Koetsen , &c.

(c) Ook den staat van Gods kinderen / in haar Geestlyke stoutheyd en zichte van verlangen na vleeschlyke ruste en gemak ; als sy / in plaaffe van in den nacht met brandende Lampen den Wyddegom te gemoete te gaan / blyven leggen hand-bouwen en slumieren. Zie Cant. 3 : 1. en 4 : 2. Ik liep , maar mijn herte waakte : De stemme mijns liefsten die klopte was : Doe my open Rok nyt-getogen Vergelyk Matth. 13. en onse Uplegginge ober de woorden Als de Menschen slapen , quam sijn Vyand , &c.

(d) In de Geloovigen de oefeninge / en oefen-plaatsen / en alle werk-tuygen / van de inwendigste Egt-gemeenschap met Christo ; ende haar onberoyde liefde / waar in sy een gruwelich overspel agt / ymand in haar Huweliks-zaale / veel runder in haar Wyds Bed toe te laten / dan Christum alleen. Want dit zoude zyn het reyn en onbedekte Bed des Wyddegoms bebleken Cant. 3. vs 4. Doe Ik een weynigken van hem weg-gegaan was , vond Ik hem , die mijne Ziele lief heeft : Ik hield hem vast , ende liet hem niet gaan , tot dat Ik hem in mijns Moeders huys gebragt had , in de binnenste kamer van de geene die my gebaard heeft. Wt welke gestadige oefeninge van Liefde / niet anders dan een zegen-rijke vrugtbaarcheyd van een heylig Zaad Gods kan ontsaan Cant. 1 : 16. Ziet gy zijt schoon mijn Liefste , ja lieflik , ook groend onse Bed-stede. Dit is het eygen Huwelik ende Huweliks Bed-stede
en)

en de *Bruylofts-maaltijd* / die *Christus*, onder het *Zinnebeeld* van een *Bruydegom*, ende wederom in *fernino* het *Vrouwelijk Geslagte* / onder den *waaren naam* van de *Opperste Wijsheyd*, heeft *gespreyd* ende *bereyd* / en tot welke *gemeenschap* hy *peder* waar *Minnaar* noodigd. Zie *Prob.* 8. en 9: 1. *Ec.* Om dat de *verlepdende Hoere* / de *Dwaasheyd Capit.* 7. wierd *ingeboerd* in het *Vertoijfde geslagt* / noemt ook *Jesus* de *ware Wijsheyd* aan / de *geslagnamen* van een *Matrone* / die anders *burten* dit opzigt als de *Bruydegom* voorhand.

(c) Waar *uyt* dan *blijkt* / datter is een *overspeelig Bedde* / waar toe de *verlepdende Leeraars*; ende onder die de *alder-bekannte Hoere* *Jesabel* (van welke *Apocal.* 2: 20.) de *Antichristische valsche Profeten* hare *werelds-gezinde Minjons* *noedigen* en *aanlokken* / om af te *vallen* van *Jesus*. Zie *rugwaarts* 't *geene* van ons op den *Citel Achab* en sijn *Haysvrouwe* *Jesabel* *aangemerkt* is. Die *wijders* met *zeer waagige zinnebeeldige uytzettingen* van dit *Geestelijk Hoeren-leger* wil *lesen* / zie op *Prob. Capit.* 7. ende *vergelijke Psal.* 57. *Wf.* 3 — 12. En een *yspouder exempel* in de *Joden* / in het *voorzesselijk* 16. *Cap. Ezechiels.*

Beeld. דמות צלם תמונה

Dit woord zomtijds geheel in een *beduydinge* genomen / die van alle *Lichamelijke* en *stoffijke dingen* is *afgetrokken*. Want den *Mensche* die *geschapen* is na *Gods Beeld* ende *gelijkenisse* *Genes.* 1: 26 / 27. en is *God niet gelijk* na *pets Lichameliks* nog *stoffeliks*. Wy *nemen* het hier op *hoor* een *stoffik Beeld* / 't *geen* een *figure* van *pets zedigs* ofte *geesteliks* *verstrekt*. Van de *Afgoden-dienst* met de *Beelden* en *spreekten* wy ook niet. De *H. Schrift* is vol *zulker exempelen* / en *bedreygingen* tegen desen *Gulwel*.

(a) Een *Beeld* verstoont de *uyterlijke superficien* of *trekken* van een *Mensche* / ofte *eenig ander ding* / maar *heeft* nog *leven* / *nogte beweginge* door *eenige inwendige oorzaak* in *zig zelden*. Ende dit is van een *levendige beschryvinge* van een *aards natuurlik Mensch* / die van het *waaragtig Geestlik leven* is *ontbloed* / ende *welkers bewegingen* / als een *Horologie* van een *gewigt* ende *raderen af-hangen*. Dit *wigt* zijn de *Wardsche* en *stoffijke dingen* / van welke hy *geheel af-hangd*; en sijn *uyterlijke zinnen* en *phantasten* zijn de *raderen*: Hy is een *Voortbeeld* van de *ydelyheid* zelfs. Zie *Psal.* 39: 6 / 7. Immers is een *yeder Mensch*, hoe *vast* hy *staat* enkel *ydelyheid*. Immers *wandelt* den *Mensche* als in een *Beeld*. Immers *woelen* sy *ydelyk* *Psal.* 73: 20. *Great Mensch* is dese *gestalte* meer *gelijk* / dan een *Beelden-dienaar*. Zie *Psal.* 1. *Wf.* 4. *Ec.* Hare *Afgoden* zijn *Goud* en *Zilver*, een *werk* van 's *Menschen* *handen*: Sy hebben een *mond* maar en *spreeken* niet: Sy hebben *oogen*, maar en *zien* niet: *Ooren* hebben sy, maar en *hooren* niet. Sy hebben een *neuse*

neuse maar en ricken niet. Haar handen hebben sy, maar en tasten niet: Hare voeten maar en gaan niet: Sy en geven geen geluyd door hare keele. *Dat diese maken hem gelijk worden. Ec. Vergelykt Esai. 42. Us 17. en 44. Off. 10—20.*

(b) Een Menschse steld zig ook een **BEELD**, die een ander Menschse opkreept tot een onferbaar Orakel, (Godsprake) welken hy zyn geloof onderwerpt / en dienstbaar is / om zyn wetten en ordinantien te gehoorsamen. Zie boven in de Titel Babel. Vergelykt Apocal. 13: 15. Ende het zelve wierd ook magt gegeven om het Beeld des Beests eenen Geest te geven.

(c) Een Beeld / t'zamen-gesteld w't herschepden deelen / van een herschijfende stoffe / vertoond een wereldsche / en ook wel t'zamen-gestelde staat w't Geestelijke en Wereldsche. Dit slag van Beelden van een aanzienlijke gewote / noemen sy Colossus. Zos een quam Nebuchadnezar in zyn droom booz / in welke het Hooft van Goud verbeeld de Babylonische / de Borst van Zilver de Persische / de Wark en Dpen van Koper de Griekische: De Schenkelten en soonen; de eerste w't enkel Yser / de Roomsche Keyserslike onder het Heyden-dom; de boeten vermengd w't Yser en Modderig Leem / de vermengde Monarchie, w't een Kerckelike en Politijke Magt onder den Antichrist / ende sijn 10. Coningen / die dooz 10. Toonen werden verbeeld. Zie Daniel Capit. 2. Ende nog een ander diergelijk Beeld in de phantasia van een Boom Capit. 4. en van Dieren heb't gy Capit. 7. nevens de uitlegginge der zelver Zinnebeelden.

(d) Daar is een Beeld 't geen tegen de schaduwten gesteld zijnde / het uytgedrukte Beeld, en lichaam der zaken vertoond Coll. 2. Heb. 11: 1. Zie Psal. 17: 15. Het welke / om dat wy het Volk des N. Testaments genieten / zoo verworpen wy alle schaduw-dienst / zelfs de afbeeldingen die wel eer in den Tabernakel en den Tempel opgerigt waren / om het kindsche en ruwe Volk te onderwijzen. Dat dit leeren de geenen die de Beelden niet alleen aanbidden / maar ook zelfs diese als Boeken der Leeken in de Kerke verheffen.

Van Beenderen, *Ziet op de Titel Mensch.*

Beesten. בעיר בהמר

In de Grond-taale is onderschepd / tusschen de woorden Chai en Behema. Chai beduyd enkel een Dier dat lebendige Geest heeft; en in die zin is den Menschse ook een Dier. Zie Genes. 2: 7. en 7: 22. Psal. 68: 11. Dit noemen sy in 't Grieks *ζωον*. Zie Apocal. 4: 6. Behema בהמר beduyd een Dier niet de aantwijfinge op des zelfs redenloosheyt Psalm 49: 21. De Mensch die in waarde is en geen verstand en heeft, is gelijk de Beesten die

die vergaan. 't Zelve beduyd ook $\gamma\omega$ Begnir Exod. 22: וְשֵׁשׁ 5. וְשֵׁשׁ וְשֵׁשׁ וְשֵׁשׁ . Apoc. 13: 1. Het derde woord $\gamma\omega$ Sijs, als ook $\gamma\omega$ Schachatz (Psal. 50. וְשֵׁשׁ 11. Job 28. וְשֵׁשׁ 8.) beduyd een Dier ten aanzien van de woestheyd ende woerdsheyd; de twee laatste beduydingen zijn hier eygen.

(a) Gelijk in het gemeen gebruyk een Beest veragtelik gebruykt word/ om af te malen een Mensch die van verstand / en geslachteheyd in Zeden ont- blood is / en als een Beest leeft; alsoo ook doorgaans in de heylige Schrift; gelijk uyt boven-gemelde plaats blijkt. Paulus citeert in die zin een Vers uyt Epimenides Titum 1: 12. De Cretensen zijn altijd Leugenaars, quade Beesten, luye buyken: Ende hy stemd toe het gebruyk van dit Zinnebeeld. Petrus geeft een duydelijke uitlegginge hier van 2 Petr. 2: 12. Dese als onredelijke Dieren die de natuure volgen. ende voort gebragt zijn om gevangen ende gedood te worden, dewijle sy lasteren 't geen sy niet en verstaan, zullen in haare verdorvenheyd verdorven worden. En וְשֵׁשׁ 16. Maar hy heeft de bestrafinghe sijner ongerechtigheyd gehad; want het Jok-dragende stomme (dier) spreekende met Menschen stemme, heeft des Profeten dwaas- heyd verhinderd.

(b) Besonder is aanmerklijk / dat gantsche Monarchien / t'zamen-gesteld uyt natuurlijke Menschen Gods Geest niet hebbende / in hare ordte t'zamen- gevoegd / als een Lichaam uyt veele leden / onder de gedaante van Beesten voortkomen. Zie Daniel Cap. 7. וְשֵׁשׁ 3. Ende dat het Dierlik Lichaam en gesel van natuurlijke Menschen / die zig hebben t'zamen-gevoegd / om een uytwendige Kerkelijke Politie / na de gestalte van dese Wereld / onder haare Hoofden op te regten / in de Apocalyps is een Beest werd genaamd. Dit is de Antichristische menigte Apoc. 13. Cap. Ook werd den Duivel / regerende in het Zeben-hoofstige Herpdom; ende stootende Gods Kerke met zijne 10. Hoornen / dat is 10. Roomsche Keyfers / door een algemeene verbolginge van meer dan 200. Jaren / te regt by het monstreuse Lichaam van een Draak berageleken. Zie na onse Uitleggingen van dit Zinnebeeld ober Apocalyps is Capittel 12.

Behemot. בְּהֵמוֹת Job 40.

DE eygen beschrijvinge van twee Monstreuse Beesten de Behemoth ende de Leviathan, by Job Capittel 40. en 41. hebben de grootste verstanden onder de Godgeleerden vermoeyd; ja wy zelfs in het lesen haer bedenkingen. Ik zal mijn gedagten rondelik nederleggen. Ik vinde hier eenig- zins een letter of zinnebeeld in twee zeer schriklijke Dieren. Maar Ik moet bekennen / dat in geen geschapen onvernustig Beest op het honderste deel vol- daan zijn of kunnen worden / die uytmerkende beschrijvingen van Gods Won- deren / welke aan dese Beesten waerden toegeschreven; en daarom houd Ik

my verzekerd / dat door de zelve vertoond worden twee obergroote en schrikkelijke Dingen / uyt de kragt en zenuwen van alle Staten in de Wereld by een gebracht. Ende dat aan Job in dese Figuren / Gods wonderlijke Wys-houdinge ontrent de zelve / in die te bedwingen door zijn voorzienigheyt ; 't geen boven alle Menschelijke magt gaat / duwdelijk vertoond word. Ende het kan wel zijn / dat gelijk aan Nebuchadnesar, en aan Daniel, in den droom zijn voorgekomen in de inbeeldende kragt / haar Beeld, en hare Dieren, alzo ook Job die van alle haare Leden zoo onderschepdenlijk spreekt ; door ingebinge Gods dese twee Dieren in een Phantasie of verrukkinge van zinnen zijn voorgekomen / welke ingebinge zulke diepe indrukkingen in hem geprent heeft / dat hy die te netter heeft kunnen overleeren. Gelijk ook op die wijze / en aan Petro / en aan Joannes / niet alleen Godspraken / maar ook gezigten en verrukkingen van zinnen zijn voorgekomen.

Om dat egter eenigzins pets aan de Letter te geben / zoo voordeele Ik overbloedige reden te hebben ; om door af vast te stellen / dat dese twee Dieren / den Behemot ende Leviathan ; de eerste een Land-Dier / de andre een Water-Dier / dat zig in of aan de Zee ofte ook wel Rivieren onthoud / te kennen te geben. Den naam zelfs van Behemot, geeft een Land-Dier / ofte groot Beest te kennen. Zie Psal. 50: 10. De Behemot, Beesten op duysend Bergen. Dat de Leviathan een Water-gedierte is / blijkt Ps. 104: 26. Aldaar wandelen de Schepen ; den Leviathan die gy gemaakt hebt, om daar in te speelen. Maar hier in verschillen de Scleeden ; of door het Land-Dier den Eliphant, ofte den Rhinoceros zy te verstaan ; Weiderom / of door het Zee-gedierte den Walvisch, ofte den Crokodil alhier beschreven word. Men kan geen geloof wegeren aan de erbarendheyt en de getuygen / dat den Rhinoceros, dat is een Dier met een Hoor in den Neus / in grootheyt zeer na komt aan den Elefant. Dat hy in wreedheyt hem te bobert gaat / en menigmaal hem met zijn scherpe Hoor / als met een zwaard den buik ophaald ; dat hy des halven niet hoog te roemen is in de kragt in den nabel zijns buik. De Rhinoceros en heeft die wreedheyt niet in den buik / gelijk den Oliphant ; maar zijn Schild van boven werd hem met gelijke vaste gespen aan beyde zijden van onzen toegestremd. Hy heeft zoo een schub-agtige Schild / dat niet alleen een pijn vrugeteloos daar op af-stuyp / maar dat geen Rustquet-hoegel daar door kan dringen / of in de zelve hegten / welke nochtans door een epken plank van 4. vingers dik / ligtelik doordringt in een bequame af-stand / men spreekt nog grooter dingen van de vastigheyt van zijn gebeente / dan die van een Elefant. De Rhinoceros is veel kragtiger met wapens aan zijn leden voorzien als den Elefant. Hy heeft maar een Zwaard dat God hem aangehegt heeft, zijn eenen Neus-hoor is 14. Den Elefant twee Slagtanden als een twee-tandige Bork. Hy is gaurer ende bedrubbender op steyle plaatsen en Bergen als de Elefant, die meest Bosschen en blak Velde zoekt. Den Elefant rust staande ; den Rhinoceros legt ook neder. Dese en andere Redenen doen my meer oversellen tot het gevoelen door den Rhinoceros. Dat gaangaat den Leviathan, geloofde Ik eerder een Walvis in de woeste Zee / dan een

ten Crocidil in de Rivieren te zijn. Zie Psal. 104: 26. Dog Ik laat yder een zijn geboelen: Dit zal woeping geben ofte nermen tot de toepassinge.

I. Dan / om die toepassinge gelukkig te maken / zoo neeme Ik (gelijk terstond is gezegd) waar / dat God Almachtig Job willende overtuigen van zijn onepindige en ondoorgrondelike magt / in het regeren en bestieren van zijn Schepselen / vooz al die Hoof-stukken van zijne werken al te veel werk (het zy met heylige eerbiedigheyt gedagt en gezegd) zoud schijnen te maken om zaken van de heragt van dese Dieren / in een zoo hoogdrabende en Poetische stijl / in zulke een hoogten mate op te heffen ; indien niet wat anders dat veel grooter ende wett-nemender is dooz dese zinnebeelden wierd vertoond. Het zelve konde Daniel doen denken na hooger dingen / wanneer hem zijne 4. Dieren wierden ver-toond Capit. 7. En Joannes / wanneer hy dien Grooten Draak zag. Zeker men moet dan hier wtzien na het aldersterkste Argument wt te binden / om Job wt een Hoof-stuk van Gods wegen (Ps 14.) te overtuigen. De Heer Coccejus, die het geluk en de wijsheyt van God ontfangen heeft / van hier een grondiger en zakelijker toepassinge / als beele te geben / maakt hier nogtans dit Argument. Indien een Leviathan, die zelfs een Schepsel Gods is / van die ongetemdheyt is / dat zelfs de alderstoutste Menschen hem schrik-tien aan te doen of te tergen / hoe zal dan een Mensch vooz zijn God den Reg-ter ende Meeker bestaan? Maar het eerste is waar zoo dan het gebolg. Dit is pers / ten aanzien van de Letter / maar dit kon dooz eene gelijkenisse van een Beest wel voldaan worden / en het zal terstond bliken wt de toepassinge / dat Gods wegen in 2. zinnebeelden mosten werden vertoond. Laat ons argu-ment dit zijn : Indien God 2. zulke lichamen van Staat in welke de magt van de geheele Wereld is t'zamen-gesmolten / dooz zijn magt ende boorzienig-herd zodanig kan betemmen en bedwingen / dat hy alle hare gedagten / wille / raadslagen / en bewegingen (hoe verwoed die ook mogen zijn) weet te bestu-ren tot zijn eppen Glorie / en overzulkis de wille van de alderverwoedste Men-schen God onderworpen is. Wat gaapt gy dan als tegen een oven? Wat loopt gy aan tegen zulke een aanbiddelijken boorzienigheyt? In de Wereld is hy wat anders te doen / en de volgende Eulwen zullen nog by grooter ende onnaspeurelijker dingen Baaren / daar zullen andye Monsters van nieuwe ge-stalte gezien worden; als dat gy u zoo zeer zoud verwonderen over mijn onge-hoorde Hwshoudinge ontrent u Persoon en Familie. Zie dan nu eens een zonderling Hoof-stuk van mijne werken Ec.

II. De heylige Schrifstuure spreekt in verscheiden plaatsen van twee Die-ren / welke dese zelve zijn. Het eerste op het Land / het andere in de Zee. Wy onderstellen ; 't geene ook onder den Titel Aarde is betoefen / dat Land beduyd den Aker der Kerke / ende het Beest wt de Harde opkomende / de Antichristische Kerckelike Politie / in haar gestalte die sy nieuw had opgereg-ten na datse van de Zee van het Heydenom was af-gezonderd / en dan zal ook haast gezien worden welke dese twee Beesten zijn.

III. Het is onsefbaar / dat door het **BEEST** dat wyt de Zee alder-eerft daer na / wanneer het zijn volkomen gestalte had / wyt de Aarde op quam / verftaan werd het **Krijft** des Antichrifts / zoo als nu boben is ondergefteld ende bewezen in onse Sleutel der Propheetifche Godgeleerdheyt. Wanneer de Kroonifche Monarchie (Opper-hoofdicheyt) ten tijden Conftantini vernietigt wierd / door het Chriftendom / zoo wierd de Aarde boben de Wateren gezien; ende doe was het tijd / dat de Satan; gedwoongen zijnde het Heydendom te verlaten / ende zijn Throon te ftellen onder een andere gestalte van Regeeringe / niet plotzefik in den Afgrond wierde neder-geworpen; maar op de Aarde (Apocal. 12.) gelijk een Zee-Draak / zig ook (na zijne zoozte) op het Land kan onthouden / ende aldaar op zijn roof loeren. Hy geeft dan zijne magt aan het Beest; op dat die magt van verblindinge en begeerlikheden die hy had geoeffend in het Heydendom / ook van hem wederom onder een nieuwe zoozte van Regeeringe / mogte worden geoeffend in het genaamde Chriftendom; onder welke altijd wel de Wefentlijke Kerke Christi zig ontfield / maar zoo / dat het meeste Gys van dit Lichaam / bestond wyt Dierlijke en Aardsche Mefchheit. Wyt dese omftand dan dien Kroonifchen Behemoth, als een Monfter-dier ende Draak / die zig zoo wel op het Land / als in de Zee kan onthouden. Dog na die verfcheyden gefaltten / hier wy (Draak) op het Land een Behemoth, en in de Zee van 't woefte Heydendom een Leviathan. Niemand zal hier denken / dat ik dese namen aan den Satan als een fingulier toefchryf; daar ik alle die Natien daar hy Hoof van is aanmerke nebens hem t'zamen-gefteld / en in een lichaam gebragt. Alsoo en kunnen hem ook geent 10. Hoofden mogte 7. Hoornen toegefchreven worden Apoc. 12. ten aanzien van zijn fingulier / maar ten opzigt van het lichaam van die Mefchen / welke van zijn Geest werden aangeblafen / ende van hem beheerfcht. Gy ziet dan in het geftel en forme van Regeeringe in het genaamde Chriftendom / zoo als het voorszond t'zamen-gefteld wyt Wyf en Leem desen Behemot.

Niemand en ergere zig daar aan / dat wy in het Chriftendom in die ftat / wanneer het ten tijden des grooten Conftantini zeer bloeyde in voortreffelijke Leeraars / ende menigte van Behjders in 't Oosten ende in het Weften / vinden de materie waar wyt met de tijd een Beest is geboren; Laat wy maar bemerken / dat wy het Bee ende de Schaapkens Christi geenszins en bena-deelen / wanneer wy met den Profeet Esaias zeggen / dat zy in de bezeedig-de ftat der Kerke; als de af-bal in Leere en Kerken-zeden zeer de oberhand nam; haar bevonden hebben midden onder Leeuwen / Beeren en Wolven; zoo dat met de tijd den ftat van de opkwendige Kerke zoo is verdoorven / dat sy meer een natuurlijk en Dierlijk wezen vertoonde / dan de ware gestalte van een **Wyd** ende **Lichaam** Christi. Zoodatig een ftat der Kerke had Esaias al te woogen voozegd Cap. 11: 6. Ende de Wolf zal met het Lam verkeeren, ende de Luypaard by de Geytenbok nederleggen. Ende het Kalf, en de jonge Leeuw met het mest-Vee te zamen, ende een kleyn Jongfken zalfe drijven. **Drs 7.** De Koe en de Beerinne zullen t'zamen weyden; hare Jongen zullen t'zamen nederleggen, ende de Leeuw zal ftroo eeten, gelijk

gelijk de Osse, &c. In dese geslachten is niet van de waare Beheeringe van dese wilde dieren gesproken / sy blijven warelijk wild van aart / zoo Heentwen / als Beeren / en Eigers. Sy bekriften ook Jongen na haeren Aart. Waarelijk geen Hammeren / geen Geyten / &c. Maar alken word haer wreedheid door het handelen ende den ommeegang ingebonden / zoo berre zelfs / datse zig huwchslagtig en door blyven tot de Kerke ende Leeraars des Volks toevoegen. Ja dat zy van de zelbe geestelijke Spijs ende drank / niet de Hammeren ende Runderen eeten en drincken / dat is alhier dat de Leeuw stroy eet als een Rund. Dit is dan de tijd in welke de Heydenen den ytersten Voorhof bewandelen / ja vertreden Apocal. 11: 1/ 2. Niemand en dunkt het dan vreemd / om dat God altijd zijn Volk en verberchoonen in den staat van zoodanig een groote menigte heeft; dat daarom die Kerckelike staat / vermengt niet de Wereldlike / niet en zoude vertoonen de gestalte van een Beest op welke de Hoere zit / die het alles in Gods Kerke verberst / en de Coningen der Aarden tot hare Hoerere aantrekt. Ende wie is zoo magtig geweest / dat hy desen BEHEMOT heeft kunnen tegenstaan ende dwingen? daer de zelbe alles vermaald / verbruyfeld ende vertreed met de voeten.

Met weynig woorden moeten wy dan / ont den t'zamen-hang van de redenen / zelfs onder desen Titel pers zeggen van dit ander Beest / den Leviathan. Ik ben oberredet om 't zelbe hoor een Groot Zee-monster (voor zoo veel men de letter mogte speculeren) te houden. Immers den Leviathan Ps. 104: 26. geeft hem de groote en ruyme Zee tot zijn Element. Daar de Crochodil zig in de Rijn en andere Rivieren onthoud. Coccejus heeft wederlegd ober Job 40: 20. de seijn-redenen van stryd / die tegen den Walvisch worden ingebragt. En zoo het daar al op aangam / zoo behoef niet zig juist aan den Walvisch niet te binden; daer zijn dog meer wessijke Zee-dieren hem gelijk / ende het stryd niet tegen de machijste der wet-sprekenheid / dat men Collectieve onder een zeker Monster alle die van gelijke zoorten zijn versta; te meer alsoo ook dit woord Leviathan zelfs een plurale uytgang heeft in de Grondtaale. Ik versta hier door desen Leviathan een ander Systema, t'zamen-gesteld lichaam / namelijk van openbare Heydenen en vervolgers van den name Christi. Heem de Zee voor het woeste Heydendom (gelijk onder den Titel Aarde is getoond / ende nog wijders zal getoond worden op zijn egen Titel) ende dan kunnen niet bequamer dan onder den Leviathan verstaan worden alle die Heydensche Oberheden / Magten / ende Geweld-hebbers / die te recht by Zee-monsters worden vergeliken. Zie een aanmerckelike plaats Psalm 74. vers 13/ 14. Gy hebt door uwe sterkte de Zee gespleten. Gy hebt de koppen der Draaken in de Wateren verbrooken. Vers 14. Gy hebt de koppen des Leviatans verbrooken. Gy hebt hem tot spijs gegeven den Volke in dorre plaatsen. Die den Dwibel houden voor desen Leviathan, woedende / schuwende / en Bieschende in de Zee van het woeste Heydendom / moeten dan ook weten / dat hy dan niet in zijn singulari individuo, bysonder moet aangemerkt worden; want hier worden hem (gelijk ook den Draak Apocal. 12.) Koppen toegescheven / dat is in dese plaats vooyname Geweld-hebbers

hebbers / herbolgers der Kerke Christi. En zoo op het in die t'zamen-geselde zin verstaat / zoo en bestrijden wy dat gebouen niet: En dan kan ons de Oude Historie / vergeliken met dese woorden / Gy hebt de koppen des Leviatans verbroken, doen zien / hoe de Duibel die groote Draak wyt de woeste Zee des Heydendoms op de Warde is gewoopen; en de Roomse Tyrantige Keysers (alhier zijne koppen) zijn uytgeroepd. Hoofden van hem zijn nu in dees tijd die hooznaame verbolgers en wyanden van den Christen name / Turken, Saracenen, Persianen, Tartaren, en andere openbare wyanden Christi. Door dese boerd hy nu in beloop van alle Eerwen zijn getweld wyt tegen het Christendom / eben als hy eerst dede (Apocal. 12.) als Opper-hoofd van de Roomse Heydensehe Monarchie. En hoe vreeslik de Magt van die Keijken en Hoofden zy / onderbind het Christendom van Eerwen af met al te smertelike gebouen. Al 't geene wy dan tot nog toe van dese twee vreeselike Dieren Jobs gezegd hebben / kan een peder aandagtige en erbarene in de H. Schrift / wyt het 40. en 41. Capittel Jobs / stuk booz stuk vergelijken met de gestalte ende toeballen van dese twee formidabele Monarchien; het geene aangaande de Behemot van Coccejus zeer subtyl is uytgewrogt kan pder na zien. De Critici van dese onse Tijd hadden hier een schoone stoffe van een Tractaat. Ons bestek en laet ons dit niet toe.

Beeke. לנה

Is een Waterken van het Gebergte tot in de laagte / door een enge Canaal af-blicende ('t geen doorgaans van wegen de gesladige deurtogt des Waters zijne Oebers bebogtigt) ende aan beyde zijden met Schaduw-agtig Geboomte rijkelik is boozien: het geen hy dag een zeer aangename berguikelijhe schuyt-plaats verschafte booz de barre hitte / ende tegen den dorst; dog tegens de nederdalende duysternisse des nagts hy een naar gezigt verdoont. . . . Merk aan: ten aanzien van het eerste Tid

(a) De Zegen-rijke inbloed ende toebloed van Gods Genaden-giften / die den Hof en Planten van Gods Kerke bebogtigen ende vrugthaar maken. Zie Psal. 1: 3. Hy zal zijn als een Boom, geplant aan de water Beken, die sijn vrugt geeft op sijnen tijd, en welkers blad niet af en vald Ps. 46: 5. De Beekens der Riviere zullen verblijden de Stad onses Gods, het Heyligdom der wooningen des Alderhoogsten.

(b) De snelle en als vliegende bloed ener Beeke / wanneer door het smelken van de Sneeuw / de Wateren van steyle Bergen afvlicten / en het nauwe Canaal de zelbe niet kan verzwelgen / zoo dat al het geen daar in is met den stroom wyd weg-gerukt wyt het gezigte / en niemand daar ober waaden en kan; verdoont de onstardvastigheyt en trouwloosheyt van eenen Wyfend van eenen dag. Zie Job 6: 15. Myn Broeders hebben trouwlooslik gehandelt als

als een Becke, als de stortinge der Becke gaan sy door: Die verdonkerd zijn van het Ys, en in welke de Sneeuw haar verbergd; ten tijden alsfe van hitte vervlieten worden sy uytgedelgd, als sy warm worden verdwijnen sy uyt hare plaats. De gangen hares wegs wenden zig van ter zijden af; zy loopen in het woeste ende vergaan.

(c) Daar werd ook gesproken van zware benautotheden / onder de gelijkenisse van een droebige / vaere / en eenfame Becke. Zie Psalm 110. Hy zal op den weg uyt de Becke drinken. Dit is Dabid / en Christo wederbaren in het oortrekken ober de Becke Cedron. Zie boven onder den Titel Absalom. Hier van daan klaagd Christus Psal. 18: 5. Beken Belials verschrikten my.

Beker. **DIJ** *tothever.*

En Dat van een gemeen gebryk in een Huys-houden / uyt welke den ingeschonken Drank werd genuttigd; werd in de figure op bescheyden wyssen genomen:

I. Daar is een Beker des Heyls ende des Lofs; gelijk men in de Drank-offeren wistorte ober de Offeranden / onder het aanroepen van den Name des Heeren / welke daarom ook onder de Heylige Vaten des Tabernakels en des Tempels een van de boornaamste was; ende ook op de Hoog-Feesten / als Pascha, Pinxter, &c. van de Priesteren in 't gemeen; en ook in het bysonder / als een huyselijken Beker / van de Vaders des Huysgezins den haaren wierd hoortgebragt. Van zoodanig een Dank-Beker / onderscheyden van die Christus daar na ordinaar maakte in het instellen van het Abondmaal / spreekt Lucas Cap. 22. vs 7. Als hy een Drink-beker genomen, en gedankt hadde, zeyde hy, neemd desen, en deeld hem onder u-lieden. Van zulken Beker des Lofs spreekt Dabid / niet zonder figure Ps. 116: 13. Ik zal den Beker der verlossingen opnemen, ende den Name des Heeren aanroepen. Kostelik is 't in de oogen des Heeren tot aan de dood toe voor sijne Gunstgenooten. Dat is / al schoon sy van wegen den Name Christi als een Drank-offer in de dood wierden op-geofferd; dit is haar een Beker der Verlossingen uyt alle die elenden van welke sy te boozen had gemeld / waar mede haar geloobe en bymoedighede der belijdenisse woestelde niet de banden des Doodes. Vergelijk Philip. 2: 17. Ja, indien Ik ook tot een Drank-offer wierde geofferd, over de offerande uwes geloofs, Zoo verblijde Ik my, &c.

II. Daar is een Beker des heyligen Abondmaals / van Christo tot een ordinaar Teken en Zegel in het Nieuwe Testament ingesteld / om haar altoos duurend gebryk te hebben in zijn Kerke tot dat hy komt. Van welke welvaad

Welbaad die een *Figure* ende *Hand* is / leert hy zelfs *Matth.* 26. Desen Drink-beker is het Nieuwe Testament in mijn *Bloed*, dat voor u vergoten word tot vergevinge der zonden. *Luc.* 22: 19. Doe dat tot mijner gedagtenisse *Paulus* 1 *Corinth.* 10: 16. De Drink-beker der Dank-zegginge is de gemeenschap des bloeds Christi. En *Cap.* 11: 23-19.

III. Een Beker vol van oberbloepende *Geestelijke Zegeningen* / *Pfal.* 23. *Ps* 5. Gy rigt de *Tafel* toe voor het aangezichte mijner tegen-partijders, gy maakt mijn *Hoofd* vet met *Olye*; mijn *Beker* is overvloeyende. *Vergelijk* *Eesai.* 65: 13. Ziet mijne *Knegten* zullen eeten, maar gy zuld hongeren: Mijne *Knegten* zullen drinken, maar gy zuld dorsten: Mijne *Knegten* zullen blijde zijn. — Zullen juychen van goeder herten.

IV. Een Beker van geluk / over den gezegenden en boosspedigen boozgang des heyligen *Euangeliums* in de *Wereld* *Zach.* 9: 15. Sy zullen drinken, en eens gedruys maken van den *Wijn*, ende sy zullen vervuld worden gelijk het *Bekken* des *Altaars*. *Vergelijk* *Cant.* 2: 4. Hy voerd my in het *Wijnhuys*, ende de liefde is sijne *Baniere* over my.

V. Een Beker der benauwdheyt ende zwaare berduksingen / van welcke *Gods Kerke* eerst drinkt / maar de *Godloosen* het grondzay opzwingen. Zie *Ps.* 75: 9. Want in des *Heeren* hand is een *Beker* vol van mengeling &c. *Vergelijk* booz-al *Jerem.* 25: 15. Desen *Beker* gedronken / doet *truyelen* / *knaggelen* en *ballen* van *rabeloosheyt* en *berlegentheyt*; zoo dat al het *verstand* der *geener* diese drinken in haar *word* *verstonde*. *Ibid.* *Behalven* dat *God* door den *Geest* der *berwoesting* die den *zinnen* *Temperd* / zoo *heefse* *Christus* gedronken; zoo *drinkense* de *zinnen* *Matth.* 26: 42. en *Cap.* 20: 22/ 23.

VI. *Emdelik* / daar is een *Beker* der *Gulwelen* / waar uyt de *Hoere* van *Babel* de *Coningen* der *Warden* / en alle *Dolkren* haar *Cooper-wijn* afschenken; zoo datse met *onzinnigheyt* *bevangen* zijnde / al *gelooven* datse haar *wijs* maakt / en al *opboeren* datse *gebied*. Zie *Apocal.* 17: 2-4. &c.

Benjamin. בנימין

Jacobs Zoon uyt *Rachel* / is van zijne *Moeder* genaamd *Ben-Oni* (*Genes.* 35: 18.) dat is / *Zoon mijner smerte* / alsoo sy in den *arbejd* den *adem* opgaf. Maar zijn *Vader* *Jacob* keerde met een *woynig* *veranderinge* die naam in *geheel* andere zin om / noemende hem *Benjamin*, dat is / *Zoone* van mijn *rechterhand*. Van hem is zijn *Stamme* ook *Benjamin* genaamd. Dese zijn in de *af-scheuring* der 10. *Stammen* by *Juda* ende het *Huys* *David*s *gecoult* *gebleven* 1 *Kieg.* 12: 21-23.

I. **Wanneerlijk is Jacobs boorzegginge aangaande dese Benjamin, Genes. 49: 27.** Benjamin zal als een Wolf verscheuren, des morgens zal hy roof eeten, en des avonds zal hy den Buyt uytdelen. Dit heeft de wytkomste die alle raadfels ontvoopt bewaarchepd / in twee stonden. 1. In den Morgenstond, wanneer wyt die Stamme de alder-eerste Coning over Israël is verhozen / te weten Saul 1 Sam. 9. Cap.; die waarelijk zig dapperlijk droeg / ende verschepten overwinningen bebogt tegen zijne Vyanden van rondsonne. Zie 1 Sam. 14: 47. Doe nam Saul het Coninkrijke Israels in, ende streed rondsonne tegen alle sijne Vyanden. — En alwaar hy zig wende oefende hy straffe. — Ende hy handelde dapperlik &c. Den Avondstond booz die Stamme; gelijk ook booz gansch Israël / mag men met regt noemen de tusschen-tijd van Christi verheerlijkinge af / tot op den ondergang van de Joodsche Politie. In die tijd heeft Christus wyt dese Stamme zig afgezonderd een Herderhooren van Saulus, daar na Paulus genoemd / een dapper Crisgsmegt Christi / die den grootsten buyt gemaakt / ende aan de voeten zijns Meesters gebragt heeft dan alle de Apostelen / van al wat hy woon en opbing / en hield hy niet booz zig zelfs / maar zig zelven verzaakende / bleef hy arm / ende maakte desen rijk / desende mildelijc zijn buyt wyt. Zie 2 Cor. 9: 14/ 15. En den Roem in Christo van zijne heerlijke overwinningen 2 Corinth. 2: 14. Rom. 15: 17/ 18/ 19. Als men dan op dese heerlijke Belofte ziet / zoo kan men dat ook te regte booz zijn woorddeel stellen / dat hy wyt het Zaad Abrahams was booz Benjamin Rom. 11: 1.

II. **Wijders heeft ook Moyses dese Stamme / booz zijn af-scheyd gezegend / met een wyntemenden Zegen Deuter. 33: 12.** Ende van Benjamin zeyde hy. De beminde des Heeren zal zekerlik by hem woenen. Hy belooft aan die Stamme een by-wooninge van den Zoone Gods / de Beminde des Vaders; doe meest onder den name van den Engel des Verbonds geopenbaard; zoo in de Figure; want den Tempel / Altaar / ende geheel Jerusalem stonden op de grond van die Stamme / gelijk ook Josua aan de selve Jebus / dat is / Jerusalem heeft wtgedeedt Capit. 18: 21/ 27/ 28. Als ook in de waarchepd / nademaal die Beminde des Heeren / Gods Zoone / zig aldaar booz zijn Leere / Wonderwerken / Lijden / Sterven / en Opstandinge heeft geopenbaard / ende aldaar alder-eerst de gaben zijns Heyligen Geests wtgestort heeft: Hy zal hem den gantschen dag overdekken. Een gelijkenis en zinnebeeld van de Cherubijns / die met haar vleugelen het schaduw-agtig Verzoen-dekfel overdekten. En zal tusschen sijne Schouderen woenen; dat is / tusschen zijne palen / die de Stamme Juda begrensd / zoo dat God als tusschen haar beyden woonde. Hoe nu het Heyligdom aangeroken is aan Juda / die heerschende Stamme / daar het nochtans op Benjamins bodem lag / kan men zien Psal. 78. Vss. 68/ 69.

Berg. 77

Een hoogte / boven het vlakke Land verheben en opstickerde / welkers uiterste toppen in sommigen wel twee en meer mijlen Diameters van het vlakke ofte de voet des Bergs hoog zijn. Daarom sy ook kleyne Eplanten somtijds groot maken ; Ende ongelijk meer. Alkers ende gemeeten wyt maken dan een vlak Veld ; om datse twee af-metingen geben / de breedte en de hoogte / dat is niet alleen volgens het meet-snoer in de vlakke linea , maar ook volgens het diep-lood perpendiculum , meet-haar zijn. Maar in Gods wonderlijke Wijsheyd bespeurd word : En ook zijn Goedheyd die den Mensch een dubbele mate opdoeld. Sy stutten in veel plaatsen de guure Winden als een Herlinge / alwaar sy aan de lauwe zijde Zomer maken / en de Wijn-gaarden / Olijf-planten / en andre soorten van Gewasch een spoedige Oogst en rijpheyd geben ; en aan de koude zijde de Graanen en hardhogtige Zaden van een duurzame aard maken. Sy beschaduwen tegen de Zonne en barre hitte den geenen die in de Daleyen wonen. Indien alles op den Harbodem vlak was / hoe zoude de Sneeuw kunnen verzwoegen worden / van welke haare halven en toppen / als van een witte kraag onwringd worden / en die metter tijd langzaam versmeltende van de selve na de vlakke afblietet / en een aangename bevoegtinge geeft vooz het Land. Wie zoude onder de Tropici , ja de Linie den Evenaar van hitte kunnen duuren / en niet van barre doost versmagten / indien niet de Sneeuw van haare spitse toppen in de daalen afblietede ? Mangesien sy dooz hare yselijke hoogte de Wolken doorbooren / ende in de dunne en scherpe Lugt de waassen van de rookende Harde niet getwaar worden / en de straalen van de Zon op haar af-stuypen / en geen holligheyd binden ont te vergaderen. Zie na den 104. Psalm Vss. 10 / 11 / 12 / 13. Hoe dienstig een hoogen Berg ; gelijk die van Canarien , de Sierra Lionne , de Leeuwen en Tafel-Berg ; en andere vooz-Gebergten / den Zee-lieden zijn om haar vooz Baaken in Zee te strekken / weet ieder Scierman. Dit alles heeft God wijsfelik gemaakt ; En niet geen nunder wijsheyd boerd hy ons in zijn Woord nog al veel hooger dan de Bergen op / als hy ons de selve als Figuren van Geestelijke dingen voorsteld.

Een hoogen Berg / en daarom ook van een Afgroond van diepte / van hare spitse af / tot aan de wortel toe die peylloos is / verstrekt geen Zinnebeeld (also God die oneyndig is geen tegenbeeld en heeft dat niet de wyterlike zinnen kan bebatet worden) maar een bloote gelijkenisse dese dingen.

I. IN GOD.

I. Zijn ondoorgrondelike Wijsheyd , Regtvaardigheyd , Goedertierentheyd , en Oordeel. Dergeljk Ps. 36 : 6 / 7. O Heere uwe Goedertierentheyd is tot in de Hemelen ; uwe Waarheyd tot de bovenste Wolken toe :
Uwe

Uwe Gerechtighejd is als de BERGEN GODS, uwe Oordeelen zijn een grooten afgrond. Heere, gy behoud Menschen en Beesten. Vergelijkt Ps. 139. De Kennisse is my te wonderbaar; Sy is hoog: Ik kan daar niet by. En Rom. 11: 33. O diepte des Rijkdoms &c.

2. Gods onveranderlike trouwe en standvastighejd in het beloven en volbrengen van sijne beloften. Zie Esai. 54: 10. Want bergen sullen wijken, en heuvelen sullen wankelen, maar mijne Goedertierentheyd en sal van u niet wijken, en het verbond mijnes vredes en sal niet wankelen, segd de Heere u Verlosser.

3. De vastighejd van verblijf tot woonplaats en bescherminge die hy is voor sijn Volk / soo dat hy is hare Steenworp / haar hoog vertrekt. Zie Psal. 18: 3. en 20: 2. en Ps. 30: 8. Want gy had door uw Goedertierentheyd mijn Berg (dat is u zelfs als een voorwerp mijns vertrouwen en ruste in beuathed) vast gesteld; dat is voor my bevestigd. Vergelijkt Psal. 90: 1/2. Heere gy zijt ons geweest een woonplaats van geslagte tot geslagte: Al eer de Bergen geboren waren, en gy de Aarde en de Wereld had voortgebracht: Dit laatste lid ziet dan op God in zig zelfs / en zijn Ewig raad-besluit; waar in het Fundament legd van het geloove en de hoope van sijn Kerke: En op dit voornemen zijn zelfs de BERGEN gebozen &c.

II. Een AANZIEN VAN DE KERKE (die zelfs een Berg is / Psal. 68: 17. Gen. 22: 14. Daniel 2.) beduyd het

I. Een staat die zy daar door heeft verkregen / die onbetweerschelijk is; hier al in Genade / ende namaals in Heerlikhejd. Vergelijkt Heb. 12: 22. Maar gy zijt gekomen tot den Berg Zion, en de Stad des Levendigen Gods, tot het Hemelsche Jerusalem. — Vers 28. Daarom, alsoo wy een onbeweegelijk Coninkrijk ontfangen hebben &c. Hier toe diend de gelijkenisse van den Tempel op den Berg Zion / en Moza. Zie Psal. 125: 1/2. Die op den Heere vertrouwen zijn als den Berg Zion, die niet en wankeld, maar blijft in Bewighejd: Rontzom Jerusalem zijn Bergen, also is ook de Heere rontzom de geenen die hem vreesen. Wederom verdoond zig den Hemel onder dat Zinnebeeld. Ps. 24: 3. ende Ps. 15: 1. Heere, wie sal verkeerren in uwe Tente, dat is / in uwe genadige tegenwoordighejd / alhier onder uwe Afbekroene / Geroepene / en Gelovige. Ende wie sal wonen op den Berg uwer Heylighed? namelijk in uwe Ewige Heerlikhejd / zonder meer door bezuykingen om te zwerben.

II. Een GEBERGTE is een Schnylplaats van de dwalende en verwolgende Kerke / die met David ober Berg en Dal werd na gesaagd. 1 Sam. 26: 20. Zie Psal. 11: 1. Ik vertrauwe op den Heere; hoe zegd gy lieden tot mijne Ziele: zwerfd henen na u lieder Gebergte, als een Vogelken? Ende Cantic. 2: Mijne Duyve zijnde in de Kloven eener Steenrotze en in het verborgene eener steyler Plaatze &c.

III. Een Berg beduyd de wijde uybreydinge van Christi Koninkrijke / tot aan de eynden der Wereld; alsoo / dat gelijkt daar Eylanden zijn / die wt een enigen

eenigen grooten Berg bestaan / alsoo ook de gantsche Wereld van de zelbe zoude verbuuld worden. Zie Daniel 2: 35. Maar de Steen die het Beeld geslagen had, wierd tot een grooten Berg, alsoo dat hy de geheele Aarde vervulde. Vers 44/ 45. Daarom hebdt gy gesien, dat uyt den Berg een Steen; niet in handen; afgehouden is, die het Yser, Koper, Zilver, en Goud vermaaide &c.

17. Het rijden op de hoogten van de BERGEN en der Aarden, beduydt de overwinninge van Gods Kerke over alle strijdige Magten. Zie Psal. 68. Vers 17. Waarom springt gy op gy Bergen van Heuvelen? Desen Berg heeft God begeerd? &c. Deuter. 33: 29. Daarom zullen zig uwe Vyanden u geveynfelik onderwerpen, ende gy zult op hare hoogten rijden. Vergelykt Esat. 58: 14.

18. In alle dese dingen munt uyt de aanzienlikheyt en toonbaarheyt van de Kerke Christi in de gantsche Wereld: Want in welke Kerke alle dese dingen plaats hebben / dese is de ware Kerke. Door Christum de zelbe beschrijven Matth. 5: 14. Gy zijt het licht der Wereld: een Stad op een Berg kan niet verborgen zijn. Was de Roomsche Kerke in dese dingen bekend geweest / wy hadden haar nootd (al-hoewel door Tyrannye gedwoongen) verlaten. Wy gaan zien wat een Berg is in de derde beduydinge.

III. TEN AANSIEN VAN ALLE WERELDLIKE MAGT, die in aanzien en verhebbendheyt is gesteld / moeten wy dit aanmerken / dat de zelbe door eenen Berg werd afgemaald. Bergen zijn Landen / Coninkrijken / Republijken / Monarchien / ende alle Staaten / hoedanig een dome van Regeeringe sy mogen hebben. Klaarlik blijkt dit onder anderen / Jerem. 51: 25. De Heere wil aan u gy (Babel. Zie Vers 24.) gy verderwenden Berg, spreek de Heere, gy die de gantsche Aarde verderft: Ende Ik zal mijne hand tegen u uytstrekken, ende u van de Steenrotzen afwentelen, ende u stellen tot een Berg des Brands. Vergelykt Zachar. 4. Vers 7. Wie zijt gy, O Grooten Berg! voor het aangezichte Serubabels zult gy worden tot een vlak Veld. Om aan te wijzen / dat nogte de hoozige Monarchie der Babyloniens, nogte de tegenwoordige der Persen en Meden, onder welke sy Propheeterde / magtig waren den opbouw van den Tempel te verhinderen; maar dat God den eenen Berg ofte Monarchie / door den anderen / tot een vlak Veld maken / en hooger tegen het hooge zoude doen oprijzen; en booz al door zijn Woord en Geest de herten van de Monarchien verhebben / om den opbouw van dit werk gunstig te behoorden. Het is onnoedig hier zeer veel Propheetien booz dese Waarheyt aan te tekenen / die dog peder overbloedig bekend is. Maar laat ons eens een zoodanigen staat aanmerken in dese onderscheppendheyt.

4. Zie een BERG, dat is / Wereldlike Staat, CHRISTO DIENSTBAAR, ende hebbende hare eygen Oberheden tot Doester-Heeren / en Woestinnen tot Zoog-Wrouwen. In die magt / en staat een Berg niet tegen den Berg Zion. Wie kan nog langer twyfselen / of door den Gog en Magog, ende

ende zijn Opandelijken Optoigt tegen de Kerke / werden de laatste en uiterste bewegingen tegen het Volk Gods / van Babel afgezonderd verstaan / welke by Ezechiel 39. en Apoc. 16. en 20. Cap. 300 omstandig werd beschreven / en die eyndigen zullen in den ondergang en der Opanden Triumfe van de Kerke. De plaatsen nu alwaar den Gog en Magog vallen zouden / werden de BERGEN Israels genaamd. Ezech. 39: 4. Op de Bergen Israels zuld gy vallen. Ghy kan niet met de minste reden niet zien / hoe men daar door iets anders dan het Territoir van de Kerke kan verstaan. En al-hoewel daar werd by geboegd vs 5. Op het open Veld zuld gy vallen / is zulx niet strijdig / nadermaal in de Apocalypsiss de belegeringe waar mede den Antichrist de Kerke zoude benaemen / beschreven word door twee uytduykingen / namelijk / sy omringden de LEGERPLAATSE der Heyligen , ende dan ook de geliefde STAD. Hier en daar heeft de Kerke de gedaante van een Leger / leggende begraven in het blakke Veld ; Eiders vertoont sy zig aanzienlijker / als een Stad , en zoo vertoontse ook eenen Berg. Het is buiten alle twiifel / dat als Gods Volk die Landen die te hoozen Bergen genaamd wierden / wanneer sy stonden onder de Magt der Opanden der Kerke / onder hare voeten brengh ; zelfs ten aanzien van het Wereldlyke ; dat sy dan in de selve vertoont de gedaante van een grooten Berg. En wat is dat anders dat de Bruydegom zijne Bruyd roept / om af te zien van den Libanon , van Amana , van den top Senirs , ende Hermons , van de wooningen der Leeuwinnen , en de BERGEN der Luypaarden , Cant. 4: 8. als of sy haar op die BERGEN , dat is Landen en Gewesten die haar eerst ontoegankelijk schreuen ; met de hand leyd om rondom te zien over alle Coninkrijken der Wereld / die sy nog berder onder haar voeten zoude stellen. Als of sy zeyde : Zie zoo hebbe Ghy u begonnen dese Landen te onderwerpen / bedenk eens uwe berder overwinningen / en zie hoe groot de Wereld is / en hoe veele nog al hooger Bergen zig van berre opdoen / die u den Horizon van u gezigte seuyten. In het 6. vs noemt sy ook die Roomsche heerschappye daar sy te hoozen verholgd was / ende haare Martelaren had uytgestaan / den Myrten Berg , en Wierook-heuvel : Al waar van de Kerke haven voet zet op die Landen die het Evangelium onderwoopen worden / daar waselst dien Berg (by Daniel in het 2. Capittel / van welke terstond is gesproken) langs zoo meer aan / tot dat sy eyndelik de Warde zal verbullen. Die een weynig aandagtig den draad van Michæ Profetie agtervolgd / zal zig haast zien in zijn 6. Capittel gebragt tot op de Kerke die al van Babel was uytgegaan / met welks de Heere twisterde aldus sprekende vs 1. Hoord nu wat de Heere zegd: Maakt u op , en twist met de Bergen ende laat de Heuvelen uwe stemme hooren. Vers 2. Hooret gy Bergen den twist des Heeren , mitgeders gy sterke Fundamenten der Aarden &c. Wy en kunnen dan ook niet twiifelen / of de staat zelfs van dese Wereld / moet de Kerke aanzienlik maken / in zoo berre de selve Christi zig onderwerpt.

B. In de tweede aanmerkinge komd ons den Wereldschen staat dan voor, IN TEGENSTELLINGE ENDE VYANDSCHAP MET CHRISTI VOLK , ende alle Magten als Heubelen die t'zamen-spanning om den

Berg Zion te boven te ftegeren Pſal. 68: 17. Zoodanig een Berg was Babels Monarchie / die boven van ons genoemd is / die de gantsche Aarde verdorf. En zoodanig komd ons den Joodschen Staat booz Apocal. 8. Uſ 8. Als een Berg brandende van vyer in de Zee geworpen: Als ooft het Zevenbergſche Babel Apocal. 17. Van welkers oordeel zie in het breede op het 18. Capittel. Dit oordeel Gods ober dese Bergen (het geen zeer aanmerkelijk is) werd zoo wael ten opzigt van het letterlijke Babel / als de Joodsche Staat; als ook het Antichriſtiſche Babel / vergeleken by een brandenden Berg. Men heeft genoeg dooz onderbindinge geleerd / hoe ſchrikkelik het is te aanschouwen den brand van zoodanige Bergen / wanneer haar Swavel-agtige en Salpeterige ſtoffen die zig opgeſtoven hielden in hare aderen / dooz de onder-aardſche hitte aan het werken en bewegen / en daar dooz in brand zijnde geraakt / boven uytborſten in een pffelijke blamme / woosielende met een zware rook-damp ende affche; hoe die affche van de wind op de vleugelen gedragen / alſe aan het nederſtoorten is / en meest dan alſe met de druppelen regens zig vermengt / veel mijlen weegs in het ronde alle de Alikers verderft / waar by dan ook doozgaans zware aardbebingen verzeeld zijn / booz welke zonnijds Dieken / Hoo- ben / ja Steden / gelijk Sodoma werden omgekeerd / zoo dat / daar men des avonds een wel-gehoude Stad zag / men des morgens een Meer en ſtaande Doel ziet. Zie op zoodanig een wiſe / zal God nog eens dat Groot Babel maken tot een brandende Berg; gelijk by wael eer het letterlik Babel heeft gedaan; haar-lieden tot een ſpiegel / en ook de Staat en Stad Jeruſalem met haren Pragtigen Tempel / wanneer een vyer was aangefleken in ſijnen Toorn, 't geen tot in de onderſte Helle brande, ende de gronden der Bergen in vlamme zette Deuter. 32: 22. Zie Apocal. 18: 8. Ende ſy zal met vyer verbrand worden; want ſterk is de Heere God die haar oordeeld.

Befnijdeniſſe. מול מולה

VAn dese Titel (al-ſchoon des zelfs breede uytwerkinge behoord tot de Locij Communes van de Godgeleerdheyt) en hebben wy niet kunnen na laten te handelen volgens de korthed van ons beſtek; om dat indien ergens een Zinnebeeld en Voorbeeld, ofte ſchaduw van toekomende goederen ons zal voorhomen / het is de Befnijdeniſſe.

De Befnijdeniſſe is het eerste Hoof-Sacrament van God ingeſteld booz Abraham en zijn Familie / Om haar te zijn een Teken en Zegel van Gods Genaden-Verbond / booz die tijd / tot dat het Zaad gekomen zoude zijn / in welke de Befnijdeniſſe haar ware tegenbeeld vinden zoude. Men zie daar van de Inſtellinge Genſ. 17: 8 / 9 / 10 / 11 / 12 / 13 / 14.

Het Eerste dat wy aanmerken in de omſtandigheden, raakt booz eerst de tijd wanneer die is ingeſteld / dese is na verloop van 24. Jaren / van dat Abraham

Abraham uyt zijn Volk en Vaders Huys was opgetogen. Welk blijkt uyt Genf. 12. Abraham was 75. Jaren oud, wanneer hy uyt toog. Vergelykt met Genes. 17. Abraham was 99. Jaren oud, als hem het Vleesch sijnes voorhuysds Besneden wierd. Ende staat hier wel aan te merken/ dat God al bozens/ eer dit Teken was ingeseld had gedaan tweederlepe beloften/ welke de H. Schrift noemt twee Testamenten Gal. 3: 8. en 4: 27. De eerste en Hoofst-belofte was: Ende in u (nameliks als Vader der Selobigen/ en zelfs des Messie) ende in uwen Zade (bersta Christus/ die duydelik door de Linie van Isak werd afgeleyd) zullen alle geslagten des Aardrijs gezegend worden. Zie Genes. 12: 3. en 15: 5. en 17: 7. Ende de duydelijke uitlegginge van de te bozen gedane beloften Cap. 22: 18. Maar op Paulus ziet Gal. 3: 16. De tweede belofte was dese: U, en uwen Zade zal ik dit Land geven, Gen. 12: 7. en 13: 15. Het welk was het Land Canaan/ tot een onderpand van die eerste belofte/ gedurende die lange tusschen-schrede des tijds/ inslopende tusschen de zelve en hare verbullinge. Abraham nu had dese beloften door zijn Gelobe geratificeert/ of aan zijn zijde vast gemaakt en bevestigd Gen. 15: 18. Daar op ontfangd hy nu eerst het teken der Besnijdenisse. Maar uyt Paulus Rom. 4. dese 2. dingen vast maakt. 1. Dat de Besnijdenisse de regtvaardighydt niet te weeg haegt; want hy was al voor de Besnijdenisse door het Gelobe regtvaardig verklaard. Ten 2. Om dat die een tijd na de eerste belofte/ in welke de regtvaardighydt en de oorsake des zelfs was uyt genade geschonken was ingehomen/ ende ook verbond tot dienstaarheid aan dat Ward-sche pand Canaan/ wakers liefde en hoog-agtinge zekerliks een schaduw-dienst is; gelijk zelfs de Besnijdenisse verbond tot de slavernye des Wets/ die wel 430. Jaren daar na/ boven de belofte is ingehomen Gal. 3. Cap. Daar uyt teekent hy dan dat verder gebolg; Dat de Selobigen/ welke die eerste belofte des Eeuwigen Testaments nu in Christo reeds verkregen hebben/ nu niet meer worden geregvaardigd onder de bedieninge der Besnijdenisse/ nogte des Wets; maar op de zelve wijze als Abraham/ voor dat hy besneden was. Het heeft eenige speculatie/ dat de Besnijdenisse aan Abraham is bediend/ wanneer hy 99. Jaren oud was/ ende alsoo eer hy trad in de tweede Eeuw. De reden schijnt te wesen/ om dat God hem die nu al geregvaardigd was/ nogtans niet wilde laten overgaan in een andere Eeuw/ dan in dit Sacrament der vernieuwinge; als of hy hem als een nieu Gebooren aan de volgende Eeuw wilde voorstellen. Als ook/ al-er hy Isak nog verkregen had na de belofte: Om dat de bedieninge en het gebruik van dit Sacrament/ moest voortgaan de verbullinge van de belofte van den waren Isak/ die boven de kragt der natuure zoude gebooren worden.

De Tweede omstandighydt raakt de tijd, gesteld tot de Besnijdenisse van yeder Mannelik Zaad, nameliks op den agtten dag. Sommigen meynen dat de reden is/ om dat/ na de Wet Moyses geen Mannen reyn was/ voor den agtten dag: Maar die bedenken niet/ dat de Wet van Vernieuwinge eerst 430. Jaren is ingesteld na die tijd. Ande willen dat noodzakeliks tusschen de Geboorte en Besnijdenisse eerst een Sabbath tusschen-bloeyen moest. Maar/

om dat wy niet lesen / dat de Vaders voor Moses Sabbath gehouden hebben / zoo zien wy niet wat hem die reden heeft. Maar dog / dit is zeker : Dat Christus de Aduer en oorsaake onser Geestelike Besnijdenisse op den agtsten dag in de Circlen der Weeke / door zijn opstandinge volkomenlik besneden en be-
hyrd is van alle gebolgen der zonde / dat is de Dood zelfs.

Het geene nu dat wy in de Zaak zelfs aanmerken / raakt (a) De PER-
ZONEN aan welke dese Besnijdenisse moeste bediend worden. Namelik aan die van Namelijken opyd (sexe) 't geen Abraham eerst in zijn eygen bleefsch onderbonden heeft nu 99. Jaeren oud zijnde. De Vaders hebben hare Vrouwen gehouden als Besnedenen in de Mannen / in welker name sy ook erfdeel ontfingen / en van welken sy ook de Lynie van haar geslagt afstoliken. Daar-
om hadden sy een walginge van een Dogter der onbesnedenen 2 Sam. 1: 20. Alsoo moest ook de ware Besnijdenisse geschieden in het Mannelik Zaad / op welke de Belofstenuffen zagen.

(b) Het tweede dat wy in de zaak zelfs aanmerken / is Eerst het deel des Lichaams in welke de selbe geschiede / zijnde het selbe waar door als door het naaste werking / te gelijk met de nature / ook de Zonde ende wan-gestalte in de Wereld werd ingebracht. Om ons alsoo voor eerst aan te wijzen / dat alle het gene uyt Vleesch, en Bloed, en uyt den wille des Mans, ende niet uyt God gebooren word / 't selbe in ons moet afgelegd worden Joan. 1. Off. 13 / 14. en Capitel 3. vs 5. Ten andren / nademaal dat gedeelte des Vleesch wierd afgesneden tot behoudenis van het geheel / namelik des geenen die Besneden word ; het alsoo ook noodig was ; dat tot behoudenis van het gantsche Lichaam der Gemeente / een uyt haar voor haar allen wierde afgesneden Esai. Capittel 53. Hy is afgesneden uyt het Land der Levendigen : Gelijc ook alsoo onse Heerlikheyd / en volle Gelukzaligheyd aan ons niet werd geopenbaard / dan na de aflegginge van het Lichaam der Zonden ende des Doods. Zie Rom. 6. en 7. Cap. en 1 Cor. 15. Ten derden ; Gelijc de Besnijdenisse geschiede in het geringste en veragste deel / alsoo de ware besnijdenisse aan Christo is geschied als aan de onwaardigste en veragste van alle Menschen Jesai. 53. en Psal. 22. En 't geen wy ook moeten afleggen is een vernedert Lichaam / Philip. Cap. 3. Ten vierden ; gelijc de selbe geschiede met smerte ende bloedstoringe ; dat alsoo ook de Besnijdenisse Christi / en van alle de geenen die met hem het Lichaam der zonden dooden en afleggen / geschied met de grootste smerte. Dog niet die heylighe vrugt / dat sy daar door de wyshyd krijgen / om voor Gods aangezichte in heyligheyd ende heerlikheyd te verschijnen.

Warelik dese Besnijdenisse moet yets groots ende bysonders in hebben / nademaal sy zoo wydzunkelike van Paulo genaamd word / niet alleen het Teken der Besnijdenisse, maar ook een ZEGEL DER REGTVEERDIGHEID DES GELOOFS Rom. 4: 11. Daarom zullen wy / behalven 't geene reeds gezegd is aanwijzen / dat den Apostel recht heeft om zoodanig een heer-
like wyszake van de Besnijdenisse te geven ; en dat in de selbe wy meer te vinden is / dan die ydele romp / die ons Spencerus daar van overlaet / die de selbe

zelfe niet anders aanmerkt / dan een bloed Teken / om de Joden van de Hejdenen te onderscheiden / ja niet een ongehoorde hermerelhepb derst den oorspronk van de Besnijdenisse ontleenen uyt de Hejdenen ; als of God een Nabootser was van de Hejdenische Wy-geloovighed ; daar Christus zoo duydellik zegd / dat de Besnijdenisse is uyt de Vaderen Joao. 7 : 22. Zoude die Man dan niet wel door de Vaderen verstaan de Hejdenen ? Soo mag hy dan wel met eenen zeggen / dat de Besnijdenisse is uyt den Vader den Duvel / die den Nutte is van alle egyptwillige Godsdiens en Afgoderpe / die Paulus 1 Timot. 4. vs 1. noemd een Leeringe der Duyvelen.

A. De Besnijdenisse was een Teken en Zegel der Regtvaardigmakinge, ofte van de aflegginge van de quade Conscientie der zonden / welke zoo lange sy den Zondaar aanhangt / hem den toegang tot God onmogelik / en ten hoogsten verschriklik maakt / ende hem alle regt ontzegd om God zijnen God te noemen : Dit zijn de egypt woorden der Belofte / die de Besnijdenisse onmidbelik boozgaan : Ik zal u tot eenen God zijn, &c. Dit blijkt klaer (a) ook uyt Pauls egypt woorden / niet alleen uyt Rom. 4. aangerogen ; maar ook Collof. 2 : 13 / 14. in welke hy de betekende zaake der Besnijdenisse steld in het vergeven der misdaden. Waar uyt het ook bloeyd / dat sy was een Teken en Zegel van de aanneminge tot Kinderen Gods / alsoo God zulke Kinderen tekend / ende dooz dit merk verklaard / dat hy die booz de zijnen houd. Ezech. 16 : 21. Dat gy MYNE KINDREN geslagt hebt, &c. Daar be- lieven / wat dunkt u / en is de Besnijdenisse niet een duydelik bewijs van dat een Mensch / die in die staat is en blijft / in welke hy ontfangen ende gebooren is / niet een haarblijkelik genepnisse van dat hy in die staat niet aannemelik is by God / maar walgelik en verwoerpelik ? Hoe geschied dog die Wedergeboorte / dan booz eerst en al uyt Water. De herten van van Gods Kinderen moeten gereynigd worden van de quade Conscientie, en de lichamen gewasschen met reyn water. Zie Joao. 1. en 3. Cap. Vergelijkt Heb. 9 : 14. en 10 : 22. Die op dese wijze niet besneden is / heeft een quade Conscientie / die hem van God doet blieden / en schrikken booz zijn Regtbeerdighed. En dat is het eerste in welke Ezechiel den natuerlijken Mensch toe-schijft een steenen herte, Cap. 36 : 25. Dan zal ik reyn water op u sprenzen, ende gy zuld gereynigd worden van alle uwe ongeregtigheden. Vers 26. En Ik zal u een nieuw herte geven, ende zal een nieuwen Geest geven in het binnenste van u ; en Ik zal het steenen herte uyt u weg nemen, ende zal u een vleeschen herte geven. Alsoo dat de Wet buyten dese genade der Regtvaardigmakinge / niet anders dan verharde en versteenen kan : Om dat niemand God lief kan hebben / die hy als zijnen strengen Regter breezd / en daarom blied. Maar als hy zig geboeld met zyn God uyt genade dooz Christum bejegid / dan houd op die oeffeninge van strijd en vrandeschap tusschen hem ende zijnen God. Wie kan ontkennen / t geen den Apostel zoo duydellik leerd Collof. 2. dat daar in de Doop met de Besnijdenisse een en de zelfe reyniging van de Conscientie / bestaande booz eerst in het vergeven van de misdaden, beduyd ?

B. Inſchijts werd ons ook door die Beſnijdeniſſe bezegeld de Heyligmakinge, en bernicuwinge des levens / die noodſakeſijk volgd uit de Regtvaardigmakinge. Waarom Ezechiel die ook ſamen-boegd vs 27. Ende Ik zal eenen Nieuwen Geelt geven in het binnēſte van u; ende Ik zal maken dat gy in mijne Inzettingen zuld wandelen. Zie / dit is dan ook een gebolg van het beſnijden van het ſteenen herte. Vergelijc Levitic. 26: 41. Zoo dan haar onbeſneden herte gebogen word, ende zy aan de ſtraffe harer ongerechtigheyd een wel-gevallen zullen hebben, &c. Door al Deuter. 30. vs 6. Ende de Heere uwe God zal u herte beſnijden, en het herte uwes Zaads, Om den Heere uwen God lief te hebben, met u gantsche herte, en met u gantsche Ziele; op dat gy levet. En hoe dog heeft het Paulus anders begrepen Rom. 6. Als hy van den Doop het Tegenbeeld der Beſnijdeniſſe aldus ſpreekt vs 4. Wy zijn dan met hem begraven, door den Doop in den Dood; op dat, gelijkerwijs Chriſtus opgewekt is tot heerlikheyd Gods des Vaders, wy ook alſoo in nieuwigheyd des levens wandelen zonden. Vergelijc Colloſſ. 2. In de yttrekkinge des lichaams der zonden des vleefchs &c.

C. Maar dog / aangezien onſe Heyligmakinge in dit leven onvolkomen is / zoo lang als wy nog ondragen het Lichaam der Zonden en des Doods / zoo volgd / dat ook deſe aſlegginge des Lichaams door de Dood is een Beſnijdeniſſe; het welke zoo in den Doop / als in de Beſnijdeniſſe / van den Apoſtel druydelijk werd getuygd. Zie Rom. 6: 6. Dit wetende, dat onſen ouden Menſche met hem gekruycigd is, op dat het lichaam der zonden te niet gedaan worde, op dat wy niet meer de zonde dienen; want die geſtorven is, die is geregtveerdigd van de zonde. En Colloſſ. 2: 11. Door een beſnijdeniſſe in de yttrekkinge des lichaams der zonden &c. Welke dingen alleent op de beſnijdeniſſen onſer Heyligmakinge te dunden / zonder daar onder onſe volkomen Heyligmakinge in de dood en aſlegginge des zondigen Lichaams te beſtuypen; dat lochend het Tegenbeeld van de aſlegginge van dat gedeelte des vleefch / 't geen de Voorhuyd genaamd word / in plaats van 't geheele Lichaam. Het lochend ook de aſlegginge van Chriſti Lichaam in de Dood / die nogtans Paulus Colloſſ. 2. zoo druydelijk paſt op het Tegenbeeld van de Beſnijdeniſſe Chriſti: zijnde IN HEM BESNEDEN, MET HEM BEGRAVEN; MET HEM OPGEWEKT.

D. Hier uit kan men nu ligtelijk bebaten / om welke redenen Chriſtus die geen zonden had gekend / nogtans zelfs ten agtſten dage moſte beſneden worden. Nameljk booz eerst, op dat het blyken mogte dat hy het ware Zaad Abrahams was; ende het Tekē aan zijn Lichaam droeg / dat zijne Gelovige Doorbaders gedragen hadden. Maar ten anderen, om dat hy daer mede mocht betuygen / dat hy dienſbaar onder de Wet / en gekomen was om te dienen: Want die beſneden word / is ſchuldig de gantsche Wet te onderhouden Galat. 5: 2 / 3. Ten derden, om dat hy booz de Zondaren / welker zonden hy droeg in die ſtaat was gekomen die Paulus noemd de geſtalte des zondigen

digen vleefchs Rom. 8: 3. Ende gezien is met zonden beladen Hebr. Cap. 9. Dan welke schuld hy niet en is geregeveerdigd / dan dooz de Dood / die hem een ware ende zakelijke Bestijdenisse is geweest. Ten vierden , op dat hy die het van alle Schaduwen / dooz zijne Bestijdenisse de Bestijdenisse / ende ovezulke de gantsche Wet der Schaduwen / welke een Bestedene zig onderwierp mogte dooden / begraven en te niet doen. Daarom hy ook opgestaan zijnde / niet meer in dat beheerskt Lichaam / en dat nieuwe Schepsel en konde besneden worden / want de Dood doet alle Obligatie om de Wet te onderhouden te niet / ende zelfs moest daarom een Opgehangene die een Bloek was begraven worden ; Wie zoude dan van iemand die uit den dooden opgestaan was / kunnen eyschen dat hy wierd Besneden. Daar van is dan ook zijn Opstandinge een dirdelikh bonnisse. Ende alsoo weynig als men de Bestijdenisse in het beheerskt Lichaam Christi plegen kan ; alsoo weynig kan men ook zijn Goestelik Lichaam / dat is zijne Gemeente die afworderen. Dit alles is het argument Pauli in de aangetogen voorreslike plaatsen Rom. 6. en Col. 2. Eyndelik , Dit wierd aan Christo berzegeld doe hy Besneden wierd ; en zoo was sy hem ook een pand zijner Regtvaardigmakinge ; en niet alleen een bloek getuygenis van den bloek. Dit is dan ook de nieuwe Bestijdenisse des herren , welke zijn Volk des Nieuwen Testaments beloofd was Deuter. 30. ende die sy dooz een nieuwe Regtvaardigmakinge ontfangd / waar in sy ontfagen word van het handschrift der geboden in Inzettingen bestaende Colloff. 2. ende een nieuwen Geest ontfangd Ezech. 36. Daar het Verbond veranderd is / daar moeten ook de Tekenen veranderen. Het Oude heeft van wtgediend / en het is alles Nieuw geworden.

Bet-Aven. בית און

Zie van dese plaats Josua 7: 2. Ende Josua zond Mannen uyt Jericho na Ai (de plaats van Israels nederlage) het welke by Bet-Aven legd, aan het Oosten van Bet-El. Vergelyk Capit. 8: 9-12. en Genes. 12: 8. Bet-El wierd te hooren genaamd Lus, Genes. 28: 19. Jud. 1: 23. gelegen op een Gebergte Jos. 16: 1. Welk Gebergte liep tusschen Juda en Ephraim, Capit. 18: 11/ 12. Niet verre van daar was BET-AVEN, welk ook den name gaf aan de Woestijne / die daar by lag Cap. 18: 12. Zomtijds werd BET-AVEN vermennd met Bet-El, niet of het een zelbe plaats was / gelijk anders getoond is ; Maar om dat Bet-El kan wegen zijne Afgoderpe / in volgende tijden / met den name van Bet Aven, dat is / in plaats van het Huys Gods, het Huys der Idelhepd genaamd is: Gelijk ook in die zin Jerusalem werd genaamd Sodoma Esai. 1: 10. En zoo neemt het de Chaldee'sche Oberfetter hoor Bet-Aven, Hof. 4: 15. en 10: 5-8. Welke Afgoderpe te sigter wierd aangevoeren aan Juda, om dat het ten tijden des Conings Abia,

onder Juda behoorde 2 Chron. 13 : 19. Bet-El was ook het Heyligdom van Jeroboam, 1 Reg. 12 : 29. Daarom werd het ook nevens Gilgal genomen als een Doosbeeld van den valschen en bedorven Gods-dienst onder den Antichrist in het Nieuwe Testament in die tijd / wanneer de Kerke wel behoud den blooten name van het Huys Gods Bet-El, maar in der daad is geworden een Bet-Aven, een Huys der Idelheid / Leugens / en Afgoderye; gelijk daarom by Hof. 4 : 15. Bet-Aven by Gilgal gepaard word. Komt dog niet te Gilgal, ende gaat niet op na Beth-Aven. Het is van hier zeer aanmerkelyk / dat / daar Bet-El te vooren Lus, desen heerlijken name ontfing van wegen het Godliik gezigte en openbaringe welck aldaar aan Abraham geschiede / naderhand Beth-Aven genaamt is / van wegen de Afgoderye; alsoo ook die Kerke in welke het ligt van Godlijke openbaringe verschenen was / door de Leere der heylige Apostelen en eerste Leeraars; bysonder in het Westen; verhallen is tot Afgoderye / in het opzetten van een Menschelijken Zetel van Autoriteit / het aanroepen der Heiligen / den Beelden-dienst &c. Bergeefs van den oogschijnelijken name van Roomsche Catholijche Kerke / ende het ydel hoogwandsel van Goudheid / daar men de ydelheid en leugen een standdaert plaact. Laat ons dan ook Bet-El onder dese Titel begrijpen / om de nabuurschap der plaatsen / ende verwisselinge der namen onder elkanderen. En zie van haar opgeregte Kalf door Jeroboam / die daar zulke twee stelde / een tot Bet-El, het andere tot Dan, 1 Reg. 12 : 29. en 13 : 1. en 2 Reg. 2 : 12. en 17 : 28. en 23 : 4. 2 Chron. 13 : 19.

Bijle.

Beduyd de wercktuigen en uytvoerders van Gods regelbaardige granschap tegen zijn Volk; welke; gelijcke met alle instrumenten in haer zelven onbetwechliik is / maar door een sterke hand opgeheben ende aangevoerd zeer zware slagen geeft / en wortel en tak af-haert; alsoo ook en kunnen de Menschelijke Heydenen zig zonder God nog roeren nog bewegen; maar als Gods slaande hand haer opheft / zoo quetsen sy dapperliik / tot ondergank menigmaal van gantsche Natien. Zoodanig een was den Assyer den 10. Stammten. Zie Esal. 10 : 15. Zal een Bijle zig beroemen tegen de geene die daar mee houd? Zal een Zaage pochen tegen de geene diec trekt? Als of een slaf bewoog de geene diec opheffen, als men een stok opheft is die geen hout? Dat is lebentloos en onbetwechliik. Zoodanige waren de Romeynen insgelijcke de Joden Matth. 3 : 10. Ende is ook alreeds de Bijle aan de wortel der Boomen gelegd; alle Boom die geen goede vrugt voortbrengd werd afgehouden en in 't vyer geworpen.

Bilcam.

Bilcam.

Zie dese Historie Numer. 22. en 23. en 24. Hy was de Zoone Beors, een Profet des Conings van Moab / Balac den Zoone Zippors; Timmers ten minsten zeer hoog by hem geagt. Welke van zijn Coning op ontboden zijnde om Israel te vloeken / van God door een verschijninge zulke verboden wierd; ende de Gezanten des Conings met die boodsclap na haren Heere rugtoerds zond. Maar op Baalac een nog veel aanzienlijker Gesantschap met groote beloften van bereeringen zond; dog die woorden wederom van hem met een edelmoedige antwoorde afgeslagen. Hoe-wel zijn herte nochtans hunkerde na gelegendheyt om den aangeboden Swyt magtig te worden / zoo dat in hem een dubbel herte was / verbeeld tusschen de vrees van Gods ongenade / ende de zucht tot winst. 't Geene klaerlijk bleek / door dien hy zoo dwydelijk verstaan hebbende de absolute last Gods / Gy en zald my dat Volk niet vloeken, want het is gezegend: Nochtans wistfel op hoope van Gods booznemen te beranderen gind aan die Gezanten; toonende hoe ongaarne / hoe gedwongen hy zig Gods wille onderwierp. Ende nu, blijft gy-lieden nog ook desen nagt, op dat Ik wete wat de Heere vorder spreken zal. Hy 19. Den Hertzen-kamer dit wetende / gedoogd dat hy met haer gaa / 't geen byten twyfel zijn herte nog meer verbeeld heeft / en op berandering doen hoopen. Hy zadelde dan zijn Eselinne / ende geest zig op de Reyse. Maar terwijl hy vast alle quaad overleg maakt / waar over God vertoornid / zynen Engel heit tot een Tegenpartye op de weg steld; van welke de Eselinne verschrift wylt de weg wijkt / en den voet van haren verblinden Heere klend aan den wand / van welchen dit Dier zeer gestagen zijnde / wonderlijk van God sprekende gemaakt word / ende haren Heere zijn onzinnigheyt in een Menschelijke Taale / en met gezonde redenen berwijjt / alsoo dat hy na eenige tegen-reden met dit Beest gehonden overtuygd word. Waar in / naast aan het spreken van de Eselinne de uytterste verwondering waerdig is zijn onberbaastheyt in het tegenspreken / daar de kloekste en hartigste Mensch op diergelijken booz-val booz half dood op den hoog zoude zijn gevallen. Doe ontdekte de Heere zijne oogen / zoo dat hy den Engel des Heeren zag staan in den weg / ende zijn uytgetrokken Zwaard in zijn hand; waarom hy zig nederboog / ende van den Engel scherpelijc zijnde bestraft zijn schuld bekend / ende presenteert te rugge te keeren; maar krijgd last om voort te trekken / met beding van niet anders dan het woord te spreken 't geen God hem in den mond zoude leggen. Hy keind dan tot Balac, die hem te gemoete ging; aan wien hy wederom betuygd niet anders dan Gods Woord te kunnen spreken; toonende dat hy wylt bedwang sprak. Daar op werd de volgende Godspreekte booz af door een Slagt-Offert in-gezegend / op 7. Altaren / 't geen hy als storkende God voordraagd. Een was booz desen genoege booz de Daderen; maar gelijc zijn herte wijd van begeerte was /

300 mannde hy ook door dese overtolligheyt van geschenken God geweldig aan zig te verbinden. Daar op legd God het woord van Zegen in zijnen mond / in die destigheyt en kraegt van weltsprekendheyt / als in eenig ander Profeet / Cap. 23 : 7 / 8 / 9 / 10. Maar op Balac zeer ontfteekt ; ende Bileam na een andere plaats boerd / en wederom van een nieuwe Offerande aanbngd. Al dit had Bileam moeten af-slaan / maar hy gaat mede / en vertegenwoordigd zig in dat verbloekte Bloek-offer. Dit verhinderd God niet al wederom het woord van zegen in zijn mond te leggen / meer dan de voozgaande *vs* 18 / 24. Balac herbat de zaak ten derdenmaal / en Bileam met hem / die hem zelfs Nutein en aanrader is van een nieuwe Bloek-offer op 7. Altaren met 7. Daren / en 300 veel stammen / een aanbng te maken. Maar het gelukt Balac nog minder dan te vozen / ende den zegen wascht al hooger en hooger Cap. 24. En nogmaals zijnde van Balac geinterpelleert , gaat des te fierder voort / en erndigd niet alleen in een zegen voor *Israël* / maar in een bloek voor des zelfs *Opanden*. Edog / zie wat een snooden seyt desen Mensch onderneemd : Want / nog al huntkerende na dat lofs-aas van zijn Gierigheyt ; en alsoo hem Gods hand op de mond lag en het quaad spreken verhindeerde / 300 woord hy beraden *Israël* in 300 een strik te brengen / datse haar zelfs een bloek of den hals ha- len ; Hy raad den Coning haar door de onkuische Dogteren der *Moabiten* in den Hoeren-winkel te lokken / en daer door tot geweldijke *Wfoderpe* ; dit lukte hem / edog Gods wreake heeft hem des wegen met het *Zweerd* van *Israël* uitgebragt.

Desse *Historie* en staat niet op haar zelven / bunten gebolg van diergelijke exempelen ; welke zy voozgespeeld heeft. Bileam en is niet zonder *Phazaten* gestorben. Gy bindse in meer dan eene plaats angetekend. Zie 2 *Petr.* 2. *vs* 14 / 15. Hebbende de oogen vol *Overspel* , ende die niet ophouden van zondigen ; verlokken de onvaste zielen , hebbende hare herten geoeffend in Gierigheyt , kinderen der vervloeking. Die den regten weg verlaten hebbende zijn verdwaald , ende volgen den weg *Baalams* des Soons *Bosors* , die den loon der ongeretigheyt lief gehad heeft. Maar hy heeft de bestraf- finge sijner ongeretigheyt gehad : Want het *Jok*-dragende stomme *Dier* , spreekende met *Menschen* stemme , heeft des *Profeten* dwaasheyt verhin- derd. En *Juda* *vs* 11. Wee haar , want sy zijn den weg *Cains* ingegaan , en door de verleydinge des loons *Baalams* zijn zy henen gestort ; ende zijn door de tegensprekinge *Core* vergaan. Nog verder zie *Apocal.* 2 : 14. Al- waar aan de derde *kerke* in range / namelijk *Pergamus* , ober-eenhomende met die tijd en staat wanneer den *Antichrist* zijn *Thoon* geplant had / aldus ge- schreven is *vs* 14. Maar ik hebbe enige weynige dingen tegens u : Dat gy aldaar hebde , die de leeringe *Baalams* houden ; die *Balac* leerde den Kinde- ren *Israels* een aansloot voor te werpen , op datse zouden *Afgoden* Offer eeten , ende hoereeren , &c. Al zie wt de vergelijkinge van dese plaatsen duydelijk / hoedanige *Personen* onder den name van *Profeten* / ofte *Herders* en *Leeraars* in de *kerke Christi* stonden te voorszijn te komen / ende de wt- konste heeste ons ook doen zien.

I. Zulken / die Professie doen van een Heylig en Godlijk Ampt / zodanige zijn Profeten / dat is die in het N. Testament Gods verborgheden uytleggen / Herders / en Leeraars / ja Vaders ; zoo immer moesten sy zijn / volgens hare Professie : Maar by groter dingen onderwonden en bermeeten sy zig ; als of dese Eer-ampten en Namen nog te gering waren. Zy hebben een Geest van onseylbare Profetie / die geen andre Geest der Profeten onderworpen is / dese is verbonden aan haren Stoel / en werd uytgeblasen door den mond van haren Casaphas / of wildge Bileam / en zoo gy de verwoijde Sexe kiest Jesabel, de Vrouw die haar zelven zegd een Profetesse te zijn Apoc. 2 : 20. Zacharias noemde dwaze Herders met haar gereedschap Cap. 11 : 15. In plaats van Vaders zijne Tugmeesters : Door leyders zijne verleyders / lerende leringen der Duppelen ; ende in plaats datse een Zegen ober Gods Volk zouden uytspreeken / zoo doense in hare Concilien niet anders dan Anathemata en Vervloeking uytbrennen tegen de belijders der Waarheid. Dit hebben sy al lang met Beleam van oude Eelken af in haar Herte gehad : Maar God heeft haar niet aanstonds toegelaten het gantsche Fundament der Waarheid om herre te stooten / maar daar-en-tegen hebben sy in verscheiden Concilien de schadelike en lasterlike dwaalingen die het Fundament bestreden verzoedeld ; gelijk die van Paulus Zamosareus Nestorius Arius en andre meer. Alsoo en heeft God toe haar nog niet toegelaten de Olye ende Wijn te beschadigen Apocal. 6 : 6. Dat is de Fundamentele waarcheden die Heyl en Troost aan de Ziele toebrengen. Dat nu egter met Bileam den Dloek in haar herte verborghen was / maar Godliker wijze wierd ingebonden / duikt Zacharias uyt door een zoete gelijkenisse van dese Vrowe van Zinear in Babilonien / welke een plaat loods op den Mond gelegd wierd Zach. 5 : 7 / 8. De wederlegginge en veroordeling van die grobe dwaalingen gaf aanzien aan haar Stoel / die sy telkens wisten de boozrange te geven / en daar door met de tijd onseylbaarchepd te pretenderen. Het blijkt van agteren door de uytloomsse / datse onwillens en door Godlike dwang in die tijd gezegend hebben. Zie maar eens hoe sy in hare Concilien van dese laatste Eelken / tot Basel, Constans Trenten &c. gezegend hebben / Dit lag toe al in haar herte / maar most eerst in de rijpe tijd uytbersten.

II. Bileam, hoewel een Tobettaar / nochtans had de orde oberleberinge / en het gantsche Fundament des Geloofs niet gantsch vergeten / 't geen genoeg blijkt uyt de kennisse die sy had van den name van Jehovah ende zijn gantsche handel ontrent God / als ook den Coning Balac. Men moet ook niet meymen dat in andre Partien hiyten Israel in die tijd / alle zoude weg genomen zijn alle Catechesis van Hoag en zijn Familie. Het tegendeel zonden ons Job ende zijn Vrienden Leeren. De Roomsche Kerke insgelijc en heeft nooyd hare valsche Leringen en Tooversche Tungenen zonder den Grond van het Fundament der Waarheid kunnen plaasteren maar sy schenkt hare dwaalingen aan het Volk uyt een vergulden Drink-beker / dat is de sejozse en uytelike woorden van de N. Schryfauwe Apocal. 17. Capit.

III. Die de Leere der Waerheid / en ober zult den Zegen spreken / met een genoech dat ondertwijzen hunkerd na Stergheyd / en Werelds profijt wt zijn Rinne en Bedieninge / die en kan niet Standvastig zijn om altoos zig zelfs gelijkboymig de Waerheid te spreken / maar hy sal die verkeren na zijn begeerlikheden; gelijk ook Zilsam gedaan heeft; alsoo de droevige wytkomst aan Israël geleerd heeft. Nu is het Wereld kundig / dat ten tijde van die grote voozpoed die den Christen staat onder de Regeringe Constantini overstroonde / de Roomse / en andre Bischoppen in Afsidom en Pragt / Hoben en Paleysen / Caroffen en kostlike Tafels / de Wereldsche Coningen en Dorsten of obertrossen / ofte ten minsten ebenaerden; alsoo dat zekeren Heyden Pretexatus eens boertende zeyde: Maak my maar Roomsch Bischop, ende Ik sal aanstonds een Christen worden. Hoe kende in die staat het gehele wesen van de Kerke anders niet de tijd dan een gestalte van een Wereldsche Monarchie vertonen? daar van daan die geduyzige twisten megens de Opperhoofdigheyd / tusschen den Bischop van Romen / ende van Constantinopolen. Ende het geschil dat eerst maar gedreven wierd ober de voozittinge / waar ober in de sesse Canon van het Niceesche Concilium is decisie gedaan tot voozdeel van den Roomschen Bischop wierd epndelikt tot de termen van onsepsbaerheyd in het Leeren / van den Roomschen Bischop aangematigd / die daar in te meer gebolg ende gemene toestemminge verkreeg / om dat in de Guere Kerken de meeste exemplen van dwaalingen en afval ontfonden / die dan van de Roomse Stool veroordeeld / au de selve de gewaande onsepsbaerheyd bevestigden.

IV. Het is geenszins buyten reden / dat van vecke Geleerde Luyden aangemerckt word de groote veranderingheyd van geboelens ende maximen in de Bischoppen van Romen / in zig te schiften na het beloop van tijden en eygen voozdeelen. By exempel in de vijfde Eeuw / wanneer den Bischop van Constantinopolen, Joannes Jejunator, zig zelfs aanmaakt den Titel van een Algemeen Bischop, zoo heeft Gregorius M. den Roomschen Bischop / hem daar in kragtig wederleyd en zijn heersch-zugt niet regt befindeyd; verklarende dat zoo een die zig dien naam aanmatigde / den regten Antichrist was. Zekerlikt het was toe ter tijd van het aanbelang van den Roomschen Stool / dien Nimrod te teugelen; Maar waar toe strekte het dog anders / dan om zoo ras de gelegendheyt geboden was / dit vooz-regt aan den Roomschen Stool erlijkt vast te maken; 't geen niet lang daar na wel bleek / wanneer Bonifacius de III. Bischop van Romen / zig die Titel openlikt aanmaakt; gediend van de gunste van Phocas, die zijn Keyser Mauritium had omgebracht. En tet eens op alle die dwaalingen en by-geloobigheden / welke van Eeuw tot Eeuw in de Roomse Kerke zijn ingekroopen / waar door eerst de Leere der fundamenteele waerheyd geheel verzwakte en kragteloos is gemaakt / ja epndelikt zelfs gelasterd en veroordeeld is; gy zult klaarlikt zien / dat daar door be-oogd is enkel het geen werelds is; te weten / om alle magt / aanzienliksheyt / rijkdommen en schatten in dit groot Babel te verzamelen / als in een gemeene Hoop-stad en Markt / van

van alle die Waren van welke de Apocalypsische zoo een levendige beschrijvinge geeft; Cap. 17. en 18. En daar is niemand die met de alderminste Schynreden ons eenig ander subject van dese dingen kan geven / dan alleen de Roomsche Kerke in welke ontweerspreekelikh alle dese dingen gebonden worden; en wat kan men tot de verbullinge van eenige boorzegginge meerder bereytschen / dan zodanig een experiment wyl de wytkomste / 't geen in al zijn Leeden met het Profetische voorbeeld ober een hond? Haar Dagebber / haar Indulgentien of Wlaten; haar Oorbieghe / zijn hare goud mijnen. Haar Priesterdom een enlike Heerschappye ober het Erfdeel des Heeren. Haar gedwongen ongeschikden staat een koopeling van Geestlike en Lichamelike Hoerere / en een Band der Ongeregthigheyt / waar door zy zig aan malhandigen vast maken en van alle Staten in de Wereld afzonderen om niet verstrooyd te worden ober de Warde. Daar toe onthouden zy het Volk den Drink-beker om te betuygen dat zy Heyliger zijn als Christi Volk / en dat by haar alleen is de Priesterlike waardigheyt. Haar Klooster-landen en inkomsten / by van Schattingen ende Belastingen / maken dat zy Nicker aan Nicker trekken / ende terwyl het gemeen berarind word / alleen Rijk zijn. Wat verwagten wy dan nog een andere tyd door de verbullinge van de woorden Petri. Ende zy zullen door Gierigheyt met gemaakte woorden van u een Koopmanschap maken 2 Petr. 2. vs 3.

Wanneer zy met Bileam in den eersten geen middel zagen / door de kragt van de overtuigende Waarschep / om opentlikt den grondslag des Geloofs te lasteren en te weder spreken / zoo hebben zy het Volk boorzegwoopen / door het inbooren van hare Traditien en bygelobigheden / het vernienighbuldigen van hare Pragtige en vertierde Wlaten / in plaats van de eerboudige Tafel des Heeren. Het vertieren van hare Kerken met Beelden en Poppen; daar door zijn de zinnen van het Volk afgeleyd van de Eerboudigheyt des Evangeliums Christi: En daar is by na niet een bygelobige ende Afgodische Ceremonie in het Heydendom die van haar niet werd na geboost in de Kerke. Die van haar Mis-brood eeten / wat doen zy anders dan Afgoden Offer eeten en Hoereren. Dit is de eygen hond geweest van Bileam, waar door Israel zoo jammerlik verleyd is / ende in zoo zwaren Gozdeel herballen. Gave God / dat alle die dit Babel wyl overtuygunge en schaante verlaten hebben / ook alle hare bygelobigheden gantschelik afzwoeren / ende alle aanslood wyl het midden van haar weg ruymden / ende met aandagt letteden op die Godlike vermaninge die God haar zoo betweechelik boorzagde Mich. 6: 5. Mijn Volk gedenkt dog wat Balak de Coning van Moab beraadslaagde, ende wat hem Bileam den Zoone Beors antwoorde; ende (wat geschied is) van Zittim aan tot Gilgal toe, op dat gy de Geregthigheden des Heeren kennet.

V. Wijders en kunnen wy zonder opmerkinge en verwonderinge niet boorz by laten gaan Bileams trotze en pragtige boorzeden / in welke by zodanig zwerft op de gave van de Profetie / als offer in het gantsche Volk Israel daar in niemand zins gelijk en was / het zy Moïse of Aaron, of jemand van de

Oudsten, ja als of hy zyns gelijkt in de Wereld niet en had. Hoor hem spreken Num. 23: 3/ 4. Bileam de Zone Beors spreekt, ende de Man die de Oogen geopend zijn spreekt. De hoorder der redenen Gods spreekt, die des Almagtigen gesigten ziet, die verrukt word, ende dien de Oogen ontdekt worden. Hoord en heeft ymand van de Profeten zoo opgeblasen hoorredent gebruikte. Het was haar genoeg te zeggen / Het gesigte Jesaja: De woorden Jeremia: Tot welken het Woord des Heeren geschiede: Het Woord des Heeren geschiede uytdrukkelik tot Ezechiel &c. Nog trotzer spreekt hy Ho 15. wanneer hy tot alle die dingen nog toeboegd: DIE DE WETENSCHAPDES ALDERHOOGSTEN WEET! En zoo verzoekt te ook eens Cajaphas door zyn Autoriteit het gantsche Collegie zynen mede Ouderlingen Joan. 11: 49/ 50. Gy lieden en verstaat niet, nogte (en bezind) niet. Nu die hier ter plaatse eens zyn werk wilde maken / om Bellarminus op de Doet te volgen in zyn bewijs van de onseparbaarheid van den Paus van Rome / 't geen hy staft met de exemplen van Cajaphas, Bileam en andre valsche Profeten / die schoon onwedergeboren en onheylige Menschen / nochtans in hare Officien niet gedwaald hebben in Jure, in het verklaren van het Goddijk Regt; zoo zullen wy hem ook in een zelve winkel binden staft zmeden daar Bileam en Cajaphas, en Zaul lustig op dit Aanbeeld verken; om met hoogdravende woorden / als God-spraken, Oraculen, de gantsche Wereld in verwonderinge te brengen / en hare gehoorzaamheyt te onderwerpen.

VI. En alsoo kerpig kunnen wy door hy gaan op het pragtig / verquistig / en Boutwen van zyne 7. Altaren / niet een 7. dubbele Gabe ofte Offer verrijke te herdenken den aart en Conditie van alle werk-Deyligen / het zy onder het Jodendom / ofte Pansdom. Althid willen zy pers meerder aan God opdragen als hy zelfs geepscht heeft: Zoo veel maal ter Weke te vasten / zoo veel stenden te betalen; zoo strengelik te Zabbathizeren was der Joden maxime; als bekend staft Luc. 18: 11/ 12. Maar zie dit ook eens in zwing gaan in het Pansdom: Zoo veel Altaren / zoo veel Kerken / zoo veel Cloosters / zoo veel Ziel-missen / Bedevaarden / zoo veel Pater Nosters, het bestaater alles in oberdaad. Niet wonder dat Menschen die hare Gerechtighet ten voornamen dese stellen in hare werken / en zelfs in werken die God niet geboden heeft / volgens die maxime / hare werken tot de hoogte van Bergen opstapelen. Dat is altoos geweest het rechte kenteken van de valsche Godsdiens / die niet geschied in Geest ende Waarheyt / de eenboudighet des Evangeliums door hare sonkerende Wereldsche lusten te verdoben of door haar Krook te bezwalhen. Zie Apocal. 15. Capit. Daar de ware Religie vergenoegd is / datse niet en heeft 't geen zy zelfs niet en is.

VII. Zien wy op de bestraffinge die Bileam van het Jok-dragende stonme Dier zyn Geslinne besegende / men zal de obereenbringinge ook zeer aangenaam vinden. Niet eenmaal hebben de Paapsche Schrybers de Leken in de Kerke

Merke by het Joch-dragende Oor vergeleken. Wy geben haar dat in een goede zin genomen toe / en mogen wel lijden / dat de jucht-dragende Oberheden hoor Gods Kerke / hare dienaars hebben om aan verdrukte Kerken over te voeren / het Lichamelijke / ende hare rijkdom in het Plein Jerusaleem in te brengen. Maar dese zijn die Ezelen / door welke zoo menigmaal hare dwalingen zijn wedergeprooken ende overtuygd / en de wereldsche wijsheyt en Sophistische bedriegeren van hare Scholastike Wileams is ten toon gesteld. Het en waren niet veel Wereldsche Wijzen die in de Reformatie de schandelijke bedriegeren van dese hoere Zesabel ten toon gesteld / ende haar blanketsel afgetweven hebben.

VIII. Wanneer Wileam zijne boorzeggingen begon / zoo hing hy aan van een Offrande Sacrificie. Wanneer de Roomsche Conclien vergaderd wierden / niet oogmerk om de Eere der waarheyt te dempen / zoo wierden alle haare Sessien (zittingen) en Acten / aangehangen van het onbloedig Afgoden-offer der Misse / onder een statuse pragt ende zwoer van zoo veel Baals Priesters.

IX. Maar / gelijk Wileam zijn Toon der ongerechtigheyt door een rechtmatig oordeel Gods verkreeg / in plaats van zijne gaben die hy beoogde / en van welke / indien hy die nog heeft gendooten hy niet lange meester en was ; nadeemaal hy viel door het Zwoerd der kinderen Israels. Zie Num. 31 : 8-16. Jos. 13 : 22. Alsoo boorzegde Petrus een diergelijk oordeel dese halve Propheten en verleyders / ja steld haar daar in Sodoma en Gomorra gelijk 2 Petr. 2 : 1-15. en Judas vs 15. Ec. en de Apocalypsis Cap. 17. en 18.

Bladeren. *Zie op Boom en zijn aankleef.*

Blixem. בִּלְעָם אֶסְגָּמִי.

Uit de Harde de Moeder van alle dampen ende opwaasjeningen worden na om hoge opgetrokken / onder andren ook Sulphuragtige / Zalpetertige / en andze Oly-agtige stoffen ; welke zeer veel van het eerste Element des byers in zig hebben / ende zeer haast door snelle bewegingen den Brand kunnen ontfangen. Ende hier wt ontstaan Blixemen : Alsoo de holligheyt van de Blaas-balken der digt in een gedrongen Wolken schielik gedrongen word te barsten / zoo geschied daar pers niet ongelijk het gene ons de oogzienelike en tastelike onderbindinge leerd in de Aardsche Lichamen ; welke door een snelle beweginge (door al wanneer zy door haar in een gedrongen hardigheyt der delen niet kunnen toegeven) genoodsaakt worden de delen des byers /

die zig met alle Lichamen / min of meer vermengen / van zig te geven: Set-
tingen zijn zelfs die Lichamen die ons in het geboel de koudste voorkomen;
als de Oerfteenen / ook de Aaielen der zwaare Schepen / die van hare Blor/
of steunfels in het Water worden afgelaten / staan in Kook en Flamme. De
Donderen die meest al door de Blizemen bergesellen / geven Settingenisse van
dese Barstinge der Wolken; welke al schoon zy later tot ons geljoor komen/
om dat het gezigte door de Materie van het eerste Element des Owers eerder
woord aangedaan / 't geen door-zingender en zubrjler is / nogtans in het selbe
ogenblik des tijds met den andren bergeselschap gaant; ja in ordre der Nature
(hoewel in de selbe tijd) zijn die barstingen / en bewegingen de oorzaak van dit
Hemels Ower. Het selbe is zoo doorzingende / dat het door de Aderen
(Pori) van het Oser / en hardhogtigste Metaal opening vind of maakt ende het
Oser (als wy waargenomen hebben in de Wind-overs de de Glasen voor een
Basis of steunfel strekken) wjt een vierkante of diergelijke gestalte / in een ge-
draapde; gelijk die van een Kabel / veranderd ende herfound. Ja de Licha-
men die de zwaarste en meest in een ingezongen zijn; also zy de meeste tegen-
stand bieden; beproeben de meeste preuben van des zelfs ontroeder standelike
kracht. Het schiet wjt den Hemel nederwaars met die znelheid / die geen ander
Doorbeeld in de Oudermanige Wereld heeft; ende vertoord eben diergelijken
gestalte / als een Oerpijl / welke in ontelbare gecrispte en gedraapde Dorsken
opwaars vliegt; also de Blizem na beneden: Daar het ongeluk vald / dat
zy dese of gene Hoffede ofte Hoorschuur treffen / hebben wy / en andren met
ons / in de afstand van geen 3. Mijlen wegs in bintek in eene boornagt te
gelijk drie woungen aan Bzand en ligte Flamme zien staan. De Beesten of
Menschen die daar van geslagen worden / lijden zodanig een Contusie of plet-
teringe waar door het gequeeste deel door een Bestagig Zalpeter aankonds
een Gangrena ofte koud Ower bat ende ongeneeslik is. Geen Dood Lic-
haam van eenig Dee daar door getroffen kan Gegeten worden. Als in een
nare en schriklike Duffernisse; haer helder en schitterend Ligt doorstraald/
kan de alderkloekhartigste Mensche de Hamen te Berge zetten van vrees.
En nogtans doet dat schriklik Ligt de verdoomalde Schepen in de woefte
Oceaan den andren zien / zoo dat het alderschriklikste / de schrik zelfs eenig-
zins matigd. Het woed meest tegen de trooffte Spitsen van Toornen en ver-
heben Gebouwen; niet toelatende dat de Aardwoornen zijn Schackameren
bestepgeren / en wy zig huys komen houden. Hoedanig een wonder van de
Scheppelen Gods het selbe zy / toond ons in veel plaatsen Gods Woord / die
ons nu te passe komen zullen; waarom God zijn ondoorzgrondelijke mogenthe-
den (Job 26.) by een Donder vergelijkt. Immer dat is bysonder aanmerke-
lik / dat de Blizemen hebben verstrekt hoor opnemende omstandigheden van
Gods Heerlikheid / in tweederley versheyden huyshoudingen Gods / namelijk
op den Berg Sinai, in de bevestinge van het Oude Verbond / Exod. 20. En
zoo zijns nu in de huyshoudinge van het N. Testament / omstandigheden van
den glorieusen Genaden-Thoon Jesu Christi / die als zijne strelle Trauw-
en

ten gezwind op zijn wenk zijn bekeken wythoeren. En van de Engelen laat niets grooter by gelijknisse gezegd worden / dan dat God haar maakt tot een vlamme des vyers Ps. 104. Vergelyk nu Apoc. 4:5. Ende van den Throon gingen uyt Blixemen en Donderslagen, &c.

A. Den Blixem is een oploekend Gecken van de ontoegankelijkheid der Heerlikheid onses Zaligen en alleen magtigen Heere, de Coning der Coningen en Heere der Heeren, die een ontoegankelijk ligt bewoond, en die niemand gezien heeft, ofte zien kan. Bzing hier toe 1 Timoth. 6. Vss. 15/ 16. Vergelyken met Apocal. 4: 5.

B. Maar nogtans in Jesu dat waarachtige Ligt van Ligt / ziet men zijn Af-schijnsel, ἀνάγχα Hebr. 1: 3. Vergelyk 2 Corinth. 3: 18. Ende wy alle met ongedekten aangesigte de Heerlikheid des Heeren als in een spiegel aanschouwende, worden na het zelve beeld in gedaante veranderd van Heerlikheid tot Heerlikheid, &c. Vergelyk het bertoog van Christi Heerlikheid / in zijn vlammend aangesigte, en zneeuw witte kleederen, op den Berg / Matth. 17. Vss. 2/ 3/ 4/ 5. &c.

C. Den Blixem is een Zinnebeeld van het schielik doorschitterende Ligt van het Evangelium, tot aan de eynden der Narben / tot op zijn doozluchtige toekomste ten oordeel. Vergelyk Matth. 24. Vss 27. Want gelijk den Blixem uytgaat van het Oosten, ende schijnd in het Westen, alsoo zal ook de toekomste des Zoons des Menschen wesen. Zie met aandagt na / dese zelve Heerlikheid van dat Hemelsche Ligt des Evangeliums op Psal. 50: 3. Uyt Zion de volkomentheyd der schoonheyd verschijnd God blinkende. — Een vyer voor sijn aangezigt zal verteeren, &c. Psal. 97. Vss 4. Zijn Blixemen verligten de Wereld; het Aardrijk zietse, en beeft. De Bergen smelten als wasch voor het aanzigt des Heeren, voor het aanschijn des Heeren der gantscher Aarde. De Hemelen verkonden sijn Gerechtigheyd, en alle Volken sijne eere. Zie hier klaar de toepassing op het ligt des Evangeliums; 't geet van den Genaden Throon uytgaat. Door al zie hier aandagtig na / de dooz-treflike plaats Zach. 9: 13 — 16. In verschepden wythkomsten / zoo tot verstooringe van de Joden ende hare Confusie door het Evangelium des verheerliken Jesu; als tot verligtinge der Conscientien midden in de zwarte duysternissen van het Antichristendom / beschijft het ons de Propheet Habac. 3: 4. Ende daar was een glants als des Ligts, te weten doe de Heerlikheid Christi de Hemelen bedekte, en het Aardrijk vol was van sijn lof. — Ende aangaende de volgende Periode, wanneer de Zonne en Mane stil stonden, ende alle ligt en troost van de Kerke en Politie begaf. . . Met het ligt gingen uwe pijlen daar heenen, met glants uwe blixemende spietse, Vss 11.

D. Wijders meek Ik aan / tweederley werkingen van den Blixem van Gods ligt des onwederstandelijken Woords en Geests, wanneer hy hem daar

door op dese twee manieren wil vernederen. Eerst, Dat hy hem door dat overtuigend ligt der Waarheid in de Conscientie staat / zoo dat hy zijne blindheid genoodsaakt is te erkennen; wanneer hem dat ligt na by werd gebracht / ende door zijne stralen van alle waan van wijsheid werd berooft. Ten anderen, wanneer hy daar door werd genoodsaakt God de Eere te geven / ende zijne Gerechtigheid door een ootmoedig ende verlagen herte in het geloobe te omhelsen en aan te nemen. Wy zullen maar 2. Voorbeelden van het een en het andere hier nederstellen. (a) De waan-wijsheid van der Joden schemer-oogen wierd door het glinsterende aangesigte van Moses zoo verre overtuigd / als hy van den Blixemenden Berg tot haar afquam / dat sy genoodsaakt waren een een Deksel op haar aangezigt te leggen; op dat sy niet sterk mogten zien op de superficie, ofte het voorwerp van 't gezigte van 't geen te niet gedaan zoude worden, 2 Corinth. 3: 15. Welke gewoonte nog ten huidige dage by haar in het lesen van zijne Schriften onderhouden word; haar tot een betuyginge. Zie 2 Corinth. Capit. 3. Eben het zelbe gebeurde Saulus op zijn weg na Damascus, wanneer hy door dit Hemelsch byer nedergeslagen en verblind zijnde / genoodsaakt was zijne lichamelijke en Geestelijke blindheid en onbarmhertigheid te erkennen. Ten tweeden (b) wanneer hy door wars ootmoedigheid en bekeeringe / verligt wierd in zijn verstand / ende geheyligd in zijn Ziele / zoo dat hy in Jesum Christum geloofde / ende als een sonderling geheyligd werking / ja een Blixem zelfs al-omne dat licht bespreyde / Actoz. 26: 18. Om hare oogen te openen, ende haar te bekeeren van de duysternisse tot het ligt; ende vande magt des Satans tot God, &c.

E. Boven al kan Ik niet vergeten / de strijdige werkingen / die den zelven Blixem heeft / ontrent de Godsaligen en de Godloosen. De Godsaligen worden daar door verligt; verquikt / en vertrooft; gelijk wy zeyden dat de siftingeringe van den Blixem onder een zwarte duysternisse / een ligt geest op den weg. Waar toe diend het geene Job van zig zelven getuygd. God deed zijn lanpe over hem schijnen, en hy doorwandelde in zijn ligt de daysternisse, Cap. 29: 3. ende Psal. 138. Wanneer ik wandele midden in de benauwtheyd, maakt gy my levendig &c. Ende Esai. 50: 10. Als hy in de duysternissen wandeld, ende geen licht heeft; dat hy vertrouwe op den Name des Heeren, &c. En Psal. 39: 11. Nog aan de andere zijde zoo komd hier in de laatste aanmerkinge de beduydenisse van den Blixem / genomen boozde alderwaarse oordeelen die God als vperige pijlen van zijnen Thoon afzend / tot het witterste herderf van de Godloosen. Wildt gy letterlijke Voorbeelden; zie met my maar het Hemelsch byer gevallen op die van Sodom en Gomorra / Genes. 19. Cap. Inseghis het zelbe byer verstantende den Hoofman en zijn vijanden; en andermaal een zelbe Hoofman met gelijk gevolg en de zelbe wytkomste 2 Reg. 1: 10. Begeerdt gy 't zelbe in Figuurlijke wijsen van spreken / zie Psal. 18: 15. Hy zond zijn pijlen uyt ende verstroyde; hy vermenigvuldigde zijne Blixemen, ende hy verschriekte. Wederom Psal. 144: 6. Zend uwe pijlen uyt; en verstroyde; Vermenigvuldigd uwe Blixemen

Blixemen ende verstroyde. Zie na onse Bedenkings op desen Psalm. En merk dit nog hoor het laatste aan. De naam-kundigste oordeelen Gods over zijne vanden / zijn / of in de letter / of in de gelijkertijde door Hemels Dyer / en Blixemen / in Gods Woord beschreven. Het oordeel van Sodoma en Gomorra is op die wijs volbragt. Het oordeel over Jerusalem en den Joodschen Staat / is bekend onder een berg brandende van vyer in de Zee geworpen. Apocal. 8. vs 8. Ende aangaande den Antichrist / ende het Roomsche Babel Apoc. 18. Ende hy zal met vyer verbrand worden. En wat hoor een vyer anders / als 't geen God uyt den Hemel zal zenden, en haar verflinden Apocal. 20. Cap. En eyndelick op diergelijke wijze zal ook de Wereld ondergaan 2 Petr. Capit. 3. Wie kan dan nog langer met de ongelooibige Joden / en blinde Papisten zijn oogen sluyten / dat hy niet zoude zien die wettende klaarheid en lusten van overtuigende waarheid des Evangeliums / 't geene nu van de tijden der Apostelen af al-omme door de gantsche Wereld is doorgedrongen. Die nog in die staat van blindheid willen blijven volhardden / en de duysternisse liever hebben dan het Ligt / die hebben zig te verzeekeren / dat so door den Blixem van Gods oordeelen tot in Eeuwigherd zullen geslagen worden.

Blind.

De Oogen werden te recht genaamd de Deuren ende Vensteren van de Zielen, en dat om twee redenen. Door eerst, om dat door de zelve / als door Cristallijne Vensters ofte Ramen de voorwerpen ontfangen worden / en door middel van de Nervi Optici Oogen-zenuen / gebracht in de inbeeldende kragt / en daar in hare indrukseelen zetten; waar door dan in de Ziele aan welcke zy veruont worden bescherpden werkingen en bewegingen onstaan / het zy tot begeerte na dat voorwerp; Het zy tot afkeer van het zelve; en dit alles werd gewrogt / door de weerstraal die het Ligt van het Object in het Ooge schiet. Men kan Carthesius in zijn Dioptrica daar over na zien. Zoo spreeker den Prediker van wanneer zy door Onderdoem zijn berzwaelt Cap. 12: 3. Ende die door de Vensteren zien zullen verduysterd worden. Ten andren, Om dat men ook van buytenden door die glaze Vensters doorgaans kan zien de innerlike gestalte van de Ziele; bysonder daar de driften sterk zijn. Gelyk misnoegen Toorn / Haat / Bijd / Brees / Liefde en begeerte ontrent een sake. Christus moemde by gelijkenisse die ook verder tot het verstand en Oordeel moet overgebracht worden de Keerse des Lichaams is de Ooge; Indien dan uw Ooge eenvoudig is, zoo zal u geheel Lichaam verligt wesen: Maar indien uw Ooge boos is, zal ook geheel u Lichaam duyster wesen. Indien dan het Ligt dat in u is Duysternisse is; hoe groot zal dan de Duysternisse zelve zijn? Vergelyk niet min Prov. 4: 25. De wijze dan nu in de H. Schrift de Ooge is het verstand en Oordeel van onderschepd

scheyd tusschen Goed ende Quaad / alsoo bemaand van waegen 't booznaam Instrument waar door het werkt; zoo volgd dat:

A. **BLINDHEYD** is in een dwalend Oordeel, welke geen onderscheyd kend tusschen goed en quaad / tusschen het aannemelijke of bertwerpelijke; gelijk een Blinde niet kan oordeelen van de Colouren 2 Petr. 1: 9. In welke dese dingen niet zijn, die is Blind, van verre niet ziende. Om dat hy het gebolg tusschen kennisse en Practike der Godsaligheyd geen agt en slaad / en alsoo scheidt dingen die in het oog des Oordeels t'zamen moften werden geboegd / ofte maar confus ziet; gelijk de Blinde als hy eerst een zwak gesigie kreeg / Menschen als Bomen zag wandelen. Dese Blindheyd is allen natuurlijke Menschen eygen; als welcher verstand door Gods Geest niet verligt is / om het eenige ware middel der Zaligheyd te kennen Joan. 9: 41. Ephes. 4: 18. En dese Oogen-zalve is alleen by Christus te hoop Apocal. 3. Cap. Ende ten 3° de verliggende inwendige genade werkt in het herte / ende de eerste Letter ons boorkoud / dat is zelfs de uytwendige dienst des Evangeliums / zoo word men nog al Blinder / zoo dat zelfs de Oogen niet dikke Schellen of Schalen betrocken worden; gelijk in Saulus: Act. 9. Cap. Vergelijk Joan. 9. Ik ben tot een Oordeel in de Wereld gekomen op dat die zien Blind worden &c. De Blixem van dit Ligt pijnigt en verblind de Oogen van die de Duysternisse lieber hebben dan het Ligt. Het geen 3° dan nog door het Schermerligt der nature / ende door kennisse van de Wet zagen; word in haar zelfs ten grooten dele uitgeboost door hare onbersettelike kragt van tegenstand; waar toe den eygen waan en inbeeldinge van Wysherd krachtig mede werken. Zie wederom Joan. 9. Capit. Om dat gy L. zegd wy zien; zoo blijft dan in uwe Zonde. Zoo een droevig Oordeel was de Joden te bozen al gedreygd. Zie Esai. 6: 9. Zegt tot dit Volk horende hoord, maar en verstaat niet; ziende ziet, maar en bemerkt niet. Vergelijk Mat. 13: 14. Joan. 11: 40. Actoz. 28. Cap. 2 Cor. 3: 14. En in die Egyptische Duysternisse tasten de Geestlike Egyptenaren nog dagelij na de wand. Zie Apocal. 8: 12. En in de vijfde Phiole Apocal. 16: 10 / 11. Apt welke bergelijkinge op duydelijk zien zuld / hoe groten over eenkomste de uyerlike plagen van Egypten hebben, met de Geestlike, die uytgestort worden over het Antichristlich Egypten.

B. Maar daar-en-boven / staat wel aan te merken dese ober eenkomste tusschen de tegen-natuurlike ende Geestlike Blindheyd: Dat; gelijkerwijs een die Blind is / heeft een zmettelik geboelen van dese zijn Eendigen staat / alsoo ook booz al een die Geestlik Blind is in het verstand / en aan een verdozen zijn overgeven. Want nademaal daar niet zoeter kan bedagt worden / dan het Ligt booz de kinderen der Menschen. (Zie Eccles. 11: 7. Vorder het Ligt is zoet, ende het is de Oogen goed de Zonne te aanschouwen) alsoo en kan daar ook niet verdrietiger bedagt worden dan de Blindheyd / die den Mensch van het alderaangenamste / dat op de zinnen werken kan berooft. Want

Want dit werk-tuyg der zinnen werkt krachtiger dan al de andze die onder de (Zensus) zinnen bekend zijn; immers meer en nader tot de Reden, en het berstandelike in den Menschje. De Ooilersche Keyfers agten het dan niet regt een ougenade dat men haar niet aanstonds verhoorzd maar spaard tot een bezagtelik en zmettelik Leven / met het verblinden van hare Oogen; waer door haar verder alle hope tot Ampten ende weder krijgen van haar oude waardigheyd is afgezneden. Zijn Kindren te zien, zijn Kinds-kindren te zien, het goede Jerusalems te aanschouwen alle de dagen zijns Levens Psal. 128: 4/ 5/ 6. Het goede des Heeren en zijn Heyl te zien in het Land der Levendigen Psal. 27: 13/ 14. De Menschen te aanschouwen met de inwoonders der Wereld Esai. 38: 11. Ja zijn Verlosser met Job te aanschouwen met zijn eygen Oogen / en niet eens andzen Job 19. Cap. Zijn de zoetigheden niet alleen van het Leven eens Natuurliken Menschje / maar van een Kind des Lichts; die wt het gezigte van Wereldsche dingen / altoos opsteygerd na Hemelische. Om alle dese redenen / kan ik zeggen; dat Gods Geest ons de Blindheyd voorsteld niet alleen als een Zonde / en afwijkinge van de Oorspronkelike Kennisse / die tot Gods Weeld behoord; nogte ook als een gebrek van het Zaligmakende Ligt der Waarheyd / door welk gebrek een Menschje blijft buyten Christus / en zonder kennisse van het eenige middel zijner Verlossinge; maar ook van die droefheyd en zmette / die bersejkingen en angsten / welcke zoo een verblind verstand / ende afgeschroepde Conscientie aandoen en van alle kanten omringen. Dat verstand geeft ons het Waeragtige Ligt Jhesus Christus. In tegendeel zie de elandige staat van de anderen die buyten Christus zijn. Matth. 8: 12. Ende de Kinderen des Coningrijs zullen buyten geworpen worden in de buytenste duysternisse: daer ZAL WEENINGE DER OOGEN ENDE KNERINGE DER TANDEN ZYN. Men kan tot dit oogmerk meer krachtige werdzakingen verzamelen / die wy hier spaaren / om dat wy het vier-kant (Rhombam) of de rayt meynen te hebben op tafel gebragt.

C. Anders kan men ook tot een toe-gifte zeer bequamelik denken / dat de heylige Profetien ons onder de Figure van Duysternisse wijzen tot de rade-loosheyd en verlegendheyd van alle de Menschen / die door haar vleeschlik vernuft / ende getwaande sterkte van haar werelds vertroutwen / enige midde-len bedenken / waar door sy zig van de dreigende gebaaren en onheylen zoeken te ontlaffen: En dese duysternisse is geheel niet ongelijk die van een doonken Menschje / die alles door verglaasde oogen ziet / en belemmerd is van herse-nen; als yemand die slaapt. Lebendig werd ons Gods oordeel over de Joden door zoo een gelijkenisse afgemaald / wy Esai. 28: 1-8. En Jer. 25: 15-18. Men kan die na-zien / om dat wy aandagtige en na-oogende menschen tot dit Werk beroepschen / aan welker eygen betragtinge ook pets moet zijn aanbolen. Ondertusschen zal den Leser niet vergeten hebben hoe de Hoere Jesabel, door haren Toober-Beeker de Koningen der Narden verblind / en doet twynelen en waggelen; gelijk meermaal van ons is aangewesen, Zie Apoc. 17. en 18.

Bloed. *āya.*

Hier door verstaat *It* / en volgens het beste / en minst dubbelzinnige gebruik / en volgens de heylige Schrift in het gemeen / Dat Sapp, waar uyt een Dier eerst voortgebracht / ende dan ook verder opgequeekt wordt. Op welke wijze Paulus zegt (Actoz. 17.) Dat God UYTEEN BLOED het gantche Menschelijke geslagt gemaakt heeft. Op die wijze maakt de voortteeling een band des Bloeds, Ruth. 2. vs 1. En uyt die oorzaak komt dan wijders dat grober Bloed / het geen uyt de gijl, door de gewoone en bekende vaten en der zelver bewegingen / gemaakt wordt / het Lichaam en al des zelfs Ledematen / door grober / en sijnder aderen doorvloeyd / en / vermengd zijnde en aangevoerd door de oorspronkelijke levende Geesten / het selve tot volle gestalte brengd. Het is ons oogmerk niet alhier in der Anatomisten Schryfien te doorgwandelen / daar de letter bloot zoude staan / zonder toepassing. Wy zouden hier ook desen Titel hebben kunnen brengen onder die van Offerande; maar / om datse pers bysonders op haar zelfs heeft / moeten wy hier te plaatsse pers sonderz aanmerken.

I. Tusschen het natuurlijk leven van Menschen / en Onredelijke Dieren / door de beweginge van het BLOED, en is geen onderscheyd. Dit is hare beyder beschrijvinge Genes. 7 : 22. Al wat een Adem des Geests des levens in sijn neusgaten had — is gestorven. Vers 23. Van den Mensche aan tot het Vee. En Cap. 9. vs. 4 / 5. Het vleesch met sijn ZIELE, sijn Bloed, &c. En daar uyt blijkt het dat Moyses beschrijvende in de plaatsse Gen. 2 : 7. alleen het selve natuurlijk leven van den Mensche / het met de selve woorden uytzukt / die hy van de andere dieren gebruikt Genes. 2 : 7. De Heere had den Mensche ingeblasen een adem des levens in sijne neusgaten; alsoo wierd den Mensche tot een levendige Ziele. Zoo dat die Theologanten misseyd zijn / welke dese plaatsse van de Scheppinge der redelijke Ziele verstaan. Maar als hy den Doodslag des Menschen verbied / geeft hy veel hooger reden. Want God heeft den Mensche na sijn Beeld gemaakt, vs 9. Het Beeld Gods kan niet begrepen worden zonder de redelijke Ziele: Al-schoon Moyses (die eygentlijk handeld *περὶ τῶν φαινομένων* van zichtbare dingen) van de selve geen openbaar gewag maakt; gelijk ook niet van de Engelen. Laat ons dan dog het Bloed / ende de Dierlijke Geesten / met dese omsterfliche Ziele; dat is Denkend Wesen; niet vermengen.

II. Volgd oerzulks dat / wanneer het Bloed; in gemelde plaatsse en elders werd genaamd de ziele van een Dier / het zy redelick / het zy onredelick; er het ongerijmd is de Menschen in dat edelste de Ziele, in gemeenen rang zonde

der

ver onderscheyd / met de Beesten te paaren ; Men genoodsaakt is de wyne-
 enantheid van des Menschen Bloed te ontleenen uit de edelheid van den in-
 woonenden Geest / in welke alleen Gods Beeld eygentlijk woonen kan. Daar-
 om het vergieten / niet van de onredelijke / maar des Menschen Bloed / onder
 straffe des Gods verboden is. Want / of al schoon den Mensch / na den val
 ganschelijk Gods Beeld had uitgeschud ; nogtans blijft dit waaragtig ten aan-
 zien van den eersten oorsprong des Menschen : God heeft den Mensch na sijn
 Beeld geschapen. En God kan ook in hem ; en alleen ook in hem dat ver-
 broken Beeld vernieuwen ; in wien hy het gebruik der reden overgelaten heeft ;
 welke betwijft dat hy na Gods Beeld is geschapen / ende nog eenige ruwe linien
 van het zelve in hem oberig zijn. Dog / om dat wy hier alleen tot ons oog-
 merk hebben Voorbeelden ende Zinnebeelden te verhandelen / zoo zullen wy
 ons uit het reeds vast-gefelde daar toe binden overgeboerd.

A. Het eerste is dat gebod / welke Noag , en sijn Nakomelingen ontfan-
 gen hebben / waar in haar verboden word te eeten het Vleesch , met sijn
 Ziele , dat is Bloed (waar van zie Genes. 9. Capit. in de woorden nu zoo ge-
 meld) 't is blytens twijfel een positief gebod / het geene niet volgd uit de ware
 gregtigheid en heyligheid / in welke Gods Beeld bestaat : Daarom zoo be-
 hoord het tot de Willekeurige geboden *dyuata*. Ende / nademaal geen van
 zoodanige Godlijke goedbindens ; bysonder na dat de Belofte Genes. 3. vs 15.
 was ingehomen ; zonder merklike reden van de Alwijse God sijn gegeven /
 zoo kond hier in bedenkinge / van welke zaake dog dit verbod een Zinnebeeld,
 of ook Voorbeeld mag zijn ? Dat is / wat het voer die tegenwoordige tijd
 doe het gegeven wierd leerzaam ; en schadeluwig tegen de toekomende tijd
 bebaate ?

B. Ten tweeden : Wat aangaat het Zinnebeeld / strekkende voer een lesse/
 geschikt na de gelegendheid van de Tijd in welke Noag en de zijnen zig bon-
 den / zoo en kan ik niet verwerpen het gevoelen van de Godgeleerden / welke
 aldus daar van redeneren. Nademaal de Broeder-moorder Cain , in de Oude
 Wereld had gegeven het aldergruwelike Exempel van Menschen-moord en
 Bloedstorting / zoo heeft God in dese Nieuwe Wereld door twee Wetten / als
 door twee schuttingen en heyringen voorzien tegen alle Bloed-dorstigheid ende
 wreedheid. De eerste is als de Pallissade ofte Doornhegge voer de Wal/
 vs 4. Dog het vleesch met sijne Ziele , dat is sijn Bloed en zuld gy niet
 eeten. Waar onder Ik weder in bedenkinge geve / of alleen het Bloed
 afgezonderd van het Vleesch ; van of ook het geronnen Bloed in het versifte
 Vleesch ward verskaan. Tot het eerste zonde Ik overhellen / nademaal het
 Bloed in het versifte niet zoo zeer de Ziele van een Dier / als wel een Ca-
 put mortuum , ofte een gebede van het doobe Vleesch genaamd kan worden.
 En men kan ook niet wel mer reden affuereen / dat God de Noachides al
 voer de Wet Moosis niet die last zonde hebben bezwaard. En in de Wet
 zelfs had het een andere reden het uytgestorte Bloed / van het versifte niet te
 eeten.

eeten. Het eerste was een voorbedagte schenning van de Offeranden des Bloeds aan God geheiligd: Het laatste konde by veel toe-ballen geschieden / die niet ligt te vernijden waren; waar toe dan een gemeene wasschinge na de Wet genoegzaam wierd gekeurd *Lebit. 19. vs. 15/16.* Te meer / aangezien ook blijkt / dat andere Volkren / die bywoonders van Israël waren / in dit stult eenig meerder booz-regt werd gegeven (*Deuter. 14: 21.*) Zoo volgd hier wpt / dat Noags Familie / eer nog de Beschijdenisse was ingekomen / geen minder huyshoud en behoorden te genieten dan die Bredelingsen in Israël: Wilkenlik dat *Lebit. 19: 15/16.* allen den zodanigen de Wet van wasschinge was opgelegd; van welke geen bevel aan Noag is gegeven nog ook aan yemand van de Vadersen booz de Wet Moysis: Dit doet my volkomenlik besuyten / dat alleen het Eeten of Drinken van utgestort Bloed der Noachs Huisgenooten verboden zy. Wpt welke aanmerkinge sjaarder zal worden het oogmerk van het verbod; gelijk strax blyken zal. Nu wanneer God also dese Hegge tegen de Bloed-dorstigheyt had gesteld / zoo heyd hy de Palen van de sterke Wal tegen de Menschen-mooyd; Wie des Menschen Bloed vergiet, diens Bloed zal door een Mensch vergoten worden &c.

Dese Morale aanmerkinge / geeft wel pers / maar en boldoed niet de reden van het verbod / genomen van de Ziele die in het Bloed is: Om welke knoop los te maken / men niet wederom een nietve Morale reden moet bedenken / genomen van de gelijchheyt in de edelheyt van de Substantie van het Bloed / tot des Menschen Bloed ober gebracht / welke dog al boben is wederlegd: Maar men moet een figure / ende dan het Tegenbeeld van de zelve vinden. Maar toe nodig is aan te merken; Dat God in de Offeranden der versoeninge steld een Ziele voor een Ziele, dat is / de Ziele van een Offer-Beest booz de Ziele van een Mensch die een Zondaar is; en daarom / bewijse in het Bloed / op gemelde wyse / de Ziele des Menschen is; gelijk ook van een pder Dier; dog in een rebeloos Dier de Ziele entalik in het Bloed bestaat; maar in een Mensch is een veel edeler Ziele boben die Dierlike / namelijk zijn onsterflichen Geest; zoo volgd dan dese Waarheyt. Dat een Zondaar / die aan Gods Regtvaardigheyt / en Tijdluk, en Eewig Leven verbeurd heeft / door het Slagten en Offren van het Bloed eens Beests booz God betuygd / dat hy het zelve Bloed aan God opdraagd in plaatse van zijne Ziele / tot een onderpand dat hy de waer en dadelike berzoeninge zijner Zonde berwagt in zodanig een holmaakte Offerande / in welke een Heylig en Regtvaardig Mensch / die ook met zenen de waacragtige God is / beyde zijn Ziele ende Lichjaam tot een waer Berzoeninge zijner Zonden op-offre. En alsoo God zelfs zijn gemeente met zijn eygen Bloed verkryge *Act. 20: 28.*

Dit is nu de reden / waarom God; gedurende alle die tijd / in welke eenig Bloed der Offeranden van Beesten / aan hem wierd opgedragen / het Bloed / in welke de Ziele van de Offerande bestond / verboden heeft te nuttigen / om dat hy 't zelve booz zig wilde bewaren en afsonderen van 't gemeene gebuyk / tot een Heylig; Want de Ziele van de Offerande is het Bloed; gelijk

gelijk de Joden zelfs wel hebben aangemerkt. 't Geene God duydelijk betuygde / als hy wel het eten van het Vleesch der Offeranden / maar geensins (onder hoof-straffe) het drinken van haar Bloed heeft toegelaten / Levit. 17: 10. Die eenig Bloed zal gegeten hebben — diens Ziele zal ik uyt het midden zijns Volks uytroeyen. En zie de reden **vs 15.** Want de Ziele des Vleeschs is in het Bloed, daarom Ik het u op den Altaar gegeven hebbe, om over uwe Zielen versoeninge te doen, &c. Zoo dat in dese plaats de eygen reden gegeven word / waarom God dit gebod aan Noach heeft gegeven; gelijk meermaal de eene plaats de andere verklaard. Hoe nu waar is / dat in het Bloed het eygentlike van een Zoen-offrande bestond / kan daar uyt bliken / om dat in de aldervolmaakste offerande na de Wet; welke de jaareljke was / op den grooten verzoendag Kippurim (Levit. 16.) een roode Veerse aan God boerd opgeofferd / welkers bloed alleen in het Heyligdom wierd gedragen / en Huyt en Vleesch huyten verbrand wierden / zoo dat niets daar van gemittigd wierde. Vergelijk **Hebr. 13. Cap.** Daarom den zelven Apostel zegd / dat zonder Bloedstortinge geen vergiffenis geschied, **Cap. 9. vs 22.** Zie het groot onderscheyd in het regen-beeld; in welke de gelobigen nu drinken het Bloed des N. Testaments, voor haar uytgeltort tot vergevinge der zonden, **Matth. 26. Cap.**

Ik en kan hier niet van de hand afwijzen de zeer bedenckelike wage / welke ontstaat uyt de handelingen van de vergaderinge, (ex acts Concilij) van de Apostolen tot Jerusalem, by-gestaan van hare Ouderlingen, als mede seden van de selve vergaderinge; welke handelingen ons **Act. 15. Cap.** omstandig waerden beschreven. Wanneer Paulus en Barnabas medestanders in een selve bedieninge des Evangeliums / onder de Heydenen / tot Antiochien haar bedieninge verhuisden (in welke Stad zig veel ge-Christende Joden onthielden) quamt tot haar uyt Judæa sommigen van gemeinde Joodsche Christenen; die de Besnydenisse als tot de Zaligheyd noodzakelik aandrongen. Dg alsoo nu gemelde Apostelen haar overbloedig berigt hadden gedaan / hoedanige groote werken God dooz haren dienst onder de onbesneden Christenen uyt het Heydentom had gedaan / ende haar de Deure des Geloofs geopend hadde, **Cap. 14. vers 27.** waar uyt noodwendig volgde / dat God zinen D. Gecst ober de Onbesnedenen / zoo wel als de Besnedenen uytstorte; ende onverwidelik ook dit gevolg / dat de zaligheyd aan de Onbesnedenen wierd gegund; zoo haerde dit een stofte van twee-spalt / ende eyschte noodwendig een gemeene vergaderinge; in welke van dese sake wierd gehandelt / en besloten met gemeene toestemminge van de Apostelen, en Ouderlingen, en Broeders (**Cap. 15: 22.**) dat men den Broederen uyt de Heydenen tot Antiochien Syrien, en Silycien, ende in het gemeen allen den Heydenen / geen Jok of last zoude op-leggen; het welke Petrus absoluut verstaet van alle Jok van de Wet Moysis / zonder eenige bepalinge **vers 10.** Ende het blijkt ook klaarlik uyt het beslyt ofte sententie des Synodi / datse niet wilden een anderen last op-leggen dan van noodzakelike dingen **vs 28.** Welke dingen niet en behooren tot de Wet Moysis / al zoo de selve enkele Willekeuren *Synagoga* en geen mozale noodzakelikheden oplegd. Alleen de geboden die uyt Gods Heyligheyd ende eukelighdurende Odi-

nantie bloepen / zijn noodfakelik. Byfonder en kan / buyten tegenfpraak / een Gelobige onder de Heydenen / die niet te doen heeft met de verbinteniſſe die God met Iſraël na den Vleefche heeft gemaakt op den Berg Sinai (ja die door de zelve Wetten van het Jodenendom is afgefonderd ; ende op een nieuwen contract is aangenomen (Jerem. 31.) zodanig een Wet niet warden opgelegd ; heel min als noodfakelik.

En nogtans warden deſe volgende dingen den Broederen onder de Heydenen voor noodfakelik opgelegd : Dats haar onthouden van het geen den Afgoden geofferd is, en van het Blood, en van het verſlikte, ende van Hoererye, *Os 29.* Laat ons eens de God-geleerden die zeer beſchillende gebageen hebben over deſe plaatſe / tot deſe twee foorten brengen.

Wt de naam van de eerſte ränge / ende wel het gemeenſte gevoelen der rechtzinnige God-geleerden zal Ik dit volgende / wt yemand die het eerſt wt Grotty aantekeningen heeft op-geſteld neber-ſtellen. Op vers 20. *Ἀπὸ τῶν ἐπισημαίων τῶν εἰδώλων*, van de dingen die door de Afgoden zijn beſmet. Hier door werd te kennen gegeven / volgens de kragt van het Gzond-woord / de beſmettinge van de ſpijzen die volgens de Wet verboden zijn. Zie Daniel. 1. *Os 8.* Malech 1. *Off. 6/7.* onder welke ſijn de ſpijze en drank die den Afgoden ſijn op-geofferd / gelijk zig de Apoſtelen nader verklaren *Os 29.* In de gemeinde onthoudinge van het Afgoden-offer is alleen / volgens de wt-legginge Pauli / alleen daar toe den Heydenen verboden / ofte voor zoo veel het nuttigen der zelve de gedaante had van een Openbare betugginge van gemeenſchap met den Afgoden ; *1 Corint. 8 : 10.* en *10 : 20/21.* ofte voor zoo verre het zelve in het byfonder den zwakken Broeder mogte aanſtoot geven / *1 Cor. 10 : 28/29.* Rom. 14. *Os 15.*

Wydere op *Os 20.* *καὶ τῆς πορνείας*, Ende van Hoererye. In deſe plaatſe en warden niet verſtaan de openlike gewoonte van Hoereryen / of ook de overſpeelen / over welke men onder de Gelobigen niet konde twiſſen of ſij verboden waren (volgens de Wet) maar werd verſtaan een enkele Hoererye / welke den Heydenen doorgaans veroorloft was ; dog die den Joden ; ende den beſcheidenſten onder den Heydenen voor veragtelik gehouden wierd ; maar den Chriſtinen abſoluut verboden word / *1 Cor. 6 : 13/ 14/ 15/ 16/ Et.*

Wydere *καὶ τῆς πινεῖς, καὶ τῆς ἀμυαῖς*. Ende van het verſlikte, ende van Blood. Daar van moeten wy eben 't zelve zeggen 't geen van de beſmettinge door den Afgoden is geſegd ; namelijk ; dat het eten van de zelve den Chriſtinen onbeſchillende is ; maar dat het afhouden van de zelve den zelve / alleen in gebal van argerniſſe is verboden ; 't geen den Apoſtel leert / wanneer hy zegd dat niets in zig zelve onreyn is, Rom. 14. *Off. 14-20.* en dat alles den reynen reyn is ; Titum 1 : 15. Ende dat de Chriſtinen alles mogten nuttigen dat in de Vleefch Halle verkogt wierd *1 Corint. 10. Os 25.* En hier ſtaet geenſins tegen het gebod Genef. 9. *Os 4.* Van geen Vleefch met Blood te eten.

Daar na werpt den Auteur Daniel Brenius zig een zwarigherd voor.
 Daarom

Waarom dog den **H. Geest** zoo veel aan de zwaargheid der Joden heeft willen toegeven / dat hy den Heydenen zelfs van het verstaakte te Eten verboden heeft / daar hy nogtans het selve aan de Jooders en Bewoonders met de Joden heeft toegelaten **Deut. 14: 21.** Waar op hy antwoord. 1. Om dat de bekeerde Christenen / nu onder de Joden niet meer als Barmdelingen en bywoonders / maar als Burgers van een selve gemene staat wierden gehouden. Ten 2. Om dat in gemelde plaats alleen het verstaakte den Barmdeling werd toegelaten / maar geenzins het Bloed benebens het Vleesch **Levit. 17: 10/ 11/ 12.** Want anders is ook in het verstaakte barmdelinge tusschen Vleesch en Bloed ; dog dan werd dat Bloed als een gedeelte van het Vleesch / ende niet afgezonderd genuttigt.

Dog door geen van beyden werd de zwaargheid weg genomen. Niet door het eerste, want de bekeerde Christenen waren Burgers van een Jerusalem dat niet dienstaar, maar vry was : Ende het honde den Joden niet meer argeren dat zy 't verstaakte aten / dan dat de Joden-genooten het selve aten : Te meer / also dan de nieuwe gekristonde Heydenen meer jolt zoude zijn opgelegd / dan die voor de komste Christi Joden-genooten waren tegen het oogmerk der Synodi : 't welck de Wyshyde aandrong / en Bevestigde. Niet het twedes ; want het verstaakte en kan hier niet anders genomen worden dan in onderscheydinge van Bloed, te weten welck Bloed gezien werd afgescheyden van het Vleesch. En zoo blijft dan de voorgevoopen zwaargheid in haar geheel ; Daarom den Christenen het verstaakte meer verboden word / dan een Joden-genoot / ofte ten minsten bywoonder by de Joden.

Dit is immer zeker / dat het afschaffen van de Besnijdenisse ; het welck het eygen Hooft-stuk was / 't geene hier in dit Apostolisch Concilium in geschil quam / ook in sloot het te niet doen van de gantsche Wet Moses ; gelijc het onderhouden van de selve / de Dienstaarheid aan die gantsche Wet insloot **Gal. 5: 3.** Zoo dan de Besnijdenisse zijnde verworpen / zoo volgd dat alle Jolt werd te niet gedaan ; gelijc zoo dubbelik getuygd word **Act. 15. vs 10.** Hoe is het dan bedenckelik dat de Apostelen / tot wegneminge van de argernisse der Joden / dit gebod des Wets waar in de kern des zelfs bestond / van den Hals der Gekristonde Heydenen zouden afgevoopen hebben ; ende nogtans de andre Ordinantie van de Wet van minder aanstoot ; gelijc die van het Verstaakte ende Bloed zouden hebben geboden te onderhouden ; en dat wel onder den Titel van noodzakelike dingen ? En daar-en-boven is het wel gezegd / maar niet bewesen / dat het oogmerk des Synodi zy geweest pers te resolveren ten geballe van de misnoegde Joden ; welken sy (zoo zy de nood dwang der Besnijdenisse veroordeelden) gelijc zy deden / die noemde een Jolt niet en konden te breiden stellen met het toegeven van eenige dingen van heel minder aangelegentheyd ? Waar toe dan dese mede gaandheyd of Condescendentie ?

De zwaargheid werd nog groter ; wanneer wy aanmerken ; dat / sidiert de Synodus ten geballe van de Joden had willen besluten zy dan de besnijdenisse ja immers moest hebben toegegeven ; alsoo men aanstonds na het houden

houden des Concils leest / dat Paulus om der Joden wille / in de Persoon Timothei daar in toe-gaf Cap. 16. Hff. 1/2/3. en waarom dan daar in niet zoo wel aan den Joden gegeven; (van wegen de gemene stigtinge) dan in de zaak van het verlikte en het Bloed? en waarom daar ook geen Canon van gemaakt? of waarom ook niet van het niet eien van Varkens Vleesch; het geen zulke een schrik is voor den Joden? ofte ook van den Sabbath? waar op de Joden zoo zeer staan / en onrent welk Hoofst-stuk Paulus de Judaizerende Christenen expresselijk wederlegd Coloss. 2. Cap?

Maar / boden alles komt hier in rijpe aanmerkinge; dat / zoo Joden / als Christenen een groot onderscheyd maken / tusschen geboden Gods / die wyt hare eynen natuure (dat is Gods Heerlyghed en Gerechtigheyt) van een altoos duurende zedighed zijn; ende tusschen geboden die van Gods enke Willekeur af-hangen; alsoo dat het ten hoogsten ongevoerchelyk zoude zijn dat in een Apostolische vergaderinge / Canons van die twee zoo verscheyden natuure zouden vermengd zijn / als of zy tot een zelve geslagte behoorden: gelijk de Hoererye; ende het eeten van 't verlikte / en van Bloed; ende dat te zamen / onder den zelven Titel van noodzakelike dingen van welke men zig moste afhouden. Immers is alle Hoererye van wat soorte die ook zy / stydig tegen het 7de. Gebod. Ende dewijle de Apostelen; volgende hares Meesters J. Christi lesse / de Polygamie dat is een Huwelik van een Man / met meer dan ene Vrouw / dook voor Hoererye houden. (Zie Matth. 19. Hff. 5/6. en 1 Corinth. 7. Hs 2.) ende de Joden niet anders dan door bedwang van Politieke Wetten over-heerd zijnde / haer aan dit verbod hielden / daar zy anders de zaak zelfs onverschuilende agteden; zoo en konde den Joden niet alleen door dit verbod niets met alle woorden gegund / maar een nieuwe stoffe van stofst voor haer voorgewende bysheyd werden voorgelozpen. En wie heeft ons dog geleerd / dat maar een zekere soorte / en niet ALLE Hoererye door dit Apostolisch en Kerken beslyt is verboden? De Apostelen gebruikten immer het woord Hoererye zoo algemeen / dat het alle zonde van Onkuyfheyt / zelfs Bloedschande inslyt. Zie 1 Corinth. 5. Hs 1. en 7. Hff. 2-9. Ende wanneer heeft op een Heyden een enkel Hoerereeder voor een eerlik en zedig Man gehouden? En was het niet Ovidius die ter sake van zijn Minne-schrift, 't geen tot die schemis geoordeeld wierd aanlepding te geben van Augustus is verbannen? Hoe zoude dan dit Concilium den Joden stoffe hebben gegeben te denken / dat hare Christenen onder de Heydenen zulke niet voor zekere hielden; veel min datse haer het verbod van Hoererye zouden hebben gebracht in de zelve range met de gemelde Willekeuren *deymala* van het verlikte, en bloed; gelijk als of zy den Joden wilden doen gelooven / Dat het niet tegen de natuurlijke / maar alleen tegen de Mosaische Wetten streef / te Hoereren. Het is bergeefs hier wyblugt te maken; met te zeggen; Dat wel meer in de Mosaische Wetten Morale en Positive geboden worden vermengd? Dewijle het hemmelik is / dat de Canons of regels / na welke de Joodsche staat was geboord / haer tot onderhoudinge van die beyde geboden verpligte / en dat dikmaal de willekeurige geboden haer fundament hadden in de zedige: Maar Christus heeft zijn Volk voorgeschre-

ken een Gods-dienst in Geest en waarheyd : dese stond het Concilium toe te hand-haben.

Wijders kan Ik niet boben gemelde geloerde Mannen zeer wel aanmercken / dat onder de woorden Noodsakelike dingen tweederley zaken behooren ; ofte die uyt haar zedige of Morale natuure zodanig zijn ; gelijk daar zijn alle de thien Geboden / uytgenomen den Joodschen Sabbath ; ofte die by een gebolg / uyt kragt van de gemeene ordre en stigtinge (dat is uyt de Wet der Liefde) noodzakelikh zijn. Ende dat het verbod van Hoererye uyt den eersten hoofde altoos ; ende dat van het eten van Afgoden-offer , ende verslikte , en bloed , uyt de tweede reden / hoor een tijd konde noodzakelikh zijn. Maar dog op de laatste wyse van noodzakelikhheyt uyt kragt van de Wet der liefde / heeft ook Paulus Timotheum bescreven (hoe-wel in de Persoon van Titus die noodzakelikhheyt op-hield ; en de Wet van de Evangelische by-hield de oberhand hield / om der verspieters wille Galat. 2. vs 3.) En zoo zoude men dan (volgens het gevoelen van die Mannen) de resolutie des Concilij aangaande het verslikte en bloed , ook in de zelve range niet de Besnydenisse moeten stellen ; zoo dat de uytspzake most zijn Besnyd u , indien de Wet der Liefde , en noodzakelikhheyt dat vereyscht. Dit alleen / of bodnamelikh konde aan den Joden genoegeu geden. Dat men zegd / de Besnydenisse was een geheele verloochening van het Christendom / zoo zy hoor noodzakelikh wierd op-gedrongen ; kan ik ook zeggen van het verslikte , en bloed , die nogtans in dit Concilium hoor noodzakelikh werden gehouden. Antwoord op berder datse niet meer noodzakelikh waren ; als die verbintnisse van de liefde en stigtinge op-hield / en de Christelike by-hield hoierd weder gesproken ; zoo zeg Ik / dat de onthoudinge van de zelve van niet alleen niet noodzakelikh maar zelfs verboden was / en dat men zijn by-hield moste gebruiken / en berder : zoo zegge Ik dan / dat voor eerst , dat op de zelve wyse daar hoor de Hoererye haar Advocaten en Hoofstanders konde binden alsoo de Joden de Polygamye , die een zoorte was van Hoererye hoorstonden ; als niet sijndig tegen de Wet der Zeden / volgens haar geboulen / en daarom hoor dit besnyd wierden aangeleyd om te gelooben dat de Hoererye onder de range van die dingen welke alleen mosten nagelaten worden wegens de gemeene stigtinge moet gesteld worden. En anderen , dat het niet behooren kan worden / dat het verbod van het verslikte ende bloed / in het Concilium hoor zenige uytblugt is bepaald ; en dat de Hypothesis onbass is / dat het Concilium ontrent het gebal van het stigtelike of onstigtelike ; Neen maar enkel ontrent het noodzakelike is besig geweest : het welke ; wanneer het niet werd bepaald tot dese of geene geballen van liefde en stigtinge ; en niet de Hoererye werd gepaard / hoor een Eeuwige Wet moet gehouden worden. En wat hoor een besonder Concilium / of algemeen Synodus kan dog dese absolute berklaringe des Apostolischen Concily veranderen ? Waarom moeten wy ons ook nu nog niet af-houden van het verslikte en bloed , daar nog hedensdaags veel zwakke Christenen hoor der zelve gebruik worden geargerd ? Ende ten derden het is zeer aanmerkelikh dat in

Actoz. 15. Cap. de Hoererye niet met studie eerst / of laastt maar in een barmhertigde range met het verslikte en bloed word t'zamen gevoegd. Zie vs 20. waar wt blijkt / dat en Hoererye en Afgoden-offer, en verslikte, en Bloed tot een zelve range behooren; ofte zy moeten dan al t'zamen Moraal, of Positiif zijn.

Daar bald nog pets te zeggen hoor 't gemeen geboelen / Panclisch dat met die woorden des Concijs vs 28. Want het heeft den H. Geest en ons goed gedagd u-L. geen meerder last op te leggen, dan dese noodzakelike dingen die dan albaar barmhertig worden; inners pets lastig schijnd op-gelegd te worden hoor die tijd ten geballe van de Joden; maar egter ook niet meerder als dat reeds is genoemd: want die zegd geen meerderen last (*μὴδὲν πλέον ἐλάττω*) die staat toe eenigen last. Daar op antwoorde Ik hoor eerst dat dan ook het verbod van Hoererye / 't geen immer Moraal is (volgens dese grond) ook moet onder de lasten werden gerekend. Maar ten tweeden geen meerder last word vs 10. verklaard door gantsch geen Jok ofte belastinge die volgdte wt een Wet / die zy nogte de Waderen niet hadden konnen dragen: die nu op-legt een last / en raakt niet, en smaakt niet, &c. die legt een meerderen last op / dan den last / en het Jok Christ. Geen meerder dan is te zeggen geen andere hoben de Geboden Christi.

Wijders / zeggen de God-geleerden: Dogtans ook den Apostel verbied den zwakken Broeders te argeren woegens de Spijse / 1 Cozint. 7. Rom. 14. Cap. Zoo kan dan dese Wet op dit gebal zien? Ik antwoorde / dat hier bestoren word van het Concilium niet in het gebal van enig zwak Broeder die nog ten hollen van zijn byzheyd niet verskerd en is / maar tegen de geenen die God versogten vs 10. aan welken dan in geen gebal mogt worden toegegeven. Daar en hoben zoo en mogt men ook in zodanig een gebal in de sake der Besnydenisse (als reeds is gesegd) geen zwakke ergeren. En wat van / moet men zeg Ik wederom de Hoererye na-laten / om niemand van de zwakke Broeders te argeren? Paulus geeft 'er wel duydellik andere reden van / 1 Theffal. 4. vs. 3 / 4.

Om niet langer den Lezer in bedenkinge te laten / zoo zal Ik rondelikt met Dr. Spencerus verklaren van meyninge te zijn / Dat alle dese verscheyden Tedekens van Afgoden-offer, van verslikte, en bloed, en Hoererye t'zamen tot een zelve gebod / dat is de vernydninge van alle Afgoden-dienst; ende gemeynschap met de Afgoden moeten worden betrokken / zoo datse alle t'zamen van een zelve Moraliteyt zijn; waar van Ik een korte openinge wt gemelde Nuteur / die gestaast is met het getuygenisse van verscheyden Oude en Nieuwe Kerken Leeraars / ja zelfs met de nader verklaringen der Heylige Apostelen zal ter neder stellen.

Wooz Eerst is klaar / Dat alle besmettinge van de Afgoden *ἀλισγημα*, rakende de dingen die gegeten ofte gedronken / ofte andersins gehandeld worden / onrent der Afgoden-offranden ende Tafelen (welke t'zamen wtgedrukt worden door het woord *ἀλισγημα*) een afschuwelike saake is hoor een Christen /

Christen / die door openbare beeldenisse zijns Beloofs zig van de Afgoden-dienst afgescheiden heeft ; ende overzulkis niet de zelve de alderminste gemeenschap niet en behoort te hebben / 1 Corint. 10. Eff. 20/ 21. het geene de Heydenen offeren , offeren zy den Duyvelen , en niet Gode : ende Ik en wil niet dat gy met de Duyvelen gemeenschap hebt , &c.

Ten tweeden zegge Ik : Dat dit is het zelve 't geene geoordeeld moet worden / uyt kraegt van de Morale , ende eeuwigdurende Wet den Joden als noodzakelijk toegestaan te zijn in dit Apostolische Concilium ; op dat zy zig niet mogten argeren aan de nieuw bekeerde Christenen. Nademaal daar geen grooter gelegentheid van aanstoot konde voortvallen / dan die / welke voortquam den Heydenen die Gekristend waren / van hare Vrouwen / Vaders / Moeders / Schoon-Vaders / &c. om op hare Feest-dagen / den Afgoden gewijd / van hare Offeranden te eten / en aan een zelve Tafel zig te bereuigen / in alle ongebondenheden. Ende in zoodanig een gezonden zin / seldt dit Apostolisch besluit een Beprincing tegen alle Bacchanalia Feesten van haren af God Bacchus , ofte alle maaltijden die by gelegentheid van een Afgoden offer gehouden wierden ; op welke dan de Vrienden den anderen noodigden / ende niet dan op een gewoone wijze uytgelaten waren. Daar en konde den Joden geen grooter aanstoot voortgelopen worden dan dese ; alsof zy alle Heydenische Afgoden-dienst / ter Dood toe / weder-stonden. Most men dan haar uyt de handen wringen de Dood-dwang van hare Bestydenisse ; men most dan ook aan haar verklaren en verskeren / dat men verstaakte zijne / en zijner Vadersen Afgoden / en Huis-goden / en alle gemeenschap met de zelve.

Ten darden , nu komt het aan op de zoorten van die dingen welke wegens den Afgoden zijn besmet *divorjuales*. Daar in moet werden getoond / dat / het wyle werk der HOERERYE van alle zoorte ('t geene het eerste is dat op de Besmeringe door de Afgoden in rangen volgt Op 20.) ende van het VERSTIKTE , en het BLOED de eygentlike Stoffen zijn / in welke de Afgoderen hare werkzaamheid oefende. Hoort dan de eygen woorden van onsen (in dit stuk geprefen) Nature.

(2) Allerhande zoorte van HOERERYE was een tekén van de Afgoderen ; nademaal van ouds de Afgoden-dienaars , zig onder de oefening van haar Dienst zeer overdadig in Hoereryen en Overspelen uytstorteden : Want indien wy wat van na by de staat van de Afgoderen der Ouden aanschouwen , zoo zullen wy zien , dat alle hare instellingen daar toe waren gerigt op dat zy de wel-lust mogten aansteken ; ten eynde de Afgoden-Dienaars alle zoorte van wel-lust vryelik mogten pleegen. Want zelfs hare Goden waren de Hoofden van hare wyle Onkruysheyd ; alsof dat *Jupiters* Overspelen ; de minne van *Venus* , de dertelheden van *Cupido* , de openbare Hoeren-jagt van *Flora* , de sehennissen van *Priapus* , de dronkenschap van *Bacchus* , de menschen als door zoo veel prikkelen tot Hoerery hebben aangebit. Het is ammentelk 't geene wy hebben gesegd in de Historie van Bileam ; dat den zelden wilschen verleyde / met Israël aan te looken tot den

den schandigen Afgoden-dienst der Moabiten haar ook met eenen inwikkeld in de buyle daad van Hoererij; en is wel van anderen aangemerkt / dat zulke Hoeren-winkels waren Cellen, in welke men in duyster de wel lust pleegde / als een aankleef van de Afgoderij. Daar toe strekten hare Tempelen die gesloten ende half duyster waren, op dat niemand onversiens in haar gruwelen mogt in-breken; haar Bossen met digte en schaduwagtige Boomen beset, die haar op den middag zelfs de alderaangenaamste duysternisse verschaften. Daarom als *Tertullianus* de Afgodery sprekende invoerd, zegd zy (*Lib. de Pudic. Cap. 5.*) Ik Afgoden-dienst geef dikmaal goede gelegentheyd tot Overspel: Dit weten mijne Bosschen wel, en mijn Bergen, en mijne levende Wateren, ja zelfs mijn Tempels in de Steden die wy ons versorgen; als waar het tot verstooringe van de Tucht. *Ih* kan ook niet anders zien / ofte *Paulus* hoegd dese dingen zoo te zamen uit de hooft *Text* *Exod. 32. vs 6.* in zijn *1 Corinth. 10:7.* En word geen Afgoden-dienaars; gelijk zommigen van haar; gelijk geschreven is; het Volk sat neder om te eten en te drinken, en stond op om te SPEELEN. *Pamelik* / dat hy door eten en drinken uytdukt de Afgoden maaltijden over het Vleesch gehouden; ende door speelen de buyle vleeschelike wel-lust; volgens het gelijke exempel gegeven in *Bileams* Historie.

(b) *Stoud* nu ook het tweede te bevijsen / *Pamelik* / dat het verbod van het verslikte te nuttigen niet en ziet op de Joodsche Wet tegen het verslikte / maar op de Heydensche gewoonte van het eten van 't Vleesch / nebens het Bloed; ter eeren van de Afgoden. Laat ons den Auteurs Duijts doen spreken / *P. 452. B. 4.*

Niet alleen het eten van het bloed, maar ook van het verslikte wierd eertijds gehouden voor een loofse en merk-teken van gemeenschap met de Duyvelen, om drie redenen: *Eerst* om dat het gemeen gevoelen was, dat men op die wijze van het verslikte etende met die Geesten gemeenschap had; dewijle men dan het Vleesch met het Bloed t'zamen at, ende het by haar geloofd wierd dat het bloed de spijsse van die Geesten was. *Ten tweede*, om dat zelfs het verslikken van een Dier (in de plaats van een wettige slagtinge) was een zekre wijze van op-offeren; waar toe het getuygenisse van *Srrabo* geld, die ook verzekerd dat de oude Indianen alleen aan hare Goden het verslikte offerden. *Ten derde*, daar by komt, dat het bloed het mogt dan uytgesloort zijn, of in de Vaten gestremd, een Heylige zake was ter eeren van die *Δαιμονες* Geesten. Dese reden is de selve met de eerste; en het is 't gebrek van onsen Geleerden Auteurs dat hy wat *Cal-vijl* is.

(c) *Wat* het BLOED aangaat; hoor wederom onsen Auteurs. Het eten van Bloed wierd in oude Eeuwen gehouden voor een zeker merk-teken van gemeenschap met de Geesten — en moet waargenomen werden, Dat niet alleen Heydenen, maar ook de Christenen hebben geoordeeld, dat de Duyvelen (de Heydenen houden het woord *Δαιμονες* voor eerlijk / in de betydtinge van Geesten die in geen Lichamen inwoonen; de Christenen / het exempel

exempel Pauli volgende / hoor Duyvelen) Bloed nuttigen, voor haar aas. Waar toe hy aantrekt de geurgeniffen van de Heidenen Lucianus en Porphyrius; en der Christenen onder de Joden Origenes, Tertullianus, Minutius, Athenagoras welke by hem kunnen nagesien worden / ende van ons niet worden gewraakt / ook van de Joden; als Maimonides.

Wy dinkt dan dat het by den Auteur wel is aangemerkt / Dat het woord *Αλισγηματα* als ook van *ειδωλοδοξα* *Alisgēmata*, Eidooolothuta. Beduydende de besmettinge van wegen die dingen welke den Afgoden zijn opgeofferd; alhier in dit verbod behooren als het Genus ofte generaaale Geslagte aangemerkt te worden; ende de volgende / namelijk / Hoererye het verlikte, en Bloed als de verscheyden soorten / onder welke de eerste Christenen / tot aergernisse der Joden en der zwakke Broederen / zig dese smette aantreben. Zelfs heeft dit den Geleerden Beza behaagd / die zegt / Wat zoude ons beletten het woord *Αλισγηματα* besmettingen hier van neutros te herhalen / alsoo dat het in den zin beduyde / wy meenen van zulke besmettingen die het Afgoden-offer, Hoererye, Verlikte en Bloed veroorzaken: In die zin behoort alles tot een zelbe zaak ende oogmerk / namelijk het blicden van alle Afgoderye; om welcher wille alhier alleen speciaal de Hoererye verboden word / die anders in hare natuure zelfs Moraliter zediglijk verboden is / ende hier niet speciaal behoefde verboden te worden; alsoo weynig als de Dood-slag / Leugen-taale / ofte eenig ander gebod. En wanneer men dan wel agt geeft / wt welke oorfsake / ende in welke t'zamen-hang een Zonde verboden word; waar wt volgen zal / dat Synodale Wetten en besluypen tegen zoodanige dingen / zoo als zy in desen Band werden genomen / nu / daar de Afgoderye van de woeste Heiden in den Ban is gedaen van veel eeuwen af / onnodig zijn; ende alleen overblijft de Wet van de Liefde en dienst des Eerigen waaragtigen Gods / en zijns Zoons Jesu Christi de repenheyd onser Herten ende Lichamen ende de stigtinge des Raasten.

*Bloeyzen nevens Bladeren, gelijk aldaar op zijn plaats
is gewaarschouwd, breng tot de Tuul Boom;
en des zelfs aanbehooren.*

Bluffchen.

Dit is een gelijkenisse; genomen van de wachtinge eenes / die het Dier; 't zy smelende; 't zy glimmende; 't zy blammende dempt ende t'onderbrengd. Het zy door kragt van het Water / het zy door de lugt / of adem / 't zy door dampelinge onder Hardsehe stoffen / waar door het gesmoozd word. In de natuure is eerst aantmercklik / dat dese drie genoemde stoffen

Elementa, srijdige Werkingen ontrent het Oyer oefenen/ of lieber dooy meerder ofte minder ingespannen Werkingen / srijdige gebolgen veroorzaken. Het Water bluscht het Oyer upt in het Huys-Oyer; het steekt het aan; ofte immer geeft het groter kragt in de Zmits Holen / om dat het in de Pori (openingen van de zelve) het al te blugtig Oyer besloten houdt / en alsoo te meerder kragt en woerkinge veroorzaakt. Den Adem of de Lucht bluscht een Blannende Keerse upt / ende ontsteekt de zelve glimmende wederom in Blannende. De eenparige doozdringende Wind (gelijk de Ooste) legd haast een gantsche Stad in de Blannende. De volberende Storm-wind kanse zontijds weg ja-gen. De Waerdsche stoffen doben het Oyer; dog zy doen het in de helen der Bergen niet alleen te langer bewaard worden; maar ook niet grooter geweld wyboosten / zoo dat het sterker word door tegenstrijdige Oeffeningen van zijn kragt. Ja het eene Oyer (by exempel) van de Sonne sterk schijnende / kan de Blannende van een Kaarffe dempen. Zoo oberwind de groter beweginge de mindre. Een God-gelerde zal niet Wijsheyt alle dese en nog meer aanmerkingen / daar dis te passe konnen kunnen niet zonder aardigheyt en Drugt toepassen.

Het Blusschen heeft twee beduydenissen; een ten Goede / en een ten Quade.

A. Ten goede beduyd het; zoo aan de zijde Gods / als des Menschen de Regtbaardige graanschap Gods / en des zelve werkingen die dat Oyer aanblassen dempen. Zie 2 Reg. 22: 17. Mijn grimmigheyt zal aangesteken worden tegen dese Plaatsen, ende zal niet uytgebluscht worden. Dergelijc Esai. 1: 31. en 34: 9/ 10. en 43: 17. en 66: 24. Jerem. 4: 4. en 7: 20. en 21: 12. Ezech. 20: 47. Amos 5: 6. In welke plaatsen alle het uytblusschen als het grootste Goed geweygerd word aan zijn tegenpartijders / die zijn Toorn berwekt hadden. Hoe dit uytblusschen door waere berederinge aan de zijde des Menschen geschied. Zie dat 2 Chron. 34: 27. (Het Oyer van quaad gaat ook upt by gebrek van stoffe. Zie Job. 26: 20. Allers geen Hout is gaat het Vyer uyt, en allers geen Oorblander is word het gekijf gestild.) Ende is wanneer God te niet doet aan zijne zijde de hitigheyt zijns Toorns over zijn Volk, dan is dat Vyer gedempt. Zie Psalm 85: 5. Dergelijc Esai. 27: 4/ 5.

B. In een quade beduydenisse werd ook het Uytblusschen opgenomen; Dat is in een beduydenisse van eenig quaad; Het dan op dit volgende.

(a) God Allmagtig kastijd zijn Kindren met haar Lampe uyt te blusschen, dat is haar tijdelik welbaren / bestaende in bermenigbuldinge van natomelingen; middelen om die te doen bestaan en alles wat tot bebestinge en aanzien van een Huyshouden van noden is; in de Wereld te doen ophouden; Dit heeft denouden Dromen / dog lassen Man Eli wel droefig onderbonden 1 Sam. 4: 18/ 19. Ende is wel gevat van de Thekoytische Dromme 2 Sam. 14. Welke willende Absalon, als een nietwe Blannende Lampe sparen

sparen ten besten van het Huis Davids, aldus spreekt. Alsoo zullen zy mijne Koole, die overgebleven is uytblussen, op dat zy mijnen Man geen name nog overblijffel laten op den Aardbodem. Vergelyk 2 Sam. 21 : 17.

(b) God straft de Godlosen, uyblasende door zijn Oordelen ende gertigen / alle hare Wereldsehe glooy en luster door welke zy onderzuktten zijn Volk / en zijn Name lasterden. Ook de ydle glooy van alle waan van erget Sererchtigheyt. Zie Esai. 40. vs 7. Het Gras verdorret de Bloeme vald af als de Geest des Heeren daar in blaafd. 't Gene dan aan de zijde van zijn Volk wel goed is; ja een groot goed / dog door de Vyanden een groot quaad / tot haar gantsche uytroeinghe. Zie Job 18 : 5 / 6. Ja het ligt der Godlosen zal uytegebluscht werden, en de vonke zijns Vyers en zal niet glinsteren — het Licht zal verduyfteren in zijne Tente, ende zijn Lampe zal over hem uytegebluscht worden. Eben de zelve spreuke geuyptit hy Capit. 21 : 17. en Salomo Prov. 13 : 9. ende 20 : 20. en 24 : 20. Zie Psal. 118 : 12. Alle Heydenen hadden my omringd — zy zijn uytegebluscht als een Doornen Vyer. Ezech. 32 : 7. Eggend God zig zelfs die daad toe. Ende als ik u zal uytblusschen &c.

(c) Emdelikt beduyt het een quade en Zondige daad / waar door jemand het Vyer van Gods H. Geest / ende Gaben in zig zelfs ofte in andren demyt ende in zijn werkinge tegenstaat. Waar tegen wy in de Figure geschild vinden de hoede die God dweg / op dat de Lampe die op den Goudenen Handelaar stond / den gantschen Dag moog Vyanden / ende niet uytegebluscht worden Exod. 27. vs 21. Levit. 24. vs 3. 2 Chron. 13. vs 11. Zie de uytleginge van het voorbeeld 1 Theff. 5. vers. 19 / 20. En bluscht de geest niet uyt — en veragt de Prophetie niet. Wat wil ook anders het Zinnebeeld Apocal. 4. vs 5. Ende zeven vyerige Lampen waren brandende door Gods Throon; welke zijn de zeven Geesten Gods &c.

Bok Geyten Bok. שׁוּר

Dit Gedierte / menigmaal in de Herlige Schriftuure genoemd en ons wel bekend / word op 3 wijsen onse gedagten voorgelwoopen. Eerst door soo veel het in de Levitische Ofranden als een Sacrificie ons voorkomt (zie maar Levit. 16. vs 14.) Ten tweeden soo veel het ons Emblematicie Zinnebeeldig voorkomt / in een goede ofte quade beduydenisse. Ten derden Mechanicie soo als het een werking is in de Timmerkunst; ofte ook den krijg. Van de eerste aanmerkinge sal zijn plaats zijn in de Titel Ofranden. Van de tweede sullen wy iets zeggen; en met de derde besuyten.

Een Bok die een sterk Dier is / onaangenaam in reuk / ende wyed in zmaak; nog meer dan veel andere mannekens onder de vier-boetige Dieren; 't geen ook niet wel by de Schapen aard. Door zijn stubbighed ende stoutaghtigheyt / is een Zinnebeeld meest in quade beduydinge; en alsmen die volgens

gens het netste gebruik der Heilige Schryfure sal beschryben / zoo kerbeeld hy een huychelaar en geveynsde. Ten andren ook een besmettelik. Ten derden een stootig ende dwingend mensche / die het meesterschap oesend.

A. In een quade zin (a) een huychelaar en geveynsde, om dat hy zig geerne in het midden van Schapen / Lammeren / en ander onnosfel vee in de kudde vermengd / waar door dan (b) onstaat dat hy door zijn sterken adem en andere soorten van besmettingen (die de natuurkundigen op tellen / schadelik is. De vermaarde Brunjerinus zegd dat dit gebierte nooyd zonder koozts is. Vid. Johnston. Hoe veel hatiger is dan de voort teeling van het ander vee met dit hitzig dier. Alsoo komd dan noodzakelik den Herder tot het scheidn van de Schapen van de Bokken gedrongen te worden / daar toe strekken de plaatsen Ezech. 34. vs 17. Want gy ó mijne Schapen, (spreekt de Heere,) zie ik sal regten tussen kleynder en kleyn Vee, tussen de Rammen, en de Bokken Matth. 25. vs 32. Hy salse van den andren scheidn, gelyk de Herder de Schapen van de Bocken scheid, &c. En de Bocken tot zijn linkerhand setten. (c) Eyndelik komd hy door als een Zinnebeeld van een stooter / guetser en onderdrukker van de Schapen Zach. 10. vers. 2 / 3 / en 3. Sy zijn (als Schapen) onderdrukt geworden, en daar was geen Herder, tegen de Herders was mijn toorn ontfeken, ende over de Bokken hebbe ik besoeekinge gedaan: Wrede Tyrannen en geweldhebbers deser Gelwe die den een den andren / en tsamen Gods volk schadelik zijn / mogen dit Vees met meer regt dan zonnige eerlike Edel Lupden in haar wapen voeren. Zoo werd ons by Daniel Alexander kerbeeld in zijn bloedige Oorloggen tegen Darius Daniel 8. vers. 7 - 21. Ja de Hebreu schryben de gewaande Wosch-dubbeln (der Heydenen Satyrs) toe de gedaante van harrige Bokken Zie Esai. 34. vs 14.

B. In een goede ofte matige zin. Want men kan ook de goede beduydenisse niet geheel wetsnyten / vooz soo veel als hy in den Hecker van Gods Kerke werd tegen gesteld tegen eenen Luypard, en diergelyk verscheuwend wild gebierte. Zie Esai. 11. vs 6. Alwaar de staat van de bevredegde Kerke aldus in dit lit werd beschreven / ende den Luypard sal verkeeren met den Geyten Bok. Ten 3^{en} misschien iemand zijn bedenkinge wilde nemen / of daar door niet een bloed huychelagig behjder mozt kunnen verstaan worden. Maar dit is zeker / dat hy de kudde Gepten seer getrouwelik voozgaat ende beschermd / waar van hem den name komd van Dux ipse Gregis Capr, den Leydman van de troupen. Daar op ziet Jeremias Cap. 50. vs 8. Vlied weg uyt het midden van Babel, en gaa uyt der Chaldeen Land, ende wset als de Bokken voor de kudde heenen.

C. Men kan ook een Figure van het stootig Dier ontfeken / om af te beelden alle krijgs geweld ende alle des zelfs instrumenten; om welke zelfs de werkingen die in den krijg tot nuwebeckers werden gebruikt by ons Bokken;

Boeken / als ook Rammen genaamd worden in meest alle bekende taalen
Ezech. 4. vs 2. Het Storm-rammen tegen haar (Jerusalem) rondsom.
en 21. vs 22.

Boek כפד Sopher עִסָּרִים.

De letter en heeft hier geen verklaringe van nooden; nogte aan te tekenen; zoo de Stoffe uit welke der Ouden Boeken bestonden; die wel eer uit basten van Boomen; daar na ook uit Pergamenten, dat is het dunste Leer plagten toebereyd te worden; dat de gestalte heeft van een vlies ofte opgespannen blaas; gelijk ook / al voor het ordinarv gebruik van ons Papier, van onse Voor-ouders / in voorgaande Eeuwen / gemeenelik de Schrijvers van gedenkwaardige dingen / ende Copy Schrijvers van treflike Boeken / zodanig Pergament plagten te gebruiken. Vergelijkt de plaats in welke Paulus zijn zorgvuldige hoede voor zijne Pergamenten toond 2 Timoch. 4. vs 13. Insonderheyd (zegt hy) breng mede de Boeken, en voor al de Pergamenten. Welk gebruik zelfs in onse Tijden plaats heeft in meest alle gezegde brieven van aandelang. Ook is onnoedig de vorme van de Boeken te onderscheyden; die de Ouden doorgaans plagten in een te stollen; waar van daan het Hebreuwische woord megilla. (Zie Ps. 40 : 8. In de Rolle des Boeks is van my geschreven) schijnt af te komen. Vergelijkt Ezech. 2. vs 10. De Latijnen noemen het ook Volumen, dat is in een gevold Boek; wy daarentegen gebruiken ook wel in zonnige gelegentheden nog Rollen voor al in het Raadhuis; maar doorgaans in het verzamelen van grooter werken / boeken van ingebonden Pappren. Chartæ Confusiles.

Daar zijn verscheiden beduydenissen / welke een Gods-geleerde ontrent dit woord Boek zullen voor-komen.

A. De eerste is na de Letter; dog egter in uytrententheid / het beschrijven woord Gods. Zie Esai. 34 : 26. gepast op de gantsche Heylige Schrift Rom. 1 : 2. en 2 Pet. 1 : 20. alwaar zeer duydelik het instrument in welke van God den onberanderliken regel van ons Geloofe in de Schat-kist van zijn Kerke nederlegt / werd bepaald tot de Profetie DER SCHRIFT vs 20. Dit eerst wetende dat geen Profetie DER SCHRIFT is van eygen uytlegginge: Als of hy zegde daar mogen ons voor-komen gewaande Profeten / voorwendende een ander woord dat niet in den Canon der Heylige Schriften bevat is / en nochtans van haar voor een regel des Geloofs word gehouden; Wy hebben den gantschen regel des Geloofs en des levens in de Schrift. Haar ieder Profetien zijn van eygen drift / en daarom ook van eygener uytleggingen. De onse / bevat in de Heylige Schriften, is van Gods Geest den Heylige Madmen ingegeven; en daarom is ook de Geest haar uytlegger; niet een bysondere Geest / maar de zalinge der Heyligen die wy alle

alle ontfangen hebben. Zie 1 Joan. 2 : 20. Vergelijk Jerem. 31 : 34. Geen ander Boek des Heeren is het van 't welke Esai. 34 : 26. Zoekt in het Boek des Heeren, ende leest; geen een van desen zalder feylen, &c.

B. De tweede / ende figuurlike beduydinge van 't woord Boek zullen wy van het hoogste ophalen / namelijk genomen voor Gods eeuwig en onveranderlik Raads-besluit / ontrent alle dingen die hy besloten heeft in de tijd te zullen geschieden; byzonder zijne redelike Schepselen / ende nog alderbyzonderst den Mensch. Dit is Gods bepaalde Raad ende Voor-kennisse, Actoz. 2 : 3. alwaar het aanmerkelijk is / dat den bepaalden Raad Gods werd geschild voor zijne voor-kennisse; om dat God niets als toekomende voor-kent / dan ter oorzake van zijn besluit. Van dit Boek nu spreekt de Psalmist Psal. 139 : 14. Alle dese dingen waren in uw Boek geschreven, de dagen als zy geformeerd zouden worden, doe nog geen van die en was. Door al aangaande de Godlike voor-berordineeringe tot Zaligheyt / ende de aankomende herwoyninge Luc. 10 : 20. Verblijd u daar in dat uwe namen in de Hemelen zijn geschreven. Ende Phil. 4 : 3. welker namen zijn in het Boek des Levens. Ook Apoc. 13 : 8. Alle die op Aarden wonen zullen 'tzelve (Beest) aanbidden, welker namen niet zijn geschreven in het Boek des Levens des Lams, dat Geslagt is van de Grondlegginge des Werelds. Vergelijk Apoc. 20 : 15. Ende zoo yemand niet wierd gevonden geschreven in het Boek des Levens, &c. Alwaar aanmerkelijk is / dat dit Boek des Levens werd onderscheyden van de BOEKEN, door de duidelike uytsonderinge van een ander Boek dat des Levens is. Hy welk oogenschijnlijk blijkt / dat daar door verstaan word de Openbaringe van Gods eeuwig Raad-besluit / zoo als dat Boek door de uytkomst werd geopend / tot welke openinge aan eens yders Conscientie de instrumenten zijn de Boeken der Heylige Schriften; dese zijn die BOEKEN, die hy zegg geopend te zijn. Egentlik en behoort dan de Conscientie niet tot dese Boeken; als de welke egentlik het Oog, en Instrument is om dese Boeken te onderscheyden. Hier word gesproken van de Boeken des Oude en Nieuwe Testaments die twee getuygen Apoc. 11. Cap. van welke zaks ook Daniel (Cap. 7. vs 10.) handelt. De Conscientie is altijd in alle menschen / al voor den Antichrist was geopenbaard / maar door die openbaringe en klare demonstratie wyt de Heylige Schriften / zoude zy eerst levendig worden.

C. Aan dat Boek van Gods eeuwig Raad-besluit / hangt de dadelike en aldernauwkeurigste voorsienigheyt Gods / die agt geeft op alle de Personen; hare Heren en Pieren; hare gangen en wandelingen; en alle omstandigheden die zig daar ontrent opdoen / ten opsigte van tijdelike en eeuwighe loon en vergeldinge. Van welke zie Malcach. 3 : 16. De Heere merkt 'er dog op, ende daar is een Gedenk-Boek voor zijn Aangesigte geschreven, voor de geen en die den Heere vreesen.

D. De Heylige Schrift kent een Boek des Levens, het welke is een
Het

Met ende openbaare komisse / na welke niemand een Litmaat ende Burger Sions werd gehouden / en van de Gemeente aangenomen / van welke men volgens Gods Woord na de liefde het beste moet oordeelen. Vergelijk Jes. 44. vs 5. en dan is niet wonder / dat uyt dit Boek des Levens vernants Name kan uytgedelgd worden, die als een Duschelaar de hoope der Heptigen / die van hem het beste geoordeeld hebben bedriegd. Vergelijk onder anderen Psal. 69 : 29. Laatsfe uytgedelgd worden uyt het Boek des Levens, dat is herballen van den name en roem van Zoonen des Coninkrijks ; En niet aangefchreven worden met den Regtvaardigen. Dat is niet de genen die de hare gerechtigheid Gods in Christo aannemen / nogte met de volstandigen tot den eynde toe in hare roem en Belydenisse Apoc. 3. vs. 4/5. Daarom werd duydelyk het onberanderlyk Boek des Levens uytgesubderd door de bynaminge van des Lams , &c. Apoc. 13 : 8.

E. Daar was in het Oude Testament een Getal-boek van de Namen der Stammen en Hoofden / ja bysondere Personen onder de Kinderen Israels : dit werd doorzaans genaamd in hare Tale מרתח רבו Sepher Toledoht een Geslagt-register ofte Boek, Genes. 5 : 1. Matth. 1 : 1. Est. 2 : 62. werd het een Schrift / of Register genaamd in welke die haer Geslagt niet konden bewijfen van het Priester-Ampt wierden getweed. Die nu een Israelyt geboren was ende onder de 12. Stammen in het Register was opgeschreven / genoot beneven zijn Erfportie in het Land Canaan zeer veel uytnemende boozderken ; van welke. Zie Rom. 3. en 9de. Capittel / die Christus alle in een behaet wanneer hy haar noemt Kinderen des Coninkrijks , Matth. 8. vs 12. Ende wanneer niemand zig aan grobe argernissen had schuldig gemaakt ; wierd hy uyt-geworpen ; 't geen in 't Griek αιτοο υναγωγι werd genaamd Apofunagogos. En als de misdraad volgens de Wet ondersoenelyk was / wierd zijn Persoon uytgeroeyd uyt zijn Volk / en afgescheyden van alle Stammen Israels. Op dese wyse begryppe Ik dat Moses moet herstaan worden / als hy zegg Erod. 32. vs 32. delg my uyt het Boek welke gy geschreven hebb. Zonder nochtans eenig hoor-oordeel / tot nadeel van 'tgeboeden van treflike God-geleerden / door het mijne te woowenden.

חבל אסור רתוק כבל

Boeye ; Keten, Band.

Dese woorden komen na de Letter meest uyt op eenen zelven zin ; maar leden nochtans eenig onderscheyd / na de gelegentheid van de zaak en omstandigheden in welke zy gebruikte worden. Met Boeyen bindt men de gebangenen / Psal. 149 : 8. Om hare Coningen te binden met Ketenen ,

en hare Agtbare met Yfse BOEYEN, Be-Kablee. Het tweede woord Ratok Keten werd ook wel in die zelfde zin gebruikt / maar beduyd ook wel een Riet van tiraat en heerlijkhed. Zie 1 Con. 6 : 21. en dan komt het oer een met het woord py Gnanak Cant. 4 : 9. Met een Keten aan uwen Halfe. Het woord Band was Esour, en het geene wy daar nevens hebben gevraagd Chebel van beduyd meest een t'zamen-getrokken en vast toegestren-gelden band van gedraide Touwen (my dunkt dat ons woord Kabel daar van wel mogt af-komen) Josue 2 : 15. Rachab lietse met een Zeel neder-waarts *Kebel*. Vergelyk Cantic. 7 : 5. Een Coning is gebonden, hier hebdt wy 't woord Asour dat is gebangen en als een gebangene gebonden. Meer andere woorden gaan wy om de hoerheyd voor-by.

I. In de Figuurlike beduydenisse werd hier door verstaant alle Verbond ofte Eed-gespanfchap waar door twee ofte meer partjen zig aan den anderen verbinden onder hoofwaarden.

(a) God brengt den mensche onder den Band zijnes Verbonds. Zie Ezech. 20 : 37. Ik zal u-L. onder de Roede doen door-gaan; Ende ik zal u brengen ONDER DEN BAND des Verbonds.

(b) Daarom zijn de Wetten en Ordinantien die de conditien des Ver-bonds behelsen Banden. Zie Psal. 2 : 3. Laat ons hare Banden verscheu-ren, ende hare dikke Touwen van ons werpen.

(c) Ook daarom zijn de misdaden die God den Nature des Verbonds / ende onse Bond-geuoet aan zijn Volk betwijft Zeelen en Touwen. Zie Hofee II : 4. Ik trokse met menschen Zeelen, met Touwen der Liefde.

(d) Ook in 't tegendeel herbinden de Godloosen zig tegen God en zijnen Gesalfden met den anderen; gelijk zig de Joden en Herderen verbonden hebben. Zie Psal. 2. Vss. 2/3. Esai. 59 : 6. Dat gy los maakt de knoopen der Godloosheyd, dat gy ondoet de Banden des Joks.

II. Ook werden door BANDEN verstaant alle benaueheden en elenden na Ziele en Lichaam. Hoedanige was de Dienfbaarcheyd van het Oude Volk onder de tugt van de Wet. Zie Esai. 61 : 1. Om den gevangenen vryheyd uyt te roepen, en den gebondenen openinge der gevangenisse. Zoo was de Kerke ook gebonden onder de tien verbolgingen die haar door de Roomfche Heydensche Keyfers aantroffen. Psal. 107 : 10. Gebonden met verdrukkinge ende Yfer. En nog zwaarder onder den Antichryst. Zie Psal. 116 : 3. De Banden des Doods hadden my omvangen.

III. Ook is de Lichamelike Dood een Band / waar door het Lichaam onbeweetlik werd gehouden / ende in 't Graf besloten; ende de Ziele belet word in 't zelfde te werken / Actoz. 2 : 24. Ontbonden hebbende de smerten des Doods.

IV. Maar aan d' andere zijde; ten aansien dat de Ziele der Gelovigen hare

hare volle wyshedy door de zelve geniet; is zy wederom eene ontbindinge. Zie Philipp. 1: 23. Hebbende begeerte om te ontbinden (dat is 't Anker te ligten) ende met Christo te zyn.

Booge. נשך

I. **I**s een Complexum, bevattinge van het gantsche Geestlik Wapen-uyt 't geene den Geestliken Ridder tegen den Satan en zyn werk-tuygen Offensive, dat is om haer te quetsen ofte onder zyn gehoorsaamsheyt te brengen gebruik. In de bestendigheyt van die Booge leyde de overwinninge Genes. 49. Us 24. Maar zyn booge is in styvigheyt gebleven Zach. 9. Us 13. Als ik my Juda sal gespannen, ende Ephraim de Booge sal gevuld hebben. Hy spreekt van die Geestelike Oorlogs toe-rustinge der eerste Apostolische Kerke / met gebolg van de overwinninge en onderwerpinge der Heydenen / onder het Euangelium Jesu Christi / onder welke Heydenen hy bysonder de Grieken uytzuykt.

II. De Godloosen hebben ook hare Boogen / out de Kerke Gods te beschadigen Ps. 11. Us 2. Want zie de Godloosen spannen de Booge sy schikken hare pylen op de peese, om in donker te schieten na de opregten van herte.

III. Gods plagen en gerigten tegen de Godloosen zyn zyne Booge. Zie Ps. 7: 13 / 14. Indien hy zig niet en bekeerd... hy heeft zyn booge gespannen, ende bereyd, ende heeft doodlijke wapenen voor hem (den Godloosen) bereyd. Vergelyk Claafl. 2: 4. Hab. 3: 9.

IV. Het bedrog in een Booge die zig in de hand des Schutters glibberig omkeerd / beduyd de trouwloose Verbond-breuke; als ook het missen van het oogmerk in wit / zoo ten aansen van de goede daad in volstandigheyt / als ten aansen van het ingebeeld geluk. Zie Ps. 78: 57. Zy handelden trouwlooselik, sy zyn omgekeerd als een bedrieglike Booge. Vergelyk Jerem. 9. Us 3. Hosee 7. Us 16.

Boom. עץ

Dit grondwoord Gnetz beduyd egentlik Hout, maar werd doorgaans hoor een Boom verstaan; om dat de stoffe / en alle de deelen des zelfs uit Hout bestaan / en geen Hout dan van een Boom gebonden woord. Zie Genes. 1: 11. Hosee 4: 12. Deut. 28: 42. Psalm 1: 3. &c. Van

Dan den zelven zullen wy handelen eerst in het gemeen: dan ten tweden in 't bysonder des zelfs deelen; dan ten derden des zelfs zoorten die aanmercklijk zijn beschouwen.

I. In het gemeen beduyd een Boom een gemeene Staat ende Politie ofte Monarchie die zig wijd en zijd wybreyd / ende groote schaduwde maakt / zoo om zyn Onderdanen als Vogelen des Hertels te beschutten; als om de naburen te onderdrukken Esai. 1: 29 / 30 / en 2: 13. Alsoo vergelijkt Christus den Joodschen Staat by een Dage-boom Matth. 21: 19. Luc. 13: 8. Zyn Koninkryke by een Mostard-boom. Ezechiel by eenen Ceder Cap. 17: 3. Daniel Cap. 4. Is 10. komd ons Babels Monarchie ook zodanig voor. Dit is een Collective beduydinge / kuyfende aan een gantsche menigte. Vergelyk ook Psalm 80: 9. Zie Luc. 23: 31.

II. Grootte Coningen en Monarchen werden ook by Bomen vergeleken / ofte voor hare Personen; gelijk Abimelech zoo by een doornen Boom werd afgemaald Judic 9: 15. Christus by een Groen Hout ofte Boom Luc. 23. Is 31. Den Boom des Levens Apocal. 2: 7. Ofte ook Synecdochice bebatender wijse / tsamen insuypende hare onderdanen; gelijk in die zin den Coning van Babel ons Daniel 4: 20 / 21 / 22.

III. Summa yder mensche word by eenen Boom vergeleken / daarom hebben hem zonnigen te regt een omgekeerden Boom gheten. De levende bogt van een Boom is beneden onder de Harde in den wortel; maar die van den mensche in de Hersenen het bodenste gedeelte van het Lichaam. De Stamine gaat optwaarts wyt de wortel: het Herte / en de Leber die groote bloed-baten en andre inwendigheden gaan na beneden. Daar van daan word het bloed met de geesten door alle de aderen als soo veel takken verspreyd. Gelijk een Boom leeft door zyn groepsame bogt / alsoo den mensche door zyn Animale bogt / ofte Ziele; versta de Dierlike / niet de redelike Ziele. Gelijk een Boom sterft of door gebrek van zyn Sap / ofte door andre van bupen aankomende ongebalken; alsoo ook den mensche. Den Boom draagt vrugt / zoo ook den mensche / pder na zynen aart Matth. 3. Alle Boom die geen goede vrugt voortbrengd, &c.

Maar ten tweden moet men hier aan merken de deelen en de leden van den Boom.

Den wortel zyn ofte de Door-baderen van een geslagte: Alsoo werden de Erst-baderen genaamd de Wortel van de Joodsche Politie Rom. 11. Is 16. Ende indien de Wortel Heylig is, soo zyn ook de Takken Heylig. De zelve zyn ook de Stamme in welke word geentet Is 17. Ofte ook werden door de zelve verstaan de geenen by welke het Opper Geslag is Matth. 3. Is 10. De Bijle is ook alreeds aan de Wortel der Boomen gelegd. Om alle het geslag der Joodsche Regenten te niet te doen; de Takken zyn de onderdanen / door welke de Boom word uytgeheyd in veel Steden en Landschappen.

schappen. Ps. 80. vs 10 / 11 / 12. Hy schoot zijn Ranken uyt tot aan de Zee, en zijn Scheuten tot aan de Riviere.

Derders moeten men aanmerken / dat al schoon Personen by welke het hoogste gezag is by Woortel en Stamme werden bergeleken; nochtans de selve / van wegen hare hooge aansienlikheyd ook wel by de Kroone / en Opperste Caki werden bergeleken; gelijk wy zien Ezech. 17. vs 4. Hy plukte den Top zijner jonge takkens af, en bragt hem in een land van Coophandel: vs 12. Den Koning van Babel is gekomen, ende heeft den Koning Jerusalems genomen, ende gevoerd na Babel. Ja in dat selve Cap. vs. 22 / 23 / 24. werd Christus zelfs by zoo een Opperste Caki bergeleken. In de Wortel word gesien op de oorspronk / in de Stamme op de magt om te dragen; in de Opperste Caki op de Hoogheyd en aansienlikheyd.

In het Morale moeten hier aanmerken / dat (a) door den Bloeyzem van een Boom verstaan werden onder de Christenen en alle of uytwendige / of ware bejders zodanige dingen die hoopes en verwagtinge van vrugt geven; hoedanige is een openlike bejdenisse van de waarheyt / en veele deugden die zy noemen / *virtutes Christianæ* Christelyke deugden, welke spruyten uyt de kernisse van 't fundament des Geloofs / die de Heydenen niet en hebben; zeer veyre kunnen hier in de Huwelaren / die niet geworteld zijn bozderen Heb. 6. vs. 1 / 2 / 3 / 4 / 5 / 6. Men zie van de bloeyfemen die uyt een goede Woortel voortkomen in tegendeel Cant. 2. vs 12. en 7. vs 12. (b) Door Bladeren werden verstaan zulke goede zedige pligten waar in ook sommige Heydenen uitgemunt hebben / als zedigheyt / voorzigtigheyt / nugterheyt / mede-doogenheyt / opregtigheyt / behulpzaamheyt / &c. Die noemen zy *virtutes Ethicæ*. Ten hoogsten droeg de Joodsche Wyge-boom maar sulke bladeren Matth. 21. Luc. 13. Dog wanneer dese dingen uyt een oprecht Geloobe spruyten / ofte ten minsten uyt een ware kernisse en bejdenisse der Christelike Waarheyt / zoo en vallen die Bladeren niet af Ps. 1. Ja zijn tot geneefinge der Heydenen Apoc. 22. vs 2. (c) Door volkomen Vrughten versta de ware Christelike deugden / die niet de volstandigheyt / en Zaligheyt vermengd zijn / ende uyt het ware Geloobe 't geen vast houdt aan den wortel / Christus voortkomen Matth. 13 : 23. Die ook vrugt draagd en voortbrengd Luc. 8 : 15. Die in volstandigheyt vrugt voortbrengen. Vergelyk Psalm 1. Joan. 15 : 2. Phil. 1. 11. Vervuld met vrughten der gerechtigheyt Coloss. 1 : 10. Dit is nu (dunkel ons) genoeg in het gemeen aangemerkt aangaande de Figurlike beduydinge van eenen Boom. Nu sullen wy iets aan merken aangaande de bysondere Specien des zelfs; dog seer kortelick.

Specien der Boomen.

A Mandel-Boom $\tau\pi\omega$ een zoo waardige Vrucht / datse onder de Speceryen gesteld / of immer met de selve gepaard word: Want onder het geschenk dat aan Joseph wierd gesonden door zijne Zoonen Genes. 43. *Us 11.* vind men op-getelt Balsam-Honing, Speceryen, Myrre, Terpentijn-Oly, en Amandelen. Dese schoon en blank bloeyende Boom is een zinnebeeld van den grysen Ouderdom in de genen die het Hart niet is uytgevallen / maar een witsheid vertoont die niet ontierlik is. Zie *Eccl. 12 : 5.* Wanneer den Amandel-boom zal bloeyen. Daar benevens is $\tau\pi\omega$ een Zinnebeeld van zoudanige dingen die God zeer haastig en spoedig / wisten verwagtinge door den dag doet komen: Om dat $\tau\pi\omega$ zeer vroeg bloeyd / ende tot verwonderens toe in zeer korte tijd zet zoudanige groote groene Vruchten als geen andere Vrucht-dragende Boom in den Hof. Zie *Jerem. 1 : 11.* Wat ziet gy Jeremia, ende ik zeyde Ik zie een Amandel-roede, ofte Boom. *Der 12.* Ende de Heere zeyde tot my Gy hebt wel gesien, want ik zal wakker zijn over mijn woord, om dat te doen. Daarom komt dit woord Schaked af van het woord Schakad dat is haasten. Plinius zegt Floret prima omnium Amygdala; mensis Januarii; Martio vero poma matura. Hy bloeyd al in Januarii (in zonnige heete Landen) en in Maart zijn sijn Vruchten rijp, *Lib. 16. Cap. 25.* Hy heeft ook een uytrematen cicrlichen Bloeysem / trotsende de beste Bloemen in den Hof. Daarom bevestigde God Aarons Priesterdom onder dit Teken dat zijn Staf Amandelen bloeyde en droeg *Num. 17 : 8.*

Appelen-Boom $\tau\pi\omega$ Topouah warelik een Vrucht-dragende Boom onder de alder-edelste soorten van Planten / en van de aangenaamste gestalte / van de liefstlike en gezondste Vrucht / zeer schoone Bloeysem / ende door zijne breede groene Bladeren / van een heuchelike schaduw tegen de hitte. Hier op ziet de Bruyd *Cant. 2 : 3.* Als een Appelen-boom onder de Bomen des Wouds; alsoo is mijn Liefste onder de Zoonen. Ik hebbe groote lust onder zijne schaduw, en zijne Vrucht is mijn gehemelte zoet. Ende wederom *Us 5.* Ondersteungy-L. my met de Fleischen, ende versterkt my met de Appelen; want Ik krank ben van Liefde.

Busch-boom $\tau\pi\omega$ is een witte Populier. Laat ons hier op-boegen *Beuken-Boom* die ook Harch uytzweert; nevens andere meer werden die gesteld als zinnebeelden van de genen die Christus door de Predikatie des Evangeliums zoud doen uytspuyten *Esai. 41 : 19.*

Ceder-boom $\tau\pi\omega$ Erez is een vaste / hoog verhebene Boom van schoone gestalte / duurzaam hout ende Olvagtige stoffe / die zeer wel rieken is. Daarom gebruikte Sa'omon het selve tot den op-boude van den eersten Tempel / *1 Con. 5 : 8.* als ook van zijn egen Huys *Cap. 7 : 2.* ook aan het Huys Libanons. Wy desen Boom werden vergeleken *Wannen* die vast staan in het *Gelooze* /

Geloope / ende alle Vervolgingen en Storm-winden van aanbegtingen kunnen verduren / ja des te meer haar in Christo inwozelen / als zy zwaarder Storm-winden hebben wyt te staan Ps. 92 : 13. De Regtvaardige sal groeyen als een Palm-boom, Hy sal wasschen als een Ceder-boom op den Libanon.

Van Calmus. Zie Exod. 30 : 23. Jerem. 6 : 20. Cant. 4 : 14. Het schijnt naast aan de Caneel te komen ; waarom het ook zonnigen houden doot een zoorte van de selve. De Hebreeuse woorden kinnen ook seer ober een Kanna ende Kinnamoni. Zie op Cant. 4 : 14. Het is een van de Specerpen die Zinne-beelden zijn van de aangenaame Keut / die de Bruyd Christt berispeyd doot hare woorden ende werken. Zie Cant. 4 : 14. Calmus en Caneel. Vergelyk de zaak 2 Corint. 2 : 15 / 16. en Phil. 4 : 18.

Dennen-Boomen geben zonnigen Peh ende Teer ; de Witte (want daar is ook een Rodde) is een kloeke / bestendige hoog opwaassende Boom / bebindt de Bergagtige Plaatsen / houd in Winter nog zijn Loof Groen. Hy word ook by Esai. Cap. 41 : 19. Tot een Zinne-beeld van de nieuw geplantede doot het Evangelium geseld ; zy moeten hem wyt Berofsch.

Doornen Boomen. רזן Athad, beduyden Onheylige Godlose en Ontwedergeboren Menschen / ende onder dat geslagte zoodanige zoorten van menschen / die doot lasteringen / ende herbolgingen wreden tegen God en zijn Kerke ; Ook alle Wyede en Bloed-stortige Crannen / die als een brandenden Doorn-bosch alle die zy overheerschen kunnen bertieren ; zoodanig was eertijds Abimelech. Zie de zoete gelijkenisse Jud. Cap. 9 : 15. Zoodanige werden in de eerste plaats de Joden beschreuen. Zie 2 Sam. 23 : 6. De Mannen Belials sullen altemaal zijn als Doornen, &c. Vergelyk ook Mich. 7 : 4. de beste van hen is een Doorn.

Eyken Bomen. אילן Zijn de sterkste bekend onder de Boomen des Wouds / alhoewel der zijn die nog verheberer Stature hebben. Men kan hem niet Zagen nog Halken / dan met zweten ende bloedigen Arbeid. Hy vragt na geen Storm-wind / maer woort des te dieper in. Gewen lang kan hy berduren en groenen. Hy is dan een Zinne-beeld : 1. ofte van hooge trofse ende onbersettelike menschen / die met geweld en magt gewapend zijn / en op welke alle tegenstand en Wapenen aan stukken breeken. Zie Esai. 1 : 29. Ende zy zullen beschaamd zijn van wegen de Eyke die gy begeerd hebt. En Cap. 2 : 13. Ende tegen alle Eyken van Bazan. Vers 17. Ende de hoogheyd des menschen sal gebogen worden. Maar in een goede betekenisse zijn de Regtvaardigen die alle sijn ende tegenstand met een standvastig Herte berduren Eyken-boomen Esai. 61 : 3. Op dat zy genaamd werden Eyken-boomen der gerechtigheyd ; een Plantinge des Heeren op dat Hy verheerlikt worde.

Granaat-boom ende zijn Appelen / waar in de alder-aangenaamste en zoetste vogt / in een zeer Daste Schaal word besloten : Hy dese werden de Wangen van de Bruyd Christt vergeleken. Zie Cantic. 6 : 7. Uwe Wangen zijn als een Granaat-Appel, tullen uwe Vlegten En Ps 11. Om te zien of-de
S
Granaat-

Granaat-boomen uyt-botten. In 't Hebreeuws קרימון Karimonim. Het is een levendig Zinne-beeld / om uyt te drukken de inwendige schat van vreugde / blijdschap / ende vertroosting des Heiligen Geests / van welke de Herten der Gelooibigen verbuld zijn.

Myrten-Boomen. מירם Chadas een van de Boomen van welke 37 Loof-hutten moesten maken. Zie daar van Hebr. 8 : 15. Zachar. 1 : 8. Heeft oversulk ook zijn Heilig gebruik ende bedwijinge / die beter is onder den gantschen toestel van het Loof-hutten-Fest te gedenken.

Nooten-Boom ende Hof. In 't Hebreeuws נוג עגול Ego. Zie Cant. 6 : 11. en onse beschrijvinge van de zelve / en toepassinge in onse uitlegginge over dese plaats. Het is beter beschrijvinge waar door de Kerke onder 't zinnebeeld van een Specery-Hof / ofte Wjingaart voort komt / dan onder die van een Noten-boom ende Hof ; als zijnde den Boom zelfs een Plante die menigmaal of geslagen / of ingesneeden moet worden / zal hy Druyt dragen ; ende de Druyt heeft meer ommevlag uytwendig van een wrange Bast die gehandeld zijnde zmette geest ; ende van een harde schulp ; van Druyt van binnen. Een beschrijvinge van den staat der Kerke / omringd van Hupchelaren ; hoe-wel niet zonder aangename Dit inwendig / dat is opzegen ; dog die dunt gezayd / en diep te zoeken zijn.

Olijf-Boom זית Sait. Zie Habac. 3 : 17. Al-hoe-wel het werk des Olijf-Booms zal liegen : dat is / den Akherman te leue stellen in zijn hoope : is een zinnebeeld van de Olye der Salvinge des Heiligen Geests / die Olye der vreugden, waar mede Christus de zijnen zalft. Zie Esai. 61. Off. 1/2/3/4. Hy de Christus / 37 sijne Christenen door de genadige mededeeling van de gaven zijns Geests. Zie dit in een schoon zinnebeeld Ps. 133. Off. 1/2/3.

Van Roosen en haar Boom. Zie Cant. 2 : 1. Ik ben een Roose van Saron een Lelie der Daalen. Wederom een zoet zinnebeeld van den goeden reuk Christi 2 Corint. 12. Cap. na welke zijne Bruyd ook in al haar gewaad riekt Psal. 45. O's zelfs Zalve is zeer versagende alle wonden. In de Kerke is een Apotheke van Balsamen en Salven / versagende de Zielen-wonden in 't Hebreeuws חבאתזלת Chabatzelet.

Sittim, Is een Boom ons niet zeer bekend / buyten twijfel ook Olpachtig en van goeden reuk ; men wil datse ook is een soorte van Cederen : uyt de zelve was ook ten deelen 't zamen-gesteld de Arke des Verbonds / ende de Heilige Tafel Exod. 25. Off. 10-23. Esaias heldse ook onder de Plantinge in welke zig God verheerlijkt, en die hy in de Woestijne zelfs van 't Herydendorn heeft geplant Cap. 41 : 19. namelijk door het Evangelium.

Vyge-Boom is een zoet zinnebeeld van de Kerke ; 37 draagd zoete / zinnelike en gesunde / ja ook zeer hoedsame Druyten. Schoon Loof en Bladeren ; geneest ook de wonden zoo door aantrekkinge van de quade stoffe / als door versagtinge. Zie Esai. 38 : 21. het is aanmerkelijk dat den Wygelosin zond der Druyt / en alleen in Bladeren jeugdig bedruyt hupchelagtige en schijn-heylige Menschen / die de gedaante ofte een Formulier der Godsaligheyd hebben / maar de kracht daar van verlochend. Alsoo vergelijkt Jesus de Joodsche Kerke

Kerke en staat by de zelve. Matth. 21. vs 19. Ende ziende een Vygeboom aan den Weg, ging na den zelve toe, ende vond aan den zelve niet, dan alleen Bladeren, ende zeyde tot hem: uyt u en worde geen Vrugt meer in eeuwigheyd, ende den Vygeboom verdoerde aansonds. De Bladeren van desen Vygeboom zijn de uiterlike schijnherflike werken der Phariseen en Schrift-geleerden / en in 't gros der Joden. Dese heeft Christus in zijn onnigang onder haar van na-by besogt ende nauw doorzien; en ziende haar brugteloos in alle ware Geestlike deugden / heeft hy haar verblackt ende eyn-delik uytgeroepd. Dit werd opgehelderd van Lucas Cap. 13: 6/ Ec. Al-waar hy inboerd een Man die in zijn Wijngaard; dat is die aan alle kanten van Wijnstokken als omheynigd was / had in de midden staan eenen Vygen-Boom. God kilaagd aan zijn Wijngaardier (dat is Christus) dat hy nu al drie Jaeren geen Vrugt aan de zelve had gebonden / ende wil dat hy uyt-geroepd worde; Want nu begon zijn oordeel ontrent haar rijp te worden / en de Bijl was reeds aan den Woel der Boomen gelegd Matth. 3. Cap. Want hy had hare onbrugbaerheid al in drie Tijden gesien. 1. In de tijd van Moses en der Rejteren. Ten 2. in de tijd van de Coringen. Ten 3. in de tijd na de Babilonische gevangenis wederom onder de Rejteren. Maar door tusschen sprake van Christus den Hobenier / zoo wierd hy nog dat Jaar ge-spaard / dat was het aangenaam Jaar van het welbehagen des Heeren Esai. 61. Cap. In dat Jaar wierden nog alle middelen tot hare behoudenis door Christus ende zijn Apostelen aangewend / 't geen genaamd hard omgra-ven, ende Mest om hem te leggen. In welk Jaar / om datse de tijd harer beseking niet waargenomen hadden / zoo heeft hy haar daar na uyt-gehoutwen.

Willigen aan de Becken / zijn van wegen hare groepfaamsherd / en gedu-rige hogt die haar van den Heplige Geest word toegebracht door Gods Woord een zinnebeeld van den groenen en jeugdigen aanwafsch der Kerke Esai. 44: 4. En zy zullen uyt-spruyten, als Willigen aan de Bekken וְיִצְיָו.

Wijnstok van Gephren, beduyt de Kerke Gods / in welke goede / en quade onbrugbare werken als goede en quade Loten en Ranken worden gebonden. Zie Psal. 80: 9. Gy hebdt een Wijnstok uyt Egipten overgebracht, &c. Esai. 5. vers 1 / Ec. Mijn beminde heeft een Wijngaard op eenen vetten Heuvel, &c. Hy heeft stinkende Druyven voortgebracht. Deut. 32: 32. getuygd hy ook van de Jodolgers der Joodsche gruwelen / den Antichrist haren Wijnstok is de Wijnstok van Sodom, en uyt de Velden van Gemorrhah; hare Wijn-druyven zijn vergiftige Wijn-druyven; zy hebben bittere Bezyen.

Het is nog aanmerklik / Dat de Wijngaarden / gesteld zijnde tegen de groote Erken en wilde Boomen in het Bosch / ende den Wijn-Oogst als zijne Crossen werden afgesneden / ons vertoonen dat zware Oordeel 't geene de Gereformeerden / en de genen die uyt Babel waren uytgegaan zoude beje-genen. Waar van zie onse gedagten op Apoc. 14. Off. 17-20. Zie de rest op Titel Druyven.

Borsten, Melk-vaten.

Wonderſchepden Borſten booz zoo veel zy Mannen ende Vrouwen gemeen zijnde / een weſentlik deel van yder Menſchlik Lichaam wemaken ; ofte booz zoo veel zy in de Vrouwen die Daten zijn in welke de Melk tot voedsel van de kleyne Kinderen wordt bereydt ende bebatet. Van het eerste zie Apoc. 1 : 13. Omgord aan de Borſten met eenen gouden Gordel : Daar booz werd verſtaan de kloekherdigheyt Jeſu / en zijn waardigheyt in het uyboeren van zijne Wimpren ; en booz het Goud zijn onpandige waardigheyt als Hoogen-Prieſter ende Coning.

Van het tweede / zie na de Letter Job 3 : 12. Psal. 22 : 10 / Ec. In de Figuren Cant. 1 : 13. en 4 : 5. en 7 : 3-7/8. en 8 : 10. Mijn Lieſte is my een bundelke Myrre dat tuſſchen mijn Borſten vernagt. Wederom uwe twee Borſten zijn als twee Welpen, Tweelingen van een Rec. Wederom. uwe Borſten zijn te vergelijken by Troſſen, zoo zullen uwe Borſten zijn Troſſen aan den Wijnſtok. Nogmaat wy hebben een kleynce Suſter die nog geen Borſten heeft. Vergelijkt Eſai. 61 : 16. Gy zuld de Melk der Heydenen zuigen, ende gy zuld de Borſten der Coningen zuigen. En Cap. 66 : 11. Op dat gy moogd zuigen ende verſadigt worden van de Borſten harer vertroolingen, &c. Ook mede Ezech. 16 : 7. Uwe Borſten zijn vaſt geworden. En nogmaat Ezech. 23 : 3. Deſe hoereerden in Egypten ; in haar Jeugd Hoereerdende, daar wierden hare Borſten gedrukt, en de Tepelen hares Maagdoms betast. Vers 34. Ende uwe Borſten zuld gy afrukken.

Apt welke vergeleken zijnde met den anderen bloepen deſe toepassingen.

1. In het gemeen beduyden de Borſten de magt om een Staat / die gefozmeert ende gebozen is / en daar booz al haar Leden heeft / zoo in het geestlike / als in het werelddike / wijders te boeden / en te brengen tot die ſterkte / waar booz zy kan beſtaan / ende moeder toeneemen / niet in nietwe Leden / maar in grootheid en ſterkte der nieuwe Gebozen Leden ; en dat booz zoo een voetsel / welk met de naturen van die ſtaat ende hare eerste begingelen ober een komt : Bzeng dan hier toe de TWEE Borſten ; gy zuld binden / dat / in deſen zin de Kercklike / en Werelddike magt het hare toebringen. Deſe toepassinge klemd booz al / wanneer ook Coningen zig booz beydeniſſe Chriſto onderwerpen. Waar op Eſaias ziet / gy zuld de Borſten der Coningen zuigen. Om datſe voetsel geben aan de Kercke booz haar exemplare boozgang / en ook aan de Politie. Het is klaar in deſe plaatſe dat Coningen ; die anders na de Letter geen Melk-vaten hebben / op geen andere wiſſe / en tot geen ander eynde Borſten kunnen werden toegeſchreven. Een Staat (wijders) die rijktin hare Onderdanen kan byden / werden by Ezechiel vaſte Borſten toegeſchreven.

2. Werden

2. Werden door Bosken verstaan (en wel door twee Bosken) Heilige Menschen / die in zig bevaten de oberbloed van de Genaden en Zegen-rijke Leere des Heiligen Woords onses Gods / in het Oude en Nieuwe Testament bestoten ; welke Leere de Heilige Algemeene Kerke Jesu Christi / en pder waaragtig Tit van de zelve in zig bevatet : ende zoo zienmen / dat / als men niet zonnige Oude Leeraars zegd / dat het Oude en Nieuwe Testament door dese Bosken werden verstaan / men dan noodzakelijk de Kerke moet inschrijven die dese Bosken werden toegeschreven. Want de Leere is eygentlijk de Melk / die Petrus noemt de Redelike en onvervalschte Melk, Gods Woord 1 Pet. 2 : 2. De Kerke heeft de twee Bosken in welke dese twee-bonnige onderwijfinge en Leeringe is op-gefloten. De Leere komd van boven af vloepen / gelijck de spijs en drank van buyten in bloeyd en de stoffe van de Melk is ; de Bosken zijn Leden en Vaten waar in de Kerke die Leere ontfangd / ende behooren tot de volmaaktheit van de gestalte van de Bruyd Jesu Christi / die zijn Lichaam is. Na de twee-boudige wijze van Leeren werden dan ook de Kerke twee Bosken toegepast. Dat de Bosken eygentlijk tot het Lichaam der Kerke behooren leeren ons genoeg al de Texten uyt Cantic. van ons aangetogen.

3. Dese Bosken zijn Vaten die alles volmaaktelijk in zig hebben 't geen tot volmaakinge van een Mensch Gods / in al zijn Leden en Deelen en Geestlike Krachten van nooden is 1 Timot. 3 : 16. Alle Schrift van God ingegeven, is nuttig tot Leeringe, tot weder-legginge, tot verbeteringe, en onderwijfinge die in de Regtvaardigheyt is ; op dat den Mensch Gods volmaakt zy ; tot alle Goed Werk volmaaktelijk toegerust. In Melk is een Systema t'zamen-boeginge en bevinge van alle voedsel : zy is spijs / en zy is drank. Ook van alle Verquikkinge en Druyngden-stoffe. Zie wederom Esai. 66 : 11. Dese kindren in de Bosken der Kerke. Daarom bergelijkt ook de Bruydegom haar Bosken by Wijn-trossen.

4. De Bosken van de Bruyd Christi zijn Vaten en Fonteynen welke van datse uyt Christo haar Bruydegom ontfangen heeft vloepen van redelike en onvervalschte Melk / en Fonteynen zijne van Wateren die springen en blieten tot in het Eeuwige Leven 1 Pet. 2. Ioan. 4 : 14. en 7 : 38. Maar de Bosken van Valsche Leeraars en van de verleydende Hoere (verstaan het gantsche Systema ofte gestalte van het Antichristendom) die in haar Naagdom al is geschonden / ende eyndelick genoodsaakt is uyt walginge / wegens een in eetende hanker hare Bosken af te rukken (Ezech. 23 : 3.) Dese zijn Bosken vol van quaad-aardig ende vergiftig Zog / 't geen alle hare kindren door teeringe doed vergaan / ende in de Dood en het Eeuwige verberf neer-stort Apoc. 2 : 23.

5. Tussen de Bosken van de Overspeelige en Af-ballige Kerke leggen hare Bosken / Overspeelbers / Valsche Leeraars en Verleyders / ende gebeynd en stinkend Blanketzel. (Zie Hosee 2 : 1.) maar tussen de Bosken van de Bruyd vernagt haren Jesus Cant. 1 : 13.

Bosch, Woud. W

Een verzameling van onbeznoepde / en uyt de natuur opwaassende Boomen / doorgaans van alderley soorten / die door haar hoogte en dichtigheid van verre gezien worden / ende ook een digte schaduw maken die men over sulx niet zonder schrik / bysonder in de duisternisse kan door wandelen ; te meer aangezien zig in de zelve onthouden Cygers / Darden / Leeuwen / Beppen / Wolven / en andre wreede Dieren. Hier tegen word gesteld Eden, Gaan, &c. Een Gecultiveerde Thuyt in Orde door Beddeken / ofte ook Blor onderscheyden ende verdeelt / met een Heuning omhangen ende bewaerd. Als ook Akkers die wel zijn gereguleert Beploegd / en Bezaayd. Zie Cant. 4. *vs* 16. en 5. *vs* 1 — 13. Dog daar van breeder onder ien Titel Thuyt, Hof. Van een Bosch nu in de Figure. Zie *Estai.* 10. *vs* 16 / 17 / 18. Een Vyer sal verteeren de Heerlikheyd zijnes Wouds — en de overgebleven Boomen zijns Wouds sullen weynig in getale zijn *vs* 30. De Heere zal met geweld af-kappen de Takken die hoog van Stature zijn, ende zal met Yzer de verwarde Struyken des Wouds om-houwen. En *Estai.* 29 : 17. Is 't niet nog een weynig dat de Libanon in een Vrucht-baar Veld sal verandert worden, ende het Vrucht-baar Veld een Woud zal geagt worden. Vergelijkt *Cap.* 32. *vs* 15. en *Ezech.* 20. *vs* 47. Zegd tot het Zuyderwoud — Ik sal een Vyer in u aansteeken &c. Dat is tot Judea dat van Chaldea en Mesopotamia Zuydelijk gelegen is. Dogmael in 't zelve *Cap.* 20. vers 35. Daar toe sal Ik u brengen in de Woestijne der Volkeren, ende aldaar met u Regten van Aangeligte tot Aangeligte. En 24. vers. 25 / 26. Ik sal het boos Gedierte uyt het Land doen ophouden, en zy zullen zeker woonen in de Woestijne, en slapen in de Wouden *Zachar.* 11 — 1 / 2. Doe uwe Deuren op o Libanon, op dat het Vyer uwe Cederen verteere. (Huylet gy Dennen, dewyle de Cederen gevallen zijn ; dewyle de Heerliken Verwoest zijn ; huylet gy Eyken Basans, dewyl het sterke Woud is nedergevallen. Hy beschrijft lebendig de verwoesting van het Joodsche Land / de uyt-roeping van hare Regenten / en alles dat onder haar aanzienlik was / door de Romeynen ; want tot dese laatste behoord alleen de Profetie Zacharie. Door al zal by ons in aanmerkinge moeten komen de plaats *Estai.* 57 : 9. Alle gy Gedierte des Velds komd te eeten, al gy Gedierte in het Woud. Dit is een in-roeping van alle Barbarische Natien / in het Roomsche Gebied / tot een Regbaardige straffe over de Godloose Heeringe harer Kecklike Hoofden en Bischoppen. Uyt dit alles blijkt dese overzenging.

A. Een Bosch ofte Woud beduyt in het gemeen alle Hooge Aanzienlike en Crooze Staat in de Wereld / die uyt de Harde spuyt ende van de Harde is ;

is; byzonder die niet is behakt / besnoepd / nogte behouwen door de Leere des Evangeliums / maar haar natuurlijke rijkheid nog heeft over behouden / die door hare schaduw den Thyn en Hof Jesu Christi belemmeren ende door haar droop beschadigen / en als zy in Blamme staat dat Duur ook tot de Kerke die dikmaal onder haar schaduw schuylt oversenden. Stel hier tegen den nederigen Thyn en Alker Jesu Christi. Maar dese zijn hooge van stature. Zie boven Esai. 10 / Et. Stel tegen hare schaduw; dieeen schaduw des Doods is (Psalm 116.) en den helschen Boel rondsom omringd; de schaduw van den Appel-boom Jesus Cant. 2. Cap.

B. Een *Bosch*, hoor zoo veel hy niet en is een werk van Plantinge maar van de nature / hoer duydelyk tegen-gesteld / tegen de Spruyten van Gods Plantinge, en het werk zijner Handen, op dat hy verheerlykt worde Esai. 60 : 21. Dit is tersoud met de Dinger geraakt.

C. De toeballen die een Boschafic quetsen en uitroepen zijn dese twee by-zondere (behalven de tijd / die alles herteerd) (a) den Blixem van den Hemel / die dikmaals veele mijlen wegs zeer groote en woeste Wonden aansteekt ende herteerd / wanneer een sterken Storm-wind daar by komt / en de Blamme aanjaagd. Alsoo zijn Gods Oordeelen uit den Hemel; als van Pestilentie en andere rampen / een Hemels duur 't geen zijne en zijner Kerke Branden in Blamme zet. Vergelyk Apoc. 20 : 9. Vergelyk het houweel om haar af te kappen zijn die Oorlogen waar door hy haar dikmaal met Wortel en Tak afsnapt. Vergelyk Maleach 4. met Matth. 3. Capittel. Wy stercoogen op de plaasse boven aangezogen / Esai. 10. Off. 16 / 17 / 18 / Et.

D. In een Figuurliken zin / werden door Boffen (M. subjecti pro adjuncto) verstaan alle de Afgoden-dienst / en door hare uitroepinge de uitroepinge van alle Afgoden-dienst; om dat de Heydenen ende andere Afgoden-dienaren zoodanige Boffen plagten te berispen / tot het oefenen van haren Afgoden-dienst Deut. 16 : 21. Judic. 6 : 28. 1 Keg. 14 : 23. en 16 : 33. en 2 Keg. 13. vers 6. en 17 : 10. en 21 : 3. en 23 : 6. God verbood die strengelik en behalve uit te roepen / gelijk ook van Godsalige Docten en Coningen is geschied. De Heydenen hadden een kinderlike en Phantastijke inbeeldinge van die naare eenfaanheid der Boffen / als of die zelfs tot de Gods-dienst riep / ende het stille gepejns behoorde; daar-en-boven zogen zy geen open Hemel nog Zonnen licht om de Menschen des te meer in de donkerheid te begoochelen en te verlepden. Men kan zien van de Boffen van de Antichristelicheit valsche genaamde Kerke / de Hoere van Babel Esai. 57 : 5. Die gy huttig zijt in de Eyken Boffen, onder allen groenen Boom, slagende de Kinderen aan de Beken. Vergelyk Esai. 17 : 8. Ende hy zal niet aanschouwen de Altaaren, het werk zijner Handen — nogte de BOSSCHEN, nogte de Zonnebeelden.

Bouwen,

פרץ פרק בנה

Bouwen , Brecken , Afbreeken.

Dese dingen op malkander zijnde betrokken / zijn malkander regts draads tegen gesteld ; relative opposita. Des halben wy die onder eene Titel hebben behatet. Zie Jerem. 1 : 10. BOUWEN , AFBREKEN. Bouwen beduyd Figuurlik als de gelijknisse van een Huys / ofte Stad ofte Thoon werd genomen / te leggen de beginselen van een Wereldlike ofte ook Kerlikke ; ofte ook Huyselike Regeringe ; ende de selve zoo veel mogelijk te voltopen.

I. Van een gemeenen staat te stigten neemt het Jerem. 1 : 10. Ik stelle u - over Volken en Coninkrijken - om af te breken , ook om te Bouwen en te Planten. Van een Monarchie in Kerck en Politie te stigten dat is gemengd wy die beyde / ende zig niet Nimrod gewelddiglik alle Volkeren te ontwerpen leerd ons het Doodbeeld van de Stigters van den Babilonischen Thoon. Zie Genes. 11. vers. 1 / 2 / 3 / 4 / Ec. God daar-en-tegen Bouwd de behallen Muuren van Jerusalem. Zie Psal. 51 : 20. 't welk ik zoo na de Letter versta ; als na den Geest ; zoo dat Jerusalem ten tijde des Messie zoude zijn den Thoon zijner Heerlikheid / ende de Heydenen zig tot de Joodsche eerst Gelobige Kerke zouden toeboegen / en die gantsche Societeyt daar van daan Jerusalem zoude werden genaamd / tot in alle Eeuwen ; van die selve rijpheid zijn ook de plaatsen die volgen. Psal. 69 : 36. en 102 : 17. Als God Zion verlost zoo Bouwd hy de Steden van Juda. De weder opregtinge van Jerusalem wyt haar Dym en Gruys was een teken van dat Christus haast in den tweeden Tempel zoude verschijnen en dat dat de Kinderen van Gods Knechten zouden wonen , ende haar Zaad voor zijn Aangefigte bevestigd worden , vers 29. Zoo dat wy hier al weder hebbe een stigtinge van Kerke en Politie te zamen.

II. God Bouwd ook HUYS-GEZINNEN , als Leden van een Politie / ofte ook wel op haar zelven bestaande. Genes. 16 : 2. en 30 : 3. Misschien zal ik wyt mijne Dienst-maagd gebouwd worden. Deut. 25 : 9. Alsoo zal dien Man gedaan worden , die zijn Broeders Huys niet en bouwd. Zie Ruth. 4 : 11. Mal. 127 : 1. Indien de Heere het Huys niet en bouwd , te vergeefs Arbeyden des zelfs Bouw-Lieden daar aan. Waar van hy nog onderscheyd een gemeene staat / indien de Heere de Stad niet en bewaard te vergeefs waakt de Wagter.

III. Entel

III. Enkel in een Geestlike en onvermengde beduydinge word het genomen vooz de Kerke Gods ende Christi op den uitersten Hoek-steen Christus te sigten. Zie Matth. 16. op desen Petra zal ik mijn Gemeynthe Bouwen, ende de Poorten der Hellen zullen de zelve niet overweldigen. Vergelyk Psalm 118 : 22. Ephes. 3. vers. 20/21/22.

IV. Eben van die breechhejd is het tegenstelde Breeken, Scheuren, Afbreeken, Verwoesten. Een Hoek-steen werd verwoepen (Psalm 118.) een Muur werd verbroken / van een Persoon die t' onder gaat / en na Ziel ende Lichaam verbroken word. Zie Job. 6 : 15. Hy zal schielik verbroken worden, dat er geen genesen aan zy. Vergelyk Esai. 8 : 15. Van een gemeene staat. Zie Psalm 60 : 4. Gy hebt het Land geschuddet, gy hebt het gespleten; geneest zijne breuken, want 't wankeld. Al-waar een zoete gradatie is. Schudden; nog meer Splijten, nog meer is het Breeken.

Brief. 7DD

De Hebreel gebuyken dit woord Sopher, zoo ruym / dat alle Schrift daer door werd verstaen; zoo een Boek het welk is een verzameling van beele en verscheyden Schriften in een hoognaam werk. Zie Esai. 34. vers 16. Zoek in het Boek des Heeren 7DD Sopher, als ook een Brief die aan yemand gezonden word. Zie 1 Kieg. 21 : 8. Zy (Jesabel) Ichreef Brieven, uyt den Naam des Conings. Het word ook beyde genaamt 7DD Megilla, dat is een in een gerold Schrift; om datse uyt verscheyden Rollen / die elk haar teken ende getal verdoonden / na de letteren des A. B. C. zoo een Boek t' zamen stelden Ps. 40 : 8. Hebb op daarom: in de Rolle des Boeks! Dat is in de Heilige Bladeren / 7DD 7DD van een Boek ende des zelfs beduydinge is op de eygen Titel agt gegeven. Nu nemen wy het in de betekeninge van een Brief, ofte ook van een Rolle die van een Boek is afgezondert ende zijn eygen bysondren Inhoud heeft.

I. De God-gelerden / die het Register (dat wy meest volgen) hebben t' zamen gesteld; in haren Titel op het woord Brief; nemen het zelve woord 7DD Sopher in die zin / Esai 34 : 4. Ende alle 't Heyr der Hemelen zal uytteeren; ende de Hemelen zullen toe-gerold worden, gelijk een Boek, &c. Verstaen een Brief ofte Rolle van een Boek. Vergelyk Apoc. 6 : 13 / 14. Waar door verstaen word / de alder-opmerkelikhste Convolutie en veranderinge van Heerlike Regeeringen nebens de Wereldlike. Zoo dat in die laatste tijden de vorige Characters van de Forme van die Regeeringen die zoo lange in de Wereld hadden stand gehad / niet meer zouden worden gezien / maar Gods Woord zoude wyssaam zijn in Ewigheyd. Hier aan hangt de gantsche

destructie van de vier Opper-hoofdige Regeeringen Daniel 2 Cap. en 7. Bysonder van de Antichristische Kerklike Heerschapppe; en van die magten die wyders (al waar het in de Kerke) Christi Almogendheyt tegen-streken. De Characters van alle die mosten v. d. w. j. n. j. n.

II. Daar is een geheel andre beduydinge van het woord Brief, als daer door gansehe Personen / ende Gemeenten werden aangemerkt als Brieven van Recommantatie door hare Leerars / die haer in Christo / gewonnen hebben; namelijk alsoo dat hare belijdenisse des Geloofs / ende exemplare door-gang / getuygenisse geeft aan de getrouwe Arbeyd haer Leeraren aan haer besteed / ende die Leeraren met haer die zy gewonnen hebben mogen pronken als met een Croone: zoo menig gelobige als daer is / zoo menige Brief of Zegel aan den Brief des Euangeliums. Zie 2 Corinth. 3: 2. Gy-Lieden zijt onsen Brief, geschreven in onse Herten, bekend ende gelezen van alle menschen: als die openbaar geworden zijt, dat gy een Brief Christi zijt, en door onsen Dienst bereyd, die geschreven is, niet met Inkt, maar door den Geest des Levendigen Gods, niet in Steenen Tafelen, maar in Vlesche Tafelen des Herten.

Brood.

De behatende maniere van spreken (Synecdochè) waar door onder Brood niet alleen alle voedsel / maar ook de gansehe levens onderhoudt bestaan word / is al te bekend dat wy hier daer van reppen.

Maar in de Geestelijke beduydinge set op dese dingen.

Eerst in het gemeen is Brood alle het geene een vozaak / ofte ook in de tweede plaats een middel is van ons Geestlik Wesen, ende bestaan. Want hier is aan te merken / dat door dat zelve / waar door wy eerst ons Geestelik Wesen ontfangen in de weder-geboorte / wy ook door het zelve herder bestaan / ofte onderhouden worden. Daar komt geen mensch in de wereld dan door spijs en voedsel: daar word geen mensch onderhouden dan door het zelve. Hier wy rijzen dese volgende aan-mekingen.

A. God de volheid aller dingen / en den Oorspronk van alle Goed is alleen ons Geestlik Zielen Brood ende voedsel ten Eeuwigen Leven. Maar dat is wy door geen Zondaar / dan alleen in Zijnen Zoone Jesu Christo. Zie de aanmerklike plaats Esai. 55: 2. Waarom weegd Gy-lieden geld uyt voor 't geene geen Brood en is, en uwen arbeyd voor 't geene niet versadigen kan? Hoord aandagtig na my, ende eet het goede, en laat u Ziele zig in vertigheyd verlustigen. Daarom is Christus dat ware Manna en Hemelsch Brood: Joan. 6: 58. Ik ben het Brood des Levens... Is 49- Uwe Vaders hebben het Manna geeten in de Woestyne, ende zijn gestorven

storven **vs** 50. Dit is het *Brood* dat uyt den Hemel neder-daald ; op dat den mensche daar van eete, en niet sterve... **vs** 51. Ik ben dat *Levende Brood*, dat uyt den Hemel is nedergedaalt : zoo iemand van dit *Brood* eet, die zal in Eewighcyd Leven. En het *Brood* dat Ik u geven zal, is mijn Vleesch, 't geen Ik geven zal voor het Leven der Wereld. Doch in de *Titel* van *Manna* zal ons hier van *breeder* berigt gheschieden.

B. Alle de middelen die ons dese gemeenschap met God / in Christo toe-
 brengen / zijn ons *Brood*. Zy exempel / het *Woord* en de *Sacramenten*.
 Het *Eerste* (het *Woord*) is het *Zaad* van onse weder-geboorte. Zie hier
Jacob 1 : 18. En ook ons *Geestelijk Voedsel*. Zie **Joan.** 6 : 63. De
W O O R D E N die Ik tot u spreke zijn Geest ende leven. Vergeet hier niet
 de *opnemende plaats* **Jerem.** 15 : 16. Als uw woorden van my gevonden
 zijn ; heb ikse opgegeten. Ten *swaede* ; de *Heylige Zegelen* van *Gods*
genaden Verbond zijn ons tot *Brood*. Zie **1 Corinth.** 10. vers. 3 / 4. Ende zy
 hebben alle de zelve *Geestlike spijs* gegeten, ende alle den zelve *Geest-*
like drank gedronken, &c. Ende in de *Instellinge* des *Heylige Avont-*
maals luyden de *woorden* *duydelik* die over het *Brood* zijn *uytgesproken*.
 Neemd, etet ; dat is mijn *Lichaam*. Dese *spijs* moet *geduurig* van ons
berhield worden / ende in ons *Gijl* en *Bloed* *beranderen*.

C. Maar aangestien geen *Brood* (volgens het *betuijs* van de *Genees-*
Meesters / en de *gemeene onderbindinge*) ons *voeden* kan / dan door *zijn*
vlugge Geesten (*Spiritus volatiles*) zoo en kan ons ook niets van dese *dingen*
hoegen / dan door de *kragt* van den *levendig makende Geest* ; Daarom
 wordt den *Heyligen Geest* / en *vergeleken* / en met *enen tegen-gesteld* ; met
 dese *Lichamelike spijs* en *drank*, **Rom.** 14 : 17. **Hebr.** 13 : 9. Zoo dat
 dan de *Genade* en *gaben* des *Heyligen Geests* het *Herce voeden* en *sterken*.

D. Ik weet niet waarom men in de vierde *Bede* van het *aldervolmaakste*
Gebed onses *Heeren* : Geef ons heden ons *dagelijks Brood*, niet en zoude *in-*
stuyten dit *Geestlik Brood*. Zie daar van de *redenen* in onse *Catechismus*
 over dese *Bede* *bygebracht*.

E. Daar dit *Brood* *schaarste* ende *duur staat* / daar werd dan ook in
Gods Kerke een *Geestlike* *honger* en *dorst* geleden / door het *inhoren* in de
leere ende in de *zeden* / van *Haber* / ende *Gerste* / in *plaats* van *Terwe* /
 ende dat *nog te meer* / alsoe de *Opfinders* der *Kerke* *Gods woord* te *hoop*
dragen / ende *niets* van haar *Ampt* *bezigtten* / dan om *huyl* *gewin*. Zie
aandachtig na de *plaats* **Wor.** 6 : 6. Een *Maatje* *Terwe* voor *enen penning*,
 ende *drie Maatjes* *Gerste* voor *enen penning*. In die *tijd* was *diemaal*
meer *Gerste*, dan *Terwe* te *hoop* ; en dat *wel berde* om *Toon* van *huur-*
lingen ende *Dag-loonders*. Men *verkoft* *Gods Woord* onder de *Vasten* en
Schortsen van *Menschlike Inzettingen*. Maar *aanstonds* werd het *gantsche*
 Fundament

fundament der waarheid niet wigeroepd ; ende het wierd de Suppoosten des Antichrists niet toegelaten de Olye ende Wijn te beschadigen.

F. Daar Moses en de Profeten zonder den Geestliken zin / die in Christo verbuud is / worden gelesen (gelijkt by die van het Jodendom.) Daar zendt God een honger niet na Brood en een dorst niet na Water , maar na de woorden des Heeren , zoo dat men omzwerft van Zee tot Zee , en van Noorden tot Oosten , en geen boedfel en vind. Zie Amos 8 : 11.

Bruydegom ; Bruyd , en Bruyloft ;

Als mede 't voornamē , dat hier toe behoord.

Bruydegom is een die in Staat is / van met zijn Gade te voltoeyen de plichten van de Huweliks Liefde over welke te hooren tusschen Hem / en zijn Beminde was gehandeld ende over een gedragen ; dit leerd ook wat een Bruyd zy. Dit is allen bekend ; dog let hier op dese Geestlike be-
duydingen.

I. De BRUYDEGOM van de Kerke is alleen den Zoone Gods de Borge ende Middelaar ; die / volgens den eeuwigen onderanderliken Raad en Besluit tusschen den Vader ende Hem zelfs genomen (Eph. 1. vers. 4-9.) Een Gemeente / op de nauwste / en tederste wijze verbindt aan zig. Zie onder hoelen de plaatsen Joant. 3 : 29. Die de Bruyd heeft is den Bruydegom. En door 't gantsche Hoog-Lied / in welke die Titel alleen aan Christo gege-
den word. Vergelijkt Matth. 9 : 15. Ephes. 5 : 32.

II. De Bruyd is het Systēma Geestlik Lichaam van de gantsche Heylige Algemeene Christen Kerke , door alle Eeuwen , 't geene de Correlatie of onderlike betrekkinge van zelfs leerd.

III. Het Contract des Huweliks is de toestemminge des Geloofs op den eyfch van den Bruydegom. Zie Hosee 2 : 19. Ende ik zal u my onder-
trouwen in Geloove.

IV. Overzukt de Conditionen aan de zijde van den Bruydegom te volbrin-
gen zijn. (a) Gerechtigheyd ende geregte. En (b) Goedertierentheyd
ende Barmhertigheyd. Hosee 2 : 18. Door de eerste moeste sy zig voor haar
overgegeven. Ephes. 5. vs 15. Ende alsoo den Vader van de Bruyd den
Bruydschat opbringen. Door het tweede zig aan de Bruyd overgeven.

V. De wesentlike vorme van de Huwelike gemeenschap bestaat in dese
twee

twee Leden. Eerst dat Hy met haar een vleesch is ; om welke reden Hy ook haren Goel, dat is Bloed-brind hoed genaamd / die haar Losser is Esai. 47. vs 14. Hy Goel, (Verlosser) is de Magtige Israëls, en ook haar Broeder Heb. 2 Cap. Vleesch van haar Vleesch, en Been van hare Beenderen Eph. 5 Cap. (Het geene nog aan de Kerke des Ouden Testaments ontbrak.) Ten tweeden dat Hy met haar een Geest is 1 Corinth. 6. vs 17. Die den Heere aan-hangd, die is eenen Geest met hem.

VI. Waac wyt volgd / dat de Kerke geen twee Bruydegoms kan hebben / nogte een tweede Hoofd behalven Jesus / alsoo dat de geenen die haar tragten te brengen en onder-worpen onder de gehoorzaamheid van hare Wetten (gelijkt den Antichrist) haar aan-zoeken tot Over-snel / ende haren Sluyer ; een teken van onder-werpinge onder haren Man Christus ; van haar rukken. Zie Cant. 5. vs 7. Vergelijkt Apoc. 2. vs 20.

In de SOLEMNISATIE van dit Huwelik zijn dese voornamste dingen aan te merken :

(a) De SPEEL-GENOOTEN van den Bruydegom en de Bruyd ; dese noemt Christus de Vrinden van de Bruydegom Joan. 3. vs 29. Zie Ps. 45 : 15. De jonge Dogteren, die agter haar zijn, hare mede-gesellinnen. Dese zijn de Heilige Apostelen, Euangelisten, Herders en Leeraars. Vergelijkt 2 Corinth. 11 : 2. Want Ik ben yverig over u met een yver Gods : Want Ik hebbe u-lieden toebereyd, om u als een Keyne Maget eenen Manne voor te stellen, namelijk Christo.

(b) De Dienst-knechten ende DIENST-MAAGDEN, die tot de Bruyloff noodigen en roepen zijn de zelbe Speel-genooten. Vergelijkt Prov. 9 : 3. Matth. 22 : 3. Dese zijn ook wel insgelijc Leden van de Bruyd en Christi Geestlijk Lichaam ; maar in dit opsigt zijns Speelgenooten en Woden.

(c) Door het HUYs ofte de Bruyloffs-Zale werd verstaan de Heilige Kerke. Zie Prov. 8. vs 1. Piet in 't zelbe opsigt als zy de Bruyd zelber is / maar zoo als zy bebaert de menigte der gener / die tot haar toe-bloepen ; onder welke ook Huchelaren kunnen zijn / die geen Bruyloffs Aled aan hebbende / eyndelijc werden wyt-geworpen Matth. 22. vs 12.

(d) De Bruyloffs Tafel (Zie ook Prov. 9 : 2.) Aan twee dingen beduyden. Eerst den waren Altaar Christus. Ten anderen de bedieninge des Woords en der Sacramenten. Zie na 1 Corinth. 10 : 21.

(e) De SPYSE EN DRANK is Christus / niet voor zoo veel Hy zelfs den Bruydegom is ; maar voor zoo veel Hy zig zelfs in de bragt en brigt zijns Lydens aan zijn Geloovigen mede deeld tot Geestelike Dwingde / en het Gewige Leden. Vergelijkt Joan. 6 : 35. Prov. 9 Cap.

De CONSUMMATIE van dit Huwelik in de Binnen-kameren van den Koning heeft haar hoogste trap in het Hemelsche Paleys : Al schoon in tegen-stellinge van de Staat der Kerke des Ouden Testaments de Bruyd roemd / datse reeds van den Bruydegom was geleerd in zijn Binnen-kameren Cant. 1 Cap. Door dien de Goddyne of Door-hang nu is weg-genomen /

ende haer volle bymoedigheyt om in te gaan door den Bruydegott Jesus is
verwozhen. Zie Heb. 9. en 10. Cap.

Bruysen, Ruyssen. נדנ

Bruysen eygentlik het geluyd van een Zee / ofte siel stroomende Rivie-
re / ofte van ondrzen op-wallende Poel. De Figuurlyke beduydinge
sluyt in.

I. De Stemmen van veelen / die hoor de Waarheid / tegen de in-gesloopen
dwalingen haer stellen / dese zijn als Gods Instruminten / die door den Adept
han zijt Mond betwogen worden / waarom Daniel hem ; te woen den Soone
des Menschens aldus beschijft Cap. 10 : 6. Ende de Stemme zijner Woor-
den was als de Stemme eens Geruysch. Hamon dat is ons eygen Titel-
woord / beduydende het geruysch der Wateren ofte veeler Volkereen. Vergelijkt
Apor. 14 : 2. Ende Ik hoorde een Stemme uyt den Hemel , als een
Stemme van veele Wateren. In dat Capittel werd eygentlik getoond / hoe
de tegen-sprake tegen de Antichristische dwalingen al met Gaaden en Trappen
hoe langer hoe sliakter is door-gedrongen / tot eydelike Oberwinninge. Want
op die Stemme van veele Volkereen / die eenigzins Confus was / volgde een
sliakter van een grooten Donder-slag ; daar op nog een distincter en lieftliker
van Cyther-speelders ; daar op een Stemme van wel drie Engelen. Men
kan na sien onse Apocalypsia.

II. Het geruysch en de bewegingen van veele Naticen en Volkereen onder
malkanderen ten Krijg. Zie Esai. 5 : 30. en 17 / 13. De Naticen zullen
Ruysschen. En wel bysonder als zy betwogen door een Wind van Passen de
Kerke Jesu trachten te ober-stroomen / ende Oorlogen en gerugten van Oorlogen
(Matth. 24.) dreygen. Zie Ps. 46 : 4. Laat hare Wateren Bruyschen.
En Ps. 7. De Heydenen raasden. Vergelijkt Ps. 65 : 8. Die het Bruys-
schen der Zee sild , het Bruyschen harer Golven , 't rumoer der Volken.
Van geen andre zin zijn op Psalm 93 : 4. en 96 : 11. ende 98 : 7. Druy-
kende uyt de bewegingen der Volkereen van wegen het Euangelium.

III. Een Ruysschenden Kuyl, duikt uyt de grootste benaueheden van
Jesus en zjn Kerke gesteld onder de woedende tegen-spraken en lasteren der
Godloosen / die als uyt den Af-grond op-bozeleien zieden en kookten / door de
Vrage des Sulphurs Psalm 40 : 3.

IV. Daar is een Zieden en Bruyschen van het Herte Psalm. 48 : 9.
Ik Brulle van wegen het GERUYSCH MYNS HERTEN. Als of door
de

de beuatheden een Dycer van ondren aangestoken / het Bloed dede zieden en
kookten.

V. Dit zelbe woord drukt op Esai. 63 : 15. wpt / het grommel des
Ingewands wpt innerlike barmhertigheyt.

Buygen, zig neder-buygen. **כָּנָע** *Sebacha.*

AI-hoe-wel dit woord ; 't geen in zig zelfs van een gemeener beduy-
dinge is / alsoo dat daar door niet alleen werd betekend een Godlike Eere
ende Dienst / maar ook een diepe Erbiedigheyt ende Onderwerpinge /
diemen betoond ontrend zijn meerder. (Zie de Dooz-beelden alsonne in de
Heylige Schriften Genes. 23 : 7. Abraham boog zig neder voor de Soonen
Hets. En 27 : 29. en 33 : 3. Jacob boog zig zeven-maal ter aarden. En 37.
H. 7 / 9 / 10. en 42 : 6. Exod. 18 : 7. Num. 22 : 31. en 1 Sam. 20.
vers 41. en 1 Kreg. 1 : 16. Ik merke aan dat Abraham Genes. 18.
zig neder-boog voor de drie Namen / onder welke nogtans een eenige de
Jehova was / de andze geschapen Engelen. Den wpt-wendigen dienst was
de zelbe ; maar het Herte en den Geest inwendig maakte het on-eyndig onder-
scheidung ; 't geen hy daar na ook gevoeg selfs wpt-wendig vertoonde vers 23-27.
Wel dan / in de wpt-nemendste kragt en beduydinge drukt het wpt een Gods-
dienstige Eere : want die Gesten en Gebaarden / die in hare Nature onber-
schillende zijn / werden ligtelik onderscheyden ten aansen van hare booz-
werpen : daar men zig van voor den Hoogsten God neder-buygd / word het
beel-tijds door Aan-bidden ober geset / of immer dit werd daar door verstaan.
Zie Genes. 22 : 5. en 47 : 31. Exod. 4 : 31. en 34 : 8. Deut. 26 : 10.
Josue 5 : 14. Zie ook bysander Ps. 97 : 7. Buygd u neder voor hem
alle gy Goden. Vergelyken met Heb. 1 : 6. Dat hen alle Engelen Gods
aan-bidden *προσκυνήσαντες* Proskuneefathoosan.

Ons oog-merk en is hier niet (gelijkt wy meer-maal hebben gewaar-
schouwd) questien in de God-geleerdheyt / tegen de partzen te beslegten. Wy
zullen dan de dwalingen der Socinianen en Papisten een andre plaats geven.
Men kan onse Catechismus na-zien.

Dit is de Zaake dat in dit woord is een figurlike maniere van spreken
Metonymia Signi, pro Signato, waar door het uperlike teken van de buy-
ginge / en het neder-ballen met zijn aan-gesigte ter aarden (Josue 5 : 14.)
wpt-drukt dese dingen :

I. De diepe ootmoedigheyt ende verslagenheyt des Hertens voor den
Alder-hoogsten God. Zie Mich. 6 : 9. Waar mede zal ik my buygen
voor den Hoogsten God ? En vers 8. Zy heeft u bekend gemaakt,
6 men-

d mensche wat Goed is ; namelijk . . . Ootmoedig te wandelen met uwen God. Alles wat hier na het Vleesch / hoog steyl en verheben is ; alle betrouwten op eygen kragtten en gerechtigheyt / waar door wy wanen iets te kunnen op ons zelve / moet hier neder-gebogen worden. En is hier bysonder aan te merken / dat in dit neder-buigen van ouds betekend wierd een onderdanige toestemminge waar door men Ja en Amen zegd op yemands belofte / in welke hy ons een groot Goed van zig doet verwagten. Zie Exod. 4 : 31. Het Volk geloofden ende hoorden dat de Heere de Kindren Israels bezogt, ende zy neyden hare Hoofden, ende aan-baden : Zoo spreeken de Gelovigen die haer Geloobe ende Schijdenisse haren Koning Iesus onderwerpen Ps. 95 : 6. Kom laat ons aan-bidden en neder-buigen, laat ons knielen voor den Heere die ons gemaakt heeft. Vergelyk Ps. 45. Om dat hy uw Heere is, buyg u voor hem neder. En daer is wyders geen eens van alle de Deelen en Leden van onsen Oprekten / Waren en Geestliken Gods-dienst / welkers eygen Subject en Zit-plaats is ons Herte / en den Geest onses Gemoeds ; ofte zy worden door dit wterlik Teken Verbeeld. Zie Rom 1. Welken Ik diene in den Geest mijns gemoeds. Joan. 4. hiet dit / den Vader aan-bidden in Geest ende Waarheyd. Elders zijn Herte te neygen ofte buigen tot God Ps. 119. vers 36. Neygd mijn Herte tot u getuygenissen. Daar hebdt gy het woord wy Natha ergens na toe hellen vers 36. Ter contrarie / elk die zijn lusten ende raad zijnes Vleeschs volgd ; neygd zig / en buygd zig / booz die Af-goden. Zie Esai. 2. Hff. 7 / 8 / 9. Hiwaer de Zonden van de Kerke werden bestraf ; ende onder hare Af-goden ook werden op-geteld Silver, Goud, Schatten, Peerden en Wagenen ; booz welke zig de gemeene Man buygd, ende de aan-zienslike vernedert.

II. Dese zaakke noodigd ons tot die aanmerkinge. Dat den Dienst, die wy den Heere Jesum, booz Geloobe en betrouwten des Hertens als op de Fonteyne onser Zaligheyt ; ende het wt-storten van Gebeden en Dankzeggingen op-dragen ; wanneer wy daar toe aan-wenden de wterlike tekenen van het op-heffen van Heylige Handen tot Hem ; van het buigen van de knyen voor Hem ; het ballen op ons aangesigte ; is den Dienst die wy alleen den Waren Jehova den Eeuwigen en waeragtigen God kunnen op-dragen / en ook aan niemand anders / buyten de schijnlikste Afgoderpe ; Ten anderen ; dat dese Actien van Devotie niet meer indifferent blyben / als zy ontrent dit booz-werpe gaan en daar in zyn gedetermineert / maar wt-drukken de Hoogste Godlike Gere. Zie Philip. 2. Hff. 6 / 7 / 8 / 9 / 10. Op dat in den Name Jesu zig buigen alle knyen. Al schoon van nog ober blyben de Geesten van eerbiedigheyt / ontrent Personen van het hoogste gezag / zelfs tot het neder-ballen op de Harde (nu wie zoudt zig om Pardon en het Leven te behouden niet ten diepste vernederen ?) Nogtans in Zaken van Gods-dienst en zyn geest van alle die Actien meer indifferent : alle neder-ballen is daar een neder-ballen om aan te bidden. Zodanig een Gere wepgerde den Engel tot twee maal toe van Joannes te ontfangen Apocal. 19. en 22. Cap. Den

Heyligen

Verlijgen Man was door de uytmenentheid van de Persoon en der Open-
 baringe zoo hoog op-getrokken / dat hy hem door geen Engel zoo zeer / als door
 Jesus zelfs kende. Hy viel dan aan zijn voeten (tot zoo verre byten dwa-
 linge / alsoo hy ook dat Teken van Eer aan een Koning beel / meer aan een
 Engel / konde bewijzen) OM HEM TE AAN-BIDDEN *πρὸς προσκύνησιν αὐτῷ*
 Daar lag de dwaalingen / in het missen van het regte booz-werp ; en dat
 maakte dat zelfs in dit oogmerk het neder-vallen aan de voeten niet meer
 onverschillend en bleef. Wijders merk Ik aan ; dat zelfs het by-geboegde
 woord *πρὸς κούφην* door aan bidden ober-geset in zig zelfs ook onverschillende is ;
 want het beduyd de Kussen aan iemand / booz welcke men zig buygd / ootmoe-
 dig op-dragen ; *πρὸς ὄ* dat is in tegenwoordigheyd van iemand ; *κούφην* kussen ;
 ofte ook de Hand aan de Mond (*πρὸς ὄ*) hzengende / eerbiedig als op te dragen
 aan zijn meeder. De Afgoden-Dienaars nogtans en was het hzengende van de
 Hand aan den Mond ontrent hare Afgodische aan-roepingen van de Sonne / Maane /
 Sterren / &c. Geen onverschillende Zake / maar een misdraad by den Regter.
 Zie Job 31 : 26 / 27. Zoo Ik het ligt aangesien hebbe wanneer 't scheen,
 ofte de Maane heerlik voort-gaande ; ende mijn herte is verlokt geweest
 in 't verborgen , dat mijn Hand mijn Mond gekuft heeft. Vergelijkt de
 spreek-wijse Genes. 41 : 40. En 1 Reg. 19 : 18. Daar uyt klaar blijkt
 dat door *Eerst* het booz-werp ontrent welke zodanige Daden gepleegd worden ;
 ten *anderen* die intentie des gemoeds / die of by het Burgerlike bepaald word /
 ofte ganstich Gods-dienstig is : een uyt-legster is van dese Actien. Maar
 men moet ook hier *ten derden* waar-nemen ; dat 'er zijn Actien / die zoo werk-
 zaam en opereus gepleegd worden ; niet uyt-drukkingen van zoo uyt-nemende
 Debotie / alffer zonden kunnen worden gepleegd / en alffer zonden kunnen voort-
 kommen uyt het Herte van iemand die wil uyt-drukken de alder-hoogste Gods-
 dienstigheyd ; welke Daden en Actien / als die zoo alle mate te boven gaan /
 niet meer indifferent ontrent de Schepselen en God kunnen gepleegd ofte aan-
 gemerkt worden ; maar een zeker Argument zijn van een Afgodisch gemoed.
 Daarom ; wanneer hier Johannes (die niet quaads en dagt ; en Wyand
 was van alle Afgoderpe / en schijn des zelfs) op die twee aanmerkelijke wijzen
 den Engel Eere aanbied ; *Eerst* met booz hem zig neder te buygen of aan zijn
 Voeten te vallen. *Ten tweeden* met nog nedziger teken / daar by / zig booz
 hem te herdermoedigen / doe hy al zelfs op de Harde neder lag ; *πρὸς προσκύνησιν*
 te aan-bidden ; zoo werd hy wel tydig van den Engel zagte. ik gewaar-
 schuwd / en gewesen tot het regte en eenige booz-werp van aanbiddinge.
 Aan-bid God.

III. Hier uyt is het nu ook klaar / wat daar te oordeelen zy van die uyt-
 nemende Eere van Nederbuyginge, welke God aan de Kerke des Nieuwe
 Testaments had beloofd / dat haar van de Heydenen / ja grooten der Harden
 zelfs zoude opgedragen worden. Esai. 60 : 14. Ook zullen , zig buygende ;
 tot u komen de Kinderen der gener die u onderdrukt hebben. Vergelijkt
 Esai.

Esai. 49 : 23. En nog hooger Apoc. 3 : 9. Ende Ik zal maken datse Kommen, en aanbidden voor uwe Voeten, ende bekennen dat Ik u lief hebbe. Want door eerst, die opnemende Eere gaat wel alle Heerlikheid te boben / dat de Heydenen zig daare in zegenen en welgelukfsalig roemen / datse de Kerke zijn ingeplant / ende door haar Belydenisse des Evangeliums zig tot de zelve boegen ; haar boeden / ende hare Heerlikheyd en Eere in de zelve inbrengen. Apoc. 21. Maar dit en is niet die Godlike Eere waar door men zijn Gesloobe de Autoziteyt van eenig mensche zonde onderwerpen ; gelijk de Kroonselen doen. Ten anderen, zoo moet de Kerke aangemerkt worden t'zamen met Christus haar Hoofd ; welk Hoofd warelyk toekomt die Godlike Eere. Gelykise van den Coning ontfangen / en met hem een geworden is zoo worden zy ook met hem Coningen en Priesters / maar in hem werd de Godlike Eere bepaald. Vergelyk **E**sai. 49 : 7. Zoo zegd de Heere de Verlosser Israels, tot de nederige en veragte Ziele, &c. Coningen zullent zien ende opstaen ; ook Vorsten, en zy zullen haar voor u buygen, &c.

IV. Daar is ook een nederbuygen van de Ziele / in hertelike droefheyd ende rouwe / waar door de Ziele vernederd / berlagen / ende verbyzfeld is. **P**salm. 42. vers. 6 / 7-12. Wat buygd gy u neder o mijn Ziele, ende zift onrustig in my. Dese waten de huwchelaren ook na te bootsen. **E**sai. 58. vers 5. Zy laten haar Hoofd hangen als een Biese. Vergelyk **1** Reg. 21. vers 27.

V. Ten laaften werd door nederbuygen verstaen den ondergang van geheele Staten en Coninkrijken / die als Eeuwige Bergen / zig verheben hadden ; wanneer men die ziet vernederd worden tot de Helle toe. Zie daar van **H**abar. 3 : 6. Hy stond, ende mat het Land ; hy zag toe, en maakte de Heydenen los, ende de geduurige Bergen zijn verstroyd geworden, ende de Heuvelen der Eeuwigheyd **H**EBBEN ZIG **G**EBOGEN. Vergelyk **1** II : 23. Apoc. 8 : 8. en 16 : 20.

Bundel. **בִּדְּוּלָהּ** *bidwulh* **בִּדְּוּלָהּ** *bidwulh* **בִּדְּוּלָהּ** *bidwulh*

Voegd hier by 't woord **B**uydel.

Dese woorden hebben wy t'zamen-geboegd in onse Taale / om de gemeenschap die zy met mallianderen hebben in de Grond-tale / want het be-
dudt al 't geene t'zamen-gebonden en gestrengeld is. Een zak met Gelds werd door dit woord **בִּדְּוּלָהּ** upgedrukt. Zie **G**en. 42 : 35. Een yder had den **B**undel zijnes Gelds in zijn zak. **P**rob. 7. **O**S 20. Hy heeft een **B**undel gelds met zig genomen. Ten anderen werd 'et ook gebuycht door een **B**ussel van Granen ofte een Garve, ofte van 't onkruid als het nu van 't **B**aan is
afge-

afgescheyden en t'zamen-gestrengheld. Zie Psal. 129. Ps. 6/7. laatsc zijn als Gras op de Dakcn — waar mede den Mayer zijn Hand niet vuld , nog den Garven-binder zijn Arm, Kotzer. Dergelijc Matth. 13 : 30. Vergadert eerst het onkruid , ende bind het in Busselen *εἰς θύκας*. Act. 8. Ps 23. Een t'zamen-knoopingc der ongercgtigheyd.

I. Alle verbintenisse , t'z ten goeden / het zc ten quaden / het zc door een ontzettelike Band van ongercgtigheyd / waar door men t'zamen zwoerd tegen God / en Jesus Christus ; het zc door een Band van waarheyd ende geregtigheyd ; doen ons een zeker Volk aanmerken als een Bussel.

(a) Zie de beste beduydinge. Eph. 4 : 3. U beneerligende te behouden de eenigheyd des Geests ; door den Band des Vredes *συνδέσμου τῆς εἰρήνης* Zecr lebendig werd de zake zelfs verklaard 1 Corinth. 1 : 10. Dat gy t'zamen-gevoegd zijt in een zelve zin , ende een zelve gevoelen.

(b) In de quade beduydinge zagen wy het Matth. 13. Capittel / al-waar de zichtbare Kerke als een Akker booz-kornit / in welke Christus en zijn Apostelen door het Evangelium hadden gezoyd het goed Zaad ; dat is de ware Gelobigen. Maar de Wyand / dat is den Dupbel zijn onkruid. In het eerste en konden dese niet wel onderscheyden worden / zoo lange zc door de Belydenisse van het zelve fundament der waarheyd eens waren ; en de huyschelen / die in haare Herre Christum verlochenden onder de schoon schijnende en vlepemde woorden / zeven grutwelen verborren. Daar na is dien Antichrist ontdekt en allengskens meer en meer geopenbaard. Pogtans / om dat het als doe nog de tijd des Oogstes niet was en konde het zoo ligt niet ; zonder schade / en lesralinge van den Wortel van het goed Zaad ; wtgeroeyd worden. Maar dit werk heeft God begomen in de Reformatie en scheydinge van de Kerke wpt het Antichristische Babel : Zijn woestienigheyd de zaake alsoo bestierende ; dat den Antichrist / in zijn Concilien / die zijn bundels der ongercgtigheyd / en heyllose t'zamen-zweringen zijn / zig heeft in een gebonden ; de Kerke wtgestooten ende afgescheyden die in dese Staat in Schooven ofte particuliere Kerken is t'zamen-gebonden / om nog al wijders door de Wan van heele verdrukkingen / scheuringen / en aergernissen in den Dorstbloer gesuyverd te worden ; en dan in de Schuure te worden gebracht. In welke heerlike Staat zc beschreeven word wpt Daniel 12. Vers 43. Dan zullen de Regtvaardigen blinken gelijk de Zonne , in het Coninkrijke hares Vaders. Dergelijc Apoc. 21. en 22de. Capittel. Daar-en-tegen de Bussels van t'onkruid zullen in den vurigen Oven geworpen worden ; dat is aan alle plagen die het Heestlik Babel bedreygd zijn overgegeven worden. Zie Apocal. 18de. Capittel.

II. Het eynde van zoodanig een t'zamenzweeringe en verbintenisse is den Buydel ; t'zamen eenen Buydel te hebben Job. 1. Ps 14. Dat is wereldsche pragt / begeerlikheyd der Oogen en des Vleeschs / alle de Coninkrijken der Aerden en hare Heerlikheyd. Dese zijn de aanloctingen en liefkosingen van de Antichristische Hoere. Zie Apoc. 17de. Capittel.

III. Maar de Kerlie daar-en-tegen heeft haren Jesum / midden in alle hare benaughtheden / als een Bundelken Mirre, dat tusschen hare Borsten vernacht Cant. 1:13. In welke Bundel alle heyl / genade / geestlik lebe n / en hartsterkende kräfte is t'zamen-gebonden.

IV. En in dat Bundelken der levendigen heeft hy haar Ziele ook opgestoten en t'zamen gebonden 1 Sam. 25:29. Zie Luc. 21:18. Niet een Hayr uyt u hoofd zal verloren gaan. Esai. 49. Ik hebbe u in mijn Hand-palmen gegraveert.

Letter C.

DE *Grammatici*; die alle Letteren, en zelfs haaxkens ende punten, ten naukeurigste zisten voeren hier een Letter twist; of ook de Letter C in haar oorsprong zy een Boek-staf, die tot het Duyts A, B, C, behoord; ende meynen dat men over al een K behoord voor een C te gebruyken. Het is bekend, dat in de *Latijnsche Tale* en in andere die van de zelve haar oorspronk hebben, gelijk de *Italiaanse*, *France*, *Spaanse* al door een C gebruykt word; en dat de K onder haar niet werd gekend, in hare Boek-staven. In tegendeel en hebben de Grieken geen C, maar al door een K. Maar de Hebreen kennen die beyde; want haar *ץ* Caph is onse C ende haar *ק* Koph is onse K. Wie benijd ons dan, dat wy onse Letter-kunst ende Boek-staven in die rijkdom hebben, gelijk de Hebreen, ofte Joden; zoo dat wy dese hare onderscheyden Letteren ook door onse twee onderscheydene uytdrukken. Hebben andere die rijkdom niet, wie benijd ons de onse? Om de C geheelik uyt te monstren; wederhouden ons voornamelik dese redenen voor eerst het is dienstig, dat wy in die plaatsen daar wy het Hebreeuwisch de klank en uytspake geven van onse Tale, de C stellen in plaats van hare *Chaph*, ende de K in plaats van hare *Koph*. Zoo dat dit onderscheyd ons zelfs aanwijst welke Letter in zoodanig een woord by den Hebreen gebruykelik is. Gelijk in *Cabul*, *Calach*, *Caleb*, *Calne*, *Canaan*, *Caphor*, *Carmel*, *Cores*, *Crochi*, en veel meer andere diergelijke woorden. De Letter n *Chet* in 't Hebreeuwisch en kunnen wy ook niet anders dan door *Ch* uytdrukken. Ten anderen zoo vald het zomtjds zeer zwaar in het uytspreken van zommige woorden een K te gebruyken in onse Spel-kunst. Gelijk een *Maagd Skaken*, *ontshaken* voor *schaken*; *scrijven* voor *schrijven*, *inschikken* voor *inschikken*. *Skalmen* voor *schalmen*; *Skoenen* voor *Schoenen*, *kedel* voor *eddel*. *kierklik* voor *cierlik*; *hieraad* voor *cieraad*. In welke woorden de eerste Letter een K te stellen, bederft de geheele pronuntiatie. *Keder-boom* voor *Ceder-boom*, *Kijns* voor *Cijns* dat is *Schattinge*. Van het Latijn *Census*. Ik weet wel dat de Grieken dit woord uyt het

Latijn

Latijn *κῆνος* met een K uytdrukken in het Nicuwe Testament; maar dat is een *Barbarismus*; uyt gebrek dat zy geen C en hebben. Ten *derden* dan zijn wy geduurig verlegen in het uytdrukken van zulke woorden die van andere Talen oorspronkelijk, het Burger-regt ende gebruyk in onse Tale verkregen hebben; gelijk als *Krifus* voor *Christus*: *Kreaturen* voor *Creaturen*, *Kellebroer* voor *Cellebroer*. Maar wy zullen hier niet lang op staan; alsoo ook aan de andere zyde alsoo grooten misbruyk gevonden word, in het stellen van een C in plaats van een K in het voorste van een woord; gelijk in het woord *Knegten*, *Cragten*, *Crijgen*, en ontelbare anderen van zommigen doorgaans geschied. Ik zal dan alleen onder de C yets bevaten, 't geen door K niet kan bequamelijk worden uytgedrukt.

Canaan כנען *Cenahan.*

DEse is getweest de Soone van Cham *Genes. 9: 18.* Ende/ volgens de wijze van den Ouden/ werden zelfs de Landen/ en Natien van haren Vader en Grond-bester benaamd/ gelijk uyt *Gen. 10.* blijkt; is egter bedenkelijk; eerst waarom de Landen/ die bewoond en ingenomen zijn van de Nakomelingen Chams/ niet benaamd worden van haar eerste Vader Cham, maar van zijnen Soone Canaan, welke egter maar de vierde is in de Ordre van Generatie *Genes. 10. vs 6.* Ende Chams Soonen zijn *Cus*, ende *Mitzaïm*, ende *Puth*; ende Canaan. Ik antwoorde/ dat dit geschied om dat de Heylige Historie byzonderlijk werkzaam is om dit Land Canaan, 't geen *Abraham* tot een Testament gegeven was/ ende het Land zijner Vreemdelingschappen was te beschrijven/ en daarom des zelfs eerste Besitter en Grond-bester noemd. Cham was een gemeen Vader van verscherpden Soonen: Zoo wel een Vader van *Chus* ofte de *Mooren*/ van *Mitzaïm* ofte *Egyptenaren* van *Puth* Vader der *Lybiërs*, als van Canaan. Maar in zijnen Soone Canaan vind gy de bysond're Fundatie van de Regeeringe der *Cananiten*/ daar het meest van te spreken viel. Ten *andren* is ook bedenkelijk; waarom den vloek/ die God door *Noach* bedreygd zijnen Soone *Cham*/ op rekeninge komd van Canaan den Soone Chams, den Hebe van *Daag Genes. 9. vs 25.* Vervloekt zy Canaan; een *Knecht* der *Knegten* zy hy zijnen Broederen: waarom niet *Cham* zelfs *Verbloekt*? Antwoord: Om den *Vloek* des te meer te verzwaren; nademaal hier door werd uytgedrukt/ datse niet *Personeel* zoude blijven rusten op *Cham*; maar overgaan tot zijne nakomelingen; beginnende van Canaan af. Zie zoo besocht God de misdaad der Vaderen in de *Handen* tot in het derde en vierde gelid. Vergelijk *Josue 6: 26.* En *1 Kief. 16: 34...* Ten *derden* is de vraag/ waarom *Cham* die een gemeen Vader was/ niet *gebloekt* wierd in zijnen Soone *Chus* ofte *Mitzaïm* &c. Maar juist in Canaan; Antwoord. Om

dat die Land een bysonder Concel was / zoo van alle gruwelen als ook van alle Plagen Gods tot de eyndlike uyt-roeping toe / doe nu de mate van hare gruwelen en ongerechtigheyt vermind was. Zie dit in ons Bybels Register overbloedig aangeliefen.

Van de Situatie en gelegentheyt / grootheyt en omtrek (die maer matig was) van de Rijkhen / Canaan ten Oosten / Zuyden / en Noorden (want ten Westen legd de Zee) aan-grensende ; van des zelfs Bergen en Dakten ; Meyzen en Rivieren / de Jozdane en Becken ; ook des zelfs brugtbaarheyt en bermakelikhed / hie verdeeldt aan de twaalf Stammen zullen u ook de Bybelsche Registers / ende perfecte Land-kaarten overbloedig voldoen. Van Ceulven af en bindmen het zelve zoo een overmatig brugtbaar en playsante Landschouw niet ; het is by Italien en Grieken-land en andze Landen in overbloed van leefdogt / en zmakelikhed van Dugten / en zoete gematigheyt des Lugts niet eens te vergelijken. Tot sommige van dese dingen doet veel de Babarische ongeschikheyt van die Natien die het bewoonen. Wy gaan over tot de Figure.

I. Eerst in 't gemeen Canaan is van God aan Abraham geassigneert en bepaald tot zijn eerste Woonplaatse / daar hy als byzindeling heeft verkeerd. Genes. 12 : 6. En zoo hebdt wy hier twee Testamenten aan te merken (want de Schriftuure spreekt ook van Testamenten Eph. 2. Vss. 11 / 12. En dypdelik van een Oude ende Nieuwe Salat. 4. Cap. Hebr. 9 : 15. En van een eerste en volgende Hebr. 9. Vss. 11—18.) Het uytvromste van die heyt bestond in de Belofte van waaragtige / Geestlike of toekomstende en Hemelsche Goederen ; welke de Heilige Schrift meermaal noemt het eeuwige Testament. Zie 2 Sam. 7 : 16. en 2 Sam. 23 : 5. Hebr. 13 : 20. Daar in is aan de Vadersen geschonken Christus het belooft de Zaad / als het Hoofst der zegening ; ende in hem alle Geestlike en Hemelsche Goederen ; bysonder de Erfnisse van de Wereld ; en van alle Geslagten der Aarden welke zig in hem zegenen zonden Genes. 12 : 3. en 13 : 16. en 15 : 5. en 22. Vss. 17 / 18. Rom. 4. vers 13. Maar ; aangesien God had besloten eerst na een langduurige tusschen-schrede van Ceulven dit Testament en des zelfs Goederen / dooz de Dood des Middelaars te ratificeren of vast te maken ; dat is in de ware oorzaak dadelik te verbullen (en egter dooz het Belooft in die belofte de Vadersen zalig te maken) zoo heeft hy aan de zelve onderwijzen dit Land tot een onderpand gegeven ; en haar daar in dooz veelverhande Schadulven te oefenen en dooz letterlike dingen tot de Geestlike te prepareren ; niet zonder tusschen inkomende dienstbaarheyt ende Joch. Dat nu aan Abraham en de Vadersen dit Land niet is gegeven in zig zelfs om zig zelfs wille / maar in opsigt van Hooger en Hemelsche Goederen ; blijkt daar uyt dypdelik : Om dat dooz Eerst de uytvromste belofte aan de Vadersen / haar gaf de Erfnisse van alle Geslagten des Aard-bodems ; dat noemt Paulus de Erfnisse des Werelds Rom. 4. Vss 13. Daar nochtans de Erfnisse van 't Land Canaan alle Volkeren uyt-sloot / behalven zekere bepaalde Ra-homelingen Abrahams / dooz

de Linie van Iſak en Jacob en de 12 Patriarchen hare kinderen / uyt een bepaalde Linie. Ten anderen ; Om dat haar den waren Zegen al was beloofte / eer zy nog wisten na wat Land zy trekken zouden Vergelyk. Genes. 12. met Heb. 11. Cap. Ten derden ; om dat hy haar zelfs geen Doet-stap Erfenisse ofte eygen Besit daar in gaf / maar haar als Vremdelingen in het zelve handelde. Vergelyk Actoz. 7. met Heb. 11. Cap : uyt Genes. 23. vs 4. en 47. vs 9. Ten vierden ; Om dat de Goederen van het zelve niet en konden boldoen de kragt van de belofte : Ik zal u tot een God zijn : Dit is een Eeuwig duypend Testament / en stuyt in het Leven en de Opstandige Matth. 22. vs 32. Nu het Testament van Canaan is verdoenen met alle des zelfs bergankelike Goederen. Ten vijfden ; Om datmen hier zelfs een Ecclipsie ziet in de Belofte : Want eerst niemand te stellen tot een Erfgenaam van de Wereld / en alle Geslagten des Aard-bodems ; en daar na aan een handje vol Dole / een kleyn stipken van de Wereld in te ruymen ; niet zonder dienstbaarheid aan dat Land als een Pand ; dat berijpt de belofte booz eenen Tijd zeer. Ja (om by de gelijkenisse te blijven) 't Land Canaan is zelfs in die tijd / wanneer de Opandschap / en middel-muur des af scheydels was verbrosken / een Maane getreest / door welke (alsoo zy tusschen de Zonne / ende de Wereld in quam te staan) de zelve Wereld van het licht van de Zonne der gerechtigheyt / nog niet konde beschienen worden ; Ik speculeer niet onstigtelik mogte onbermakelikh op Apocal. 12. vs 1. Hier neem zijn boozigtig gebuyk booz de toe-passinge. De Kerke word verligt van boven haar hooft. (Vergelyk Joan. 1. vs 5.) door de Zonne Et. De Mane van het Land Canaan had hy onder hare doeten : terwylsen lagen de Heydenen in de diepste duysterisse / onder de Maane zelfs / in den Af-grond ; hoe zonden zy dan de Zonne gesien hebben die de Douthoe verlichte / Canaan de Maane deed die Ecclipsieren.

II. Ook is Canaan niet alleen een pand van de belofsten getreest ; maar booz de Gelobigen een Eerstelling van de zelve belofte Goederen ; aldaar is Christus geboren ; in des zelfs Land-palen heeft hy alder-eerst het Evangelium verkondigt ende 't zelve door zijn Miraculen kroem-rugtig gemaakt / aldaar is die Heere gekomen tot zynen Tempel Maleach. 3 : 1. Toe is Jerusalem warelik geworden een Ieschurun (Deut. 32) dat is die den Heere gezien heeft. Aldaar is hy als het ware Zoen-offer op-geoffert : uyt den dooden op-gegaan ; in den Hemel op-genomen ; en van daar heeft hy zyn Hertige Geest uyt-gefozt ; ende aldaar zyn hem geworden de Eerstelingen van Joden en Heydenen Esai. 2. vs. 1 / 2 / 3 / 4. Psalm 87. vs. 2 / 3 / 4. Warelik is doe Jerusalem geworden des Heeren Throon Jerem. 3. vs 17. Te regt mag Paulus Rom. 11. de Joodsche Kerke als de Eersteling der Heydenen aanmerken.

III. Dat is de reden / waarom de Vaders die de belofte ontfangen hadden met zulk een wederen en Hertelike Liefde dat Land omhelsd hebben / zoo dat

3p hare Doods Weenderen aldaar hebben by Testamente bebolen te begraven; daar het anders onverschillend was in wat Aarde hare Doode Rompen bedolben wierden. Daarom was dit booz Mofe ende Aaron en andere die gevallen waren in de Woestijne / zoo zwaren Kasiydinge / datse met hare Voeten dat Land niet mochten betreden Deut. 34 : 4 / 5. Om ook nog alzoo booz haar Dood die Oeffeninge van haar Geloobe en verwagtinge te hebben / ende het Heyl van Gods Volk te zien.

IV. Wijders heeft het woord Canaan, Canaaniter, Tale Canaans, een tweederlepe en zelfs tegen-gesteld gebruik in de Heylige Schriftuure. Zomtijds woord / de Tale Canaans te spreken, ende te zweeren by den Name des Heeren der Heyscharen (Esai. 19. vs 18.) genomen booz den gantschen zwjveren Gods-dienst in Geloobe en Beijdenisse te Oeffenen en te Verkondigen. Zoo te spreken / niet als de Philistijnen tot Aldod spraken / gelijk doen de Antichristische Philisteen / welker Schootastike Tale en Udele Philosophie / en Decreten harer Concilien booz Gods Volk / die de Tale des Heylige Geests gebruiken gantsch Barbarisch is; maar gelijk Moses en de Profeten hebben gesproken; terwijl in Canaan alleen dat Licht was ontfteken / en de Heerden zaten in dikke duysternisse. Zomtijds; wanneer daar gesien word op de onherlijghed en gruwelen der Cananiten, waarom 3p wjt haar Land zijn berdeden; en haar schadelike vermenginge booz Israel / werd booz een Canaanijt bestaan een onherlige een ontweerdegebozene / die zig wyterlijk tot de Kerke; hoe wel met haar groote schade en argernisse voegd; welke Canaaniten God eens in het laaste der dagen; wanneer zig de gestalte der Kerke geschuybert vertoonen zoude / van haar zoude afsonderen. Zach. 14. Off. 20 / 21. Ten dien dage zal op de Bellen der Paarden staan DE HEYLIGHEID DES HEEREN alle de Potten in Jerusalem ende Juda, zullen den Heere heylig zijn. . . . Ende daar zal GEEN CANAANITER MEER ZYN IN HET HUYS DES HEEREN DER HEYRSCHAREN, ten dien dage. Vergelijc Matth. 13. Off. 41 / 42 / 43. Esai. 60 : 21. Daniel 12. vers. 2 / 3.

Croone עטרה *separ' G.*

Is een werking van cieraat; met welke de hoofden van Tieden / die men de hoogste eere wil aandoen / omblogten worden; 't 3p van wegen hare daaden en helden-stukken; gelijk de overwinrende Weld-Obersten in den krijg; en de Kamp-begters in het Kamp-beld / en de Meester-loopers in de loophane: 't 3p van wegen hare Ampten en hoog-waardige bedieningen; gelijk de Coningen op die wijze met Gouden Croonen van Diamanten ingelegd werden gekroond; waar booz zig de Heysers met ingeblogten Laurieren plaatsen

ten te bercteren / om de altoos duurende en gewaande onbertwelckelike Staat van haar Kegeeringe af te maalen.

I. Dese op Christo onsen eenigen Coning toegepast / beduyd eerst de (a) eeuwigheyd en onberganckelikeheyt van zijn Coninkrijcke / want niet qualik is het van zonnigen aangemerkt ; dat in een ronde kring die alles omgeeft geen begin nog eynde en is ; welke beyden in alle andere linien plaats hebben. Dese zelue sake heeft ook plaats / wanneer gy hem met een Croone van grone en onbertwelckelike Laurieren gekroond aanmerkt. Zie Psal. 21. vs 45. Gy komt hem voor met zegningen van het goede ; op zijn Hooft zet gy een Croone van sijn Goud : Gy hebt hem het leven gegeven ; lengte van dagen eeuwiglik ende altoos. Vergelijkt Ps. 89 : 30. hoor al Ps. 132 : 18. Op hem zal zijne Croone Bloeyen.

(b) Ten anderen beduyd zijne Croone van Goude ; ja van sijn Goud de onepidige waardigheyt van zijne Kintjen / van waegen sijn Persoon. Psal. 104 : 1. Jehova mijn God , gy zijt zeer groot , gy zijt bekleed met Majesteit ende Heerlikheyt. Vergelijkt Heb. 1 : 7.

(c) Zijn heerliken staat / die hy als Middelaar / door zijn Opstandinge / Hemel-baart / en zitten aan Gods Kegeerhand aangenomen heeft. Zie Psalm 8. Gy hebt hem met eere en heerlikheyt gekroond. Vergelijkt Heb. 2 : 6. Zoo spreekt de Heilige Geest van hem / na dat hy de tweemaal in de Wereld wierd ingeboerd. Eerst droeg hy in de Wereld een Doorenen Croone , maar doe hy als een nieuwe Schepsel de tweede-maal door zijn Opstandinge in een nieuwe staat / in een nieuwe Wereld / wierd ingeboerd / wierd hem een Croone van eere en Heerlikheyt op het Hooft geset.

(d) Ook werd hy gekroond van de Schare ende kring van zijne Ge-loobigen / die hem ronds-om omringen. Ende dese zijn de Croone , waar mede hem zijne Moeder (de Kerke) Croonde op den dag zijner Bruy-lost ende vrolykheyt zijnes Hertzen Cant. 3. vs 11. Vergelijkt hoor al Esai. 62. vs 3.

II. Alle de Croonen die te bozen in het Oude Testament op de Hoofden van de Coningen zijn gesteld / zijn of van Onheylige , ofte van Usurpa-teurs en Robbers gedragen / ofte zijn Voorbeelden van die waeragtige / eeuwighe / vaste / en bestendige / onwaerdeerlike / en altoos bloeyende Croone Jesu Christi. Een onheylige was Saul de eerste onder de Coningen die de Croone droeg. Een Geroofde was de Croone van Ephraim ofte alle de Stammen / die zig van Jeroboam af van 't Huis Davids hadden afgeson-dert ; dat is de tshien Stammen ; welker Hooft-Stad des gebieds was Samaria Esai. 28 : 1. Wee de hovaardige Croone der dronkenen van Ephraim. Vers 3. De hovaardige Croonen der dronkenen van Ephraim zullen met Voeten vertreden worden. Wijders / dat se niet groenen nogte bloeyen

bloepen zoude / wijst hy aan door de gelijkenisse van een afvallende Bloeme. Den Scepter en de Croone zijn een Regaal van de Stamme Juda (Gen. 49.) bevestigd in het Huys Davids 2 Sam. 7. en Psal. 89. Alsoo dat als de zelve zoude waggelen in de Familien / en op de hoofden van onheylige Personen / dan haerblijkelijk was / dat Christus die Geestelick en in waarheyt zoude aannemen. Vergelijkt Ezech. 21 : 25. Ende gy ô onheylig godloos Vorst Israels. (Vergelijkt Zedekia) Vers 26. Also zeyd de Heere, doe die Hoed weg, en heft die Croone af, dese en is de zelve (dat is de regte) niet. . . . Vers 27. Ik zal die Croone omgekeerd, omgekeerd, omgekeerd, stellen; ja zy en zal niet zijn, tot dat hy come die daar regt toe heeft (de Silo) die ikze geven zal. Vergelijkt Zach. 6 : 13.

III. Alle eerlike stoffe van eere, heerlikheyd en roem is een Croone hoog vermaand; bysonder de deugd; ja die alleen. Prob. 4 : 9. De wijsheyd, die zal uwen Hoofde een aangenaam toevoegsel geven, en een eerlike Croone zalse u leveren. En Cap. 12 : 4. Een kloeke Huysvrouwe is een Croone hares Heeren. En Cap. 14 : 18. De kloekzinnigen zullen zig met wetenschap Croonen. Ook zelfs de rijkdom die door deugd verkregen is. Vers 24. Der wijzen Croone is haren rijkdom: Zoo ook den Onderdom wyt de zelve oorzaak. Prob. 16 : 31. De grysigheyd is een eerlike Croone; zy word op den Weg der Gerechtigheyd gevonden. Zoo ook de gabe van Godzalige en wel varende Kinderen. Prob. 17 : 6. De Croone der Ouden zijn de Kinds Kinderen; en wederzijds de Vadersen zijn het cieraad van hare Kinderen, ibid. De Gemenpente is een Croone bercierende den dienst harer Leeraren. Zie Phil. 4. vers 1. Alle andere goederen zijn bergankelijk. Prob. 27 : 24. Den Schat is niet in eeuwigheyd; ofte zal de Croone van Geslagte tot Geslagte zijn.

IV. Eindelick de Triumfe die een Regtvaardige Persoon, ofte zaake verlijgd over de lasteringen en tegenspraken / is een Croone van de deugd. Job 31. Ps. 35 / 36. Og of ik een hadde die my hoorde: mijn oogmerk is dat de Allmagtige my antwoorde / en dat mijn tegenpartye een Boek sehriyve. Zoo ik het niet op mijn schouder draage? Ik zoude het op my binden als een Croone. Zie Apoc. 3. vs II. en 7 : 9. Dat nog meer te zeggen moegt vallen / laten wy den Lezer na zijn rijkdom van Goud, Diamanten, en Laurieren tot dese Croone toebrengen.

Mooren Cusch. כושי כוש

Dese Cusch is geweest een Zoon van Cham, ende wel de eerste onder de hier / die als Stammen van zijn Geslagte in de linie werden genoemd Genes. 10. vs. 6. De Zoonen Chams zijn Chus, ende Mizraim, ende Put, ende Canaan. Daar op gaat hy in de daalende linie door Chus. Vers 7. Ende de Zoonen Chus zijn Seba, ende Havila, ende Sapha, ende Raema. Voeg by desen ook Nimrod, die van wegen zijn geweldige heerschappye afzonderlik gedacht word. Hier wyl is ons bekend geworden door bergelijkinge van andere plaatsen in de Heylige Schriften / Dat de MOOREN, die de Zuyder-gewesten van Africa betoonen ende swart zijn / Chams Nakomelingen zijn: Want door Chus worden openbaerlik zwarten verstaan. Zie Jerem. 13. Vss. 23/24. Zal ook een Moorman zijne Huyt veranderen; ofte een Luypard zijn Vlekken; zoo zuld gy-L. ook kunnen goed doen, die geleerd zijt quaad te doen. Dese Dooren ofte Cuschiten, eer zy nog de zwarte Derwe hadden aangedaan / zijn byten twissel hoog na het Zuyden op-getrokken / ende hebben zig van Mizraim Egypten afgesondert; misschien om de selve redenen die in het stigen van Babilon tusschen Nimrod ende Assur zijn hoorgebalken. Door Put verstaan de meesten de Land-streken van Lybien. Bergelyk Jerem. 46. vers 9. t' Zanten Zuydelike heete Landen; Sub zonâ torridâ, onder de verzengde streke. Canaan daar-en-tegen had zig nedergezet in dat Asten; waar van in den Titel *Canaan* is gesproken. Maar wy zenden (zonder ons verder hier in te verklaren) den Lezer tot de vermaardste Geographi van welke in dese geleerde Geulde geen gebrek is.

Dit nochtans en kunnen wy niet ongemerkt door by laten gaan. Sommigen hebben zig ingebeeld / dat van de tijd af / dat Noag zijn Zoon Cham herbloeit hadde / hy ofte zelfs aanstonds van Coleur veranderd en swart geworden is; ofte die dit al verwerpen gelooven nochtans / dat die zwartheyt in de Derwe den na-komelingen Chams / door Chus geteeldt haer van wegen dien bloek naderhand is overgekomen en aangeset. Dog Ik kan dat niet gelooven: Om dat / indien dese zwartheyt aan den bloek / ende niet aan het Cimaat van de Lugt / ende den aart van het Land sal werden toe-geschieden / men van veel eerder zonde moeten zeggen / dat alle de Canaaniten swart zoudten moeten zijn / (die nochtans alle blank zijn) nademaal den bloek is gegaan door de linie van Canaan, en over hem is wygesproken; de reden daar van is van ons in die Titel gegeven. Daar by komd / datter natuurlijke redenen genoeg zijn om deze zwartheyt een oorzaak toe te wijzen. Men ziet / dat dese zwartigheyt / in de Volkeren in de Wereld allengskens toe-neemd en af-neemd wyl twedeley oorsaken.

1. Van wegen de hitte der Zonne waar door zy verbrand ende verzeugd worden ; en dat wederom allengskens met de tijd : want ; gelijc het spreek-woord zeyd *nemo repente fit pessimus*, niemand word aankonds de alderzoodste ; alsoo ook in dit geval. Cham was byren alle twijfel immerz doe nog blank / waameer hy Canaan (van welke Noag in zijn bloek spreekt) al lange gewonnen hadde. Wat zwarthepd konde hy dog die aanzetten. Chus was nog onder en de alderoudste in 't register genoemd. Gelijc aankonds is gebleken ; hoe konde die aankonds zwart zijn geworden ? Welhalven dat ober hem den bloek niet was upgespooken. Maar alsoo Chus is vertrokken (wel misschien door Woest Arabien, naderhand Kedar van kroegen de zwarthepd van zijn woeste Inwoonders genaamd (Genes. 2 : 13. Cant. 1 : 5.) En daar van daan geloosik door Mizraim ofte Egypten) (welkers Inwoonders / ende aan-grensende Volkeren / nog hedendaags een zwarte Couleure hebben) ende daar van daan tot in het diepste van Egipten / ofte Moosen-land zig heeft ingeboesend ; zoo kan men de reden van dese zwarte Werwe / die haar allengskens met graden en trappen is aangekomen ; gelijc de Werwe allengskens in de molken Takenen indringd ; zeer wel agterhaalen. Dog zegge veruand ; indien zulks van de brandende hitte van de Zonne komd / dat een Partie zwart is ; waarom vindmen dan onder de Middel-lyn ook blanke Menschen ? Ik antwoorde dat onder de Tropici meer hitte is dan onder de Middel Lijne *Linca Equinoctialis* : Want onder de eerste hebdt gy nog 12 uren Dagt / zoo wel als Dag. Maar onder de tweede des Zomers heelt minder Dagt. Dog men doed instantie ; dat in Asien en andere Landen blanke Volkeren gebonden worden in Plaatsen / die op de selbe hoogte leggen / op welke de Zwarten in Africa wonen. Wy antwoorden eerst dat ook in Africa Zwarten gebonden worden. Zy zeggen (zie Mr. Sanson 'd'Albeville Geographe Du Roy) dat dese geen Natuurelike Asiatische Volkeren zijn / maar wt Africa overgekomen. Dog met wat zekerhepd en kan ik niet zeggen / datse dit staande houden. Maar boven dit alles ten tweeden zoo kan hier toe kragtig mede werken een tweede oorzake / namelijk de Nature van het Land zelfs / in welke die Natien wonen ; des zelfs droogte / Sulpher-agtige en Berg-agtige wt-waaszemingen ; Ziltighepd gebrek van Water ende Regen ; vergiftige Regenen ; Zee ofte Land-winden / en meer andere oorzaken. Daarom getuygen ons byten tegen-spake zijn / die 't onderbonden hebben / datter Landen zijn byten de Afrikaansche gewesten ; ja verre daar van daan / die niet dan zwarte / en nochtans zeer zwaarte Hoenderen boozt-zengen : 't Geen egter ook een Argument is van welke zig kunnen dienen de geenen die het met gemelde Auteurs houden. Het is ons genoeg het abusws wederlepd te hebben van de geenen die meynen dat zulks van wegen den bloek Noags ober Chus zijnen Zoone en niet eerder ober Canaan zoude zijn toe-gekomen. Epindelik komd nog een zwartighepd booz. Hoe het komd dat onse Europeers ook niet zwart worden / hoe lange zy verkeren in

in die Landen der Negeren / ofte Zwarten ; gelyk die haer in Guinea de Goud-kust onthouden Ec. Wy antwoorden / dat door de lankheyt van tijd zulks moft werden onderbonden / en dat tot die eerbareheyt veel Geflagten en Linien van Generationen nodig waren. Immer hoe het zy / is 'er geen reden waarom een zwart Mensch meer verbloekt zoude zyn als een blanke / zoo weynig als een zwart Hoer ongefonder en onsmakeliker als een blanke. Ook zien wy waanneer twee / beyde van de Europeefche en wel de blankfte onder haar / in Oost-Indien kinderen gewonnen / de zelbe kinderen een hooge Circure zetten van de Perwe van dat Land. Dog wy komen kortelyk tot de Zaatte.

I. De Cufchim ofte Mooren zyn van wegen hare onberzettelike Berwe / die men door geen middel kan doen berfchieten ; alsoof dien Land-aardt aan-gebozen is ; als mede van wegen de waigelikheyt en af-fchuwelikhed van hare gefalte / van wegen die Berwe een zinnebeeld en van on-weder-gebozen / ende in die Geestlike wangelalte onberbeterlike menfchen ; die men zoo weynig kan veranderen / als men de Huyt van een Moord-man kan veranderen. De Profet verwijt den ongelovigen Joden hare af-komfte en geboorte ; al fchoon die ons allen gemeen is van Naturen ; om datfe nogtans in haar door de genade niet en is af-gewafsen ten aanfien van de straffe en de heerschende kragt die hy heeft in den Zondaar / ende bergelykfte wy de kinderen der Mooren ; Wims 9 : Zyt gy L. my niet als de kindren der Mooren ó Kindren Israëls fpreekt de Heere ? En hebbe Ik Israëel niet op-gevoerd uyt Egypten-land, ende de Phillifijnen uyt Caphtor, ende de Syriers nyt Kir. Men moet ook aan-merken / dat die Natien onder een zwaar Oordeel Gods / tot in de laaste Eetwen toe onder den bloek gedrukt leggen / also zeer traag eenige weynige onder haar de Heylige Sacramenten der Kerke ontfangen hebben ; ende Christo zyn ingelijft. Hare Landen zyn zeer ontoegangelik te bereyken : hare Zeden zyn zeer verzeemd van alle menfchlikheyt ; en in haar zienmen een Weefstige Woestheyt in manieren ; en een verraderfche Moord-dadigen Hart. De Saraccnen, die haar na aan-grenfen / hebben haar door de Gubwelen van de Leere van Mahomed , nog wijder van 't Christendom verzeemd / als of zy nog Heydenen waren.

II. Zeyden wy dat verharde en onbekeerlike Zondaars by Mooren be-geleken worden. Door dit zinnebeeld werd Saul af-gemaakt Ps. 7 : 1. Cufch den Sone van Jemeni. Hy was Jeminijs Zone ; en den gantschen inhoud van die Psalm / zoo in de beschryvinge van zyn zonden / als van zyn Plagen wijst ons op hem : Hy nu werd aldaar Cufch genaamd / dat is den Moord : wel zwart werd hy door een bedekte fpeek-wijfe aldus af-gemaakt.

III. In tegendeel zyn ook deze Natien een zinnebeeld van de Bywd-
 E 3
 en

en gemeente Jesu Christi Cant. 1. Hs 5. Ik ben zwart, dog lieflijk gy Dogters van Jerusalem; gelijk de Tenten Kedars (zijn) de Gordynen Salomons. En zeer zoet speculeeren de Hieroglyphici onder de God-geleerden / op het gebal van Moyses; die zig tot een Wy-wijf genomen hebbende Zippora een Cusitische daar ober heftig van Miriam zijn Huys-vrouwa wierd bekeben; dese al-hoe-wel niet af-komstig van Cham maar wpt Midiam Exod. 2. Hs 21. Werd nogtans een Cusitische genaamd; van wegen de na-buurschap van die Natien en (gelijk boven gesegd is) om dat de Cuschiten door Egypten ende Woest Arabien / tot in de diepste Deelen Lybie zijn door-gebrongen / niet aanstonds / maar met verloop van tijden. Dit willen zy dat een voorbeeld Christ is geweest / die ook van de Joodsche Synagoge zijn Wijf heftig is vervolgd en betwist van wegen de zwartigheyd en wangestealte zijner Kerke: om welke reden zy ook booz een tijd een Anathema is geweest; gelijki nu de Joden / van wegen de Plage der Melaaitsheyd genoodsaakt zijn zig af te sonderen. Het was dan niet van wegen de twist ober de Polygamie, die toe zoo gemeen was / datse geen stoffe van moepte ofte twist kon verschaffen; maar van wegen de beragtinge van die zaluwe en zwartagtige Derwe. Zy most ook Moyses in desen als een Profeet en zinnebeeld van hooger dingen; al schoon zy die niet konde nog hoefde te penetreren / hebben aangemerkt / ende die niet en dedde als onder een nauwe omwegang met God.

IV. God heeft onderwijlen die Natien niet gantscheliks verstootten / nog zy zullen niet tot het eynde toe onder het Heydendom / ofte de dwalingen der Saracenen en Turken blyben leggen. Onder de genen die de Gerstelingen zijn geweest van de Heydenen die door het Evangelium de Kerke zijn ingelijfd / werden zy ook gemeld Psal. 87. Zie de Tyrer, Palestyner ende de Moor dese is aldaar (in Zion) geboren. Ende Act. 2 Cap. werden Lybiers, die by Cyrenen leggen op-geteld. Een Illuster exempel hier van was ook den Moorman, de Kamerling van de Koninginne van Candace Act. 8. Hs 27. Die door de Padikinge Philippi bekeerd ende gedoopt wierd. Alzo nu in dese laatste tyden de Joden in een ontelbare menigte onder die Natien zijn verscheyd / zoo verhoagen wy dat wanneer de volheyd der Heydenen eens zal ingaan; dan ook de zelbe Zalig zullen worden. Dese nu alleen zijn de dingen die dienstigt hebben geagt om tot de letter C. te brengen.

Letter D.

Dag.

Verscheydenlyk werd dit woord op-genomen / de alder-engelykste beduydinge is alle die tijd / in welke de Zonne verheven is boven onse halbe Sphære ofte boven onse Horizon : Dit is by my den natuurliken Dag en tegen-gestelde Nagt Dies naturalis. Zomtijds slydse zig in twee gelijke Deelen ofte twee maal 12. uren / gelijksig zig in den Ebenaar ofte Middel Linje heeft / ende zig aan ons hertoond twee maal des Jaars in de Lente / en in den Herst / wanneer se over de gantsche Aard vloot Nagt en Dag eben lang maakt : ontrent welcke Herst zomnige meenen dat in September de Wereld zoude zijn geschapen ; maar om zeer lasse redenen ; waarom wy de zelve niet eens aanhalen. Zoo het zoo was / zoo was het ook waar dat in den Beginne in alle Deelen van den Aard-bodem den Dag en Nagt eben lang zoude zijn geweest ; maar dat zoude in de Lente zoo wel plaats hebben als in den Herst. Wat my aangaat Ik houde voor den natuurliken Dag Dies naturalis, alle de tijd in welke verand / waar hy ook woond het Ligt der Zonne geniet / en den Nagt alle de tijd in welke het by ons duyster is. En dat komd met de Histozie van de Scheppinge die de alder-natuurlikste is over een Genes. 1. God noemde het Ligt Dag, en de duysternisse Nagt ; doe was het Avond geweest, ende morgen geweest de eerste Dag. Dat is het eerste *vox Siphagor* van vier-en-twintig uren / alsoo dat dit is een behatende maniere van spreken in het woord Dag. Ende zoo heeft God in 6 Dagen Hemel en Aarde geschapen. Zoo een Dag werd van het Edelste dat is het Ligt benaamd ; ende den Nagt als een aan-hangsel van den Dag aangemerkt. In de Landen daar de Zon na de Tropici langer of korter dagen maakt heeft een Burgerlike Dag plaats / te weten ; als men den Dag ende Nagt van vier-en-twintig uren / in twee Equale Deelen slyd / het 3^e dan de Zonne eerder ofte laater onder gaat. Zoo zegt Christus Jan. 11. vs 9. Zijnder niet 12 uren in den Dag. Waaronn ook de Joden een Dag onder haar / na het Burgerlike in 4 Deelen splitzen ; die eerste uren begon ten 6 uren de derde ten 9 uren / de sesste ten 12 uren de negenste ten 3 uren / de twaalste was by haar onse sesste uren des Avonds ; want wy onse Dagen na de Roomsche Rekening van den

midder-

midder nacht tellen. Vergelyk Matth. 20. Alwaar Arbeiders werden aan-genomen in den eersten Morgen-stand *vs* 1. Die wrogtten dan by ons van 6 tot 9 uren het eerste quart. Ter derder uren *vs* 3. die wrogtten van 9 tot 12 uren het tweede quart. Op de seste uren / die wrogtten by ons van 12 tot 3 uren. Ter negenster uren / die wrogtten by ons van 3 uren tot 6 uren : Midden tusschen in die laatste Periode werdender ter elfder uren / dat is by ons ten 5 uren geroepen ; die ober sulx maac een uren arbeeyden ter elfder uren.

Daar was by den Joden een Ceremonielen Dag / beginnende met den Avond / ende eyndigende in den Avond daar aan volgende : Van den Dwy-dag Avond begon dan haren Sabbath / ende eyndigd op den Saturdag Avond / en zoo stond het met alle hare Feesten ende nieuwe Maanen. Het welke daarom geschiede / om hoor te beelden / dat de schaduwten der Ceremonien en Dooz-beelden moesten voorgaan het Ligt van de Waarheyd ende de Verbullinge : maar geheel anders heeft zig de natuurlijke Dag / die van het Ligt begint / en den Dag tot zijn aanhang heeft ; ende zoo verstaan wy de Hystorie der Scheppinge. Eerst was daar duyternisse op den Af-grond, dog die en heeft niet gemaakte de helft van het *vox* *ἡμερον* ofte Dag en Nacht / maar is Oogen-blikkig geweest : Dog het eerst geschapen Ligt / als het zig verhieft in 't Oosten boven den Horizon van de Hemispherium of het Oog-punt van de halve Kloot Cirkel des Aard-hodens / tot dat het (laat het zijn) na 12 uren wederom daalde in het Westen tot de andere Oog-scheppinge / maakte het een Dag die natuurlijk is. Op den Dag nu volgd den Avond en den Nacht / dit willen de woorden doe was het Avond geweest, dat is / het Ligt was onder gegaan ; ende het was Morgen geweest : dat is het Ligt quam wederom op daar het hoor 24 uren was op-gekomen daags te hoorzen / dit was de eerste Dag. Laat ons dan eens tot onse figuurlike beduydinge komen.

I. Dag en nacht werden dan hoor eerst genomen Symbolice & Figurate Zinnebeeldig en Doozbeeldig : Zie dan by tegenstellinge. De Nacht is alle de tijd in welke de schaduwten en Doozbeelden van toekomende goederen. (*Hebr.* 10. *vs* 1.) Ende niet het uytgedrukte Beeld der zake zelfs plaats hadde *Coloff.* 2. *vs* 14 / 15. Zoo nochtans / dat men wy die schaduwten op een ruwe wyse de Figuren van het Lichaam konde aftekenen ; gelyk iemand die zig van een Ligt af-keerd / zoo dat hy de Zonne van agteren heeft en niet en ziet ; immer niet duydelik dat gedeelte van zijn Lichaam dat van de Zonne is afgekeerd ; maar hy ziet zijne schaduwte / en die herdoend hem eenigins op een ruwe wyse de gestalte van zijn Lichaam. Zekerlik word alle de tijd / en staat der kerke / in welke God zijn kerke door het enkel woord der Belofte / in duytere raadsels ingewikkeld / ofte ook door de Ceremonien des Wets leyde / genaamd de duyternisse *Joan.* 1. Het Licht heeft geschenen in de duyternisse maar de duyternisse heeft
het

het niet aangenomen. Maar Christus is dat waaragtige Ligt, 't welke in de Wereld komende een yder Mensche verligt. Daarom hy ook de Sonne der gerechtigheyd genaamt word Maleachi. 4 : 2. Ende het groot Ligt Esai. 9 : 1. Het Ligt der Wereld, Joan. 9 : 5. De Profeten hadden zig doe gelijk als Wagters in den Nagt / die op alle de Tekenen der Tijden van den aanbreekenden Morgen-stond acht gaben. Zie Esai. 21. vers. 11/12. Wagter, wat is 'er van den Nagt? Wagter wat is 'er van den Nagt? De Wagter zegd : Den Morgen-stond is gekomen, ende het is nog nagt. Zie ook Rom. 13 : 12. Den nagt is voor by gegaan, en den dag is na by gekomen. Cant. 2 : 17. Tot dat die dag-aankome, en de schaduwen vlieden, &c.

II. Hieroglyphice ofte na de Heilige Schilder en Graveer-kunst werd door den dag verstaan / alle tijd van hooploosheyt / wel-baart / ende booz-spoed. En den nagt genomen booz alderhande droefheyt / elende en rouw-slage. Esai. 8 : 20. Zoo zy niet en spreken na dit woord; 't zal zijn datse geen dageraad zullen hebben. En Vers 22. Als hy de Aarde zal aanschouwen, daar zal benautheyd en duyfstermissen zijn. Matth. 8. Zy zullen buyten geworpen worden in de buytenste duyfstermissen, daar zal weeninge der Oogen en knarsinge der Tandten zijn. Esai. 50 : 10. Als hy in de duyfstermissen wandeld, dat hy geen Ligt en zie, &c. Job 29. vers 3. Doe ik by zijn Ligt de Duyfstermissen doorwandelde. Esai. 59. vers 9. Wy wagten na Ligt, maar zie daar is duyfstermissen. Een levende gelijcknisse boozwaar; want daar toe gebruikt men ook om de dood zelfs en de droefheyt ober eenen dooden te herbeelden zwarte Alederen van routwe / duyfste en gestoten Vertreck-plaatsen. In tegendeel het Ligt is zoet den levendigen.

III. Moraliter in een zedige beduydinge werd door den Dag en het Ligt verstaan / alle Heyligheyt en Deugd; en door de duyfstermissen alle onheyligheyt en Godloosheyt. Het Geestlik en Hemelsch Ligt geeft kennis en geopende oogen des verstands om te zien en te kennen onsen Staat / en de dingen die ons van God geschonken zijn; het heyligd onse Herten en heeft / gelijk het Ligt een zuiverende kragt. Het maake ons werksaam en levendig in het goede. Het behoort en verheugd onse herten. Alles is in tegendeel met de staat van de Geestlike duyfstermissen. Hier heerscht diepe onkunde van God / en zijn heyligheyt en gerechtigheyt: Van onsen eygen staat der berdoosentheyt; van de middelen en wegen t' onser Verlossinge: Hier heerschen onheylige onbrugbare werken der duyfstermissen / en alle stank ende verrottinge; alle bozemelend Ongediert; en gelijk in de Graven; de Worm van een quade conscientie / en alle waaragtig Ligt van blijdschap is hier verre. Zie Rom. 13. De nagt is voor by gegaan, de dag is na by gekomen, laat ons afleggen de werken der duyfstermissen, en

en aan doen de Wapenen des Ligts : Laat ons in den dag eerlik wandelen ; niet in brasseryen en dronkenschappen ; niet in slaapkameren ende ontugtigheden , &c. Vergelyk Eph. 5 : 8. Want gy waart certijds duyfsternde , maar nu zijt gy Ligt in den Heere ; wandeld als Kinderen des Ligts.

IV. Propheticè werd een Dag of zeer ruym / ofte enger genomen. (a) De ruymste beduydinge is / wanneer een gantsche tijd / die uyt heele eeuken bestaat / die aan een zyn geschakeeld ; gelijk ook zyn de werken Gods in de zelve / by een Dag vergeleken word / alsoo dat / gelijk een dag heeft hare Perioden / Leeden en tijd-verdeelingen / alsoo ook desen dag des Heeren. Alsoo word den gantschen tijd van de Economie (Huyshoudinge) des Nieuwen Testaments Maleach 4. genaamd de groote en vreelike Dag des Heeren. Hoe-wel wederom de zelve ondergedeeld word in notable Perioden / in welke die groote en vreeslike dingen zig bysonder vertoonen : Als Jerusalems vertoefstinge en hare Teken en ontrent het aanbeken van dien kwaak-dag Cant. 2 : 17. Een volgende Periode in dien Dag des Heeren wanneer God zyn Kerke verlost van de Heydensche vervolgingen / ende haar groot maakt in de Wereld / van welke Cant. 4 : 6. Den Dal des Antichrists en hare Dood-tekenen Cant. 6 : 10. Apoc. 6. In den zefden Zegel de groote dag zijns Toorns is gekomen. Ook den dag van het algemeene Oordeel. Van dien grooten Dag / dat is alle de tijd van Christi Huyshoudinge in het N. Testament spreekt Esaias Cap. 63. Vss. 1/2/3/4. Want den DAG der wrake was in mijn Herte , ende het jaar mijner verlossen was gekomen. Immers is al die tijd onder de Huyshoudinge der Genaden den aangenamen tijd , ende den dag der Zaligheyd , welke tegen-gesteld word tegen de schaduwten Esai. 49 : 8. en tegen den Nagt , Rom. 13. Cap. Immers is dese gantsche tijd den Dag van Christi Bruyloft en vregde zijns Herten. -

(b) By nauwer , egter ruym werd door een Dag verstaan duysend Jaar / en nog nauwer honderd jaar / en een halve dag een ronde vyftig , dat is 60. Jaren. 't Welk blijkt uyt Apoc. 11 : 11. Ende na drie dagen ende een halve is een Geest des Levens uyt God in haar gegaan. Welken Sleutel des tijds / men vind boven op vers 3. Duysend twee honderd en tzeftig dagen : En vs 2. Twee-en-veertig Maanden. 't Geen 't zelve is met 1260. pder Maand op 30. Jaren gerekend. Zoo dat men klaarlijk ziet dat drie dagen ende een halve genomen worden in dese zin dat de eerste dag befehlt duysend jaren : De twee volgende dagen peder honderd jaren ; Duysend twee honderd , en de halve dag 60. jaren 1260. En eyndelik / dat op het aldernauwste een dag booz een jaar genomen word blijkt uyt de vergelijkinge niet alleen van dese drie Passagen in een zelve Capittel / en uyt de vergelijkinge van de zaken zelfs ; maer dit is al by de Profeten een oude tijd-rekening. Zie de ronde uytlegginge Ezech. 4 : 6. Gy

Gy zult de ongerechtigheyd van 't Huys Juda dragen veertig dagen : Ik HEBBE U GEGEVEN ELKEN DAG VOOR EEN JAAR. Dit zelve is te oordeelen van de 70. weeken Daniels Cap. 9. Zie nader onse Apocalypptische Sleutel; ende in de vergelijkinge der Profetien 't geen wy daar over Daniel hebben.

Het verstand van den Titel Daalen, hangt aan den Titel Bergen. Zie boven.

Dan. 17

Dese / een van de Zoonen der Patriarchen / van Jacob wjt zyne Dienst-maagd Bilha geteeld Genes. 30. Off. 5/6. is eben wel Erfge-naam / ende Hoofd van een Stamme Israels geweest. Zynen Zoone word genoemd Genes. 46 : 23. en Nahomelingen Num. 1 : 12. in de Apoc. Cap. 7. al-waar in de twaalf Stammen Israels en hare getelden werd gespeeld op de verzegelden des Lams wjt alle Partien van de Kerke des Nieuwe Testaments en word zyn Naam niet gebagt / maar in des zelfs plaats de Stamme Levi / die anders geen Erfdeel had onder de Stammen Israels / maar onder de anderen verstroyd was gesteld. Men meynd om de schandelikhed van 't eerste exempel van Af-val en Afgoderpe door die Stamme gegeven Judic. 18. Cap. als ook om dat hare plaats Dan onder Jerobam is getoorden een Zetel van de Afgoderpe : dese dingen hebben ook hare opmerkinge.

I. Zie de zegen Jacobs over hem en zyn Stamme wtgesproken Gen. 49. vers. 16/17. Hy speeld op zynen name die komt van Doen 17 en dien 17 gerigte houden. Dan zal hy zyn Volk regten; gelijs die Stamme ook een zit-plaats onder de Regteren gehad heeft in Israel. En zelfs heeft Simpson een van zyn Nahomelingen / Israel geregtet. Wjders werd hy vergeleken by een Slang die het Paard in de versenen bijt, dat zyn Ryder agter over valle; aantwepende dat zyn Nahomelingen zoo zeer door list als met openbaar geweld zonden Oorlogen; gelijs zy ontrent de geruste Stad Lais hebben getoond / 't geen zy oberbielen / berwoesten / naderhand na haren name Dan noenden Judic. 18. Ende Simpson heeft al zoo zeer met list / als met kragt tegen de Philisteen geoorlogd. Het is het werk van Gods Kerke / om hare Wyanden een booz-deel af te zien / dikmaal meer met booz-zigtighed als de Slang, dan door openbaar geweld te Oorlogen Matt. 10. Grooter dingen Propheteerd Moles boden dien van hem / als van een

Zinnebeeld der Kerke in hare Leentwen dapperheyt en stand-bastigheyt Deut. 33 : 22. Dan is een Jonge Leeuw : Hy zal uyt Balan voortspringen. Want op desen Boschagtigen Berg plagten zig veele selle Leentwen te onthouden. Om desen Leentw van die uyt de Stamme Juda te onderscheyden / zoo hebben wy het tegen-beeld in de eerste Apostolische Kerke die onder dit Zinnebeeld van een Leentw voorz komt Apoc. 4de. Capittel.

II. Onder-en-tusschen ziet men ook in die Stamme; als gesegd is een aammerklijk Voorbeeld van den Af-bal tot Afgoderpe en Beelden-dienst / zo in 't gemelde Capittel Judic. 18. Wanneer zy de gesneden en gegoten Beelden / en de Teraphim Micha ontroofden ende zijn Afgodischen Priester tot een Priester ober haar stelden. Zoo ook wanneer hare Stad Dan tot een Hoof-Stad van de Afgoderpe Jerobams wierd / welke om het Herte van Isracl af te trekken van den Gods-dienst te Jerusalem twee Halveren opzette / het eene te Dan, het andere tot Beth-El 1 Con. 12. vers 30. Dit alles is in der waarheyt verbuuld in de opzettinge van het Antichristische Afgodische Rijkt tot Roma, als een ander Dan ende Bethel, al-waar men de Herten van Gods Volk af-trekt van die ware Gods-dienst / die God van Zion en Jerusalem heeft doen wrgaan / tot de gehoorzaamheyt / en ondertwerpinge onder een Throon van af-bal / en Wer der onregtigheyt : Daar dat gulden Kalf op den Throon geplaatst word den Opper-Bisschop / die van Ezechiel Zinnebeeldig werd afgemaald / als de Coning van het Gheestlik Tyrus dat is de Gheestlike Kroon-Stad van alle Afgoderpe; onder de gelijkenisse van een Gefalide overdekkende Cherub (men merke aan dat de Cherubim de gebaante van een Kalf meest vertoonden) Gy waard op Gods Heyligen Berg; gy wandeldet midden onder de vyerige Steenen, &c.

Dauw. 𐤁𐤍

Is een raare ofte dunne bogt / die uyt de Lugt op de Earde neder-bald. Ials een blot Linnen Laken. Ja dat de Zonne door haar brandende. Straalen alle de bogt van de Earde na beneden had geperst ende de zelve tegen 't uytwaasemen met een schulp en harde kofst had verhard en gewapend; zoo ras als de Earde den adent kan haalen; ontsluytse en opend zy zig en waasemd uyt haar besloten bogt / die verdund zijnde / zoo bald de zelve; als de Persinge van de Zonnen-stralen op-houd; by nacht / en in den morgen-stond wederom neder op den Hard-bodem; eben als den Regen (want wat is anders den Dauw dan een dunne regen) ende geeft aan de zelve geen kleyne verquikinge / zoo datse het in die staat een tyd lang zonder regen kan tegen-houden. Ja aan de Earde werd meer wedergegeven dan haar was weer-houden; alsoo zy besloot een min zuydere en trouble

trouble bogt; maar weder ontfangt een gedestilleerde en gesuyberde. Dese is een Zinnebeeld / en Doozbeeld.

I. Van de zegen-rijke en gantsch overvloedige; ook verquikkende Genaden-giften des Heyligen Geests, die ober de Kerke des Nieuwe Testaments in den Morgen-sond des Evangeliums / zouden werden wtgestoot Psalm 72 : 6. Hy zal nederdalen als een Regen op het na Gras; als de Druppelen die de Aarde bevoctigen. Dooz druppelen onderscheyden van den Regen versta den Dautw / die wt ontelbare sijne druppelkens bestaat. Want wat is den Dautw anders als een diamme regen.

II. Om de zelve reden werd de verquikkende ende vrugtbare Leere des Heyligen Evangely vergeleken by eenen Dauw Deut. 32 : 2. Mijne Leere druppe als een Regen; mijne reden vloeyc als eenen Dauw als een stof-regen op de Gras scheutkens, ende als de droppelen op het Kruid. Dit is geen andere beschryvinge dan van het Evangelium; gelijk vers 4. en 5. blykt; en geleerdelyk van anderen dooz ons is aangewesen en betoond. Vergelykt vers 36—43. Rom. 15 : 10. En zie de tegensellinge tusschen de Wet / die met schynlyke Wonderen en Blissemen afgekondigd wierd / en het Evangelium Ps. 68. vers 8/9/10/11/12.

III. De uytnemende vermenigvuldige en uytbreyinge van een Geestlik Zaad, 't geen aan Abraham was beloofd. Wie kan de druppelkens van den Dautw tellen? Zoo weynig als het Zand aan den Geber van de Zee. Daarom werden dese twee t'zamen-gevoegd 1 Sam. 17. vers 11/12. Dat in der haast tot u versameld werden gantsch Israël, van Dan tot Berseba, als het Zand dat aan de Zee is in menigte -- dan zullen wy hem gantschlyk overvallen, gelijk de Dauw die op den Aardbodem vald, &c. Vergelykt nu de Geestlike beduydenisse wt Ps. 110 : 3. U Volk zal zeer gewillig zijn, op den dag uwer Heyr-kragt, in Heylige cieragien; uyt de Baar-moeder des Dageraads zal den Dauw uwer Jeugd zijn. Of men hier ober zet MEER DAN de Baar-moeder des Dagen-raads; dan UYT de Baar-Moeder; het is geen zin-strijd: Maar ik versta liever Geestlik dooz de BAAR-MOEDER de ware Moederkerke / van welke Esai. 54 : 1. Zijt vroylik gy onvrugtbare, die niet gebaard en hebd. Tot op den Dagen-raad des Nieuwe Testaments was die beffoten geweest; maar nu Baard zy onvrugtbare en eensame / meer kinderen dan de Synagoge / die volgens het oude Verbond was getrouwt geweest.

IV. Daar dooz werd ook verbeeld de zoete ende zegen-rijke gemeenschap der Broederen / vergaderd in den name Jesu Christi / ende aan zijne Doctoren t'zamen nedersittende als haren eenigen Profet en Leeraar / bytrent twist

twist om de boozettinge / of Meesterschap om Wetten aan de Conscientien
 booz te schrijven. Zie daar van Psal. 132. Zie hoe goed en lieflik is het,
 dat Broeders ook t'zamen zitten — — het is gelijk den Dauw Hermons,
 ende die nederdaald op de Bergen Zions; want de Heere gebied al daar
 den Zegen, en het leven tot in der Eeuwigheyd. Men moet een ge-
 duurige tegenstellinge maken tusschen de booze en barre Staat van de leerin-
 ge en onderwijfinge / en Kerkelijke Regeeringe van de bedieninge der Wet en
 des Evangeliums der Genade; tusschen den tijd van honger en dorst / en-
 de van versadinge / in welke laatste alleen onse blijfchap is verbudd.

V. De Geestlike Opstandinge van beelen onder Joden en Heydenen /
 die beele Centroen in de Graven hadden gelegen / zonder Geestlike leven/
 ofte aanschouwen van het Zaligmakende Licht der waarheyd ward booz
 dese gelijkenisse lebendig afgemaald Esai. 26 : 19. Uwe Dooden zullen le-
 ven; ja ook mijn dood Lichaam (de mijnen, die als een dood Lichaam
 zijn) zy zullen op-staan: Waak op ende juygt gy die in het Stof woond:
 Want uwen Dauw zal zijn, als den dauw der Moes-kruyden; ende het
 Land zal de overgebleven uytwerpen. Die zien wil / kan merken / dat
 hier geensins van de laatste / maar van de eerste en Geestlike Opstandinge
 gesproken word: Dat toonen alle de omstandigheden. En de Steutel geeft
 ons het 27ste. Capittel vers 13. Vergelijk Ezech. 37 : 1. Daniel 12 : 2.
 Joan. 5. vs. 25. Apoc. 20. vers. 5/6.

VI. Ook kan den Dauw; in den dauw slaan, van den dauw be-
 dropen te worden, beduyden een staat van ongemak en verdrukkingen;
 in welke Jesus Lijd en zijne Ledematen. Zie onse verklaringe op Cant. 5.
 vers 2. Doe my open, mijne Suster; mijne Vrindinne, mijne Duyve,
 mijne volmaakte, want mijn Hoof is vervuld met Dauw, en mijn
 Hayr-lokken met nagt-druppelen.

David. 717

Zals een opnemend Booz-beeld is David geweest van den Messias /
 dat de zelbe met den eygen name van David by de Profeten booz-
 homd / t welk de Joden zelfs niet en ontkennen. Zie Jerem. 30.
 vs 9. Maar zy zullen dienen den Heere haren God, ende David haren
 Koning, die Ik haar verwekken zal. Ezech. 34 : 23. Ende Ik zal een
 eenigen Herder haar verwekken, ende hy zal haar weyden, namelijk
 mijnen Knecht David, die zalfse weyden ende zal haar tot een Herder
 zijn. Na dat God te horen had uyt-gebaren tegen de valschlik genaamde
 Herders

Herders die de Schapen met de Hoozen stieten; 't geen ontweerd-sprekelijk op de Joodsche Regenten en haar Saubedim/ en valsche Leermeesters past. Belooft hy zijn Schapen uit haar geweld te verlossen *Os 21/ 22.* (Zie door 't gantsche Capittel en bergelyk aandagtig *Zach. 11: 8.* en *Mal. ach. 2. Os 12*) ende haar een eenigen Herder *David* te verwoekten. In *Jeremia* is ook de omstandigheid des tijds klaar genoeg gesignaleert. Hy zoude haar dien Herder *David* geben/ na dat hy haar gevangenijsse gewendet en haar weder-gebragt zoude hebben in het Land welk hy haare Vadersen hadde gegeven. *Burten tegen-spraak/* na de *Babylonische weder-keeringe.* En niet min duydelyk spreekt *Hoseas Cap. 3. Os 5.* Daar na (te weten na datse veele Dagen, dat is Eeuwen lang zouden gezeten hebben in die staat die alleen op dese laatste tijden past) zouden zy zig bekeeren, ende zoeken den Heere haren God, en *DAVID* haren Koning; ende vreesende komen tot den Heere, ende zijne goedheyd, in het laatste der Dagen. Men hoore onder andze *Joden* hier over *David Kinchi.* *Dese* (zegd hy) *Zijn de Dagen der Ballingschap, waar in wy beden zijn: Wy hebben nog Koning nog Vorst uit Israel: Want wy zijn in de Mage der Heylenen, en van hare Koningen ende Vorsten: Daar is geen Offer aan God, nozge inzettingen van Afgoden-dienst: Daar is geen Rok, of Mantel 't welk ons toekomende dingen door de URIM ofte TUMMIM zoude voor-zeggen: Nozge TERAPHIM ofte Afgoden Beelden, die volgens de opinie van die daer in gelooven toekomende dingen voor-zeggen, alsoo zijn wy alle Kindren Israels in Ballingschap. De zelbe Joden dan gelooven/ dat desen Coning David haren Messias is. Want David was al veele Eeuwen te voren by zijne Vadersen verzameld. Ure welcke dingen dese twee aan-mechingen volgen.*

(a) Dat het woord *David* in de kragt geen Appellatyf woord is/ dat aan beelden gemeen zoude zijn/ maar een Proprium 't geen alleen *Christo* den waren *David* toe komd/ ende aan *David* ende *Christo* toe-geschreben/ den eersten als een *Schaduw*/ den tweeden als het *Lichaam* toe-komd; zoo dat dese als geen twee *Davids*/ maar in desen zjn eenen *David* betekenent/ dat is den waeragtigen *David* gerepresenteert in zijn Voor-beeld; gelijs het *Lichaam* en de *schaduw* geen twee menschen ver-maken. *David*/ en het woord *David* *Personelk* genomen/ is wel gemeen aan de *Person* *David*/ ende *Christi*/ die twee *Personen* zijn: Maar *Figuurlik*/ na de *natuur* der *Voor-beelden* genomen/ boegde dese twee tot een t'zamen. Dit is de *natuur* van alle *Voor-beelden*. Daar zijn in de kragt der betekenijsse geen twee *Paasch-Lammers*/ die *voor* ons geslagt zijn/ maar een *Paasch-Lam*/ dat is *Christus*. En zoo in de *Besnijdenisse*/ in het *Sacrament* des *Doops* ende des *Heiligen Abendmaals*.

(b) Staat daarom aan te merken dat wanneer in de *Psalmen Davids*, gantsche *Psalmen*/ met het op-schrift/ een *Psalm Davids* zijn/ die van het begin tot aan het eynde schijnen van *David* te handelen; *voor* iemand die niet aandagtig dese dingen door een geopende *Boordijne* in-ziet; men merken zal

zal dat dese Psalmen van tweederley Oorde zijn. Eerst; sommigen die Christusum en David t'zamen voegen als een Persoon; door dien in de heere Christus door-komd met zijn schadulde / ofte een beschadulode / een hoor-gebeelde Christus; een hoor-gebeelde David. Maar nogtans is de Naam Christus / den Naam David van (in haar dragt op-genomen) geen Appellative of gemeente Naam / maar een bysondere / schoon David ook al Gefalst is geweest / en ook die Name droeg / hy is den Messias niet. 't Zelve blijkt ook in den Parte Salomo Cant. 1:1. Ten anderen zijnder Psalmen; gelijk den 2 en den 16 en den 22; den 69 den 72 ende veel anderen; die; schoon niet het op-schrift van een Psalm Davids; geheel op Christo passen. Gelyk zulks van ons ober de Psalmen is aangewesen. Nu moeten wy wyt veele anderen / hoerheerds halven eenige Door-beeldige ober een komste aan-merken.

Wy en nemen hier David niet door een Door-beeld Christi ten aansen van zijn af-komste wyt de Stamme van Juda / ofte wyt de Erst-Vaderen Abraham / Izaak en Jacob / door de zelve Stamme / nogte om dat God wyt de Dugt zijner Tendenen den Messias berouwt heeft / die alsoo den Zoone Davids werd genaamd; dit toond wel zijn gemeenschap met David en zijn Zaad / na het Vlesch Rom. 1. vs 3. Maar dat maakt hem geen Door-beeld Christi / alsoo weynig als daar om alle die in het Registre Christi onder zijn Door-ouders staan getekend zijn Door-beelden zonden zijn / maar deze Typische ober-eenkomste zullen wy vinden; in dese dingen.

I. In zijnen NAME David; welke betekend een Beminde, Geliefde $\overline{\text{D}}$ David ofte $\overline{\text{D}}$ Want het komd af van de Woort $\overline{\text{D}}$ Dod 't geen van de zelve beduydinge is. Ende is aamerkelik / dat in het Hooglied Salomons de Bruyd geduurig de Name van Beminde ofte Liefte van desen zelve Woort / haren Bruydegom toe-boegd en op-draagt. Zie Cap. 1. vs. 12 / 13. en doorgaans. Vergelyk Zach. 12. vs 8. Ten dien dage zal de Heere de Inwoonders van Jerusalem beschutten; ende alle die ten dien dage, onder haar struykelen zonde, zal zijn als David (dat is de Beminde) ende 't Huys Davids zal zijn als Goden, als den Engel des Heeren door haar aangesigte. Zie ook Cap. 13. vs 1. In welke Plaatsen en meer anderen blijkt / dat het woort David is een For-mele wyt-drukkinge van een bysondere Liefde / teedere hoor-zorge ende agtinge met welke God zijnen Zoone Christusum ende zijn Huys gade staad. Het zelve drukt ook niet min wyt die singuliere Name en omschrybinge met welke God David berwaardigd / wanneer hy hem noemd een Man na zijn Herte 1 Sam. 13. vs 14. Wat kan men van een enigen Geliefden / die men boven allen wytgesondert heeft / om zijn gantsche herte aan hem ober te geben meerder zeggen? Een Man na zijn Herte, dat is wyt het diepste van zijn Herte bemind / en besind. Wie heeft opd van de Heerigen zoo een Parte ontfangen? Wildt gy nu de toepassinge zien op het tegen-

tegenbeeld? *Bergelijc Esai. 42. Vs 1.* Zie mijn Knecht, die ik ondersteune mijnen uyt-verkoren, in welke mijn Ziele een welbehagen heeft. *Ende 300 komt hy voor als des Vaders Voesterling by hem, die dageliks zijn vermakingen was, 'taller tijd voor zijn Aangefigte spelende Proberb. 8. vers 30. Bergelijc Joan. 1 : 18. Den Eenig-geboren Zoone, die in de schoot des Vaders is, &c. Joan. 3. Vs 35. Want de Vader heeft den Zoone lief Matth. 3 : 17. Dese is mijn Zoone, mijnen Geliefden, in welke ik een welbehagen hebbe. Bergelijc Cap. 17. Vs 5. en 2 Pet. 1. vers 17.*

II. Zijn geboorte Plaatsf was BETHLEHEM namelijk gelegen in Juda, toe-gehaant Ephrata. *Beduydende het Huys des Broods; gelijk zijn Historie vertoon.* Dese zelbe Plaatsf had God door een zonderlinge voorstienigheyt; daar toe het Gebod van Augustus den Keiser ordinerende; verkozen tot de geboorte Plaatsf Jesu Christi *Lut. 2. Vs 1. &c. Gelijk als boozegd was Mich. 5. Vs 1. Ende gy Betlehem Ephrata, zijt gy kleyn om te wesen onder de duysenden van Juda? Uyt u zal my voort-komen die een Heerscher zal zijn in Israel; ende wiens uytgangen zijn van ouds; van de dagen der Eeuwigheyd. Bergelijc Matth. 2 : 6. Joan. 7 : 42. En zegd de Schrift niet, dat de Christus komen zal uyt den Zade Davids, ende van 't Vlek Bethlehem, daar David was? Zp barmengden de Plaatsf zijner Op-voedinge met de plaatsf zijner Geboorte / meynende dat hy uyt Galilea was / na welk Landschap zp hem door-gaans den Galileer, en na een Stad in 't zelbe den Nazareer noemden.*

III. Zijn hanteeringe; want hy was een Vee-hoeder, hoedende de kudde zijns Vaders Isai; terwijl zijn drie oudste Broeders den Herdig dienden *1 Sam. 16 : 11. en 17 : 13.* Daar door herbeeldende den eenigen waren Herder Israels den waren David. *Gelijk duydclijk de Propheten aantwijfsen. Zie Mich. 5 : 3. Ende hy zal staan, ende zal weyden in de kragt des Heeren, in de hoogheyd des Naams des Heeren zijns Gods, &c. Bergelijc de hoben / gemeinde-plaatsf Ezech. 34 : 23. Den eenigen Herder mijnen Knecht David. Die zalfe weyden, en hy zal haar Herder zijn.*

IV. Hy en konde die Almyt van wegen de Aijdt zijner Broederen niet weedsaam uyt-boeren; maer had te worstelen met de twiift en tegensprake zijner Broederen; van welke zake zie *1 Sam. 17 : 28.* Als Eliab zijn grootste Broeder hem tot die Mannen hoorde spreken, zoo ontfak de Toorn Eliabs tegen David, en zeyde; *Waarom zijt gy nu afgekomen? Ende onder wien hebdt gy de weynige Schapen in de Woestijne gelaten? Ik kenne uwe vermetelheyd en uwe boosheyd uws Herten wel; want gy zijt afgekomen, op dat gy den strijd zeget. En zie zijn zagmoedige antwoorde vers 29. Doe zeyde David: Wat hebbe ik u gedaan? Is*
Z
daar

daar geen oorsake? Alsoo hebben de Joden / ende hare Schrift geleerden en Phariseen Christum geduurig in zijn Herder Rijmt met twist / laster en scheldwoorden gestoord / ende trachten verdragt te maken by de Schare voor een valsche Profet en Leeraar. Men kan daar van nevens de andere Evangelisten bysonder het Evangelium Joannis nasien. Te regt dan mag Paulus zeggen Heb. 12 : 3. Want aanmerkt desen, die zoodanig een tegenspreken van Zondaren tegen hem verdragen heeft. En warelik niet zagmoedigheid; gelijk David; beantwoord. Zie 1 Petr. 2 : 23. Die; als hy gescholden wierd niet weder schold, ende als hy leed niet dreygde, maar gaf het over aan den genen die regtvaardig oordeeld.

V. Merck aan zijne AMPTEN, en der zelver over-een-komst met Christo, welke waren zijn Coninklik en Profetische Ampten. Want van wegen het Priesterlike Ampt; was Christi Doorbeeld; niet David, maar Melchizedek; en dit is hier pets niet zonder aanmerkinge voor hy te gaan. David magt geen Priester zijn / als een Doorbeeld Christi. Hoe zoo niet (zuld gy zeggen) was niet Melchisedek een Coning ende Priester te gelijk? In antwoorde ja zekerlik: Maar voor de Wet, in welke tijd de Coningen ook Priesters waren; ja vder Hoofd en Vader des Huisgesins: Maar de Wet heeft dese Ampten gescheit / alsoo datse niet t samen en gingen / of gepaard wierden. Indien David een Priester was geweest / zoo zoude hy het geweest zijn / na de orde van Aaron: In die staat konde hy Christum Doorbeelden / zoo wel als Aaron, en alle de Levitische Priesters hebben gedaan: Maar zoo en konde hy geen Coning zijn geweest: Nademaal het Levitische Priesterdom de Croone en Scepter van Juda niet toe en quam / als die niet waren van de Stamme van Juda. Het was dan den Coning Uzzia tot een schuld en straffe / dat hy zig onderstond te Offeren / schoon hy al Coning was 2 Chron. 26. vers. 18/19/20/21. De Croone van de Hassamoneen onder welke Hircanus; en was de Croone nogte Scepter van Juda; en overzulkis de regte Croone van 't Huis Davids niet. Maar hoe dan? En heeft David ook in het Priester-Ampt geen Doorbeeld Christi geweest? Antwoord voor *eerst*, hy konde in een Ampt van onderwerpinge en dienstbaarheid onder de Wet geen Doorbeeld zijn van den Coninkliken Hoogen-Priester Christus. Ten *andren*, indien gy zijn Coninklike waardigheid aanmerkt in zig zelfs; wyten opsigt van de Wet der dienstbaarheid / zoo is in de selve ook de Priesterlike op-gestoten ende bebatet. En dit is geen geringheid ofte leegheid voor David geen van zijn Ampten te ontfangen / wt heagt van de Wet des Pleeschliken Gebods en der dienstbaarheid; maar een wynnemende hoogheid ende eere. Men moet hier opmerken / als op een Consideratie waardig hier neder te stellen; want onse Citels bereytschen wygelesen stoffen.

VI. Merck aan zijn VYTNEMENDHEYD IN DIE BEYDE AMP-

AMPTEN; die ten aanzien van zijn **PROPHETISCH** Ampt ondergelijkelijk is; alsoo dat hy op-gewogen woord alleen tegen alle de Profeten Luc. 24. Capittel **OS** 44. Moses, en de Profeten en de **PSALMEN**. Al is schoon Moses de eerste en Eerste Profet geweest / tot getuygenisse van de dingen / die naderhand zouden werden gesproken / ende stonden te geschieden; zoo dat de eerste en oudste vastigheid der Profetie leyd in de zekerheid van de waarheid van zijne Historie / die door Maillioenen van getuygen is bevestigd; nochtans is waaragtig / dat Christi Geest / die in hem gewoogt heeft / hem de Orakelen aangaande het Lijden Christi en de volgende Heerlijkheden veel nader en klaarder heeft geopenbaard / als of men die vooz de Oogen in een Schilderje zag na het Leben af-gemaald. Moses spreekt staadselen; hy schijnt enkele Historien te spreken. Wel mag hy zelfs aldus van zig zelfs spreken 2 Sam. 23. **Off.** 1 / 2 / 3. David den Soone Isai zeyd, en den Man die hooge is op-gerigt, de Gefalsde des Gods Jacobs, ende lieflik in Psalmen Israels zeyd. De Geest des Heeren heeft door my gesproken, ende zijn reden is op mijn tonge geweest. De God Israels heeft geseyd, de Rotsteen Israels heeft tot my gesproken; daar zal zijn een Heerscher onder de menschen, een Regtvaardige, een Heerscher in de Vreesse Gods, &c. Daar op hy gaat openen dat Testament dat hy een *Eeuwig* Testament maent / 't geen God op hem en zijn Zaad / wel vast besloten / verzeeld / en bewaard had. Laat ons Petrum hoozen Act. 2. **OS** 29. Gy Mannen Broeders; 't is my geoorloofd, om tot u te spreken van den **PATRIARCH** David **OS** 30. Dese alsoo hy een **PROPHET** was; en wist dat God hem met Ede geswooren had, dat hy uyt de Vrugt zijner Lendenen; zoo veel het Vleesch aangaat; den Messias zoude verwekken, om hem op zijnen Throon te zetten; zoo heeft hy dit voor-ziende gesproken, &c. Zie daar **PROPHET** en **PATRIARCH** gepaard in David; Nergens in Moses; die geen Vader des Messias was. De Profeten hebben vele Representanten van den Messias in hare Personen gedaen; noodt niemand nochtans zoodanige nogt uyt-nemende van David. Moses is een Middelaer des **Ouden Testaments** geweest / 't welke een scheidinge en kloofte; een middel-mur des af-scheidfels maakte tusschen Joden en Heydenen. David niet; die meer den stijl van het **Euangelium** alsonne uyt-drukt dan van de **Wet**. . . . Ziet men op zijn **CONINKLYKE** Ampt. Hy is de eerste geweest uyt de **Stamme Juda** / die de Kroone en Scepter boerde. Hy den zinnen is die gebleven; ende na de **Babylonische** gevangnisse weder in den Messias hersteld; zoo dat den Throon des Messie warelk Davids Throon is geweest. Zie Luc. 1. **OS** 32. Ende God de Heere zal hem den Throon zijns Vaders Davids geven; &c.

VII. Zijne **DADEN** zijn pder aan-merkelijke **Dooz-beelden** des Messie. Onder 300 veels anderen vertoont hy in het oorz-winnen en verschonen

ban den Leeuw ende Beer / ende het redden van het Schaaap uyt des
 zelve Mysel ende Klauwen (1 Sam. 17.) Zynde het beginsel van zijne
 Helden-daden ; de magt Christi in het bedwingen van de Moordenaren
 Herodes, die Kinder-moorder en Archelaus, zelfs toe hy nog in de Wiege
 van zijn eerste Kindsheden lag : Wat mogen de Heydenen Fabuleeren van
 haren Herkules, die in de Wiege leggende met zijn teere knuipsten de
 Addeers verpletterde. Alzoo rukte hy zijne Nammeren uyt de Klauwen
 van deze Vreeden ; en bragt zijn Schaapkens in een hette Werde. Maar
 hem stont nog een Hoofst-Batalie voor de Hand / met den Helsehen
 GOLIATH. Dabid herbeeld hem hier in Leventig. Hy treed hem te
 gemoed in den Name des Heeren der Heerscharen den God van de
 Slag-Ordren Israels ; te weten op dit vertrouwen is Christus den Sathar
 te gemoete getreden ; en door die Gebeden en znekingen, met sterke
 roepingen en tranen tot den geenen die hem uyt den Dood konde ver-
 lossen, is hy verhoord uyt de vreesse Heb. 5. Cap. Het Wapen-rug in
 desen krijg / 's geen hy zig verhoos was geen Staal / geen Booge /
 Zwaard / nogte Spietze ; ook verwierp hy de Wapen-rustinge Sauls.
 Maar in zijn Herders gewaad, en met zijn Herders Tasse toe-getreden /
 hebbende zijn Staf in zijn Hand, koos hy zig bij gladde Steenen uyt de
 Beeke, die hy in zijn Slinger stak ; alleszins bespottelick voor den Phi-
 listijn ; die hem in wotse schold en bloekte hy zijne Goden. Maar eben
 door die veragte middelen in het Vleeschlick Ooge Triumferde hy. Alsoo
 Jesus den eenigen Herder onser Zielen / den getrouwen Herder / die zijn
 Leven voor zijne Schapen steld / en heeft den zijnen zelfs niet toegelaen
 Staal of Zwaard in desen krijg te gebruiken ; maar zijn Prophetisch
 Woord ende getrouwe Besijdenisse ; en zijne teere Hoede en Zorge voor
 zijne verstroopde Schaapen ; en voor al zijn vperige Gebeden zijn hem
 eenen Herders Staf geweest ; om op te steunen / en te Hoeden / ende den
 Wolf / Leuto ende Beer te verdrjben. De Slinger en gladde Steen
 (want uyt de bijf nam hy maer eenen enigen) was zijn menschlike
 natuure ; ende het stoffelike dat hy te wagen en op te zetten had tot in de
 Dood ; Anders ook herbeeld door het steenen Mes in de besijdenisse ;
 gelijk hy ook van Jacob den Steen Israels (Genes. 49.) werd genaamd ;
 en den Steen die de Bouw-lieden verworpen hebben Psalm 118. Desen
 Steen slingerde hy en wierpse uyt ; namelijk zijne Ziele uyt-flortende in
 de Dood Esai. 53 : 12. Zijn Discipulen liet hy in de Tasse ; dese spaa-
 de hy tot toekomende aantegtingen / als die ook te scrijden zonden hebben na
 desen. Ende alsoo heeft hy desen sterk getoapenden Goliath gebeld ; ende
 door zijn dood te niete gedaan, die het geweld des doods had, dat is den
 Duyvel Heb. 2. Cap. Hy trof hem in de Kop ; zoo dat de Steen daar
 in zonk. Ende alsoo zien wy hier warelick / dat het Zaad der Vrouwen
 het Serpent den Kop vermorzeld heeft Gen. 3 : 15. Zie daar in dese
 Helden-daaden een heerlike ober-een-kornste tusschen Dabid en de Christus ;
 van

van welke Applicatie ofte accommodatie wy dan zullen af-staan; ofte wanneer ons niemand bewijst dat David hier in geen Doorbeeld Christi is geweest / waar toe nogtans ons de Texten Matth. 12. vs 19. vergeleken met Esai. 49. vs 24. en Heb. 2. en alle de nette omstandigheden der zaken duidelick leeden; ofte hy most onse toepassinge van lathend overtuigen; ofte ons een beter geben. Dat nu Christus desen Goliath met zijn eigen Zwaard gedood heeft is geblicken; om dat dit Stalen Zwaard dat hy door de Joden en Pilatus gebruik heeft om hem te dooden / hem tot Triumfe, en ons tot heyl gestrekt heeft. Want terwijl hem den Satan de Versenen vermoefde heeft hy in de zelve stond en daad hem den Hoop vermoefde.

VIII. Na dese gegeven preule / het Hoofst-stuk van alle zijn Hebben-daden / woord hy van Saul den Coning ten Hoode geroepen / door zonderinge bestauringe Gods; als die hem al-borens tot Coning had gefalst door de Hand en dienst van Samuel; maakt de alderberrouwtste Bruidschap met Sauls Zoone Jonathan; die hem noodig te passe quam / om de geduurige lagen Sauls / die hem wt tijd tegen zijn verdiende Glorie ontstoken na het Leven stond / te ontgaan. Ende / nademaal hy op de schoonheid van Michal, de jongste Dogter Sauls in liefde ontfreken was; Saul zulks merkende / zoekte hem duyr genoeg / dat is door de Dood betaalt te zetten. Hy bedingd van hem een Bruyd-schat van hondert Door-hurden der Philisteen; met schalke toeleg om hem door de Hand der zelber te vellen 1 Sam. 18. vs 25. Welke trek wel eer die Man in zijn zwakheid aan Urias na gespeeld heeft. David slaat de hoop toe / en zette hem met twee hondert betaald / en verkrijgd alzoo zijn Koninklijke Bruyd. Christus den waren David / stond zijn Kerke zijn Bruyd / des Konings Dogter nog al veel dierder / diese niet alleen met Waag-halfen ende Perikel des Doods / maar ook met de Dood zelfs moste betalen / ja de Dood des Cruces; die om de zelve zijn eygen Door-hang heeft laten Besnyden; ja den Door hang van zijn Vleesch in de Dood heeft wt-getogen; en met eenen Getriumphheert heeft ober meer dan twee hondert Millioenen van Geestelike Philistijnen van hem verflagen. David en zijn Mannen hongerende en ontzag de Toon-brooden niet te eeten / schoon na de Wet niemand dan de Priesteren die te eeten geoorlooft was 1 Sam. 22. Den waren David Christus; heeft insgelijks met zijn Door-beeld geleerd; wanneer hy zijne Discipelen hongerende van hem wierden toe-gelaten Wyen te plukken en te eeten / en dat wel op een Sabbath; dat de Pligten van de Wet der Liefde gaan / boven de Wet der Ceremonien; en heeft alzoo ook hoorgespeeld de gantsche af-schaffinge van de Wet die Vleeschelike dingen gebied. Vergelijc Matt. 12. vs 1. Et. David hy Achis der Philisteen Koning zijnde onder de Ongeloobigen; weet nogtans zijn Wyanden te beschadigen / ende Gods Volk te redden 1 Sam. 27. Alzoo ook weet Christus door zijn Kerke / schoon hy zig behind midden onder de Anti-christische

christifche Philifteen / heymelick te werken tot het fuyten van de brooz-
zettinge van hare dwaalingen ; want hy haar aan-zierende booz mede-
Burgers en Bond-genoeten / hebben haar veel dingen gedooft te doen en
te leren ; waar dooz met 'er tyd veele van hare dwaalingen zijn ondeckt /
en ewdelick wt-geroeyd. Alle de Triumphen Davids hebogten tegen zijn
Dyanden ; gelijk de Jebuften ; Philifteen ; tot twee maal op een (2 Sam.
bers 5.) De Moabiten , Syriers , Ammoniten , en meer anderen / ver-
beelden de Triumphen Christi en zijner Kerke over de Heydenen / dooz het
Geestlik Wapen-tuyg des Euangeliums ; daar van handelt breed-fprakeklike
den 18 Psalm : *Wien kan onse verklaeringe aldaar na zien.*

IX. In twee byfondere gevallen en tegen twee byfondere / ende dat wel
Gruffelike en Familiare Hoof-Dyanden heeft David te ftrijden gehad ;
namelick tegen Saul zijn Schoon-Vader , ende daar na toe hy nu al Gekroond
was tegen Absalom zijnen Zoone. En in beyde gevallen worden Christus
en zijn Kerke / en hare Dyanden Lebendig afgemaald. Eer David nog
was Gekroond ; al schoon hy al te bozen was Gefalt ; wierd Saul met
nijdighepd tegens hem ontfien wegens de Kroone ; al schoon hy die niet
en traagte aan te haarden by het Leben van Saul : Om die oorfake zegt
Saul hem zoo dikmaal te Dooden ; ende jaagde hem na over Bergen en
Dalen in Woestijnen ende Wilderniffen. Dit zelbe was de grond van alle
die twiften tuschen Christus en de Joden : Hier overleydet zy geduyzig
lagen / en zогten hem te Dooden ; maar weynig verfondten zy de natuure
van zijn Koninkrijke ; waar van zy / na haar bleefchlik verstand / bleefchlike
gedagten hadden : Zoo zy hem zoo lieten beworden , zy zullen alle in
hem gelooven , ende de Romeynen zullen weg nemen beyde hare Stad ,
en haar Volk Ioan II. Zodanige Sauls ; Cufchim Weede ende Moord-
dadige Mooren heeft Christus haar onderbonden ; gelijk David Saul
onderbond. Zie Psalm 7. Amos mag dan dese af-zienelike en hatelike
Ratie te regt aldus af-fchilberen met een zwarte Hoole Cap. 9. *Is 7.*
Zyt gy L. my niet als de Kinderen der Mooren , o Kinderen Israels ,
fpreekt de Heere ? Heyde de Joden / ende den Antichrift / in haar Dyand-
like en Listige Attentaten tegen Christum ende zijne Kerke / kunnen haar
fpiegelen in desen haren Datwoon Saul. Doch op de eerste hebbe Ik booz
al mijn Oogge / alzo die net 'er Reprefenteert in de Orde van Tijd en
Zaken Christi Dyanden booz zijne Krooninge en openelike infuldinge tot de
Kroone : Eger ook diergelike Dyanden most zijne Kerke in veele Gebten
onderbinden. Na zijne Krooninge nu in de Bevestiginge in zijn Koninkrijke
quam David eerst wel gemelde Openbare Dyanden beftooken ; gelijk
zodanige waren de Ongeloofige Joden ende Heydenen / welke haar drie
hondert Jaren lang verbolgd hebben ; maar wanneer zy dese zwaerighepd
was te boden gekomen / ende wel gerust en berzekerd meynde te zitten / ja op
den Thron te zijn geftegen onder Conftantinus de Groote , dor quam den
Anti-

Antichrist / dien gebernsden en deurtrappen Absalom, en stal listiglijk de Herten des Bosks met alle kraagt van leugens en berispingen; nam zig de regt en thuis-zaken aan in zaken van leere ende zeden; ende trok alsoo de Herten af van de ware Coning David; en tegen de genen die zig tegen hem selben wapende hy zig met Blizemen van Anathemata, verbloefingen / schende booz pders oogen Christi Bedde. Quam openbaar in 't Veld tegen de Kerke / die hy wpt zijn Bloed-Stad Jerusaleem / anders het kroonsche Babel berdzeben had; gelijk hy nu nog doed in dese dagen.

Dekken, Bedekken. כסה כפר

Daar zijn veele Hebreeuwse woorden / behalven die wy gesteld hebben / die hy ons dooz Dekken worden wtgedrukt / die een pder op pder plaats in de Hand komen zullen dese na ziet: Wy hebben alleen de aanmerklijkste gesteld. De Letter en bedupdinge van 't woord is gemeen; wy komen kortelick tot de Figure.

I. In een goeden zin beduyt het (a) een OVERVLOEDIGE EN VOLLE MATE van Zegeningen; een RYKDOM van Gods gaben; een UYTREYDINGE van een Staat en Land; gelijk als van een overschaduwenden Boom die een groot gedeelte Lands en Wiskers bedekt Ps. 80:11. De Bergen zijn met zijne schaduwe bedekt geweest כסה &c. Psalm 84. Hs 7. Ook zal haar den Regen gantsch rijkelijk overdekken. Daar hebdt gy 't woord נהי Gnata. (b) Zeer gemeen is des zelfs gebuyk in den zint van BESCHUTTEN, HOEDEN, bewaren; gelijk als een Schild niemand dekt / gelijk het Gebogelte Haar naakte jongen / een Kleed een Mensch dekt Psalm 139:13. Gy hebdt my in mijns Moeders Buik bedekt. En Psalm 140:8. Gy hebdt mijn Hoofd bedekt ten dage der Wapeninge. Zie Esai. 49:2. Onder de schaduwe zijner Hand heeft hy my bedekt. En Cap. 59:6. Zy zullen haar zelven niet kunnen dekken, dat is beschermen. Bedekken onder Blengelen is zeer gemeen. Zie Ezechiel 16:8. Ik breyde mijn Vleugel over u uyt, en dekte uwe naaktheyd. (c) Het beduyt ook; ten aansien van God den Regtvaardige / nochtans Barmhertige Rechter / ZONDEN en ongerechtigheden VERGEVEN Psal. 32. Off. 1/2. Welkers overtredinge vergeven, welkers zonde bedekt is: De gelijkenisse is genomen van pets wascheliks het geen met een overgetworpen Kleed word bedekt ende wpt het gesigte weggenomen; gelijk Joags Zoonen zijn naaktheyd met haare twee met een Kleed bedekken. Het woord כפר Caphar Kipper, drukt nader wpt de wijze van dit bedekken / namelijk dooz verfoeringe van Gods Gerechtigheid en Regtvaardige graanschap Exod. 29:33. Exod. 29:7. Daarom zal daar door

door de ongerechtigheyd Jacobs versoend worden *fecupar*. En van desen oorspronk bloeyd af het behende woord Caporet, deksel der Versoeninge $\text{קַפֹּרֶת} \text{לְאַשְׁמוֹנִית}$ *Exod. 25 : 17. Rom. 3 : 25.* Waar mede de Tafelen / die in de Aelte waren bedekt wierden / ende waar ontrent de Hoogen Priester op den grooten dag Kippurim, als hy in het Heilige der Heilige in-ging versoeninge dede. 't Geen ook door het bepekete deksel van de Aelte herbeedt wierd *Genes. 6. vs 14.* (d) Het beduyd ook een deksel van NEDERIGHEYD en eerbiedigheyt door de Alderhoogste Majesteit Gods. Vergelyk *Esai. 6. met Apoc. 4.* Met twee Vleugelen bedekten zy haar Aangesigten. (e) Een teken van eerbare schaamte ende ONDERWERPINGE van de Kerke de Wyf onder Jesum haeren Wyfdegom *Cantic. 5. vs 7.* De Wagters namen mijnen Sluyer van my. *Zie Genes. 24 : 65.* Ook werd daar door uytgedrukt een STIL ZWYGENDE VERTROUWDHEYD *Prob. 11 : 13.* Die getrouw is van Geest, bedekt de zaake. *En Cap. 17 : 9.* Die de overtredeinge toedekte, zoekt Liefde.

II. *Jit een quaden zin; behoord het onder de range van Zonden, ende de schande, en zmerre en plagen.*

(a) Daar is een Dekfel des Herten, bestaande in een Regtvaardig en Heilig oordeel Gods / waar door hy het Herte van een moedwilligen Zondaar nog meer verstoekt en verhard / alsoo dat hy / als de geenen die een deksel op haar Aangesigten hebben / niet en ziet 't gene tot zijn Brede diend. *Zie dit schriftliks Oordeel Claagl. 3 : 64.* Geeft haar een Dekfel des Herten uwen Vloek zy over haar. Vergelyk den zin *Ps. 69. Esai. 6. Matth. 13. Joan. 11. Acto. 28. Capittel.* Ende die eygen spreekt wyse by Paulum *2 Corint. 3 : 13.* Ende wy en doen niet gelijk Moses, die een deksel op zijn Aangesigt leyde, op dat de Kinderen Israels niet sterk en zouden zien op het eynde des geenen dat te niete gedaan word. Maar hare zinnen zijn verhard geworden: Want tot op den dag van heden, blijft het zelve deksel in het lezen des Ouden Testaments, zonder ontdekt te worden - - wanneer Moses gelesen word legd een deksel op haar Harte. Dit raakt de Joden *Esai. 29. vs 10.* Hy heeft hare Oogen bedekt wy Gnatzam. (b) Ook die VERVOERD ZYN DOOR DE VERLEYDINGE DES ANTICHRISTS, worden van hem gedekt ende verblind. 't Sag beduyd by den Hebreen een Dak / waar door een Huys of pers diergelijks bedekt word: Daar van daan / by Naam-sprekinge / komt Gog, dat is die bedekt (namelik den Antichrist) ende Magog, dat is die van hem haar dwaasen Herder werden overdekt ende in blindheyt gehouden *Apoc. 20 : 8.* (c) Alle kragt van dwaalinge en verleydinge / daar door de zinnen worden bedorven; 't zy door waan en betrouwen des vleeschs; door het Spinne-webben van eygen gerechtigheyt / ge-weben wt onse eygen ingewanden; 't zy door betrouwen op ydle hulpe van

van Menschen; Coningen / Dorsten / Pincen; Confederatien ende verbonden met de Handen van de Kerke; 't zijn al 't zamen deksels en boordwandsels die niet helpen kunnen / maar beschamen / ende waar deur de schandelike naaktheid werd henen gesien; zoodanige zijn ook alle Afgodere en valsche-genaamde Gods-dienst. Ook alle hovaardige en roem op vermogen / en den vleeschliken arm. Zie Psal. 73. vs 6. Daarom omringde de hovaardige als een Kleed, ende het geweld bedekte als een gewaad Esai. 25 : 7. Hy zal op desen Berg verblinden het bewindsel des Aangezichts daar mede alle Volken bewonden zijn en het deksel daar mede alle Nariën bedekt zijn. Hy verstaat het deksel des Antichrists / als ook van alle Betterpen / scheuringen en valsche Gods-diensten / want in de laatste dagen Gods *Amara mesa* Regtvaardigheden zullen openbaar zijn geworden Apoc. 15. Het vleeschlik vertrouwen op den wereldliken arm en de magt des Antichrists drukt Esaias wy Cap. 30 : 1. Wee haar Kinderen die afvallen, spreekt de Heere? Die eenen raadslag maken, maar niet uyt my, ende om zig met een bedekkinge te bedekken, maar niet uyt mijn Geest: Om zonde tot zonde te doen. Zie de Werk-heptigen afgemaald Esai. 59 : 6. Zy weven Spinne-webben hare webben en deugen niet tot Klederen, zy zullen haar zelven niet kunnen dekken met hare WERKEN. Haar WERKEN zijn WERKEN der ongerechtigheyd, en een maaksel des wrevels is in hare Handen. Die tot de Politike Magt in benaueghed hare toeblygt nemen / zeggen Bergen vald op ons, en Heuvelen bedekt ons Apocal. Cap. (d) De Hypocriten en Huchelaren wandelen bedekt Ps. 26 : 4. Ik zitte niet by de ydle Liederen; met de bedekte lieden ga ik niet om. (e) De schaamte bedekt het Aangefigte Ps. 69 : 8. Zoo spreekt Christus die alle onse schande droeg: Want om uwent wille draag ik smaadheyd; schande heeft mijn Aangefigt bedekt. Daarom dekten zig eertijds de oneerbare Vrouwen. Zie Genes. 38 : 14. Prov. 1. Waarom zoude ik zijn als een die haar bedekt. Dese Sluwer afgeruist zijnde werd niemand ontdekt ende beschaamd. Zie Hosee 2. vers. 2-9. Ende ik zal hare dwaasheyd ontdekken voor de oogten harer Boelen. Vergelyk Ezech. 16 : 37.

Deeg. 𐝢𐝩𐝸

Is een Stoffe wyt het gemalen Graan 't zamen gekneet tot een Klomp; ont in den Oven of in de Panne tot een eetbare Spijse gebakken te worden. Zomtijds werd het door Gest / zomtijds door een Klomp Deeg die door oudheyd zuur is geworden / en bequaam is om het Deeg als een Sponce op te doen zwellen geseveld; zomtijds werd het ongezuurd gegeren.

geten. Men weet de Wet des Paasch-Lanis / in welke men geen ge-
zuurde Brooden mogte eten.

I. In het gemeen werd door een klomp Deeg en 't geen daar van tot
spijse is bequaam gemaakt / verbeeld een Lichaam Systema van redelike
menschen / die door Banden en Verbindingen / tot een Lichaam ende
Societeit zijn t'zamen gebloeyd en t'zamen aan een hangen. En dan 300
merken wy daar in aan 1. de Stoffe. 2. De Vorme. 3. Het gebruik....
(a) De Materie of Stoffe is een gewas van de Warde / 't is Terwe of
eenig ander Graan. In die eerste materie mickt het Christus aan / als
hy de kinderen des Koninkrijks noemd het goede Zaad ; en Terwe
ja de beste Terwe. Zie Matth. 13. Cap. (b) De Vorme
is de Band en vereeniging van dat Meel / of gestooten Graan / vertoonende
de eenigheyd des Geests, door den Band des Vredes Eph. 4. Paulus
verklaard dit aldus 1. Cozint. 10 : 17. Want een Brood is het, zoo zija
wy veele een lichaam, dewyle wy alle eens Broods deelagtig zijn. Ver-
gelijkt 1. Cozint. 12. Wy zijn alle, door eenen Geest, in een Lichaam
gedoopt. De Massa is dan het gantsche Lichaam Christi / zijne Gemeente.
(c) Het gebruik is tot voedsel en spijse / welkers brngt is de natuur-
like kragt en de Levende Geesten te bewaren en te vermeederen / en den
Wastoom pder Lichaam in zijne mate te geben. Daar toe brengen alle en
een pder Geloobige het hare by elk in zijn mate 1. Cor. 4 : 16. En zo die
Brood zelfs zijn / hebben een inwendige *mixogeyen* inloed in malkanderen
om malkanderen te voeden Phil. 2. Ja Broeder, laat my uwer
hier in genieten ; verquikt mijn Ingewanden in den Heere. In eenen
sijnen Deeg zijn de Zemel en al wat niet voedsaam is wt-gebrogt en
wt-gepueld. Zoo moet de Kerke onderscheyden tusschen dingen die zwak
en min profijtelijk zijn en zig aan het vaste houden Phil. 2. Beproeven
ook Laudeeren en prijzen de dingen / die de uytmenste zijn. Het Zout
van voorzigtigheyd ende bescheydenheyd moet desen Deesen van verders
bewaren. Zie Matth. 5. vs 13. Gy zijt het Zout der Aarden ; indien
nu het Zout onsmakelik word, waar mede zal men dan zouten. En
Marc. 9 : 49 / 50. Een yder Offerande zal met Zout gezouten worden.
(Vergelijkt Levit. 2. vs 13.) Heb Zout in u zelve, en Vrede onder
malkanderen.

II. De werksaamheyd / die het Deeg bereyscht om door-kneed te wor-
den / en de tijd bereyscht met verwagtinge / tot dat het deur-woegt zo /
ende door-zuyd / om dan in den Oven die aangestoken en door heet is
geschoben ende door-bakken te worden / verbeeld aardig de werksaamheyd
der Godlosen om hare raad-slagen en boornemens / door alle wegen en
middelen te brengen tot de rijpheid van de wt-boeringe / waar toe haar
dan de hitte haer begeerlikheden / die haar bestooken gaande maken dars
lit

in haar werk niet luyt nog traag zijn. Zy zijn gelijk een Bak-oven die heet gemaakt is van den Bakker, die (te weten dan eerst) ophoud wakker te zijn (dat is rust) na dat (ofte van de tijd af dat) hy zijn Deeg door-kneed heeft, tot dat het doorgesuyrd zy.

Wat belangt het onderscheyd / en de tegen-stellinge; ook wel de samsen-schikkinge; van een Zuyr-deeg / ende ongezuurd Deeg / van Gehebelde en Ongehebelde Brooden / zal gesproken worden op den Titel Zuyr-deeg, en ook Pascha. Vergelykt by voorsz. de plaats 1 Corint. 5. vs 6/7/8. En weet gy niet dat een weynig Zuyr-deegs het geheele Deeg zuyr maakt? Zuyver dan uyt den ouden Zuyr-deeg; op dat gy een nieuw Deeg zyt meugd; gelijk gy ongezuurd zyt. Want ook ons Pascha is voor ons Gestagt, namelijk Christus: Zoo laat ons dan Feest houden, niet in den ouden Zuyr-deessem; nog in den Zuyr-deessem van quaadheyd en der Boosheyd, maar in de Ongezuurde Brooden der opregtigheyd ende waarheyd.

Wederom in een goeden zinn werd het genomen voor de doordringende fragt en werkinge des Evangeliums Matth. 13. Cap. in de gelijkenisse van een Drouwe die een klomp Zuyr-deeg nam / ende die in drie Maten Meel mengde, tot dat het geheel gezuurd wierde. Of men nu onder de drie Maten verstaat Joden, Grieken, en Barbaren, of de nationelingen van de drie Zoonen Noags; of Europa, Asia, Africa, de gelijkenisse zijnde genomen van die Deelen van de Wereld / die toe alleen bekend en genaamd werden / om de gantsche Wereld / uyt te drukken; dat verschildt ons weynig.

Deel. חלק

Men moet hier / tot een goed Fundament van onse Figure / voor af pers zeer aammerklike waar-nemen; 't geen als het niet aandagtig is begrepen / 't geheele oogmerk zoude missen.

DEEL is hier niet een gedeelte van eenig geheel; want daar het geheel oneyndig is, daar kan geen deeling vallen. Anders plagtmen (gelijkt luyt eyndige menschen / ontrent het eyndige werkende) een eyndig bepaald geheel te stellen; al waar luyt na proportie deelen: Geographic & Arithmetice. Alsoo en werd hier Deel niet genomen. Maar voor een van alle andere dingen af-gezonderd Goed / dat niemand werkelijk ergen is / en hem indisputabel toekomd na alle Rechten / en dat hy bezitten ende behouden kan; zoo dat hy zegge dat is 't mijne. Stel dat twee gemeenschap hebben (als David, en Salomo nu gekroond) Diocletianus, en Maximilianus aan een zelbe Keiser-rijt; welk ontverdeeld is. Elk kan

zeggen dat gantsche Rijk is mijn; dat is het konit my toe / rechts waegen / Ik ende Diocletianus zijn wel verscheyden / maar ons Rijk is gemeen. Ten tweeden; dit oneyndige werd een Deel genaamd ten aansien van de Subjecten / die het op een eyndige wijze / met Gaden en Trappen Daten. Ten derden; in tegen stellinge van het Deel der Godloosen / dat eyndig en tijdelik is / en niet *εποχης* van eene natuure. By exempel: Laat een Koning aan Edel-luyden aanbieden de blinde keuse van bestooten Doosen / met Goud / Zilber / Kopper / ja Zand en Iey-steenen: Die de laatste beksesen hebben een Deel / en haer Deel; maar niet van het geheel: Want het haare is *εποχης* van een andere natuure en Geslagte / ende het doet niets in prijs.

I. Daar is een Deel der Regtvaardigen / dat niet en kan gesplitst worden / maar datse onder haer gemen hebben; 't geen David wydzukt na den Name des Messie Psalm 16. vs 5. De Heere is het Deel mijner Erve ende mijnes Bekers; hy onderhoud mijn Lot. En Psalm 119: 57. De Heere is mijn Deel, &c. Psalm 73. Gy zijt nogtans de Rotsteen van mijn Herte en mijn Deel in Eeuwigheyd Jerem. 10: 16. Jacobs Deel en is niet gelyk dese: Want hy is de Formeerder van alles.

II. Wederom is Gods Volk ook zijn Deel / dat is Erfenisse ende eygen besittinge *αὐτοκτετατο*; aan het welke niemand eenig recht heeft / als hy alleen / zoo datse gantsch onverdeeld is. Zie Deut. 32: Want des Heeren Deel is zijn Volk; Jacob is het Znoer zijner Erfenisse Jerem. 10. vs 16. Ende Israel is het Snoer zijner Erve Heere der Heyricharen is zynen Naam.

III. Nog meer; alle de Geestlike en Boven Hemelsche Genaden-rijke Zegeningen / als ook de inkomste van de Volkieren en Heydenen / die Zalig worden / zijn het Deel van Gods Kinderen; veel rijker dan de Erfenisse van het Land Canaan. Zie Esai. 61: 7. Voor uwe dobbel schaamts en schande zullen zy juychen over haar DEEL Act. 8: 21. Gy en hebt geen Deel nog Lot in dit woord. En Coloss. 1: 12. Die ons bequaam gemaakt heeft, om Deel te hebben in de Erve der Heyligen in het Ligt. Vergelijkt Eps. 4. Opgevaren zijnde in de Hoogte heeft hy gaven gegeven.

IV. Een gantsch ander DEEL, van een ander natuure werd den Godloosen toe-gemet. Zie Esai. 17. vs 14. Ten tijde des Avonds, zie zoo is'er verschrikinge; eer het Morgen is zoo is hy daar niet meer: Dit is het Deel der geener die ons berouwen, ende het Lot der geener, die ons plunderen. En Psalm. 11. : 6. Hy zal op den Godloosen
Regenen,

Regenen, Strikken, Vyer, en Zwevel, ende een geweldige Storm-wind zal het Deel hares Bekers zijn. En daar komen dan by haar Deel, alle die uytwendige woosped / en de genietinge der Zonden / die God haar geeft in zijnen Toorn / op dat zy haar Oordeel daar door zouden bezwaren / ende haar met de onredelike Dieren in die Schepselen verderben; zig meesten zonden als tot den Dag der Slagtinge. Zoo zegg Jesus in de Parabel van den Rijken Man Luc. 16. Cap. Kind gy kebdt u Deel gehad in dit Leven.

V. De Heylige Schrift spreekt van een verdeelinge des Hertens Hosee 10. *Us 2.* Eerst; wanneer het Herte niet kegt en is voor God / maar tusschen God / ende de Wereld is verdeeld / sijnkt over beyden zijden 1 Reg. 18: 2. waar tegen gesteld werd een opzegt / en waeragtig Herte Josue 24: 14/ 15. Een Herte, dat vereenigd is tot de Vreesse van Gods Naam Psalm 86. De verdeelde menschen werden gezegd te spreken met een Herte, en een Herte. Zie Psalm 12: 1/ 2. Et. Dat is dubbelhertig en ongestadig zija in wegen Jacob 1. Een anderen; wanneer de menschen in de E-zamen-zweeringen / die zy tegen God en zijn Kerke sneedden onder den anderen verdeeld worden; gelijk als zoo de Bouders van den Babylonischen Thoren in redenen en in spraken onder elkanderen verdeelt wierden; en haar werck over zulke herstroord. Ende gelijk God by Ezechiel getuygd / dat hy de Gog en Magog de Grootste Wyanden zijner Kerken onder den anderen zoude verdeelen / ende het Zwaard van den eenen tegen den anderen stellen Ezech. 38. *Us 21.*

VI. De verdeelinge van Koninkrijken Monarchien en Staaten werd hier door ook te kennen gegeven; gelijk in de gelijkenisse van een Mantel die gescheurd wierd ende in twee Deelen verdeelt / de scheuringe van de Stammen Israels in twee Deelen wierd aangelwesen. Also wierd het Rijke van Babel verdeelt (Mene Mene Tekel Hypharsin) onder de Persen ende Meden Daniel 5. *Us 25.* Zie ook van diergelijke verdeelinge Apoc. 16. *Us 19.*

Deure, Poorte. דלת

Bewydt in 't gemeen een kegt / Magt / en bequame gelegensheyt / om byt een gemeene Plaatsse in een bysondere in te treden. In de figurue let wel op dese dingen.

I. Daar is een DEURE en Poorte des Hemels, die den geenen / diese zijn

zijn beue gegaan aanstonds den weg tot den Hemel / en des Eulvigen Levens aanwijst en betreden doet. Van dese Deure hroomde in een Godliken Droom Jacob Genes. 28 : 17. Dese Plaats is niet anders dan een Huys Gods, en dit is de Poorte des Hemels : Namelikh de zelbe Heere die hy zag / langs welke de Engelen opwaarts en nederwaarts klimmen van den Hemel / is de weg / langs welke men Hemelwaarts / onder geleide van de Heylige Engelen / die ons van de Harde komen op-trekken / op-klimd. En de Deure / die ons desen Weg opend is Christus ; die t'zamar en de Deure, en den Weg is / en alles. Zie Joan. 10 : 9. Ik ben de Deure. Indien yemand door my ingaat, die zal behouden worden, ende hy zal in-gaan, ende uyt-gaan, ende Weyde vinden. Wederom Joan. 14 : 6. Ik ben de Weg, de Waarheyd ende het Leven ; niemand komt tot den Vader dan door my. Ende Ps. 118. Dese is de Poorte, door welke het Regtvaardige Volk zal ingaan. En Esai. 26, 2. Doe de Poorten open, dat het Regtvaardige Volk ingaa, het welk de getrouwigheden bewaard.

II. Dese Deure wordt beset / ende belemmerd ; en ook wel t'eneemaal gesloten op dese wijzen.

(a) Zy wordt belemmerd, wanneer door de Wet der Schadulven / tusschen het Heylige / en Heylige der Heyligen een Woor-hang en Gozdijne werd tusschen in-gehangen / door welke de Gelovigen en Verwagtere van de komste des Messie verhindert wierden om na hy toe te treden tot den Throon der Genaden. Van welke sake zie Paulum Heb. 9 : 8. Waar mede de Heylige Geest dit betuygde, dat den Weg des Heyligdoms nog niet openbaar gemaakt en was, zoo lange den eersten Tabernakel-stand hadde. Vergelyk Heb. 10. Off. 19 / 20 / 21 / 22.

(b) Zy wordt belemmerd en ook wel geheel gesloten door de meesten (na dat nu de waarheyd des Euangeliums / en de Leere van de Christelike Wyshyd als was deurgebrooken) wanneer door de Antichristische dwalingen de Leere der Waarheyd / en Christelike bymoedighyd / wederom op niemtus werd belemmerd ; en wanneer door veele schadelike dwalingen de Gerechtigheyd Gods in Christo werd betwolk / betwist en bestreden / zoo dat veelen daar door zig argeren / ende zig met een Kook en Damp van Vele Leeringen ende Wereldsche Vertooningen laten wechhouden van den ingang tot het Ware Heylige der Heyligen. Daar van Christus dusdelikh spreekt Luc. 13 : 24. Strijd om in te gaan door de enge Poorte : Want veele (zeg ik u zullen zoeken in te gaan ende zullen niet kunnen ; Namelik, na dat de Heere des Huys de Deure zal gesloten hebben ; ende gy zuld beginnen buyten te staan en aan de Deure te kloppen ; zeggende Heere Heere doe ons open, ende Hy zal antwoorden ende tot u zeggen ; Ik en kenne u niet van waar gy zijt Apoc. 15. Off. 8. Ende niemand konde in den Tempel ingaan, tot dat de zeven Plagen der

zeven

zeven Engelen vol-eyndigd waren. Het geen daar in de zachte beduydinge niet minder kan beduyden / dan dat 1. zeer woernige honden ingaan. Een tweeden; dat die wepnige die al ingingen / en by na als geen Dame hebben / nog niet en hadden dat gesigte van die klaarheid en zuiverheid die de Kerke Christi tegen het laatste der Dagen / als den Antichrist zoude zijn uingeroepd / was beloofd. Welke ook onder de zevende Wazone aan haar zoude hertoond worden; na dat de dikken Rook zoude zijn verdweenen. Men vergelyke hier de Parabel van de wyse en dwaase Maagden Matth. 25. Cap. Et.

III. Daar is in dese volgende beduydinge nog een Deure die geopend / ofte gestoten kan werden.

(a) De DEURE des Herten, van welke Cant. 5 : 2. De Stemme mijns Liefften die klopte was. Doe my open mijne Suster, mijne Vrindinne, mijne Duyve, mijne volmaakte . . . Ps 4. Mijn Lieffte vloek zijne Hand van het gat der Deure, &c. Apocal. 3 : 20. Zie ik staa aan de Deure ende Kloppe; indien yemand mijne Stemme hoord, ende my de Deure open doed, ik zal tot hem komen, en Avondmaal met hem houden, en hy met my.

(b) Daar is een DEURE van een woettelijke zendinge en beroeping in de Kerke tot den Dienst der Kerke / waar door de ware Herders en Leeraars door Christus de Ware Deure en Poozte ingaan (Joan. 10. Cap.) Die van elders in-klind of in-graaft is een Dief en Moordenaar.

(c) Daar is een DEURE, die de Patien en Volkeren openen / waanneer zy / en haar Coningen en Vorsten / de Deuren en Grensen van haar Landen / en Sieden open zetten / om de Leeraars des Evangeliums daar in te laten / zoo dat de Kerke Christi by is van Vervolgingen / ja van de Heydenen ge-eerd ende gediend word. Als desen Staat zig alder-waarnemst hertoond / dan word de Kerke aldus wt den Hemel op Aarden gezien nederdalen Apoc. 21 : 25. Ende hare Poorten zullen niet gestoten worden des Daags; want daar en zal geen Nagt zijn.

IV. Daar is ook een DEURE ende Poozte des Afgronds; dat is het hegebaardig Oordeel Gods / door welke besloten zijn den Duivel / ende de Onzalige Menschen; van welke Deure Jesus den Sleutel heeft Apocal. 1. Cap. Ende ik hebbe de Sleutel der Hellen en des Doods. Welke als hy die opend / zoo worden de Welsche Magten los gelaten om alle schadelike zooren van dwaalingen / verleydingen ende Walsche Leeraars / als Spinkhanen wt den wipen en Pestilentialen Damp op Aarden te verspreeden. Zie Apoc. 9 : 1 / 2 / 3. Dit is ook geschied in die Tijd wanneer den Antichrist met alle geweld / list en verleydinge / door zijne Concilien en t'zamenrottingen de Waarheid / en Gods Kerke die wt zijn

Welsche

Hesfche Maagt onbioden was getragt heeft te oöerrömpelen. Pa dat den Satan al Dürfent Jaren was gebonden geweest / ende hy niet meer openbaar den Name Christi in het Heydendom had kunnen beröolgen Apoc. 20. Capittel.

Diep , Diepte. לֵוַי קִמַּי

Töt die woörd beschözen in de Figuure berfcheyden dingen ; dese zijn wel de hoornaamste.

I. GODS ONDOORSOEKELIKE en Onmetelike WYSHEYD, die upmund in zijn Eeuwige Raad beslyuten / ende alle zijne werken. Zie Job. 11 : 7 / 8. Zuld gy de onder-zoekingén Gods vinden ? Zuld gy tot de volmaaktheyd den Almagtigen vinden ? Zy is hooger dan de Hemelen , wat kund gy doen ? Dieper dan de Helle , wat kund gy weten ? En 12 : 22. Hy openbaart de diepten uyt de duysternisse , en des Doods schaduwe brengt hy voort in 't Ligt Psalm 36 : 7. Uwe Oordeelen zijn een Grooten Afgrond וְרַחֵם תֵּהוֹם. Psalm 92 : 6. ó Heere hoe groot zijn uwe Werken ! Zeer diep zijn uwe Gedagten. Vergelijkt Rom. 11 : 33. ó Diepte des Rijkdoms , beyde der Wijsheyd ende Kennisse Gods ! Hoe on-door-soekelik zijn zijn Oordeelen , ende hoe on-na-speurlik zijne Wegen ! Eph. 3 : 18. Op dat gy ten vollen meugd begrypen , met alle de Heyligen , welke de breedte en lengte , en diepte , en hoogte zy. Zie Daniel 2 : 22.

II. Het Ruwe BEELD van dese WYSHEYD in de MENSCHEN. Zie Prov. 18 : 4. De woorden van de Mond eens Mans zijn diepe Wateren , ende de Sprink-ader der Wijsheyd is een uyt-flortende Beeke En 20 : 5. Den Raad in het Herte eens Mans is (als) diepe Wateren ; maar een Man van Verstand zal die uyt-haalen.

III. Een ZAAKE die menschliker wijsse ondoentlik is / en BOVEN ALLE GESCHAPEN KRAGTEN GAAT ; maar van God egter werd te weeg gebragt is een DIEPTE ; pets uyt de diepte en Afgrond van de Zee op-haalen. Zie Psalm 69 : 23. De Heere heeft gezeyd Ik zal weder-brengen uyt Basan ; Ik zal weder-brengen uyt de diepte der Zee. Hy wil uyt-brinken de verzamelingé van Gods Volk uyt alle kneste Landen en Volkeren / (als uyt het Jodendom / Heydendom / en Alichristendom) in welke zy verstroyd was. Vergelijkt Rom. 10 : 6 / 7.
Wie

Schat-kamer der Zinne-beelden en Voor-beelden. 193

Wie zal in den Afgrond neder-daalen? 't zelve is Christum uyt den Dooden op-brengen, &c.

IV. **DE HELSCHE ANGSTEN** en benaughteden zijn een diepte / in welke Christus en zijn Volk neder zinken; dog op verscheyden wijzen. Zijn een diepte en Afgrond. Zie Psalm 69 : 3. Ik ben gesonken in de grondeloose Modder, daar in men niet staan en kan. Ik ben gekomen in de diepte der wateren; en de Vloed overstroombd my. Vergelyk 71. Ps 20. Gy, die my veele benaughteden en quaden hebtd doen zien, zuld my weder Levendig maken, ende gy zuld my weder ophaalen uyt de Afgronden der Aarden. Zie rugtoears Psalm 42. Den Afgrond Roept tot den Afgrond, &c. Vergelyk Psalm 130 : 1 / 2. Uyt den diepten Roep ik tot u ô Heere. Ook werd dit vergeleken by een diepe Beker der benaughteden Ezch. 22 : 32. Gy zuld den Beker uwer Sulfur (Sodoma) drinken, die diep ende wijd is.

V. **AL** wat UYT DE GEDAGTENISSE werd loeg-gerucht werd gesegd in de diepte van de Zee gelowpen te worden Mich. 7 : 19. Hy zal zig onser weder ontfermen: Hy zal onse ongeregtigheden dempen: Ja gy zuld alle hare zonden in de diepte der Zee werpen.

VI. **DE GEVEYNSDHEYD** en Duschelarye / de valsche inbeeldinge van ongestraftheyt; de raadslagingen des Blesches / het om-zien na bleeschelike middelen; doen den Mensch diepe verstecken van Gods Aangefigte Esai. 29 : 15. Wee haar die zig diepe verstecken willen voor den Heere, haren Raad verbergende, en welker werken in duysternisse geschieden; en zy zeggen, wie ziet ons, en wie kend ons. Zie Esai. 31 : 1. en Vergelyk Ps 6. Bekeerd, u tot hem, van welchen de Kinderen Israels diep af-geweken zijn. En zoo werd alle over-mate in Zonden en Afsval doorgaans by een diepte van Zonden en Afsval uytgedrukt. Zie Hosee 9 : 9. Zy hebben zig zeer diep verdorven.

VII. **Doo** diepe Gragten werd de RUYNE van een Mensch / na Ziele en Lichaam verstaan Job. 22 : 14. De Mond der vreemde Vrouwe is een diepe Gragt; op wien de Heere vergramd is, die zal daar in vallen. Vergelyk 23 : 27. En zie op Psalm 92.

Dieren. חיה

In den Titel Beest hebben wy het woord Dier onderscherpen van de woorden Beest Behema 't geen de botheid en onbarmhertigheid in dat Gedierte uyt-drukt; ende van Sis ri, 't geen de woeste wildheid uyt-drukt / &c. In het woord Dier word alleen uyt-gedrukt / het leven en bewegen door de Animale of Ziellike Geesten; en van de Articulate, dat is veel Leedige t'zamen-voeginge door welke zy / als door Instrumenten (Organa) Werken. Ende zoo is dit woord gemeen aan Mensch en zoo wel als aan Beesten. En uytgesonderd alleen de redelike Ziele / zoo heeft den mensche alles met de andere Dieren gemeen. Daar om is het dat de Heilige Geest zelfs de Heilige Engelen door Ezechiel Cap. 1. By Dieren vergelijkt en Zinne-beeldig hare werken vertoont. Zie vers 5. Ende uyt het midden van hen vier Dieren; ende dit was hare Gedaante, zy hadden de gelykenisse van Menschen. Vergelykt voer al Apocal. 4 Cap. Daar-en-tegen wanneer hy den Antichrist en zijn gestalte vertoont / zoo doedse hem voer komen onder den Name van een Beest, dat uyt de Zee / ende ook uyt de Aarde op-komd. *חיה* Behema Apocal. 13. Cap. *וידע* weder-geboren / en die Lebendig gemaakt word door Christi Geest tot alle Opdentelike Bewegingen is een Dier Gods Psalm 68: 11. Uwe Dierkens woonden daar in.

Duyr, Duyrte, Gebrek. חסר אדם

Het woord Duyr heeft tweederhande beduidinge. Ten Eersten wert het genomen voer 't geene niet dan om veel Geld te bekomen is / en waer van over zulks gebrek is. Ten tweeden voer 't geene pemaad zeer Hoog Schat en waardeerd; dit noemen wy Duyrbaar. Dese dingen gaan voer gaans t'zamen. Het woord oberghebragt en Geestelijck gepast.

I. Op de HOOG-AGTINGE, die een Geloovige Ziele heeft voer zijnen EENIGEN GOD, welkers gelijcke niet meer te krijgen is in Hemel en op Aarden; als ook voer zijnen Bruydegom Jesus / in wien God den Vader is / en hy in den Vader. Zie aandagtig Psalm 89. Wie is in den Hemel by den Heere te Schatten? Wie is den Heere gelijk onder

onder de Kinderen der Sterken? God is Grootelijks Gedugt in den Raad zijner Heyligen, &c. Job 22 : 25 Ja de Almagtige zal u overvloedig Goud zijn en u kragtig Zilver zijn Cantic. 8. Cap. Ja al gave yemand al het Goed van zijn Huys voor die Liefde, men zouw' hem t'enemaal veragten Phil. 3 : 8. Ja gewisselik Ik agte ook alle dingen schade te zijn, om de uytneementheyd van de Kennisse mijnes Heeren Jesu Christi; Om wiens wille Ik ook alle dingen schade gerekend hebbe, en agte drek te zijn, op dat Ik Christum mogte gewinnen. Hoe groote Dooz-deelen / hoe blinkende en blinkende Demingen zoo gangbaar en dierbaar in de Bank van de Wereld hy had op-geset om dien Eenigen Jesus / wiens Naam de Eenige is door welke men kan Zalig worden / had hy te hooren in een groot getal en Register op-gehaald. Het Bloed Jesu / als des Soons Gods / met welke hy de Ware God zijne Gemeynne heeft gekogt (Act. 20.) Is hem onwaardeerlik duurbaar. Zie 1 Pet. 1 : 18. Wetende dat gy niet door vergankelike dingen, Zilver ofte Goud, zijt verloft van uwe Ydele wandelinghe, die u van de Vaderen is overgeleverd; maar door het Duurbaar Bloed Christi, als des onstrafliken en onbevleeten Lams. Hy koopt van hem dat Goud, beproeft komende uyt het Vyer op dat hy Rijk worde Apoc. 3. Cap.

II. **Wederom; CHRISTI KERKE en de Schapen zijner Weyde /** die hy by Testamente van zijn Vader verkregen heeft; die hy door zijn Bloed gekogt heeft ende zijn egen Bessittinge zijn Titum 2 : 14. Die hy door zijn Geest getekend ende Verzegeld heeft; **ZYN HEM KOSTLIK ENDE DUURBAAR:** Niet wonder hy weet wat zy hem kosten. Haar Bloed is dan Duurbaar in zijne Oogen Psalm 72 : 14. Zie Esai. 43. Vers 4. Van doe af dat gy Kostlik zijt geweest in mijne Oogen, zijt gy verheerlikt geweest, ende Ik hebbe u Lief gehad; Daarom hebbe Ik Menschen in uwe plaatsse gegeven, en Volkeren, in plaatsse van uwe Ziele.

III. **Die KOSTELIKE PEEREL van een groote Waardye; de Ware Hervormde Kerke Christu Jesu / welke den Evangelischen Coopman had gebonden ende op-gedaan was hem zoo duurbaar / dat hy heuen ging / en Verkogt al dat hy hadde, en kogt dien Peerel Matth. 13. Cap.**

IV. **Gelijc het gebrek; bysonder van Graan een groote duyrte veroorzaakt in een Land (men kan daar van zien het groot gebrek en Hongersnood in Egypten en de om-leggende Land-streken) alsoo daar gebrek van Profeten sijn en Openbaringen / word Gods Woord duurbaar 1 Sam. 3 : 1. Het Woord des Heeren was duurbaar in die dagen, daar en was geen openbaar gesigte. Een aanmerkelijk Zinne-beeld hebbe gy daar van Apoc. 6.**

bers 6. Een Maatje Tarwe om een Penning, ende drie Maatjes Gerst om een Penning; ende de Olie ende den Wijn en beschadigd niet. *Verclijch Amos 8 : 11 / 12.* Zie de Dagen komen Spreekt de Heere, dat Ik een Honger in het Land zal zenden; niet een Honger na Brood, nog een Dorst na Water, maar om te hooreu de Woorden des Heeren, ende zy zullen Zwerven van Zee tot Zee, en van het Noorden tot het Oosten; zy zullen om-loopen om het Woord des Heeren te zoeken; maar zy zullen het niet vinden bers 13. Ten dien Dage zullen de Schoone Jonk-vrouwen en Jongelingen van Dorst versmagten.

Distelen en Doornen. קוצ דרדר

Werden in de gelijkenisse genomen booz Zaken ende Persoonen; ende altoos in een quade beduydinge; want zy zijn een blygt van den Bloek / die God over het Aardryk / na den Val heeft wyt-gevoelen *Genes. 3 : 18.* Ik zoude niet gerne verben zeggen / datse van de Scheypinge af gantsch niet en waren: Zy hebben ook haar gebuyk in de Genees-konst; die niet alleen Remedieert, dat is Zichten verduyft; 't geent toe niet noodig was / maar ook Preserveert, hoed en behoed / en Wapend tegen quade toeballen. En al was geen van beyden van nooden geweest / zou zijnder nog wel onder die zoort die een Eerlike Bloem hebben; en zonnigen die gewapend zijn met Doornen ook zeer wel rickende; als alderhande zoorten van Troosfen. Ook de gedoande Wesp-Boomen hebben aangenaame Druyten; maar het dwygment zit op de bermenigbuidinge van Doornen en Distelen tot bescermeringe van den Wiker-bout / en niet enkel tot exercitie / en op haar wytschieten ter plaats daarse het goede Zaad verstuken *Matth. 13.* De Slange was ook wel booz den Val / alle Denijn was booz den Val; daar en zijn geen nieuwe zoorten van Scheyfelen booz-gebragt: de varieteyt van alles is een Cieraat; den Val heeft alleen disorde ingebracht. Dog dit zy hier mede genoeg. Wy komen tot de gelijkenisse.

I. Zullen wy die nemen in Abstracto booz zaken die stecken / quetzen / onder-duyken / ende op alderhande wijs schadelik zijn booz Gods Volk. Laat ons daar van Christus zelfs hooren *Matth. 13 : 22.* Ende die in de Doornen Besayd is dese is de geene die het Woord Hoord, ende de zorgvaldigheyd deser Wereld, ende verleydinge des Rijkdoms verlikt het Woord, en het werd onvrugtbaar daar ziet op welke die Doornen zijn. Zoudinge zijne in haar zelven / om datse booz de Witte des genoeeds een op-wellinge en ziedinge maken / die den Mensch ten hoogsten ontsied /
ende

ende in hem een pijnlijk gewel veroorzaakt Psalm 73 : 21. Als mijn Herte op-gezwollen was, ende ik in mijne Nieren geprikkeld wierde. Een beschrijvinge van de Passie van Hijd en Jaloufije. Zoo een Doorn is ook de znoode begeerte om te schraapen en Rijk te worden 1 Timot. 6 : 9. Die Rijk willen worden vallen in veele verzoekingē, en in den Strik, en in veel dwase en schadelike begeerlikheden die den mensche doen verzinken in haar eygen verderf, ende hebben haar zelve met veele zmeren door-stecken. Zoodanige Doornen zijn ook on-matigheyd in Spijs en Drank Job. 23 : 32. Den Wijn die zig in het glas rood vertoond, en regt op gaat; hoe bijt zy daar na als een Slange, en steekt als een Adder. Zoodanig is ook alle Staat-zugt en pooginge na Opper-heerschapppe. Zie de zaake Esther 5 : 13.

II. Indien wy de Zaak nemen in Concreto, en op Personen zien; zoo worden ons in de Heylige Schrifte onder Doornen af-gemaakt / stroode Menschen / die als uyt den Bloet en Doorn Gods zijn geboren. Kinderen der Verdorvenisse noemde den Apostel Judas Alderen gebroeders Joannes den Dooper. Zie hare levendige beschrijvinge 2 Samuel 23. Off. 6 / 7. Maar de Mannen Belials zullen zijn als Doornen die weg geworpen worden, om datmense met de Hand niet vatten kan: Maar men verziēt zig met Yser, en het Hout eener Spiesze, ende zy zullen gantschelik met Vyer verbrand worden ter zelve plaatze. Dast dit op de Joden / ende zie haar wredeheden lasteringen en herbolgingen van Christus en zijn Kerke / ende haar zwaare Ordeel. Zoodanige zijn die Doornen ende Distelen die in den verwoesten Wijngaard van 't Joodsche Land zijn op-gegaan Esai. 5 : 6. En alsoo Sprekt God als een die zig verzoenelst aansteld boog een boetvaardig Zondaar Esai. 27 : 4. Grimmigheyd en is by my niet; wat Doorn ofte Distel zal zig my stellen in den Oorlog, dat Ik tegen hem zoude aan-vallen en hem gelijk zoude verbranden? Of hy most mijn Sterkte aan-grypen; Vrede zoude hy met my maken; Vrede zal hy met my maken. Van zoodanige Mannen Belias in de laatste Dagen spreekt ook Mich. Cap. 7 : 4. De beste van haar is als een Doorn, de opregtste is als een Door Hegge. Zeer aardig is de gelijkenisse van den Doornen Boom die de Burgers van Sichem zig tot Kroon op-wierpen / met de Moord van 't zehentig Zoonen Gideons; maar met die flegbaardige Wrake Gods / datse van hem Gevranniseert ende Geruineert werden. Daar gaa een Vyer uyt den Doornen-bosch, ende verteere de Cederen des Libanons Judic 9 : 15. De gebeynsden in de Kerke zijn ook wel Doornen / maar zoo lang zy listelik zig bemengen met de Doornen zoo hertoonen zy meer de gedaante van Zizania hemelst onkruid Matth. 13. Cap. Onder alle dese Doornen nu / wascht Christt Kerke op als een Lelie Cant. 2. Os 2. Gelijk een Lelie onder de Doornen, alsoo is mijne Vriendinne onder de Dogteren.

Dogter. אב

Desen Name werd gegeven aan gansche Societepten ende Gemeenschappen van Menschen / in eenen Staat / en als in een Vichaan t'zamen gebloeyd. Zie dit Nummer, 21 : 32. Ende Mose zond, om Jaeser te verspieden, ende zy namen de onderhoorige Plaatten (daar staat DOGTEREN) in. Zie ook Cap. 32 : 42. Daar van daan 300 dikmaal de Dogter Zions Psalm 9 : 15. Esai. 62 : 11. Ranken die uyt eene Stamme uyt spruyten worden DOGTERS van de zelbe genaamd Genes. 49 : 22. Joesep is een Vrugtbaar Tak . . . elk een der Takken (daar staat Dogteren) loopt over eenen Muur. Zoo ook de Dogter en Dogters der Philistynen, &c. Men zoude kunnen vragen / waarom niet liever het Mannlike Geslagte gebuykt werd om Natien / Steden / Staten / &c. Uyt te drukken dan het Vrouwelike. Ik antwoorde om dat een Mannlik Oyd representeert het Hoofd / ende de Afgbaarheyt der Regeringe in eenen staat / ende een Vrouwe Moeder de Vrugtbaarheyt (Esai. 54 : 1.) Ende wat de Dogters aangaat ; gelijk de Dogters van Sodomia / Samaria / en Jerusalem als Susters werden gepaard Esai. 16. Cap. In de zelbe heeft ook de eerste reden plaate ; want het Waren van een Vrouwe is de naaste oorfsake en 't naaste middel van het voort-zetten van 't Geslagt. Daar by konid dat in een Vrouwe meerder Stoffe van Zinne-beelden gegeven werden / die op een staat passen : Zulks hebben ook de Poeten onder de Heydenen in het Schilderen en verbeelden van dencken en onderden wel waar-genomen / die zy doozgaans onder Beeltenissen van Vrouwen vertoonen. Men zie tot een bysonder Woor-beeld na de Heylige Schilderpe Ezech. 16. Cap. En bysonder past dit op de Gemeente / die de Bruyd ende het Wif des Lams is. Anders werden / in welker gehoorzaamheyt de Stenden des Rijks hebben gezworen / voor Mannen gehouden Esai. 54. De kinderen der eenfame zyn meer dan die de Man heeft. Dat is die de Synagoge tot Hoofden heeft. Hoesas die noemde Baalim van de Af-ballige Joodsche Kerke. Zie zyn 2de Capittel. Van dat Manbiddelik *μωσῆσιν* ofte de ondoozgrondelike verhozgentheyt / dat God de Vader is Christus den Bruydegom ende Man van de Kerke ; en alzo God ons aanneemd in Christo tot zyne Dogteren / te spreken heeft een God-geleerde overbloedige Stoffe. Vergelijk Psalm 45. Hst. 11 / 12 / 13 / 14.

De dencken en onderden / als Abstracte Zaken / koomen doozgaans in de Hebreenfse Taale meest voor in het Vrouwelike Geslagte ; dit heeftse ook gemeen met de Latynfche en Griekfse / en die van de zelbe af-daalen.

Hæc

Hæc virtus, hæc Justitia; hæc Sobrietas; ἡ ἀρετὴ ἡ δικαιοσύνη, ἡ σωφροσύνη
 מִלְּטָה מִפְּרַע נוֹסֵף En zoo boort; daarom alles wat ergens wt zoo een
 Abstractum wordt t'zamen gesteld / zoo dat het daar wt; 't zy beugd / of
 ondeugd; spruwt; ende een groote over-eenkomst met het zelve heeft word
 daar van in Feminino een DOGTER genaamd. Zie de plaats Job. 30.
 vs: 15. De Bloed-zuyger heeft twee Dogters geeft geeft, &c.

Donkerheyd. TWT

In de Titel Dag, en de tegen-gestelde Dag / is reeds hier van pets
 gezegd. Donkerheyd is eygentlik geen Scheepel ofte Zaake / maar een
 ontkentenis ofte ontbeeringe van pets / namentlik van Ligt. Als yemand
 in de duysternisse wandelt, dat hy geen Ligt en ziet. Eben gelijk een
 Lichaam / dat tusschen de Zon / of Keers / en tusschen de Wand in staat /
 door het beletten van dat Ligt de Wand beschijnd een schaduw maakt /
 die inder daad niets en is / dan gebrek van Ligt / geproportioneert na de
 Figure van dat Lichaam / als of men zeyde zoo veel Ligt ontbeekt daar
 aan de Wand.

Duysternisse of Donkerheyd, die in de zaak de zelve zijn word tot twee
 dingen betrokken / *Eerst* A. Het quaad der Zonde en Schuld / ten *anderen*
 B. Het quaad der straffe. Want nergens word dit woord ten goede
 betrokken.

A. I. Den Mensche die niet en is Verligt door den Geest Christi /
 met het Zalig-makende Ligt van de Zonne der Gerechtigheyd / die is
 verduysterd in het Verstand, vervremd van het Leven Gods door de
 onwetenheyd die in hem is, door de verhardinge des Herten Eph.
 4. Cap. Ja zoo zeer is hy verduysterd / dat hy zelfs duysternisse genaamd
 word Eph. 5. Cap. Want eertijds waart gy duysternisse. Het onderwerp
 van dese duysternisse is dan hoor eerst het Verstand. Alle de kennisse van
 goed en quaad / die nog in een Onchristen en natuurlik Mensche is ober-
 gebleven / is nog maar duysternisse. En daar ober en behoeft een Pelagiaan
 of halve Pelagiaan zig zoo zeer niet te verwonderen. Want wie kan de
 Menschen / ja Engelen zelfs kan wt de enkle natuurlijke reden / buyten de
 Godlike Openbaringe wt-vinden het middel waar door God een Zondaar
 wil Zalig maken; behoudens zijne heetbaardigheyd en Heyligheyd. Hy
 is maar een gedompelde Keerze een wt-gebluste Toortze of ten minsten zoo
 met damp en rook belemmerd / datmen daar door geen onderscheyden Cha-
 racters en kan zien. Alleen in v Ligt zien wy het Ligt Psalm 36. De
zelve

zelve gelijknisse gekruypt Christus Matth. 6. vs 22. De Keerze des Lichaams is de Ooge : Indien dan u Ooge eenvoudig is , zoo zal u geheel Lichaam verligt wesen : Maar indien u Ooge boos is , zoo zal ook u geheele Lichaam duyster wesen. Indien dan dat Ligt dat in u is duysternisse is ; hoe groot zal dan de duysternis zelve wesen ! Hy verstaet door de Ooge al wederom het Subject des Ligts / het Verstand en Oordeel in Geestelike dingen. Dat is maar een heerze / niet het Ligt zelve / waarom hy een VERLIGTE Ooge bereyscht ; Vergelyk Epl. 1 : 18. en 3 : 9. Het Lichaam beduyd het gantsche Systema t'zamen-gestel van een mensche ; alle zijn kragtten of Faculteyten / ende wyr-werkingen. Zie Jacob. 3. vs 6. Welke het geheele Lichaam bezmet. En zekier / in de onredelike Dieren zelfs heeft het Ligt die werkinge ; dat het door Refractie van het voorwerp affwykende / de Figuren van het zelve inzyent door het Canaal van de Oogen zenuwen in de hersenen of inbeeldende kragt / en daar na werden dan door middel van de dierlike Geesten alle de zenuwen getrokken en betwogen tot verschedene werkingen. Zoo is ook in ons Oordeel de directie of het bestuyt van alle onse werkingen. Een eenvoudig Ooge ziet / dat is ontfangt de Straalen van enkele Waarheyt / ende en ziet geen twee verscheden ja strydige dingen booz een en het zelve aan. Zie daar de zaak Psalm 40. vs 5. Welgelukzalig is den Man die den Heere tot zijn vertrouwen stelt , ende die niet OM-ZIET na de Hovaardigen en die tot leugens af-wijken. Zie zodanig een eenvoudige Ooge af-gemaald Job. 4. vs 25. Laat uwe Oogen regt uyt-zien , ende uwe Oogen-leden zig regt voor haar henen houden. Weegd den gang uwes Voets , ende laat alle uwe Paden wei gevestigd zijn. Wyk niet ter regter ofte ter linker-hand : Wend uwen Voet af van het quade.

11. Als by het zwakke schemer-lyt van natuerlike kennisse / 't geen God nog in den natuerlike Mensch heeft ober-gelaten / nog konid een boben natuerlike Openbaringe / zoo dat wy de Heylige Historie verstaan ende Gods wille kennen ; en nochtans Oordeelen / dat het ons best is te wandelen na het goed-dunken van onse Herten / en te begeerte onser Oogen ; en alsoo dat Ligt dat in ons is duysternisse is o' Hoe zeer moet dan die duysternisse verzuward / en als verdukt worden ! Want daar de waarheyt zoo oberwiggende en Zonnen klaar schijnd ; wat zijn daar niet valsche reden-habelingen en overleggingen en vonden nodig op-gesogt / booz de verhardinge des Herten. Indien dan dat Ligt dat in u is , duysternisse is ; hoe groot zal dan de duysternisse zelfs wesen ! En als men zig door valsche inbeeldingen bedriegende op Huychelare / en eegentwilligen dwaelt siend en vertronckod / ende zulke dingen berkeest booz de Waarheyt / en booz de zelve tegen de Waarheyt / niet alle Sophisteyen / misien en vonden / door een valsche Methode om listig tot dwaalinge te brengen ; 't geen het doen was van de Joden / en nu van het Paudom / zoo ware het veel beter / dat

Hemel-

Hemelsche Ligt als een Blixem nooyd gezien te hebben. Op desen paf t geen Christus zegd Joan. 9 : 41. Indien gy Blind waard, zoo en zoud gy geen Zonde hebben; maar nu zegd gy wy zien : Zoo blijft dan in uwe Zonde.

III. Al waar het Donker en Duyster is / daar regeerd alle stank ende herrottinge / alle mussheyd en berouderinge; alle ongezonde en besmettelike dampen; een wyemelende zooete van hatelike Ongebederten; gelijk Ratten / en onreine Dorschen; gelijk men dit onderbind in de gebangen Rotten en onder-aardsche Hooelen. De stralen van het Ligt zijn levendig-makende en zuiverende / &c. Alsoo ook regeeren in het Herte / en wten zig door redenen en werken / van een duysterling / alle znoode en schandelike alle stin-kende en walgelike begeerlikheden ende uwerkingen der zelve. Daarom den Apostel dese twee dingen t zamen boegd verduysterd in het Verstand — — welke ongevoelig geworden zijnde haar zelve hebben overgegeven tot ontugtigheyd; om alle onreynigheyd gieriglik te bedrijven. Die van het waaragtige Ligt te recht is gehepligd in zijn Oordeel / kan niet berhallen tot die overgave van zig zelfs.

IV. Ongehoord was de naare duysternisse / een van de zware Plagen die God over Egypten zond. Zie daar van Exod. 10. vs 21. Doe zeyde de Heere tot Mose : Streck uwe Hand uyt na den Hemel, ende daar zal duysternisse komen over Egypten-land dat men de duysternisse tasten zal vs 22. Als Mose zijne Hand uyt-strekte na den Hemel, wiert'er dikke duysternisse in gantsch Egypten-land drie Dagen vs 23. Zy en zagen den anderen niet, daar en stond ook niemand op van zijn plaatse, in drie Dagen. De duysternisse en kan eygentlik niet getast worden / maar de nebelen ende dikke dampen / die de duysternisse maken / zijn dikmaal tastelik en door haare koude voegt gevoelig. Nu dese donkerheyd was een Voor-beeld van die dikke duysternisse / die over het Geestlik Egyptus het Rijke des Antichrists komen zoude. Zie van de zelve in de vierde Basuene Cap. 8 : 12. Ende de vierde Engel heeft gebazuend, ende het derde Deel der Zonne wierd gollagen, ende het derde Deel der Sonne, en het derde Deel der Mane; en het derde Deel der Sterren — — op dat het derde Deel van den Dag niet en zoude ligten, ende van den Nagt insgelijx. Daar op volgd een tweede duysternisse onder de vijfde Basuene Cap. 9. vs 1. &c. Ende Ik zag een groote Sterre van den Hemel gevallen op de Aarde, ende haar wierd gegeven den Sleutel van den Put des Afgronds : Ende zy heeft den Put des Afgronds ge-opend, ende daar is Rook opgegaan uyt den Put, als den Rook eens grooten Ovens; ende de Zonne, en de Lugt is verduysterd geworden van den Rook des Puts. Breyng uwe gedagten over de eerste duysternisse op de Ceulwen van den Jare 606, en zoo hoort de volgende. Bysonder hebben de Roma-nisten

nisten zelfs zig ober de Ceutwe van 900. tot 1000. en eenige volgende zeer bekliaad / als ober een Yzre Ecuwe, waar door alles in Leere / en Kercklike Regeeringe / en zeden zoo zeer bedorven was / datter was een gemeene Apostasie en Af-bal vrugbaar in het quaad ; gantsch onvrugbaar in het goede. Zoo spreekt het Fasciculus Temporum ; en bevestigt het zelve Baronius, ja het gantsche Pausdom. Wangaande de tweede duysternisse van de vijfde Basurne / breng ulye gedagten tot het Concilium van Trenten, ende de gebolgen des zelfs breder van ons ober de Apoc. aangetekend. De derde duysternisse opend ons den zesten Zegel Apoc. 6. vs 12. Ende ziet daar wierd een groote Aard-bevinge, en de Zonne wierd zwart als een hayren zak, en de Mane wierd als Bloed ; ende de Sterren des Hemels vielen op de Aarde, gelijk een Vygeboom zijne onrijpe Vijgen afworpt, &c. Dese dingen dzulken al meer het herbal van den Antichrist wylt / na de Reformatie ; mitsgaders de zeer zware Oorlogen en Bloedbaden / die ter dier oorsake zijn gesigtet ; de geopenbaarde / en by alle die Oogen hebben om te zien ten hoogsten gruwelike Staat van den Stoel en Leere des Antichrists : Zijn verwoedheid en wraakzugt tegen de Kerke ; En onder allen desen de zware lastdijnghe van Gods Kerke / door den Op-tocht van Gog en Magog. Van welke zie Cap. 9. vs 14 — 21. En zoo hebdt gy dan hier de drie daags duysternisse van Egypten . . .

B. Hier wylt kund gy van zelfs ons tweede Lic zien volgen ; namelijk (a) alwaar het zondig quaad is / daar is ook het quaad der straffe. Ende zoo kan donkerheyd en duysternisse, niet anders beduyden dan zware doofsheyd / elende en smerte. De duysternisse is in zig zelfs / naar / verwekt melancholie en zwaarmoedighede ; berooft van geselschap / aansprake ende gelegentheyd / om van jemand vertroost te worden / nademaal yder een de duysternisse bliedet. Hoe kan het dat anders zijn / of zoo een duysterling moet ontbeeren alle verligtinge en vertroostinghe / verre zijn van alle heyl / en daarom in den Af-grond van wanhoope neder geworpen en leggen in Eeuwige zmerren. Dit was de hoopeloose Staat der Joden Matth. 8. De Kinderen des Koninkrijks zullen buyten geworpen worden in de buytenste duysternisse ; daar zal weeninge der Oogen zijn, ende knerzinge der Tanden. Duysternisse en benaauwtheyd werden doorgaans verwisselt. Zie Esai. 9. vs 22. Als hy de Aarde aanschouwen zal, zie daar zal benaauwtheyd, ende duysternisse zijn, hy zal verstuylerd zijn door angst, ende voort-gedreven door benaauwtheyd.

(b) Gods Kerke komen ook menigmaal ober zware donkerheyd, kruys ende benaauwtheiden / inwendig / ende uytwendig : Zoo datse gaat in een Dal der schaduwe des Doods Psalm 23. En datse wandelt in duysternissen, zoo datse geen Licht en ziet Esai. 50. Maar daar door en wandeltse nogtans niet buyten alle Licht van Gods versterkende en vertroostende genade. Daarom laat Esaias volgen : Dat hy vertrauwe op den Name des

des Heeren, en steune op zijnen God. Job door-wandelde by zijn Licht de duysternisse, wanneer hy zijn Lampe dede ligten over zijn Hooft Cap. 29 : 3. Ende zoo is de Kerke Gods / midden in het Antichristendom; hoe naar en tastelik ook die duysternisse was; niet tenemaal van het Zalig-makende licht van kennisse en vertroosting des Heyligen Geestes ontbloot geweest. Maar de Text zegd door een derde gedeelte Apoc. 8. vers 12.

(c) Van de donkerheyd der schaduwten en Ceremonien / eer dat nog het Zalige Licht des Evangeliums door-brak / is van ons meer-maal gesproken / ende nog jongst op den Titel Dag ende Nagt, waarom wy den weert-gierigen Lezer daar henen wijzen; ende spoeven ons om voort te gaan tot aanmerkinge en verklaringe van den Titel.

Donder, Donderen.

In den Titel van Blixemen konden wy niet geheel van Donderen zwijgen wy zullen ons op het geseyde beroepen. Hier in dese Titel moet egter nog iets aangemerkt worden. Donder is een beweginge met een geluyd / t geen God / buyten kennisse en mede-werkinge van de onder-manige Schepselen / zelfs werke; al schoon die ook haer natuurlijke oorsaken heeft (gelijk wy toe aantoesen) die ook van hem af-hangende zijn. Het is iets zonderlings / dat God doorgaans den Donder zig zelfs zoo onmiddelik toe-schrijft. Zie Job 28. vs 26. Als hy een weg maakte voor het weer-licht der Donderen. En 37. vs 5. God Donderd met zijn Stemme zeer wonderlik. En 38. vs. 24 / 25. Wie deeld eenen weg nyt voor het Weer-licht der Donderen. En 39 : 4. Hebd gy een Arm gelijk God, en kund gy met de Stemme Donderen? Zie de omschryvinge Periphrafs van den Donder Jerem. 10 : 13. Als Hy zijne Stemme geeft, zoo is'er een gedruys van Wateren in den Hemel. Vergelijkt 51 : 16. Hierom hebben onse Ober-zetters / met anderen / als zy lesen de woorden de Stemme Gods. (Zie Joel 2 : 11.) door de zelve Stemme de Donderen verstaan. Nt vergelijkinge van boven-gemelde Plaatsen Job 37 : 15. en 39 : 4. Et.

Gods DONDER beduidt de kragtige Stemme zijnes Evangeliums, ook zijner dreygementen en booz-zeggingen van zijne Ordeelen / die als een Donderslag door de Ooren en tot in de Herten van de Menschen doordringen / nebens de bodelike wyf-werkinge van de zelve. Om de hoorsheyt zullen wy dese twee dingen / die yder dan kan onderscheyden; t'zamen-voegen. Geen andere beduydinge hadden de Donder-slagen die God liet hooren voor en ontrent zijne Wet-gebinge Exod. 20. Deut. 5. Cap. Zie ook daar van een levende beschrybinge Psalm 18. Waar in hy de doordringende

dringende fragt van het Euangelium des Konings Jeshu / ende met eenen
 zijne Goddeelen ober de tegenstanders / by Donderen en Blixemen bergelijkt
 vers 8 — 14. Doe daverde ende beefde de Aarde, ende de gronden
 der Bergen beroerden zig, en daverden, om dat hy ontfloken was —
 ende de Heere Donderde in den Hemel, en de Alderhoogste gaf zijne
 Steinme; Hagel en Vyerige Koolen. En Psalm 29 : 3. De Stemme
 des Heeren is op de Wateren; de God der Eeren Dondert; de Heere
 is op de groote Wateren. Zie na de uitlegginge die wy hebben op desen
 Psalm. Onsen Verheerlijken Jeshu heeft door de Stemme zijns Heiligen
 Euangeliums alzoo op den Oceaan van het Heydendom Gebondert en des
 zelfs Wateren beroerd. Bergelijkt Psalm 68. vers. 34 / 35. Esaias heeft
 dit selve Oogmerk Cap. 30 : 30. Hy Profeteert van de fragt der Pre-
 dikinge des Euangeliums in de Reformatie / tot dempinge van alle tegen-
 sprake; welke Predikinge door zware Goddeelen tegen de Wraiden Gods
 en zijner Kerke (niet zonder zware Krijdinge van die Kerke zelfs (als
 meer gezegd is) zoude bevestigd worden. Ende de Heere zal zijne Heer-
 like Stemme doen hooren, ende de neder-latinge zijns Arms doen zien,
 met grimmigheyd van Toorn, ende een Vlamme des verteerenden
 Vyers, Stralen, ende eenen vloed, ende Hagel-steenen. Wanneer het
 Euangelium ofte de Stemmen van de genen / die tegenstand bieden aan de
 Heerschende dwalingen / meer dan met een gemeene fragt door-dringd /
 zoo word daar gehoord een Stemme eenes grooten Donder-slags. Zie
 Apoc. 14 : 2.

Van dese DONDER-SLAGEN spreekt ook de Geest Christi al door-
 gaans in de selve Openbaringe; ja zy zijn omstandigheden / die zynen
 Throon het hoogste Ontfag aan-bringen Apoc. 4 : 5. Ende van den
 Throon gingen uyt Blixemen en Donder-slagen, en Stemmen, ende
 zeven vyerige Lampen, brandende voor den Throon, welke zijn de
 zeven Geesten Gods. Dit is een gemeene beschrijvinge van 't geene plaats
 heeft in de gantsche Nuyw-hondinge en Regeeringe van onsen Koning Jeshu /
 ober zijn Kerke en ober alles wat in Hemel en op Aarden is; Altijd
 zijnder brandende Lampen van zijn Woord en Euangelium / die nooyd
 werden wt-gebluscht en altijd voor God staan; altijd zijnder gereed Donder-
 slagen, die door-dringen door de verdeeling der Ziele, en des Geests, en
 der t' zamenvogingen, en des mergs; is het niet tot Bekerlinge in allen
 ten minsten het is tot oertwypinge. Dog zomtijds is 'er een Stil-zwijgen
 in den Hemel / zoo datmen rephalsd na de Donderslagen van meerder fragt
 van openbaringe der waarheyt tot mond-stopplinge van de tegen-spraken;
 en datmen verlangt na de Blixemen van het schitterende Licht der door-
 dringende Waarheyt; ende God Dag en Nagt Bid dat hy zijn Regt-
 vaerdig Oordeel wtegiere ober de moedwillige en onbekeerlike Wraiden van
 de Waarheyt / en verdrukkers van zijn Volk en Erf-deel. Zie Psal. 144.
 Vers. 5 / 6. Neygd uwe Hemelen ~~Heere~~ en daal neder: Raak de Bergen

aan, datse Rookten (Hoe anders als door zijn Donder? Ps. 18: 8-14.) Blixemd Blixem, en verstrooyde: Zend uwe Pylen uyt, en verschrikte. Wanneer den Heiligen Geest Apoc. 10: 3. beschrijven zal eenige aanmerkelijke Oordeelen Gods / die zonden tusschen in vloeyen de gebolgen van de sesde en van de zevensde Basynne; dat is / tusschen de tijd wanneer de Heylegeren van de Gog en Magog zonden op-komen tegen de Kerke; van welke maake kerstond is gesproken / en tusschen de zevensde Basynne; zoo laat hy zeven Donderslagen hoor af gaan: God weet of wy niet in dese onse Dagen in der zelver Aerbod en Warens-nood zijn. Hy wil niet dat de zelve zonden op-geschreven worden: 't Geen ons te meer doet replihalsen na der zelver werkonste / die alles openbaren zal. De Donder-slagen onder de zevensde Basynne zullen buyten alle twyfel ons de zaak klaar door de onderbindinge leeren. Zie Apoc. 10. Cap. En Vergelyk Cap. 11. vs 19. Men kan eens denken aan de dingen die in Engeland zijn voorgeballen / die zodanig een Coneel vertoon hebben / hoedanig nooyd te hozen in de Wereld is gehoord nogte gezien; ende aan de dingen die ons Nederland / 't zedert het Jaar 72. van onse Eeuwte zijn ober-gekomen: En hoedanig een veranderinge en omkeeringe tegenwoordig den Staat van de Koninkrijken van Groot Brittanien lijden. Den tijd zal ons haast wijs maken welke dese zeven Donder-slagen zijn. God verberge ons in de zelve onder de schat-dulwe zijner vleugelen / en stelle ons in een hoog Dertrek.

Dood. מו

Dit Naere en Verschriklik woord / ('t geen ook nooyd in een goede betekenis kan genomen worden / ten zy dan alleen in Christo Jesu / die alle troed / Galle / en Alzem / door zijn Dood / in Honing / alle bergift tot een tegen-gift veranderd heeft) werd gebuykt in de Letterlike beduydinge hoor een destructie van het gestel van pber dierlik Lichaam dat Leven ontfangen heeft: Dat komd toe by gebrek van Lebendige Geesten / die op duysenderhande wijzen kunnen gedooft en uytgebluscht worden / ofte ook van de werktuygen / waar door die lebende Geesten haar kragt oefenen / welke als zy door Ouderdom ofte geweldige oorzaken komen te sijten ofte verbroken en ontsloopt te worden als een Hutte / zoo heerd dat Lichaam weder tot Stof. Op geen andere wijze sterben de Menschen als de onzedelike Dieren. Haar rebdelike Ziele heeft in dit gebal / niets / of; ten minsten zeer wepnig te zeggen. Dog dit is meermaal-aangemerkt.

I. Merk aan / dat als gy zegd / dat een rebdelik Schepsel / (als een Mensch) sterft / hier in die figurlike maniere van sprekten plaats heeft die

men *Synecdoche* noemd; dat is bevatinge, waar door het geene egyptisch raakt het Lichaam; 't geene alleen een Instrument is waar door de pedelike en onsterfelike Ziele weekt; aan den gantschen Menschse werd toegeschreven. Daarom ook den Dood des Menschens een Slaap werd genaamd Job 3: 13. Want nu zoude Ik neder leggen en stille zijn: Ik zoude SLAAPEN, dan zouw daar ruste voor my wesen. Die spreekt-wijse gebuykt Daniel Cap. 12: 2. En veele van de geenen / die in het Stof der Aarden slapen, zullen ontwaken. Christus insgelijks verbeidt de Dood door slapen Joant. 11: 11. Lazarus onse Vriend slaapt, maar Ik gaehenen om hem uyt den slaap op te wekken. Vergelijkt Matth. 9: 24. Het Dogterken slaapt.

II. Om dat de Dood zoo pffelik ende affschuwelick is voor alles dat Leven ontfangen heeft / dat die niemand (als zodanig aangemerkt) met zijn wille ober een komd; maar gedwongen / en met de grootste tegenwoestinge / zoo werden de alder-zwaacste Plagen / die niemand kunnen oberkomen door Dood utgedrukt Exod. 10. vs 17. Biddet alleen vyeriglik den Heere uwen God, dat hy slegs dese Dood van my weg neme. Hy verstaat de Plage der Sprinkhanen; die bekommerden hem meer dan den Doodliken Staat zijner Ziele / die verhard was. Ende 2 Con. 4. vs 38. Wanneer de Zoonen der Profeten een geregt van Moes-kruyden eetende / in het zeibe smaakten de wilde Coloquinten (die in zig zelfs geen sijn zijn / maar zeer bitter; ende in de Medieijne werden gebuykt tot geneesinge.) Zoo riepen zy / de Dood is in de Pot.

III. De Geestlike Staat van de geenen / die van God de Fonteyne des Lebens zijn afgescheyden werd de Dood genaamd / en zy daar van Dooden. Zoo werd het genomen al in het eerste uytgemenet Genes. 2: 17. Ten dage als gy daar van eetet zuld gy den Dood sterfen. Hier door werd ook wel de Lichaamlike Dood verstaen / maar / nademaal hy een Dood bedreygd / die ober haar komen zoude van dien Dag af / als zy van die Dagt aten / zoo moet voor al de Geestlike Dood verstaen worden / die ook ober haar geheerscht heeft door de verchyltangen hare Conscientie zoo ras als zy dien cubel hadden begaan. Ende om welke reden zouden wy het zoo niet nemen / daar ons het gantsche gebuyk der Heilige Schrift daar henen leydet? Zoo zegd Salomo van een Geestlik Hoereeder / dat de Paden (van de Antichristlike Hoere) hellen na de Dood; en Zie Cap. 7. vs. 26 / 27. Want zy heeft veele gewonden neder-geweld, ende alle hare gedooden zijn magtig veele. Ende van de Opstandige wy de Dood der Zonden spreekt Christus Cap. 26. Uwe Dooden zullen Leven; ja ook dit mijn Dood Lichaam: Ontwaakt gy die in het stof der Aarden nederlegd. Vergelijkt Hosee 6. vs 1. Ende lees met aanbagt het gantsche Parabolische Cap. Ezeh. 37. In die zin zegde Christus Joant.

Joan. 5. Cap. De uure is nu wanneer de Dooden zullen hooren de Stemme des Soons des Menschen, en diese gehoord zullen hebben zullen Leven. En dat is de zin van de spreek-wijze zeer aardig by hem gebuykt. Laat de Dooden hare Doode begraven Matth. 8 : 22. Paulus getuygd dat alle onweder-gebozen zijn Dood in Zonden ende misdaden Eph. 2 : 1. Et. In zodanig een zin zegd Paulus dat de Weduwen / die hare wilsusten volgen Levende zijn gestorven 1 Tim. 5 : 6. Hoewel ik meyne dat dit ook in een zagter zin genomen zijnde kan beduyden / datse zijn de Kercklike bedieninge gestorven; datmen niet veel dienst meer van haar heeft te verwagten. Zinner van het gros van de Gemeente van Sardis getuygd Iesus datse den name hadden datse leefden; en datse Dood waren Apoc. 3. vers. 1 / 2. Gelyk hy ook Cap. 2. had gedreygd dat hy de Kinderen van de Antichristische Hoere Jesabel door de Dood zoude ombrengen; 't geen vooz al door dese Dood moet verstaan worden. En Cap. 20. sprekht hy ook van Dooden, die niet levendig wierden (door de eerste Opstandinge) vooz dat de 1000 Jaren ge-eyndigd waren.

IV. De geenen die / na datse de kennisse der Waarheid hadden bereyget en de selve beleeden / ende zodanige werken hadden gedaan / wy welke men na den Mart der Liefde most oordeelen / datse ware weder-gebozene waren / ende nogtans wederom van de bekende Waarheid / in Heere ofte Leven af-ballen / dese zegd de Schrift datse de tweede-maal zijt verstorven. Zie (met vergelijkinge van 2 Pet. 2.) Judas vers 12. Boomen in de Herst, onvrugbaar, twee-maal gestorven en Ont-worteld. Van dese sprekht de Apoc. Cap. 20. Zalig en Heylig is hy die Deel heeft aan de eerste Opstandinge; over die en heeft de tweede Dood geen Magt. Hoe nu op die tweede Dood volgd de Eeuwige, daar haren Worm niet sterft nog haar Vyer niet word uyt-geblust toond ons Christus Marc. Cap. 9 : 44.

Dorschen. 177 Dorschvloer... 173

Dit is het werk van een Alkerman / die zijn Zaad met zware vlegens wy-dorscht / als hy het selve wy de Huiskens ofte Halmen / waar in het op-gestoten is daar vooz scheidet en af-gesonderd op den Dorsch vloer by een bergaderd. 't Geen daar na nog gelwand / ofte met Schuppen in de wind werd op-gelwoopen op dat het ligte kaf mogt ver-stuipen / ende de Tarwe op zig zelfs af-gezonderd blijven; en van daaren-boven nog zifft in de Zeebe. Onder alle desen Arbeid is de Dorschinge de zwaarste. Daar en kan vooz dese zaake in 't gemeen niet bequamer verstaan

berstaan worden dan de alder-werkzaamste besigheyd, waar door men het geene men tot een goed gebuyk wil doen strekken / afscheyd / van het onnutte en onnosijtelike / met welke indien het t'zamen biesf bestaan / het onmogelijk tot geen gebuyk zoude kunnen bezagt werden: Schoon al dat werk aan het zaad kraegt en geweld doet; nochtans het verberst het zelve geenszins; maar bereydt het tot een goed gebuyk.

A. Den Dorsch-vloer is hier de uyerterlike zichtbare Kerke, in welke stof / en kaf / en stoppelen ende Graan en alderhande Zaad t'zamen vermengd zijn; dat is Opregten en Huychelaren onder den anderen bestaan. Zoo berstaat het Joannes de Boet-Prediker Matth. 3: 12. Wiens wan in zijne Hand is, ende zal zijnen *Dorsch-vloer* door-zuyveren; ende zijne Terwe in zijne Schuyre t'zamen brengen, ende het kaf met onuytblusselik Vyer verbranden. Gelyk ook de Schuyre is de gezuyberde Kerke van de Huychelaren af-gezonderd. Vergelyk Matth. 13. vers. 41 / 42 / 43.

B. De Dorschinge genomen voor het Zaad 't geen gedozscht word / is het goede Zaad argentlik; want men Dozscht geen af-gezonderde stoppelen op zig zelfs. Waar van Esaias Cap. 21: 10. O mijne Dorschinge, en de Tarwe mijner Dorschvloers; 't geene ik gehoord hebbe van den Heere der Heyrscharen, den God Israels, dat hebbe ik u aangefeyd.

C. Het eynde van de Dorschinge is de af-sonderinge. Zie behalven het gesegde Esai. 27: 12. Ende het zal ten dien Dage geschieden, dat de Heere Dorschen zal van den Stroom der Riviere af; tot aan de Riviere van Egypten; dog gy lieden zuld opgelezen worden by een, & Gy Kinderen Israels. Zy beoogd een scheidung van de Kerke wylt de gemeenschap van de dwalende en argerlike. Dit is Gods eynde ten opzigt van de Kerke. Maar ten opzigt van de Godloosen / be-oogde een wylt-werpinge tot een Totaal Verberst Esai. 25: 10. Want de Hand des Heeren zal op desen Berg rusten; maar Moab zal onder hen Verdorscht worden; gelyk het Stroo voor den Wind. Zie weder Matth. 3: 12. Dit was het eynde wanneer het Stroy gelyk met het Graan wierd gedozscht / daar na zijnde af-gescheiden bestaat des zelfs Dorschinge in een bertredinge met de Doeten tot verrottinge / ofte onnut veragtelik gebuyk / ofte tot het stooken van den Oven / &c. Hoe wijsfelijk ende met hoe groote voorzigtigheyt onse Akker-man Jesus in dit groot werk van het Dorschen besig is / 300 dat hy bewisselt de tijden der Wenaauwgheden ende besochinge / met de tijden der verkoelinge; ende hoe dit zijn Dorschen tot een oogmerk heeft (gelyk ook zijn Ploegen) het voordeel van zijn Kerke / leerd ons den Propheet Esaias Cap. 28.

Deze Dorschinge geschied op 2 manieren. 1. Door Gods Woord / het geen de kraegt heeft om te verbysselen / en om daar door onderscheyd te maken
tusschen

tusschen goeden en quaden Jerem. 3. vs 29. Is mijn Woord niet alsoo als een Vyer ende Hamer, die de Steen-rotsen te morsel slaat. Zy geschied ook door zijne Goddeelen. Zie Hosee 3. vs 14. Ende Bergelijc Apoc. 14. vs 15. Slaa de Zikkel aan, want den Oegst is rijp geworden: Kom aan, daald heden af, want de Persse is vol, en de Perschkuypen loopen over: Want haar L. boosheyd is groot vs 14. Menigten meenigten! In het Dal des Dorsch-wagens. Die den draad van de Profetien Joëls volgd / werd geboerd tot die zelve Tijd-ordre van welke de Apocalypsis handelt; en tot dit zelve Goddeel.

Om dat Gods Kerke mede werke in dit werk / ende dit kragtig Instru-ment van Gods woord gebuykt tot onderwerpinge van de Wereld / ofte tot oertwyinge ofte tot Bekerlinge (want zy is hem een Beerd zijner Majesteit in den Strijd Zach. 10. vs 3. Bergelijc Cap. 9. vs 13.) Daarom datse ook met Gods Goddeelen door hare Scheden mede werken / zoo dat God geen zonderlinge groote werken doet buyten de zelve. (Zie Apoc. 8.) Dit is de reden datse ook ingelvoerd word in de daad van Dorschen. (Zie Esai. 41. vs 15. Ziet Ik hebbe u tot een scherpe nieuwe Dorsch-slede gesteld die scherpe pinnen heeft; gy zuld Bergen Dorschen ende vernalen, ende heuvelen zult gy stellen als kaf. Gy zuldse wannen, en de Wind zalse weg nemen &c. Bergelijc Hosee 10. vs 10. Dewijle Ephraim een Veerse is, gewennet geerne te Dorschen, zoo ben ik ober de schoonheyt van haren Halse over-gegaan. Ik zal Ephraim bereyden; Juda zal Ploegen, Jacob zal voor haar Eggen. Bergelijc ook Mich. 4. vs 11 / 12 / 13. alwaar de Kerke van de laatste Tijden aldus werd getroost: Nu zijn wel veele Heydenen tegen u versameld; die daar zeggen, Laatste ontheyligd worden — Maar sy en en weten de gedagten des Heeren niet, ende verstaan zijn raadslag niet, dat hys vergaderd heeft als Garven tot den Dorschvloer. Maak u op, dorscht uwe Dogter Zions, want Ik zal uwen Hoorn Yser maken, en uwe klauwen Koper, ende gy zuld veele Volken verpletteren, ende Ik zal Haar-lieden gewin den Heere verbannen, en haar vermogen den Heere der gantcher Aarde.

Patiën en Volkheren / die malkanderen hreessik plagen / werden gesegd den anderen te Dorschen Amos 1: 3. Om drie overtredingen van Damascus, ja om viere en zal ik dat niet af-wenden: Om datse Gilead met Ysere Dorsch-wagens hebben gedorscht, &c. Zie de letter 2 Sam. 12: 31. Het Volk, dat daar in was voerde hy uyt, ende leyde het onder Zagen, en Ysere Dorsch-wagens, en onder Bylen, en liefs door den Tichel-Oven doorgaan.

Dorsten, Dorst. **NDV**

DEN DORST is een tegen natuurlijk gebrek van de noodsaakelijke vogt / die de inwendige Partijen tot haar verquikkinge noodig hebben ; met het alder-zuertelikeste gevoelen. Want / dewijl het Bloed bestaat uit hogten van ontelbare hoedanigheden ; ende onder de selve zeer noodig is / een matige en getemperde Lympha vogtigheyt / die wateragtig is ; indien van de selve door de Hitte van de Gal-agtige en kwetige gedeelten des Bloeds word op-gelekt of uyt-wazend / gelijk in het zweeten ; ofte door een onmatige en onnatuurlike ziedinge (Fermentatio,) daar van is af-gefondert / en het Bloed geheel als een Blanne ober laat / zoo staat het gantsche inwendige van de Mensch als in Brand. De vogt die nog overig is valt op de Leber als op een gloeyende steen / die na het t' ziffen en schuymen de selve gantsch op-lekt. Het Herte staat ende klopt / zoo dat des selfs zware Sluis-deuren ende holle Aderen en Arterien staan en dreuman ; en alsoo den elendigen gants aamegtig word. De Aeel verdroogd / by gebrek van Saliva vogtig speeksel / de Tonge kleeft aan het ghemelte : De Maag en gijl-leydingen schreeuwen datse niet meer kunnen geven dan zy in hebben. Niet wonder dat hier uyt onstaat zoo een onijdelike pijn als de erbarentheyt van alle tijden leert. Zie een behveeglijk Doorbeeld Genes. 21. vers 15. Ec. En in Samson Judic 15. vers. 18 / 19. Claagl. 4 : 4. Met wat voer een sterke begeerte moeten dan niet de Dieren / t' zy Menschen of Beesten worden geprikkeld en gedreben na laafnisse / want dat zijns van God en de nature geleert / in dorst na de Wateren te loopen / al zoude zulks met het grootste gevaar van haar Leven zijn / en zy door een Heer-leger daar voer henen slaan ; want dog geen Dood kan haar wreeder zijn dan die Dood.

A. I. DORST in een goeden zin beduyd de inwendigste, hevigste ende sterkste begeerte van een Geloovige Ziele na God en na zijn gemeenschap in Christo / en na de vertroosting des Heiligen Geests / en na zijn Woord en Heilige Sacramenten ; en na zijn Heiligen en haar Leyds-luyden op Aarden / in welke alle zijn lust is. Doorgaans bindt op het zoo in gebuyli Psal. 42 : 3. Gelijk een Hert schreeuwde na de Water-stroomen rym (Het woord schreeuwde, beduyd een heesch geluid van een dorre en dorstige keele / zoo een geluyt welk van anderen uyt het Ingewand werd opgehaald.) Alsoo Dorst mijn Ziele na u o God : Mijn Ziele Dorst na den Levenden God : Wanneer zal ik op-gaan ende voor u Aangesigte verschynen ? *Wederom Psal. 63 : 2. O God gy zijt mijn God : U zoek ik in de Dageraad ; mijn*

mijn Ziele dorstet na u: Mijn Vleesch verlangt na u, in een Land dorst en mat, zonder Water Psalm 143 : 6. Mijn Ziel is als een Dorstig Land voor u Zela Esai. 55. vers. 1 / 2 / 3. O alle gy Dorstigen komd tot de Wateren; en gy die geen Geld en hebd, komd koopt, ja eet en drinkt voor niet en zonder Geld beyde Wijn en Melk. Vergelyk Joan. 7. vs 37. Op den Dag des grooten Feefts stond Jesus en riep zeggende; zoo yemand Dorst die kome tot my en drinke. Vergelyk Apoc. 20. Indien yemand Dorst die kome, en drinke uyt de Fonteyne van het Water des Levens voor niet.

Hoe vyeriglik ook de Hepligen dorsten na malkanders onderlinge gemeenschap drukt de Bapd uyt Cant. 25. Ondersteund gy L. my met de Fleschen, en versterkt my met de Appelen, want Ik ben krank van Liefde. Paulus wenscht dat de Broeder Philemon zjn Ingewanden verquikke in den Heere. Vergelyk weder Psalm 42. en 63. Doe daar by Ps. 84. vs 2 / 3 — 7. Alle zoodanige spreekt Christus Zalig Matth. 5 : 6.

II. Daar was een Tijd van Honger en Dorst voor de Kerke der geener die / onder het ondraaglik Joch des Wets zugteden en tot zweetens / ja bloedig zweetens toe Dorstten en toosten / midden in de Hitte van verdrukkingen / en Ballingschappen; onder een menigte van Af-balligen ende Dwachelaren / die in dese barre Woestijne haar als Doornen en Distelen staken / dese Dorsten na de Hepl-Bron en Fonteyne Jesus / ende na de tijd der berzadinge. Wanneer nu die tijd van de berzadigde Kerke (want het woord Ravah beduyd niet dronkene / maar gedrukte tot berzadinge toe) was gekomen / die beloofd was aan de Kerke / van nog de Dorstige Kerke onder de Wet / by de zelve willen toe-doen; was het Joch der dienstbaareheid des Wets / met de Dyrphed des Euangeliums te brennengen / en t'zamen te droegen dat God had gescheppen; het geent de Judaizeerende Christenen / en Dalsche Apostelen beden / ende welk quaad die het inboerden / genaamd werden een Wortel, die Galle en Alzem draagt van den Apostel Heb. 12. vers 15. Apt Dau. 29. Cap. vers. 18 / 19 / 20. Wardik lag in die Tijd onder de Wet de Kerke als gevangen in een kuyl daar in geen Water en was, uyt welke p eerst door het Bloed des Nieuwen Verbonds ofte Testaments zjn verlost en uytgelaten Zach. 9 : 11. Vergelyk Esai. 61. Om den gevangen Vryheyd uyt te roepen, en den gebondenen openinge uyt de gevangnisse. Zie Esai. 44 : 3. Want Ik zal water gieren op den dorstigen, en stroomen op het drooge. Ik zal mijnen Geest gieren op u Zaa, &c. Zoo spreekt Christus daar van als een Dugt van zjn Tijden / zjn slaap in het Graf / en Opstandinge / Jerem. 31 : 25. Want Ik hebbe de vermoeyde Ziele dronken gemaakt; ende Ik hebbe alle treurige Ziele vervuld.

III. Eger / daar is nog / zelfs in dit aangenaam Jaar des Nieuwen

Testaments; en de laafnisse van den *Dorst* van Gods Volk een zwaar Oordeel van een *Helschen Dorst* over het *Jodendom* en ook het *Antichristendom* geballen / van welke *Amos* spreekt *Cap. 8: 11.* Zie de *Dagen* komen spreekt de *Heere*, dat ik een *Honger* in 't *Land* zal zenden, een *Honger* niet na *Brood*, en een *Dorst* niet na *Water*, maar om te hooren de *Woorden* des *Heeren*; ende zy zullen *zwerfen* van *Zee* tot *Zee*, en van het *Noorden* tot het *Oosten*; zy zullen *omloopen* om het *Woord* des *Heeren* te *zoeken*; maar en zullen het niet vinden.

IV. Daar is een *Dorst* / die de *Kerke* *Christi* door de *Dalsche* *Leere* en *Tyrannie* van den *Antichrist* in het *Roomsch* *Babel* / en van de *Heidenen* en *Barbaren* / en van de *Mahomedanen* / en van wegen de *lasteringen* en *schadelijke* *Ketterijen* / zinnia van wegen alle *soorten* van *Vervolgingen* / *Centwen* lang *upr* te *staan* had / in de *vertoogtinge* van de *belofte* van de *ruine* *Babels* den *ingang* en *voltheyd* der *Heidenen* / en *Zaligheyd* *Israels*; tegen welke haar de *Profeten* *belooben* *volksomen* *berzadiginge*. Daar op ziet de *plaaftse* *Apoc. 7.* *Off. 16 / 17.* Ende zy zullen niet meer *Hongeren*, nogte zy en zullen niet meer *Dorsten*, nogte de *Zonne* en zal op haar niet meer *vallen* ofte *eenige* *Hitte*; want het *Lam* dat in 't *midden* des *Throons* is zalfe *weyden*, en zal haar een *Leydsman* zijn tot de *Levende* *Fonteyne* der *Wateren*: Ende *God* zal alle *tranen* van hare *Oogen* *afwasschen*. *Geen* *Antichrist* / *geen* *Dalsch* *Profeet* het *Hoofd* van de *ge-naande* / *dog* *vervalsche* *Kerke*. *En* *Zonne* in den *Naem* / maar een *bertretende* en *barnende* *gloed* der *Conscientie* inder *daad* / en zal haar meer *kunnen* *quetfen*: *Waar* in wy zien in dese *onse* *benaaulode* *Dagen* hoe *berre* wy *af* zijn van *zoo* *grooten* *Heyl* / en wat *ons* nog met *dagelike* *wenschingen* en *ernstige* *pogingen* te *bidden* *staat* *Dag* ende *ragt* / op dat wy *zoo* *grooten* *Zaligheyd* *mogen* *erlangen*. Ik heb niet *kunnen* na *later* aan te *merken* / *datter* *onderscheyd* is *tusschen* de *Plaafts* *Esai. 49: 10.* *En* dese *onse* *Apoc. 7: 16.* *Esaias* *albaar* *willende* *beschrijven* den *Staat* van de *berzadiging* der *Kerke* des *Nieuwen* *Testaments* in 't *gemeen* / *onder* 't *gelepede* van *haren* *Hemelschen* *Herder* *Iesus* *Christus* / die *zegd* *onbepaald*: Zy zullen niet *Hongeren* nogte *Dorsten*, *namelijk* *nergens* aan *gebrek* hebben van *alles* dat tot het *Leven* en de *Godsaligheyd*; en ja tot het *wy* en *want* *gebruikt* van die *Wysheyd* des *Euangelijs* / *waar* in *Christus* haar had *gesteld* / *nodig* was (in welk laatste *geval* *egter* de *Kerke* des *Ouden* *Testaments* hadde *gehongerd* en *gedorst*) dese *Staat* is *gemeen* aan *allen* *Gelobigen* des *Nieuwen* *Testaments*: *Waar* de *Apocalyptis* *ijest* / na datse alle de *voorgaande* *rampen* had *opgehaald* / *onder* welke in het *Antichristendom* de *Kerke* zoude te *zugten* hebben / *voerd* haer *alhier* als *Triumphant* en *Zegepalende* in op het *Toneel*; ende *zegd*: Zy en zullen *NIET* *MEER*, *Ik* *zege* *NIET* *MEER* *Hongeren* *nog* *Dorsten*. *Dag* *op* *geener* *wijse* als de *Door* *Vaders* *eertijds* / *nogte* *ook* *op* *die* *wijse* als

als 30 300 heele Eeuwen lang in Babel hadden gehongert en gedorst. En is aanmerklijk / dat als Esaias van gelijken de Kerke Christi in deese laatste Periode des Nieuwen Testaments (waameer alle Opzampelen van de Openbare Vervolgers der Waarheid zouden gedempt zijn) beschrijft; dat hy al dooz de woorden NIET MEER, NIET MEER, daar in laat bloeyen. Zie die in eene gecontexeerde of t'zamen geboeven reden. Zie Hs 13. Et. Zie mijne Knegten zullen eeten, maar gy zuld Hongeren: Mijne Knegten zullen drinken dog gy zuld Dorsten: Ziet mijne Knegten zullen blijde zijn; dog gy L. zuld beschaamd zijn — Hs 19. Ende Ik zal my verheugen over Jerusaleem, ende Vroylik zijn over mijn Volk, ende in haar zal NIET MEER gehoord worden de Stemme der Weeninge nogte des geschreeuws: Van daar zal NIET MEER wesen een Jongeling van Dagen. Vergelijkt Esai. 2:4. En zy zullen geen Oorlog MEER Leeren. Hier om hebben onse Oversetters ook (desen zin beoogende) Hs 17. tusschen twee haakstrijken MEER ende de voorige dingen zullen (NIET MEER) gedagt worden. Wijders recommanderen wy den God-brugrigen Lezer / 't geene wy ober het 7de Cap. van de Openbaringe hebben uitgewrogt met aandacht en opmerkinge te oberwegen. Ende zijn Dorst van Lijdszaamheyt en verwagtinge met dese hoope te laben / op dat 'er eens een goede Boode home / als uyt verren Lande, die gelijk koud Water zy op een dorstige Ziele Job. 25. Hs 25.

B. II. Merk aan het woord Dorst in een quaden zin, dat daer is een Dorst in de Onvadergebooven natuurlijke Menschen; en onder die wel bysonder de tegenstanders en Lasteraars van Gods Waarheid en van zijn Kerke / van welke wy ook nog een weynig moeten zeggen. Esaias beschrijft die Cap. 65. Ziet mijne Knegten zullen eeten, maar gy L. zuld Hongeren: Mijne Knegten zullen drinken, dog gy L. zuld dorsten. Dese Text heeft zijn Oog-wit op een singulier geval / waar in God de begeerte der Dranden zal te leur stellen; en diegelijken gelijkenisse hebdt gy ook Cap. 29:8. Maar men vind een gemeene beschrybinge van den Dorst van alle / die nog niet in staat zijn van de Ware Hert Fonteyne te hebben gebonden / by den zelven Profeet Cap. 55. o Gy Dorstige! o Gy Hungerige! Waarom weegdt gy L. u Geld uyt voor 't geen geen Brood en is, en uwen Arbeyd voor 't geene niet verzadigen kan. Vergelijkt Jerem. 2:13. My den Sprink-ader des Levenden Waters hebben zy verlaten; om haar zelven Bakken uyt te houwen, gebrokene Bakken die geen Water in en hebben. Men moet dese dingen een weynig nader verklaren.

(a) De Dorst eens Godloosen ondersfeld een absoluyt gebrek en ontbeeringe van het Hoogste en Opperste Goed / en de middelen / die tot zijne genietinge strekken. Zy en hebben den Bron niet die het Water in heeft. Zy en kennen ook niet den geenen, die met haar spreekt in zijn woord

(al schoon zy tusendmaal geroepen worden. O Alle gy dorstige &c. Anders hy zoude haar Levendig Water geven: De Samaritaanische Vrouwe mogde dat Water was te binden in Sichar in de Fonteyne Jacobs: En alsof konde zy dan den Welvlyd sparen om zoo verre henen te gaan; om uit de zelbe te Putten; indien Jesus haar dat op haar gemak konde geven en aan haar Lips brengen: Dwaafe en betaelike inbeeldingen. Zie de Historie: Joan. 4. Cap. Alle die van dien Rotsteen des Heyls / die springende Watren weleberd verre af zijn; die moeten vergaan Ps. 73. Vers. 26 / 27. Dit absoluut gebrek is nooyd in Gods Kinderen: Geene Dorsten buyten God en zijn gemeynschap; dese Dorsten in God / en na God / en tot God / en zijn nader gemeynschap; geene zijn ondernustiger s i het hare / dan de onredelike Beesten / en kennen dat Element niet / in welke alleen de kracht is om den Dorst te lesschen; dese zijn geleerd van God door zynen Geest; datse kunnen zeggen: My aangaande het is my Goed na by den Heere te zijn. Haar Ziele Dorst na God, na den Levendigen God: Dorst is in haar van geen bloot gebrek / maar een Edele priklinge van de Liefde en de Hoop om zig geheel in het beminde / alleszins wellustige voorwerp te baden. Gelyk de Eerst-gebozen Kinderkens / die aan de Mam gebracht / als zy de maak van de Edele Vogt niet geproeft hebben / haar Hoofst stubbig schudden ende een afkeer toonen van 't geen zy niet en kennen; maar hebbende dat ober zoete nat eens geproeft / by na gestadig van de Dorsten begeeren af te hangen / zoo dat haar Dorst de zaus en prikkel is van haar wel-lust.

(b) Dogtans de Godloosen GEVOELEN HAREN DORST. Want Door eerst, zoo lincagb haar de Conscientie met eenen Heilschen Bloed bag ende nagt / zoo ras als haar maer haren wensch (t geen altijd gebeur) na Wereldsche begeerlijsheden niet en gelukt; maar sy daar bloot staan en beelaten van de Scheppelen. Anders / het gebeur menigmaal / dat sy zig zoo dronken zuipen aan de wellusten; datse hare Conscientien als met een Brand-pfer toe-schjoepen: Maar dog / immer dit en kan niet lang; immer niet altoos duypen. En dese staat maakt haren dorst nog zoo veel misera-belder / gelyk die van de ongeboelige stomme Dronkaarts; welke al des te meer / hoe wol sy van Dronkenschap ston-stom zijn / na de Man ende het Schenk-glas grijpen / ende het bloed tegens mogen tot eeten gebaarlijken Hoorts prepareren. En van is men alreeds aambankelich / en gevolgelich rentwig in die staat / in de welke den rijken Man gepijnigt door de Heilsche blarant / maar die niet konde erlangen / Luc. 16. vs 24. Ende hy riep en zeyde: Vader Abraham ontfermd u mijner, ende zend Lazarum, dat hy het uytterste sijns vingers in 't water doope, ende verkoele mijne tonge: Want Ik lijde smerte in dese vlamme. Zoodattig een zware plage ver-welken ook alle superstitieuse en Afgodische religien en Gods diensten; die om den Werlische te vreden te stellen / en hem in een doodstaap van onge-boeligheden te zussen / bedagt zijn. Gelyk permand in dese dagen Libmaat zijnde /

Schat-kamer der Zinne-beelden en Voor-beelden. 225

zijde / een moedwillige of reukeloofse doodslag begaan hebbende / zig eerst wapende met een Pardon-brief van Hooger hand; maar naderhand wanneer hem de Conscientie; lange na den Wijn; begon te opruften; niet kraegt van een Oud Leeraar deser Gemeente gelijk Pardon uyt den Hemel begerde/ eyschende (byden fundament en goede hegrgrond) dat den Predikant hem de zonden wilde vergeben. Het welke; alsoo die Man wel wist dat hy ex officio niet vermagt te doen/ en ter zake sprak; zoo ging zig die Ewrdige beboegen tot den Paapfchen Priester; welke hem ja de Zonden vergeben heeft. Wy en oordeelen niemant/ maar geben God alle oordeel over. Dit is zeker / dat hem gebolgd zijn tot den dag des doods toe de alderschriklikste tormenten. Dese dingen zijn den loon van de geenen die God verlaten/ en het Beest aanbidden. Zie eens hoe de valsch-genaamde Zonne van de Geestlijsheid / den Menschen die haar naakte Slaven zijn / en in de heete middag arbeiden/ plaagd/ Apocal. 16: 8/ 9. Ende de vierde Engel goot sijne Phiolen uyt op de Sonne, ende haar is magt gegeven de Menschen te verhitten door het vyer, ende de Menschen wierden verhitet met groote hitte, en lasterden den name Gods die magt heeft over dese plagen; ende sy en bekeerden haar niet, om hem heerlikheyd te geven. Maar meynd niet dat dese Zonne en valsch-genaamde Ligten; ofte desen Throon des Beests; die andren plagen/ zelfs niet inwendig branden door een gloed van een overtuigde Conscientie / en de inwendige begeerlikheden? Inmer alsoo zeer als den Dwibel en de geenen die hy verleidt heeft / ezamen verdoemd zijn tot het hefsche vyer Matth. 25. Zie Apocal. 16: 10. Ende de vijfde Engel goot sijne Phiolen uyt op den Throon des Beests, ende sijn Rijke is verduysterd geworden, ende sy kauwden hare tonge van pijn; ende sy lasterden den God des Hemels van wegen hare gelweeren. Vergelijkt dog onse Sleutel der Propheetien op de Apocalypsis.

Ten tweeden, Een Ontwedergebooren en Godloos Mensch dorst na alle zulke dingen/ door zijn ONVERZADELIKE BEGEERLIKHEDEN, die/ in plaats van hem te laden/ een onleschelijke dorst van begeerlikheden in hem ontfeken: Gelyk alle sterke/ hitzige/ en brandende Wateren/ alle zoute/ korakke/ en zurre vogtigheden/ die eygenschap hebben/ datse als een blamme het Bloed en de Leber aanbrenghen/ zoo dat des drinkens en zwelgens geen eynde en is. Eben alsoo staat het ook met de dorst van eenen Wereldling: Het zy na Rykdom/ het zy na Staat en Pragt in de Wereld/ of geuoestend der Wereld; het zy na overdaad in Spijs en Drank/ waar op volgd Wellust ende Ontuyschheid: Alle dese dingen en kunnen hem nooyt verzadigen: Want nademaal de Ziele tot het oneyndige gesthapen is / zoo en is daar geen rust dan in het oneyndige. Die herten dat middel-punt afdooaald / moet altoos draaben ende omzwaerden. Die den Prediker te recht verstaat en verlegt / en de Personen/ die daar in sprekende werden ingeboerd kan onderscheppen / zal onderbinden dat dit zijn voornaame oogmerk is. Men lese booz-al met aandaagt den 73. Psalm.

Draak. תנין תנין

Dit is een Monstreus / of Schouw-tooneelig / maar liever afschouwelijk Gebierte ofte gedrogt. De Onderzoekers der Natuur Plinius, en onse laatste Schryvers van de Wondren der Nature / beschrijven 'er ons van verscheyden gestalte. Zommige bliegen niet / zommige zijn gebleugeld; en gelijck de Struypfen helpen haar snellen loop doo: hare bleugelen. In allen is de Kop meer dan in andere Dieren zeer groot; de Oogen Bloed-berwig; de Tandn geweldig sterk en vast gekwozteld / en scherp als Staale en Metaale Pinnen. De Krugge / in die zig te Land onthouden / als met een schubbige Koperen Schild schent-by: De Klautwen (want die te Land zijn vier-boetig) zoo scherp als effens; In die welcke Denijn hebben is het Denijn zeer Doodlik. Zie eens hare beschryftlike wyedheyt afgemaald in de Persoon van Nebuchadnezar Jerem. 51 : 34. Nebuchadnezar de Coning van Babel heeft my op-gegeten, hy heeft my verpletterd (te weten met de Pooten ende Klautwen) — Hy heeft my verplonden als een Draak; hy heeft zijn Balg gevuld met mijne lekkernyen. Daar zijnder die haar in de Zee / daar zijnder die haar te Land onthouden / daar zijnder die *αμφίβια* Amphibia zijn / die haar half in het Water ende de Moraffen / zontijds ook op het Land kunnen onthouden; 't geen egter niet lang en duurd. De Heylige Schrift steld daarom wederley Draaken; Land, en Zee Draaken. Men zie na 't geene wy van den Behemoth de Land-Draake / en van den Leviathan de Zee-Draake hebben op den Titel Behemoth. Zie Ps. 74 : 13. Gy hebt door uwe sterkte de Zee gespleten, de Koppen der Draaken in de Wateren hebt gy verbroken. . . Gy hebt de Koppen des Leviathans verplettert. Dese dingen zien op een Zee-monster. Wedersin op een Land-monster / ziet de Letter Ps. 44 : 20. Hoewel gy ons verpletterd hebt in een Woonstede der Draaken. Vergelijck Apoc. 12. Cap. Van den Crocodil is kennelijk / dat hy zig / meest in de bekende Ribiere de Nyl geneerd / zoo te Water / als in de Wies agtige Moraffen en zontijds ook booz een tijd te Land; maar niet ligt van wanneer hem de begeerte tot eenig Was aan-loft; het geen hy van het Land af / in aller pl met zig onder water rukt. De gestalte van dit Dier is hier te Lande zelfs niet onbekend; men kan die in beele Plaatsen daar Accademien zijn in die Karitept Kameren op-geset bezigtigen. Men kan de Ribiere den Nyl met kleyen Daar-twig naantwiltis zonder gebaar behaaren. Dag het is tijd om eens kortelick het tegen-beeld van dese Figuree te beschouwen.

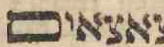
I. Zuyten alle twijfel hebben wy hier / in de eerste beduydinge / door den Draak te verstaan den Duyvel het Hoofd en den Vader van alle andere Dyaalen / Serpenten en Adderen / die voort uit den sinkenden damp van den Poel van de Helle en Afgrond zijn gebooren. Zie duydelijk Apoc. 20. Ende hy greep den Draak, de Oude Slange, welke is den Duyvel ende Satanas, ende Band hem duysend Jaren. Draak ten aarssen van zijn Moonskreuse en verbaarlike gestalte / en van zijn Doodlik Dergif / om de Zielen te verderben / van wegen de woeste uytgestrektheid van zijn Rijkhe-
 van wegen zijn groote kragt / en zijn verwoede wreedheyt / die niemand kan overwinnen / dan in de kragt des geenen die hem den Krop vermorfeld heeft. Een Slange van wegen zijne listigheyt in zig onder de struyken / en agter de Heggen te verbergen / en onboosziens op den Wandelaar aan te vallen Genes. 49 : 17. 2 Corint. 11 : 3 . . . Zoodanig konid hy booz in zijn eygen Persoon / ofte Singulier.

II. Waar daar-en-boven werd hy ook aangemerkt t'zamen-gesfeld en als een Ens Agregatum bestaande uit veere Leden die tot zijn Moonskreus Lichaam behooren. Op Ephes. 6. hebben wy dit aangemerkt / alwaar hy zijn Ranne ontfangd van wegen de Capitale Spanden van de Christenkerke / de Joodsche Hoofden ende Regenten ; ende de Kroonische Heydensche Monarchie en des zelfs dwingelanden. Wy hebben den Strijd tegen de Overheden ende Magten, ende Geweldhebbers der duyternisse deser Ecuwe, ende het Geestlike der boosheyt in het doven Hemelsche. Zie in ons Tractaat de breeder uyt-legginge van die Plaats. En boven al Apoc. 12. Off. 3 / 4. Daar werd hem betoond den Satan als een groote Rode Draak. Groot van wegen zijne zeer uytgestrekte Heerschappye in het Kroonische Rijkhe. Rood van wegen zijne Bloed-dorstigheyt. Hebbende zeven Hoofden, dat is boozname groote Landen die de Kroonische Monarchie onderwoezen waren / en thien Hoornen, dat is thien Bloed-dorstige Kersers / die door thien Algemeene Vervolgingen Gods Kerke hebben verwoest ; ende op zijne Hoofden zeven Koninklike Hoeden, dat is zulke Groote Rijken / die yder op haer zelfs den Scepter zoude kunnen voeren / of te vooren hadden geboerd : Die met de Steert het derde Deel van de Sterren dat is Joodsche Regenten van den Hemel haer Regeeringe trok en ter Aarden wierp. Als verstaet het Zandhedrin. Zie nu eens zijn verwoedheyt tegen Jesus en zijn Kerke. Joannes ziet wijders de Vrouwe, dat is de Kerke / die ook de Moeder Christi genaamd word Cant. 3. 11. Zwanger en in Barends nood van dien Manneliken Zoone die de Heydenen Hoeden zoude met een Yzeren Staf ; dat is in een pijnelijke Hooppe en herwagtinge om te verheijgen Christum de Hooppe van alle de Booz-Waderen ; en na datse hem eyndelick had Gebaerd ; hoe den Draak stond voor de Vrouwe om dat Kind te verstriden ; nammelick door Herodes en de lagen der Joden ; maar hoe dat Kind wierd

weg gerukt tot God, ende zijnen Throon. Gelyk Christus in zijn op baren ten Hemel weg-gerukt / en daar op gefeten is ter Rechter-hand der Maagstere Gods in de Hemelen. Daar op werd hy zijn verwoedheid tegen de Kerke Off. 13 / 14 / 15 / 16. Spuitende uit geheele Sibieren / welke beduyden gemeelde thien Algemeene Vervolgingen ; dog de Aar te komd de Vrouw te hulpe. Want haast daar op is de gantsche Opper Hoofdige Regeeringe van de Heydenen verzwolgen ten Tijden Constantini, en daar te boren een Zee was van 't woeste Heydendom / daar zagmen Wilkers en Zaay-land voor de Kerke.

III. Wy hebben (gelyk ik nogmaäl aammerk) waaneer wy handelden op de Titel Behemot, ende van waegen de gemeenschap der Materie / den Leviathan met de zelbe t'zamen voegden ; aldaar onderscheyden tweederley Draaken. Zoo die haer op het Land geneeren dese behoren onder den Behemot ; als die haer in de Zee en groote Wateren geneeren ; gelyk de Malvisch / of 300 anderen menen den Crocodil. Door de eerste verstaan wy het Kroonsche Apocalypische Beest / door de tweede de Magten en Rijken van Heydenen / en Saracenen en Turken ; welker Element is de woeste Zee van het Heydendom. Dit aldaar ter plaats breeder van ons zynde bewesen en gededucert komd ons hier wel ter ziede. Zoo word dan Pharao by Ezechiel Cap. 29 : 3. vergeleken by een Zee-Draak. Spreekt ende zegd , zoo zegd de Heere Heere ; Zie ik wil aan u o Pharao Coning van Egipten dien grooten Zee-Draak, die in het midden zijner Rivieren legd ; die daar zegd mijne Riviere is mijne , en ik heb die voor my gemaakt. Het werpen van zodanige Zee-Draaken op het drooge / en in de Woestijne, die zig in de Zee en de Sibieren / als haer eygen Element / met het verfinden van Vis plagten te onderhouden / beduyd aldaar het beneemen van hare Magt om te beschadigen. Vergelyk Psalm 74. Gy hebd door uwe sterkte de Zee gespleten ; gy hebd de Koppin der Draaken in de Wateren verbroken : Gy hebd de Koppin des Leviathans verplettert ; gy hebd hem tot spijsse gegeven den Volke in dorre Plaatsen. Mijn gedagten boeren my hier opwaars tot vergelykinge van de hoben-bermelde Plaats Apoc. 12de Cap. Want zeker de Kerke in dese laatsse Dagen van verwoestinge heeft een knagtig Wapen twg tegen hare hoopeloosheid en moedeloosheid / in dese Historie. Namelikh / indien God zoo schielikh en blypen alle Menschelike gedagten ende vermagtinge / zulk een ongehoorden omkeeringe van Staaten ende Zaken in de Wereld heeft kunnen te waeg brengen / waar door als in een Oogenblik de geweldige Kroonsche Heydensche Monarchie / onder welkers wreede Vervolgingen de Christenen nu zoo lange tot in de derde Eeuw toe hadden gesigt ; is upgeroepd en vernietigd / enden Name Christi in Westen en Oosten allomne is verspreed / met ueroepinge van den Heydenschen Afgoden en Duyvel-dienst ; hoe haast zonde hy ook door een omkeeringe de Zaaken van sijn verdrunkte Gere-

Gereformeerde Kerke / en den staat van het gantsche verscheurde Christen-
 dom kunnen redden? Al te hoopbaarig behaagde zig Constantijn in een
 Schilderpe aan de wand / beschouwende een Draak met een Lanque Doodliks
 doorboord / en zig in zijn bloedende Wonden ontwenteiende onder het pseliks
 schijnen en Dyer spulwen: Hy dacht weynig dat 'er Dagen konnen zouden
 in welke het Heyligdom Gods nog lange onder zoo een droevige verwoestinge
 zoude leggen / hoedanige hier in desen Psalm worden beschreven. Laat dan
 eens ommezien die geweldige Draaken in de Zee / Turken, Barbaren,
 Persen, Mooren, &c. Ende die op het Land den Alikker en Wijngaard
 Christi zoo droevig verwoesten / die alles in Dyer en Plannne zetten en met
 Moord-gescheep verkillen / welk haast haar eynde zal zijn. Vergelyk ook de
 plaats Psalm 44. Alwaar de Kerke aldus haar klagen uit-stort Ps 20.
 Hoewel gy ons verpletterd hebt in een plaats der Draken, en ons met
 een Doods-schaduwe bedekt hebt. Onlangs te voren bond zy zig onder
 de verholgingen van de Herdenen / als Jonas ingesicht van den Walvisch /
 in het Dier van de Zee; nu worde wederom verholgd van het Apoca-
 lypische Beest in de Woestijne / ende van den wreeden Scepter der Bar-
 baren en Ottomannen / die door den Bloed van hare Zee en Rivieren haar
 Over-stroomen / en die vrugtbare Alikkers en bloeyende Gemeentens ver-
 woesten / en tot een staande Poel stellen. Welker herden Goedel in het
 laatste der Dagen (want daar toe word ons de Profetie Esai. 27 : 1.)
 Den Propheet beschrijft / als hy t'zamen hoegd / maar ook onderschept den
 Draak, die hy nader beschrijft door een Zee-Draak, ende den Leviathan
 noemd / bestaa de Magt der Herdenen byten de Kerke / ende ook de lang
 wemelende, kromme slomme Slange, een Dier dat zig op het Land
 geneerd: Of indien gy de woorden Leviathan wild nemen voor de zelve
 Slange / zoo denki op haar eerste af-komste / want dat Beest is eerst uit de
 Zee van het Heydendom op-gekomen Apocal 13. Ende de Hoere zit nog
 aan veele Wateren Apoc. 17 : 15. De Wateren die gy gezien hebt
 daar de Hoere zit, zijn Volkeren ende Scharen, en Natien, en Tongen.
 Daar van onderschept hy de Draak, die in de Zee is, namelijk de Magt
 der Barbaren. Ten dien Dage zal Jehova met zijn hard, groot en sterk
 Zweerd bezoeken den Leviathan, de lang wemelende Slange, ja den
 Leviathan, de kromme slomme Slange: Ende hy zal de Draak die in de
 Zee is Dooden Apoc. 20 : 10. Ende de Duyvel die haar verleyde wierd
 geworpen in den Poel des Vyets en Sulphers, alwaar het Beest ende
 Valsche Profet is, &c.

Drek, Vuyligheyd.

Beduyd alle af-gang van Menschen en Beesten / dog van de eerste wel meest door / van sy' Jarza af-gaan / uytgaan ; daaronc noemen het de Latijnen excrementa, dat is 't geen de natuure af-zondert als onnut en schadelik. Paulus Philipp. 3. Ngt alle vleeschlike hoordeelen οὐρανός Skubala dat is 't geen een Hond uytwerp α βάλω werpent / en κύνων een Hond. Anders hiet het in 't gemeen ἀφύδαμα, κοπῆ, &c.

I. Is een zinne-beeld van alle dingen / die de Ziele 't zyn onmiddelik, als quade gedagten en oberleggingen die uyt het Herte voort-komen / ende den Mensch verontreynigen Matth. 15 : 19. Want uyt het Herte komen voort boose bedenkingen, Dood-flagen, Overspelen, Hoereryen, Dieveryen, valsche getuygenissen, lasteren. Dese dingen zijn het die de Mensch verontreynigen ; Het zyn ook door middel van het Lichaam en de uytwerlike zinnen de Ziele verontreynigen. Alsoo verloft de Ooge het Herte. Zie Job 31 : 1 - 26. Het zyn ook door geselschap / want quade t'zamen-sprekingen bederven goede Zeden I Cor. 15. Dit noemt Paulus boose verrotte redenen Eph. 4 : 29. Dit beduyd alle die Ceremoniale onreynigheden ; gelijk het aant-roeren van een dood Nag / zig te bemoeven met het Lijk ofte eenen Dooden / Het bevel van zig van zodanige dingen af te wassen : de zwakheyd eener Vrouwe ; de onreynigheyd in zoo een kleed aan te raken. Van de onreynigheyd eens Menschen die in het Leger af-legd met een schuyt met aarde te bedekken. Dit alles herbeeld de Geste-lijke onreynigheyd. Zie Job. 30 : 12. Een Geslagte, dat reyn in zijne Oogen is, ende van zijnen drek niet is gewasschen. Vergelijk Esai. 4 : 4. Als de Heere zal af-gewasschen hebben den drek van de Dogteren Zions, ende Bloed-schulden Jerusalems zal verdreven hebben uyt het midden der zelve, door den Geest des Oordeels, en door den Geest der uyt-brandinge. De gemeenschap zelfs aan den Altaar / en de Heilige Tafel der Toon-broden / ende aan de Heilige Maaltijden / ende de Communie / met een valsch en geberusd Herte / is een gewetelike drek-maaltijd ; want dese Menschen maken als Harpyen, dat alles stinkt van haren drek. Zie daar van Esai. 28 : 8. Want hare Tafelen zijn vol drek ende uyt-spawfels, zoo dat'er geen plaats, schoon en is. Der Heydenen vuylen Afgoden-dienst werd daarom genaamt een dienst van Drek-Goden Levit. 26. vs 30. Deut. 29 : 17. 2 Reg. 17 : 12. en 21. vs. 11 - 21. Seldenus de Dys Syrorum en andere Critici leeren ons / dat den dienst aan haren Baal Zebub, God der Vliegen ('t geen met verandering van eene letter Baal Zebul

Zebul of Beel Zebul, dat is een Drek God huyd) onbeschaamdelyk met dreck en Menschen af-gang gepleegd wierd / die zig schandelyk ontblootende hem die Offerande betoeften; gelyk zy ook zeggen dat zulks aan den Afgod Priapus geschiede; en zoo schijnd den Dwibel door dese zijn Dienaars zijn eygen schande onbeschaamdelyk ontbloot te hebben; maar dit is het Regchaerdig Oordeel Gods over de Slange / dat hy stof tot zijn spijse moet hebben Esai. 65. Capittel.

II. In den dreck yemand indompelen beduyd hem aan te doen de uiterste schande / en beragtinge; zijn gebensdheyd en Huchelarye ontdekken / ende hem opentlik ten toon stellen; stof / asche / en andere bypmiffen op zijn eygen Hoofd werpen is zijn eygen schande en schaamte / zomtijds droefheyd en zwaar herten leed te betuygen. Zie Job 9 : 30. Et. Indien ik my wassche met Znee waater; ende mijne Handen met zuuyere Zeepe: Dan zult gy my in de Gragt induykelen, ende mijne Kleederen zullen van my gruwelen Claagl. 3 : 29. Hy steeke zijnen Mond in het stof, ende zegge mischien is 'er verwagtinge.

Drinken, Drenken, te Drinken geven. *Zie dit op den Titel Dorst, daar van het tegen-gestelde Laven ende Verzadigen is gehandelt: Gelyk daar ook den Titel Dronken, Dronkenschap, sijn bescheyd heeft.*

Dog indien aan dese laatste nog yets ontbrak, zoo zullen wy korte aanmerkingen op de zelve geven.

Dronken, Dronkenschap.

De Dronkenschap gesteld tegen Nugterheyd / kan door zijn tegengestelde deugd alder-best bescheyden worden. Tot die deugd van Nugterheyd boegd doorgaans de H. Schriftuur het Waaken. Zie Rom. 13. **Os 11.** Ende dit (zegge ik te meer) dewijle wy de gelegendheyd des tijds weten, dat het de uyre is, dat wy uyt den slaap **ONTWAKEN.** . . **Os 13.** Laar ons als in den Dag eerlik wandelen, niet in Brasseryen en dronkenschappen. **En 1 Theff. 5 : 6.** Laat ons waken en nugteren zijn. **En 1 Petr. 4 : 7.** Het eynde aller dingen is na by, zijt dan nugteren ende waakt in den Gebeden. **Ende 5 : 8.** Zijt nugteren ende waakt.

waakt. Dese dengden (die op haar Titel moeten werden beschreven) be-
toonen een Menschje die ontrent God en Godlike dingen / ende ontrent zijn
Staat en toestand hoor God / hy en onbelemmerd vreden habeld en besturt;
hy van Passien en ongerogelde vristen / ledig van Wereldsche begeertigheden
die stryden tegen de Ziele: Die over zijn gemoeë heerscht; ende nijd en
bied alle belemmeringen / in de Oefeninge van een ongerogelike Conscientie:
Die ook zijn Lichaam bedwingd / ende een Mes zet aan zijn Keele, als
hy ondervind dat hy een gulsig Menschje is / ofte tot die Zonde verlokt
wordt. En daar wy blykt het dan hy tegen-stellinge wat Dronkenschap is.
Ik zal alles tot dese twee dingen betrekken.

I. Een Tymmel-Geest van een verkeerd verstand en Oordeel / waer in
zoo een Menschje is over-gegeven / die nergens agt op geest / bysonder op
dingen van het alderzwaarste gewigte. Onder dat Oordeel lagen de Joden
Est. 28 : 7. Ende ook dwalen dese van den wijn, ende zy doolen
van den sterken Drank: De Priesters en de Profeet dwalen van den
Sterken Drank; zy dwalen in 't gesigte, en waggelen in 't gerigte.
Alle raadeloosheid in het besiffen van 't geene ten goede diend werd hier
door verberst Job 12. Off. 24 / 25. Hy neemt het Herte van de Hoofden
des Volks der Aarden weg, en doedse dwalen in het woeste daar geen
weg is. Zy tasten in de Duysternisse, daar geen Licht is; en hy doedse
dwalen als een Dronkhaard. De gelijkenissen van een vleeschliken Dronkhaard
van den Wijn die Salomo gebruikte is ganssch aardig tot dit oognmerk ober
te brengen Prov. 23. Off 29. — 35. Vergelyk Ps. 107 : 27. Vergelyk
boven al de plaatse Apoc. 17 : 2. Alwaer de Betrooverende verberdingen
van de Antichristische Heere aldus werden beschreeven / met welcke de Conin-
gen der Aarde gehoereerd hebben, en die de Earde bewoonen (dat is
die het Beest / dat op de Earde is / aan-bidden) zijn dronken geworden van
den wijn harer Hoerreye.

II. Ook werden Gods zware Plagen en Oordeelen vergeleken by een
Drank die de kragt heeft om onzinnig te maken / ja te Dooden Jerem. 25.
Off 15. Neemd desen Drink-beker des Wijns der Grimmigheyd van
mijne Hand, en geeft dien te drinken allen den Volke tot welken Ik u
zende. Datsē drinken, en beven, en dul worden, van wegen het
Zweerd dat Ik onder haar zal zenden — Off 27. Gy zuld dan tot hen
zeggen; zoo zegd de Heere der Heerscharen, de God Israels: Drinket
ende word Dronken ende spuwet, en vald neder, dat gy niet weder op
en staat, van wegen het Zweerd, dat Ik onder u zal zenden. Door zoo
verre in de Dronkenschap een onbeswefde wopstijghend is / diensde tot een
voorbeeld van de onmatige wellusten / die het verstand en Oordeel verzwagten /
en door zoo veel de zelve pijnlike krankheden mede blygd / is is een Zware-
beest van Gods zware Plagen.

Droom!

Droom. חלום

Droom is een gedagte in de half-slapende / niet een sterke imaginatie, die weltyds geheugd wordt. Daar is onder den gemeenen Man der God-geleerden niet meerder bekend / dan het onderscheyd tusschen bescherpden zoorten van Droomen, en wel dese: Daar zijn *Natuurlyke Droomen*, die ordinaar na veel bezigheden komen (Eccles. 5: 2.) en in den nacht representoeren aan ons de dingen in welke onsen beel-denkennden Geest by dag heeft gezwoeght en gearbeyd. Niet wonder / dat onse sterke gedagten zulke een diepen in-druk zetten in de imaginative (inbeeldende kragt) want zulke gesonted van wegen die band van t'zamen-boeginge van onse Ziele en ons Lichaam / en de werkinge van de eene op de andere: Dat is gelijk een eerste Principium, datmen niet klaarder dan door zig zelfs / dat is door on-derbindinge kan bewijzen. Wy denken wel altijd in den slaap; nademaal denken is het wesentlijke van een redelikh Schepsel; maar niet altijd zetten onse gedagten zoo diepe voestappen in de hersenen / dat wy een tijd daar na zouden moeten by geheugenisse / wat wy gedacht hebben: En daar van zijn veele oorzaken behalven de dageliksche bezigheyd. (a) Als de zware ofte geringe aangelegenheyd van het voorwerp waar van wy Droomen. (b) De Geesteliksche ofte Lichameliksche van 't selbe. Geringe dingen daar ons weening aan gelegen is / drukken geen vaste voestappen in ons / zoo zeer als wel aan welke 't gewigt van ons welbaren hangt. Van Geesteliksche dingen die zuiver intellectuaal zijn / droomen wy minst; als van Cyfieren, van de Meer-konst, van de Logica, Metaphysica, Ethica, &c. om dat die dingen minst gemeenschap hebben met het Lichaam / en zuiver afgetrokken Studien zijn: Van Lichameliksche dingen droomen wy zeer veel: Om dat wy in onsen Droom meer Dierlik zijn dan Geestlik: De liefde, of haat, ontrent eenige voorwerpen; de hope en verwagtinge, de afkeer, van het toekomend quard / of de vreele &c. zijn zeer sterke passien / ende zetten diep-gebrukte voestappen in onse inbeeldingen. Wy dagne als wy waken ende als wy sterker reden kunnen gebuyken / zoo kan de selbe zig beter tegen die wispoozige dwisten wapenen; om dat het organum, instrument van de reden beter is geschikt / en wy met minder belemmeringe denken. Egter wy houden in ons zeer sterke indrukfelen van zoodanige droomen. Als de werkinge van het organum of de inbeeldende kragt sterker is in zijne zoorte / dan de reden; onthouden wy meerder onse Droomen; als de reden sterker is alderminst. Wy moeten ons daarom niet inbeelden / dat de onredeliksche Dieren niet en zouden Droomen; alleen als gy wt de beschrijvinge van Droomen het denken uytlaat; zoo is de Phantasie den reedeloose Dieren zoo gemeen als de Mensch. Een Beest geslagen zijnde slaapt niet schrik en.

en trekkinge van zenuwen. Maar (zegd wy nog) hoe kan een enkel zynber denkend wesen / op iets lichameliks (als is de inbeeldende kragt) zodanig werken / en in 't zelve zoo een indrukt zetten die daar na gehouwd werd? Antwoord / hoe kan een Mensch die denkt of die wil / zulke een indrukt zetten en zoo kragtigen gebod oefenen over Handen Voeten en andere Lidmaten: Gelyk wy dageliks in onse Lichamelike Aertien zien / die van de reden werden gedetermineert / en hoe kan een Preter of Drukker zodanig een Karakter of Zegel in 't was zetten; ja een Plaat-znyder zyn Figuren in-graben in 't Rooper / zoo hy niet en denkt / en zoo hy de kragt van Imaginatie niet opwekt. Maar wy willen ons niet langer in enkele Natuur-kunde in-laten: Maar het lust ons hoozeliik eens een vermengde questie af te handelen: Den Groeten Carthesius in zyn *Beginfelen der Philosophie*, willende bewyssen / Dat God ons ontrent Lichamelike dingen geen nood-dwang van dwalen oplegd, zoo dat onse zinnen door haar zelfs niet kunnen bedriegen den geenen die niet en wil bedrogen zyn, maar zig wapend met aandagt; daar nogtans (werpt hy zig zelfs tegen) menigmaal onse Droomen ons voorkomen als Historien, ende wy genoegzaam zouden willen zwaeren dat wy het geen wy gedroomd hebben / gehoord en gezien hebben; Sijn antwoord / om dese Tegenwarpinge te ontzenuwen / is; Dat wy aandagtig opmerkende, en nugter zijnde, zullen ondervinden een veel meer klaarheyd en onderscheydendheyd in onse gedagten, die wy wakende oefenen, dan die wy slapende lijden van onse bedwelmdheyd. Maar dit boldoed wy niet: Want voor eerst, zoo wil wy God ook niet slapende bedziagen; en slapende denk Ik zoo wel van wakende; en slapende redenkabel Ik los ende dissoluyt; immers doorgaans; en dat is wy ook onbermydelik / en Ik heb geen magt om die dwalinge tegen te staan. Hier wyt zie Ik dadelik dat mijn Lichaam / niet en heeft de volmaakthedyd van dat gesel / welke in een onzondig Schepsel dat Goed en Regt is gemaakt / bereyscht word. Want Ik kan aansloopen in mijn Droom tegen de regels van regt en onregt / in *Quaestione Juris*, door ongegronde beslypten te maken / tegen de *Principia* van deugd en ondeugd. Ik kan dwalen / en dat onbermydelik in *Quaestione Facti*, als wy Persoonen of daden hoorckomen / die nogtans geensins over een komen met mijne verbeeldinge van de zelve. Ik meyne dat het Oordeel hier aan de zwakste / en de inbeeldingen aan de sterkste kant zyn. En nogtans heeft dit in den Droom plaats in de alder-wijste / alder-gematigste luyden. Wat nu belangt het tweede gebal; of een Mensch die zig zoude absoluyt; klaar en onderscheyden kunnen verzekeren of hem yets in den Droom zy voor-gekomen, dan wakende: Daar wy te antwoorden dat onse wakende gedagten hebben een andere klaarheyd en onderscheydendheyd, en gaat niet bass / of wy moften de Godlike Droomen lochene. En het is wy menigmaal (gelyk ook anderen van haar zelve wy verzeberd hebben) gebeurd dat Ik wtschonden heb in den Droom klare onderscheyden dingen / die Ik wakker zijnde door Meditation van

van berfcherden Dagen niet en had kunnen wy-binden. En daar-en-boven heb Ik Dagen lang niet tegenstaande wiffeling van tegen-rekenen niet de geenen die my tegen-fpraken / gebleven in Geminde dat dese of geene Perfoon van my ontmoet was / ende dat wy over een Zaake waren af gefprooken; daer nogtans niets aan was: En 't geloof der getuygen was ftecker by my / dan mijn Clara & distincta perceptio. Wat zullen wy dan zeggen? Heeft God my / of andere lyden bezogen? Ik zal my hier op nader uytten.

Door eerst het is geen eerste Principium, dat in Rebus FACTI Daden, Zaken van doen ofte laten bestaat. In dat Principium kan Ik niet bedrogen worden / dat de extensio wygefrektheit van een andere natuure is dan de denkinge Cogitatio: Als ik daar op maar wil letten; 't zy den dat ik wakker ben / 't zy dan dat ik Droom. Maar ontrent mijn Daden en werkingen / mijn gebadgen ontrent die wygefrektheit / des zelfs wijze modus van werkinge operationis, des zelfs bewegingen; de toeballen in de zelve van tyd en plaafte / des zelfs exiens of Relatie tot andere Zaken en Personen / dit zijn Res Facti die niet tot de beginselen behooren. Maar zal een Scepticus twyfelbaar van zeggen / God mogt ons zoo Gefornieert hebben dat wy alder dachten of Droomden dat wy een Lichaam hadden / en nochtans het was door ons gansch Leven lang een ydele Droom? Ik Antwoorde: Dat (a) altoos en onbermydelijk een Ziele te doen denken datse niet zodanig een Lichaam is t'zamen geboegd / en dat valscheit / en is geen werk van het on-eyndig volmaakte Wesen; maar toe te laten dat ontrent de maniere van werkinge ontrent dit Lichaam slaap / of waaken plaats heeft / en de gedachten berfcherdentlijk van het Lichaam werden aangedaan stryd niet tegen Gods Wysheyt en Goedheyt. Ja ik twyfel of ik niet zoude kunnen toegeven dat een Mensch Opzigt gefchapen / en in die Staat blijvende / niet zoude hebben kunnen twyfelden aan een Res Facti: Om dat hem alle dingen in die Staat maar als Contingent mogelikt hoor-komen; nochtans stryd het tegen de volmaaktheit zoo een Droomwakende niet te kunnen onderscherden; om dat op zodanig een Res Facti, die niet als gebetelikt Contingens, maar als gefchied zoude werden vast gehouden / zoude kunnen worden gefantdeert Actio Juris, een Zake van recht en Plapdag. (b) Wyders antwoord Ik / dat het tegen Gods volmaakte goedheyt stryd / de Ziele en de gedachte aan te doen / ofte te doen lijden van zoo een Lichaam / en zulke zinnen die hem altoos bezogen: Zoo dat hy zoude meynen dat is mijn Lichaam / ende het en was zoo niet; en het was zijn Droom / dat hy in zoo een Lichaam was geboegd geweest. (c) En daar door word gefingereert, ja vernietigd alle Actie van deugd of ondeugd die ver-munt in alle onse Daden. Daar wy nochtans een ingefchapen Idea van de (Actiones virtutis externae) zelve Daden hebben / en niet van ons zelve / maar van God. (d) Nademaal gy dan een Idea, begrip hebt van een wygefrektheit ('t geen zelfs zulke lyden niet kunnen lochenen / ende gy u

bind van de zelve aangedaan / en uwre gedagten na de zelve gemodificeert ; waer dunkt u dan ? Is dat Lichaam u het naaste ofte niet ? Immer het eerste is Evidentliks waar ; wel dan geloof dat het u Lichaam is. Anders / van welk zeer / van welke wonden word gy bebeligt aangedaan / van eens anders / of van de uwe ? Die u dan meest aan doen / moeten de uwe zijn / gy Droomd dan ofte gy waakt.

Dooz is bekend het onderschept in Moralibus tusschen quade / ongeoorlofde en zondige Droomen ; en tusschen goede en Godbrugtige Droomen. Tot het eerste allegeren 3^e Levit. 15. Off. 16 / 17 / 18. Tot het tweede Ps. 16. Is 7. Ik zal den Heere Loven die my raad gegeven heest ; zelfs by Nagt onderwijfen my mijne nieren. En waerliks Godbrugtige gedagten en Oefeningen by Dage veroorsaken Godbrugtige Droomen in den Nagt ; en die zig hoor zijne ruste eerbiedig aan God bebeeld / en han zmeekt om de bystand zijnes Heiligen Geest / de Formeerder van onse Hertu ende Nieren / bind zig wonderliks tegen dese quade inballen gewapend.

Maar t gene ons aldermeest ter zaake diend / zijn de Prophetische en hoor-zeggende Droomen. Hoedanige waren die van Abraham / ontrent welke aannemerliks waren die omstandigheden. (Genes. 15. Is 12.) Ende het geschiede , als de Zonne was onder-gegaan , zoo viel een diepen slaap op Abraham , ende ziet een schrik en groote duysternisse viel op hem. Alle t zamen gewisse tekenen van de Godlike tegenwoordigheyt / ende ingebinge ; die de zinnen verrukte ende af-riep van alle Ordinaire Functien ; van dit Hemelsch Orakel te ontfangen. Den inhoud van den zelfen kanten na-zien. Zodanige was den Droom Jacobs van zijnen Ladder / die van de Earde tot den Hemel reukte / door welke de Engelen op en neder klotmen Genes. 28. Cap. De Droomen van Joseph Genes. 37. Is 6. En van Pharao zelfs Genes. 41. Van den Man die onder de vertooninge van een Geroost Gersten-Brood ter neder staande de Tenten der Medianten / Gideon versterkte in zijn vertrouwen op de Overwinninge Judic. 7. Is 13. Van Nebucadnezar / door Daniel wnt-gelegd Dan 2. Capittel / en van Daniel zelfs. Die wijze van Openbaringe was in die tijd gemeen. Zie Num. 12. Indien onder u een Propheet is , Ik de Heere zal my door een gefigte aan hem bekend maken , door een Droom zal Ik tot hem spreken. De God-geleerden merken aan dese verschepte wijfen op welke de Heere zig plagt in die tijden te Openbaren. (a) Van die wakende waren door een Openbare Vertooninge van zijne tegenwoordigheyt / in een Beekentisse als van een Mensche / sprekende door een dwidelike Stemme en reden ; ook zomtijds eetende en drinkende met haar. Zie Genes. 28. Cap. En op die wijze verschenen ook dikmaal Engelen ; gelijk die 2. onder de drie Mannen Engelen waren / en de derde de Jehova den Engel des Verbonds zelfs / die by Abraham bleef / van hem hoor zodanig erkent en Aan gebeden wierd. Vergelijk Act. 10 : 3. (b) Door een dwidelike Stemme / dog onzigtbaar ; gelijk by zig alzoo aan Samuel openbaarde

1 Sam. 3. Cap. (c) Door verrukkingen van zinnen / 't geen ook (gelijk ontrent Abraham) in den Droom kan geschieden / maar doorgaans aan wakenden Num. 24 : 4. De Hoorder der Redenen Gods Spreekt (dit geschied door een Srenune) die des Almachtigen Gezigten ziet (daar hebdt g' Gesigten) die vertrakt word. Zie daar de verrukkinge van zinnen. Hoedanige ook Petri oberbief Met. 10. : 10. Ende hy quam in een ver- trekkinge van zinnen. Het welk dit beduyd / dat alle de zinnen die wt- wandig zijn / geen van haare Beroeppingen waer nemen / en ontrent natuurlike dingen gantsch stil staan / maar dat de inwendige zinnen alleen / (dat is de inbeeldende kragt) van God bereydt word als een wasse Tafel / in welke hy zijne Godlike Openbaringe imprinteret : En op die wijze en konde Paulus indien alle zijne zinnen hebben stil gestaan / niet waten of het geene aan hem geschied was in / of buiten het Lichaam ; namelijk dat hy in den derden Hemel was / op gerucht / alsoo zijn Lichaam zig van gantsch Passive lijdende / ende niet Active dadelik zoude gehad hebben. Zie 2 Corinth. 12. Capittel. (d) Hier nevens komen nu de Droomen waar van gesproken is. (e) Of hier nu by geboeyd moet worden een Openbaringe in welke God alleen Purè Intellectualiter zijver op het verstand / en op een Geestlike Wijse zoude werken / kan Ik nauweliks twijfelen / te weten / indien men het zoo verstaat / dat de waterlike zinnen / en ook de Phantastie / in die Openbaringe geen wederer werkinge en hebben gehad / dan zy in ons hebben in Meta- physicis enke Geestlike en abstracte dingen ; in Mathesi de Wis-kunst ; Arithmetica de Tel-konst / en diergelijke : En men zoude denken mogen of niet op die laatste wijze de Heilige Boeken zijn ingegeven en t'zamen- gesteld. Dit zy een Object van onse beschouwinge.

Nu bald nog een zwaarigheid ; hoe die Mannen de Prophetische Droomen hebben kunnen onderscheyden van gemeene Droomen ? Ik antwoorde / dat alle de Openbaringen Gods mede hangen tekenen van haare Godlikeyde. Byspouder ook in zulke Droomen. By exempel eerst de omstandigheden. De Profet of Droomer / is nugter , matig / onbelemmerd met eenige Wereldsche bezigheden , welke volheyt van gedagten hem de Stoffe tot een opmerckelike Droom zouden kunnen geben. Ofte hy bald schielik (met Abra- ham) in den slaap / met groote verschrikkinge duysternisse en bedwelmidghed / eben gelijk / die het Opium gegeten hebben / geschied. Den Droom komd hem onpdyg ober in den Abend-stond / eer men zig tot rust plagt te begeven ; gelijk alhier Sr. Een andren , den Droom is zoo oydentlik / zoo t'zamen- hangende in alle hare leden ; zonder strydbigheyt / zonder eenige hinderlike gedagten ; en wel zontijds ; gelijk in desen van Pharao komen twee Droomen in een / die onder twee bevooringen het zelvige zeggen en op een wt- kornen ; gelijk van de zeven kette en magere kooepen ; kette en magere Wap- zen / ende het verteeren van den een den andren ; en wat des meer kan aan- geroegen worden / dit wekt den Droomer op / deed hem ongerust zijn / en denken wat hog de Heere die alles in allen werkt / hem bysonder door dit net en

szdentlich hertoog heeft willen bekend maken. Diergelijken Droom was ook die van Nebuchadnezar Daniel 2. Want niemand kan in den Droom zig zoo een Beeld imagineeren, zoo in Orde t' samen-gesteld / de Leden uyt de vier Hoofst Metallen / elk na de Orde der Waardigheyt Succederende : Zoodanig een gebal daar ontrent van een Steen van een Berg af-gchouwen die al dat gestel vermozfelde / en het grups in de vier Winden van den Hemel verspreyde. Merck niet dat Nebucadnezar dien Droom uyt de memorie zoude zijn ontgaan : Zulke dingen zetten te diepe boet-stappen in onse inbeeldingen / dit beynsde hy alleen om de Cobenaacs te beproeben ; overleggende dat de gene die hem door Openbaringe van God den Droom bermaten uyt te leggen / dooz hulpe van die God den zelven ook wel handen te kennen geben. Ten derden, zoo een Droom is van zoo Godliken Stoffe en inhoud / datse den Mensch als in den Hemel verrukt ; gelijc die van Jacob : Hy wakker wordende erkende dit : Wierd bevreesd, ende zeyde / de Heere is gewisselik in dese Plaats, en Ik en heb het niet geweten, dat is mijn zinnen zijn verrukt geweest ; daarom noemde hy die Plaats Beth-El het Huys Gods, en de Poorte des Hemels. Dese Godlietheyt bleef ook duydelik (a) in de Persoonen die hem hertoond wierden. Het waren Engelen, ja de Jehova zels / dat is Christus. Ende ziet de Heere stond op de zelve. Van de Godlietheyt van de uytspake : Ik ben de Heere de God uwes Vaders Abrahams, ende de God Isaks : dit Land daar gy op slapen legd zal Ik u geven. &c. (b) In de zaken die hem hertoond wierden / welke hem in-bragten dooz een Leder van de Aarde tot aan den Hemel uytgestrekt, en Jehova daar op, nevens zijne Heylige Engelen. Voor eerst de tegenwoordige hulpe ende bystand Gods en zijner Heylige Engelen / die hem uyt den Hemel in alle zijne aanstaande nooden hulpe zouden aan-bieden en toe-bringen : Ten anderen, boben al zagen op die gemeenschap die een Zondaar met de God des Hemels in Christo heeft die op dese Leder staat / ende zijn Engelen Commandeert om hem volgens die Leder in den Hemel op te voeren / ja die zels ook die Leder is ; als Middelaar ; die het wijsstreckelik middel-schet / tusschen Aarde en Hemel dooz zijn Bloed en Intrede in het Heyligdom zoude vereenigen : dog daar na hier van breeker. Dit zy maar alleen een exempel van de zekere Godliheyt deser Openbaringe in den Droom. En Gods Eere en Heylighheit kan nooyd toelaten / dat den Duyvel zoodanige redenen spreken / en gezigten vertoonten zoude.

Maar dit zijn alle Theologische, ofte ook wel vermengde Stoffen : Maar hoe komen dese dingen in een Hieroglyphicum Heylige Schilderpe te passe ? En wat betekenen zy meer dan de Zaaken na de Letter zelve ? Antwoord dese dingen zijn in haar nature Figuerlik / om datse meest alle met in het enkel verstand alleen / maar ook in de inbeeldinge hare Figuerzen zetten / en in-drukken : Als men van maar van Droomen spreekt verstaat men een Hieroglyphicum ; zoo ook van de andere drie Specien van Openbaringen.

baringen. Daar-en-boven zoo kunnen dese dingen strekken hoor eene gemeene Sleutel van alle Figuren / gelijkenissen ende hoor-zeggingen die God op eenige van dese wijzen heeft in-gegeven zijn Heilige Profeten ; om te doen zien / hoe Hy in hare zinnen / onder de Specien van Lichamelijke dingen heeft gewrogt ; hoe haar aangedaan ; en van waar het konnd dat ons zoo veel Geestlike dingen / zinnebeeldig vertoond werden. Om dat God ons nog door een Spiegel doed zien / en met ons handeld na de wijze der Menschen.

Maat ons van egter kostelk doen zien / dat een Droom, zijnde een wijse van Leeren en Openbaringe die God in 't Oude Testament gebruikte / hare Geestlike overbrenginge heeft tot den Staat van die ondertoppinge welke God gebruikte in het Nieuwe Testament ; alsoo dat nu Gods Volk op een ysondere wijze Profeteert, Gezigten ziet, en Droomen Droomd ; en oer zulks / dat die vorzige wijse van Openbaringe / maar af-geschaduwd heeft het uytnemender en heerliker Voor-regt van het Nieuwe Testament / door de uyt-storringe van de Gaben des Heiligen Geests der Belofte ; alsoo dat het geene in die tijd Verheerlikt was / niet en is te vergelijken by dese onse uytnemende Heerliksheyt. Ik zegge van dat alle de extraordinaire Profeten die zijn hoor-gegaan hoor de konste des Messia / niet alleen zijn onderpanden en zekere getuygenissen van de dingen die geschieden zoude / maar ook dat die extraordinaire wijze van Openbaringe Droomen te Droomen en 't geen daar mede na-burig is en Examen-gehoegd / is een hoorbeeldige ondertoppinge / die een klaarder Ligt van Openbaringe tegen het toekomende belooft.

I. Immer moeten van de Droomen / die de Heilige Profeten ge-droomd hebben vast houden 't geen Paulus zegd van het gantsche woord ; bekleed met alle de schaduwten des Wets ; 't geen Christus hoor is gegaan / dat het in had een schaduwte van toekomende dingen (Coloss. 2. Heb. 10.) Ende dat het Lichaam is Christus. Alle hare Droomen waren van schaduwachtig ; en zelfs de Droomen van tydiske geballen die hare Volk in Canaan zouden ontmoeten zijn tot die groote Zaligheyt hoor-bereydingen.

II. Neem hoor al waar / dat wel / met de herwoefinge Jerusalems / ende de Dood der Apostelen / opgehouden hebben de extraordinaire Openbaringen / hoor Droomen en Gesigten : waar van de reden duydelk word gegeven Heb. 2. Cap. Dat God met dat woord der Groote Zaligheyt 't geen eerst van den Zoone God Jesus, de Heere is begonnen Gepredikt te worden, ende nader aan de Gemeynte is Bevestigd en Verzegeld / door de geenen die zulks van hem gehoord hebben mede gewrogt heeft / en mede getuygd door-tekenen, ende wonderen, en menigerleye kragten, en bedeeclingen des Heyligen Geests na zijnen wille ; als Hy (zeg Ik)

zulk een bevestiging van de Waarheid des Evangeliums heeft vast-gesteld / van geen meer nieuwe of andere extraordinare Openbaringen spreekt / maar in die welke geschied zijn legt een volkomen Bezegeling van die Waarheid ; zo dat aan desen Brief geen nieuwe Zegelen van nooden zijn aan te lassen ; te weten na dat de geenen die het woord van Christus gehoord hadden zonden verschepten zijn (gelijk Joannes de laatste van die gehouden woord) maar dat nu al dat geene gedaan was / dat tot overtuiging van de Waarheid en zekerheid van de Evangelische Historie / konde worden gedaan. En dat 'er niet overig was / dan aan onse zijde op zoo grooten Zaligheyd agt te geven. Die nu dan wyders van Mirakulen wil rammen / die toone ons een van dese beide dingen / ofte dat hy zelfs Christum sprekende heeft gehoord ; ofte dat hy gezien en gesproken heeft de geenen die het van hem gehoord ende gezien hebben ; want aan de Prediking van de zodanigen alleen werd hier dit Zegel van tekenen / wonderen / en menigvuldig heugten vast geset. Was daar meerder en klaarder Bevestiging van nooden geweest ; de Heere hadden nog eenig voor-wensel kunnen hebben voor het Ongeloof / niet zodanige te eyschen / maar nu is een peder alle nyt-blugt af-geschieden : Hoe zullen wy ontvlieden , &c.

TEGEN W. Maar / zonde Gods Arm verhoort zijn / dat hy nu naderhand niet meer aan eenige bysondere Personen / eenig zonderling gebal in zijne Kerke / zoude kunnen Openbaren. Antwoord 1. Hy onderschept wel eenig zonderling gebal / van die groote en gemeene Zaligheyd die verkondigd is door den Heere en de zijnen aan allen Volkten : Dit en kan nog en mag door geen nieuwe zodanige Mirakulen bevestigd worden / om dat zulks verzwakken zoude het Credit van de vorige Openbaringe ; ende dat de menschen zodanige Mirakulen aan een zekeren Thoon of Stoel / of aan de Representerende Kerke zouden willen vast maken ; anders indien peder Particulier zig ver zelver zoude beroemen / zoude alles in verwarringe raken : Dit zoude zeker een Instrument van een quaad gebolg in de Kerke zijn. En wat behoeft ook de Paapsche Kerke zodanige vierde Miraculen / daar zy voor een Fundament steld / datse onsewibaer van den Heiligen Geest word geleyd. Christus en zijn Apostelen haddense van nooden ; om datse van de Profeten als een Character van hare zendinge waren voorgeg / zoo wel als hare Predikingen ; en ook om datse een geheel nieuwe Economie opzetten : Waar nu zijn zulke dingen voorgeg van de Roomsche Kerke ; en wat voordeel voor haar meer dan voor allen die in Christum gelooven Marc. 16. En wavelik de Miraculen waren meer een Bevestiging van de nieuwe zendinge en een Credit-Brief voor die Personen / dan voor de Waarheid des Evangeliums. Daarom Christus en de Apostelen geen Mirakulen hebben gedaan / om te betwijfen dat 'er een God was / datmen die Geestlik most dienen / en dat het wesen van die dienst niet inbragt een onderscheid van Tijd en Plaats : Christus heeft voors Mirakel gedaan om eenig Hoof-punt van zijne Leere Credit te geven.

geven. Paulus van zijn tekenen ende wonderen sprekende 2 Cozint. 11. Noemdse 't Merk-teken van zijn Apostel-Ampt 2 Cozint. 12. Vs 12. Ende niet eene Controverfie tusschen hem ende de Walsche Apostelen heeft hy door een Mirakel Bevestigd of daar door de Balance des geschils overgehaald. Dit was ook het eynde van de Mirakulen Moïsis, en Aäron te bewijzen aan Pharao / dat haar God gezonden had. Wat aangaat nu het andere Point / het is zeer gebaarlik zig daar in diep in te laten. Wy en zeggen nog bepalen de Allmagtigheyt van Gods Aem niet; maar hier is het gebal wat ons God heeft gelieft daar van in zijn Woord te Openbaren. Heeft iemand zodanig een bysonder woord; hy mogte dat woord zig zelfs in het bysonder houden / of heeft hy eenige bysondere Last van God aan bepaalde Landen ofte Seden / hy gehe ontwijfelbare betoiffen van die Openbaringe en de Goddelike zijner zendinge. Het dunkt my daer-en-boven dat zodanige Openbaringen zeer overvullig zoudten zijn / daer God overbloedig en omstandig gewog zig verklaard heeft aangaande de geballen die zijn Kerke tot in de laatste Dagen toe zoudten bejegenen / bysonder in de Apocalypsis. Ieder kan zig die toepassen. En die zoo veel Openbaringe ofte Droom / ofte gezigte van God niet ontfangen heeft / dat hy die toepassing wt dat woord der Openbaringe kan maken; hoe zoudten wy gelooven dat hem God zoude hertwaardigen door een nieuwe Openbaringe? God heeft getuygd Apoc. 1. Dat hy zijnen Dienst-knegten, door Joannes die het van den Engel ontfing te hemmen gaf de dingen die haalt geschieden mosten; ende sprekende Zalig die leezen en hooren en bewaren de woorden deser Prophetie. Die nu excipieert dat / behalven dese Openbaringe / in welke alle vorzige zijn ingesloten / en met welke de Heylige Schrift is bezegeld / nog andere bysonderder moeten in agtinge genomen worden / die most zijne Exceptie tegen den generalen Regel bewijzen: Daarom geeve Ji weynig agt op zulke Openbaringen; en houdse voor Idle Droomen / of zoose daar zijn woord aan een Particulier en niet aan de gemeene Kerke.

Wilt gy nu eens zien de uytmennerheyt van de Profetie onder de Bedieninge der genaden in het Nieuwe Testament boven die van het Oude / zoo volgd de voetschappen van Jesl in zijn 2de Capittel; vergeleken met Act. 2. Cap. En bedenkt u eerst in het gemeen op dese Waarheyt. 1. Dat de extraordinairheyt en eerste ingebinge van een Prophetie ofte Droom / om in de Heylige Boek-hasse te leggen tot een getuygenisse van de dingen die toekomende zijn / in haar zelven niet uytmennder zijn / dan de Ordinare Handelinghe die Gods Kerke heeft van dat Instrument; ja dat de Kerke die de selve Handelt / ende de Tijd beleeft in welke zy de Profetien wt de uytcomste kan openen en toepassen / uytmennder voordeel geniet dan die de selve eerst immediateliks hebben ontfangen. De Heylige Profetien / gelijck Daniel / Ec. hebben moeten erkennen datse deele van die Openbaringen dese ontfingen niet en verstonen (Daniel 12. Vs 8.) Zy hebben Last

gekregen

gekregen de zelve te bezegelen tot dat de Tijd der verbullinge quam; en dat veelen zulks zonden na-sporen / dat de Wetenschap zoude vermenigvuldigd worden, dat de verstandigen (of aandagrigen) het zouden verstaan Daniel 12. Vff. 8/9. Zie eens tegen Daniels niet verstaan; die nochtans de Profetie Immediatelik ontfangen hadde / werd geseld voor de laatste Tijden 't Boos-ragt van te verstaan / ja met hermangvuldunge van de hemisse. De Immediat Profetie heeft zig dan als een eerste Scheppinge; het dageliks gebruik en handelen van de zelve als een onderhoudinge. In de eerste Scheppinge en is nog niet de volmaaktheit / die door Oefeninge en onderbindinge en volstandigheyt in den Mensch dageliks konde aanwassen en Bevestigd worden. Daarom zijn onse Oogen en Dozen Zaliger als die van de Propheeten en Aegbaardigen Matth. 13. Cap. Niet tegenstaande zy gezien / gehoord / gedroomd hebben / en haar zinnen zijn bevrucht geweest. Zoo een uyt-nemen Profheet is een Christen; daarom zoo hier dit Ordinaar geschenk van den Heiligen Geest aan alle zijne Gefallden / de Profetie 1 Corint. 13. Vss 8. Propheeten volgens de Analogie gelijkvormigheyt des Geloofs Rom. 12. Cap. Dit Profeteeren is de uyt-nemenste gave. Men zie het gantsche 14. Cap. van 1 Corint. 14.

De Profetie Igels luyd aldus: Na die Dagen zal ik van mijn Geest uyt-storten over alle Vleesch, ende uwe Zoonen en Dogteren zullen Profeteeren, ende uwe Jongelingen zullen gezigten zien, ende uwe Ouden zullen Droomen Droomen: Ja ook op mijne Knechten en Dienst-maagden zal ik van mijn Geest uyt-gieten, en zy zullen Propheeten. Vergelijkt Act. 2. Cap. Ik sluyt hier van de Ordinaire Profetie niet uyt / door welke de Apostelen en Evangelisten / die den Heere zelfs gesien ende gehoord hadden; en sommigen die het immediatelik van haar ontfangen hadden op die wijze hebben geprofeteert: Maar boven al werd hier verklaard de Ordinaire Huishoudinge Gods ('t geen onse Geleerde Apsleggers op de kant ook wel waargenomen hebben) onder de bedieninge des Heiligen Evangelij. Men die hebben deel alle de Dienst-knechten en Dienst-maagden Jesu Christi / en alle die den Heiligen Geest ontfangen hebben. Daar is wel een Geest zonder hemisse der Tale / maar geen Geest zonder Profetie. Zie weder 1 Corint. 14. Cap. Alle Christenen hebben ontfangen de Olive van Christi Prophetisch Ampt; maar nergens lesen wy dat Christus in brande Talen gesproken heeft. Op het Extraordinaire Profeteeren kan het eerste Lit by Joel gepast worden / om dat die wel zondeking op de Zoonen en Dogteren van de eerste Joodsche Kerke de Apostelen past. Maar in het tweede Lit strekt Joel dit zoo wijs uyt / als het Subiject: Gy mijn Knechten, mijn Dienst-maagden; dat is alle die my Jesum hoor haven Heere erkennen. Zie wijders de wijzen van het Ordinair Propheeten. (a) Gezigten zien. Wie ziet nu Heerliker Gezigten / die Jesum geboren / lerende de wettigheyt van zijn zendinge door Mirakulen Bevestigende / Lijdende / op-gestaan uyt den Dooden / ten Hemel op-genomen / en den staat van de Kerke des Arenten

Die twee Testaments door hem op geregt ziet / als ook het gantsche Rood-
lot beschoren ober de Kerke / als die met de Propheten van verre door een
Verre-lijker ziet ? En dat nog wel in de schemeringe. Zou zagen de Zien-
ders hoor de komste Christi Hebr. 11. Zy hebben de Beloften niet verkregen,
maar hebben die van verre gezien ende gegroet. Wie Droomd wne-
mender / die eerst de Droomen Droomd / die hy niet duydelyk verstaat / of
die de Droomen behandelt / verstaat / opend en wpt-legd ? Wie was daar
in wptnemender / of Pharao die Droomde / of Joseph die den Droom wpt-
leyde ? Of Nebuchadnezar, die Droomde / ofte Daniel / die zyn Droom
wptlarde ?

Ick hebbe my in dese Zaake meer dan gewoonlik ober andere Titels wpt-
gebeyd : Maar dat zelve zal mijn werck in der daad veel korter doen wpt-
ballen. Want daar door zullen van zelfs op de Letter G. wpt-ballen den
Titel Bezigten : Op de Letter L. de Leder Jacobs : De Letter O.
Openbaringen : Op de Letter P. Prophetie en Propheten. Dit is ons
hoog-dienstig om dat / wanneer Zaken die in de Heylige Schrifture zodanig
met malkanderen werden vereenigd / of zontijds tegen-geseld / datse een
holkomen Relation betrekkinge hebben op malkanderen ; gelijk Ligt, Duy-
sennisse, Dag, Nagt ; Ofte ook zulke ons behooren die als Specien
(soorten) behooren onder een (Genus) boornaam Geslagt ; gelijk onder
PROPHETIE behooren Gesigten, Droomen, &c. En dat ons in de
Letter B. het Droomen eerst behoort / wy dan die t'zamen met malkande-
ren verhandelen om de gemeenschap der Zaake. Het gebeurd ook / dat wy
Historien hebben waar in men de Personen niet af-gesondert kan verhan-
delen zonder den draad der Historie te breeken ; gelijk Cain ende Habel,
Behemot, en Leviathan, &c. Als wy dan dese dingen t'zamen voegen /
en in eenen Titel verhandelen / zoo behoort wy ons werck ; en dat niet
alleen / maar wy geben een ongescheurden Kolk / zonder naad van boven af
gesheel gewoeten. Want wy hebben geen enkel Woorden-boek / maar een
zakelikt werck willen t'zamen stellen.

Druyven. ענבים

Zie de Specien der BOOMEN.

Dese is een van de alder-edelste Druyven en Fruyten die de volghend
daller goedheyd geschapen heeft. Zonnigen ; om die in het vaar-
water te zyn / die geschyben en gedigt hebben / dat Eva verleyd is
gewoest door eenig Oost ; en wel bysonder een schoonen Appel ; hebben
gedreuen dat de occasie tot die ongeregelde lust gewoest is een upgelezen

Tros Druyven. Immer het woord zy Gnetz Hout ofte *Boom* woord zoo wel den Wijn-stok die een Pruyl-boom is / dan alle Oost-boomen toegeschreven. Die dese Zaak bepalen hebben bepde groot ongelijk / en zijn eben zeer belachelijk hare onderlinge driften. De Text dunkt alleen wot de Vrugt eenes Booms, ofte Houts / in de Hebræuise Taale. Wy hebben daar van pets gesproken onder den Titel Boom en de Specien der zelve. De bekerde aangenaamheyt deser Druyt werd zoeteijk verbeeld in de Parabel Judic. 9 : 13. Zal ik mijnen zoeten Most verlaten, die God en de Menschen vrolijk maakt, &c. Pets is hier nog niet wel ongemerkt vooz by te gaan : Christus vergelijkt zig Joan. 15 : 2. by een WYNS-TOK, ende zegd alle Ranke die in my geen Vrugt draagd die neemdy hy weg : Paulus vergelijkt wederom dit Geestlijk gheym van de innige gemeenschap der Kerke met Jesus en in Jesus door de gelijkenisse van een in-enting. Zie Rom. 6. en 11de Cap. Daar nochtans geen Ranke plagt in-ge-ent te worden in een Wijnstok / gelijk wel ontrent Olijf-boomen en andere Planten geschied / op welke men een ente boegd. De antwoord is / sin dat een Ranke van een Ouden Wijngaard / in plaaste van entinge waerd in de Werde in geleyd / ende door de kragt van de Wortel van den Ouden Wijngaard gevoeyd ende voft Druyt draagd ; maar niet dat onderschept / dat daar hy zels geworteld zijnde van den ouden af-gescheyden Druyt draagd / daar-en-tegen de Gelobigen nimmermeer op haar zelve af-gescheyden van Christus eenige Druyt kunnen dragen. Dit verklaard Christus Joan. 15. vers 5. Want zonder my en kund gy niet doen.

Reem hier maar dit kortelik waar.

(a) Druyven zijn of goede of quade dingen die den Wijnstok van Gods uyerlike geroepene Kerke voortbrengd. Ik zeg de uyerlike Kerke : Want tot die behoort alleen de gelijkenisse van Druyven, en zoo werd het genomen en in Abstracto, vooz goede of quade Daden en Handelingen / en in Concreto, vooz Personen. Zie dit bepde Deut. 32 : 33. Want haren Wijnstok is uyt de Wijnstok van Sodom. Dat is hare valsche genaande en verbasterde Kerke heeft Sodom tot haar Moeder ; waarom zy ook Sodom genaamd word Apoc. 11 : 8. Hare Wijn-druyven zijn vergittige Wijn-druyven ; zy hebben bittere Bezien. Dat is alle die zig houden in hare gemeenschap en haar vooz haar Moeder erkennen. Daar op spreekt hy ook in het afgezonderde / haren Wijn is vyerig Draaken venijn, ende een wreed Adderen vergift. Warelik alle dingen die in hare zoorten de Eelste ende booztreffelikeste zijn gelijk Druyven ; zijn / wanneer zy ont-aard en verbasterd zijn de alder-walgelikeste. Zoo verstaan wy och bepde in een af-getrokken en ook in een rzamen-gestelden zin Cant. 2 : 13. en Ps 15. Door het woord Druyven / in een Edele betekenisse / alle gaven en Druyten des Heyligen Geest / spuytende uyt den Edelen Wijn-stok Christus. De Wijn-stokken geven reuk met hare jonge Druytkens. Staa op mijne Vrindinne, mijne schoone, ende komd . . . vangd gy L. ons de Vof-schen,

schen, de kleyne Vosschen die de Wijngaarden bederven; want onse Wijngaarden hebben jonge Druyfkens. Vergelykt Cant. 7:12. Wederom in een af-getrokken zin berstaat het Job van de Druyt van de Handelingen en van de verwagtinge eens Druyfselaars op zijn Aardsche inkomsten Cap. 15. vs 33. Men zal zijn jonge Druyven af-rukken, als eens Wijnstoks. Zie ook Psalm 76. vs 13. Die den Geest der Vorsten als Druyven af snijd. Wederom in het t'zamen-gestelde Esai. 5. Hy heeft verwagt dat hy goede Druyven, dat is Personen en Vrugten zoude voort-brengen, maar hy heeft stinkende Druyven voort-gebragt. Ook Esai. 65. vs 8. Wanneer men in een Bos Druyven vind, men zegt verderfste niet, alsoo zal Ik het om mijner Knechten wille doen, &c.

(b) Dese Druyven af te snijden van de Wijngaarden/ en te treden als die zijn rijp geworden / beduyd in het bysonder de zware Kastridinge en Oordeel Gods dat uytgeboert zoude worden tegen die Kerken die Babel verlaten hadden / ende zig van de Edele en gezuyverde Godsdienst beroevende / egter in scheuringen / of dwaalingen in de Leere, Werken en Handel / de mate der Zonden verbulden / zoo dat het booz God tijd was die te snijden en te treden. Zie die Apoc. 14. vs. 18 / 19 / 20.

Duyfter. Zie op de Titel Donker. Ook Dag en Nagt.

Letter E.

Edik. 327

En zuyre Wijn / die niet bequaam is gedronken te worden: Ook daer toe niet bereyd nog gebuykt word. Daar zijn Duyven / die uyt de quaadaardigheyt van de nature zodanig wrong en t'zamen-trekende zijn datse niet kunnen gemintigd worden / zonnige die onrijp moeten af-geplukt worden. Het die onstaat een zoorte van Edik diese Verjuys noemen: Daar zijn siegte en bedorben Wijnen waar van zy den gebroonen Edik maken; minners zy onstaat nergens uyt dan uyt het geene of van naturen wrong is / ofte uyt het verderf onstaan is. Daar is ook een Edik die uyt andere bogtigheden het zy Bier of andere Stoffen bereyd word. De Wijn-Edik was speciaal den Nazireers verboden Num. 6. vs. 3 / 4. Van Wijn en sterken Drank

zal hy niet drinken, nogte eenige vogtigheyd van Druyven zal hy niet drinken.

I. Daar is een *Mozale* en zedige reden / waarom den Nazireers alles wat van den *Wijnstok* quam verboden was; tot op de *Rezinnen* ofte gedroogde *Druyven* toe te drinken ofte te nuttigen. Sommige leggen die aldus uyt: Om te ontgaan alle occasien tot wellusten; Daarom was by den Joden een spreek-woord: Zijt gy een Nazireer, zoo genaakt zelfs de *Vrugt* des *Wijnstoks* niet. Het schijnd dat dit *Oogmerk* ontrent den *Edik* geen plaats en heeft; want die maakt eer *mager* / ende *werd* uyt / en *temperd* eer de *wellusten* / dan datse die *verwachten* zoude: Maar dit kan genomen worden als een *Heyninge* *Septum* tot het *wederhouden* van *Wijn* drinken; om dat zeer ligt door bedrog aan *Wijn* den name van *Edik* kan gegeven worden; bysonder als die aan de *schaaftste* kant is; te meer om datse de *Coleur* houd van den *Wijn*. Dat is zeker / dat in *Tijden* van *noed* ende *warmeer* de *Diabetie* v. *erfchte* een bysondere *Afflicte* mentie / het *afhouden* van *Wijn* alle zoorte van *ingetiched* en *zoberheyt* verbeelde. *Jerem.* 35. : 2. Iken wy dat tegen de *aanstaande* *Belageringe* van *Jerusalem* *Rechab* zijn *gantsche* *Hups-gefin* verbod *Wijn* te drinken; 't geen zy ook na-quamen. Het kan ook *Theologie* op *Christus* als een *Door-beeld* gepast worden / wiens *gantsche* *Leben* niet anders was dan een *geduypige* *zoberheyt* / en *afhoudentheyt*.

II. Het *Moraal* wijders in den *Edik* is een *Zinne-beeld* van alles wat *on-aangenaam* is en den *Mensche* hard en *zuur* door *hornb*. Zie *Prov.* 10. *Is* 26. Gelijk *Edik* den *Tanden*, en *Kook* den *Oogen* is, zoo is een *Leuyde* den *geenen* die hem *uyt-zend*. *Est* 25. *Is* 26. Die *Liedkens* *Zingd* by een *treurig* *Herte*, is gelijk die een *Kleed* *af-legd* ten *Dage* der *Koude*, ende als *Edik* op *Salpeter*. Daar van daan ons *spreek* woord *Zout* en *Zuur* krenkt de *natuur*.

III. Den *Edik* met *Galle* gemengd, die zy *Christum* ontrent het *Cruyce* hebben te drinken gegeven waar van de *Euangelisten* genuygen volgens de *Prophetie* *Davids* *Psalm* 69. *Is* 22. *Beduyd* de *obermaten* *wrangheyt* / en *bitterheyt* waar mede wy onsen *Heyland* door onse *Zonden* *gezenkt* hebben: Als ook in het bysonder de *zuurheyt* van de *Joodsche* *Wynngaard* die ons *Esaias* *Cap.* 5. *Zinne-beeldig* beschijft.

Edom.

Edom.

ESAU, die ook EDOM is genaamd / dat is de Roode, van wegen ofte by allusie op het verkoopen van zijn Eerst-geboorte voor eene Schootel Roode Moes Genes. 25. vs 30. Was den Eegen Zoone Isaaks een Broeder Jacobs van een zelve Vragt met hem / uyt Rebekka de Huys-vrouwe Isaaks. Maar van gantsch strijdige gestalte ende Hart met Jacob. Op een wonderlike wijze verdoonden dese Landeren die strijdigheid al voor de geboorte in 's Moeders Lichaam / waar in dese tegen den anderen geduyzig stootende / de Moeder groote benauctorheid en pijn veroorzaakten, zoo dat zy over dit zeldsamen geual ontfeld zijnde zeyde: Hoe zoo! Waarom ben ik dus; ende ging om den Heere raad te vragen, die haar ook daar van klaar berigt geeft. Ende de Heere zeyde tot haar twee Volkeren zijn in uwen Buyk, ende twee Natien zullen uyt u Ingewand haar van een scheyden, ende het een Volk zal sterker zijn dan het ander Volk, en de meerder zal de minder dienen. Hoedanig het zig ook strijdig gedragen heeft in den Arbeid van hare geboorte. Ende de eerste quam uyt Rosch, hy was geheel als een Hayren-kleed: Daarom noemden zy zijnen name Esau. Dat is (hoewel min gebuylik) een maaksel van 't woord *rey* Gnafah. 't Zy van dat zy meynen by verwonderinge te zeggen / wat maaksel is dit: Ofte gelijk anderen willen / dat hy als een volmaakt of volwassen Mensch rug te voorschijn quam. Ende daar na quam zijn Broeder uyt wiens Hand Esaus verzenen hield: Daarom noemde men zijne name Jacob. Dat is die de hiel en gijpt van 't woord Gnakah ende Gnekeb, dat is herzene ofte hiel: Bertwistende hem alsoo de Eerst-geboorte; die hy daer na Esau af-hogte; gelijk hy ook het gebolg des zelfs den Zegen door loofheid zijns Moeders van Vader Isak heeft verheeren. En te regt volgens Gods bestier / om dat hy veragte de Eerst-geboorte. Vergelijk Heb. Cap. 12. Daar strijdige Hart werd wijders beschreven: Als nu dese Jongens groot wierden, wierd Esau een Man, verstandig op de Jagt; een Veldman: Maar Jacob wierd een Opregt Man, woonende in Tenten. Dit alles zie op Genes. 25. Cap. Vergelijk Cap. 27. Zie wijders zijn Ongodlike Hulwelken in spijt zijner Ouders Genes. 26: 35. Ja zijn Moordadig opset om zijn Broeder Jacob te Dooden Cap. 27: 41. Dese dingen zijn Voor-beelden en ten deelen ook Zinne-beelden van dese woordname dingen.

I. Van de hure en Souberaine Magt Gods in het verkiezen / en aannemen van dese en geene Natien tot zijn Volk / uyt een Eentwige Liefde;

en anderen te verwerpen en te laten wandelen in hare wegen. Ont dit den Joden wijs te maken gebruikt Paulus dit Exempel Rom. 9. vs 11. Want als de Kinderen nog niet geboren en waren, nogte yets goeds, ofte quaads gedaan hadden; op dat het voornemen Gods dat na de verkieling is vast-gebleve; zoo wierd tot haar gezegd, *de meerder* zal de minder dienen. En dat de uytkomste dit bewaachepd heeft betuygd Maleachi Cap. 1. vs 2. Jacob heb Ik lief gehad, en Esauw heb Ik gehaat, en hebbe zijn Bergen gezet tot verwoestinge. Zoo dat nog gelijkhepd nog ongelijkhepd der geboorte; ja nog eerder / nog later geboorte / nog Beschijdenisse nog Dooz-huyt God kunnen bewegen / om / of in zijn Eeuwige Raad besuyt (daar in 3^e en haar staat hem dog voortkomen / om van hem Geboord te worden na zijn wel-behagen; ja als een enkel niet) ofte in zijn dadelike Roepingen den eenen boben den anderen te stellen. Anders was hier een groote gelijkhepd. Twee natuurlijke en wettelike Broeders / uyt een Vader en Moeder; beyde Godzalig / Twee-lingen / die onder een Herte gelegen hadden / werden van Gods genade en inwendige Roepingen zoo ongelijk bedelt. Men kan och dit niet alleen zeggen als een gemeene Waarhepd / die in alle gevallen plaats heeft in de Godlike Roepingen; maar men kan dit aan-merken als een speciale Profetie Sinne-beeld en Dooz-beeld van de verwoestinge der Joden / als tegre Esauiten; gelijs terstond de reden van dese benaminge zal worden booz-gepeld / waar in 3^e dikmaals onder den Name van Esauw voortkomen. En van de aanneminge van het ware Zaad Jacobs / onder de Geloobige Joden de eerste-lingen van de Kerke / en onder de Heydenen. Want niet de Kinderen des Vleeschs, maar de Kinderen der belofte worden voor het Zaad gerekend Rom. 9. vs 8. Gelijs dat ook is Bevestigd door den Zegen die Jacob boben Esauw ontfangen heeft. De Woestinge Jacobs ober die Eerst-geboorte en Zegen / is wel algemeen aan het Zaad der Vrouwen ende der Slangen; maar 3^e heeft zig ook wel zonderling op-gedaan tusschen kinderen van eene Moeder de Joodsche Kerke / te weten de Vleeschlike Joden ende tusschen Christus; de Apostelen en Discipelen Jesu Christi; en de gantsche Eerst-geloobige Kerke. Zie van dese twint Cant. 1. Ik ben zwart, dog hefik Gy Dogters van Jerusalem . . . De Zonne heeft my beschenen; de Kinderen mijner Moeder waren tegen my ontteken.

II. Esau is een Sinne-beeld en Dooz-beeld. (a) van zodanige valschehik-genaamde Broeders / Gemeenten en Societeyten van de inwendige Kerken / ja van zoo een valschehik-genaamde Catholique Kerke / die van wegen eenig Dooz-ragt van gepreterende Oudhepd en Eerst-geboorte zig den Zegen en het Dooz-ragt boben alle andere Kerken toe-eigenen. (b) Van de zelbe Menschen die sterk zijn en trots op hare sterkte / en die zig door de roffche huyt van de Wereldsche Magt Formidabel maken / ende niet enkel geweld Aegteren. Van den Hayrigen Schedel des geenens die in zijn schulden wandeld

wandeld Psalm 68. Hebtige en driftige Jagers / gelijk Nimrod , en hier Esau voortkomen. (c) Van de zelve die het zegt van de ware Christ-geboorte (het welke is het zedig en opregt Geraat Jacobs. (Zie Genes. Cap. 25. en 27.) De inwendige lusten in deugd in nedrigheid en zagmoedigheid) waar in de Kerke wel eer klaar ende heerlijk uymunte ten tijden van de drie eerste Eeuwen onder de H-pdenische vervolgingen / doe zy nog Maagd was / verhoopen voor een schotel Moes van Het Werelds aanzien / en dat past op alle die pragt en praal die zig in de Roomsche Kerke vertoonen ; gants strijdig tegen den Staat van de eerste Kerke : Maar dog wat zal haar Onheylig en Werelds gezinde Menschen dese genietinge der Zonden / voor een tyd / anders meer baten dan een schootel Roode Moes ? Zy zijn ook al lange wjt Vaders en Moeders Hups geloopen ende ont-erbet ; gelijk Esau ; terwijl zy zelfs de Kerke wjt haar Babel hebben wjtgeschopt / zoo zijn zy bukten geworpen in de buktenste duysternisse / en een Woon-stede ja Woestijne der Duyvelen Apocal. 18. Off. 1 / 2 / 3. (d) Daarom is 't zedert die tijd alle haar toeleg / om met Esau de kinderen van den waren Jacob / de Ware Gereformeerde Kerke te Dooden ; waar van zy zoo heele ontelbare Schoutw-Conceelen hebben op-geregt / ende Tragedien gespeeld / waar door zy het Bloed van Gods Dienaren als Wrex hebben wjt-gestort / in den beginne van de Reformatie ; ende na datse al van haar gescheyden was / hebben zy niet anders getragt met byerige Wised doctige Ganoederen / dan de zelve geheel en al wjt te roepen. Prantrijk / en daar in de Hoofst-Stad des Rijks de Coninklijke Zetel Parys , zijn ober-stroomd van Rivieren van het Bloed van Gods Dienst-knegen / ende geheel Overstans is daarom barwoestet.

III. Merk aan dat Esau en Edom , in de Profetische Schriften in heel Plaatsen voor de vleeschlike Joden zelfs genomen worden. Zoo werd Christi wjt-boeringe wjt Jerusalem aldus by Esajas beschryben. Wie is dese die van Edom komd ? Met besprenkelde kleederen van Bozra ? Edom is de Joodsche Staat / Bozra is Jerusalem des zelfs Hoofst-Stad / gelijk Bozra was der Edumiten. De reden is / om dat zy niet alleen eygen Gebouwers waren / maar ook om dat een van de voorgaande tekenen en omstandigheden van de konink Christi most zijn dat Edom wierd een Erlike Behueringe Num. 24 . . . Het welke ook geschied is / wanneer zy Bondgenootschap / ja vereniginge met de Joden hebben gemaakt / en die beyde in een staat zijn 't zamen-geloept / daar toe genoodsaakt door de dappere Daden der Haslamoneen : En dat niet alleen ten aanzien van de Politie / maar ook ten opsigt van het Geloof / de Gods-dienst ende het Sacrament der Beschiknisse / 't gem de Edumiten hebben aangenomen. Zoo dat in die zin waren 't Joodsche Land Edom was / ofte Edom in de wjt-zetinge van zijn Land-palen begreep / en dat Jerusalem was de Hoofst-Stad

Stad van de Edumiten, die nu zonder onderscheyd onder de Joden gemeentlyk zijnde / tot de zelve en des zelfs Gods-dienst toebloeyden: Ende boven alles / zoo is Herodes die ten tijden Augusti den Scepter voerde zelfs een Edumyt geweest van af-komste / en een Joden-gemoot. Dat is uyt een Heydensch Volk een Jode. Niet wonder dan dat Jerusalem ook Bozra genaamt werd; om dat kriele van Edumiten / Inboorlingen van Bozra die dese hare Hoof-Stad / met Jerusalem verwisseld hadden. Die wijders de Historien van de Joodsche en Romeynsche Oorlogen in Flavio Josepho leest / zal aanmerken / hoe schriklik ende Moord-dadig de verwoestende Dierugelen van de Edumitische Hulp-benden in den Tempel / gedurende de Belegeringe hebben gewoedet / ende wat afsgrifelijke Moorden door haar zelfs in den Tempel zijn aangerigt. Wel te recht mag dit Christus / uyt Daniel / noemt in den Gruwel der verwoestinge, staande in de plaate daar het niet en behoort, dat is in den Tempel. En den zijnen waarschouwen op dat schriklik Dooz-teken zig niet te ont-rechten dit nakende gebaar.

De Prophetic Esaias Cap. 34. is tot dit oogmerk zeer aanmerkelik; alsoo dat onse Nederduytsche Geleerden wel hebben verstaan / dat het Edom van 't welke op het 5de vs werd gesproken niet en moet verstaan worden na de Letter / maar dat het heeft op een figurlike wijze een bebatinge van alle de Heydenen / die Branden zijn van Gods Kerke. Zie stellen dit Edom in haar Register onder de Figuree. En in haar korte inhoud booz het Cap. zeggen zy verstooringe van de Vyanden der Kerke Gods, onder den Name van Edom. Zie wijder hare uysleggingen. Wij aangaande Jk kom nader / en zegge kortelik en eenduidig / dat hier booz Edom juist het Joodsche Volk verstaan ward / en Analyse of Ont-lede het Cap. in vier Leden die de boornaamste zijn. Booz eerst een sterke en hoog-gaande betuyginge tot aandagt en eerbiedigheyt in het aanhooren van het straf-berispingement Gods: Hy roept dan de geheele Wereld tot getuygen vs 1. Naderd gy Heydenen om te horen; en gy Volkeren luysterd toe. De Aarde hoore, en alle hare volheyd, de Wereld, en alles wat daar uyt voort-komd. Diergelijken betuyginge hebbe op vs 50. Alwaer in de gantsche Warde werd geroepen en betuygd om te zien en te aanschouwen de dwijt Gods tegen het Jodeendom vs 1. De God der Goden, de Heere spreekt, ende roept de Aarde van den Op-gang der Zonne, tot haren neder-gang. Als ook Deut. 32. vs. 1 / 2 / 3. Et. Ook Esaias Cap. 1. vs. 1 / 2. Zekerlik het Ordeel 't geen oopd over Edom is uyt-geboerd na de Letter eer het met den Joodschen Staat was vernemend / en aan de zelve zijnen Name van Edom gaf / en is nooyd zoo toonbaar gekweest booz de gantsche Wereld om daar op zodanig een hooggen betuyginge te doen; aan de gantsche Aarde en alle hare volheyd, de Wereld ende alles wat daar uyt voort komd; dat is alle volgende Geslagten tot het eynde des Werelchs. Ten tweden zoo gaat hy booz vs 2 / 3 / 4. Ende beschrijft de

de Openbaringe van Gods Toorn van den Hertel ober alle Godloosheyd ende ongerechtigheyd der Menschen (Rom. 1. Cap.) Want de verbotgheith des Heeren is over alle Heydenen, onder welke van Edom behatender wijsse behoord. Dog van dese zal af-zonderlik gehandelt worden **Us 5. Ec.** Dese verbotgheith zoude tweederley boozname oordeelen uyt-werken. 1. De uyt-roepinge van hare Staaten / en der zelver Everlie omkeeringe door den al verwoestenden Oorlog: Hy heeftse verbannen; hy heeftse tot Slagtinge over gegeven, &c. Ten tweden, de berneberinge van alle haare luster en praal / zoo in haar Wereldlike / maar booz al in haar geroofde Heerlike Heerschappye **Us 4.** En al het Heyr der Hemelen zal uyt-teeren, en de Hemelen zullen in-gerold worden-gelijk een Boek, ende al haar Heyr zal af-vallen, gelijk een blad van den Wijnstok af-vald, en gelyk (een Vyge) af-vald van den Vygeboom. Hoe past dit op 't letterlik Edom. Laat ons geen andere toepassinge maken / die de Geest der Profetien ons zelfs geeft. Haggai dwyd dit op de beranderinge / beweginge / waar op gevolgd is de eyndelike omkeeringe van den Joodschen Staat **Cap. 2.** Nog eenmaal, en Ik zal niet alleen de Aarde bewegen maar ook den Hemel. Ende zig nader verklarende past hy dit op den vernieuwden Staat der Kerke / in de Heerlikeheyt des tweeden Huyses of Tempel diese van Christo zoude ontfangen / en van wegen de Hoepinge der Heydenen. Vergelyk Heb. 12 : 27. De zelbe Schriftuurlike uyt-zukkingen werden ook gebuykt **Apoc. 6.** onder den zesden Zegel van de omkeeringe van den Thoon des Antichrists en ja van alle Magt en Superioriteyt / die zig tegen Christus verheft. Men kan ons op die plaate na-zien. Ende wensche Ik dat wel aangemerkt worde in onsen Propheet de omstandigheyt des tijds bepaald tot dese Oordeelen **Us 8.** Want het zal zijn den Dag der wrake des Heeren, een Jaar der vergeldinge, om Zions twist-zake. Welk bergeleken met **Esaï. 61. Us 2.** Om uyt te roepen het Jaar van 't welbehagen des Heeren, en den Dag der wrake onses Gods, om alle treurigen te troosten. En **Cap. 63. Us 4.** Waar die van Edom en Bozra komd spreekt: Want den Dag der wrake was in mijn Herte, en 't Jaar mijner verlossen was gekomen, het zoo klaar als den Dag blijkt dat dit Oordeel zoude uytgeboerd worden om des Evangeliums wille / en tot berlossinge van de Kerke; en dat van Christus die nu alle Oordeel was overgegeven / en die de Wijn-perse van Gods Toorn tredet **Apoc. 19. Us 15.**

Ten derden, daar op gaat hy speciaalder van dit Oordeel ober de Joden en Jerusalem handelen; 't geen hier wel het alder-booznaamste oogmerk was; en signaleert het zelbe zoo klaar als of het mit de Zonnen-stralen geschreven was. Want mijn Zwaart is dronken geworden in den Hemel. In welken Hemel wordt het dronken van in den Staat van die haar schaduwagtige Pergamenten Hemelen / welke haar kanten tegen zijn boven Hemels Coninkryke. Men vergelyke **Deut. 32 : 25.** Zie het zal ten Oordeele

nederdalen op *Edom*, en op het Volk, welk Ik verbannen hebbe. Niet op de verlossers des Heeren / niet op het ware *Israël* 't geen *Israël* is in den Geest beschreven / de opzichte *Joden* / maar op de verbannende onder haar; dat Zondig Volk *Esai. 1.* Dat Zondig Coninkrijk *Amos 9.* *Off. 6 / 8.* Het Zweerd des Heeren is vol van Bloed, het is vet geworden van het zmeer der nieren van de *Rammen*, want de Heere heeft een Slagt-offer te *Bozra*, een groote Slagtinge in den Lande der *Edomiten*. *Pilatus* had eerst wel het Bloed der *Galileers* onder de *Offeranden* vermenst; maar nu zoude God dit zelfs doen in den Tempel / wanneer de steydige partjen *Joden* en *Edumiten* de *Altaren* met Bloed zouden bespatten; een verlocht van de *Idelheid* van hare *Vleeschelike* ja *Beestelike Offerhande* / die zelfs de stoffe en oorzaak gaben aan zoo grooten *Bloed-stotinge*. Daar op gaat hy in het verhoeg zoo levendig beschrijven de geheele *verwoestinge* van *Jerusalem* / en het gantsche *Joodsche Land*; onder het veranderen van de *Beeken* in *Peck*, haar stof in *Zwevel*, haar Land in brandende *Peck*, 't geen 's *Nags* nog *Daags* niet nytgeblust zoude worden; en haar *verschrikkelijke* *wildernisse* tot in *Eeuwen* der *Eeuwen*, waar in haar Land nog ten *huydigen Dage* onder den vloek legd / dat het geen *Schijder* met een *Penneel* zoo levendig zoude kunnen af-malen. Het vierde lit van het *Cap.* is een *Zegel* tot *Bestatinge* van dese *waachepd*; om dat dit *Opdeek* in 't *Boek* des Heeren was opgeschreven / en tegen haar lag tot een *getuygenisse* tot in het laatste der *Dagen* toe *Off. 16 / 17.* Zoekt in het *Boek* des Heeren, ende leeft; niet een van desen zalder feylen, het eene nog het andere zalder missen; want mijn *Mond* zelve heeft het *Geboden*, ende zijn *Geest* zelve te zamen brengen. *Warelk* die maar de *Boeken* *Mosis* in-ziet / die de eerste *Schryver* is / en de eerste *hastigheerd* geeft aan de *waarheid* van de *Historie* / en *Goddelikheid* van de *Openbaringe* / en kan hier niet mis loopen. Men zie na de *Prophetie* *Ysaia's Ruim. 24: 24.* Ende de *Schepen* van *Chittim* zullen *Assur* plagen, zy zullen ook hebben *Plagen*, ende hy zal ook ten *verderve* zijn. De *Schepen* van *Chittim* zijn de *Romeynen* / die ten *aansien* van haar *oer Zee* lagen. *Pompejus* heeft haar al *Wetten* gesteld / en het *Roomsche* *Jok* op de *Schouderen* gelegd / tot datte *eyndeliks* door *Titus Vespasianus* geheel zijn *wetgeroepd* ofte *oer den Hardboden* *verstrooyd*. *Mosis* had haar dit *Wot* al *boozegd* *Levit. 26.* In welke men de *graaden* / en *trappen* van dat zelve / zoo men *aandagtig* is *duydelik* zal zien. *Vergelijck* met het zelve *Deut. 28. Cap.* *Woven* al *nuut* wt het *22. Cap.* tot welke hy een *toebereydinge* *maakt* / met dese *omstandigheden* *verff. 28 / 29 / 30.* *Vergadert* tot my alle de *Oudsten* uwer *Stammen* ende de *Ampt-lieden*, dat Ik voor hare *Ooren* dese *woorden* spreke, ende tegen hen den *Hemel* en de *Aarde* tot *getuygen* neme. Want Ik weet dat gy 't na mijn *Dood* zekerlik zuld *verderven* . . . dan zal u dit *quaad* in het laatste der *Dagen* *ontmoeten*, &c. *Welsk* *quaad* hy *omstandig* / al met *graaden* en *trappen* *beschryft*.

beschijft Hoff. 19 / 26. Waar toe wy dan den Hezer zenden. Onder tusschen zien wy dat dese bevestiginge een slot van het Capittel overtuigende is om te betwijfelen / dat nog het letterlijk Edom / nog ook onbepaald alle Hejdenen in het geos; maar de Joodsche Staat het onderwerp zijn van dit Capittel: Want in de Heylige Boeken die Esaias waren voor-gegaan / en vondmen nergens zoo een schriklijk Oordeel aangaande Esaus nakomelingen tot een slip toe geschieden; gelijk als hier; maar in tegendeel zeer klaar ende duydelyk van de Joodsche Politie. Daarom moeten hier voor eenen Gulden Nagel in het wyt-leggen der Profetien aam-merken. Dat wanneer in eenige Profetie / onder den naam van eenig Hejdens Volk het zy Egyptus, 't zy Tyrus, 't zy Babel, 't zy Assur, ofte Edom, zulke dingen hoord getuygen / die hare herbullinge in die opnemende Graad niet vinden in die Hejdenen / in eenige Historie / maar die de selve volkomeliks hebben in een ander onderwerp; 't welke Analoge en ober-een-komste heeft met zoodanige Hejdensche Volkereen; ende voldoed alle de kragt der uyt-drukkingen / ende de omstandigheden en 't samen-hang van die Profetie; dat wy dan bymoedeliks zoo een voor-werp of onder-werp bekieken. Waar in doorgaans de Heylige Schrybers ons boozgaan. En Christus zelfs die de Persoon / welke Maleachi Elias noemt / in Joannes den Dooper met de hinger aantekent.

Eed, Eed-zweeren. עֵדוּת

Het woord Nisbang, by den Hebreen / Zweeren, zoude zijn naaste wortel wel kunnen hebben van het woord יָרַב Schebang. Dat is te zeggen zeven-maal. Want het geene men Eedlik verklaard / dat zegd / en getuygd men als zeven-maal / om een eynde te maken van alle tegen-spraak. Men weet dat een Eed is een bysondige aanroepinge Gods / op dat wy / die de heimer van Harten en niereen is / van de waarheid van onse verklaringe geurgenisse gebe; het zy dat wy van boozledene ofte tegenwoordige dingen getuygen; 't zy ons zelfs booz toekomende door beloften verbinden: Welke verklaringen / alsoo zy in Zaken van hoog gewigte een Zegel vereyschen; ende wy Menschen die zwakheden hebben / ook zwak Geloof binden / om ten dienste van ons zelven te getuygen / wy zoo een gewaande Autoriteyt / die wy meymen dat ons de Menschen schuldig zyn; zoo ontleenen wy een Zegel van God in den Hemel / die niet liegen en kan. Zie daar van Heb. 6. Cap. Waar wy twee waarheden volgen. 1. Dat wy niet moeten zweeren by Engelen ofte Menschen / of eenig Schepsel; niet alleen om dat die onse Herten niet kunnen; 't geen woonnameliks past op Eeden van Geloften. Maar ook / om dat zelfs in zaken van getuygenissen

ofte in zaken van seyrat geen Engel zelfs uyt den Hemel / een Zegel kan
 zijn van de Waarheyd : Om dat de geene die ons een Zegel en Assurantie
 kan zijn van de Waarheyd / niet zijn God die niet liegen kan , ende dat
 zodanig een Assurantie moet hebben een Godlike Autoriteyt uyt zig zelve.
 Daarom kan een Engel wel by God zwoeren / maar een Mensch nooyt
 by Engelen zwoeren : Al waar het dan mogelijk / dat een Engel uyt den
 Hemel een ander Euangelium Predikte ; buyten 't geene is Gepredikt ;
 hy zy vervloekt Galat 1 : 8. De swakheyd van die Eeden toont Christus
 Matth. 5. Uyt de nietigheyd van die dingen by welke zulke Idle Menschen
 zwoeren. Want is het den HEMEL ? Hy is maar Gods Thoon ; niet
 God zelfs : Is het de AARDE, hy is maar een Voet-bank van Gods
 Voeten : Is het JERUSALEM, zy is maar de Stad des Grooten
 Conings. Is het ons HOOFD : Wy kunnen niet een haayr wit of
 zwart maken. Daarom dan niet by God , en de Jehova gezworen die
 de Schepper van dit alles is ; en hem die Eere alleen gegeven ? Ten
 tweeden zoo volgd daar uyt / dat wy niet ligtvaardig moeten zwoeren (het
 geen Jacobus Cap. 5. voornamelijk be-oogd :) Want zodanig een Heylige
 der Heylige moet niet dikmaals ingetreden zijn / negte gemeen gemaakt :
 Dingen die gemeen worden door 't gebuyt zijn veragtelik. Onse swakheyd
 is zoo groot dat wy / zoo wy ons op een zaake en al haar omstandigheden
 niet diknaal bedagt hebben / wy ligtelik ergens in sonden spien : En ons
 zelve nog hooger te bezwoeren is het gevaar lief te hebben. Daar dooy
 verbinden wy ook anderen / welker Herte wy niet kunnen / ons oock te quetsen
 als zy haar gegheuen trouwe weynig standvastig onderhouden / en verbinden
 ons oock ons zelve aan haar Credyt te Hazard:ren of wagen. Daarom
 op die wijse Zwaard ganschelik niet. Wat nu een bezwoeringe
 is / dat staat bekend ; namelijk wanneer iemand een ander een Eed
 af-vordert ; gelijk Abraham in de zaake van het opspeuren van een
 Vrouwe vooz zijn Zoon Genes. 24 : 23. Waar in aan te merken is / dat
 hy die siezwaard zoo wel een Eed doet / als die op de bezwoeringe antwoordt :
 Zoo om dat hy den Name Gods wydzukelik noemt / op een ongewoone
 wijse / en om dat hy den ander een Nutte en Oorzaak is dat hy Zweedt /
 als om dat hy oock onder Verbond van dien Eed staat / dat hy in zijn
 Eedelike antwoorde zal beruften. 't Geene de Regters in het af-vorderen
 van zoo veel ende menigvuldige Eeden wel behooren in agtinge te nemen.
 Daar is soft aanmerklik / dat de geene / die in Gods Name als een Ge-
 zante spreekt ; als hy Amen zegd tot de Bebestinge van zijne Leere ;
 de zelve eenen Eed doet ; gelijk oock zelfs Menno Simons bekend dat
 Christus met Amen Amen te beruften een dubbelden Eed doet. Oock
 dat die geene / die op een bezwoeringe Amen Antwoordt : Oock eenen
 Eed doet. Men kan daar van breeder onse Carechismus na-zien ; met de
 bewijzen.

De Oneygentlike maniere van spreken / onder Figuren Zinne-beelden
 ende

ende gelijkenissen heeft hier wel geen hooge plaats. Dog is niet gantschelijk uytgesloten.

(a) In het genaden Verbond het welke God opregt met den Mensch / onder beoefen van het Eendrigte Leben in Christo / bezwoerd God den Mensch om zijn gantsche Ziele aan hem over te geben / in zijn Verbond over te gaan / ende van gantscher Hertien aan te nemen zijn aanbiedinge door een Opregt Geloof in Christo Jezu. Dit is Gods Supulatie ende Eersel aan zijne zijde. Die heeft de kragt van een Eed / om datse is een Eersel Gods / des Autours van zoo een Verbond / dat door het Bloed van zoo een Hoog waardig Medelenaar is versegeld / ende zulke dierbare beloften heeft: Die ding in voorgesteld zijnde / kunnen in effecte niet minder als door een bezweeringe aangenomen worden / en de toefenninge op de zelve door een Eedlike antwoorde 2 Coimt. 1. Alle de Beloften Gods zijn in Christo Ja en Amen. Zie de Solemniteyten van dat Verbond Deut. 29. Giff. 10 / 11 / 12 / 13. En 27. Hs 15.

(b) De gantsche Professie en Belijdenisse van den waren Geds dienst te Hand-haben en te Oefenen / en zig daar door van de dwaalenden te onderscheyden komd ons onder eenen Eed te Zweeren hoor / dat is een Openbaar. Teken / Baniere en Lebrupe te dragen van zijn Christendom. Zie dit by exempel Esai. 19: 16. Ten dien Dage zullen der vyf Steden in Egyptenland zijn, sprekende de Tale Canaans, en Zweerende by den Name des Heeren der Heerscharen. Vergelijh Esai. 65. vers. 15 / 16. Maar zijn Knegten zal hy met een anderen Name noemen. Zoo dat wie zig Zegenen zal zig zal Zegenen in den God Amen; ende wie Zweeren zal op Aarden, zal Zweeren by den God Amen: Zoo yemand dan zodanig een Belijdenisse / in tijden van Vervolginge / wanneer hy om de zelve alle het zijne; ja zijn Leben zelfs zoude moeten op-zetten vast en gestand houd / die heeft gerwooren tot zijn schade, dat is tot zijn tijdelik nadeel; maar nogtans een waaragtig Burger Zions en zal daarom niet veranderen Psalm 15. In zoo een zin name Ik alhier op het Eed Zweeren, eerst om dat dit is de zwaarste en gewichtigste zin van de kragt van trouwe in het Eed Zweeren en houden, bobet die in eenig Burgerlik gebal te passe komd: Ten anderen / om dat in een Burgerlik gebal van gemeene trouwe en standvastighepd ook wel Heptenen haar Leben minder geagt hebben dan haar Eed: Maar hier werden heel hooger en wesentliker Characters van een waaragtig Bond-genoot Gods en Burger Zions beschreven / die geen Hepten of ontkoedergebozen niet hem kan gemeen hebben.

(c) Daar is ook een Eed-gepan van de Wyanden der Waarhepd tegen de Gemeente Christi onder een valschlik Zweeren by den Name Gods / en het voorzwendel van hare kregchaardige Zake. Welke gantsch gruwelick / en zeer te wreken is door de Kerke; wanneer hy zernijds toelaat dat terwyl zy minst op haar goede is in het waken / de Wyanden haar wt hare Hinder-iagen en Embuscaden schielick overballen. Dese noemd de

Heylige Schrift knoopen der Godloosheyd, de Band des Joks waar door
 twee t'zamen spannen in een quade Zake Esai. 58 : 6. Het woord in
 desen Band is: Kom gaa met ons, laat ons loeren op Bloed; laat ons
 ons verfeken tegen den onschuldigen zonder Oorlake. Laat ons haar
 Levendig verslinden als het Graf — alle kottik goed zullen wy vinden;
 wy zullen onse Hoysen met roof vullen. De Hoere Jesabel / een Booz-
 beeld van de Antichristische Hoere van Babel / en van Naboth den Regdaardi-
 gen niet ter Dood brengen / dan onder zodanige valsche Be-edigde getuygen /
 en wel met het boozgaande wt-roepen van een Valtens-Dag, en schendinge
 van den Name van de Godlike Majesteit. Naboth heeft God en den
 Coning gekalderd 1 Reg. 21. Off. 12 / 13. Christus is niet veroordeelt dan
 op de Bezweering van Cajaphas Matth. 26. Zie van dit verbloekt
 Eed-gespan Psalm 2. Actoz. 2. Zodanig een t'zamen-zweeringe tegen
 Paulum binden Actoz. 23 : 12. Ende als het Dag was geworden,
 maakten zommige van de Joden een t'zamen-rottinge, en vervloekten
 haar zelve, zeggende, dat zy nog eeten nog drinken zouden, tot dat
 zy Paulum zonden gedood hebben, ende zy waren meer dan veertig
 die desen Eed gedaan hadden. Wareliik van diergelijke t'zamen-zweeringen
 is de Gereformeerde Kerke schrikkelik bespookt van die tijd af / datse zig
 openliik hadde verklaard tegen den Antichrist. En waar booz zullen wy
 anders alle dese hare Concilien / t' zy van Constans, ofte Basel, ofte van
 Trenten houden / dan booz Jesabels Meyn-ee-dige Attentaten toelaggingen
 tegen den onnooselen. Zy hadden den Specieusen schijn ende vertooninge
 van booz-berepfselen der Gebeden ende Vasten-Dagen: Zy riepen dan
 met Jesabel Vasten-Dagen wt: Zy besloten geen eenen Canon, zonder
 Anathema ofte verbloekinge tegen den onschuldigen. Hare op-geraapte
 getuygen en getuygenissen tegen de Gereformeerden waren valsche ver-
 dragingen van hare geboelens en schriften: Hare wreede Moord begaan
 in de Geleerde Godzalige en Naam-ruytige Vader dat groote Ligt Joannes
 Hus (die de Vlammne des Wyers van verrottinge betmaakt heeft; en welkers
 asche door de wind geboord is in alle Deelen van Europa) dese Moord
 des Wyers / gaat te boven die van Jesabel in het Steenigen van Naboth.
 Dog wareliik zeyd ons spreek-woord; Daar komen geen Jongen die de
 Ouden verbeteren. Zy zijn ook Jongen van de Overspelige Hoere Jesabel /
 en willen t' haar niet gecwommen geben. Bohemen en de Paltz en de Gere-
 formeerde Kerken in Duytsland, en Vrankryk, hebben de bittere Dugten
 van haar Heilsche verbitternisse (die zy Sacram ligam noemden) wel
 gesmaakt: En ons Nederland geheugd daar ook nu nog wel aan. God
 beware ons nog ten huydigen dage voor hare Conspiratien / die / in dien zy
 niet ondeckt geweest waren in der tijd / de Ruine van onsen gantschen
 Staat zouden wtgekrogt hebben; en nog hebben wy geen reden om zorge-
 loos te zijn.

Eenhoornen. רֵאָם רֵאָם רֵאָם

Wat dit woord een Dier zy / en is ons nooyd bekend geworden ; ende beelen hebben 't onderzocht ; maar het verskil is gehangen aan een spijker. Darnien zig zodanig een Dier verbeeld 't geen in gedaante / een fieren en moedigen hengst ofte Beerd zoude gelijck zijn / met eenen Hoorn op het Dooz-hoofd tusschen in berden de slaapan des Hoofds / welke Hoorn lang ende spits zoude zijn / dat schijnd aan my en beelen een wonderlike Osteologia ofte ontleding van het gebeente te maken. Het Dooz-hoofte kan zulks niet dragen / en de sarkheyt en spitze scherphed van den Hoorn zoude hem / op zoo een grooten geweld-oefeninge / als dit Dier werd toegeschreven / als een Riet verknarsen. Het schijnd dan wel naest onsen Rhenoster te zijn (anders Monoceros) 't geen 't zelve is ; van welke wy pers in den Titel van Behemot en Leviathan hebben af gelegd.

I. In het gemeen is desen Rhenoster een Zinne-beeld van groote / Magtige / Hoog-bereden Personen. Het woord Remim lusterd zeer na het woord Roum רֵאָם 't geen eygentlijk beduyt hoog te zijn. Hier op schijnd David te zien / als hy sprekende van die haer Hoogheyt misbruikten (in Christi Name) zegd tot den Onzinnigen , en weest niet onzinnig ; en tot den Godloosen , en verhoogd den Hoorn niet. Zie Psalm 75 : 5. *Al Tarsimon keren.* Daar hebdt gy het woord Roum. Maar vooz al zie Psalm 92 : 11. *Alwaar dese twee woorden werden t'zamen gevoegd.* Va-tarem karni. En gy zult mijn Hoorn verhoogen , gelijk eenes **EENHOORNS.** רֵאָם Cirheem. Het schijnd dan dat dit Strijd-baar Dier een Hoorn zal hebben die van de Woztel opwaars na boven steyged / om een tegen-partijdig Dier van anderen den Wozt op te schapben : Zulke Hoornen groepen nyt de Reus in den Rhenosters , zoo als zy ons beschreuen worden. Men leefse van dit Zinne-beeld Job 39 : 12. Zal den Eenhoorn u willen dienen ? Zal hy vernagten aan uw' Kribbe ? Zuld gy den Eenhoorn met zijn Touw aan de Voeten binden ? — Zuld gy op hem betrouwen , om dat zijne kragt groot is , &c. Al wederom zende Ik den Lezer tot den Behemoth en daar zal hy zien het vermogen van 't zelve Dier 't geen Ik naest Oozele dat den Rhenoster is. Vergelijck Num. 22. *Os 22.* God heeft hem nyt Egypten uitgevoerd ; zijne kragten zijn als eens Eenhoorns. Dent. 33. *Os 17.* word van Joseph gezegd : In den Zegen met welke Moses van de Stammen Israels af-scheid nam : Zijne Hoornen zijn als eens *Eenhoorns* ; met de zelve zal hy de Volken t'zamen.

t'zamen flooten, tot aan het eynde des Lands, &c. Zie wijders Esai. 34. vs. 7.

II. Dit generale zijnde woort of gesteld / zoo heeft het woort Eenhoorn dese beduidingen.

(a) In een goeden zin betekend het de onberwinnelijcke kragt / 1. Van Iesus Christus / die Israel wt Egypten-land heeft wtgeboerd en welkers kragten zijn als eenes Eenhoorens. Want zoo kan men het zeer bequaamelijk passen op Christus zelfs Num. 23. vs 22. Ten tweeden / maar de kragt Christi heeft ook in zijn Volk gewoogt. Zy vermogen alles, door Christum die haar kragt geeft Philip. 4. Cap. Zuyten twijffel werd het volk in desen zin opgenomen in alle zodanige plaatsen als Psalm 92. vs 11. Gy zult mijn Hoorn verhoogen, gelijk eens Eenhoorens. Ik ben met versche Olye overgoten.

(b) In eenen quaden zin werd het gebuysht Esai. 34. vs 7. Woort geweldenaars en de Tyrannen. Ende de Eenhoornen zullen met haar af-gaan, ende de Varren met de Stieren; ende haar Land zal doordronken zijn van het Bloed, &c. Zie rugwaerts op het geene wy van het Oordeel van de Joodsche Natie / onder den Titel van Edom hebben gezegd. Door my: Door het af-gaan van de Eenhoornen met de Varren, en Stieren tot de gemeene Slagtinge / die in de Joodsche en Romeynsche Oorloge is aangerigt / kan Ik bequaamlikst de Romeynsche Zesbellhebers door Eenhoornen, wegens de Opper-hoofdige Regeringe diese Romeynseerden. Dese zijn ook al beelen in dit Oorlogs-byer omgekomen en gegaan ter Slagtinge: En door de Varren en Stieren het Joodsche Volk en hare Aanleiders tot dit Bloed-bad verstaan.

(c) In de Prophetische beschryvinge (Psalm 22.) van de Druyden / die Christum ter Dood hebben gebagt binden wy dese. 1. Den Leeuw in het eenhoudig getal / verloft my van des Leeuwen myl; men kan bequaamlik den Druydel verstaan. Alsoo zelfs Tiberius den Romeynschen Keysser van den Handel ontrent Christus niet geketen heeft; ende zoo men zegd naderhand de zelve geimprobeert / en in de Persoon van Pilatus zoude gebroken hebben. Ende nademaal het woort Leeuw in het enkel getal / druydelik met den vinger schijnd te wijzen op dien Leeuw die brieschende rontzom ons gaat zoekende wie hy zoude mogen verslinden 1 Petri 5. Cap. Ten tweeden de Varren het Joodsche Volk / hare Stieren, hare Regenten die wt den Naam van de Joodsche Regenten en door aandringinge zelfs van de Heilsche Leeuw haren Mond tegen hem als een brieschende Leeuw opgesparet hebben. Ten derden de Honden, dat is de Romeynsche Krijgs-magten / die by de Joden Honden (gelijk ook alle Herden van Christo zelfs Matth. 15.) genaamt werden. En dan ten vierden de Hoornen der Eenhoornen Psalm 22. vs 22. Verhoord my van tusschen de Hoornen der Eenhoornen; door welke men de Hoofst-benaren van de Romeynsche

Roomsche Opper-mogentheid te recht verstaan kan; gelijk Pilatus / en de Hoofst-lieden der Romeinen.

En Ik dit stuk eerdige / komd my in de hand / de gedagte / welke zonnige geleerde Critici, die van de Heer Burmannus zijn gebolgd / van den Eenhoorn geboelen. Hoer Burman zelfs spreken over Num. 23. Dog dewijl het billik als Fabuleus verdagt is 't geen van den Eenhoorn zoo by de Oude als Nieuwe Schryvers geseyd word; welk Beest van niemand ooyd is gesien; ende daar de zelve Hoornen des Eenhoorns Walvisch-tanden zijn. Gelijk 'er zodanige alhier tot Uytrecht in de Marien Kerk vertoond worden: Daar ook dit Beest van welke hier gesproken word, twee Hoornen worden toegeschreven Deut. 33. Ps 17. Ps. 22 : 22. Zoo word door dit Beest bequameliker verstaan zekere soorte van twee Hoornige Geyten in Arabien, in het zand zig onthoudende, heel wit, vet, ende hoog, reykende tot aan de hoogte der Harten, ende uytstekende boven alle andere Geyten; en die byzonderlik haar Hoofst ende Ooren zeer op-steken om hooge; waar van zy ook den Name van Reem gekregen hebben. Maar Ik geelbe in bedenkinge. Een eersten dat nergens dit Beest; nog op Ps. 22 : 22. nog op Deuter. 33. twee Hoornen werden toegeschreven. Wat de eerste plaatsse aangaat Ps. 22 : 22. Daar staat wel duydelyk Karne קרני 't geen een beelheid beduyd / die ook het getal van twee te boken gaat. In de Forma duali heeft het Keranajm קרנים Daniel 8 : 6. Cum affixo קרני Keranajou zijne twee Hoornen Daniel 8 : 7. En in heele andere Plaatsen. Waar wyt blykt / dat dese plaatsse het tegendeel bewijst. Verloft my van rustchen de Hoornen (niet de twee Hoornen) der een Hoornen. Anders had hy moeten zeggen קרני קרנים קרני Hoschieni Mekarnaym Remim. Dat hy nu in 't getal van heele Eenhoornen sprekende haar ook heele Hoornen toeschijft; al schoon peder voor zijn Hoofst maar eene Hoorn heeft / is niet wonder; ende anders en konde hy ook niet spreken. Wat aangaat de plaatsse Deut. 33 : 17. קרני קרני Zijn twee Hoornen zijn (als) Hoornen eens Eenhoorns. Daar worden Joseph wel twee Hoornen toegeschreven / maar niet den Eenhoornen; ja wel duydelyk word hier van den Eenhoorn gesproken Collective, als of hy zeyde van een peder een Hoorn; 't geen al door hy ons gebruiktelik is / zoo dat 'er geen krachtiger plaatsse dan dese zijn kan om het geboelen van die geleerde Mannen dankelik aan een kant te zetten; en wy geen andere nodig hebben om te bewijzen dat dit Beest maar eenen Hoorn en heeft. Ende hoe zetten het dog de zeventig Overzetters ober op Deut. 33 : 17. *né galá Movokeros* Hoornen, geen twee Hoornen. En het woord Monokeroos zeyd duydelyk; gelijk wy in onse Tale Een Hoornig Dier. Zoo ook op Ps. 22 : 21. (by ons vers 22.) En allomne gebruikken zy dit woord: Anders / indien dit Beest geen eenen enkelen Hoorn hadde; waar toe dan dese benaminge. In de beschrijvinge van de Arabische Septen waagd die Heer wel van der zelve verheben gestalte /

gestalte / en andere omstandigheden ; maar niet van der zelve Hoozen / welker beschrijvinge hier meest zoude te passe komen. Om dese redenen ben Ik gantsch overhellende tot het geboelen / dat dit Dier is een Rhinoscer 't geen in der daad / en in het woord / en den Name zelfs een Ecuhoorn zeyd.

Eensaam. יחיד

I. **D**it woord behatet in de kragt dese twee dingen. 1. Een ewdrukslinge van liefde en hoog agtinge / die men heeft ontrent een Persoon of Zake die men maar een eenige heeft Cant. 6 : 9. Een eenige is mijne Duyve, mijne volmaakte, de eenige hares Moeders, zy is de zuivere der gener die haar gebaart heeft Jerem. 6 : 26. O Dogter mijnes Volks gordet eenen zak aan, en wenteld u in de aschen, maakt u Rouwe enes eenigen (Soons) een zeer bitter misbaar, &c. En alsoo word Isak Genes. 22 : 2. Een EENIGEN genaamd / ende alsoo nader omschreven / uwen Zoone, die gy lief hebdt.

II. Beschrijft het den droevigen en elendigen Staat van een / die van God zijnde bezogt met zwaarigheden / van den Mensch verlaten word. Ja zelfs van een Ziele / die van het Lichaam verlaten word in de Dood. In welke laatste beduydinge het genomen word Ps. 22. Reddet mijne Ziele van het Zweerd : mijne eensame van 't geweld des Grafs : Dat is volgens Psalm 16. Gy zult mijne Ziele in de Helle niet verlaten. Zijn Ziele was mi eensaam en van het Lichaam gescheiden / en was met de gedagten bezig ontrent de behoudnisse van 't Lichaam / als of zy ook eenigzins in 't Graf was geweest. Zijnde van in den schoot des Vaders / heeft zy hem die zaake aanbewolen die hy aan de Persoon des Messie Ps. 16. en elders heeft toegezegd ; dit alleen / dat is dese vereeniging van Ziele en Lichaam door de Opstandinge ontbrak nog aan de Persoon des Messie. Dese Profe meynde den Leeuw, en zijne Eenhoornige Met-gesellen nog vast in zijn Manpl te houden ; 't geen haar is mislukt. Men kan ook zeggen dat Christus ; hy voorhaal dit aan het Cruyce gebeden heeft. Immer wat plaate is 'er eenzamer dan 't Graf.

III. Van yemand / die in elende van alle Menschen verlaten is / ende een Persoon en zake die niet meer gedacht word / zied men datse is eenzaam Job 3 : 7. De zelve Nagt zy eensaam, dat geen vrolyk gezang daar in en kome. En Psal. 25 : 16. werden eenzaamheid ende elende t'zamen-gesegd, Zijt my genadig ; want ik ben eenzaam ende elendig Ps. 35.

vers 17. Brengd mijn Ziele weder van hare verwoestingen, mijn eenzame van de Jonge Leeuwen. EENSAAM is ook die zonder kinderen zit / 't geen de grootste zinnelijkheid ende beragtinge by de Guden was Ps. 68. vers 7. Een God die den eenzamen voerd in een Huysgesin. Gods Volk door Tyrannen en Vervolgingen genoodsaakt in Woestijnen / ja in Spelouken te vlieden om zig te verbergen / die waakt en zit als een eenzame Mussche op het Dak Ps. 102:8. De destructie van de geweldige Magten des Werelds maakt hare vaste Steden eenzaam, en haar Woon-steden verstoeten ende verlaten Esai. 27:10. Zulks ont doet ook dikmaal Gods Kerke Claafl. 1:1. Hoe zit de vaste Stad zoo eenzaam, die vol Volks was? Zy is een Weduwe geworden.

IV. Daar is een Heilige en Godbrugtige Erimitagie of eenzaamheid / waar door men in tijden van hoog-gaande zwaarigheden / die het Land en de Kerke drukken / zig af-sonderd van de Menschen; gelijk zoo Abraham deed / wanneer hy Isak zoude offeren Genes. 22. Ende Jacob alleen gelaten wierd / wanneer hy met den Engel worstelde Genes. 32. Is 24. En Elias vlugte in de Spelonke 1 Con. 19:9. En Christus zijne Discipulen in het Hof / zullende Bidden van zig afschepde Matth. 26. Luc. 23. Zie Jerem. 15:7. Ik hebbe in den Raad der bespotters niet geseten, nog van vreugde opgesprongen: Van uwe Hand heb ik alleen geseten: Want gy hebt my met gramschap vervuld. Vergelijkt Claafl. 3:28. Hy zitte eenzaam, en zwijge stille; om dat hy het hem opgelegd heeft. Kragtig word dese zaak herbeld Esai. 26:20. Gaa henen mijn Volk, gaa in uwe binnen Kameren; en sluyt uwe Deuren na u toe: Verberg u, als in een kleynen Oogenblik; tot dat de gramschap over gaa.

Eerst-geboorene. כבד כבוד

Dat is die uyt twee Wettig getrouwde het eerste Manlijk Zaad is. Want al schoon na de natuure een Man uyt zijn Wyf eerder een Zoone kan geboren worden / dan uyt zijn Wettige Vrouw; gelijk uyt Hagar, Abraham eenen Ismael wierd geboren / hoor Isak die hy uyt Sara gewan in den hoogen Ouderdom; nochtans had Isak het recht des Eerst-geboorte / en den Zoone van die Dienstvaagd en mogte niet Erven met den Zoone der vrye Genes. 21:10. Dese Eerst-geboorenen worden met die omschrijvinge genoemd al wat de Baar-moeder opend. En de reden is allen bekend; Zie Luc. 1:23. Hvt Exod. 13:2. Levit. 8:16. Waar door de kinderen van een gewesene Hoere in haar Maagdom wegslooten worden; indien zulks bekend stond. Zomtijds beduyd Eerst-gebooren

gebozen de eerste onder veele Broederen. Zie Genes. 49 : 3. Zomtijds ook wel de eerste en laatste / dat is de eenig-gebozen. Zie Matth. 1 : 25. Ende hy (te weten Joseph) en bekende haar niet, tot dat zy desen haren Eerst-gebooren Zoone gebaarde hadde ; ende hiet zyn Name Jesus. Zy prouken ook met die Titel / datse zyn het beginzel van de Kragt der Ouders Genes. 49 : 3.

De Eerst-gebozenen waren den Heere Heylig en af-gezonderd / volgetis de Wet Exod. 13 : 2. Heyligd my alle Eerst-geborenen, wat eenige Baar-moeder opend, onder de Kinderen Israels van Menschen en van Beesten, dat is mijne. Bergelyk Cap. 34 : 19. Al wat de Baar-moeder opend is mijne ; ja alle u Vee dat Manlik zal geboren worden, opnende de Baar-moeder is mijne van het groote en kleyne Vee Exod. 20. Alle de Eerst-geborenen uwer Zoonen zuld gy lossen. De Heyligheyd en af-zonderinge der Eerst-geboornen onder het Vee bestond daar in / datse Gode ten Offer wierden opgedragen : De Heyligheyd der Eerst-geborenen Zoonen / datse als Leeraren in het Huys van hare Ouderen waren ; ja het Priester-Kint bedienden / zoo lange tot dat God haar van den Altaar en Heyligen Dienst af-schevde wegens den Ban en Spulwel van het Afgodisch Gouden-Kalf ; en in de plaatsen van haar de Leviten aannam / egter daar voor moesten voor een zekeren Vermining gelost worden. Waar in (zoude men zeggen / doe zy dat Kint verloorren hadden) mochte dog dan hare Heyligheyd berder hebben bestaan ? Antwoord in die Solenneele verklaringe na de Wet / dat de Heere een bysonder eegendom aan haar hadde en hield schoon zy in den Haven dat Kint verwoopen hadden : Het geene zy door die lossinge betuygden. Ten anderen konden zy tot de Priuate en Huyslike Oefeningen / ja zelfs ook tot de Publike Voor-leesinge en uitlegginge der Wet in de Synagogen ende Tempel gebruikt worden ; gelijk dit Christo en de Apostelen is geschied en haer eygen Kint verloorde / schoon zy al niet en waren uyt de Stamme van Levi. Ten derden / als de Ouders door een gelofte Gode een kind hoor-droegen tot een Nazireer of af-gezonderde / zy namen een Eerst-geboorte. Zie dit in Hanna de Moeder Samuels 1 Sam. 1. In Simson Jud. 13. Ec. Anders den Eenigen ofte den Oudsten des Huys-gesins. Welke nu de Wetten van het Nazireeschap zyn / van geen Wijn te sekeren / geen Wijn of pels dat van den Wijnstok komd te drinken is onlangs gewaagd / en behoord op zyn eygen Titel.

Maer dit moet noodsaekelik eenige beduydinge hebben / dat dese Eerst-geboornen zoodanig een bysondere af-zondering en Heyligheyd word toegescheyden / en de zelve zoo speciaal aan Gode wierden opgedragen. Inmeec gantschelijk Ja. Want dese alle verbeelden.

I. Jesum Christum, welke op een wonderlike wijze beyde de Eerst-gebozen en de Eenig-gebozen is ; en dat na beyde de naturen. Na de Godlike : Want hy is de Eerst-geborene van alle Creaturen Coloss. 1 : 15.

Met

Niet of hy mede onder de Creaturen behoorde / want die dwaalinge *Wey* is in het eben voorgaande *Lit* af-gesneden / welke is het Beeld des onzienliken Gods, 't geen van geen Schepsel gezegt nog gedagt kan worden; want dat dunkt een Beeld uyt van de natuure en niet van de Eysgen-schappen. Zie ook het volgende / en bysonder vers 17. Ende hy is voor alle dingen, en alle dingen bestaan te zamen door hem. En daar-en-boven zoo worden hier dese twee dingen klaareljk onderscheyden die hem van alle Creaturen af-scheyden. Hy is de eerste door geboorte *gewolden*. Zy zijn het / datse zijn geworden / door Scheppinge *vlies*. Men kan aldus bequa-meljk het 't zamen-gestelde woord *Eerst* geboren aller Creaturen / in een-boudige *Leden* verdeelen / datmen zegge *selonds* *ped* naoms *vlies*. Die geboren is voor alle Creaturen. Eenigsmis is hier van onderscheyden de *spreekwijze* *Apocal. 1.* *gewolden* *ex* *vergou* De *Eerst*-geboren uyt den Dooden: Dat is de *Eerst*-geborene, die uyt den Dooden berwekt is; nameljk uyt het *Regt* van een *Eerst*-geboren; ende zodanige *Ellipsis* werd meermaal gebuykt. Daarom is hy ook na de zelve *Godlike* natuure de *Eenig*-geboren. Zie *1* *Joan. 1.* De *Eenig*-geboren *Zoone*, die in de schoot des Vaders is. Want niemand is op die wijze geboren: Zijn uyt-gangen zijn van Ouds, van de Dagen der *Eeuwicheyd* *Mich. 5. Cap.* En zoo heeft hy / na die natuure wareljk ja nog meer dan het *Door*-beeld der *Eerst*-geboorte verbuld / om dat hy zelfs een *Eenig*-geboren *Zoone* is. Na de *MENSCHELYKE* natuure is de zaak ook klaar; want hy is en 't zamen / de *Eerst*-geboren, en de *Eenig*-geboren: Want *Maria* was een *Maaget* die nooyd *Man* gekend en had / doe zy hem *Waarde*; ende bleef ook zodanig; geljk genoeg bewijfelijk is door *rebelike Turden*; schoon 't geen *Artikel* des *Geloofs* is. Immer dat staat vast dat hy is de *Eerst*-geboren *Zoone*. En al gaf iemand ober ('t geen maer een *speculacie* is) dat *Christus* *Broeders* had gehad uyt *Maria*; nochtans zoo zouden / die het *Broederschap* maer na de *Wet* der natuure gehad hebben / uyt zondig zaad; maer hy is ontfangen van den *Heyligen Geest* / zonder het zaad des hy liggens des *Mans*; en zoo hadden zy geen meer *gemeenschap* der natuure met hem van die *gemeene Broederschap* / die alle *Menschen* met malkanderen hebben; om datse het *eygene* / dat is de *generatie* / die zyns geljk voortbengd niet met hem zouden *gemeen* gehad hebben. *Weyt* ge tegen dat *Christus* is het *ware Zaad* *Davids* / en nochtans op die wijze niet is *generaerd* / geljk *David* *generaerde*? Ik antwoorde dat het geene plaats heeft in de *Descendente Linie* / na welke *Christus* uyt de *Vaderen* is / wareljk *Vleesch* van haar *Vleesch* uyt het *Vleesch* en *Bloed* van een *Maaget*; geen plaats heeft in de *Collaterale*, waar door *Susters* en *Broeders* malkanderen bestaan uyt de *generatie* van *Man* en *Wouwe* / volgens de *Wet* der natuure / en door al dat *Susters* en *Broeders* geen een *Vleesch* van malkanderen zijn / geljk wel *Zoonen* en *Dogters* van *Vader* en *Moeder*.

Moeder. Zoo dat allent-halven Christus zoo wel de Eenig-gebozen is / als de Eerst-gebozen. Daarom heeft hem ook den Vader geheyligd , en in de Wereld gezonden Joan. 10. Cap. Ende is de Heyligen Geest over hem gekomen Matth. 1. Cap. Zeker dit groot geheym was wel waarbig door de Wet der EERST-GEBOORTE te beschaduwen.

II. Weerd door dese Eerst-geboorte / en Heyliginge des zelfs ; (gelijk ook door het Op-offeren en Heyligen van de eerste Dughten van den Altar / en van den Trog / en alle Eerstelingen in 't gemeen) verbeeld de Eerst-gelovige Kerke van het Nieuwe Testament ; Christus als haar Hoofd / ende 3^e als zijne Ledematen ; bestaande alder-eerst uyt Joden en Proselyten Joden-geuooren. Welke men van de Opstanding Christi af / maar bysonder na de uytstozinge zijns Heyligen Geests op het Hoog-Feesst van den Pinxster heeft gesien als een nieuwe Offerande haar zelve Gode Op-offerende / die hem aangenaam is geweest door den Heyligen Geest Rom. 15. Daarom moesten ook op het Pinxster-Feesst ; genaamd het Feesst der Weeken , de Eerstelingen des Tarwen-Oogts Op-geoffert worden Exod. 34:22. Daer op speedt zeer zoet den Psalmist Ps. 110. U Volk zal zeer gewillig zijn , op den Dag uwer Heykracht , in Heylige Ciragen ; uyt de Baar-Moeder des Dageraads zal den dauw uwer Jeugd zijn. Daar na / wanneer wy eygentlik op zijn plaats van dese Feessten zullen handelen / zal albaar meer van dese Stoffe te berde gebracht worden.

III. Onder de Gemeyntens / die ergens in een Land ofte Stad door het Euangelium zijn geplant / werden die Personen de Eerstelingen genaamd / die eerst de anderen zijn ten exempel booz-gegaan in 't aannemen van de Doere des Heyligen Euangely. Zoo eenen Broeder verwaardigde Paulus met namen uyt te drukken in het Register der geener die hy wilde dat de Romeynen van zynent wegen zouden groeten Rom. 16 : 5. Groet Epentum mijnen Beminden , die de Eersteling is van Achayen in Christo. Warelisk haar komd die Gere toe / nademaal zy de eerste in het spise van den Storm zijn geweest / door welke de Poozten der Hellen / en het Casteel der Afgoderpe ingenomen en overmeesterd zijn.

IV. Wijders is daar ook een Morale Reden / om welke God zig de Eerst-gebozen geheyligd heeft. (a) Om daer door aan te wijzen / dat hem een Offer aangenaam is dat volkomen , ende in zijne zoozte het volmaakste en Cierlikste Present is / en daarom dat hy de Dughten van de eerste Maagdom af-geplukt / als de aangenaamste wil ontfangen. De Eerst-gebozenen zijn al veeltijds de kloekste en sterkste / ende het beginsel van de kragt der Ouderen ; en zoo dat nog niet wierd onderbonden ; egter is een Cierliker en Honorabeler Gifte die de Godlike Majesteit alderbetamelikst is. God wil dat niemand ter eeren dit Wat eerst ge-opend worde /

woorde / dan hoor hem : De fleur van de eerste liefde moet aan den Heere worden op-gebragen. Van God moeten wy den eersten Grondslag beginnen te leggen van het Op-houden van ons Huis / welken Bouw haar ahang meent van de eerste Zoon. A Jove Principium, van Jupiter moeten beginnen zeyden de Heydenen / en byzonder muut wt de Gulde Spreuke Isocratis : τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος πάντων τῶν πραγμάτων οὗ ποιεῖ τὸν Θεόν. Het begin en eynde van alle uwe Daden maak dat het GOD zy. Wat is den Land-Heer of Prince aangenamer / dan dat zijn Huysder ofte bedijf hem in een Lampet her-eere met de alder-eerste Dugt van zijn Maagden Boontjes / en nieuwt geplante Fruyt. Zulks doemmen dan niet alleen onder de Ceremoniale Wet na den Letter / maar na de Wet der Liefde Gods en Reberentie ontrent de Godlike Majesteyt / die gaf genoeg te kiemen aan Cain en Habel / dat als zy wat aan den Heere zoude op-bragen / zy dat zouden doen van hare eerste Dugten / ofte Eerst-gebooren onder het Dee Genes. 4. Cap. Salomo spreekt tot geen ander oogmerk Job. 3 : 9. Ver-eerd den Heere van u Goed, en van de Eerstelingen aller uwer Inkomsten, zoo zullen uwe Schuyten met overloed vervuld worden, ende uwe Persch-Kuypen van Most overloopen. Zoo menige als'er ook onder de Menschen in haar jeugdige en bloepende Jaren zig Op-offeren aan den Molog en de kriegsele begeerlikheden der Jonckheyt opvolgen ; onder beding datse daar na in haren Ouderdom Gode een aangenaam Offer zullen zijn ; die zullen niet hare manke en kreupel / en blinde gaben van den Altaar verhoopen worden. Hoor dan die getrouwe op-welkinge Eccles. 12 : 1. Ende gedenk (o Jongeling) aan uwen Schepper, in de Dagen uwes Jeugds eer de quade Dagen komen, en de Jaren van welke gy zuld zeggen Ik hebbe geen lust aan de zelve.

Eerstelingen der Vruchten.

Zie op Feesten.

Dit zoude nu wel alhier op het Capijt moeten komen ; maar om twee redenen zullen wy dit brengen onder den Titel Feesten, Jaarlike Hoog-Feesten. Hoor eerst / om dat van de eerste Dugten moet gehandelt worden / ofte in het generaal gemeen / ofte in het bysonder. Spreekt gy daar in het generaal van / zoo zijn daar ontrent meest de zelve waarnemingen / die wy in de Titel van Eerst-geboorenen zoo terfont aangemerkt hebben. Indien gy van de zelve spreekt in het bysonder / zoo zullense als een aanhang van de Hoog-Feesten op de Titel Feest moeten verhandeld worden.

Egypten;

Egypten. . . . מצרים

Dit Land is famous by Moses ende in de gantsche Heilige Schriften / ja ook by de Heydenen zelfs. De Vader van dit Volk en Naamgeber aan dese Land-streke wierd ook Mizraim genaamd. Gen. 10. vers 6. werd zijn af-komste en Geslagt beschreven wt Cham, over welke den Bloed was gegaan en wtgesproken van Noag Genes. 9. Cap. Van welchen Bloed de Egiptenaren de zeer bittere Dingen / zelfs in haar Na-komelingen geproeft hebben / en tot desen Iudigen Dag toe onderbinden.

Wij zijn genoodsaakt ontrent Egypten een weynig ordentelik te handelen / en 't geen aanmerklik is in de Letter tot toepassing (daar een Zinnebeeld van grooter zaken is /) waar te nemen. Ik zal dan kortelik dese dingen na de Letter voorstellen / die in Egypten zijn waar te nemen. Maar de Lezer zy bedagt / dat Ik in vder Tit voor Tit / de Letter / en toepassing t'zamen zal boegen / op dat de Letter my geen History Schryver make. 't Is my genog aan te merken in een Register de Hoofd-leden kortelik by den anderen waare wt van de toepassing Handen en Doeten zal hebben.

Eerst hare af-komste en Voor-Vaderen.

Ten tweden hare natuurlijke gelegentheyd ofte Situatie na de Land-meterpe / hare Grootte Riviere den Nijl ; ende de vruchtbaerheyd ofte onvruchtbaerheyd die wt de Bloed ofte af-gang van hare Wateren onstaat ; mitsgaders de gematigheyd of ongematigheyd van des zelfs Lucht ; en der zelver oorsaken.

Ten derden de soorte van Monarchale Regeeringe / die hier plaatse heeft.

Ten vierden hare eeuwige schand-blek begaan door de verdrukkinge van het Volk Gods Israel.

Ten vyfden hare Plagen om die oorfake.

Ten zelden haar Daad van wtstooten en voort-dryven van Israel wt Egypten.

Ten zevende haar vervolginge van Israel / na datse al betrokken waren wt de Land-palen van Egypten / ende haar schrikliken ondergang in de Schelf-Zee.

Wij zullen hier eerst wederom die methode volgen / welke wy onder den Titel Edom gebruikht hebben. Dat wy eerst bewijzen / dat de Heilige Schrift Egypten gebruikht Enigmatische, als een Zinne-beeld en Voor-beeld van een diergelijk Rijk / welke in de Tijd des Nieuwen Testaments zoude opstaan / en dat dese twee Opper-magten de alder-neste ober-een-stemminge hebben

Hebben met malliander; dat laatste Tit zullen wy / volgens pder Tit van ons na de Letter in Oxze gesteld / laatst uytboeren.

Dat Gods Geest Egypten houd als een gelijck Door-beeld van het Rijck des Antichrists / zegde met eben zoo beele woorden Apocal. II : 8. Ende hare Doode Lichamen (zullen leggen) op de Straate der groote Stad, die GEESTELIK GENAAMD WORD, SODOMENDE EGYPTEN; daar ook onse Heere gekruyst is: Namelick binnen den Cirkel van het Roomsche gebied / en door Roomsche Soldaten; want hy zoo hoel in 't Roomsche Rijck gekruyct is / als of hy te Roemen zelfs was gekruyct. Hoe zullen wy de woorden / WELKE GEESTLIK GENAAMD WERD EGYPTEN verstaan? Mennd yemand dat Joannes de eerste Auteur is van dese Naam-gebinge; want als men een sake wil nader decifereren door een omschryvinge (Periphrasis) zoo zal men geen zodanige gebuyken / die te vooren onbekend was / maar die bekend is: Gelijck als men zegd den Roomschen Orateur, ofte Meester der Roomsche welsprekendheyt, en men verstaat CICERO: Ofte als men zegd den Apostel der Heydenen, ende men verstaat Paulus, zoo sprekenmen van Personen / die in dese namen en uymementheden te vooren bekend zijn geweest. Anders wat Tigt zoude Joannes door dese omschryvinge geben; indien hy daar van de eerste Stempel had gemaakt: En men mogt dan eens van duyfenden raaden wat hy daar door verstonde. Dese dingen zijn zoo klaar / datse haar zelven betuyfen. Zy word zegd hy zoo genaamd; niet men zoude / of men zal die zoo noemen: Daar-en-hoben / wat is dit GEESTLIK noemen? Dan volgens de boestappen van den Heyligen Geest der Profetien pets met zoo een Name noemen? Het is aamerlik / dat wanneer Joannes in den Geest werd gevoerd in de Woeltijne, om te zien het groot Oordeel van de Hoere, dat in de beschryvinge van 't selbe doorgaans gebuykt worden de saaken en spreek-wijzen / die hy de Heylige Profeten al vozens zijn gebuykt; gelijck hy ook doed door dese gantsche Openbaringe. Hy wijst ons dan na de Heylige Profeten / die ons zodanig een gruweliken Staat / te vooren onder den Name van Egypten doen hoor-homen.

(a) Een peder zal wy moeten toe-geben / dat door dit gantsche Capittel het euboudige Subject en onderwerp is een en het selve Egyptus: zoo dat van het eerste vers af het selve Egyptus beschreven word / welke vers 18. tot aan het eynde werd beschreven. Dit en heeft nooyd yemand gewaacht. . . . (b) Men zal wy ook moeten toe-geben / dat zodanige aamerlike / omstandige groote Zaken / als hier van dit Egypten werden getuygd / in geen hoek zijn geschied / maar de gantsche Wereld tot een Schouw-Toneel hebben. En dewijl ook dit Capittel / en dese Prophetie van Gods Volks zoo wel in de Heylige Boek-liste werd bewaerd / en tot een gemeen gebuyk is geschikt / als eenig ander Prophetisch gezigte / dat het dan ook de Pligt was van Gods Volk op dese dingen agt te geben /

die te ondersoeken; en debyle daar in zijn zeer dierbare Beloften / te rephalsen na de wyskomst ende verbullinge van de zelve. Maar (wat aan dan) laat my eens eenig Tode / schoon hy al de Oudhepd ende overleveringen zijner Door-Vaderen tot getuyge roept; welcke nogtans in zaken van Feften en geschiedenissen zeer veel geldt; aantwijfen dat dese dingen in 't letterlik Egypten zijn verbuld. Ofte laat iemand wyt alle de Griekse Historien die vooz of na de Babylonische Overhoeringe geschieden mogen hebben / ofte eenige van laater Eeuwen / die den Staat ende ontmoetingen van Egypten duydelijk beschrijven / en eenen stip aantwijfen van diergelyke dingen welke hier Esaias aangaande dit Egypten vooz-zegd: Wy exempel dese Hoost-zaken vers 18. Ten dien Dage zullender vijf Steden in Egypten zijn, sprekende de Tale Canaans; en zweerende den Heere der Heerscharen. Het eerste 't geen hier werd neder-gesfeld / is de Professie en Oefeninge van den waren en zuiberen Gods-dienst. Dit is een zaak huyten dispuyt. Het tweede 't geen hier werd neder-gesfeld is / dat hier vijf Steden werden genoemd / die van dat Ligt der Zalig-makende Waarhepd des Euangeliums zonden werden beschenen; daar zullen vijf Steden in Egypten zijn: Dit moet ofte vooz Christus / ofte eben na zijne komste geschied zijn / ofte tegen de laatste Dagen verwacht worden. Zoo vooz Christi komste: Of dan in de tusschen-schrede van Esaias / tot op de Babylonische gebangnisse. Maar in hoe een siegten Staat zig Egypten doe gehouden heeft in Politie / als Oberheerd van de Babyloniens; en ten aansen van den Gods-dienst / zy zijnde en blijbende de alder-gruwelikeste Afgoden-dienaars; leeren ons de Heplige Schriften en Godlike Historien. Zoude zoo een Considerable veranderinge geschied zijn tusschen de Babylonische wederkeeringe ende Christus? Het is alsoo onmogelik. Want onder de vier Successors van de Groote Alexander, die zig het Rijk in vieren hadden verdeeld / zoo was Egypten toegelallen Ptolomæus Philopator die de Joden van wegen haar Gods-dienst zeer hitig verholgd heeft: Waar van men het derde Boek der Machabeen kan na-lezen; zoo dat in die tijd Egypten niet alleen bleef zitten in de alder-duyfterste schaduwten des Doods onder den Afgodischen Duwbel-dienst / maar ook een uytroeyfter van de eenige ware Joodsche Gods-dienst. Daar quam wel een weynig Afktering van Ligt naderhand / onder Ptolomæus Philadelphus, vooz zoo verre als hy een Boek-zugtig meer dan geleerd Man zijnde / het Joodsche Zanbedzin verzoegt / datse hem eenige wijse Mannen wilden zenden die de Hebzeusehe Bybel in de Griekse Tale mogten getrouwelik over-zetten; 't geen ook vooz haar 71 is gelukkig volbragt; maar dit was maar / tot een Teraat van zijn Pragtige Bibliotheek; schoon dit werk in geen hoek en bleef vooz de Godlike boozienighepd. Immer wie kan toonen dat Egypten in die tijd eenige de minste veranderinge van Religie heeft onderbonden. Zoude het dan niet misschien wel geschied zijn / ten tijden Christi? Neen / want die was niet gezonden / dan om te vergaderen de verlozen Schapen

Schepen van 't Huys Israels. Is zodanig een Bekeeringe geschied / door den Dienst der Apostelen, door welke zulke vijf Steden zouden in Egypten zijn Bekeerd geworden? Antwoord / het is dan merklijk / dat in alle de Apostolische Reysen zeer zeldzaam van Egypten, ofte van eenige Stad in die Land-streke werd gesproken. In de Act. Apostel Cap. 2. worden ook Egiptenaren genoemd / die ontrent dit groot Maritiel t'zamen-gehoepd waren Egyptus, en de deelen Libia, welk by Cyrenen legd: Wyten twijfel waren dese Joden-genooten; de Text onderscheidt de toehoorders in Joden en Joden-genooten. En wyten twijfel hebben die wyden ook al in Egypten verspreyd 't geene zy gehoord en gesien hebben. Van Alexandrien de Hoofst-Stad van Egypten lezen wy Act. 6 . . . 9. Dat in die zelve was de Joodsche Synagoge Meesterliche / ende stookte die Moord tegen Stephanus. De Jode Apollos magtig in de Schriften, was een Alexandriner Act. 18. Dog hy quam op de reuk van het Euangelium / 't geent aldaar onderzukt wierd / tot Ephesen, ende wierd al daar iuddeliker onderwosen: Paulus wierd in een Alexandriner Schip geboerd na Romm / ont door den Keysar te Compareren: Maar het was een Heydensch Boots-volk / en Heydensche Soldaten die het gezag ober het Schip en de gebangenen boerden. Als hy wederom van Miletum na Romm af-scheepte in een Schip van Alexandrien (Act. 28 : 11.) boerde het zelve het Heydensche Geken van Castor ende Pollux. Wat hebt gy boorts van eenige Stad in Egypten sonderlings in de Handelingen? Onse vermetelde en verbeterde Land-meters en kaart-beschrijvers werpen wyten de Apostolische Handelingen en Keysen het gantsch Egypten, uitgezonderd dat klein stukken Land / dat tegen de Middellandsche Zee legd / waar onder zy niet een Stad en begrijpen / die in de Handelingen gelwaagd word van Alexandrien. Wie zal ons dan dese vijf Steden in Egypten op-tellen? Daar-en-boven; het is veel meer te zeggen daar zullen vijf Steden zijn in Egypten, die de Tale Canaans spreken, dan te zeggen in vijf Steden zal pets gesproken worden van den Name Christi: misschien in een Huysgesin ofte Synagoge. Dit laatste kan men wel zeggen van eenige weynige / ja van een eenige Familie in een Stad: Maar wat sonderlings heeft dan Egypten boort een Boort-recht boven zoo veel andere Steden / dat juist hier Egypten Illustrer Heerlik gemaakt word door zulke vijf Steden? Of meynen wy dat in andere Steden boven die vijf in Egypten niet hier en daar zodanige Synagogen / en Christen Wy-een-kornsten zijn geweest / als alleen in dese vijf. Ende als men de zaak wel aanmerkt: STEDEN worden hier niet genomen boort Huys-gezinnen / maar boort Staaten Landen Coninkrijken en Magten, die een Politike Regeeringe hebben: welke zoo lange als die Gods Kerke niet en boeden / maar verholgen / kan men niet zeggen datse vijf Steden zijn die de Taale Canaans spreken. Joannes schryft niet aan de zeven Steden / maar zeven Gemeenten in Wien Apocal. Cap. 1. En of nog pemand tegen-spreken wilde / die merke aan de volgende derde Postu.

Hier wordt de eene van de vijf Steden genaamd *een Stad der verfooringe* *dan 77 Gniir hacheres*. Het geen immer dubdelik aantooft / dat hier van zodanige Steden werd gesproken / die door Oorlogen en Perwoefingen / wegens hare Difforniteyt niet anderen in Egypten konden worden verstoofd / ende dat onder die vijf Steden in Egypten een zodanige zijn zoude. Ik bid u / waer en wanneer is yets diergelijks geschied in 't Letterlik Egypten; alle schijn van toepassing ontbreekt hier den Ardleggers. De vierde Positie is dese *Os 19*. Ten dien Dage zal den Heere een Altaar hebben in 't midden van Egypten-Land, en een op-geregt Tekon aan hare Land-pale voor den Heere. Dit werd tegen-gesteld tegen de Afgodische Altaaren van de Egyptenaren en alle Heydenen / als ook voor al tegen de valsche en geuvelike Altaaren des Antichrists / op welke de Mis-papen hare Offeranden plegen op te Offren. Waer is nu dog zulks ooyd in 't letterlik Egypten verbuld? Doe hier by / dat gy verklaren moet wat op-geregt Tekon voor den Heere ooyd in Egypten is gesteld geweest? De vijfde stelling is / wat verstaat gy daar door / en wanneer is dit ooyd in Egypten verbuld geworden / dat God den Egyptenaren / na dat hy haer zwaar geslagen had, heeft genesen, met haer een Heyland en Meester toe te zenden diese, verlost heeft? En wie die dog mag zijn. Heeft dan de Heilige Schrift des Ouden Testaments met de Historie der Apostelen / en alle hare Brieven; hebben dan alle Kerkelijke Histor-schryvers; Eusebius, Nicephorus, Socrates, Zozomenus, en anderen 't zamen gesend / om alle die dingen zoo diep voor ons te verbergen! Maar ik moet hier een perk stellen / en niet eens aanraken de volgende Argumenten en Positien van dit Cappittel / om die Maanen niet al te veel te overlasten. Maar hier gaat Ik af tot de waare toepassing van dese dingen / tot het regte onderwerp.

Egypten ruymt genomen is het gantsche Roomsche gebied / 't welk zig eerst behond onder den dwang van Heydenlose Opper-hoofden of Keizers; toe het nog zat in de dikke Duysternisse van den Afgodischen en Dubbel-dienst; als voornamelyk / doe het Weest van die geweldige siegeringe eerst wylt die Zee van 't Heydendom / en daar na wylt de Warde / dat is afgezonderd van het Heydendom op-quam / ofte doe de Christenen de Opper-Heerschappye hadden verkrongen / ende de gantsche staat van de Kerke door de Heerschappye-boerende Bischoppen en Weestlike gestalte had aangedaan. Daarom kan ook met waacheyd Joannes Apocal. 11. Capittel zeggen dat Iesus binnen die Stad Egyptus gekruyst is: Het is dog de zelve vierde Opper-hoofdigheyd by Daniel Cap. 2. beschreven; onder hoedanige omwentelingen van Wereldsche of Kerkelijke veranderinge men die ook aanmerke. En waerom zouden de Propheten Roma minder Egyptus dan Babel en dan Sodoma mogen noemen. Hier wylt en kundt gy ook niet wylt sluyten de Asiatische Kerken die met de Roomschen wegens het Oppergezag twisteden. Dese waren bleugelen van eenen zelven Aend. Con-

stantyn

stantyn hadse beiden vereenigd / maar de Roomsche het Opper-gezag toegestaan : Zy zijn dan t'zamen Egyptenaars / maar zijn verdeelt tegen den anderen / den Man tegen zijnen Broeder. Laat dan eens maar hoorteliks ons een draad gegeven worden van dit 19. Cap. Esaias.

(a) Vers 1. hebbe op de deltructie van het Heydendom en den Openbaren Afgoden-dienst in de Roomsch Heydensche Monarchie. De Afgoden van Egypten zullen beweegd worden van zijn Aangezichte, ende het Herte der Egyptenaars zal smelten in 't midden van haar. Niet wonder / nademaal eerst door de Predikatie des Heyligen Euangeliums den Afgod in de voornaamste Steden en gewesten / zelfs binnen komen van zijn standplaatze wierd neder geworpen / waar toe niet weynig hielpen de Matelaren en de lydszaamheid der Heyligen ; tot dat cyndelik een zware Donderslag Constantijn de Grootte haar voort wierp voor de Mollen en Vledermuysen, zegg Hieronymus, ende de Wereld zig (hoewel meest huichelagtig) Christo onderwierp. Dese is de eerste Periodus van dit Geestlik Egypten / in welke het zijne Goden verandert heeft / niet een anderen Gods-dienst hoe wel huichelagtig / en daar toe van haar aangerigt / om naderhand / onder den dekmantel van de zelve / alle Afgoderpen in te voeren met een Heerschenden Thoon ende Magt Apoc. 13. Capittel.

(b) De tweede Periodus / ofte gebal in dese Regeeringe is / dat als zy nu een nieuwe Forme had gekregen ; zy eben gelijk de stigters van Babel met malkanderen ober-hoop zijn geraakt. Ik wensche dat my op het tweede Is mag de byspeld gegeven worden / om in plaats van wanf (het geen te kennen zoude geben / dat daar in het voorgeaande door een reden verklaard word) ober te zetten. Ende Ik zal de Egyptenaren tegen de Egyptenaren verwerpen, datse zullen Strijden, een yeder tegen zijn Broeder, en een yegelik tegen zijnen Naasten, Stad tegen Stad, en Coninkrijk tegen Coninkrijk, &c. De Historien leeren ons / dat zoo ras den vorigen Afgoden-dienst was uytgejaagd / in dit Roomsche gebied groote kloofften en berodten zijn ontstaan / zoo onder Politike Princen ; nanneliks de Zoonen Constantini, als ook onder de Bischoppen die genoegsaam elk in haar Steden Princen waren. Ook bysonder onder de Eerst-Bischoppen, en wel die van Constantinopel, en Romem ober het Meesterschap in de Kerke.

(c) In de derde Staat verdoond hy het dwaas en dul beleyd van de Opper-hoofden in Kerke en Politie / welker toelag was / om een remedie te vinden tegen scheuringen / Ketterspen en twiffen in de Kerke ; een Beeld des Beestes een Opper-Bisschop van Romem te stellen / met Godlike Magt te Wapenen : Den Beelden-dienst als een Merk-teken van de Ware Kerke / nebens andere By-gelobigheden in te voeren. Die van Romem en de Grckrse Kerken streeden om zeerst / wie de beste konde Op-regten : Die van Niceen bevestigden de zelve in een Concilium Anno 788. op de alderaanstootelike en Afgodische wijs. Dit ging te grof : De Bischoppen

han Komen diese ook dienden waren wat doozwapper en matiger in de wijse van dienst / ende zuden de Grieken daarin af : Dese Beelde-ewig heeft veel Bloed-storten en zware vervolgingen veroorzaakt : Zoo is den Geest der Egyptenaren uitgeledigd , &c. Haar Raad verflonden.

(d) In de vierde bejeginge Hs 4. werd ons beschreven Gods Oordeel / dat God haar heeft laten overkomen door de Saracenen ende Turken ; welke Saracenen wt Arabien en Afriken ober-gescheept berschepden Rijken hebben opgeregt in het Westen / en nog niet lang geleden wt Granada in Spanjen zijn verdzeben ; veelerhande Barbarische en woeste Natten ; tot op Carolus M. ontrent Anno 800. van Anno 400. af hebben Italien dooz haare invallen en Koberpen verwoest / en zelfs haare Coninkliken Zetel aldaar op-geregt / zoo besloot God de Egyptenaren in de Handen van harde Heeren. Behalven dat nog een streng Coning over haar Heerschte die Abaddon , en Apollyon genaamd word in de Apoc. 9 : 11. Welke Jubloed der Barbarische Volkieren Zinne-beeldig by eenen geweldigen Bloed van de Wateren der Zee en der Rivieren werd afgemaald Hs. 5 / 6 / 7. Alwaar ook dooz het Schelf ende Riet 't geen verwelken zoude gespeeld werd op de Schelf-Zee / ende den Jyl / tusschen welke beyde Wateren Egyptus bepaald wierd : En zoo zit de Hoere ook aan heele Wateren Apoc. 17. Cap.

(e) Waar wt in de vierde opmerkinge niet anders en konde ontstaan / dan. (1.) Een groote Rouwe der Bischoppen , Eerst-Bischoppen en van haar Opper-hoofst Hs 8. Ende de Vissers zullen treuren , en alle die den Angel in de Stroomen werpen zullen Rouwe maken , &c. (2.) Als ook een groote Confusie en schaantte der geener / die de Conscientien in hare Netten dragen te verwarren dooz Sophisteryen / en valschlikt genaamde Werelds wijsheyt / van welke hare Scholastike Philosophie wienemeld Hs 9. De werkers in het sijn Vlasch zullen beschaamd worden , &c. Dit geschiede dooz de naakte Predikinge van het Evangelium waar dooz haar strop / ende biezen van het Kroon zijn geschikt / ende het Fundament der Waarheyt is Bevestigd (ten tijden van de Waldense / van Wicleph. Joan Hus , ende daer na dooz Luther) als ook dooz Gods Oordeelen ; in het verpelen van hare gezmeede Dessenen / onder Crusaden / Afslaten en alderley boozwendzel van Godsdiensticheyt ; in welke Oorlogen zo de Licht-gelobige Coningen hare Bastard Zoonen hebben op de Slagbank gebracht / met veel honderd-duysend Menschenen met haar. Weder Concilium van haar gehouden was een Jret van sijn Blas. Maar hoe het eene Concilium het andere onwertig verlaaod en tegen gesproken heeft / bysonder wgens des Paus van Komen Almoghenheyt / han ons wt die van Konstans , Basel , en Trenten overbloedig bliken. Hoe hare Netten ; na de trouwloose Moord / in de Persoon van Joan Hus gespeegd ; sijn schiklijks verscheurd dooz de Bohemen / die haar wel elf-maal overwonnen hebben ; 't geen die van Basel zoo perschte / datse daer in moften met de Egyptische

Cobenaars erkennen Gods Dinger Occultum Dei Judicium Vid. Acta Conc: Basil. (3.) Ja zelfs voor zoo verre heeft Gods Oordeel haar berispend / dat de staaken van haar Netten (want dit zijn als de Fundamenten der Netten) door magtig Hand zijn wtergerooken / en aan stuk gehakt *Os 10.* En zy zullen met hare Fundamenten verbryfeld worden; versta de zelve Netten / met hare stijbe staaken diese vast-houden. Zie de Oorzaken van de Victorieuse Mauritius tegen den Keijser; en van Fredericus Saxo wt de gevangnisse door Mauritius verlost na zijn bevogten Victorie.

In de vijfde aanmerkinge houdt ons voor de bespottinge van twederley wijzen en Raads-luyden onder haar, Cardinalen / Eerst-Bischoppen / &c. En bysonder de znoode Ordre der Jesuiten; laat dit maar ons tot een exempel zijn: Dese tot Trenten t'zamen-gekomen; zijn niet anders dan aan het spinnen van sijn Blas / ende het breepen van Netten Dagt en Dagt werkzaam geweest: Maar zie onder hoedanig een Hoofd; onder eenen Pharao; haren Pharao, haren Afgod by wien zy Zwoeren; dien Hoofst-bervoelger van de Kerke den Paus, van wiens werck dat gantsche bestuur des Concilij af-hing. Maar God heeft daar in geblazen / en dien Raad bespot: Want dit heeft veele Landen en Steden en Volkeren hard bevestigd in 't af-zwoeren van haar geroofde Magt en valsche leeringen / en met het Zwaard te vegten voor de wyshed van Conscientie en Gods-dienst *Os 11.* Gewisselik de Vorsten van Zoan zijn dwasen. Zoan was de Coninklike Zetel / en oude Residentie Plaats van de Coningen van Egypten. (Vergelyk onse Annotatien) gelijk Gomen is van Pharao den Paus. Den Raad der wijzen, en Raad-gevers van PHARAO is onvernunftig geworden: Hoe zoudet gy L. dan zeggen tot Pharao, dat is hem sijben in die verwaande gedagten / hem sulks ingeben / Ik ben een Zoone der Wijzen, een Zoone der Oude Coningen. Hier mede heeft men in dat Concilium den Paus gestatteerd / en in sijn Stoel ende sijn verwaande onaf-gebraken Successie bevestigde / welke bespottinge voortgaat *Off. 12 / 13 / 14.* Gelijkt hy ook beschrijft hare magteloosheid en breezagtigheid na die tijd / om in 't openbare veld; neen maar liever door valsche listen aan te randen. Gelijkt in de Paepsische verwoode Moord is gepleegd. En in de Oorlogen tusschen Spanjen ende het Vereenigd Nederland.

Maar ten selden ziet gy 't geen ons oogmerk nu spoedig zal voort-zetten; onderschepd en tegen-stellinge gemaakt tusschen EGYPTEN, en het LAND VAN JUDA *Os 17.* En het Land van Juda zal den Egyptenaren tot een schrik zijn: Versta de Euangelische Kerken door Juda; zoo wie het verpletterd, zal zig zelve bevreesd vinden van wegen den schrik van JHOVAH.

Ten zeventen merk aan nog een nader omstandigheid des Tijds en een nieuwe opmerkelijke zaake *Os 18.* Ten dien Dage zullen daar vijf Steden in Egypten zijn (dat is Landen en Staten) sprekende de Taale Canaans, en Zwoerende den Heere der Heerscharen. Zommige verdecken den

Gerefor:

Gereformeerden Staat in dese Tijd op die wijze : Datse daar onder rekenen. Eerst / Groot Brittanien. Ten tweeden het Vercenigd Nederland. Ten derden Denemarken en Noorwegen. Ten vierden Zweden. Ten vijfden Duytsland , en daar onder Bohemen en verscheyden Keurvorstendommen / en ook het Euangelisch Zwitserland. Dese alle hebben het Paus dom opentlik af gezwoeren.

Maar zuld gy my tegen-werpen / hoe kunnen dese bys Land-schappen en Staten / na hare Politike / en Herlikhe scheidinge van Egypten / nog gerekend worden te behoren / tot dit zoo srijdig Egypten / ende kan het zelve zoo veel Leden te zijn ? Op dese boozname bedentinge zal Ik kortelikt antwoorden zonder met zonnige Geleerden op het Argument van gelijke Situatie te zien.

1. De Nammen van Land-schappen / die haar van Guds zijn gegeven kunnen blijden / na de veranderinge van hare Staaten. Babel aan den Euphrates blijft Babel / en werd daarom geen Alexandrien genaamd / ont dat Alexander 't ober-heerd heeft. Assyrien blijft Assyrien / schoon 't van den Turk ober-heerd is ; zoo ook by ons de Steden Constantinopel / Alexandrien , Et. Egypten houd hier nog zijn ouden Name. Ten 2. laat ons een exempel tot dese eyge zaak dienende wyt de Letter ontkenen. Israeel woonde af-gezonderd in Gozen , dat onder Egypten-land behoorde ; welk Land God van de Plagen van Egypten behijde. De Kerke kan ook wel af-gezonderde staat en Gods-dienst hebben om-ringd midden onder de Landen die den Kroonischen Pharao onderwoopen zijn ; en dan word de Herlige Stad en de Leger-plaats der Herligen om ringd van den Gog ende Magog. 3. Ook kan wel yemand Prince van Orangien zijn / in Brankrijk. 4. Ook kan yemand in een groot Land bye Steden bedingen ofte verlijgen ; gelijc de Henke Steden die onder Duytsland en des Keysers Protectie staan / ende nogtans Gereformeed zijn. De Coning selfs van Denemarken heeft die wel gezocht / als hy door de Ligisten wierd bestookt ; en als hy met de Hamburgers in twist en Oorlog stond wegens de Heerschappye van de Elve. De Gereformeerden in Duytsland moeten Compareren booz de Keyserklike Regt-bank / op zijn Advocatoria. Alle dese Landen werden dan wel ten aansien van 't boozname dat de Kroonischen besitten onder Egypten / als in 't midden van haar betrokken ; maar egter ten aansien van de Gods-dienst door Juda onderscheyden. Dat is dan dit Juda 't geene te horen was in Egypten ; en nog na de scheidinge om-ringd word van Egypten.

Ten agsten werd hier nog een aanmerklis gebal neder-gesteld. Eene (van die byben) zal genaamd worden een Stad der verstoringe : 't Gene warelik is verbuld in die schriklike verwoestingen van de Landen van welke de Gereformeede Gods-dienst eerst haren aanhang genomen heeft ; namelikt verscheyden Kerken en Gemeentens in Duytsland ; boven al het Coninkrijk van Bohemen en de Paltz , en die van Hungarien en Transyl-

vanien zijn vertoest / tot desen huydigen Dag ; en God weet hoe lange. Dit is warelijk een zware Castijdinge voor Gods Kerke.

Ten negenden **Us 19.** Ten dien Dage zal de Heere een Altaar hebben in het midden van Egypten-land , en een op-geregt Teken aan de Land-pale voor den Heere. Dat is / aldaar sal men openlijk en vrymoedelyk ruinceren de Afgodische Altaaren der Paapsche Maaffe / ende tot Christum den eenigen en waren Altaar teegaan / ende daar van tot een het Heylige Nagmaal volgens Christi instellinge openlijk aanrigten : Daar zal Christus zijn Volk een Tafel aan-rigten in tegenwoordigheyt van hare Vranden.

Ten tienden , wanneer zy van den Vrand telkens op nieuwt bestoott zijnde met geweld van Wapenen **Us 20.** Zy zouden tot den Heere roepen van wegen de verdrukkers , en hy zoude haar een Heyland ende Meester zenden , diese verloste . . .

Door Heyland en Meester verstaan Collective Patronen ende Voorstanders / welke God zijne Kerke zoude vercochten in hare uiterste verlegentheid. Hoedanige men vind in den Coning van Zweden Gustavus Adolphus en zonnige Vorsten in Duytsland. En in de Noorder Coningen van Zweden en Denemarken ; Jacobus den Coning van Brittannien , en de Princen van Orangien. Door dese hulpe des Almachtigen zijn telkens / na dappere slagen de heusken wederom verbonden ; ende hebben daar in zelfs de Vranden van de Waarheyt Gods Hand erkend ; gelijk als in de Gewoone Vrede tusschen Spanen en Nederland getroffen / waarblijkelijk is : in die tijd hebben zelfs de Romanisten / niet minder dan het Scheeps-volkt ten Tijde Jone wanneer de Stroom was bedaard / den Heere gediend met Slagt-offer en Spys-offer , ende een gelofte den Heere beloofte en betaald-Verugden. Vperen gestoot / het Te Deum Laudamus gezongen / ende haar beloofde Vrede gehouden **Us 21.** Al schoon hier mede de Castijdingen Gods en de Phiolen zijner gramschap nog niet wtgeleedigd waren / 't geen het volgende 22. **Us** aantijst ; en waar van top de droevige onderbindinge nog getwaar worden.

Ten elfden. Zie nog een andere omstandigheyt des tijds / die juist niet benepen moet tot de alderlaatste Periodus van de gemelde zaken / maar ruwmer wtgestrekt / als of men zeyde / terwijl de zaken aldus in Egypten zullen staan / zoo zalder een gebaande weg zijn van Egypten in Assyrien , dat de Assyriens in Egypten , ende de Egyptenaars in Assyrien zullen komen. Welck dit Alur zy hebben top getoond en betoefen op zijn eigen Titel. Namelick de Asiatische Volkere / die nebens andere Landen ook Assyrien onder hare Heerschappye hebben gebracht / de Othomannen en haar onderhoorige Volkere. Dese gebaande weg is hier niet zoo seer een weg van Commercie / maar een weg tot den Oorlog door magtige Heyzegers bereyd / die haar Leger-plaatsen af-steken / en in hare door-togt alles wat in de weg is af-happen ende siegten ; dit toond het volgende woord Dienens.

dat is Krjgs-slaven en gebangen zijn / ofte ten minsten een geschenk brengen. Door zoo een weg zijn de Christenen in het Heylige Land Anno 1095. Ge-
getroffen / hebben een Coning tot Jerusalem gesteld ; overgescheept over de
Midlandsche Zee eenige boorname Steden en sterken in Egypten inge-
men ; maar zijn wederom wjt beyde die Conquesten met groote Nederlagen
wrgedreven. Naderhand heeft den Turk geheel Hungariën bemagtigd ;
Weenen Belegerd / dog genoodsaakt 't zelve te verlaten door een schriklike
Pestilentie / die zijn Leger verterde. Jongst heeft hy nog in onse Dagen
die Hoofst-Stad van Oostenryk Belegerd en ten uitersten gebragt ; is door
den Coning van Polen dapper geslagen en genoodsaakt op te bryken / verla-
tende zijn Leger-plaatse / beschansingen en alle de Artillerie. De Keiser-
schen haer Dictozien vervolgende heeft den Turk wederom Engariën af-
handig gemaakt. God weet het eynde van desen Oorlog ; en wie dat den
anderen zal dienen. Immer als de Propheet zegt dat de Egyptenaren
Assur dienen zullen ; zoo wijst hy aan dat zulks immer meest doorgaans
gedurende het beloop des tijds en dese voor-verhaalde gevallen / waar zoude
zijn : Het heerlike Land van Podolia 't geen hy de Croon van Polen ont-
weldigd heeft door het bemagtigen van des zelfs hy na onwinnbare Bestinge
Caminiec Podolski houd hy nog in besittinge. Gelyk ook Cyprus, Candia
en meer andere getoefen. Wy verwonderen ons onderwijlen dat onse
geleerde Over-zetters de woorden Vchavedour Mitzraim & Asshour, welke
woorden zijnde van de alder-tilaarfte Constructie zy hebben over-geset ; ende de
Egyptenaren zullen met de Assyriërs (den Heere) dienen. Want voor-
erst het is hard hier het ledelien E T den Assyriërs over te zetten door
meest dat is met. Ten anderen het woord Heere staat niet in de Grond-
Tale. Dog hier wjt zietmen hoe veel het zelfs in de Oversettinge geliden
kan dat yemand zig een zekere Hypothesis vast sield ; gelyk dese van de
Beheeringe der letterlike Egyptenaren tot Christum.

De elfde aanmerklike omstandigheid beschrijft ons de Propheet op vs 24.
Ten dien Dage zal Israël de derde weten met de Egyptenaren ende de
Assyriërs ; een Zegen in het midden van het Land. Hier werd gesien
op de groote wjtzeydinge ende bloeyende Staat der herstelde Kerke ; by-
zonder in het Geestlike een Zegen midden in het Land, te weten der
Egyptenaren / naderhand ook zelfs in het Land der Assyriërs. Den zin
kan dese zijn / dat (volgens de Profetie Ezechiels) wjt die levendige
Wateren welke wjt den Dorpel des Tempels, (in welk Tempel Juda
en Israël, de zuivere Herbomde Kerke / Christo dienden) zouden vlieten
de doode Zee van de valsche / dwaalende en seker-zieke Christenen ; ja ook
zelfs de Mahomedanen en Heidenen / levendig zoude werden gemaakt.
De Zuyr-beeg der Reformatie zal niet laten te werken tot dat de geheele
Massa van drie maten Meels gantschelik zy door-zuyrd. Van haar zal
Gods Zegen over de gantsche Warde wrgeluyrd worden. Ondertwijlen
zouden de Gereformeerden in die verwagtinge een verdien-deel wjt-maken
van

Van de magt der Egyptenaren ofte Romanisten ende der Assyriërs, ofte Oosterfche Volkereu / dat is der Mahomedanen. 't Geen het eerste is dat wy nog te verwagten hebben.

Ten twaalften; daar op volgd den in-gang van de volkerd der Heydenen en de effecten van de laatste Wazupie Apocal. 11. Wanneer alle die drie Volkereu verbeeld in Opdrae van Politie en Gods-dienst, die den anderen gedwizig met Oorlog hadden bestookt; nu t'zamen als Broeders zouden leven; en Christusom voor haar eenig Hoofd erkennen Os 25. Want de Heere der Heerscharen zalle Zegeneu; zeggende; gezegend zy mijn Volk de Egyptenaars; en de Assyriërs het werk mijner Handen, en Israel mijn Erf-deel Verwagt geen aantekeninge / veel minder uytleggingen van meerder Profetien die op de zelve wijze handelen van dit Geestlijk Egypten; op dat dit werk niet in het eyndeloose uytgestrekt mag zijn.

Wy komen van tot de Analogie en toepassinge.

Indien het betwizen kan werden: Dat alle de trekken of linien die in het Aangesigt en de gestalte van het OUDE EGYPTEN, ons afgeschilderd voor komen in de Heylige Historien; ook desgelijks te zien zijn in het Roomsche Egypten; alsoo dat geen Op / het ander Op meer kan gelijk zijn / dan het Oude Egypten, en de Roomsche Kerke; wie zal dan nu langer twiffelen kunnen / ofte den Heyligen Joannes in zijn Openbaringe heeft Roma met het grootste recht genaamd *Egyptus*? Ik derf bymoedig zeggen / dat die regel by wy 300 veel geldt / dat ik voor mijn zelveu; zonder remand moet te stellen; wyt 300 een Analogie ofte gelijk-redenheyd; zonder eenige expresse bepalinge van eenig Heylig Schryver des Nieuwen Testaments; zoude kunnen vast houden; dat in de Offerande Abrahams van zijn Zoonc Isaak is een voorbeeld Christi geweest; en 300 woorts in veel andere gevallen.

A. De af-komste van de EGYPTENAREN werd in de Heylige Geslagt-rekeninge getrokken wyt Cham; volgens Genes. 6. Os 10. Ende Chams Zoonen zijn, Cus, ende Mitzraim: Nu 300 was Mitzraim van welke Egypten den zelveu name heeft ontfangen (om dat de Landen na de eerste bewoonders en stigters haar name ontfingen) een Vader van Nimrod: 300 dat dese Nimrod was de Zoonc Zoonc van Cain. Welke nu de pogingen van desen Nimrod zijn geweest; te weten een geweldige Monarchie op te rigten; welkers Hoofst-Stad des gebieds Babel hebben wy in den Titel Babel ontfandig verdoend. Op behoeft maar hier mede te vergeleken de pogingen van de Roomsche Bischoppen (warelijk herbozen (Nimrods) om zig een Nieuw Babel op te rigten; vermengd wyt een Aardslike ende wereldsche Monarchie. Wat geldt het dan / dat zy zig kunnen roemen wyt Japhet gesproten te zijn / wanneer alhier in dit geval de Geslagt-rekeninge ziet op het Morale ende zedige / en niet op het natuure

like: Da het eerste kunnen zelfs de Joden werden genaamd Inwoonder van Sodoma, en een Volk van Gomorra Esai. 1. Cap. Daar benevens is dit aanmerklijk; dat de Egyptenaren altoos zeer hardnechtig gestreden hebben met andere Natien (bysonder de Scytiers, van welk dispuut Iustinus zeer breed handelt) wegens de Oudheyd: En welk is dog anders het Hoofstuk van het geschil tusschen ons en de Roomschen; ook tusschen haar / en de Griekse Kerken?

B. In de gelegentheid en Situatie van dat Land / volgens de Geometrie, nemen wy waar / dat het / ten aansien van 't Joodsche Land zeer lang ende breed is wygestrekt; alsoo dat / daar de gantsche lengte van het Joodsche Land; daar het wygestrekt is van het Noorden na het Zuiden; laat het zijn van 't gebergte Zeir, tot den Libanon op nog geen t' zestig Mylen aan loopt; en in de breedte / in zonnige Plaatsen / op niet half 300 veel; (in welke enge spatie zig die twaalf Stammen / als 300 veel Proovintien hebben onthouden.) Daar is het dat Egypten meer dan twee hondert Mylen lengte heeft; ende hier en daar hondert in de breedte. De Paalen van welke breedte maken de Rode Zee ten Oosten / en den Nyl ten Westen Z. W. tusschen welke het midden in legd. In het selve heeft Israel gewoond als vromdeling vier hondert Jaren. De Kerke Gods is niet minder vromdeling geweest en geboed (maar met tranen Brood in die Egypten) wel twaalf hondert en zestig Jaren Apocal. 11. Capittel. Een Hoofstuk van des Werelds wonderen is die alder-grootste Riviere die in de Wereld bekend is; den Nyl, die van zijne Deuren af daar hy aan de Midlandsche Zee werd ingespoeld / ontrent de Steden Alexandria, Rosetta, en Damiat, tot aan de Meer de Saire zig wystrekt / alsoo datse van den een-en-dertigsten Graad af / Noordeliker breedte / Zuideliker loopt ende dooz-sijde de Tropicus Cancri, daar na strekste zig wy tot de middel-lijn, dese ook dooz-sijde / en daar van daan ten Zuiden houd zy haar Cours tot aan de Meer de Zaire daarse in-bloeyd; zonnige zeggende dooz-bloeyd / ende zoo dat waar is moestse aan het Maan-gebergte eyndigen. Dese Zaire nu werd gesteld op den tienden Graad / bezweden de Linie, zoo dat hare lengte wytmaakt veertig Graden ofte t' zestig Mylen. Dese Nyl alleen bevoigtigt het gantsche Landschap / aangesien zeer weynig regen in die Land-streke vald / zoo konnd al de vrugtbaarheyt of onvrugtbaarheyt / van de Bloed des Nyls / die gematigd moet zijn / zoo datse niet te hoog en zweld / nogte te leeg zoo datse de Landen niet zoude kunnen overstroemen; die van haar blank moeten staan / zullen zy vrugtbaar zijn; en zelfs worden zy van haar gemest / dooz die drabbige Dilt die het water niet sig sleept / langs den Oever van die Grootte Riviere. Die onnoemlike Stroomen Landwaars wy stozt is het allomnie Moerassig en leeg Land; vol Wiesen ende Kriet; waar in zig veele bladren als Papier op-doen. Men kan denken hoe grooten overbloed van Vis zig hier onthoud van

van alderhande zoorte / waarom die Luyden zig ook veel met Visschen onthouden. Maar een Spectakel van de Wereld is dat groot Monster den Crocodil, die se al verstand die hy bekomen kan / ja zelfs nog Menschen nog Beesten spaard.

De magt van de Rijken bestaat voornamelijk in hare Rivieren. Daarom binden de magt van het Antichristelijke Rijk ook door Allusie / by dese twee Rivieren vergeleken; den Euphrates ten op zigt dat het Antichristendom Babylon genaamd word (zie daar van de beoijfen in onse Openbaringe.) By den Nil (hoewel dien Name in de Heilige Schrift niet gevonden word / nogte by de Oude Oostersehe Partien is bekend geweest) word de magt van het zelve Antichristendom vergeleken / door Jobange klare omschrijvingen van welke wy terstond exempelen hebben gezegen uyt Esai. 19. Cap. tusschen Zee en die Riviere lag Egypten. De Hoere zit ook aan veele Wateren Apocal. 17. Cap. In de zelve Riviere worden veele Reuten gespannen van de Visschers. Dese loose Visschers spreken loose Reuten uyt om Zielen te vangen en te verstrikken. Woerassen van die Riviere die geduyzig sijn en modder op woerpt / teelen ontelbare menigten van Vorschten. 't Gene wel de oorzaak mag zijn / dat onse Oyevaars zig des Winters derwaars om dat boesjel begeben / als ook om dat in de Winter van dat Climaat een matige en getemperte Lucht geniet; gelijc hier des Somers.) Den Staat van het Antichristendom is als een moddige en derrpgrige Riviere / nergens zuiver nog klaar / veel min als Cristal; gelijc die Riviere was / welke Joannis Apocal. 22. word vertoond. Zy hebben niets in het Heilige Woord Gods ongetrouwbleert en onverbalscht gelaten. Hare Geestlietheit / bysonder de Oude der Jesuiten zijn die onreyne Vorschten, van welke de Apocalypsis aldus spreekt Cap. 16. Vers. 13 / 14. Ende Ik zag uyt den Mond des Draaks, en uyt den Mond des Beests, en uyt den Mond des Valschen Profeets drie onreyne Geesten, den Vorschten gelijc: Want het zijn Geesten der Duyvelen, ende doen Tekenen; welke uytgaan tot de Coningen der Aarden, en der geheele Wereld, &c. Daar en wassen geen Edele Boomen en planten aan den Oever des zelfs; gelijc aan beyde de zijden van den Oever der Riviere / die het Heilich Jerusalem beoogt / den Boom des Levens wascht / dragende zijne vrugt tot spijs / en zijn bladeren tot genesinge der Herdenen Apocal. 22. Maar niet van Biezen / Riet / en Daryen getwasch; dat verstuift ten spel van de wind / en woeteloos drijft op het water. Vergelijc Psalm 1. Alsoo is de Godlose niet, maar als een blad 't geen van de Wind verdreven word. Hare Leere heeft geen wortel nog fundament: van Hare vrugt is van Sodoma. Zie Dent. 32. In Haren Rijk onthoud zig den Roomschen Crocodil / den Paus / en zijn alles verstandende Geestlietheit: Gelijc zoo Pharao / als van ons is aangewesen zelfs in een Zinne-beeld een Crocodil genaamd word; en is dat Apocalypstisch Beest dat uyt de Zee op quam Apoc. 13. Cap. Dese is dat wilde

gedierte des Riets Psalm 68. De Inwoonders van Egypten zijn zeer verdozd en berzengd / door de brandende hitte van de Zonne des Soners die haer van onzijdelsk steekt; waarom zy zaltd / en mager / en af-zieneliks van gedaante zijn / meest Arme en uytgehongerde Menschen / tot Roof seer geneegen; verraders en ganz niet te betrouwen; Slaven van den Afspier den Turk. Zodanig steekt die valschlik-genaemde Zonne / den Paus ende zijn Geestlikeyd den Menschen / en zulck een brand onsteekt hy in de Conscientien / datse zelfs Gods Name en woord lasteren Apoc. 16. vs 9.

C. De Regeeringe, die in Egypten plaats heeft van Ouds / en heele Eulenten heeft stand gehouden is zeer gelijck-borring die van de Romanisten. Want dese drie waren hare boomante. 1. Haren Pharao die absolute Souverain Regeerde; zoo wel als een van de Monarchen der Oostersche Landen; zoo dat zijne Onderdanen zijn Slaven waren; ja hem als een God dienen / ende by hem zwoeren: Alle die Coningen behielden die Name van Pharao. Zodanig een Absolute Monarchie / usurpeert ook den Roomschen Pharao; gelijck in het Concilium van Trenten / al van Ouds af is gebeten; zoo dat alle Paus-gezinden zijn Slaven zijn / ende haare Conscientien zelfs hem onderwerpen; zijn lastige Insettingen in de barre hitte van de Zon op de Schouderen dragen / in groote Paquetten van Concilien / Pauslike Decreten / Bulken / Indulgentien en Affaten. Zoo groot is die onderwerpinge datse by hem zwoeren: Die tegen hem Oorlogd / doed God den Oorlog aan: Hy is den zichtbaren God / en den Viceoy van Christus; Hy kan (volgens Bellarmini, en meer andere geboelens) niet dwalen. De tweede Regeeringe der Egyptenaren was een gantsch Subalterne en Dienstbare / ten op-sigt van haar Afgod Pharao. Dese bestond in Amptenaren van alderley soorte; gelijck in alle Staten. Van zodanigen heeft'er ook den Roomschen Paus heele Cardinalen / Eerst-Bisschoppen / Bisschoppen / Abten / behalven veel Ordren van haar gesehooren hoop die hem alle den Eed van onderwerpinge zwoeren. Ja zulcks moeten zelfs doen de Coningen ende Princken. De derde soorte van Magt-hebbende / waren de Store-hijhers en Tovenaars van Egypten, die door Pharao stonden; ende hem begrephelden met hare bezweeringen; die zelfs valsche Miraculen en wonderen deden om zijn zinnen te verblinden; en daer van naan zijnder onder alle Natien geen gruweliker nogte onmenscheeliker Afgoden-dienaars gebonden van de Egyptenaren. Alsoo is ook het rechte Character van het Anticheytendom te komen en te werken volgens de werkinge des Saans in alle kragt, en tekenen, en wonderen der leugenen. 2 Thess. 2. vs 9. Vergelijck Apocal. 13. vs 13. Ende het (Beest) doed groote Tekenen, alsoo dat het Vyer uyt den Hemel doed af komen op de Aarde, voor de Menschen. Zie dergelijck van zijne Tobenaars die onreyn Geesten der Duyvelen Apocal. 16. vs 13. Ende zy doen Tekenen,

Tekenen, &c. Men mogt denken op het eerste Lij: Waar van daar komd dog den Paus aan zodanig een Magt en Opperhoofdigheid? Waar: Eerst om dat hy van dese Tobenaars onderscheidd word / die in alle Hoben in-stappen en nestelen / en de Coningen der Aerden hem dienstbaar maken / waar toe zy een Toberagtigen Geest hebben. Ten anderen door die Practijke waar door Pharao nog meer zijn Opper-hoofdigheid stijfde. Hy wist door Joseph / dat'er zeven vette Jaren stonden te komen / en gevolgd worden van zeven magere Jaren: Hy verzamelde dan al het Graan in zijne Schuyven / en zoo wierd hy genoegzaam in de magere Jaren alleen bestier van 't Land / wanneer zijn Volk uit-riep: Zie daar wy zijn uwe Knechten; geev ons maar alleen Brood. Op die wijze heeft zig ook de Roomsche Kerke gebiedt van de Tijden van schaarsheid van het Woord van Gods Woord / van welke al in den derden Zegel Apoc. 6. Uff. 5 / 6. een aanhang gemaakt word. Wanneer de Kettersen / bysonder de Ariasche geloof in Grieken-land heerschen; wanneer de Bishoppen zorgeloos sliepen; als de dwaalingen en by-gelobigheden; de twist ober de Opperhoofdigheid / bysonder tusschen de Roomsche en Constantinopelsche Bishoppen de Kerke beroerden / zoo heeft hy de Autoriteyt en Autoriteit van Gods Woord / des zelfs onseparable uytlegginge / de Decree van de verschillen / de Provocaten, of Appellen der geener die van de haren verongelijkt meynden te zijn / aan zig getrokken: En toe het hem nog niet toegelaten was de Olye en Wijn te beschadigen; dat is het Fundament van het Geloof / en alle den troost der Christenen te verderben en uit te roepen / nog alle Tarwe en Geestlik boedsel te weygeren / zoo heeft hy die het Volk Gods als uit een weeg-schale toe-gewogen / en Gods Woord te koop gebracht / zoo dat men het duur genoeg op-koopen moest; gelijk hy doen moet die het uit de Handen van Palsche en gebernde en Staat-zugtige Bishoppen moet bedelen / en haar Meesterschap moet erkennen; haar Praag en Statie moet onderhouden; en die van nog wel twee maatsjens Gerste / tegen eene maate Tarwe krijgde voor zijn Penning; zijnde een swaakker boedsel. Ondertusschen gaben de gedurzig op-komende dwaalingen occasien om Concilien t'zamen te roepen; aan den Paus om daar in te Presideren / en alsoo zijn Autoriteyt te Bevestigen; te meer alsoo door-gaans zeer Enorme dwaalingen meer door zijn Autoriteyt van door Demonstraten uit de Christen op de Conscientie wierden wederseyd; gaf dat den Mensch en groote Occasie om zijn onseparbaarheid te geloben / en het Coorn uit zijne Schuur te koopen. Daar toe quam die Kroon-schuur / waar door die Kroon-schuur Het Dominium Ecclesiasticum, het Land 't geen den Paus nevens Roma in Italien besit / 't geen hy door al te grooten toegebeidheid en by-gelobigheid der Coningen en Vorsten / heeft weeret aan / en onder zig te trekken; zoo dat hy nu de Grootste Monarch is van ganfch Italien. Ik laat staan alle die Abdyen met haar vele Bishopen; de Cloosters der Nonnen &c. Die door byzheid van schattingen

tingen en belastingen Huys aan Huys / Akker aan Akker trekken / op dat zy alleen in het Land-besitters over blijven ; onderwijlten word vast de Arme Gemeente haal ende beroofd ; en hare Slaben. Ende wyl dese Goud-mijnen haald den Paus zoo ongelooftlike Sommen Gelds / als hy die in zijn aangelichte Oorlogen tegen den Turk / of wel de Proestanten wil gebruiken ; zoo dat de Coningen zig daar tegen / door Placcaten en scherpe Resolutien hebben genoodsaakt gebonden te Wapenen / op dat zy niet voor hare Oogen haer Land zagen uytgeput.

D. Hoofd en zal die grubtel van Egypten werden uytgewischt / in welke Pharao, onder door-geben dat hy wreeide dat de kinderen Israels eens te magtig en tal-rijck zouden worden / ende hem door Oorloge aanranden ; niet alleen onder een ondraachelijke Slavernye doen zugten heeft ; maar ook zelfs dat Bloed wreeide Moord-bedel heeft laten uytgaan ; dat men door middel van de Broed-vrouwen van Egypten al haer Knechtens in de geboorte zoude verstricken ; of in de Riviere werpen. Het eygen oogmerk van dat gebod (zoo ik meyne) was niet om haer Dood te slaan ; want hy had veele zulke Slaben van nooden ; en zy konden Egypten niet anders dan Rijckdom aanbrengen ; en waarom zoude hy haer anders het uyt-trekken zoo lange verhinderen / en dan nog na-geslaagd hebben ? Maar hy zochtse tot een Volk met zijn Egyptenaren te maken / en van haer Gods dienst te doen af-staan. Want een veder Man ; meynde hy ; zoude zig schroomen een Israëlitinne te trouwen / die zijn Manlik Zaad zag geborpen in de Riviere ; en daarom liever niet een Egyptische vrouwten en onder hare vlieten schuplen ; en zoo ook zouden doen de Israëlitische Wijben niet de Egyptische Mannen ; en wat de Slaben belangd / die konden zy genoeg binden / niet te zeggen (gelijk den Groeten Turk doet) alle de Erst-gebozenen wyl zodanigen zijn mijne. Even alsoo hebben zig de poogingen van de Roomsche Kerke altoos daar henen gestrekt / om de Kerke Gods door dwang en geweld / een Volk met haer te maken / ende een zelbe Confessie / al ware die van maer geberust ende huichelagtig / aan te dringen. Het was genoeg datse zig maer goede Roomsche Catholiken noemden / Siechten en Nisse hoorde ; hoe eenvoudiger hoe botter / hoe liever datse haer dan waren. Het spiet haer datse in haare Land-palen moften zien zodanig een af-gezonderden Volk in Gods dienst en Wetten. Zy betigen haer met Opzichtigheid en mytterye : Zy tragen dan haer wyl liefde voor de behoudenis van haer kinderen diese anders Gooden en verpletterden tegen de gladde Steen-rotzen (Esai. 57. vs 5.) te doen trouwen aan de Hoere Isabel, en met haer kinderen der Hoererye te gewinnen. Hoort heeft Pharao grubteliker Moord ontrent de Erst-gebozen kinderen der Israëliten begaan dan zy ontrent de kinderen der Hugenoten, en bysonder in Piemont / die zy wyl des Moeders Lichaam wylsheden / en levende aan de wand verpletterden. Hoort had Israël zoo

harder

hadden dienstbaareheid onder Pharao, als zy in dit Egypten hebben uyt-ge-
staan onder den Roomschen Pharao.

E. God en heeft ook dese gruwelike daad / en ongehoorde Moord niet ongestraft gelaten; maar haer zeer schrikkelik geplaagd met tien agter een volgende plagen. Welke t'zamen een zeer groote ober-een-komste hebben met die van Egypten / welke wy ook kortelik agter malhanderen zullen laten volgen. Want na dat God den Dienst Moses en Aarons dooz Miraculen had bevestigd / en Pharao versogt haer te laten trekken / en hy zulks hard-
nekkig en beragtelik weygerde / zoo heeft hy haer alsoo geplaagd.

De eerste plage was (Cap. 7.) Dat de Wateren, de Riviere, en harer Stroomen, en Poelen verandert wierden in Bloed, zoo dat het niet drinkbaar was voor de Menschen, ende de Visschen in de Wateren stierven, waar door een groote stank over het gantsche Land op-ging en verspreyd wierd. Een lebendig voorbeeld; welkers lebendig tegenbeeld wy ook onder de zelbe herbloemde spreuk-wijzen hebben onder de derde Phiole Apoc. 16:4. Ende de derde Engel goot zijn Phiole uyt op de Rivieren en Fonteynen der Wateren, en de Wateren wierden Bloed. Ende ik hoorde den Engel der Wateren zeggen; gy zijt Regtvaardig Heere dat gy dit hebdt geoordeeld. Dewijle zy het Bloed der Heyligen ende Profeten vergoten hebben, zoo hebdt gy haer ook Bloed te drinken gegeven; want sy zijn het waardig. Het is hier al te lang te toonen in hoe schrik-
like Oorlogen en Bloed-stortingen God het Roomsche Rijk heeft ingewikkeld. Dat Stroomen en Rivieren van haar Bloed dooz de Orthomannen zijn uyt-
gestort / en dooz de Saracenen geplend; en na datse met Pharao dit Kinder-
moorden en die Slagtinge ter oorfsake van de Religie hebben gepleegd / hoe zy Land tegen Land / en Coninkrijk tegen Coninkrijk zijn op-gestaan / ende het Zwaard niet is versadigd van Bloed te drinken. De Husiten hebben ook geen kleyne slagtinge onder haar gedaan / en haar dikmaal overwommen. Vergelyk Apoc. 2. al-waar hy de Hoere Jesabel dreygd hare Kinderen door de Dood om te brengen.

De tweede Plage bestond in Vorsche (Cap. 8.) met welke haer gant-
sche Land wierd geplaagd. Van dese Beesten der onweyne Vorsche heb-
ben wy aansonds over Apoc. 16:13.

De derde Plage was dese: Aaron staet met zijnen Staf het Stof der Harde / uyt welk Stof ook Luysen als Stof in menigte ontsaan / tot een beragte ende moepelike quellinge booz de Menschen ende Beesten. Daar is dog geen afzieneliker ongedierte bekend / en dat in den Burgerliken omme-
gang de Menschen beragteliker maakt ende haer gemeenschap doet schutwen. Het dreygd ook den Mensche een groote quellinge aan / ja dikwils ziekte; en Menschen en Beesten worden er mager van. De toepassing van de ge-
lijkenisse is wel te maken: De tijd als de Hoere Jesabel dooz blankersel
plagt schoon en aansienlik te zijn in de Wereld / en by hare Boelen de
M m Coningen

Coningen der Aarde verheerd nu hier hare beurten / ende men ziet haar vol Tuisen met welcke zy beset is zoo dicht als Stof; nu zy op haar duyl en schandelijk Zeger krank legd: Als men begint te zeggen (gelijk certijds Hieronymus schreef) doe ik in Babylonien was en een By-woonder by de Purpere Hoere, &c. Hoe seukten haar niet de Tuisen van versmade- like woorden en schriften die de geenen die haar naaktheit en schande begon- nen te zien / alomme verspreeden; ende hoe droevig was 't haar / van hare Woelen gehaater, en naakt gemaakt te worden. Ik mag ook wel syden dat men onder dese Tuisen in een Collaterale / maar niet stydige zin / ook betrefke de *Arme van Lyons*, Pauperes Lugdunenses; de Husiten Geusen en Bedelaars van den berooyden / en by den Spaanschen Raad beragten Nederlandschen Adel / als men daar maar by denkt; dat dese Tuisen zijn Gods Vinger, 't geen de Kroonische Cobenaars zelfs wel al te geboelig heb- ben moeten erkennen.

De vierde Plage zendt een vermenginge van alderhande ongedierte op de Knechten Pharaonis, en zijn Volk, en zijne Huysen. Van dese woer- den de Kinderen Israels alleen afgesonderd, in het Land Gosen; op dat Pharaon zoude weten, dat hy de Jehovah is die in het midden des Lands, dat is in 't midden van zijn Kerke is; ofte in het midden van zijne Ge- meente / zelfs doe zy nog was in Egypten. Altoos heeft God de zinnen gehad die hy hende; en het Lam op den Berg Zion zijne 144000. Apoc. 14. Cap. En het ware beentelen waar up den Kroonischen Pharaon zelfs geweten heeft (indien hy zig maar niet verhard hadde) welke die waren / was dit; namentlik dat de Waldensen en andere tegensprekers van zijn ge- zag / en zijn Afgoderpen / van geen eene van alle die vermengde en wye- melende ongedierten van Kettersen besmet en waren / die als sterdig tegen de Articulen des Geloofs / in regtsinnige Concilien te vozen veroordeeld waren. Welk genuygenisse zelfs onder veele anderen Rainerus een vermaard Paaps Schryver van haar heeft moeten geben; die van ons ober de Apocal. is aan- gerekend. Maar toe Contrarie zijn zy Papijsten schuldig aan zoodanig een bermenginge van ongedierte; alsoo zy deel hebben aan meest alle onde Ket- tersen die lang zijn veroordeeld door den Kroonischen Stoel zelver; gelijk zulke in geheele Tractaten van anderen is herfoord.

De vijfde Plage betreft de zware Pestilentie over Menschen en Vee der Egyptenaren Cap. 9: 3. Versta de Geestlike en tweede Dood. Vergelijkt hier mede den vierden Zegel Apoc. 6: 8. Ende ik zag, en ziet een vaal Paard, en dic daar op zat; zijnen naam was de Dood; ende de Helle volgde hem na, ende haar wierd magt gegeven om te dooden het vier- de deel der Aarden, met Zwaard, met Honger, ende met de dood (versta de Pestilentie) die hy upnemenshep de dood genaamd word: Want anders wat zoude het te zeggen zijn met de dood te dooden, en hoe zoude dese dood onderscheyden worden van het Zwaard, en Honger; welke door-gaan; ende van de wilde Gedierten der Aarde? Wy zelfs normen

de Peste, by wyntmentheyt de sterfte, zoo dat dit en Lichamelik / na de Letter / en ook Geestlik moet op-geuomen worden.

De selde Plage / onder het teken van een hand vol Assche uyt den Oven is van Moses getrooyd na den Hemel; hoor de Oogen Pharaos, uyt welke Assche zweeren met blaaren, aan Menschen en Vee ontstaan, komt bequamelik ober een met die Phiote van Gods gramschap / welke de eerste is in de ordze van de Apocalypsis. Ende de eerste (Engel) goot zijne Phiote uyt op de Aarde; ende daar wierd een quaad erde boos gezwere aan de Menschen, die het merk-teken des Beests hadden, ende zijn Beeld aan-baden. Dit gezwere / beduyt zodanig een zweere / die niet aanstonds het Del en berdeelt; maar door zijn quaad aardige wyerige ontfekinge niet wel kan tot Materie ofte digestie werden gebracht; hoedanige de quaad-aardigste zijn. Alsoo ontstaan hier ook aan dese Menschen / in dit Geestlik Egypten zweeren: Dese zweeren zijn het Antichristendom / eer dat nog haar gaansche Lichaam berdeeld was; ober-gekomen; welke boornamelik zig hebben geopenbaart. (a) In hare twousten en onderlinge kwacqueelen van woorden-strijd / van welke de boornamme oorzaak is gewoest / dat zy zig niet oeffenden in de gesonde woorden Gods / maar altijd den vast knaauwende van de ydle Philosophie na de oberleberinge der Menschen / in dursenden quereellen zijn geraakt onder malkanderen; niet ober woorden die Gods Geest leerd; die zy niet en berstonden; maar die uyt de oude Heidensche Philosophen / bysonder eenen Aristoteles waren ontleend. Vergelyk 1 Timot. 6. vers. 3/4/5. Ende zie onse uweleggingen ober Apoc. 16: 2.

De zevenste Plage brengt mede / een zwaren Hagel; met Donder en Blixem, of Vyer in het midden des Hagels vervangen; 't welk na de Warde schont; ende den Hagel regende ober Egypten-Land Off. 23 / 24. Met regen daar by Off. 33 / 34. 't welk zeldsaam was; om dat het in Egypten niet / of zeldsaam regend / ofte Hageld. Hoedanig een schriklike mine zulks aan de Boomen / ende Graanen / en de Moes-kruyden heeft veroorzaakt werd verder aangehaesen. Van zodanig een Hagel spreekt ook de Apocal. Cap. 16. Off. 17 / 18 / 19 / 20 / 21. Ende een grooten Hagel, elk als een talent Pond zwaar. viel neder uyt den Hemel op de Menschen; en de Menschen lasterden God van wegen de Plage des Hagels. Dit is wel een boornaam Oordeel des Antichristendoms / maar nochtans het zoude ook die Steden treffen die onder de vijf waren in Egypten / sprekende de Taale Canaans, en onder welke ene zoude zijn een Stad der verstooringe. Want / zoo het waar is / dat in dese zeben Phiolen de Plagen Gods zouden werden vol-eyndigd, zoo volgd / dat ook in die laatste de Lichte Gods haer Portie zoude vinden. Welkers Oordeel ook al in de zesde Phiote was beschreuen.

De agtste Plage bestond in Sprink-hanen die het Aangesigte des Lands bedekten. Vergelyk hier mede de Sprink-hanen, die uyt den Bus des Afgronds en des zelfs Raak op-quamen Apocal. 9. Van welker verderfiken

naar meermaal te bozen by ons gehandelt is : Men behoef hier geensins onse uitlegginge op de Openbaringe Joannis te versimpnen.

De negentle Plage houd in een zeer schriklike *duyfternisse* , van welker gelijke men by na geen Imaginair Beeld kan maken Cap. 10. vs 22. Als Mose zijne Hand uytstreckte na den Hemel , wierd 'er een dikke duyfternisse in gantsch Egypten-Land , drie Dagen : Zy en zagen den een den anderen niet ; daar stond ook niemand op in drie Dagen van zijne plaats : Maar by alle Kinderen Israels was Ligt in haare woonningen. Dese duyfternisse verbeeldt de Geestlike duyfternisse en blindheyt des Verstands / met welke de Herten en zinnen van de Geestlike Egyptenaren zyn geslagen / van welke zie den inhoud van de vierde Wazuyne ; Apocal. 8. vs 12. Ende de vierde Engel heeft Gebazuynd , ende het derde Deel der Zonne wierd geslagen ; en het derde Deel der Mane , en het derde Deel der Sterren. Dese duyfternisse liet nog over twee derden Deelen Ligts / maar daar quam een volgende op / die het gantsche Antichristische wesen hoopeloos stelde ende geen Ligt meer over liet : Alsof van die Tijd af dat het Concilium van Trenten de Fundamentele Leere der Waarheyt veroordeelt had ; ende zelfs verdoemd ; alle hoeye van vereringinge tusschen haer en de Kerke is af-gesneden. Dese is verbeeldt Apocal. 9. vs 2. &c. Door die Rook , welke op-ging uyt den Put des Afgronds , als van een grooten Oven / door welke de Zonne , ende de Lugt is verduyfterd geworden. Geen Zaligmakend Ligt van troost was nu meer oberig den geenen / die haer met zodanige Wapenen tegen de Waarheyt verzetten ; gelijc als die Spink-hanen welke uyt die Rook voort quamen / gewapend waren : Want dit is een beschrijvinge van Openbare Vranden Gods en van het Zaligmakend Ligt der Waarheyt / die obertuygd zijnde hare Herten verharden met Hsere Worst-wapenen ; die Helse bloeten en lasteren tegen de waarheyt uyt-braken &c.

De tiende en laatste Blaage was de Dood van alle hare Erst-geborenen , die op eenen Dag van den Engel wierden geslagen ; en zoo wierd haer Regtbaardig vergolden de Kinder-moord aan de Knechtens der Isracliten begaan. Ik meyne dat men door de Geestlike Kinderen van de Hoere / en bysonder door hare Erst-geborenen kan verstaan ; de Coningen en Vorsten / die dese Hoere uyt een Onherpig Verbond Geestliker wyse zyn geboren / uyt die Dooz-Ouders / welke met haer gehoereerd hebben. Gelijc als tot een bysonder voorbeeld Carolus Magnus Anno 800. in het naantwste Verbond ; als een Verbond des Houtweliks met die Hoere getreden is / ende de zelve ziele zijnde in Italien en ober al bezwaht uyt haar Bedde geholpen ; de Regeeringe van de Coningen van Italien uytgeroepd / ende de Barbaren uyt alle Christen Landen van Europa verdoeben / en het vallende Westersche Keysers-rijc met kragt onderschaagd heeft ; maar helaas alle zijne Luyfter en Heerlikheyt / ja zyn Conscientie dese Hoere heeft onderkoozen : De volgende Coningen in Frankrijc / Zoonen uyt dit Houtwelik /

schoon

Schoon zy zomtijds ook met haar Moeder getwist en gekleebt hebben / en
 nog wel doen ; egter het zijn en blijven Zoonen van de Kerk : Gelyk
 hy zig aan haar Schryvende ook zijn geliefde Zoonen noemt ; en zy
 hem haren Heyligen Vader ; zulke Zoonen / en Eerst-gebozenen / zijn
 alle die Coningen / die poechen op de onderscheyd van hare onderwerpinge
 onder de Pausen en den Roomschen Gods-dienst. Dese Dood die hy
 zodanigen dreyd / kan ten deelen Geestlik verstaan worden voer een absolute
 verhardinge / en overgebinge aan de Mage van de dwyfternisse : Maar
 op ook ten deelen gesien word Apocal. 3. Cap. Ik zal haare Kinderen
 door de Dood ombrengen ; maar ook ten deelen word daar door verstaan
 den ondergang van hare Personen / in Oorlogen ; door Pestilentien / ja
 wel door de Handen van haar Onderdanen op een Schand-toneel om-
 gekomen. Ja ook wanneer hare Staaten omgeheerd worden ; van de
 Thoon gescheyt ; een andere Regeeringe ten aansien van de Kerk en Politie
 aan-nemen. Ja al waren en bleven hare Personen in wesen als zy een
 andere Gods-dienst als de Roomsche aan-nemen / zoo zijn zy ten aansien
 van die Staat Dood voer de Hoere / ende boven dit en kan haar geen
 spijt meer overkomen dan datse die Eerst-gebozenen verliest / die troetel Kin-
 deren. Wat is het haar een zmerre geweest te zien in een Aard-beevinge
 gedood (dat is ten aansien van haar gemortificeert en deure gedaan) zeven
 duysend Namen van Menschen. Men leeze daar over onse uytlegging
 over Apocal. 11. vs 13. En God weet wat 'er nog een groote Dag
 der Slagtinge voer handen is ; eer de Krijg van den Gog en Magog
 tegen Gods Volk door een Over wpt den Hemel zal geeyndigd worden /
 ende Gods Kerke een gezegende staat zal zien.

F. Het wpt-stooten, uyt-dryven, en weg-jagen van de Kinderen Israels
 wpt Egypten-Land / verbeeld zeer levendig den dwang der bittere Verbol-
 gingen / waar door den Antichrist Gods Volk genoodsaakt heeft zijn Geestlik
 Egypten te verlaten ; zoo dat de Gereformeerden kunnen zeggen datse
 meer wpt-gebeben / dan wpt-gegaan zijn ; en daar waerender nog al veel
 die zanneiden om wpt te gaan / gelyk het Lot en de zinnen in haar wpt-
 gang wpt Sodoma gebeude / die mosten de Engelen by de Arm batten
 en wpt-leyden ja wpt-stooten. Dit had plaats in de Kinderen Israels die
 elk om het zijne te pakken zoo veel werk en bedenkiens hadden / dat de
 Egyptenaars haar mosten voort-drijven. Maar onder alle die dingen welke
 de Gereformeerden het wpt-gaan genoodsaakt hebben te verhaasten / is dat
 Abominable Concilium tot Trenten , in het welke de zaake van vereeni-
 ginge tenemaal hoopeloos is gesteld ; en de leugens en dwalingen voer
 Canons des Geloofs zijn gesteld / en de waarheyt met Hellsche verbloes-
 hingen is gelasterd. Dat heeft de Gereformeerden Bevestigd / en de
 Lamme en hinkende om wpt te gaan ; hebben beerdelikh geresolbeert / ende
 zig tegen zodanig een Godlosen Kerke ge-opposeert door openlikke belijdenisse
 der Waarheyt.

G. Pharao ziende Iſrael uit Egypten getrokken / en onſinnig van Gaaſſenſchap / dat hem zulk een wild ontdoopen was ; geladen daar-en-boven met haer en byt van de Egyptenaren ; zet haar van agter na / met een ſchiklik / magtig / en berwoed Krijgs-heyz. God liſtef booz haar de Schelf-Zee / ende doet haar droogs-boers door gaan ; 't welk de Egyptenaren ook willende verſoeken / zijn met Paarden en Wagens / en Menſchen al t'zaemen omgekomen ; wanneer de Wateren die als een Muur ſtonden / tot mallanderen keerden ende haar allen overſtopten. Dese zake is zoo roemruggig / dat zelfs de Herdenen doorſe te bedwelmen met vermenginge van Leugenen overtuigd moeten ſtaan van de waachſepd der Godlike Hiſtorie. Juſtinus de bekende Hiſtorie ſchryber zegd daar dit van ; Dat de kinderen Iſraels wegens hare Delaatshepd beragtelik zijnde by de Egyptenaren / genogſaam van de zelve zijn wtgedreben / ende vertrokken zijnde van hem met een groot Heyz zijn agter-voigd ; welk Leger in het verbolgen van een groot Tempeest is vernield ; (Tempestate perijt) Maar wat booz een Tempeest heeft ons Moſes beſchreven : Dit is de boogname waachſepd : Die hebben de blinde Herdenen / uit haat tegen de Joden en haar Gods-dienſt verſwogen ; het is egter waar / dat hier onder een zware Storm-Wind gewrogt heeft / als op de Wind / die uit het Ooſten blaſende de Wateren had van Strand afgedreben / en die inham van de Zee droog gemaakt / dat men daar over konde gaan ; een contrarie Wind is gevolgd / welke met een zware Storm die op-geswollen Wateren heeft doen wederkeren tot haar plaats. Al wederom een zinnebeeldig Vertoon Tonneel van 't geene de Apocalypſis getuigd. Dat namelijk / den Antichriſt nu de Kerke Gods uit Babel zijnde geſcheyden ; hittiglik heeft verbolgd / en nog verbolgd ; en God weet hoe lang : Want hy kan niet zonder deſperate ſpijt zoo een aſgeſondert Volk in Politie en Kerke waar door zijn magt dikwils is gebalanceert ; ja ook zomtijds zwarelik gekrenkt ; in de wereld laten overblijven / en dat zulke zullen leven / die zijn Gods-laſeringen openlik ten togen ſtellen / en de ſchandelike naakthepd van die Purpre Hoere ontdekken. Dese verholginge en laaſte furie van den Antichriſt werd ons beſchreven Apoc. 16. Vſf. 12-16. ende Apoc. 20. Vſf. 7/8. Wy wijsen koetheyds halven den Lezer tot de wptlegginge van onſe Apocalypſis.

Van Elephant. Zie op Behemoth.

Elia de Profeet. אליה

De Hiſtorie van Elia den Thiſbiter een zeer groot Profeet in Iſrael / is zeer overvloedig en werkelijk beſchreven 1 Reg. van het 17de Cap. tot het 21^{ſte}. inclus / met een tuſſchen-boeginge alleen van het 20^{ſte} Cap. En dan weder word de zelve geepudigd (na tuſſchen verhaal van nog eenige aan-

aanmerklijke Miraculen / (a) van het af-hyngen van het vuur des Hemels over den Hoofstman / en zijn Rot / (b) en het verdeelen der Jordane) in zijn Hemel-vaart. Zie 2 Reg. 1. en 2. Cap. Dese Profet is van God gesonden onder de Goddloose Regeringe van den Coning Achab; ende Jesabel zijn Wijf, waarmee de Gods-dienst ganschelik verballen en in die staat was berdukt en verbolgd / dat Elia meynde dat hy alleen was overgebleven 1 Reg. 19 : 14. Geen Selve zag den Staat der Kerke meer gedeformeert waanschappen en verdozben. In die tijd had Gods ober-gebleven Volk zoo een Uveraar en Dooz-ganger; en de doodlike krankheid van Israel / zoo een Genees-meester / en de Ettrige Wonde zulk een Corrosive van nooden. Die Man in al zijn doen is niet anders dan een geduwig wonder. Hy wierd niet zoo zeer bewogen door de natuurlijke kragten van het Bloed / en de lebende Geesten; maar als een Cherub door Hemelsche Dingen ende Raderen; gelyk ons Ezech. 1. Cap. zodanige Dieren beschryft: Hy en was niet anders dan een zandende Fakkel van het Hemels vuur aangesteken: Hy yverde zeer voor den Heere der Heyrsharen 1 Reg. 19 : 14. En den yver van Gods Huys had hem verteerd Psal. 69. Geen Profet van allen / na den dienst van Moses is zoo beroemd in Miraculen als hy; zelfs Moses heeft niemand uyt den Dooden opgewekt als hy 1 Reg. 17. vers 20. Maar men kan alle dese dingen in de Historie zelfs nasien.

I. Dese Elias is geweest een vooz-beeld van twee Illustre Personagien: De eene de aldergrootste Dienaar onder alle die van Vrouwen geboren zijn; de andere de Heere van het Huys Christus.

(a) Dat Joannes spreekt Maleach. Cap. 4. Vss. 5 / 6. Ziet ik zende u-L. den Profet Elham, eer dat die groote, en die vreeslike Dag des Heeren komen zal. Ende hy zal het Herte der Vaderen tot de Kinderen weder brengen; ende het Herte der Kinderen tot hare Vaders; op dat Ik niet en kome, en de Aarde met den Ban sta. Ende wie dese Elias is / had hy al Cap. 3 : 1. geweg getoond. Zie ik zende mijn Engel, die voor mijn Aangefigte den weg bereyden zal. Dat dit Joannes den Dooper is geweest getwogen / en de Engel de Hemelsche Gesante aan Zacharias de Priester / welkers Vrouw was Elizabeth Luc. 1 : 13. En vrees niet Zacharia, want u Gebed is verhoord, ende u Wijf Elisabeth zal u eenen Zoone Baren, ende gy zuld zijnen Name noemen Joannes - 15. Want hy zal groot zijn voor den Heere: Wijn-nog sterken drank zal hy niet drinken, en hy zal met den H. Geest vervuld worden van zijn Moeders Lichaam Hs 16. En hy zal veele Kinderen Israels bekeeren tot den Heere haren God; ende hy zal voor hem henen gaan in den Geest, en de kragt van Elias; om te bekeeren de Herten der Vaderen tot de Kinderen, ende de ongehoorsamen tot de voorsigtigheyd der Regtvaardigen, om de Heere te bereyden een toe-gerust Volk. Door het weder-brengen van de Herten der Vaderen tot de Kinderen hersta Ihi de Vaderlike Liefde

de der Patriarchen tot haar / welkers geheele zorge was dat zy in haar zo eens een Zaad mogten bekraygen en uyt den Hemel zien / welke regtvaardig ontrent de Persoon des Messia gefind was ; en welke liefde nu ontrent haar zig moeste inhouden ; in welke zy zoo een manschapen en verbafterden Volks zagen / te doen weder-heeren tot haar ; als zy haar zonden zien bezeden na het Herte in den Geest in Christo Jesu / ende warelyk tot God bekeerd. Vergelyk de Prosopopoiā inboeringe van de Personen der Patriarchen / als levende tegenwoordig / en dat in diergelijck gebal als hier voorkomt met Esai. 29. vs 22. Jacob en zal niet meer beschaamd worden, nog zijn Aangesigte zal niet meer bleek worden. Want als hy zijne Kinderen zal zien ; het werk mijner handen in 't midden van haar ; zullen zy mijnen Name Heyligen. Dat is zodanige zullen zy haar zien. De bekeeringe van de Kinderen tot de Vaderen geschied van haar / als zy van hare dwaal-wegen en valsche gedagten van den Messias / zijn Gerechtigheyt waar door men een Onderdaan van hem word / en de natuure van zijn Coninkrijke / af-staan / ende weder-heeren tot de weg van hare voor-Vaderen Abraham, Isak, Jacob, David, die ootmoedig voor den Heere hebben gemandeld ; ende niet haar ergen gerechtigheyt / maar Gods Gerechtigheyt hebben bereerd / en om-helst. Dan bekraygen zy ook zoo een Herte / als hare voor-Vaders hebben geboed in haar Boesem. Christus zelfs bevestigt dese waarheid : Matth. 11. al-waar hy / van de wpenentheyd van zijn Persoon handelende al-dus hem signaleert vers 7. Wat zijt gy uyt-gegaan in de Woestijne te aanschouwen ? (is het) een Riet dat van den Wind gints en weder beweegd word : Gelyk hy tegen-stellinge waren alle de Leeraars / Wet en Schrift-gelerden die op den Stoel Moysis zaren : Ofte zijt gy uyt-gegaan om te zien een Mensche met zachte Klederen bekleed ? — Die zijn in der Coningen Huysen. De zin is / gy hebt hem nog tot de ordze van utwe gemeene Leeraars te brengen ; die zijn by hem maar een Riet, &c. gy hebt geen zulken Leeraar ; de utwen woorden betwogen door allerhande wind van Leeringe. Gy en kunt hem ook niet brengen tot de ordze van een Staats Persoon of een Hobeling van het Huys Herodis. Zie zijn Kleed maar aan / gelyk het niet wel na Purper ofte na Flueel ? Gy moet dan zeggen / Gy zijt uyt-gegaan om een Profeet te zien ; voor zulken houd gy utwe Wet-gelerden niet ; nog hebben zy utwe Oogen en Zinnen zoo niet verblind / dat gy zoo hoogen inbeeldinge van haar zoudet hebben / gy weet dat 'er een Profeet den Messias moet voor-gaan ; ende dat Elias eerst moet komen, en alles opregten : Zijt gy dan uyt-gegaan om een Profeet te zien ? Dan zegge ik u gy hebt dat aan Joannes / en nog veel meer dan een Profeet. Dit bevestigt hy door de plaarse Maleact. 3 : 1. van ons aanschonds aangezogen. Als hy hem noemt Meer dan een Profeet / toond hy dat mer zijn komste de Propheetie had op-gehouden ; en dat nu Joannes het uyt-gedrukte Beeld der zaken voor oogen ziende / niet meer verhandigde de toekomende komste Christi / na welke alle Profeten en Regtvaardigen

baardigen hadden gereyft-halft / maar de tegenwoordige / zoo dat in dat deel waar in alle de Instrumenten of Boeken der H. Profeten de komste Christi hadden voorségd / de Profete op-hield. En bewijze Joannes nu dien dag zag / hy meerder was dan alle de Profeten. Waar wyt die zekere waarheyt in Hypothesi ontrent de Persoon van Joannes den Dooper van hem gelegd word **Ms 11.** Voor-waar zegge ik u, onder de geenem die van Vrouwen geboren zijn, is niemand op-gestaan meerder dan Joannes den Dooper. Dit ziet niet op inwendige Heylighéyd / waar in zijn Voorzanger Elia ook zeer heeft wtgemunt (al-waar het al schoon waar / van Joannes den Dooper) maar op de Hupshoudinge des N. Testaments / die ook het Coninkrijke Gods, en der Hemelen werd genaamd / Joannes 3. Cap. bersta den Staat des N. Testaments: Niemand voor hem was daar in grooter van alle die van Vrouwen geboren waren; ofte nader aan het selve. Maar de minste in dat Coninkrijk der Hemelen was meerder dan hy: Dat is de kragten uytremende voor-deelen van Jesu Dood / en Op-standinge / ende verheerlikinge / en zendinge zijns H. Geests en heeft Joannes in zijn tijd nog niet onderbonden / maar die zouden onderbinden hier op Aarden de alderminsten in het Coninkrijke der Hemelen. Doe Gods Coninkrijke door Christi Heerlikheyt en de wt-storlinge des H. Geests vol-komelik was gesteld in een nieuwen Staat / in welke Joden en Heydenen met een gemeen Regt toegingen tot den Throon der genaden; door het Gesloobe in de eenige Ostrandé J. Christi / ende door de aanlepdinge zijns Geests. **Wers 12.** Ende van de dagen Joannis des Doopers tot nu toe doet het Coninkrijk der Hemelen geweld. — Ende alle de Profeten en de Wet hebben tot Joannem geprofeteert. Dit is een duidelike wt-legginge van 't geene wy hebben geségd. Joannes den Dooper dede geweld / en was met alle ingespannen kragten besig / om den weg tot dit Coninkrijk te bereyden; door hem als door een Vonder-Zoon deed het Coninkrijk der Hemelen geweld; en door Predikinge van Woete en Bekeeringe. Nu hy ut dit edle sutt van dese bedieninge besig was / zoo hield de Profete stil; en dat was de Croone van Joannis bedieninge. Wyt alle dese dingen maakt hy een besuyt / dat hy is die Elias, die komen zoude. Het geen hy (**Ms 14.**) buyten alle forme van beklaringe ofte eed / ofte zonder Amen aan haer eygen geloof en ondersoek steld / indien gy het geloven wild. Hy en behoefde ook niet hooger te spreken / dan door zuybere aantwijssinge / dese is 't, die Elias, die komen zoude: Want geloofden zy de Profeten; zy moften dan Christus hier in gelooben / zoo gy het wild aannemen. Dit is / zoo gy maar aandagt tot de H. Schriften toebrenge / ende geloofst 't geene God door zijn H. Profeten voorségd heeft. Zeker dat kond men doen: Want als Maleachi een Engel Gesante belooft **Cap. 3: 1.** Zégd hy dan juist een licha-melik Engel? Worden de Priesters geen Engelen / hy Maleachi 2. genaamd? Wie ofte wat Gesanten plagt God eerder te zenden om veranderinge te maken in leere en zeden / Engelen die onlichamelik zijn / ofte

Menschen; Malcach. had hem ook Cap. 4. een Profceet genoemd / welke de Christus zoude door-loopen. Ende daar beneden was daar zulk een klare Propheete door-gaan; ('t geen wy nu hier niet kunnen door-by-gaan Esai. 40.) Eer dat nog de Heerlikheyd des Heeren zoude geopenbaard worden, en alle Vleesch de Zaligheyd Gods zien zoude, most daer door gaan een stemme des roepende in de Woestijne, bereyd den weg des Heeren, &c. Wat han men daer door anders verstaan dan een Profceet? Mattheus bepaald dit ook in de Persoon van Joannes Cap. 3: 3. Want dese is 't van welken gesproken is door den Profceet Esaiam, zeggende: De Stemme des roependen in de Woestijne, bereyd den weg des Heeren; maakt zijne paden regt.

Dat nu de Joden dringen op den eygen name van Elias; daer in dwarschdrijven zy / en tegen het gemeent gebruik van Schryvers; 't geen zelfs in de wandeling onn-gaat onder de ongeleerden; als men de eerste eygen namen ontleend van vorige Personen / ende aan de volgende die haar zeer gelijk zijn geeft: Gelyk als men zegt: hy is eenen Judas tegen een verrader. Onsen Jehu, dat is dyber / onsen Joseph, dat is onsen opregten Jongeling: Hy is eenen Demostenes of eenen Cicero, dat is groot Orateur. Jesabel had dit ook wel geleerd; schoon een Sydonische Heydinne, wanneer zy wylt de Venster leggende Jehu toe riep: Ik wel ó Zimri zijns Heeren Doodslager, noemende hem *Zimri*, die Jehu hiet; om dat desen *Zimri* zijn Coning Ela had dood-geslagen 1 Reg. 16. vers. 9/10. Ja de H. Profeten gebruikten zodanig een Taale: Gelyk Hoseas den Messiam hiet David haren Coning Cap. 3 / &c. Meer exemplen sparen wy.

Het is aanmerklik / dat Joannes den Dooper de Politie en Kerke Israels zoo verdoorden gesteld hond / als eerst Elias zijn Door-looper / het welke in alle zijne Boet Predikationen klaar blijkt. De beste / ofte de Leeraars des Woelhs hond hy Slangen en Adderen Gebroedsels Matth. 3. Cap. Waaron hy ook aan allen de Bekeeringe Predikte; ende haar allen heeft gedoopt met den Doop der Bekeeringe tot vergevinge der zonden. Zijn Predikinge / niet in Jerusalem / en den Tempel ofte de Synagogen / maar in de Woestijne komt zeer wel over een met de lebens wijse van Elias, die blingte in de Woestijne ende zig onthield in een spelunke; ende de Rabens wijse / die Elias nuttigde / met zijn Sprink-hanen en Wilden Honing.

(b) Elias is geweest een Door-beeld Christi zelver / 't geen hem te wememender eere geeft: Want dit blijkt klaarlik / niet alleen wylt de zondherlinge Iher waar van dese knecht en Door-looper Elias ende zijn Meester Christus zijn ontschen geweest ontrent Gods Huys / ende in 't herstellen van den Gods-dienst; maar hier van is een overwinnend getuygenisse die gelijkheyt niet het veertig Daagle Vasten Elia ende Christi. Vergelyk 1 Reg. 19. vs 8. met Matth. 4. vs 2. Gelyk hy ook is geweest een trefflik Door-beeld Christi in zijn op-varen ten Hemel. Hy in een Vyerige Wagen met Peerden; om dat zijn stoffik Lichaam eyschte een groote ver-

beranderinge als door Dyer : Hy Christus met een Wolke : zijn Heer-
likheid had geen Doggeneliker Triumf-wagen van nooden.

II. Elias is een voorbeeld van die Goddyugtige Overaars / en eerste
Reformateurs in de Kerke Christi / die van de Antichristische Hoere Jesabel
zijn herbolgd ; en die wederom de Baals Priesters / door het Zwaard
des Geestes hebben neder-gehouden. De reden van de toepassing is klaar
uyt de gelijktijdigheid en oer-eenhofte van alle de Leden der gelijkenisse ;
en uyt de vergelijkinge der Heylige Schrift. De eerste stelling is klaar ;
om dat de Kerke in de Dagen van de Heerschende Magt des Antichrists
gelijk is den herballen Staat der Kerke onder de Joden. En om dat
Elias roem bestaat in het Overen tegen dit verval en 't zelbe te herstellen ;
en om dat zy met gelijke Jesabel te doen hebben / als Elias ; en om dat
zy van gelijken de oorzaak zijn van den ondergang der Baals Priesters
gelijk Elia. Daar-en-boven ook uyt de Heylige Schrifture / welke de
Antichristische Kerke expresselik noemd / van de Vrouwe Jesabel , van
de Hoere ja Overspeelker Apocal. 2. vs 22. En de vergelijkinge toont /
dat dit is de zelbe Purpur roode Apocalypstische Hoere van Babel , met
welke de Coningen der Warden (gelijk Achab met Jesabel) gehoereerd
hebben. En als iemand toestaan moet / dat Elias in zijn veertig daagse
hasten is een voorbeeld Christi ; wat behoest men zoo een ander te ober-
reden dan dat hy ook de Kerke Christi heeft gerepresenteerd / die het
Lichaam Christi is / in diergelijke zaaken die haar Analogie ende gelij-
hoornigheid hebben met den anderen / in alle voornamte Leden. En wat
zal men zeggen / dat anders volgens Gods belofsen / het lot kan zijn der
Zielen van alle die standvastige Bloed-getungen Jesu / die zig niet ont-
zien hebben haar lichamen aan de blamme des Dyers ober te geben ;
dan datse als met Vyerige Wagen en Peerden na den Hemel zijn op-
gevoerd ?

Elpen-been. ¶

Wij zeggen Elpen-been in een 't zamen-geseld woord / van welk het
eerste Dit Elpen eenige gelijktijdigheid heeft met het Latijnsche Ebur.
De Hebreewen noemen het met de eygen Name van de eerste Stoffe
waer uyt het bestaat Tand , want het is niet anders dan een Tand van
een Elephant ; gelijkt bekend is. Dit heeft ook zijn Figure in de Heylige
Schrift : Om dat het is een Stoffe die zeer vast in een gestoten en zoo
dunckszaam is dat men nauwelijks vergaan daer aan speurd. Ook om
datse zoo zuuber glinsterende wit is. Daarom beldyd het

(a) De vastigheid en onbewoeglijkheid van onse Eeuwigc Tabernakelen daar boven / waar in de Bruyd nu al door de aanleedinge des Heyligen Geestes gebracht is in Christo / door welchen Geest zy toegang tot hem hebben in den Hemel ; als tot den waren genaden Throon ; die bestendig is : En zuyver in Heyligheid / en glinsterende in Heerlijkheid ; waarom zy een grooten witten Throon genaamd word Apoc. 20. Zie van dit Elpen-been Psal. 45 : 9. Alle uwe Kleederen zijn Myrre , ende Aloë ende Cassie , uyt de Elpen-beenen Paleysen , van waar zy u verblyden.

(b) Ook vertoon het de gestalte van den Bruydegom Jesus Cant. 5. **Os 14.** Zijn Buyk is als blinkend Elpen-been , overtoegen met Zapphyren. De geighenis is alsoo ryp / indien men te zamen & Continens & Contentum , door den Buyk verstaat ook het Ingewand in de zelve besloten / in superiori & inferiori ventre , en om dat onder alle Leden des Bruydegoms niet gesproken was van de Borsten , zoo heb ik daar door aanleedinge te denken / dat onder de Buyk ook Praecordia , dat om het Hart is verstaan word. In die werk-tuygen is het Leven en de Watens tot het ontfangen / toehereyden ende verspreyden van het Bloed en Geesten. In ons is dit Leven verderfelik ende verrottinge meest onderworpen : In de zelve is de Zit-plaats van de Dierlike begeerlikheden en wellusten / van de gulzigheid en overdaad ; Maar / indien gy Christi Leven en de oorzaken des zekhs aan merke ; dat is onbergankelik / onberderflik Rom. 6. Op dat , gelijk als Christus opgewekt is tot Heerlikheid des Vaders , wy ook alsoo in een nieuw Leven mogen wandelen wetende dat Christus opgewekt zijnde niet meer en sterft ; want 't geen hy gestorven is , dat is hy der Zonde een-maal gestorven , en dat hy Leeft , Leeft hy Gode. Zijn Lichaam is niet meer een natuurlijk of Dierlik / maar een Geestlik Lichaam. Wyten twijfel is van ook alles wat in hem is en hem Leven doet / Heylig en zuyver vol van liefde Psal. 40. Uwe Wet is in het binnenste mijns Ingewands. En is hy een bron des levendigen Waters , die uyt zijnen Buyk vloeyt. Alle dese dingen geben ook van zig eenen zuyver witten en blinkenden glants / als hy zig in zijn Heerlikheid vertoon. Dergelijk Apocal. 1. **Os 13.**

(c) Ook de gestalte van de Kerke zijne Bruyd Cant. 7. **Os 4.** Uwen Hals is als een Elpen-beenen Thoren. Het Hooft op de Bruyd (zoo spreekt hy aanmerkelijk niet cenboudig uw' Hooft maar u' Hooft BOVEN U / dat is Christus / haar blanke uitgestrekte Elpen-beenen Hals die steyl staat als een Thoren , en die dat Hooft draagt / beduyt hare Glorie en Roem in Christo / diese allomme draagt 2 Corint. 2. **Os 14.** En Phil. 2. **Os 16.** Zy strekt haren Hals uyt / met het uiterste verlangen na de Openbaringe van de Heerlikheid van Gods Kinderen Rom. 8.

Epha. אִפָּה

Is een Maate van drooge Waren; gelijk Bath van natte Waren Exod. 16. **Is** 36. Levit. 19. **Is** 36. Deut. 21. **Is** 14. &c.

I. Om dat God in gemelde Plaatsen wel striktelijk verboden had / in den Burgerlijken Handel de zelve te verbalschen / zoo werd dit overgebracht tot een Kerklĳk gebruik / in welke / Gods Woord is de maate die het Kroon inhoud / als de Epha; en ook de Bath, die de redelike onverbalschte Melk is. Het Graan zijn zoo Personen / als Daden en werken Matth. 13. Kinderen des Coninkrijks zijn de goede Terwe. Het Woord Gods anders / is en het Continens de maate / of Dat 't geen in zig de ware beslyt; en de modus quantitatis; waar door de mate van den inhoud bepaald werd. En het Contentum 't geen daar in is Matth. 13. Vergelyk Marc. 4. **Is** 14. Den Zayer is die het Woord Zaayd. Daar is de Terwe het Woord: En by Mattheum zijn het de Kinderen des Coninkrijks. Niet wonder / want het Zaad dat gezaayd word / ende 't geen daar wt hoort-komd zijn van eene natuure. Het Oogmerk van de gelĳkenisse moet dan een van dese voornamde dingen aan wijsen. Daar zijn gevallen in welke Gods Woord eygentlik als de mate en regel voor komd van Personen; dan moet men die gelĳkenisse aandringen. Ezechiel toond ons / hoe Regtbaarbig ende opzegt het Kerklĳk Ampt in het Prediken van 't Woord / na de Regel-mate des Geloofs / en het Kerklĳk Ordeel / zouden werden gedefend in den Herstelden en gezuyverden Staat der Kerke / in de laatste Dagen / wanneer het kaf van de Terwe zoude af-gescheyden zijn: Zoo zuver zoude men dan handelen in den Nieuwen Tempel Cap. 45. **Off.** 10 / 11. Een regte Wage, een regt Epha, en een regten Bath zuld gy L. hebben. Een Epha ende een Bath zullen van eenderley mate zijn, dat een Bath het tiende deel van een Homer houde; ook een Epha het tiende deel van een Homer; de mate daar van zal zijn na den Homer. Vergelyk Mich. 6. **Is** 10. Zijnder nog in een yeders Godloosen Huys Schatten der Godloosheyd? Ende een schaarts Epha dat te verfoeyen is. De Schrifture vergelykt dikmael; bysonder ook Christus (Zie Matth. 7. **Is** 2. Marc. 4. **Is** 24. Luc. 6. **Is** 38.) het Ordeel van onderschepd by het wt-meten met een mate: Met wat maate gy meetet zal u weder toegemeten worden. Hy bestraft de Hypocryse en het onregtmatic / onschifmuelik Ordeel der Phariseen en Schrift-geleerden / die het ligste van de Wet hoog schatteden; en het waarste na-lieten: Die het Kerklĳke Ordeel toebetrouwd is te wegen

en toe te meten / indien hy zulks valscheit en bedrieffelk doet / dien zal ook zijn Oordeel toegemeten worden na den Regt-znoer der gerechtighejd. Die van Christum hoorden en de magt om wt te meten van hem ont-fingen / mogten wel toe-zien datse geen valsche ware / haf voor kroon toe-maten / nogte geen onbescherden wpmetinge deden ; gebende het Blood den hondt ; ofte inhoudende een boornaam deel des Christliken Gevoofs / ende weg-nemende voor een groote portie den troost der Zielen. Vergelyk wederom Apocal. 6. Hff. 5 / 6.

II. Van het ober-aardig Zinne-beeld Ezech. 5. Hs 6. Daar quam eerst een Epha voort (na dat hy eben te bozen van den geheelen ondergang van den Joodschen Staat en Tempel namelijk den tweeden Tempel Hs 4. had gesproken in het eerste Zinne-beeld zoo vertoond hy een nieuwt gezigte : Dit betreft van in Oude den Staat van de uwerlike zigbare Kerke ; en wel wanneer zy van de eerste opregtighejd was af-geweken ende den Af-bol in de zelve in-drong ; gelijk het volgende leerd.) Door dese Epha verstaat Ik met regt in den eersten / de volkhejd en oberbloed van alle dingen / die Wlkers en Landcrpen kunnen wpleberen. Het was dan hier een Tijd van Wrede / men zat onder zijnen Wijn-stok ende Vygen-Boom : Daar door wierd de Hurchelary / en lesde tot de Wereld in beelen ondedt ; als men greegic in-biel in de Afgoden Tempelen / en in hare schatten grabbelde ; Als de Herdenen wrgestooten / en de Christenen op het Kuffen en den Stoel der Eeren wierden gesteld ; als de Christen Kerken en Cloosters / en de Bischoppen berijkt wierden. Al de Wereld sloeg zijn Oogen op zoodanig een Staat der Kerke. De Ooge is over haar L. in de gantsche Aarde. Haar Oogen waren vol van begeerlikhejd ende Oberfjel met de Hoere. Vergelyk 1 Joan. 2. Hs 16. 2 Petr. 2. Hs 14. EPHA werd dan hier genomen in een zin van oberbloed.

Ders 7. Ende ziet een plaaie Loods wierd op-geheven , en daar was een Vrouwe , zittende in het midden der Epha. Welke dese Vrouwe zy verklaard hy hoorders duydclik : Dese is de Godloosheyd Hs 8. Dat is die de ware Gerechtighejd van Jesus en zijn Coninkrijk niet kennen ja lasteren en herbolgen ; en den gantschen Gods-dienst stellen in het onderhouden van hare by-gelovige dienst. Summa het is de Geestlike Hoere die Salomo (Prov. 7. Cap.) tegen sield tegen de Opperste Wjshejd. En die de Apocalypsis noemt Cap. 2. de Oberfjelige Wisutwe Jesabel / van welke wy op de Titel Achab hebben gehandelt. Die Purpur-roode Babylonische Hoere Cap. 17. Dese word geset in 't midden van de Epha. Van 't welke twee beduydingen zijn. (a) Dat haar alle oberdaad van die Wereldsche dingen toebloeden / gelijk of zy zelfs in een mate midden onder 't Graan zat. (b) Dat zy haar alle Oordeel en wpmetinge van alle dese Geestlike en lichamelike dingen aam marigde. Het op-heffen van een plaaie Loods is een beginfel en roedoreydinge tot dit Oordeel

Goddeel van bedwang door de Wereldlike Magt van 't welke nu gesproken wordt. Ende hy wierp het Looden gewigte op den Mond der zelve. Buren twijfel was het spreken / ende 't boemissen / en Gerigten te Oefenen het werck van dese Vrouwe / immer datse zig aan-matigde ; dog Godloosliik oefende. Haren Name is de GODLOOSHEID. Maar in die Magt is zy door een Tijd veelzinds bedwongen. Dan eens door de Magt van den Bischop van Constantinopelen / dan eens door de Kersieren ; Maar booz al door den In-val van de Barbaren en Saraceuen. Daar op komen twee Wijven , met de Wind in haar Vleugelen als eens Oeyvaars , en zy voerden de Epha tusschen de Aarde en den Hemel. Versta de Ecclesiastique , en Wereldlike Magten / zig in verre Getoefen uytstreckende : Dese verheffen die Antichristische Vrouwe in den Epha tusschen Hemel en Aarde ; makende van dien Mensch een half God / ende hem verheffende boven alle Coningen der Aarden ; ook de zelve Middelaesse tusschen God en de Menschen stellende. Zacharias vraagt den Engel waar toe dog dit geschiede ? Hy antwoordt / om haar een Huys te Bouwen in den Lande Sinear : Dat zy daar geveelid , ende gesteld worde op hare Grond-vestinge. Daar was te voren als een Fundament van dese Antichristische Kegeringe gesteld / ja daar op al gebouwd een Afgodisch Huys / maar het begon zeer te waggelen. Maar bouwen beduyd hier hafter te bevestigen / 't geen nu zoude waggelen / ook een Huys te herstellen / ook te hercieren ; uyt te zetten ; met Successeurs en Nakomelingen te voorzien. Zie 2 Sam. 7. vs 11. Psal. 113. vs 9. En zoo is hy exempel de ruineuse Roomsche Kerke door Carolus Magnus ondersteunt en uytgebreyd ; de Plaats Loods van haar Mond weg-genomen. De plaats daar zy die op haar Standaard zouden steilen was het Land Sinear , een Deel van Babylonien. Die nu aan Roma / den Zetel des Gebieds denkt / die zalse daar zien in het Geestliik Babel op haare stand-plaats.

Ephraim. עִפְרַיִם

Zie van zijne af-komste Gen. 41. vs 50. Ende Joseph wierden twee Zoonen geboren — die Asnath de Dogter van Potiphera , Overste van On hem Baarde , ende Joseph noemde den Name der Eerft-geborenen *Manasse* — en den Naam des tweden *Ephraim* : Want hy zeyde God heeft my doen wassen in het Land mijner verdrukkinge. Dese quamen beyde booz eene staak / in den Name Josefs hares Vaders ; daarom wy *Manasse* lezen booz een halve Stamme *Manasse*. Dit *Ephraim* had een aanzienlike Dorte / en vielen met hare af-gesonderde Steden tot in de

de Land-palen van Manasse. Zie Josue 16 : 5 - 9. Niet wonder dat zijn Vader Jacob zijn Regterhand op het Hoofd van hem lag / daer hy nochtans de Jongste was ; en zijn Linkerhand op 't Hoofd van Manasse die de Oudste was. Van dit zelve Ephraim was de Hoofd-Stad Samaria 1 Reg. 16. vs 24. Daar Regeerden de Coningen Israels na de droebige scheuringe van de tien Stammen van OMRI af. De Coning Israels Die kocht den Berg Samaria van Zemer , voor twee Talenten Zilvers , en Bouwde den Berg ; en noemde de Naam van de Stad die hy Bouwde , Samaria 1 Reg. 16 : 23. Dese was dan ook de Hoofd-Stad des Walschen Gods-dienst / in plaats van de Calveren tot Dan en Bethel. Daarom zullen wy genoodsaakt zijn hier in eene zelve Titel te spreken van Ephraim en Samaria. Egter heeft God in dat uiterste verhal onder alle de Stammen Israels de zijnen gehad / welkers wyven zig voor Baal niet gebogen hadden : Daar Samaria daar-en-tegen met de tijd geheel woest / en Hebdenssch wierd. Het is wijder aanmerkelijk / dat Ephraim om dese redenen dikwoils komd voor al de andere Stammen / en tegen Juda werd gesteld. Zie dat doorgaans in Hosea.

Als men wel agt geeft in het lezen van de Profetien / men zal behinden dat door dit Ephraim , Samaria , ende Juda , in zeer veele Plaatsen verbeeld word een diergelijke scheuringe der Christen Kerken / die van wegen de occasien en oorzaken / ende de wijze van Handel / ende Wyandschap in de zelve geoesend / en de vervalschings van den Gods-dienst / een zeer groote gelijkboornigherd heeft. Ik spectulere op Hosee 4. vers. 15/16/17/18/19. daar gy de Nammen van Juda , Israel , Ephraim in die tegen-stellinge vind. Zoo dat Ephraim in de eerste opsigte de Antichristische Kerke ; en dan ook die de zelve toeballen / insluit ; en Juda de regt-zinnigen vertoond : Maar Ik wil nader komen.

I. Eerst bestaat dese Analogie in de Staat des Coninkrijks. Want gelijck Gods Volk doe verdeelt wierden onder twee Coninkrijken ; daar zy te voren een waren / behoorende alle tot het Huys Davids / en ten aansien van de Gods-dienst tot Jerusalem , en den Tempel ; dienende daar in den WAREN God. By welke Staat Juda bleef / al schoon zelfs onder Rehabeam zeer veele Afgoderpen en beders in de zuydere Gods-dienst wierden ingeboerd ; alsoo ook staat het hier : Daar is een verdeeltghed tusschen twee Coninkrijken ; Christi des waren Davids , en des Antichrists. Zomnige horden Christus alleen voor den eenigen Coning ; andere stellen zig een zigbaar Hoofd. De Ware en Regt-zinnige Kerken zijn geplant van de Heylige Apostelen ; ende hebben haren Gods-dienst en toegang tot het Hemelsche Jerusalem / en zijn alsoo de Oudste en oorspronkelijke ; maar dese die naderhand zijn ingekomen / hebben zig met Jerobam Calveren tot Dan en Bethel gesteld ; ende alle Kerken van de Menschenen afgetrokken van dat ware Jerusalem : Ten anderen dese ober-een-komste vind

binnemen / ten aansien van den Gods-dienst welkers hoogname deel in die
 tijd het Offeren was : Want gelijk Jeroboam buiten Jerusalem Offerde ;
 alsoo ook dese / die Christum in alle plaatsen in de Wisse onbloedig Offeren.
 Daar die geenen die ware Boggers zijn van het nieuwe Jerusalem / God
 Dag en Nagt voor zijnen genaden Throon dienen in zijnen Tempel ;
 hem Op-offerende geen Zoen-offerhande / maar toestemminge des Geloofs /
 Belijdenisse Lof en Danksegginge. Ten derden , zie de gelijkheid in de
 Priesteren : Want daar de Priesters na de Ordinantie van Aaron moesten
 zijn die aan Jerusalem en den Tempel verbonden waren ; maar Jeroboam
 inboerde Baals Priesters , die ook op haar wijze Profeteren / en haren Baal
 het Mis-hood aanbidden. Ten vierden , gelijk de menigte der geener in
 die tijd welke af-bielen obergelijkelijc grooter is dan der geener die Davids
 Hups / en de ware Gods-dienst aankleefden ; alsoo dat de Profet Elia
 meende dat hy in de verbolginge van Jesabel alleen was ober-gebieden ; al-
 zoo is hier het getal van de Af-balligen veel grooter dan van die haar aan
 de Evangelische waarheid hebben vast-gehouden. Ten vijften , zelfs die
 af-bielen behielden voor zig den Name van Israel , en zeyden dat zy het met
 de eerste Vadersen hielden / die op haren Berg hadden aangebeden : Dat het
 Coninkrijk Davids / ende het bepalen van den Gods-dienst aan Jerusalem /
 was een inboeringe van een nieuwe Leere. De zelve is ook de practijke
 van het Pausdom / die haar factie alleen Catholijk ; ja van haren Berg
 Samaria Rooms Catholijk noemen ; en altoos haar gewaande Oudheid dyp-
 hen tot voor-voordeel van de waarheid. Ten laatsten , alsoo bitter als de
 haat tusschen de Samaritanen en Joden was / (zoo datse zelfs niet logeer-
 ren wilden niemand wiens aangesigt na Jerusalem stond) alsoo ja nog veel
 verwoeder is die van de Roomschen tegen de Gereformeerden / die alomme
 op straffe des Doods hebben verboden / eenig Gereformeerd Predikant te
 logeeren. Dese onse Analogie is generaal / betreffende allen die van de
 eerste Apostolische zuiverheid tot den Afgoden-dienst zijn afgeweken / ende
 het Primaatschap in-boeren ; 't zy den Roomschen of den Constantinopel-
 schen Bisschop. Schoon egter aldergeboerlijkst en vierkantst op den
 Roomschen staat past. Maar ons komen nog eenige nader gelijkvoornighe-
 den voor / waar in de bepalinge van de subjecten nauwer gaat.

II. Het de ruymheid van dese eerste vergelijkinge / waar onder ook alle
 dwaalenden kunnen bebater worden / die van anderen ter oorsake van den Gods-
 dienst worden onderschepden / ende ook here bysondere Coninkrijken en
 Staaten vertoonen in de wereld / zoo blijkt het dat

A. Juda , en Ephraim zomtijds vertoonen / de eene de Roomsche (zoo
 lang als die nog vast hield aan de leere van 't Fundament des Geloofs) de
 andere de Griexen haercken / ofte den Staat van het Oud , en het Nieuw
 Romen , gelijkse Constantinopolen noemden. Laat het schoon zijn / dat

ook 't zelke Roma, en die met het zelke gemeenschap hebben door Ephraim is bemaand en tegen Juda gesheid / volgens onse gronden gelogd in het eerste Hoofst-stuk. Men moet veel tijds de bewydinge der onder-werpen haalen uit het gene van de zelke gesegd word. Alle die dingen blijven daar waaraagang die wy van het Antichristische Roma hebben gesegd. Nogtans (in tegenstellinge van de Griekse Kerlikke Heerschappye die tot Constantinopolis was geplaatst; die ook haar Metropolitaan en eerste Bisschop hadde) zoo werd de Roomsche te recht by Juda vergeleken. 1. Van wegen de scheuringe tusschen beyde die Christen Kerken: In welke Constantinopolis (*Nieuw Roma genaamd*) als een Loote en Urspruytsel van het Oude (waar omse ook de tweede plaats onder de vier Hoofst Bisschoppen bekleed) afgescheurd is van de Latijnsche Kerke: Al schoon waar is dat de Opper-heerschappye zugt van den Roomschen Bisschop daar toe een groote aanleeding heeft gegeven; gelijk ook wel Salomo aan Jeroboam gedaan hadde. En alsoo ten aansien van den Kerlikken Staat en Heerschappye / die Juda en het Huys Davids verlaten; een enkel afgescheurde Tak waren / zoo zijns / een zinnebeeld van het Nieuw Romen *Constantinopolis*. En waarom en zoude ik volgens 't getuygenisse van alle Kerlikke Historien niet zeggen / dat in Grieken Land het eerste openbaar exempel van dien Af-bal / die uit de Opperhoofdigheyd ontstond / gegeven is? Immert Joannes Jejunator Bisschop van Constantinopolis, heeft alder-eerst openelick den Name van een Algemeen Bisschop *oecumenicus* Universalis Episcopi gepretendeert en aangemenen. Tegen welchen ook Gregorius M. Bisschop van Romen / zijn Penne gescherpt heeft / ende betuygd / dat hy die zig dien Name van een algemeen Bisschop aanmatigd, ook met eenen zegd, dat 'er niemand anders dan hy zelfs Bisschop en is. Maar zoo zedig en was Bonifacius de derde niet / die Anno 600. à 606. in de eerste Possessie van die Name trad. Ten 2. Om dat; al schoon waar is / dat in die tijd de Roomsche Kerke vast begon te ont-aarden door superstieten of by-gelobige Gods-dienst; ook door al in Heerschappye-zugt / nogtans de zelbe in geen openbaar Concilium door enige Canones een einigen Artikel des Geloofs heeft geschonden; ja veele Hærefes Ketters en lasteringen veroordeelt: Daar de lasterlike Ketters van Arius en van andere nog ouder Ketters; gelijk Paulus Samosathenus, &c. meest het gantsche Grieken-land; zonderling Constantinopolis besmet heeft. Men kan van de scheurende draalende / en lasterlike Concilien, die in Grieken-land zijn gehouden, de Historien nasien. Alsoo; alhoe-wel ook de Roomsche Kerke zeer besmet was en Afgodisch / zoo als wy die in 't eerste Tit beschreven hebben; zoo isse nogtans terstond tot die hoogste Top niet gekomen; nemo repente fit pessimus: Niemand word schielick de alderargste. Het stond zoo ook ten tijden van Rehabeam met Juda, want zy verbielen ook vast tot den Afgoden-dienst en het bouwen van hoogen om te Offren. Zie 1 Reg. 14. vers. 22/23/24. Maar nogtans en hadden zy den Gods-dienst en des Heeren Altaaren nog niet verzoeken. Zy

hielden

Hielden haar nog aan Jerusaleem en den Tempel; al schoon zy ook te gelijk op de Hoogten Offerden / 't geen ook onder de beste zoogte van Coningen van Juda is geschied. Nog hielden zy vast dat de Zaligheyd uyt de Joden was. Een verden / gelijke geballen / ten opsigte van haar Staat zijn haar beelden overgekomen: De tien Stammen / dat is Ephraim zijn geraakt onder de Magt der Assyriërs ofte der Oostersehe Natien: Waar enede wy wel te recht kunnen vergelijken; ja door een en 't selbe stellen die eygen selbe Natien / van eene af-konst / van de selbe Landen als de Oude Assyriërs af-konstig; de Mahomedanen en Saracenen / die eens syndelik in laater Eentwen haar Hoofst Stad Constantinopel, en 't gantsche Oostersehe Keyserryk hebben vernietigd. De Roomsche Kerke daar-teen is geraakt onder de Magt van Babel, dat is het Wtichiffendom: 't geen Hand-tastelik uyt de Apocalypsis, en de erbarentheyd betoefen word / ende ook al van sommige Oude Leeraars gebreeft is / gelijk uyt Tertulliano in Apolog. blykt; ende van sommigen als gezien aangemerkt; gelijc ons boven gemelde getuygens Hieronimi aanwijst.

Laat ons hier 't gene de *E. H. Cocejus* gedagt heeft eens gemeen maken. Op *Hofee* Cap. 5: 9. *Ephraim zal tot verwoestinge wesen, ten Dage der Straffe: Onder de Stammen Israels heb ik bekend gemaakt 't gene gwis is.*

Het Ordeel word tot Ephraim uytgefrekt door dwarfle bedreyyinge: Nu hebben wy verscheyden-maal gesegd, dat door Ephraim by ons verstaan word Grieken-land, ende de Hoofst-Stad aldaar gelegen, &c.

Nu wijder op het 10. vers. *De Vorsten van Juda zijn geworden gelijk die de Land-pale verrukken. Ik zal mijne verbolgenheyd, als Water over hen gieten.* Zegd hy.

In dese verdeclinge werd vertoond, de nieuwe Straf-waardige daad, van dat gedeelte der Kerke, 't welke tot nog zuiverder dan de anderen was gebleven, tot op de nieuwe *Saracensche* Monarchie, welke het Hoofst ophief boven veel Barbarische Natien . . . En Israel ver-teerde . . . *De Vorsten van Juda zijn als die de Land-pale verrukken . . .* 't Selve beduyd de Zonde van hovaardye, gierigheyd, ongerechtigheyd, en bedrog, in eens anders bezittinge te onderkruypen. Van dien Aart is het zig aan te matigen een Magt, die ons niet toe en komt: Ook de Merk-tekenen van Gods Koninkrijk, en des Satans te verbasteren (te weten onder een te mengen) het gene die doen; welke de Schriften, door een valsche uytlegginge bederven; ofte ook door haar (eygen) gebod en insettinge. *Idypoc, magedoon.* In de Vorsten van dit Juda is openbaar genoeg; na dat zy hadden doorbroken de Palen van hare Collegen het Ouderlingschap; dat zy ook getragt hebben door Heerschappy-zugt, zig Heeren te maken over alle Bischoppen, ja zelfs Coningen, en zelfs Christen Princen; ende ten eynde zy veranderen mogten het Geestlik Coninkrijk Christi, in een Wereldsche Heerschappy van een

zeker Mensch. By occasie van de rampen ende naderende ondergang en ruine van 't Oostersche Gebied, ende van den In-val der Barbaren in het Westen, met het weg nemen van den Keyserliken Name in Italiën; alleen het *exarchatus*, de Uytlandsche Regeeringe overblyvende (*namelik te Ravenna*) zoo hebben de Latynsche Bischoppen hare zoomen zeer wijd uytgestrekt: *Te regt* noemd hy haar dan *Vorsten*; om dat de Bischoppen in die tijd zig aan-namen; 't regt van Regeeringe; 't welk nogtans Christus haar verboden had Matth. 20 : 25 Alfoo waren zy nu gelijk geworden de Princen van de voorgaande Eeuwe, ofte der Israëlieten onder het Oude Testament Matth. 23 : 4.

En na andere tusschen reden, van ons om de kortheyd voor by ge-gaan, zegd hy:

Ik kan dese plaats niet voor by gaan, of ik moet vragen: *Indien iemand meynd, dat dese Prophetie behoord tot de tien Stammen, en ook tot de Stamme Juda, voor de Babylonische gevangenis; wanneer dan dog dat geschied zy; dat de Vorsten Judæ hare Land-palen, als geweldenaars hebben uyt-gestrekt? En waarom hy liever zegd de Vorsten dan de Coningen. Ofte wanneer Ephraim gevolgd hebbe het gebod van de Princen van Juda, en van haar in 's Gerigte is gequeld? vers 10 : 11. . . . Maar dit is wel onder de Christenen geschied. De Latijnen hebbende de Grieken jammerlik in hare Concilien geschonden. En na het Concilium van Chalcedon onder Martianus, isser van wegen des zelfs Canon aangaande de gelijkheyd van den Constantinopelschen en Roomschen Bishop, geen Vrede geweest. . . . Tot dan eyndlik in 's Florenzjse Concilium op eeniger wijze de eenigheyd tusschen de Grieken ende Latijnen wierd getroffen. Namelik blyvende de Latijnsche de Opper Wet-gever. Die zig verwondert over onse uytlegginge, mag sig veel eer over Hieronymus verwonderen die aldus spreekt. De Vorsten van Juda versetten de Palen, die hare Vaders gesteld hebben; als zy de waarheyd in leugen veranderden; en yet anders Prediken, dan zy van de Apostolen ontfangen hebben.*

Wederom speculerende op Hosee Cap. 10 : 5. *Van wegen de Kalveren van Beth-Aven (of anders Beth-El) laatsse schrikken die na-gebuurd zijn aan Samaria.*

Hy steld *Samaria* voor de Hooft-Stad van *Ephraim*, te kennen gevende den Zetel van 't Oostersche Gebied, nieuw Roma Hy belast (zelfs) de na-buuren van *Samaria* te vreesen. En dat wegen de *Kalveren tot Beth-Aven*. De twist van de Roomsche, en Constantinopelsche Bischoppen over het Meesterschap, werd onder dit Zinne-beeld voorgesteld, als of de Priesters van *Beth-El* (de Roomsche) wilden gesteld zijn voor de Samaritaansche, van wegen hare Oudheyd des Priesterdoms; en daar-en-tegen die van *Samaria* zig dit voor-regt aan-namen, van wegen de waardigheyd van hare Stad. Want die van *Beth-El* waren eerder dan de Priesters van *Samaria*. En van *Jeroboam* is eerder tot *Beth-El* het Heyligdom gesteld, als *Samaria* gestigt wierd. Alfoo is

den Roomschen Bischop eerder dan die van *Constantinopel* Het onderwerp van dit Oordeel zijn hier de *Calveren Bsth-El's* : Dat is den Keyser ende Roomsche Paus in 't Westen. Het Roomsche gebied (welk het *Heydensche is gesuccedeert*) werd hier (*zijnde Gechristend*) verdeeld in *Beth-El*, en *Samaria* Het is geen wonder dat de Paus hier vergeleken word by het *Kalf van Beth-El*, die by Ezechiel 28 : 14. genaamd werd (in de beschrijvinge van het Geestlik Egypten.) *Gy waard een Gesalfde overdekkende Cherub ; en ik had u gezet , gy waart op Gods Heyligen Berg : Gy wandelde in 't midden der vyerige steenen. (Een Cherubnuw had de gelijkenisse van een Kalf.)* Tot dus verre genoeg tot opening van de meyninge van die Geleerde Uytlegger ; die wy het Oordeel liever van een yder onderwerpen, dan het onse neder stellen.

B. Ten laastten ; zoo blijkt het / dat / na de Reformatie ; wanneer nu de Kerke wjt Babel is wjt-gegaan : Ende wederom de zelve in twee hoopen / als in twee Heer-legeren is verdeelt (gelijk geschied is tot groote droefheyd van den Gereformeerden staat ; verwaaklinge van de kragten van beyde de partijen / ende vruigde van de Dyanden) door het geschil tusschen die van de *Augsburgse Confessie* / ende de andere Gereformeerde Kerken ; wanneer de Tafel van de gemeenschap des Lichaams en des Bloeds Christi ; warelik een Tafel van Broederlike Liefde en gemeenschap / is berkeerd in een Tafel van twist / berwaringe / ende wreede Oorlogen. Zoo dat overbloedig kan betwefen worden dat onder de Luterschen zodanigen / die Pylaren geagt wierden / betwugd hebben datse liever tot de Roomschen dan de onsen zonden willen keeren ; ende Ik niet schrik mijns Hertzen een booz-naam Doots Edel-man heb gehoord zeggen : *Malim ego Turca esse , quam Calvinista. Ik wilde liever een Turk dan een Calvinist zijn.* Dese Luyden van zeggen duydelik / datse de Roomschen nader zijn als de onsen. Volgens dan onse eerste generaalder ondersellinge / zoo is dit ook een gebolg van de zelve / dat zodanigen te recht *Ephraim* genaamd worden / welke in die partyfchap nader aan de Roomschen hellen dan aan hare eerste getrouwe en standvastige mede Broederen : Die ook nog dyden die dwalinge des Antichrists : Hier is de Christus ofte daar. Die een gedeelte van het misbruyk der Beelden in de Kerke / wjt het Pausdom hebben over-gelhouden / &c. De andere daar-en-tegen die de zuiverheyt der Leere in alles behouden / in die staat als zy was toe wy wjt Babel wjt-gingen (want die / ende meer andere geschillen zijn nader-hand op-gekomen) gelijk al woeg wjt de Leere van de Waldensen / van *Wicleph* ; *Joann. Hus* ; en wjt de Confessien van de *France* / en *Geneeffe*, en *Zwitserfche* / en *Nederlandfche Confessien* blijkt ; dese laaste dan komen in desen met *JUDA* over een. Gabe God dat wy haast zagen / dat de Profete *Esais* (die wy klaar betwefen hebben over de *Apocalypsie* te zien op de laaste tijden des *N. Testaments*) in haar kragt verbuld wierd *Cap. II : II.* De nijd *Ephraims* zal wijken , en de te-

gen-partyders van Juda zullen uyt-geroeyd worden; Ephraim zal Juda niet benyden; ende Juda zal Ephraim niet benyden. **Deus 12.** Maar zy zullen de Philistijnen op de Schoader vliegen tegen 't Westen, &c. **Bergelijc Hosea 4. vers. 15/16/17/18/19.** En **Cap. 6. vers. 10/11.**

Den bescheyden Lezer kan wel zien / dat ik hem / en my hier kan genoeg doen met alleen klare en onderscheyden Hypotheses te onderstellen / en dat Ik pber zijn oordeel by late ontrent de bescheydenste en bequaamste toepassing. Immers zoo veel zal ik te weeg gebracht hebben / dat ik vooz de geenen die Hieronymus, Coccejus of zijn Analyticus Gulichius willen lezen / niet in 't woeste dwaalen zullen / maar hier een draad vinden die haare leyden zal.

Dit moet Ik eben-wel kortelick aanmerken / om de verwonderinge van beelen ontrent zulke dingen te matigen / ende de spotters de mond te stoppen.

I. Moeten de geenen / die spotten / of min verwonderen willen / aanmerken / dat in Hosea geroegsaam ondoenlik is; ten minsten nooyd van Joodsche of Christen Art-legger is volbragt / 't geen die Profet schryft / na de Letter uyt te leggen; en dat die dit gewoogd hebben / niet alleen bloot staan van bewijs / maar zig in-wikkelen in veele onbersoenelike Contradictien. Zoo vermand / moesten de Joden de Letter verstaan: Maar die verschillen zoo veel van den anderen / dan van ons: En het is jammer dat nochtans de onse zig zoo veel met haare behelpen. Dit heeft doozgaans Coccejus verdroten. Zoude God van zoo duyster van die dingen van de selbe tyd hebben gesproken / dat men zig niet kan behelpen met eenige Schriftuurlike gelijk lydende Historie?

II. En waarom zoude men denken / dat Hoseas niet had kunnen Profeteren van den Staat der Kerke tot aan het eynde des Werelds: Daar het immers blijkt dat hy 't gedaen heeft **Cap. 3. vs. 5.** Daar na (te weten na veele Dagen, dat is Eeuwen) zullen zig de Kinderen Israels bekeeren tot den Heere haren God; en tot David haren Coning, en zy zullen vreesende komen tot den HEERE en zijn goedheyd, in het laatste der dagen. Dit nu zoo zijnde / waarom is het niet ten hoogsten geboechehelt / in het verholg doozgaans te spreken van den Staat der Christenen in de heele dagen die sy onbekeerd zonden zitten / en van de argerrissen die hare bekeeringe zonden weder houden?

III. En dit geschied ook alsoo uytwoerklik van onsen Profet; die aantonds al in het volgende 4de. Capittel generaal sprekt tot die Inwoonders des Lands, met welke hy twist; zonder het vleeschlik Israel en Juda te noemen; anders als hy had gehandelt **Cap. 1. en 2. en 3.** Ende al 't geen hy betuygd tegen het Land; dat is de Kerke der geroepenen / is in alle Teden

den applicabel op het wesen van de Christenen / en haar Af-val en gedefor-
meerde gestalte. Het falciculus Temporum by Roomsehen zelfs geschre-
ven en gebruikelijc / getuygd van de wanschappen gestalte van hare Kerke / met
de eygen woorden van Hoseas, ut Populus ita & sacerdos, gelijk het Volk
alsoo was ook de Priester Cap. 4 : 9. Dat men dan nog verder in het
herbolg hoorde de Namen van Israel, Ephraim, Samaria, Juda spellen /
geeft het minste hoor-oordeel niet tegen ons gevoelen. Want het is van ons
bewezen dat de tegen-beelden bekleed worden met den Name van hare voor-
beelden : En daar de omstandigheden ons niet dwingen van de Letter af te
wijken ; daar volgen wy die na de Doet-stappen van de Joodsche Cano-
nische Historien / en dienen ons zelfs wel van hare Oudheden. Zie Coccejus
op verscheyden plaatsen. Zie Cap. 1 / 2 / 3-7 / 8 / 9.

Erve , Erfenisse. נחלה ירשה ירשת

Wij hebben al veel van dese Stoffe gehandeld in den Titel Deel , om
dat in des zelfs verklaringe te passe quamen dingen die hier toe ook
strekken ; daarom wenschen wy dat den Lezer dese twee Titels ver-
gelijke. Het geene hier sonderlings ober het eygen woord Erven te merken
staat / zullen wy gaan opperen.

Daar zijn heele woorden in de Hebreuckose Tale / die het regt waar door
niemand iets eygen heeft ende besit / te hemmen geben. Het woord Nachal
is beduyd in 't gemeen iets eygens te besitten. Zie Num. 24. Ps 17.
Prov. 3 : 25. Josue 13. Vss. 32 / 33. Job 7 : 3. In dese gemelde plaat-
zen werd het al door van de Onsen ober-geset door 't woord Erven ; 't welk
een zekere zoorte is van besittinge. En om dat de Erfenisse is wel de vaste
en edelste besittinge (bysonder om dat het Land Canaan het Volk Israel by
Testamente geschonken was ; waar op verscheyden van de aangetogen plaat-
zen zien) zoo hebben heelen dit al door ober-geset Erven. Maar dog / dat
het een gemeender beduydenisse heeft / blijkt uyt onse Oversetters zelfs / op
Levitic. 25 : 45. Al-waar dit genomen word voor een besittinge , die door
kooopen en betalen van een Slave is verkregen. Gy zultse ook kooopen
van de Kinderen der Bywoonderen , die by u als vreemdelingen verkee-
ren uyt hen , en uyt hare Geslagten , &c. en zy zullen u tot een besit-
tinge zijn. En vers 46. Ende gy zult u tot besitters over haar stellen ,
voor uwe Kinderen na u , op datse de besittinge ERVEN ; gy zultse in
eeuwigheyd doen dienen. Maar in aanmerkelik is dat de twee woorden
Besitten , en Erven , Nachal en Jarasch , onderscheyden worden / zoo dat de
Erfenisse wydukt een bysondere wijze van Besittinge. De 70. hebben door-
gaans door het woord Nachal *Angoropsis* Kleeronomeyn ; maar zy kernen
oost

ook de gemeenhepd van het woord. Zie by exempel Job 7 : 3. Daar hebben de onsen Maanden der ydelhepd zijn my ter Erve geworden. De 70. zetten over / My zijn GEGEVEN Maanden der ydelhepd. *Progtans is het zeker / dat het meest op een Besittinge dooz Erfenisse gepast werd.* Zie een merklik exempel 1 Reg. 21 : 3. De Besittinge (dat is de Erfenisse) mijner Vadersen. Maar het woord Jarasch neemt alle dubbelsinnighepd weg. Zie Genes. 21 : 10. Drijft dese Dienst-maagd en haren Zoone uyt : Want den Zoon deser Dienst-maagd, en zal met mijnen Zoone, met Isak niet ERVEN *וירש* *Uydukkelik beduyd het hier een Besittinge na het overleben ; zoo dat na die tijd niemand anders de possessie kan disputeren.* Van het woord *פלה* Chelek een Deel, is in de Titel gehandelt. Het woord *שגולה* Segulla, beduyd een Besittinge, die yemand eygen is, en waar van hy befelegdhepd heeft ; gelijc een Huys-heer die zijn Besegelde vastigheden en kostlike Meubelen heeft / die hy daar toe getehend en besegeld heeft / op dese van hem niet verbeemden mogten. Zie Exod. 19 : 5. *λασπεδισται*. Vergelijc Titim 2 : 14. 't woord *שגולה* Geulla van het woord Goel. Zie Levit. 25 : 25. Num. 35. vs. 9. beduyd het naaste Goed, ja den Boedel zoo als die van zijn Bloed-vrind is nagelaten / te lossen : Zie een aanmerklik voorbeeld Rut. 3. vers. 12 / 13. *ἐπιλαμβάνεσθαι* Unde *ἐπιλήπτης* Redemptor, Vindex. 't woord *אחשזא* Achusza, beduyd een Besittinge die men vast houdt. Zie Ps. 2 : 8. het woord *קנה* Pada van waar *קנה* Pidjoo, beduyd yets by regt van koopinge te besitten ; ja met magt en regt aanschaaen. Zie Ps. 69 : 19. Nadert tot mijne Ziele, en bevrijdse : Verlost my om mijner Vyanden wille. Vergelijc Job 33 : 24. Verlost hem dat hy in den Put der verdervinge niet nederdaale ; ik hebbe versoeninge gevonden. 't woord *קנה* Pekudda, beduyd pets als een Pand hebben in trouwe bewaringe Psal. 31. vs 6. In uwe Hand beveel ik mijnen Geest Luc. 23 : 46. 't Zelve woord hebt gy 2 Timot. 1 : 12. *καρὰθύμην*. Het woord *קנה* Kanà, beduyd pets op wat wijze het zy besitten : Zelfs gelijc de Ouders de Kinderen besitten / ofte eygen hebben. Zie Genes. 4. vs 1. Ik hebbe een Man den Heere verkregen Prov. 8 : 22. De Heere besat my (de Opperste wijshepd) het beginfel zijas wegs. Anders beduyd het wel doorgaans kooplen. 't woord *אחשזא* Achusza, beduyd in de kragt pets besitten dat men met Zwerd en Hooge gewoonten heeft : Want — *קנה* beduyd niet kragt grepen Psal. 73 : 23. Ik zal dan steeds by u zijn, want gy hebt mijn Regterhand gevat. Zie Psal. 2. vs 8. Ik zal u geven de eynden der Aarden tot uwe besittinge. Zie des zelfs gebuyk voor vangen, grijpen, vast-maaken Genes. 22 : 13. Eccles. 9. vs 12. *אין כח כל אלה* alle dese woorden hebben in hare kragt voor-geseld / ontledet en onderscheyden ; zoo zullen zy ons verscheyden Titels in 't volgende spaaren.

Ons woord Erven, Jarasch, en Ervenisse ('t geen in den 37. Psalm wel vijf maal voor-komt) beduyd ; of pets dat ons wegens het regt van de natuure

natuure toe-komt; gelijk als de Kinderen van de Ouders en de naaste Bloed-rienden van makanderen Erben ab intestato te besitten / na de dood van de eerste besitter; ofte by uiterste wille, die Testament word ge- naamd Διαθήκη, welke wille na de Dood des Testateurs onberoeftelijk is / aan te haarden. De Hebræen noement Jereſcha. Merk aan het woord עָרַוּ doen Erven, ten Erve geven (in Hiphil) zoo zet ik over het eerste Tit op Jud. 11 : 24. Zoudet gy-Lieden niet be-erven den geenen die uwe God Camos u deed erven: Maar in het tweede Tit beduyd het uyt de Erfenisse verdrayben.

Daar is een woord ברית Berit, 't welke zomtijds een Verbond beduyd; maar ook zomtijds een Testament; in welke kragt het genomen word 2 Sam. 23 : 5. Hy heeft my een Eeuwig Testament gemaakt ofte gesteld. (70.) Διαθήκη Δελο. Vergelijk Jerem. 31. versf. 31 / 36. En inuines zoo heeft het Christus genomen Matth. 26. Defen Drink- Beker is het Nieuwe Testament, in mijnen Bloede. En Luc. 22 : 29. Ik verordineer u L. het Coninkrijke, gelijk het my van mijn Vader is verordineert. Daar komd het woord Διαθήκων, by Testamente veror- dineeren. Ende Paulus Hebr. 9. versf. 15 / 16 / 17. Al waar een Testament is, daar is 't noodig dat de Dood des Testament-makers tusschen komc. Zie Hebr. 13 : 20. Galat. 3. versf. 15 / 16 / 17 / 18.

I. Daar is by God een Eentwige / onberanderlike / ten hoogsten vol- magtige / en ook bywillige dispositie ofte voorschikkinge; om zijn onbe- weechelike en altoos durende Goederen (en ook wel een onderpand van de zelve; 't geen wtgediend heeft / als de Ratificatie door de Dood des Testaments-makers komd) te schenken aan zijnen Eenig-geboren Zoone, en aan zeker van hem daar toe in zijn Zoone verordineert, en bepaald Zaad; welkers namen hy daar toe heeft op-geschreven. Welk Testa- ment ten aansen van God niet en is Conditioneel, ofte opgeschort aan tenige voorwaarde; die aan de byre wille-keur van het Schepsel zonde suspens / en op-geschort blijven hangen: Al schoon waar is / dat God ook ten aansen van den Menschse Conditiën eyscht; Ja die van te vooren veror- dineert heeft (Eph. 2. vs 19.) En op die Conditiën een Verbond maakt niet den Menschse, dog die hy zelfs in hem wil werken / en hem daar toe doen mede werken. Zoo dat ook het Geloove en alle deugden / behooren tot dat Erf-goed / als Eerstelingen (Rom. 8.) Dese alle vloeyen uyt de genade Gods; en die is ons gegeven voor de tijden der Eeuwen Eph. 2. 2 Petr. 1. vs 3. 1 Corint. 1. vs 4. 1 Theff. 5. vs 23. Zp zijn ook onberanderlik / en onberouwelijk Rom. 11. De genaden giften en roepinge Gods zijn onberouwelijk.

II. Den Zoone, als Zoon / ja Eenig-geboren Zoone / komd wel
 P p alles

alles toe wat des Vaders is ; en zoo heeft den Vader niet anders konnen disponeren van zijn Goederen dan in den Soone : Die dan ook zelfs kan disponeren (gelijkt zoo Salomo al disponeerde ober 't Regt van Leven ende Dood / by het Leven van zijn Vader 1 Reg. 1. vers. 51 / 52 / 53.) Dat is die ons kan aan-nemen in de gemeenschap van de Portie zijns Erfdeels. Zie Luc. 22 : 29. Ik verordineere u (by Testamente) het Coninkrijk. Waar van boven. En alsoo werden wy ook zijne Uytverkoren genaamd Matth. 24. . . . Maar nogtans zoo was / wyt fragt van Gods onkreukbare Regtvaardigheyt en Heyligheyt een zware Conditie of voorwaarde / aan de zijde van hem te volbrengen ; als Middelaar , en Borge. Welke voorwaarde Esaias uytduikt Capittel 53. Als hy zijn Ziele zal gesteld hebben tot een Schuld-offer voor veelen , dan zal hy Zaad zien. Waar van weder. Zie op den 40. Psalm. Vergeleken met Heb. 10 : 5. Ende zoo ziet op nu wat door een gebruik en fragt het woord Goel, Loffer en naaste Bloed-berkwant heeft. Want hy moet onsen Praasten / ende van ons vleesch en Bloed (Heb. 2.) wesen ; *ἐπιδημιώσω* ende onsen desolaten boedel redden / en onse schulden op sig nemen : Als mede hoedanig een gebruik hier het woord Pada heeft : Want hy moet ons door Regt van hoopinge hebben / te weten niet met Goud ofte Silber / maar met zijn dierbaar Bloed Act. 20. 1 Petr. 2. Cap. Wat fragt ook het woord Segulla, dat is eygen besittinge heeft die niet kan berdeemd worden : En daar is geen diergelijkt Regt van hoopinge in de Wereld / als 't geen spuyt wyt een koop die door Bloed ja door de Dood zelfs is geschied. Ook en is hier het woord Achura geensins ober te zien. Want zoo een duy-gehogte moegt hy by de Regter-hand grijpen / en zeggen gy zijt mijne. Op zoo een heeft de Satan nog Wet geen Magt ; ja de Wet ontzegt Regtvaardighk hem den eyfch ; en Regtvaardighk den Geloobigen in zijnen Dame. En zoo werd dan die sterk gewapenden niet regt gestooten wyt de geroofde besittinge Matth. 12. En hoe werksaam het woord Piccudda Pand hier is : Alsoo zy hem van zijn Vader betrouwd / en te bewaren zijn gegeven : Zie Joan. 17 : 12. En hy dat Pand niet zal laten rukken wyt zijn Handen Joan. 10. Cap. 2 Tim. 1. Cap. En zoo kund gy Orzdeelen / of het een onnodige bitzerpe is / dat wy de fragt van zoo nadruklike woorden hebben na gespeurd ; op dat wy weten mogten. (a) Hoe wy aan die Erde zijn gekomen. (b) Hoe vast wy daar in worden behaard ; want tot een van dese beyden werd pder van de selbe gefragt.

III. Hoe wy zijn de Erfenisse Gods ende Christi ; en wederom / hoe ook God ende Christus onse Erfenisse wederzijds werden genaamd ; hebben wy in den Titel Deel al aangelwesen ; ende H. C. daar toe / al hoeren genoodigd. Zoo dat wy dit hier af-zijden. Alken reboceren Psal. 16 : 5. En 119 : 57. En 73. Ps. 25 / 26. Jerem. 10 : 16. Daar God ons Deel werd genaamd. En wederom / daar wy Gods Deel genaamd hoor-
ders

den. Zie Deut. 32 : 9. Jerem. 10. Ps 16. in het tweede Lit. On-
telbare andere gaan wy door wy. . . .

IV. Dat alle Geestelike en Hemelsche Zegeningen (waar toe ook
tydelike hooren / door zoo verre zy ons geheyligd zijn door de oneindige
liefde Gods in Christo / en mede werken tot onse Zaligheid) ons Deel
en Erfenisse zijn / is ook aangewezen in de Titel Deel, op Nummer 3.
Dit is de Erfenisse der gener die den Name van Jehova vreesen Ps. 61.
vers 6.

V. Bysonder is in de Heylige Schrifture vermaard de Erfenisse der
Heydenen: Dat is die volgens de belofte Gods aan Abraham verscheyden-
maal gedaan en herhaald / aan Christo en aan de Kerke des Nieuwen
Testaments werd geschonken; wanneer niet alleen Joden ('t geen gering
is Esat. 49.) Maar ook alle Beslagen zig in Abraham / en zijn Zaad
Christo zouden Zegenen. Zie Esat. 53. Daarom zal ik hem een Deel
geven onder Magtigen, &c. Psal. 16. De Snoeren zijn my in lieflike
Plaatsen gevallen, ook is my een schoon Erfdeel geworden Psal. 2.
Eysch van my, en Ik zal u geven de Heydenen tot u Erfdeel, &c.
Dit is het Erfdeel van alle gelobigen des Nieuwen Testaments Ps. III.
Ps 6. Hy heeft de kragt zijner werken zijn Volk bekend gemaakt,
hen gevende de Erfenisse der Heydenen. En de heerlike plaats Jerem. 3.
Ps 9. Paulus drukt dit wy door de Erfenisse des Werelds Rom. 4 : 13.
Elders hebben wy ober dit stuk ons breeder wygeheylt.

Van Esau. Zie op Edom.

Ezel, Muyl-Ezel. פרא חמור

Dit Dier is allen zeer wel bekend / wegens des zelfs gestalte / Want /
ende den grooten dienst en gebuyk; en in de Heylige Schrifture
wordt het zeer overvloedig gedagt. In die Landen in welke zeer veel
Bergen en Heubelen; gladde Salppen en Korzen / door zeer enge wegen
ontogankeliks werden gebonden / zoo dat men op veele Plaatsen niet en zween
niet en kan nebens elkander marcheren / zoude het gebuyk der Paarden
onmogelik zijn; nademaal der zelver Doeten door Hoef-pzers beslagen ge-
stendig zouden glibberen / ende met haven Ruyster van de Welike steppen van
boven neder storten; gelijk met Winge dikmaal van de Kersende Liedes;
haar tot waarschouwinge gezien werd. Maar alsoo den Ezelen de klauten
wijder van den anderen zijn / af-standig en langer wygestrekt; hegten zy

die haast aan de Kelippen; gelijk de Vogelen/ en zijn daarom in die Plaatsen zeer nodig en dienstig. Ook zijn zy veel bequaamer tegen de Lasten en beroepdheyt van lange Reysen; veel Last-dragender: Niet zoo nauw negtebeder te bezorgen: Niet zoo dorstig nog hongerig als een Paard: Schoon zy over-matig gulzig zijn/ als haar de gelegentheyd overbloedig voeder verschafft. Wat de Muylen belangd/ die wyt vermenginge van Paarden en Ezelen bestaan en boozt-geteeld worden/ van dese is vermaard in de Heylige Schriften eenen Ana, na homeling van Esau/ die eerst de zelve gevonden heeft in de Woestijne Genes. 36: 24. Sommige meynen (en wel de meesten) dat hy de alder-eerste wrybinder zy geweest van een Ezel met een Paard-Merpe ofte Wyfke aan te voeren/ op dat wyt die vermenginge een derde Dier dat is een Muyl-Ezel mogte ontstaan; 't geen hem gelukt is... Dog Ik twijfel of dit de meyninge Moses zy. Want het is hemelikh dat den Aart van dese Dieren zeer over een komd: En daarom gebeurde het alsoo gemakkelikh datse in het wilde niet den anderen paaren/ als zulks geschied in de Woestijne ontrent een Leuwinnie ende een Egger/ wyt welker vermenginge een derde Dier Leopardus of Luypard ontstaat. Het kan van zijn dat hyse in de Woestijne zodanig eerst gebonden heeft/ en wyt die onder-bindinge de zelve tot een gemeen gebruik heeft gemaakt. Te meer/ alsoo hemelikh is dat dat Dier een zeer groot gebruik heeft; 't geen mede deel mede de sterkte van de Tandenen en grootheyt van de beenderen van een Paard/ ende de tape Last-dragentheyd van een Ezel. Het is wel waar in de Wet Levit. 19: 19. verboden is/ tweederley Beesten van Aart met den anderen te laten te doen hebben: Maar het is niet geloof-waardig dat dese hier onder begrepen zijn. Want; behalven dat de natuure en Aart de zelve paard/ zoo datse niet ten volken kunnen gesegd worden van verscheyden of anderen Aart te zijn/ en dat de groote gedienstigheyt die den Mensch daer dooz ontfangd hem daar toe nodigd; zoo waren zy al Gewoen te bozen in een algemeen gebruik gebragt/ en over al verspreyd: En de Joden hielden/ en gebruikten die zoo wel tot haer dienst als andere Volkere.

I. Is dit Dier een Zinne-beeld van Menschen die sterk/ arbeysaam en onberoepd van Lichaam/ maar van loomer geest; ende van rutte en onbesnoeyde zeden en onnuegang zijn: Die als tot Slavernye gebozen zijn; onbequaam tot de Letteren en Studien der Philosophie die men niet hardigheyt en staaffe tugt moet regeren/ indien men eenige dienst van de zelve zal gemeten. Zekerlijk gy bespeurd in desen een groot onderscheyd tusschen de eenen en de andere Partien en Volkere. Sommige hebben een aangebozen drift tot byjheyt/ en zijn van een blugger Geest en Edeleer gemoed. Die haer zal regeren/ moet haer ten minsten een schaduwte van Wyfheyt over laten. Andere zijn van een grof Bloed; tape bogten/ drosse Geesten/ die geen boozdeel en binden in Wyfheyt/ en die gy ongelijk zoud doen zoo gese

op haar eygen goed-binden en wille-keur overgaast; ja die haar zelven om een stuk Broods tot Slaven zouden verkoopen / met de Knechten van Pharaos: Wy zijn uw' Knechten, geef ons maar Brood. Daar van daan komd het / dat de Turken, Tartaren, Persianen, Muskoviters of Ruffen, en de Indianen, &c. zoo Slaaffchen en Afgodifchen-dienst aan hare Coningen op-dragen / en wanneer hy haren Hals erfcht die gewillig aanbieden / ook en konden buyten dit bedwang die Brutale Menschen niet geregeerd worden. Wildt ge eens een Paeroon van zulke Ezels zien / ge zult hem vinden in de Zoone Hagars des Dienftmaagds Abrahams de Egyptifche, genaamd Ismael, een slaaffche Zoone van een slaaffche Moeder: Al schoon waar is dat in die beragte Conditie haar God-lyngt opftak Genef. 16: 12. Hy zal een Woud-Ezel van een Menfch zijn: Zijn Hand zal tegen allen zijn; en de Hand van allen zal tegens hem zijn. Paulus vind in dese Hiftorie een Geestlike bedwyinge / en een voorbeeld van den slaaffchen Raet en dienftbaarheid der Joden onder de Wet / en van haar Wardsch Jerusalem: Te meer leyd hen tot die Allegorie den Name van Hagar, die ook gegeven was aan Sinai in Arabien / van waar de dienftbaarheid began: Zoo dat ons alle de Joden hier als Woud-Ezels hoorhomen: Dan droegen zy 't Joch der Egyptenaren, en Yzeren Joch en Oven: Dan der Canaaniten onder de Kregteren; dan harer Godlofer Coningen; dan van Assyrien; dan van Babylonien; dan van Antiochus ende Ptolomæus; dan van de Romeynen; nu van alle Nation op den Aardbodem; en nergens bindmen een Land daar die Woud-Ezels hegeeren; en hoe men haar meer staat / hoe meer en hoe taper zy daar tegen herduuren: En zoo dwaalen zy allomme in de Woestijne van de gantsche Aardbodem; ge hebtse ontelbaar in het Woest Arabien, in Egypten; in het barre Africa, aldaar te Feste Marocquo, ja in gantsch Moren-land. En wat nu de Ismaeliten na den Letter aangaat; op desen huidigegen Dag bevind men in haar betwaarheid dese voorzegginge: Want de Saraeenen, of Hagarenen, die zig in Egypten en Woest Arabien, en langs de kust van Africa bevinden / zijn dienftbaar onder de Afriatische Volkieren / en hare Tributaciffen; namelijk van de Porte der Otthomannen, met welke zy in Religie / dat is de lasterlike Secte van Mahomed ober een komen; alsoo dat de Sultans van Egypten haar den Tol moeten aanzien wt hare Land-palen by Executie Jaarlijks te houden. En dat hare Hand tegen allen, en de Hand van allen tegen haar zijn zoude; is al van veele Eeuwten betwaarheid / in alle die wreede Oorzogten; en hare Krijgs-togten / waare door zy in Europa ingestoot / het Roomsche Gebied hebben gedaan schudden en beben; Spanjen en een groot gedeelte van Frankryk haar gebied hebben onderwoopen; ende wanneer zig de Hand van allen de Christenen wederom op-hief, allomme verflagen / verftrooyd en verdoeben zijn; zoo dat in de voorgeaande Eeuwde hare ongelukkige overblijffelen wt Granada, een gedeelte van Spanjen, zijn verjaagd en weder na de Kusten van

van Africa in Ballingschap betrokken; daar zy haar schade met roof op de Christenen genoech weder in halen.

II. Is dit Dier een Zinnebeeld van Menschen van een tragen aart, en wel byzonder in het werk des Heeren, 't geene in zynen Akker, dat is Kerke te verrigten staat; als ook van domheyt en boetheyt in het geestlike te berstaan / waar toe zy met veele slagen ende plagen nauwliks kunnen werden voortgeheben Job. 26 : 3. Een Toom is voor den Ezel, ende eene Roede voor den Rugge der zotten. Vergelyk Job 11 : 12. Den Mensch is als het Veulen eens Woud-Ezels geboren. Ende Psalm 32 : 9. Weest niet als een Paard; gelijk een Muyl-Ezel die geen verstand en heeft; welkers Muyl men breydeld met een Toom ende Gebit, op dat het tot u niet en genake.

III. Een zinne-beeld van de geenen die de Kerke uytwendig behulpig zijn in hare Geestlike Akker-boutu / gelijk de Tyriers Salomo behulpig waren in het aanbouren van Materialen / tot aanbouwen van zyn Tempel en Huys Libanons : Ende de Sibroniten in het Houw hakken en Water draagen. Hier van spreekt Esaias Geestlike wijze / Profeterende van den grooten aanwasch en heerlikheyt van de geenen die uyt het Antichristendom ontkomen zouden zijn; ende uyt hen die uyt haar ontkomen zullen zijn / zal ik zenden tot de Heydenen — Ende zy zullen alle uwe Broeders, uyt alle de Heydenen; den Heere ten Spijs-Offert brengen op Paarden, en op Wagenen, ende op Ros-Baaren, ende op MUYLEN, ende op Snelle Loopers, na mijnen H. Berg toe, na Jerusaleem. Den zin is / dat God haar behulpzaam in dat werk zijn zoude / dooz de magt / Rijksdommen / en gediensigheyt der Heydenen / en haren koop-handel in Oosten en Westen; gelijk Hiram en zyn kneegten Salomo behulpig waren. Vergelyk Esai. 32 : 20. Welgeluksalig zijt gy die aan alle Wateren zaayd: Gy die den Voet des Osse ende des Ezels derwaerts zend. Dat is 1. In alle Landen en Getwesten / in welker beelen de Deure op-staat vooz het Euangelium. 2. Ook met welkers Zapen de Wateren van den groepzamen Regen des H. Geest mede werkt. Welke blietende van onder den Doopel des Tempels de Doodde Zee genesen. Wat belangd het Ploegende Dee / de Ossen; en het last-dragende de Ezels, kan men tot twee dingen toe-passen / die den Dienst des Euangely noodig zijn. Het arbeypden in Woord en Leere / en dan het dragen van de lasten der zwaarten.

IV. In sensu Composito, beduyd het rijden op een Ezel, ofte Ezeline; in tegen-stellinge van het rijden op Paarden (waar van Esai. 30. vs 16.) Een gestalte van nederigheyt en zagmoedigheyt / gesteld tegen alle fierheyt en trotze: Geen strijdbare / maar een stille en zagmoedige Geest die hooslik is vooz God. Zoo was van Christo geprofeteert Zachar. 9 : 9. Verheugd

heugd u zeer gy Dogter Zions. — Zie u Coning zal tot u komen, Regtvaardig ende een Heyland, Arm, en rijdende op een Ezel, en op een Veulen, een jong der Ezelinne. Zodanig werd hy ook verbeeld in de Historie Matth. 21. Capittel. En zoo is hy van de Geestlike Deulens / zijne Apostelen en Dienaars des Euangeliums geboerd / in alle plaatsen / die ook geen Jock en honden nog wifden dragen / dan hem alleen.

Letter F.

Fakkell. פֶּלֶךְ פֶּלֶךְ *lampas.*

En aangestoken Toortze t' samen-geblogten wyt Stoffen die den Brand ligt ontfangen / heeft verscherpden gebruik / ende daar om ook verscherpden beduydenissen en oberzengingen.

I. Door zoo veel zy in den Dagt de duysternisse verduyben / zyn zy een zinne-beeld van het Ligt der Godlike waarheyt en vertroostinge (Psal. 42. en 43 : 3. Job 29 : 3. Esai. 10.) In die zin werd het genoemd Esai. 62 : 1. Om Zions wille zal Ik niet swygen . . . tot dat hare Gerechtigheyt voort-kome als een glants; en haar heyl als een Fakkell die brand *ως lampas και ησσεια.* Breyder zie de betekenis in desen zin op Lampe.

II. Door zoo verre als het diend in den Oorlog door een werk-tuyg om Wyandelike Landen en Steden en Alkers in Brand te steken / beduyt het de Instrumenten der wreake Gods. Zie de zin Esai. 7 : 4. Al-waar Rezin en Pekach werden genaamt Steerten der Rookende vuur-branden, ofte Brand-houten. Ons egen woord hebt op Zach. 12 : 6. Al-waar de dapperste Krijgsdadens der Machabeen / in het verwoesten van hare Wyshedyt en Waderlike Wetten / tegen de Wyanden werden beschreben: Ten dien dage zal Ik de Leyds-luyden van Juda stellen als een vyerigen heert onder het Hout; en als een vyerige Fakkell onder de Schooven, ende zy zullen ter Regter en Slinker zyde alle Heydenen rondsom verwoesten: Darnelikh Edomiten, Ammoniten, &c. Vergelyk Job 41. vs 10. en Daniel 10. vers 6. en Nahum 2. vers. 3 / 4

III. De plaatsse Genes. 15. vers. 9-17. In welke van een brandende Fakkelt nabuiskitelijk werd gehandelt heeft de Selcerden zoete bedenkingen gegeven. God gebied Abraham; die een teken versogt tot verscherthet van zijn Geloof in Gods beloften een drie-jarige Beerse te nemen ende een Geyten Kram; ende laat hem die in stukken deelen; tot een Teken van de verdeelinge zijner Pakomelingen in verscheyden Landen; niet zonder slagtinge en zware verdrukkingen. Ten anderen dat hy die deelen niet gesceel laat verstoppen / maar tegen den anderen ober-leggen; beduyde dat zijn Zaad niet gesceel zoude verloren gaan / maar nog eens by een versamelt worden; boozts dat hy ook een Tortel-Duyve en Jonge Duyve daar by boegde; beduyde de onschuld en onnosselheyt zijns Volks; dog dat die onverdeelt bleven / beduyde dat God die genen die onder haar het opzette Volk waren / altijd in een Lichaam wilde behouden / zelfs in die verstoppinge. Dat het wild Gedierte op het Was quam / 't geen Abraham weg joeg / beduyde den aantal der Egyptenaren op Israel om het selbe te verteeren; het weg-jagen van die Vogels en het Wild / beduyd de verlossinge door de Hand Moses en Arons met zware straf-oeseninge ober de Egyptenaren. De diepe slaap en duysternisse die op Abraham viel / beduyde de laatste en zwaarste verdrukkinge die zijn Zaad in Egypten zoude lyden. Den Rookende Oven gaf te kennen de benauwothet en verdrukkinge Israels in de Dienst-baareheyt van de Egyptenaren / als in een Ysren Oven Dent. 4. vs. 20. De vyerige Fakkelt tusschen de stukken door-gaande / beduyde aan de eene zyde het Licht van Gods Genade en waarheyt / ten goede van Israel; verduyphende die naere rook en duysternisse; aan d'andere zyde de waake en yber van Gods Gerechtigheyt boozt zijn Eere en zijn Volk; verteerende zijne Opanden de Egyptenaren. In Christo; die ook Israel by wremmentheyt kan getaamd worden / ende het ware Zaad is van Abraham na de Welofte kan men dit ook zien bewaarheyt. Want wat vertoont zijn Wardsche ende Steenen stoffe in de staat zijner vernederinge anders / als zoo eenen Rookenden Oven; ende de stukken geslagt vleesch van een drie-jarige Beerse anders als zijn Offerande aan 't Cruyce / door welke hy is gedood in het vleesch? En zijn Duyben ongeschonden onnosselheyt werd ook door dese ongeschonden Duyben afgemaald. De vyerige Fakkelt is zijnen eeuwigen Geest, ende den yber van Gods Wirs / door welke dese zijn Offerande is verteerd / ende Gode aangenaam is geweest: warelst is dien Ewigen Geest ook zijn Altaar geweest.

IV. Den Fakkelt die in eest gedooft en wirt-gebluscht is / beduyd een Man van Staat en Auyt / die in beragtinge geraakt / ende welken alles in de Wereld tegen loopt / schoon hy in der daad in Gods Oogen als een Kragtbaardige Lichtet. Zie Job 12. vers. 4/5. De Regtvaardige en opregte is een spot: Hy is een veragte Fakkelt, na de meyninge des genen die geruist is, &c.

Fest,

Feest, en des zelfs Zoorten. **AN** *deplij.*

Het Grond-woord beduyd een bysondere tijd van vreugde / geheyligd en afgesondert ter eeren Gods / en tot gedagtenisse van eenige bysondere weldaden aan Gods Volk bewesen. Want het komt af van **an** Chagag, dat is vrolijk zijn; niet alleen inwendig in het Herte / maar ook uytwendig / met zig te vermaken in alle werk-tuygen / en door alle mid-delen door welke de vreugde plagt op-gewekt te worden: Het **an** Musijk en Znaaren-spel; het **an** Maaltijden boken de gemeene toe-siel; het **an** in het dansen met reyen en Chooren; eyndeliks op alle manieren op welke een Volk / 't zamen versameld op een dag eens Hoog-tijds zig plagte in vreugde onder malkanderen uyt te laten / om te betuygen dat **an** een zonderlinge en haar allen gemeene weldaad van God ontfangen hadden. Zie Exod. 12. vers 14. Psal. 42 : 5. Buxtorf en anderen merken aan / dat de vreugde van die Feest-houdende menigte zoo ongemeen was / dat zelfs het misbruik der Vleesch-vreeters, en Wijn-zuypers (1 Sam. 30 : 16.) ja der Dronkaarts (Ps. 107 : 27.) door dit eygen woord werd uyt-gezuikt. Ik voeg daar by der Afgoden-dienaars Feesten die onder dit woord hoor-komen / in welke **an** nederlaten om te eten en te drinken, en op-stonden om te speelen Exod 32. vers 5/6. Vergelyk 1 Corint. 10 : 7. Dog verre **an** het van ons te denken / dat Gods geheyligd en geloobig Volk (onder welke David haar Door-ganger te recht mag werden geroemd) zig in zoodanige tijden van vreugde in over-daad zoude hebben uyt-gelaten; al schoon by hup-pelde en danste; het was voor het Aangefigte des Heeren; met een diepe bewustheyt van zijne kleynheyt ende een ootmoedige nederigheyt 2 Sam. 6. vs 14/15. Ik zal eens eenige dingen kortelik aanmerken / die tot alle Feest-dagen zonder onderscheyt behooren / en dan de zoorten van de zelve nader ondersoeken.

A. Tot een Feest-dag ofte Feest-tijd werd bereyft een openbare beken-de en af-gekondigde By-een-komste / waarom het Feest genaamd wierd een dag **an** Mogned die afgekondigd / gepubliceert ende aangesegd is / door een openbaar Teken / 't geen allen kenbaar is; gelijk de Plakkaten ende afgekondigde Ordinantien en laeuren van een publieque Magistraat. Zie Levit. 23 : 4. Hofee 9 : 5. Wat **an** gy-L. dan doen op een Gefesten dag, op den dag des Feests des Heeren. Waaron selfs / al schoon in de Wet bepaald waren de dagen van de Hoog-Feesten; nogtans de zelve met de Trompetten en Basijnen wierden uyt-geblasen; op dat yder zig tot de zelve mogte bereyden. Zie Psalm 81 : 4. Tot dien eynde werd ook Jerusalem de Hoof-Stad / in welke dese Feesten wierden gehield / genaamd den Berg

der aangefeyde t'zamen-komfte, en al-bozens / den Tabernakel, de Tente der t'zamen-komfte.

B. Waar uyt blijkt / dat dan ook op zodanige Feest-dagen een yder die niet belet wierd / door dringende zwaerigheid en noodzakelijkheid / gehouden was te komen ter plaatse die de Heere zig had afgezonderd tot het houden van dese Feesten. En wel uytdukkelikt de Wet belast / Dat alle Mannen drie maal des Jaars verschynen moften voor het Aangefigte des Heeren Exod. 23. vs 17. Daarom werd ook de Dag van zodanige Feesten by de 70. genaamd den Dag der Algemeene verlamelinge op Hosee 9. vs 5. πανηγυριος Panegureoos. Vergelyk Amos 5:21. Gelyk ook de gemeene vergaderinge Israels / staande ontrent den Berg Sinai genaamd werd Act. 7. berg 38. εκκλησια een by een geroepen Vergaderinge: Ende de AL-gemeene Vergaderinge der H. Algemeene Christlike Kerke in Hemel en op Aarden / uyt Joden en Heydenen genaamd word πανηγυριος Heb. 12:23. Het blijkt dat dese twee Texten onderscheyden / tusschen een Vergaderinge uyt maar een Volk; hoedanige de Israeltiten waren (die nogtans Alle t'zamen quamen) en tusschen een Algemeene vergaderinge / tot welke alle Natien / zonder onderscheyd / t'zamen-bloepen; en dat Paulus duidelikt wil onderscheyden de gemeene Vergaderinge der Israeltiten die aan den Berg Sinai stonden / van de AL-gemeene Vergaderinge der gener welker Namen in den Hemel zijn op-geschreven. De Artikel des Geloofs noemtse de Algemeene καθολικην Christlike Kerke εκκλησιαν. 't Geen het selve is met πανηγυριος.

C. Tot de Feesten behoorde de Ruste van arbeyd: Waar van daan het komt (dat bekend is) dat alle Feest-dagen / en niet alleen den laetsten dag der weekte Sabbatten genaamd wierden / ende in de selve alle dienst werck verboden. Zie Levit. 23:36. Deut. 16:8. Niet om die reden waarom in den 7den. dag alle werck door de Wet is verboden / te weten ter gedagtenisse van Gods Ruste op dien dag; maar op dat zy haar en alle de haren mochten bysherd geben om die dagen in hreugde door te brengen; en te gedenken aan Gods Verlossingen / zonder belemmeringe van eenige Dienstbaarheyt / of stoffe van droefheyt. Dit verbod van eenig werck werd wel tien-maal herhaald op Levit. 23. en Num. 28. tot drie-maal.

D. Tot de Feesten behoorde vrolykheyt en blijdschap: Dit is aansonds van ons aangemerkt in de Naam-gebinge van het woord in Feest. Daarom het Feest-houden by de Profeten werd tegen-gesteld tegen alle rouwe en droefheyt Amos 8:10. Ende ik zal alle uwe Feesten in rouwe, ende uwe Liederen in wee-klage veranderen, &c.

E. Op de Feest-dag en wierden ook Offeranden; bysonder van Lof Op-geofferd;

geofferd: Ende van de zelve aten niet alleen de Priesters in het Heyligdom / maar ook de Gemeente / die in de Door-hoben / in bysondere Kamers daar toe in een groot getal geordineert / ofte na by de zelve waren gelegen. Waar op gezeerden meynen dat gesien word Joel 1. vs 16. al-waar die Feest-houdende Gasten kilaagen: Is niet de spijsse voor onse ooggen afgesneden, blijdschap en verheuginge van den Huyse onses Gods. Waar van daan Philo de Jode Lib. de Plant. Noè, dus spreekt: Wanneer zy hare geloften hadden gedaan (ofte Gebeden gestort) en door hare Ofranden God verzoend, zoo keerden zy verheugd en verblijd wederom; tot een openhartiger leven, zomtjids niet eens 't Huys weder-keerende, maar in den Tempel, daar zy het Heylige hadden verrigtet verblyvende, ten eynde zy aan de Ofrande gedagtig zijnde, ende de Heyligheyd van de plaats eerende, warelik een Heylige maaltijd mogten houden.

Mer wy nog nader tot de Feesten in het bysonder komen / zullen ons eerst dienen / vooz af / dese aanmerkingen.

1. Het woord Feest kan ruymmer ofte enger genomen worden: In een ruymmer beduydinge kunnen alle Hooz-tijden / die plegtig wierden gebieerd van het Volk Israels / Feesten worden genaamd; alsof dat daar onder ook betrokken worden de Nieuwe Manen Psalm 81: 4. Blaasd de Basuyn in de Nieuwe Mane; ter bestemder tijd; op onsen Feest-dag. En / bysonder alle twijfel zijn ook de Goden op het 7de. Jaar en vooz al in het 50ste / welck was het groot Jubel-Jaar / zeer verblijd geweest ende hebben de zelve Feestliks dooz-gebragt. Het geene de zake zelfs mede bragt; nademaal op het 7de. Jaar / bysonder de Armen en behoeftigen / en die haer leven in slaassche arbejd moften dooz-bringen op het Land haven Adem scheppen; ende het geene van zelfs wiesel; bysonder Hooz-handel en distractie; in Hurra met bygeugde Consumeerden. En op het 50ste. Jaar alle Slaven in bysheyd / en alle die hare Wihers op welke zy zaten / onder haer Tijf verhogt waren om schuld / tot hare vorzige Besittinge en Erf-grond wederkeerden. Zie Levit. 25: 11. Daar werd ook dardelikh gewaagd van een Feest der versoeninge Levit. 16: 29. en 23: 26. Num. 29: 7. Ende het Feest der Trompetten, of Basuynen Levit. 23: 23. Num. 29: 1. Het Feest der Trompetten was in de 7de. Maand / op den eersten dag der Maand. Welke Nieuwe Mane verschildte van de gewoonlyke Nieuwe Manen; zoo / om dat het was een dag des geklanks; daar in de andere nieuwe Manen zoo lange / nog zoo dikmaals niet wierd getrompet; als ook / om dat op dien dag meerder Ofranden geofferd wierden dan op andere nieuwe Manen. Zie en vergelyk Num. 28. vs. 11-15. met dit 29ste. vers 1-6. Nu op den tienden dag deser Maand quam het Feest der versoeninge Levit. 16. vers. 29-31. en 23: 27. Num. 29: 7. Dat wy ook niet kunnen onzemerkt vooz-by-gaan / is; dat zelfs de menschelike Gods-brugtige in-stellingen van een gemeenen dag een Feest-dag kunnen maken; tegens welcke zig niemand zonder halsterrighejd kan versetten; als zy wer-

den gebiedt tot gedagtenisse van eenige zonderlinge welbaden Gods aan zijn Volk te weeg gebragt. Alsoo liet Mordochai een streng gebod uyt-gaan / dat den veertienden der Maand Adar, (by hem Purim genaamd van wegen de verlossinge van Gods Volk uyt de Hand van Haman, die het Lot over haar geworpen had / om haar uyt te roepen) Jareliks plegteliik zoude werden gebiedt. Zie Esther Cap. 9.

Hier komd ny in bedenkinge / dat men van Ouds in de Kerke gewoon is den Dag van het plegtig gebruik der Trompetten / en de Offeranden op den 1sten der 7der Maand / als ook den Dag der Verzoeninge / Feesten te noemen. Van het eerste zoude ik weynig zwaarigheyt maken ; om dat in de aangetogen plaats Psalm 81. de Nieuwe Maen een FEEST werd genaamd / en bysonder dese eygen zelve Nieuwe Maen. Maar het schijnd weynig ober-een-komste met een Feest te hebben / 't geen van den tienden Dag / den Dag der verzoeninge word gezegd Levit. 23 : 27. Dog op den tienden der zelve zeventste Maand zal de Verzoen-dag zijn — dan zuld gy u Zielen verootmoedigen — — ende op den zelve Dag zult gy geen werk doen — — alle Ziele welke op die zelve Dag niet zal verootmoedigd zijn geweest, zal uytgeroeyd worden uyt hare Volkeren. — Ook alle Ziele die op den zelve Dag eenig werk zal gedaan hebben, de zelve zal Ik uyt het midden hares Volks verderven. Strenger verbod han zelfs aangaande de ruste van den 7den Dag niet gegeven worden / en ook dese diepe verootmoediging schijnd gantscheliik niet geen Feest van hoopliikheyt ('t geen eygentliik tot een Feest behoort) ober een te komen.

Ik moet rondeliks zeggen ; dat Ik oordeele / dat het zeer oneygentliik is gesproken / als men desen Dag Kippurim der Verzoeninge een Feest noemd ; Maar de reden die zy hebben gehad merne Ik te zijn ; om dat zy alle Hooge en plegteliike Dagen / die geen eygentliike Sabbatten des zevenden Daags en waren / Feest-dagen hebben genaamd ; in een alder-ruyffste beduydinge. Maar het heeft zig anders ontrent de Nieuwe Maen, die zelfs in de Heylige Schrift een Feest genaamd wierd / dan ontrent den Verzoen-dag ; die geen Feest genaamd werd.

Paulus onderscheydt Coloss. 2. Cap. tusschen Feest-dagen ; en Nieuwe Manen en Sabbatten. Laat ons hem hooren spreken vs 16. Dat u dan niemand en Oordeele, in spyle ofte drank, ofte in het stuk des Feest-daags ofte der Nieuwe Maene, ofte der Sabbatten, &c.

Den Apostel neemt hier den Feest-dag in de alder-angste beduydinge / zoo dat de Nieuwen Manen zelfs daar van onderscheyden worden ; die anders ook (gelijk behoven is) Feesten genaamd wierden. Ende verstaat daar onder de drie voornamste Hoog-Feesten van welke wy terstond zullen spreken ; naml. 1. het Paasch-Feest. Ten tweeden het Feest van Pinxteren. Ten derden het Feest der Lover-huten. Welke ook niet den uytduktliken Name van Feesten in de Wet voorkomen. Onder het woord Sabbatten heeft

heeft hy geensins gedacht / nog kunnen denken aan de Sabbaten van het zevende Jaar / nogte aan het groot Jubel-Jaar. Want ; wat het Groot Jubel-Jaar aangaat ; 't zelve quam niet te verballen in het 49ste Jaar / dat is in het eynde van de zeventste Sabbat van zeven Jaren ; maar in het vijftigste Jaar ; ende in het zevende Jaarige Sabbat des Lands , en wierd ook op den zebenden Dag van Gods kuste die weder Wecke gebiedt wierd / geen rekeninge gemaakt ; als ofte die Land-ruste van den zebenden Dag zoude moeten werden af-gerekend ; maar van de Tijd af / in welke haar de Heere kuste in dat Land zoude hebben bevestigd ; en dat wel duidelk op den Grooten Verzoen-dag , den tiende van de zevende Maand Levit. 25. Schoon ook het zelve van den eersten Dag der Maand kan af-gerekend worden. Ende om een vierkante en tafeltike reden te gebruiken. Hoe vrome Paulus heeft hebben daar voor / dat dog niemand zodanige Christenen die op zijn Joodsch leefden / zoude onderdanig zijn in hare Wet-gebinge en Censure / die zy over andere Christenen wpt de Heydenen quamen te Oefenen / in op-zigt van de Sabbatten des Lands : Daar het zeker is ; dat van de Tijd der verwoestinge Jerusalems af / ende de wederheeringe van de Joden wpt de zelve (ja al lange te voren) door de verstroppinge van de Stammen Israels en die van Juda in alle Gewesten van de Wereld / zodanige Land-wetten moesten op-houden ; ende de Joden in die Tijd maar (quasi fundi possessores) als te leen haar Akkers onder de Grieken en Romeynen bezaten. Wat Magt hadden zy toe / om het zevende of het vijftigste Jubel-Jaar te vieren ? Arme Slaven / gelijc zy alle waren. Dat Paulus 't woord Sabbatten in het veel-boudig getal gebruikt / is al door na den stijl des Ouden Testaments gesproken ; die altijd den Sabbath des zebenden Daags door het meerder getal Sabbatten uitdrukt / om datse het Hoofd van alle Sabbatten en Feest-dagen is ; gelijc de Hebreen om de groothed van pers wpt te drukken het veel-boudig getal gebruiken ; alsoo van ons meer-maal in Behemoth , is aangemerkt ; daar beneven / om datse weder Wecke wederom quamen. Zie Exod. 31. vs 13. Gy zult evenwel mijne Sabbatten onderhouden , &c. — Hy zal my een Teken zijn , tusschen my , en de Kinderen Israels , &c. . . . Hy en heeft dan / niet bysonderlik (gelijc anders onse geleerde Annotatores spreken /) gezien op den Sabbath des zebenden Daags ; maar enkel en alleen zijn Oog daar op gehad ; en dat te meer / alsoo dese Land-rusten veel meer onder de Feest-dagen dan Sabbatten behooren / ende de Land-ruste van het zevende Jaar niet zoo zeer den Mensch / als het Land raakte ; ja daar word niet eens van een ruste den Menschen aan beholen gerept / nog in de ruste des Lands van het zevende / nogte van het vijftigste Jaar ; maar uitdrukkelk werd het zevende Jaar een ruste des Lands genaamt Levit. 25. vs 2. Wanneer gy zult gekomen zijn in 't Land dat Ik u geve , dan zal het Land-rusten een Sabbat den Heere. En wat het Jubel-Jaar aangaat / daar in was meer aanzienlik een openhartige wooplke werksaamheid / dan

een op-houdinge en af-latinge van werk. Zoo dat Ik wel mogte lijden dat onse Geleerde Aftleggers alhier van Sabbatten der zeven en der negenen-veertig Jaren hadden gezwoegen; dog het vergenoegd my dat zy haer in het volgende 300 Rege-zinnig en bondig / aangaande den Sabbath des zebenden Daags beklaren; waar van op zijne plaats zal werden gehandelt.

Gemeene overbrenginge van alle Feesten, tot een Heylig gebruik, bysonder des Nieuwen Testaments.

I. De gantsche Tijd des Nieuwen Testaments / van den Dag af oorspronkelijk / na dat Christus ons ware Paasch-Lam voor ons is Geslage (welk Pascha het eerste Hoog-Fest was) werd met regt een Feest-Dag genaamd; bysonder na dat nu die bekeeringe verlossinge aan Joden en Heydenen allomme was af-gekondigd; en door den Pinxter-Dag bevestigd; ende nog al meer en nader geopenbaard; wanneer (Act. 15.) het Feest der Tover-Hutten / dat is der Christelike Drijheyd / om af-gesondert van Jerusalem en de Joodsche Synagoge te woonen / dat is aan geen Joodsche Gods-dienst verbonden te zijn door het Concilium der Apostelen als met een Beslywe allomme is af-gekondigt / 't geen zelfs door Jerusalem's Balsingschap is bevestigd. Den geenen die met de Joden geen Letter-lingeten zijn / blyft het dubdelik / dat in den 95. Psalm als met een Beslywe werd af-gekondigt aan allen Gelobigen een groot Jubilee ofte Feest-Dag Christo ter Eeren te vieren / die den Rotsteen onses Heyls en onse Coning is. *וְיָרֵם לָנוּ כֹּהֵן לָנוּ* Kom laat ons vroyluk juychen *וְיָרֵם לָנוּ* Laat ons hem juychen. Woorden die eygentlik op een Feest-Dag passen. Ende Paulus leerd ons dubdelik genoege *Hebr. 4. Cap.* hoedanig eenen anderen Sabbath en Feest-Dag alhier David aan het Volk Christi / in het Nieuwe Testament beloofte *Ps 11.* Tot dat Ik in mijnen Toorn gezworen hebbe, zoo zy in mijne ruste zullen ingaan. Alle Psalmen die van het Coninkrijke des Messie spreken / gebuyken om de blijdschap en uitgelaten vreugde van Gods Volk wyl te drukken / geen andere Tale en woorden / dan die op een Feest-Dag passen. Zie onder zeer veel *Psal. 22. Ps 26.* Van u is mijn lof in een groote Gemeente *וְהָיָה קָהָל רַב עִבְרִי* *וְהָיָה קָהָל רַב עִבְרִי*. De 70. hebben *ἐν ἐκκλησίᾳ μεγάλῃ*, gelijc zodanigen op de Feest-Dagen by een quamen; toe wel wyl Joden alleen / maar nu ook wyl Heydenen. Vergelijc *Ps. 40. Ps 10.* Zie op *Psal. 45. Ps 16.* Zy zullen geleyd worden met alle blijdschap en verheuginge; zy zullen in-gaan in des Conings Paleys. *Psal. 68. Ps 25.* o God, zy hebben uwe gangen gezien in het Heyligdom, de gangen mijnes Gods, mijnes Conings: De Zangers gingen voor; de Speel-hieden agter; in het midden der Trommelende Maagden.

den. Zie wijders Psal. 93. en 96. en 97. en 98. en 99. en 100. en 148. en 149. en 150. Het gantsche Hoog-lied Salomons is zodanig een Lied op Christi Waplofs-Feast. Immer van zekere Tijd des Nieuwen Testaments spreekt Esaias Cap. 30. vs 29. Daar zal des Lof-zang by u L. zijn in de Nagt, gelijk wanneer het Feest Geheyld word, ende blydschap des Herten, gelijk eenes die met Pijpen wandelt; om te komen tot den Berg des Heeren, tot den Rotsteen Israels. Terstond zullen wy zien op Esai. 61. vs. 1/ 2/ 3. Zie nu op 66. vs 23. Ende het zal geschieden, dat van de eene Nieuwe Mane tot de andere, en van den eenen Sabbath tot den anderen, alle Vleesch zal komen om aan te bidden voor mijn Aangefigte, zeyt de Heere. Te weten / wanneer hy zoude geschapen hebben een Nieuwen Hemel, en een Nieuwe Aarde. Dit selve is by Zacharias het Feest der Looover-Hutten Cap. 14. : 18. Van 't welke aansionds vets moet gesproken worden. Te regt vermaand dan den Apostel ons Christenen 1 Corint. 5 : 8. Zoo laat ons dan Feest houden; niet in den Ouden Zuyr-deeg, &c.

II. Den Feest-Dag des Nieuwen Testaments is zoo klaar en openlik bekend gemaakt en af-gekondigd, en door alle omstandigheden kenbaar; als onder de Joden de Nieuwe Maanen / Feest-dagen en Sabbatten / ende het zebende ende het vijftigste Jubel-Jaren bekend waren; en daar-en-boven door een Wasturne van sterker geluyd af-gekondigd dan einigen Feest-dag. Zoo datse Hofeas Cap. 9. vs 5. te regt mag noemen een gezetten Dag; den Dag des Feests des Heeren in tegen-stellinge van alle de Oude Feest-dagen der Joden / welke Amos voor-zegd dat God / (na dat hy de Zonne op den middag zoud doen hebben ondergaan) in Rouwe zoude veranderen, en hare Liederen in Klaag-liederen, &c. 't Geen haar Christus met zoo heberen stemme als een Wasturne Matth. 24. Luc. 21. en 23. heeft voor-zegd; en Petrus op den Feest-dag wyt Joel haar heeft af-gekondigd. Dit aangenaam Jaar des welbehagens des Heeren, en den Dag van Gods Wrake over zijne Dranden heeft Christus den zagmoedigen verkondigt. Wareliik te regt een Jubel-Jaar in welke verbonden zijn de gebrokenen van Herten, den gevangenen vryheyd uytgeroepen, en los-latinge wyt de gevangenis Esai. 61. vers. 1/ 2/ 3/ 4. Zoo dat hy op het openen van het Boek in de Synagoge / dese Text bindende / zonder eenige bebrimpe-linge zeyde; Heden is dese Schrift in uwe Ooren vervuld Luc. 4 : 21. Men en behoefde doe niet meer zijn Hoof te bryken in Raadselen wyt te leggen / welk dog na den verballen Scepter van Juda de tijd zoude zijn van de komste des Messia Gen. 49. Nogte welke de zebentig weken Daniels / en hoe lange Periode die bebatete; nogte welke de Propheet Elias die eerst komen moeste. Hy wees die Persoon duydelik in Joannes aan. Van God wel klaarder door zijne Mane aan het gezigt vertonen wanneer zy nieuw is / op welke tyd zy (die zelfs in de Sterre kinde on-ervaren

on-erbaren zijn) hare nieuwe Maanden-Fest zijn aambang nam / als hy in de Persoon Christi / zijn geboorte door een Sterre af-kondigde : Zijn Leere / zijn Miraculen / zijn Lijden ; de blijken van zijn Opstandinge ; de uytstotinge zijns Heiligen Geests ; de Bekeeringe der Heydenen ; zijn dat geen Godlike getuygenissen (Hebr. 2. Off. 4 / 5.) Zijn dit geen Trompetten op het Hoog-Fest. Die niet wis-kundig nog Sterre-kundig was in de rekeninge van de Prophettische Tekenen der Tijden / die behoefde maar zijn Oogen open te doen / en hy konde dese Nieuwe Maane duydelijk zien ; en daarom hoe zoude anders zoo grooten Schare ende menigte van Menschen uyt geheel Judea en Galilea / ja hoe de Wijzen uyt Oosten tot hem zijn gebloepd ; ja tot Joannes en zijn Doop , zelfs de Pharizeen ? Waarom Paulus te recht bzaagd Rom. 10. Hoe dan , en hebben zy 't niet gehoord ?

III. Op den Fest-Dag des Nieuwen Testaments , bloepd toe een gantsche *πρωτης* en algemeene vergaderinge uyt Joden ende Heydenen / die haar toeboegen tot de genen die in het boven Hemelsche Zion Regeeren en Triumpheren / nademaal den Door-Hof zijnde gescheurd / daar nu niet meer is in de waag dat haar zoude kunnen verhinderen van met volke vrymoedighede toe te treden tot den Throon der genaden (Hebr. 4. en 9. en 10. Cap.) Ende wat de Scheydmuur belangd / die eertijds Joden en Heydenen van den anderen af-zonderde (waar van elders op zijn plaats) die is nu door de af-kondinge van een algemeene Christelike Vrijheid en Broederschap en Bond-genootschap / in Christo gedoodet / en zoo zijne geroepen tot dit Fest de geene die verre en na by waren. Zie Epl. 2. Coloff. 2. Cap. Al-hoe-wel warelik ende Geestelik nog on-veerne nog on-besiedene uyt alle geroepenen van dit Fest-Brood gegeten heeft. Ik zal van dese Algemeene Vergaderinge der Heiligen en Heerliken / tot haar Hoest en Coning Jesus niet traaglik uyt-schrijven de God-geleerde reden des Schrijvers aan den Hebreen Cap. 12. Daar hy / na dat hy de waaragtige Geestlike en Hemelsche Heiligmakinge / die een Eerst-geboren Soone Gods Israet na de belofte betamelik en wesentlik is / had aangedrongen ; en daar toe gester-dogd op de zware straffe die den On-heiligen Esauw ober het verwerpen van zijn Eerst-geboorte volgde ; den Joden of Hebreen vermaand die ware Eerst-geboorte en de Door-regten die haar als de Eerst-geloobige Gemeente uyt de zelve toebloepden dog niet kleyn te agten ; met een Argument genomen van een tegen-stellinge tusschen de dienstbaarheyt des Ouden / en de vrijheyt van het Volk des Nieuwen Testaments ; het Oud Verbond op Sinai / en het Nieuwe op Zion gemaakt. Het Aardsche en Hemelsche Jerusalem / het beweechlik en on-beweechlik Coninkrijk Ec. De woordt van luden aldus vs 18. Want gy en zijt niet gekomen tot den tastelijken Berg , ende het brandende Vyer , en donkerheyt , en duyternisse , en onweder — Ende tot het geklank der Bazuyne , en de stemme

stemme der woorden ; welke diese hoorden baden , dat dat woord niet meer tot haar zoude gedaan (gesproken) worden — *Us 22.* Maar gy zift gekomen tot den Berg Zion , en de Stad des Levendigen Gods ; tot het Hemelsche Jerusalem , en de veele duysenden der Engelen *Us 23.* Tot de *Algemeene Vergaderinge Πανηγυρις* ende de *Gemeente Εκκλησια* der Eerst-geboren die in den Hemel zijn op-geschreven ; ende tot God den Regter over allen , ende de Geesten der volmaakte Regtvaardigen ; ende tot den Middelaar des Nieuwen Testaments Jesum ; ende tot het Bloed der besprenginge , dat beter dingen spreekt , dan Abel. *Dese Cert* wpt te leggen is nu ons oogmerk niet / maar dit alleen kostelikt waar te nemen tot ons tegenwoordige oogmerk : *Namelijk.* *Desen Dag / wanneer de kinderen Israels op Sinai / in een Algemeene Vergaderinge de Wet ontfingen / was van den tweeden Paasdag af te rekenen den 50. jinde eben den Dag des Pinxter-Fest / ofte het Hoofst van alle de Pinxter-Feesten die naderhand Jaarlijks ter gedagtenisse van die Wet-gebinge wieden gebiedt : Want Vanderen Daags van Pascha (dat is den tweeden Dag des Feests) moesten zy zeven Sabbatten tellen / dat is 49. Dagen ; en dan quam op den Dag daar aan den 50sten. het Pinxter-Fest voor te vallen. Eben op dien zelven Dag is dese Wet der dienstbaarheid gegeven op Sinai : Maar op desen zelven Dag is door Gods bestieringe een geheel ander Pinxter-Fest gehouden tot Jerusalem den Berg der t'zamen-komste : Daar in niet den Berg Sinai / maar Zion was den Berg der by-een-komende Gemeente. Daar in de Gemeente niet enkel wpt de Joodsche / maar wpt alderhande Natien en Volkeren van verscheiden Talen bestond : Daar in geen schijnlijke Donderlagen / nog Bliramen / nog Stormblagen / nog Hard-bebingen / maar onder de gedaante en gelijkenisse van een sterken Wind , ende Vyerige verdeelde Tongen , den Heyligen Geest verscheen. En op dit Teken wierd al het Volk tot dit gezette Hoog-Fest t'zamen gebracht / met een toebloed van een groote menigte. Zoo dat dit Fest wel te regte door een Hemels Teken is aangezegd en af-gekondigd. Het woord t'geen daar wierd gesproken was geen Wet die tot de dienstbaarheid baarde / maar tot de byheyd / ende die naauwste toe-gang tot God door de toeluydinge van den Geest Jesu Christi. Den Geest / niet een Geest der dienstbaarheid tot vrees , maar der aanneminge tot Kinderen *Rom. 8.* Den toe-bloed van alle Heydenen tot Zion en Jerusalem / geen toe-gang tot een Plaats van dienstbaarheid ; maar tot een Metropolis Hoofst-Stad / in de welke als van de Peupe van het Capitoel of Raad huys de Dijheid is verkondigd ; Summa tot het Hemelsche Jerusalem en Zion. Hier mede leyde nu ter neder de Ceremoniale beduydinge van ; voor ons geslagt is Christus *1 Corinth. 5.* Van het Pinxter-Fest : Alsoo hier een nieuwe Verbond gemaakt / en een nieuwe Wet wierd af-gekondigd. En haast zoude het Feest der Tabernakelen , met verduyninge van den*

aardschen schaduwagtigen Tempel en Staat Jerusalems gebiedt worden in alle plaatsen; 't geen al hoege begunstelen heeft gehad. Van welke successen naderhand / &c.

Men kan hier niet na-laten wederom te gedenken aan de Geestlike beduydinge van het HUWELIX-Feeft van Christus den Coning / ende zijne Gemeente zijne Coninklike Bruyd / 't geen gebiedt word in dese dagen des N. Testaments / waar in 37 jaaren de Handen van Trouwe hebben in een geslagen; om een Geestlike Zaad te verwelken / en te gewinnen die kinderen die aan Abraham uyt alle Geslagten des Aard-bodems waren beloofd. In dien daar enig Feeft is 't geen volheyt van broplikeheyt en blijdschap bereschaft / het is het Feeft van de Bruyloft Christi met zijne Gemeente. Nu dit Feeft is eygen aan het N. Testament. In het Oude werd Gods Volk / ende Christi Bruyd als Ongetrouwd / en onvrugbaar aangemerkt Esai. 45. Zijt vroylik gy onvrugbare die niet gebaar heb, &c. Maar de Joodsche Synagoge als getrouwd: Want de Kinderen der eensame zullen meer zijn dan de Kinderen der getrouwde (ofte die eenen Man heeft) spreekt de Heere. Hoe de Synagoge getrouwd? Namelikh als een By-Wijf. Hoe de Patriarchale Kerke die op Christus hoopten zonder Man? Namelikh als een verflooten en verlaten Huys-vrouwe: Maar hoe altoos dan? Neen maar voor een kleynen oogenblik des tijds; ende in een kleynen Toorn, en gestrengheyt van handel maar in God haar de Dienstvaarheid onderwoopen heeft. Zie daar nu in het tegendeel / het Feeft van de Bruyloft des Lams Cantie. 1:4. De Coning heeft my gebragt in zijn Binnen-kameren. En wederom Cap. 3. vs. 11. Ga uyt, gy Dogters Zions, ende aanschouw den Coning Salomo, met de Kroone waar mede hem zijn Moeder Gekroond heeft op den dag zijner Bruyloft, ende op den dag der Vreugde zijnes Herten. Wat dunkt u dat; Wanneer men zoo openbaar noodigd en ter Bruyloft des Lams roept met een stemme GA UYT Gy Dogteren, &c. of dan niet een openbaar Hoog-Feeft werd afgekondigd? Ende alles herrigt werd door Boden en Gesanten 't geene noodig is tot aanhoudinge van zoo een Feeft-dag: Ende ('t geene hier ons eygen oogmerk is) OF DANNIET ONDER DEN NAME VAN de Dogteren van Jerusalems, DE ZELVE GANTSCH GEMEENE VERSAMELINGE DER GENER DIE IN DEN HEMEL EN OP AARDEN ZYN, WERDEN GEROEPEN TOT DIT BRUYLOFS-FEEST: Want 37 dog alle tot dit Jerusalems zijn gekomen; en alle Zalig zijn, die geroepen zijn tot het Avondmaal van de Bruyloft des Lams Apoc. 19. Cap. Ende alle de Profeten getuygen dat de Heydenen tot den glantsch en het Ligt van dit Hemels Jerusalems zouden op gaan. Zie Esai. 60. Ende alsoo wtmaken eene navyvoig Heplige / Algemeene Christlike Kerke. Getuyge is nu de Heere Christus zelfs / die in een gelijkenisse verwoord / hoe dat / na de verstainghe der Joden van zijn Bruyloft / een gemeene noodinghe aan Kreupelen en Blinden / op de gemeene Wegen,

Wegen en Heggen zelfs zoude geschieden: Ober welke gelijkenisse wy videntlik gehandelt hebben / op Matth. 22. vergeleken met Luc. 14. vs. 16. Dog dit Veld is te ruijn; ende de roepinghe der Heydenen van een algemeene landschap. Dog het is nu de tijd / dat wy van het Feest-houden ofte van de boornamen Feesten in het bysonder spreken; en wel eerst van de drie bekende Jaarlikse Hooft-Feesten: Onder welke de eerste range heeft het

Pascha. פסח

DE Wet en Instellinghe van dit Pascha, is aan Israëel door den Dienst van Moses in Egypten gegeven; ende beduyd een Door-gang ofte lieber Voor-by-gang. Niet; gelijkt sommigen getooid hebben / den door-gang door de Rode Zee; want die is eerst daar na-gebolgd; maar den voor-by-gang van den slaanden Engel, die alle de Eerst-gebozenen in Egypten doodende / de Huysen van de Israëlitien voor-by-ging. Die maand / in welke Israëel vertrok uyt Egypten / steld God het Hooft der Maanden, namelijk in het Kercklike / en het op-tellen der Feest-dagen. Zy werd genaamt Abib; ende in het Chaldeeisch Nisan, en komt ten deelen met onse Maart, ten deelen met April ober een. Op den 10den, deser Maand, moesten zy een Lam nemen uyt de Kudde ende in bewaringe houden tot op den 14den, der zelver Maand: Zulke moeste in yder Huys geschieden: ofte; in dien 't zelve te zwak was; met de na-buuren om 500 veel Zielen te hebben als 'er een Lam konden op eten. Het moest zijn een volkomen Lam / een Manniken; en dat niet ouder als een-jarig van de Schapen lieber; ofte anders een Septen-borken; dit is 't geen nog niet gespeend was. Het moeste geslagt worden van de gantsche Gemeente Israëls. De Huys-Vaders / ofte de Eerst-gebozenen slagten het yder voor zijn Huys gesin in Egypten. Naderhand wierd het niet in alle plaatsen geslagt; maar in die de Heere hadde verkoren, namelijk den Tempel te Jerusalem Deut. 16. vers. 5 / 6. ofte eer den Tempel gebouwd was / in den Tabernakel. Van het Bloed des zelven moesten zy in Bekkens nemen / ende scrijven 't aan kerbe de zijde Posten / en den hoben Doppel van haar Huysen / met een bundelken van Hysope. Dit Bloed zoude een Teken zijn aan hare Huysen; op dat den slaanden Engel haar-lieden mogt voor-by-gaan Exod. 12. vers. 22 / 23. nroo: Vespaschi. Ende ik zal voor-by-gaan u-L. Huysen; daar hebt op de ogen beklaringe van het woord Pascha of Pesach. Wyders / zy moesten 't een in den zelven Dagt; dese was in 't begin van den 14den, Daz. Want de Wet der Schakenden begon met den Abend de Kercklike dagen. Met ongeschuilde Wyden / ende bittere Zausen ofte Laruyden. Ook niet want of half gaar / nog ook gekookt / maar gezaden. De

Joden plagten hier toe een houten Spit / ofte wel twee houten pinnen te gebruiken / met welke zy het Lam dwerssch ofte crupseling door nagelden / van het onder Lijf door de Schoulers heen / en brieden 't alsoo in eenen Oben. En gelijk ook sommigen wy hare Oudheden aangemerkt hebben ; als zy het Lam het Vel af-stroopten / zy het zelve hingen aan een Pilaar / met vyf Nagels beyde voorste Pooten door nageld. Dorders en mocht van 't zelve niets overblyven tot in den morgen / maar het moeste met vuur verbrand worden / om daar door te verhoeden de ontheplyginge des zelsf tot een gemeen gebruik. Dorders en mocht ook geen Been aan 't zelve gebroken werden. Toe zy wyt Egypten overtrekten zouden / aten zy het met op-geschoote Tendenen / en met Schoenen aan de Voeten (nammelik Rijs-schoenen) en met Staden in hare handen / met haast. Het kan dan wel zyn / dat zy het staande gegeten hebben : Welke omstandigherd naderhand / zelsf van Christo en zyn Discipulen niet is onderhouden ; die het nederzittende hebben gegeten ; gelijk ook de besprenginge des Bloeds aan de Oorzelen / den Staf in de hand ; de Schoenen aan de Voeten / Et. alleen vooz die tijd waren als zy wyt Egypten trokken. Toe zy ook nog geen Tabernakel nog Altaar hadden en konde het Bloed niet besprengd worden van de Priesters aan den Altaar. Zie 2 Chron. 30 : 16. en 35 : 11. Van dien dag nu af wanneer het Pascha zoude geslagt en gegeten worden / moesten zy alle zwerdeng wyt hare Dorsen ruymen ; ende alsoo zeben dagen lang ongeswurde Zwoden eten. Dit Pascha-Feast moesten zy alle Jaeren plegtig wyeren op den zelve 14den der Maand Abib. Op dat die heerlike gedagtenisse van zoo een wonderbare verlossinge wyd wyt de Herten mogte wyt-gewischt worden / tot dat eens het ware Pascha geslagt zoude worden. Meerder omstandigheden gaan wy vooz-by / ende wijzen den Lezer tot de Heylige Bladeren Exod. 12. Cap. en Levit. 25. en Deut. 16 / Et. wyt welke wy dit hebben afgeschreven.

De questie ober de precyse tijd in welke de Joden / ten tijden Christi het Pascha hebben gehouden / ende of zy Joden en Christus het zelve op den zelve Donderdag in den Abond gegeten hebben ; dan of de Joden het Wydags 's abonds / dat is een dag daar na gegeten hebben. En wie dan den behoorzliken dag heeft wettelik waar-genomen of niet / heeft vele hoog-gelerde Naamen zeer geoesend / en haar Geest by-na wyt-geput. Ik vooz het mijne hebbe een vermakelike arbed genomen om haar schermwyselinge te aanschouwen / en weder-zijds wyt de zelve mijn profijt gedaan : Dog zoo niet dat ik gereed ben om een eyndelike bepalinge van mijn oordeel anderen vooz te stellen : Ik laat pder woerden in de ruynte van zijne gedagten. Zoo dan ; om ter sake te komen. Dit is ontwisselbaar / dat Christus op den Abond die volgde op den dag die wy Donderdag noemen het Paasch-Feast gehouden heeft / in den Dagt / volgens de Wet : Dat hy daar op des Vrydags aan het Cruyce genageld is ; ende aan het zelve vooz den Abond gestorven en ook begraven. Dat hy den volgenden Saterdag

daar

daar aan heeft gelegen in 't Graf. Dat dien dag was den ordinairen dag van den wecheliken Joodschen Sabbath. Dat hy daar op boeig in den Mozen stond van den eersten dag der weeke is op-gestaan. Maar zoo on-twijffelbaar en is het niet / dat de Joden eerst des Wyrdags 's avonds (dat is des Saturdaags / na de Heekelike rekeninge) zouden hebben Pascha ge-houden.

Dogmans strijden hier voor sehhjnbare redenen. (a) Om dat het niet waarschijnlijk is / dat de Joden zig op den eygen dag des Pascha-Feest zouden benoeyd hebben met Christus te hangen en te spannen; te meer / alsoo zy van te bozen zig niet een opset hadden getoeyend om Christum niet op het Feest te vangen, op dat 'er geen oproer ontsa onder het Volk. Anderen antwoorzen daar op / dat dit boomemen te leue herstooven is door de Godlike boosstenigheyd / en dat juist Christus op den eygen dag des Paasch-Feests moeste gebangen / veroordeelt ende geslagt worden. (b) Zy zeggen / dat het evident zeker is / dat / na het getuygenisse van Joannes. De Joden niet gingen in 't Regt-huys (op den Wyrdag namelijk) op dat zy niet verontreynigd zouden worden, maar het Pascha eten. Als of zy het nog niet hadden gegeten des avonds voor Wyrdag / met Christo en zijne Discipulen? Anderen antwoorzen daar op; dat aan het eten van het Pascha op den 14^{den}. verbonden was een geduurige Feest-maaltijd van zeven dagen / in welke zy ongesuurde Brooden aten / ende dat dese Feest-houdinge met regt het Pascha werd genaamd waar in zy zig berheugden. Te meer daarom / dat Lucas al dus spreekt Cap. 22. vs 1. Ende het Feest der ongesuurde Brooden genaamd Pascha, was na by. Al-waar het gantsche Feest der ongesuurde Brooden, het Pascha genaamd werd. Wijders zeggen de bekeerders van het laatste geboelen; dat den dag in welke Jesus is gecrucigd / genaamd werd de voorbereydinge des Sabbats, welke dag groot was Joan. 19 : 31. Zoo en is die dan geen andere geweest dan den dag voor-gaande en den Sabbath / en niet eenen den Paasch-dag / die op dese tijd te samen in een quamen / en daarom werd die Sabbath-dag een Groote Sabbath genaamd. . . . Des Wyrdags avonds van meynen zy dat dese voor-bereydinge moet geweest zijn. Andere wederom antwoorzen / dat yder van die zeven dagen had zijn bysondere voor-bereydingen *παρομοιας*. Ende dat warelik dien Sabbath Groot werd genaamd / niet daarom dat hy den eersten Paasch-dag was; maar om dat hy wil aantwijzen / dat op die dag het Feest der ongesuurde Brooden met den weckeliken Sabbath te gelijk in een bloeyden: Tot nader herstand van de zaak. Zie Levit. 23. vs 6. Ende op den vijftienden der zelve Maand is het Feest der ongesuurde Brooden. . . . Zeven dagen lang zuld gy ongezuyrde Brooden eten. Dat is / van des anderen daags / na dat zy het Pascha gehouden hadden zijnde den 15^{den}. tot op den 21sten. der zelve Maand. Om dan goede rekening te maken. Den Vonderdag was den eersten Paasch-dag / in welkers avond zijnde den 14^{den}. Christus op de regte tijd met zijn Discipulen het Paaschen ge-hou-

gehouden heeft / als ook de Joden (volgens dit geboelen.) Den Dinsdag is geweest den 15. (zie weder op Levit. 23. en 6.) En alsoo den eersten van de 7. dagen van het Feest der ongeschurde Brooden. De voorbereydinge op den zelven was tot den Sabbath des volgenden daags / die de woekelijse 7de. dag is. Dat men tegen-werpt / dat het ongerijnd zy / dat zy op dit eppen Feest / in den zelven avond als het Pascha gegeten wierd / zig zouden bemoept hebben met dit vangen en spannen / en alle de mishandelingen Christi ; ende wat tijd zy dan dog zouden het Pascha kunnen gegeten hebben ? Dit heeft wareliks by my al groote bedenkinge. Maar antwoord men Christus heeft ook zijn tijd gehad tot in den laaten nacht toe met zijn Discipulen. Dog wareliks desen grooten toe-stel en wt-rustinge der Joden zoude ten minsten het Pascha-houden zeer confus en onordentliks hebben doen toegaan. Wegens de onschepplinge van het Feest binde ik minder zwarigheid / alsoo zy in dit schein-stuk / alsoo zy dit hoor een Heylig werk gehouden hebben ; en haar zelven hoor eyn in al dien handel ; schoon zy niet in het Regt-Huyt zijn in-gegaan. Maar dit geeft meerder gewigte aan de zaak ; Dat op den eersten dag / na dat het Pascha gehouden was / een heylige t'zamen-roepinge was Mikra Kodesch ; in welke zy geen werk met alle mogten doen / onder bedynginge van de dood / 't welk immer niet heeft kunnen geschieden onder al dit werk / 't geen de Cruytinge mede sceppe. Dog zegd men / dit hebben de Krijgs-Knegten gedaan / en de Joden aangezien.

Wijders hebben de geenen die geboelen dat Christus / en de Joden 't zelve op enen Tijd gehouden hebben dese Argumenten.

Ten 1sten. Om dat in de Evangelische Historien het als hoor een algemeene kundigheyt gesteld word dat het op dese Tijd Pascha was / en bevalen eerst wt de Evangelisten 6. Dagen hoor 't Pascha / op welker eerste hy tot Beethanien quam / en van Maria gesalvd wierd Joan. 12 ; 1. Matth. Cap. 26. Twee Dagen hoor het Pascha van welke Tijd af de Joden tegen hem den Bloed-raad gespannen hebben ; meynde hem niet op het Feest te vangen / 't geen dog anders wt hiel. Het was dan den Discipulen / ende allen bekend. Gy weet dat het na twee Dagen Pascha is. Hoe wisten zy dat / indien het ook alle de Joden niet en wisten ; te meer nademaal het Feest der Trompetten op de Nieuwe Mane hoor last van den Hoogen Raad aan allen had te kennen gegeven / op welke Tijd zy het Pascha stonden te houden ; ende het aantoeyen van de Feest-dagen niet en stond aan Private Personen / maar aan de hoogste Raad.

Ten 2^{den}. Om dat het lichtvaardigheyt is den Joden te beschuldigen / dat zy dit Feest niet op den rechten Tijd zouden gehoud hebben / daar zy in het onderhouden van de Mosatse Wet / zoo preys letten op Dagen / Maanden en Jaren ; ja zelfs op dingen van veel minder gewigte tot Superstitie zelfs toe ; wel meer dan de Tijd tot het onderhouden van het groote Hoog-Feest het Pascha. Ende dat men haar te last legd / datse daarom

daarom de Tijd een Dag laater zouden genomen hebben / op datse geen twee groote Feesten agter malshanderen mogten houren / maar het zelve Pascha in den Sabbath mogten doen in-bloepen / is te vergeefs gezegd / en nooyd bewoesen ; de Joden verontwaardigen dit geboelen niet regt : En het heeft geen schijn van waarheid / dat zy die in het Feest-houden het boozname Deel des Gods-dienst stelden / en daar boven maen veel werks van maakten ; die bond / om de Feesten te verminderen / zouden bedagt hebben.

Ten 3den. Om dat Deut. 16. vs. 5 / 6. wel expresselijk word gelast het Pascha te slagten / niet in alle Plaatsen / maar in de Publike Plaats des Gods-dienstes : Gy zuld het Pascha niet slagten mogen , in eenige uwer Poorten die de Heere uwe God geeft. Maar aan de plaats die de Heere uwe God verkiesen zal , om daar zijnen Name te doen wonen , aldaar zuld gy het Pascha slagten , aan den Avond , als de Zonne onder gaat. Hoe konde (zeggen zy) dan Christus die Lammeken dooz zig en zijne Discipulen geslagt gekregen hebben / anders dan uyt den Booz-hof des Tempels / dooz den Dienst der Priesters ende Leviten / die het Bloed des zelfs moesten sprenghen booz den Altaar. Ende hoe kond hy dat geslagt krijgen / indien hy die arbejd op een andere Tijd de zelve hadde gebergd ? Nademaal de Joden daar in geenzins zouden hebben bewilligd.

Zommige die van 't zelve geboelen zijn / vershillen nogtans alhier in desen deele / ende behelpen haar met dit Argument niet / maar antwoorden hier op / dat dooz het Pascha te slagten , niet verstaan word het Paasch-LAM slagten ; gelijk ook Joan. 18. vs 28. dooz het Pascha eeten niet verstaan word (gelijk zy meynen) het Paasch-Lam eeten / maar de slagtinge van de Offeranden / zoo van Kinderen / als Schapen / welke in het Paasch-Feest zeven Dagen lang tot Dank-offeren geslagt wierden. Hoe danige Offeranden / ofte een deel van de zelve / die zoo op den Paasch-dag selber / nebens het Lam / als op de andere zeven Dagen gegeten wierden / de Joodsche Meesters Chagiga nrin plagten te noemen / dat is Feest-offeren. Het welk ook daar uyt bedenckelick schijnd / om dat vers 7. Deut. 16. van het Kookken van het Pascha word gesproken ; 't geen anders niet gekookt maar gebzaden wierde ; zoo dat dit op de mede gaande Offeranden schijnd te zien. Ten zy men van het Kookken ruymt neme booz in den Oven gaer Braaden ; gelijk de Latijnen het Valken uyt-drukken dooz Coquere , Kookken. Daar van daan Panis bis Coctus , Biscuyt. Nu / gelijk alle andere Offeranden / alsoo waren ook dese Paasch-offeren verbonden aan Jerusalem ende den Tempel. Het schijnd ook by na onmogelick te begripen / hoe zoo veel duysenden / ja by na ontelbare Paasch-Lammeken op eenen tijd / in het Heiligdom / dooz den Dienst der Priesters en Leviten konden geslagt worden ten dienste van zoo veel honderd duysenden Derdelingen ; behalven de Burgeren van Jerusalem. Nog myn dunkt / dat men ook in een bequamen zin de Wet Deut. 16. die het slagten van

kan het Paaschen bepaald tot de plaats die de Heere zoude verkiezen kan betrekken tot het Paasch-Lam zelfs. Alsoo / dat men onderscheyde de Publike slagtinge, die in den Tempel geschiede / ten dienste van de Priesters / en Leviten / en andere die het Regt bekomen hadden tot de Kammerkens die den Boor-hof omringelden; welker menigte zeer groot was van de Private / dat is der gener die op het Feest tot Jerusaleem t'zamen gekomen; het selve binnen Jerusaleem / ja zelfs in de naaste Dorpen ende gehugten slagteden. Die Sollemnele slagtinge dan / aan welke de Private verbonden waren / en moeste niet op Dan, of Bethel, ofte Samaria; maar tot Jerusaleem als de Hoofst-Stad des gebieds geschieden. Zoo zoude dat dit derde Argument schijnen te ontballen. Maar egter boor zoo veel klemmen / dat het ongetruwd schijnt / dat in die publike Plaatsen / welke de Heere tot het Pascha had Afbekoren zoude zijn getolereert geweest / dat dit Private Pascha / de Publike Antoziept zoude hebben boorzegaan. En dat niemand van de Joden dit doen Christi en zijner Apostelen zoude gecolangeert hebben.

Ten 4^{den}. Om dat Christus zelfs leerd de geenen die op den Stoel Moysis zaten te gehoorzamen in alles 't geen zy bevalen; het geene boornamelik en eygentlik ziet op de Ceremoniale Wetten gelijk het verbolg toont Matth. 23. vs. 1 / 2 / 3. En daarom en behoefde niemand in het Private Curieus te onderzoeken / of hy het Paaschen op den regten Tijd hield / ende of de Nieuwe Mane niet wel eerder mogte zijn gesien / van dese of geene Private Personen / op hoogten / en in Plaatsen allwaer de Lugt klaarder was; als misschien in en om Jerusaleem hy konde zonder Zonde af-wagten; ja most gehoorzamen het af-gekondigd Bevel van de geenen die dese zorge toebetrouwd was / anders was 'er een geduurige Confusie en Anarchie. Christus heeft daar in dan geensins gesondigt / nogte zijne Discipulen tegen de gemeene Orde.

Andere wederom zijn van gevoelen / dat wel den Drijdag / op welke zy meenen dat het Pascha van de Joden is gehouden / was den eygen Paaschdag / maar dat Christus hy Anticipatie en voorhaal / in dit gebal van nood het gehouden heeft Daags te voren / volgens zijn Absolute Heerschappye. Want hy een Heere van den Sabbath en ook van alle feesten is. Dese geven ook reden van haar gevoelen. Te weten om dat het slagten van het Pascha was een voorbeeld van het slagten van het ware Pascha: En gebolgelik zoo moeste daar in dese aanmerkelijke onstandigheid des Tijds ook verbuuld worden. Nu / indien het Pascha op den Donderdag Avond was gehouden / op zijn eygen Tijd van Christo / met zijn Discipulen / zoo zoude het ware Pascha Christus zelfs des volgenden Drijdaags / niet op den eygenen Tijd zijn geslagt geweest. Den regten Tijd van het Pascha moet den eygen zelven Drijdag zijn geweest / op welchen het ware Paasch-Lam is geslagt. Te meer / alsoo ook in andere onstandigheden des Tijds / zodanig een nette over-een-komste van het tegenbeeld / en het voorbeeld

voorbeeld van God zijn waargenomen; gelijk in de ruste Christi in het Graf / juist op den zevenden Dag van Gods ruste / en van den Joodschen Sabbath klaare blijkt; als ook in den Dag zijner Opstandinge op den eersten Dag der Weeke / in welke Gods eerste nieuwe Scheppinge haar aanhang genomen heeft. Dit werd van anderen nogtans ongerijmd gehouden; als of men om de Joden van onwettelijkheid by te spreken / Christum en zijn Apostelen aan de zelve vast maakte en beschuldigde.

Daarom dan ten laastten anderen; om zig uit desen Dool-hof te redden / en de beyde Partijen te vereenigen; van geboelen zijn (onder welchen ook is J. Coccejus) dat den Tijd van het Paasch-Feest op tweederhande manieren kan gerekend worden. Eerst ofte van de ergen natuurlijke Tijd / in welke na de Regel der Sterre-kunde hare Conjunctie most gerekend worden; al schoon men die *Quaeris Phasis*, ofte het gezigte van de zelve nog niet had kunnen waarnemen; het welke dooz d'zich en dampig weder / ofte ongelegentheid der plaatsse konde toeballen: Ten anderen van den Tijd van hare eerste Apparitie *Quaeris* af: Op welke zy van zijnde waargenomen; openlijk volgens Last van den Hoogen Raad wierde af-gekondigd. En dat daarom zonnige devote Luyden wel twee-maal het Pascha gegeten hebben; eerst op den natuurlijke Tijd in hare Luyden / ten anderen ook Orders-halven op de Tijd van de af-kondinge van den Hoogen Raad / met de gantsche Gemeente Israels. En volgens dese distinctie zoo zoude Jesus / en ook de Joden een Dag na hem op de rechte Tijd beyde het Paasch-Lam gegeten hebben / en geen van beyden van onozdentelijkheid te beschuldigen zijn: En Christus ook op den Wetteliken Dag van Pascha zijn geslagt. Ik meyne dat die wijse Mannen dit geboelen meest hebben aangenomen / niet alleen uit verlegentheid / om zig uit alle dese questien te onttrekken / maar om dat zy zeer dringen op de over-een-komste van de bestijpte omstandigheid des Tijds / die in het ware Paasch-Lam ende de Ceremonie behoorden over een te komen; tot welke over-eenkomste nu dunkt genoeg te zijn dat Christus op dit Feest is geslagt; alsoo het Pascha ruymmer genomen het Feest der Ongehevelde Booden insluit. Maar / behalven dat; waarom zoude men de Doodinge en slagtinge Jesu / aanbankelikt niet kunnen vinden in de zware strijd / aanbegtinge ende verbijzelinge van de Ziele Christi / die hy op den zelven Dagt als het Pascha gegeten wierd heeft uitig staan; zoo dat egter dese over-eenkomste precijs genoeg is bepaald ten aanzien van de Tijd. Tot zoo verre hebbe Ik het mijne gedaen om den weet-gierigen mede te deelen de geboelens van verscherpen geleerde Mannen ontrent dese questie; den Lezer kan nu het zijne doen in het verkiezen van 't geen hem het beste dunkt.

Wijders disputeert men hier of in het Pascha ergentlikt een OFFRANDE plaats heeft? Alsoo het een Sacrament was / het geen zy meynen niet te zamen te kunnen bestaan met een Offrande. Te meer alsoo de Papisten hier uit tragten te bewijzen / dat in hare Misse / als het tegenbeeld van het

Pascha / te gelijk een Sacrament / ende Offerande is; 't geen de onsen van het Abondinaal ontkennen. Ik moet hier voor eerst tot openinge van den zin der woorden Offerande en Sacrament pers' voor af zeggen / op dat alle dubbelsinnigheid / en twiſt in woorden mogte weg-genomen worden.

Het woord Sacrament kan niet nemen of in de ruimste beduydinge voor het geene waar door eenige Geseftlike verborghetheyd *μυστήριον* werd afgemaakt; en zoo waren alle de Offeranden / ja alle de Ceremonien van de Wet / die Paulus schaduwen noemd van toekomstige dingen, waar van Christus het Lichaam is Coloss. 2. Hff. 14 / 15. En wyt die ruimte der beduydinge van 't woord *μυστήριον* Mysterium, weet men dat de Papisten hebben gepuyd haar zeven Sacramenten; al schoon zy egter ook zelfs hare Kercklike Ceremonien; gelijk van het Cruys / de Wassen Kercken Ec. wel zomtjds Sacramenten noemen; gelijk in een Oud lanuppel versje zy aldus zingen.

*Nec est novum Sacramentum
Nec recentior est inventum
Crucis hac Religio &c.*

De Gods-dienst ontrent het Cruyce en is geen nieuw SACRAMENT: In die ruimte konden van alle die dingen in 't Oude Testament in welke het geloove zijn exercitie vond Sacramenten werden genaamd. Maar / zoo gy het woord Sacrament in de nauwste beduydinge neemend voor Tekenen en Zegelen die in zig de geheele Substantie van het Genaden-Verbond behelsen, en niet speciaal eenige Leeden of ook omstandigheden van het zelve: Daar-en-boven welker eygen boornaamte Oogmerk is te verzegelen de belofte; buyten het werken van Toorn ende vertwijt van de Openbare Af-bal Israels; en daarom die ook niet en zijn een boornaam deel van den Lebitischen Gods-dienst: Die ober sulks al voor de Wet zijn gegeven / 't zy aan de Vaderen; als de Beschijdenisse; 't zy door Moses eer hy de Wet ontfangen had; gelijk het Paasch-Lam; alsoo een zaake / na het boornaamte moet benaamd worden / en na het geene in 't welke zy van anderen verschilt. Zoo stellen van de God-geleerde niet regt dese twee Sacramenten des Ouden Testaments de Beschijdenisse ende het Paasch-Fest.

Wat nu Offerande aangaat / dit woord / en de aanklebende omstandigheden zullen op zijn eygen Titel haar verklaringe binden. Maar dit moet egter hier werden aangemerkt. (a) 't Is zeker dat het een geheel andere beduydinge en gebruik heeft gehad voor de Wet / en onder de Wet. Voor de Wet en binde Ik niet / dat het de beduydinge en kragt gehad heeft van eenige Zonden te expiceren, en als waar het te verzoenen die van dese of geene / by gelegentheid van eenige afwijkinge zouden zijn geschied / door welke een Ziele zig aan God ofte den Paasten schuldig zoude gemaakt hebben

hebben; maar alleen het Bloed Præfigureerde het Bloed des Eeuwigen Testaments ende had niet een eygentlike Confessie der Zonden / maar supponeerde de zelve; ende oeffende eygentlik het Geloofbe in de toekomende berzoeninge. *ἱλασμός* bestaat in het maken van die Breede / ende aanneming van die berzoeninge met God in Christo ons Verzoendehel Rom. 3. vs 25. Van zodanig een natuure waren ook de Offeranden voor de Wet: Dit accidenteel quam door de Wet tot de belofte toe / dat inbragt een Maanbrief der Zonden Coloss. 2. vs 14. Daarom zijse geen eygentlike Sacramenten.

Ober zulks; al-hoe-wel het Paaschen een Offerande genaamd werd. (Zie Numer 9. vs 7 - 13. alwaar de geene die het Pascha op zijn gestien tijd niet zoude hebben by gewoond berklaard word een beragter van de Offeranden des Heeren) zoo moet nogtans hier wel gelet worden op het Hebreeuwische woord Korban, dat hier in de Bond-Cale voorszomd *כֶּרֶב* het welke niet en beduyd *ἱλαστήριον* Hilasterion, ofte *κων* Chataa Offerande voor de Zonde / maar een Gave ende openhartige toezenginge van Lof aan God. Gelijkt dit zonderling alhier plaats hadde. Het is waar / in het Pascha wierd Bloed gestort / ende in Egypten de Dorpelen met het zelve besprengd / op dat den staanden Engel haer mogte voor by gaan / 't geen beduyde de berzoeninge door het Bloed Jesu; ook wierd het zelve Bloed voor den Altaar gesprengd; Maar dit heeft plaats in alle Offeranden die wt geslagt Vee bestonden / welker aller Bloed gestort moeste worden / eer eenige Offerande van Lof of dankzegginge / ofte gelofte konde werden gepleegd. Maar men moet hier zien niet op het gemeene in ieder Offerande / maar op het eygene onderscheyd Proprium & differentia, ende die zal leeren dat het meer een Sacrament / als een Offerande; en onder de Offeranden nog meer een Korban dan een *κων* Chataa geweest is. Te meer / alsoo het zeker is / dat in de eerste instelling van het zelve / het voor een huyslik Sacrament gehouden / en van ieder Hoofd des Huysgesins is geslagt.

Maar wat hebben hier dog nu de Papijsten mede gewonnen hoe men het ook neemt? Want voor eerst, hoe volgd het argument? Indien in het Paasch-Feesst niet alleen een Sacrament maar ook een Offerande is geweest / zoo moet ook het Abondmaal Jesu / niet alleen een Sacrament / maar ook een Offerande zijn. Want; alsoo het Pascha was een Figure van Christi Abondmaal; zoo moet ook in 't zelve / zoo wel als in het Pascha een Offerande zijn. Dit argument heer ik om / ende zegge; Indien in het Pascha is geweest een voorbeeldende Offerande van Christus ons ware Pascha / zoo dan dit ware Pascha eens geslagt en op-geofferd is / zoo houden alle Sacramenten op de gedaante van eenig Zoen-offer te dragen; alsoo weynig als na de een-maal besprengde Papijten der Israëlitien met het Lam's Bloed / en het voor-by-gaan des Engels / de zelve nog een nieuwe besprenginge bereytschen; ofte het Pascha een nieuwe slagtinge. Daarom dan dat Christus door eene Offerande in Eewigheyd volmaakt heeft die geheylgd worden Hebr.

10. Cap. Maar ten anderen; de Offerande die in het Abond-maal Gode aangenaam is kan geen andere overblijven / als de *Exagis* Eucharistie Offerande des Lofs / in welke wy onsen Coning Jesum roemten en verheeren liken; en daar is geen eene daad des Geloofs waar door niet Christus 't elken met Lof aan zijnen Vader word gerepresenteert op een Geestlike wijze. Maar daar van elders onder den Titel van Sacramenten.

Maar / Laat ons nu eens komen tot ons voornaams oogmerk / ende zien of in dit Pascha is een figure van toekomende dingen / alsof wy meeder een Hieroglyphicum, dan een Historisch / ofte Theologisch Werk beloof hebben.

Inmers de Heilige Geest getuygd ons duydelijk; dat hier in dese instelling van het Pascha wy een hooger beduydinge was op-gesloten. Want zeyd Paulus Heb. 11 : 28. Dat Moses door het Geloove het Paasch-Lam heeft uytgeregt, ende de besprenginge des Bloeds. Door hoedanig een Geloobe dog? Niet / gelijk ons de Socinianen en hare Nabolgers willen wijs maken / 't geen volgd wy het natuurlijk begrip van Gods Wefen / ende de eigenschappen van zijn mede-doogentheyd en goedheyd die algemeen is (wy haer) ontrent alle Menschen kinderen. Maar wy het Geloobe in de Belofte den Vaderent gedaant en door een Eed versegeld; en bevestigd op Christus. Want wy hangd dit Geloove onafscheydelijk aan de Belofte vast. Zie dit wy het vorige en het volgende ontwedersprekeliik beset en vast gemaakt. Vers 26. sprecht hy van zoo een Geloobe / door 't welke hy de vermaakheyd Christi meerder Rijkdom geagt heeft, dan de Schatten van Egypten. Vers 27. van zoo een Geloobe / waar door hy zag den onsieliken. Daar op komt hy tot zijn oefeninge des Geloofs in het aanrigten van 't Paasch-Lam. Vers 28. Na dat hy dese vaste Zuylen onbetweerscheliik had gesteld. Ende wild op het generale stot van alle dese dingen. Zie vers 39. Dese alle, hebbende door het Geloove getuygenisse gehad, en hebben de Belofte niet verkregen. Over welke zin hy zig al had verklaard. Vers 23. Dese alle zijn in het Geloove gestorven, ende de Belofte niet verkregen hebbende, hebben de zelve van verre gesien ende geloofd, ende omhelt; ende hebben beleden, dat zy Gasten en Vremdelingen waren op Aarden. Als den Apostel ook de slagtinge en besprenginge des Bloeds aan hare Posten / op dat den staanden Engel haer zoude door wy-gaan / zoo wy-dukkeliik aantekend / als een argument van het ware Geloobe van Moses in de Belofte; zoo geeft hy duydelijk te kennen dat Moses niet gedacht en heeft / dat het Bloed der Bokken / ofte der Stieren / ofte van dit Lam de Zonden konde weg-nemen; het welke een Geloof zoude zijn dat Paulus streybig steld / tegen alle natuurlijke kundicheyd van Gods volmaaktheyd / ende het wesen van zijn gerechtigheyd. Maar dat hy zag op de toe-komende bloedige Offerande van het Lam Gods / dat de Zonden des Werelds weg-neemd. Daarom-boven noemd hy het ware Pascha zelfs Jesum Christum 1 Corint. 5 : 7. Ons Pascha dat voor ons Gellagt is, Christus. 't Geen niet konde gesegd worden

woorden dan van een eygentlike Sacrament / in welke het Teken ontfangd den name van de Betekende zake. Zie Joan. 1 : 29. Alle de Teden van ober-een-stemminge die gebonden en berepcht kunnen woorden / tusschen het Teken en de Betekende zake stemmen hier ober een ; nitsgaders alle ontfandigheden ; 't geen zodanig een bewijs van onse toepassing is / dat niemand ober-tuygende zoude kunnen bedenken. Zie eens kortelik dese dingen.

(a) Christus is het Lam. Dit is nu betekend Joan. 1. en 1 Corint. 5. (b) Christus is een Manlik Lam / zoo van wegen zijn Natuure / als die de tweede Adam was ; als van wegen zijne sterfte en kraegt om te verloffen. (c) Christus het ware hoedsel onser Zielen / word boders dooz het jarige gerepresenteert / in welke tijd de natuure in die Dieren verdoond al watse in die zoote ten aansien van de schoonheid der gesalte kan representeren ; en dat tot de hoedsaamheid en zinaak kan berepcht worden. (d) De volkomenheid kan ook een eyfch zijn van de schoone en wel geproportioneerde / gesonde en onberminkte gesalte. Christus is het onbevleete en onkraslike Lam Gods. Zie 1 Pet. 1 : 19. (e) Een Lam was Jesus / ten aansien van zijne zagtmoedigheid en lijdzaamheid Esai. 53. vs 7. Jerem. 11. vs 19. Matth. 11 : 29. (f) Een Lam afgesonderd van de kudde / dat is van de zondige Menschen / en van wt het midden zijner Broederen Deut. 18 : 15. Heb. 2 : 14. en 7 : 26. (g) Vier dagen te bozen / dat is van den tienden tot op den heertienden in behaaringe gesteld. Alsoo ook eenige dagen booz zijn dood is Christus als afgesonderd in het openbaar van den Joden niet meer gesien : Op den zelven tienden dag quam Jesus booz het laatste in den Tempel Joan. 12 : 12. (h) De slagtinge van het Lam / ende de wijse en omstandigheden ; zoo ook de tijd wannex / komen gantschlik ober een met de slagtinge Jesu Christi onses Daasch-Lams ; gelijk het binden van 't zelve met zijne Banden ; de afstroopinge van de Huys met zijne naakte ontkleedinge ; de Bloedstortinge van 't zelve met zijn Bloedstortinge : Het op-hangen en vast-nagelen van 't zelve met zijne Cruycing. Hy stierf in de zelve ure als het Lam geslagt wierde / ten 9de. ure / ofte by ons ten 3. uren na de middag. Daar by komen nog meer omstandigheden ober een. Als dat gelijkt het Lam niet half gaar most roeberep en gegeten worden ; Christus alsoo ook niet ten halven liden / en dan van het Cruyce most afgenomen worden. Gebraden moste hy worden / en gaar gebraden ; dat is beerd alle bogt en zappigheid als een Pot-scherf wt-geteerd Psalm 22. Ver-teerd / zoo dooz de hitte van Gods regtbaardigen Toorn tegen de zonden / als dooz den pyer van Gods Huys Psal. 69 : 10. Geen Been most ook aan Christo gebroken worden Joan. 19. vers. 31-33. In welke plaatsse het aanmerklik is / dat Joannes de eygen woorden van het Booz-beeld ; past op het Tegen-beeld ; om aan te wijzen dat het niet genoech en was booz de Waderen te blyden staan ster-oogen op dat slagten van het uyerlike Daas-Lam na de Wet ; nogte te denken dooz dit Teken aan hare booz-gaande verloffing wt Egypten ; maar dat hier het geloove veel verder most gaan

ende zien op hare volkomen berlossinge door den Messias als toe-komende; zonder welke die Wet en al die wterlikke exercitien maar een doode en Geestloose Letter waren. Daar-en-boven dat het niet genoeg en is alleen in het gros te zeggen dat Christus door het Lam is af-gebeeld / maar dat God ons ook heeft af-gebeeld de wijze en omstandigheden van verscheyden notablen dingen die in het Figuurlike en waaragtige Lam over-een-komen; het welke zonnige Letter-knigten; gelijk Spencerus ende zijn zoozts gelijken booz een onnutte exercitie houden; maar wy booz een wpt-haalen van de Heer der H. Schriften. (i) De Posten moesten bestreken worden met Bloed des Lams; en den Altaar besprengd; op dat den staanden Engel mogt booz-by-gaan. Dit beduyde de besprenginge des Bloeds Christi 1 Pet. 1: 3. Dit Bloed is het merk-teken als aan de Posten van de gantsche Kerke Christi; en dat onderscheyd haar van de Wereld ofte van het geestlik Egyptus; en daar booz werden onse Herten besprengd en gereynigd van de quade Conscientie. (Zie Heb. 9.) Daar booz worden wy verlost van den toekomenden Toorn Gods / ofte den staanden Engel. Dit moeste geschieden door een Bundelken gebonden aan een Steel van een kruyd ofte drop Hysope genaamd; gelijk ook in de Wet de Melaaftschen gereynigd wierden Levit. 14: 4. Dergelijks Psal. 51: 9. Zonnige ster-oogen hier op de zwakheyt van Christi menschelike nature die ook een Spruyte en Vrugt der Aarde was Esai. 4: 2. Dat is zeker / dat in het tegen-beeld dese ware besprenginge met Hysope gebonden word. Zie Heb. 9. vers. 13-19. (k) Na de slagtinge en toebereydinge moeste ook dan het Lam gegeten worden / alsoo ook Christus is gelworden een spijse der Zielen / na zijne slagtinge / booz Joden en Heydenen / en zoo moest wy zijn vleesch geven tot spijse booz de Wereld. Zie Joan. 6. vers. 25-53-55 / Et. Het moest met bittere zaufen werden gegeten: Zoo om de ware verblijfsheyt en Godlike droefheyt des Herten wpt te drukken die een Gelobig bekeerd zondaar geboeld onder dat eten Christi door het ge-loobe. Zie Zachar. 12: 10. Als ont te hemmen te geben de gemeenschap der Gelobigen met het lijden en de verdrukkingen Christi. Zy aten met op-geschorte Lendenen: Welke den Gordel zijn waar mede wy onse Lendenen des verstands / dat is eens geresolbeerden oordeels moeten op-schorten. Zie Ephes. 6: 14. Luce 12: 35. en 1 Pet. 1: 13. Met een Staf in de Hand: Steunende op den Staf van haren Herder Jesus en op zijn ondersteunende Genade Psal. 23. met Schoenen aan de Voeten: Welke ons zijn de bereydeheyt des Evangeliums des Vredes Ephes. 6. Capittel. Met haalt. Wy moeten niet zammelen wpt het geestlik Egypten / wpt Babel / en wpt Sodom / en wpt de Wereld wpt te gaan. Dergelijks Genes. 9: 15. Luc. 17. vers. 32. Matth. 24. vs 16. De ongesuyrde Brooden met welke zy het aren legd Paulus zelfs wpt op de opregticheyt, en waarheyt; en Christus seld daar tegen den Zuyr-deeg der Phariseen geveynstheyt. Paulus insgelijks verstaat booz den Zuyr-deeg twee dingen: 1. Den ouden Zuyr-deeg: Dat is de Joodsche Ceremonien. 2. Ende dan spreekt hy nog onderscheydenlijks

denklijk van den Zuyrdeefem van quaadheyd en boosheyd. Vergelyk 1 Corinth. 6. vers. 7/8. (1) Dat zy zeven dagen lang ongesuyrde Brooden moesten eten / is een omstandigheyt op welke zonnige God-geleerden al-dus speculeren. De zeven dagen der ongesuyrde Brooden, schynen te slaan op de zeven Tijden van de Kerke des N. Testaments, die ons doorgaans in de Openbaringe verтоond worden. Op den eersten Dag van die zeven Dagen was 'er een uytroepinge der Heyligheyd, in welke men geen werk doen mogte: welke af-beelde, dat, zoo ras als het ware Lam Gods zoude verтоond worden; daar ook dadelik een uytroepinge en verkondinge zyn zoude van dat het een Heyligen tijd was: Dat men nu zig bekeeren, en den Euangelio gehoorsaam zyn moeste; om dat nu het Coninkrijk der Hemelen was na by gekomen Marc. 1:15. Het zelve was ook op den zeventen dag. Want in de voleyndinge der Eeuwen, zal het Euangelium des Koninkrijks in de geheele Wereld gepredikt worden Matth. 24. vs 14. Op dat de Menschen zouden leeren af-staan van haar eygen Raad-slagingen, ende op dat zy den Heere een Sabbat ende Ruste houden zouden, tot dat hy kome, ende haar tot zig nemen zoude. Ende zoo geschied ook op den eersten en laatsten tijd deser zeven dagen alder-meest de Bekeeringe der Joden, en der Heydenen, &c. Men kan wyders F. Burmannus hier over na-lesen op Exod. 12. pag. 361. en 62.

Het zal hier ook niet ondienstig zyn ook pers te spreken van de Offerande der Erstelingen, welke op het Paasch-Feest moeste geofferd worden / om dat zulks tot dese materie behoord. In Levit. 23. werd ons dit omstandig verтоond vers 10/11/ Et. Zy moesten Gode erbidig op-dragen de Erstelingen van de Gersten Oogst, welke Graanen in die Vanden; alsoo zy veel nader dan de onse na het Zuyden leggen; al in de Maart begonden rijp te worden. Het (a) Op de tijd waarmee dese Offerande most geschieden. Des anderen daags na den Sabbath van het Paasch-Feest vers 10/11. Den Sabbath van het Paasch-Feest was den 15den, op welke voor-gemeide Heylige t'zamen-komste en ruste was: Den 16den, dan is den dag den Sabbath van het Feest immediatelijk volgende. Indien de Joden op Wyrdag het Pascha in den avond gegeten hebben / zoo hebben zy op Saturdag desen grooten Sabbath des Paasch-Feest gehouden / juist op den dag op welke Christus in het Graf lag / zijnde dan na hare rekeninge den 15den; ende zoo is dese Garbe dan geofferd op den 16den, dag der Maand / dat is des Sondags / ofte op den eersten dag der weeke. Maar / om dat; gelijk wy gezien hebben over den dag van het houden van dit Pascha Christi verschil is; zoo zyn verscheyden Geleerden van gevoelen / dat door den Sabbath des Pascha verstaan word den Sabbath van den ordinaren wekelixsen 7den, dag / welke altoos in een van de zeven Paasch-dagen ofte der ongeschelvide Brooden most in-vallen: Het zy dan in wat dag het Pascha quam vooz te vallen. En dan / volgens dit gevoelen / zoo is al eben zoo zeker den dag van het op-offren van dese Garbe over-een-komende met den dag van Christi Op-
stant

standinge. Zy brachten dan / op desen dag tot den Priester een Garve van de Eerstelingen des Oogts, welke hy voor het Aangesigte des Heeren beweegde. Daar benevens wierd bereydt een Brand-offer van een volkomen Lam; met zijn Spijs- en Drank-offer: Na volbrenginge van welke nieuwe Offerande zy de nieuwe Gansen mogten eten / en niet erder. De Joodsche overleveringe zeyd / dat zy den Gomer ofte Garve Gerste (Gomer nu is een zekere Maate) hebbende versameld wt de Halmen geroofter hebben; daar na gebakken / en dat de Priester de zelve Eerstelingen betwoog na de vier hoeken des Werelds.

Wy binden hier in een Geestlik bescheyd 't geen ons de wijsheyt Gods in dese Oude Ordinantie klaarlyk doet zien ende verwonderen.

(a) Dese beweginge van de Eerstelingen des Graans op desen Dag / die immediatelik den Sabbath volgde; beduyd ons de Opstandinge Christi ten derden Dage / na dat hy als het ware Paasch-Lam op-geoffert was. Hy onse Eersteling die als het Graan in de Harde verstorven was / is op desen Dag wederom heerlik op-geschoten. Dese gelijkenisse gebuykt hy zelfs Joan. 12 : 24. Vergelyk 1 Cozint. 15 : 20. (b) Daar van daan die opnemende bregde zijner Apostelen / en aller Gelobigen des Nieuwen Testaments / die af-gebeeld wierd / door Brand-Offert, Spys-Offert, en Drank-Offert. Door welke bregde de Gelobigen haar zelven gewillig en volbaardig als een Dyer-Offert / Spijs en Drank-Offert (Philipp. 2 : 17. 2 Timoth. 4 : 6.) voor den Name Christi Op-offeren. (c) Ende gelijkt die Garve na alle Deelen des Aard-bodems betwoogen; immer ten minsten om hooge ghebeen / zwoebende / met eerbiedigheyt den Heere wierde op-gebragen; alsoo is Christus als op-gestaan zodanig door de gantsche Wereld verkondigd. (d) Gok is na dese Offerande van het eerste Graan / allen Gelobigen Wijsheyt gegeven / om met een nieuwt recht en Magt alle Schepselen Gods te gebuyken / ende met de Discipulen dese nieuwe Wyzen te plukken Luc. 6 : 1.

Van 't Pinxter-Feast. חג שבועות

Dit Feest / het tweede in Ordre onder de drie Hoog-Feesten die Jaarlijks gebieerd wierden / werd Deut. 16. vs 10. genaamd het Feest der Weeken: Want des anderen Daags na den Sabbath van den Paasch-dag / moestmen zeven volle Weeken tellen / welke 49. Dagen wt maakten: Waar op dan / Daags na die 49ste. (welke ten tijde Christi den ordinaren Wetelijken Sabbath was) het Pinxter-Feast op den 5^{den}. Dag quam / zijnde den eersten Dag der Weeke; gelijkt ook den Dag volgende op den Sabbath van Pascha / was den eersten Dag der Weeke: 109

Wij hebben te bozen het geboelen der God-geleerden omtrent de tijd van het Pascha genoeg overbogen. Hier nyt moet dese tellinge worden gemaakt. Hoe het 30 / de Cert steld hant voor een Ordonnantie / dat zeven Weken tnoften geteld worden van den Dag af / die volgde naast aan den Sabbath des Paaschen ; alsoo dat die Dag ook in de tellinge der Dagen wierd ingesloten / en dat dan op den vijftigste het Pinxter-Feast quam. Daaronc werd het selve in de Grietse Tale genaamd πεντηκοστή Pentecostee Act. 2. **Is 1.** Dat is te zeggen den 50sten. Dag. Dit Feest duyrde maar eenen Dag lang dat is den 50sten. Dag.

Het Offer op dit Feest was een nieuw Spys-Offer, namelijk van twee Beweeg-Brooden: Van twee tienden Meel-bloemen, gedeessemd; zijnde gebakken; als Eerstelingen den Heere; en daar nevens zeven een-jarige Lammeren; een Varre, ende twee Rammen ten Brand-Offer, nevens haar Spijs-Offer, ende Drank-Offer: Nevens een Geyten-Bok ten Zond-Offer, ende twee een-jarige Lammeren ten Dank-Offer: Welke de Priester, met het Brood der Eerstelingen ten Beweeg-Offer met de twee Lammeren beweegde. Ook was op die Dag een Heylige vytroeping; een ruste van alle dienst-werk. Dit waren dan Offeranden van dankbaar-heit die 30 Gode op-broegen; dat nu haren Oeght voleyndigd was voor dat Jaar; en gebeden dat hy haar Personen ende zijne gaben wilde Zegenen. Want 30 begonnen haren eersten Ooght van vroeg rijpe Granen met de Garve op het Paasch-Feast / 300 haast als de Zikkel in het Graan gestagen wierd; ende 30 bestoten haren laasten Ooght op het Pinxter-Feast / met dese Beweeg-Brooden.

Hier zijn voornamen dingen die hare bedenkinge waardig zijn. Wij zullen maar kortelick pers daar van aan tekenen.

I. Wat belangd den Tijd van het Pinxter-Feast / de selve komd oher een met de Tijd van de uytstorting des Heyligen Geests / na dat Christus van zijne Opstandinge af / zijnde den eersten Dag der Weeke zig veertig Dagen lang door gewisse bewijse aan zijne Discipulen Levendig vertoond hadde / en na de selve Hemelwaars was op-gebaren; heeft hy daar alles in het ware Heyligdom in eenige wepnige volgende Dagen aldus besteld / dat op desen zelven vijftigsten Dag op het Pinxter-Feast zijnen H. Geest op zijne Apostelen en Discipulen is neder-gedaald Act. 2. Cap.

II. Het is aanmerkelick / dat op desen zelven vijftigsten Dag na het Pascha de Wet is gegeven op Sinai; ende door Gods Dinger in Steenen Tafelen is in-geschreven; maar dog niet zonder wonderen / Wreken / Hard-bebingen / ende gestrenge Ordinantien / welcke de Israelliten af-hermingden ende weerden van de toe-gang tot God: Alsoo is in tegen-deel op desen Dag / de Wet van Jehova / de Coning Jesus in-geschreven in de Herten en Conscientien der Geloobigen / des Volcks des Nieuwen Testaments;

ments; volgens de belofte Jerem. 31 : 31. Zie 2 Cor. 3 : 3. Hebr. 8. Off. 10 / 11. Doe is de Wet uyt Zion uytgegaan, en des Heeren Woord uyt Jerufalem. Zie Esai. 2 : 1. Et. Niet met Donderen ende Druymen / maar door het Teken van eenen Echo van eenen sterken voort-gedreeben Wind; onder de gedaante van Dyerige Tongen / welke gesplijft op een peder van haar zaten. Alle t'zamen Lebendige wydzukkingen van de werkingen des Heyligen Geests door het Instrument van zijn Heylig Euangelium / waar door hy als de Wind blaast al waar hy wil Joan. 3. Cap. Ende zig splijft in zijn werkingen / bedeckende berfcherdenherd van gaben; en onder de zelbe ook van breevnde Tongen en berfcherden Talen / in welke zy peder Ratie ende Volk aanspraken. Ende haar ontfak met een Hemels Dyer en Koole van zijnen Altaar. Vergelijc Esai. 6. Off. 6 / 7. Daar ook ober zulks de eerste Wet-gebuige strekte tot dienftbaarheyd ende vreesse, zoo wierd in dese gegeven den Geest der aanneminge tot Kinderen; ende de Geloobigen niet af-gezouderd / maar genoodigd tot den toe-gang tot den Thoon der genaden / ende om Gode na hy te komen; tot in zijn Hemels Heyligdom; en tot de Werke zijns Verbonds in zijn Tempel: Want dit bleek / om dat hy nu quam woonen door zijnen Heyligen Geest in / en onder zijn Gescheyde Gestelingen / in welke hy zodanige wememende gabett wrogt; zoo dat door haar eene Predikatie nog drie duysend Zielen op die Dag wierden gewonnen.

III. Op desen Dag was een Heylige t'zamen-roepinge door de Basynnen / die van de Priesters geblasen wierden / peder kundbaar gemaakt. Hier roept ook alsoo den Heyligen Geest zelfs zijn Volk te zamen door dese stemme van een voort-gedreeben Wind tot dit nu Nieuwe Feest. Want als die stemme geschied was quam de menigte te zamen Act. 2.

IV. Wat de Offeranden op desen Pinxter-dag aangaan / daar in is aanmercklik / datse boven maten zeer overbloedig waren. Want na dat hy eerst het Pinxter-Offer zelfs in het bysonder had beschreven / zoo gaat hy volgens een gantsch Register van Offeranden van berfcherden soorten / gelijc terstond is aangelwesen uyt de Text: zeven Lammeren, een Varre, twee Rammen, een Geyten-Bok, twee jonge Lammeren. De Zooten van Offeranden waren Brand-Offeren, Spys-Offeren, Drank-Offeren, Zond-Offeren, Dank-Offeren, Beweeg-Offeren. Om hoor eerst in 't gemeen aan te wijfen dat in 't Nieuwe Testament na Christi Lijden en in-gang in het ware Heyligdom / de brugten van de zelbe in zijne Heilige Kercke boven maten overbloedig zonden zijn tot Heerlikheyd Gods des Vaders. Zie Esai. 53. Cap. Psal. 22 : 27. tot het eynde toe van den Psalm / en doorgaans zijn de Psalmen ende Boeken der Propheten hier van voll. En leest niet van het Lijden Christi / of terstond werden die Heerlike Brugten vermeld. In de eerste aanmerkinge / volgens de ordere der natuure / komd hoor

door een Zond-Offen; 't welk niet en is dat Abominable Offer van de Masse / in welke geen Bloed werd gestortet / maar de waaragtige Zoen-Offende Jesu Christi / die een geloobige Ziele zig representeert; die door het Euangelium geduureg werd door-geseld en openlijk ten toone geboerd: Gelyk den Apostel zegt Rom. 3: 25. Welken God voor-gesteld heeft tot een verzoeninge door het geloove in zijn Bloed, tot een betoeninge van zijne regtvaardigheyd. Want daar volle vergevinge der Zonden is, daar is geen Slagt-Offen meer voor de Zonde Heb. 10: 14 - 18. Voorts zijn de Brand-Offeren der Christenen haar Overige en Overige gebeden / haar Over van Gods Huys die haar vertoerd; ja zelfs haar lichaamen die zy door dien Over door de Plamme des Ovens niet hebben gespaerd. Hare Spys-Offeren, het Eeten van den waren Altaar / en van de Heylige Tafel / in welke zy door het Geloove Eeten en Drinken Christi vleesch en Bloed. Hare Drank-Offeren, die zy over de Zoen-Offende Christi wrosten; haren Lof / ja zelfs het wrosten van haar eegen Bloed en Leven tot verheerlikinge en bevestinge van de Waarheyd. Zie Phil. 2: 17. Hare Dank-Offeren en Verhef-Offeren be-dogen eben 't selve / dat door Lof / Kroon en prijs / dankzegginge / gelosten doen en de selve te betalen door gaans werd ontgedult.

V. Door al is aan te merken het eygentlijk Pinxter-Offen, bestaande uit de Eerstelingen van den vollen Oogst. Want het was een Nieuw Spys-Offen, van twee Beweeg-Brooden, uit twee tienden Meel-Bloemen, gedeeftend, gebakken, als Eerstelingen den Heere. Het Spijs-Offen is wel warelijk de Heere Christus zelfs de ware spijse onser Zielen; dog eygentlijk de Geloobigen zelfs. Want een Brood is het, zoo zijn wy veele een Lichaam. De Massa der Geloobigen dan 't zamen met den Heere Christo dien zy deelagtig zijn geworden / zijn dese Brooden. En waarom Brooden / en wel 2. en geen een Brood? Brood van wegen der zelver 't zamen-bindinge en bereeninge in een Lichaam / door de Eenigheyd des Geests / en den Band des Vredes Eph. 4: 3. Ec. 1 Cor. 12. Cap. Twee Brooden / om de Massa van beyde geloobigen de Joden en Heydenen uit te drücken / die uit een Deeg 't zamen gekneet zijn. Dese zijn een Nieuw Spys-Offen, en Eerstelingen den Heere. Zoo Christus de Eersteling der gener die ontsapen zijn 1 Cor. 15. Coloss. 1: 18. Apoc. 1: 5. De Eerst-geborne uit den Dooden. Ook zijn de Geloobigen des Nieuwen Testaments zijne Eerstelingen Apoc. 14: 4. Zie Psal. 110. U Volk zal zeer gewillig zijn, op den Dag uwer Heykracht in Heylige Cieragien; uit de Baar-moeder des Dageraads zal u den dauw uwer Jeugd zijn.

VI. Maar / waarom wierd dog dit Brood gebakken uit een Massa die gezurd was? daar in 't tegendeel de Paasch-Brooden ongezurvd moesten zijn? Zommige geleerde Mannen meenen dat dit geschied / om aan te wijzen

wijst / dat zoo lange de Geloobigen nog in den Bleefche Leven / in haar eenige oberblijffelen van den Ouden Zuyr-deeg / en verdozbentheyd oberblyben; want de Zuyr-deeg is een Zinne-beeld van Oudheyt ende Corruptie of verderf. Maar het is eenigfins bedenckelij / of wel de Wet-geber in dese in-stellinge de Kerke ten aanzien van eenige onvolmaaktheyt / ende niet lieber ten aanzien van hare uitnemendheyt heeft willen beschryben; ende men zoude misfchien voor het laaste eenige bequame toepassinge vinden kunnen. Vergelyk eens Matth. 13. Cap. Het Coninkrijk der Hemelen is gelijk een Zuyr-deeg, welke een Vrouwe nam, en verbergde die in drie Maten Meel-Bloemen, tot dat het geheel gezuurd was. Maar door de kragt van het Woord des Evangeliums in het dooz-dringen tot in alle Gewesten der Aerden; onder alle de Nakomelingen van Sem, Cham, en Japhet zeer bequamelik werd verstaan. Past dit nu hier eens op dit tegenwoordige Oogmerk en gelegentheyt van de uytstorting van de gaben des Heyligen Geests op desen Pinxter-dag. Eenem Zuyr-deeg dringt niet aanstonds door de geheele Massa / maar in het eerste geestse haar kragt en geur aan een kleyn gedeelte van de zelve daarse naast mede vermengd en vereenigd is; en dan de zelve Deelen van de Massa die kragt en geur en smaak wederom aan de andere / tot datse eyndelik geheel dooz-trokken en gezuurd is. Eerst heeft het Evangelium door de werkinge des Heyligen Geests de Massa der Apostelen ende Discipulen (ten 30 gr die ook zelve mede onder den Zuyr-deeg bebaten wild) zuyr gemaakt. Dooz de zelve is 30 uytgewoogt en doozgedrongen tot de Bekeeringe van drie vyfent Zieten op den zelve Pinxter-Dag. Daar van daan heeftse wyders haar tot veel duysenden geloobige Joden verspreyd: Daar na ook onder de Heydenen in alle Gewesten van de Aarde. Het is dan niet ongeboeckelij den Zuyr-deeg in desen zin / die met de uytkomst ober een kromd / op te nemen. Het is waar dat een Zuyr-deeg doozgaans is een Zinne-beeld van het Oude ende het verderf; maar het gebeurt menigmaal dat een zelve Zinne-beeld twee Hand-vaten heeft; een ten goede / een ten quade; gelijk men dat in de Duyvo en de Slange, en meer andere boozbeselden zien kan; zelve in die van een Lam, het welke ten deelen een Figure is van omfesselheyt; ten deele van onwetentheyt en af-dwalinge. Zie Esai. 53. Als een Lam was hy stemmeloo — — wy dwaalden alle als Schapen, &c. Daar is ook wareljk in den Zuyr-deeg stoffelij genomen pers dat goed is / en van 't verderf behooren kan; gelijk het Zout; goed is des zelve doozdringende kragt / als ook zuiverende de etterende wonden; versterkende de Herzenen / en herstellende de Geesten die verstaanbod zijn; makende de laste spijse aangenaam en sijnkeelij.

VII. De gaben van den Heyligen Geest die op den Pinxter-dag zijn uytgestort waren wel extraordinaar en miraculeus booz die Tijd / ende hebben de gedaante van een eerste Scheppinge / dog naderhand zijne doozmiddelen

middeelen voort-geset / ende dit heeft zig als een geduurige onderhoudinge. Zoo dat het zeker is dat de zelve blyben in de Kerke tot aan het eynde van de Wereld. Waar op Joel en Petrus klaarlik staan; die dese Doorregten des Nieuwen Testaments toeschryben aan allen die den Heyligen Geest ontfangen hadden. En Christus belooft by Marc. 16. Capittel dat den genen die in hem gelooven; zonder onderscheyd; dese tekenen zouden volgen; &c.

Feest der Tabernaculen. חג הסוכות

Dit Feest / zijnde het derde in Orde onder de drie Jaarlikse Hoog-Feesten quam op den 15den dag der Maand Tisri, zijnde de eerste Maand in het Burgerlike Jaar der Joden. Na dat nu de Druigten des Velds waren in-gesameld; het duurde zeven dagen lang: Zy Offerden in 't zelve Vyer-Offen. Zie Levit. 23. Num. 29. vers. 13-39. van den 15den tot den 21sten der Maand. Des zelfs eerste dag began / en de agtste eyndigde met een Heylige t'zamen-roepinge / in welke geen dienst-werk en mogte gedaan worden. Dit Feest nu onder-hielden zy alsoo / datse namen Takken van schoon Geboomte, Palm-Takken, ende Meyen van digt geboomte, met Beck-willigen; ende zy waren voor het Aangesigt des Heeren zeven dagen vrolijk. Zie breeder Nehem. 8. vs 6. Van dese Takken maakten zy Loof-hutten en Planteden die onder den blauden Hemel; en naderhand in het Land Canaan berieerden zy daar mede de Dakken harer Huysen ende Pieelen / ofte Speel-huyskens / en hare Dooz-hoben / ende de Dooz-hoben van het Huys Gods Nehem. 8. vs 17. Zoo dat de rijke en aansienlikste Luyden in die bequame tijd des Jaars / meest huysen de Steden in hare Speel-huysen op het Land berieerden; en veel Burgers en gemeene Luyden desgelijks in hare Hutjes / die zy zig ten platten Lande wisten op te slaan; gelijk Kraamen. Zoo wy de Joden gelooben / zoo moesten alle man yder morgen een Bussel van dese Takken rondsom den Altaar dragen / vooz dat hy spijs mogte nuttigen. Welken Bofsch of Bussel zy ook wel / dooz een benaminge van het Teken met de name van de Betekende sake Hosanna noemden: Het schijnd dat de Historie Matth. 21. vs 9. Joat. 12. vs 13. ons tot dese gewoonte wijst. Ende op den 7den dag van dit Feest / gingen zy wel zeven maal rondom den Altaar / tot een gedagtenis van de overwinninge van Jericho; waarom van die dag ook genaamd wierd den Palm-dag. Op dit Feest hadden zy yder dag wele Offeranden en gesangen wt de Psalmen van den 113. tot 118. ingesloten / in welke zy baden om vergebunghe der zonden ende om den zegen des Jaars; ende het Heyl des Volks in den Messias. Dog wat meerder

by Joodsche Traditien van hare Ceremonien is tot ons gekomen / kan men by de Critici ondersoeken. Ik oefene nu in de hoortheid.

Dit Hoog-Feest hadde dese voornamte Geestlike beduydingen / van welke sommige zagen. I. Op den booz-gaanden. Ten II. Op den tegenwooz-digen. Ten III. Andere op den toekomenden Tijd.

I. Wat belangd het eerste daar van spreekt God zelfs Levit. 23. vs 43. Dat hare Geslagten daar door weten zouden, dat God haar in Loof-Hutten hadde doen wonen, doe hyse uyt Egypten voerde. Dit heeft een ruyme beduydinge. Want booz eerst wierd haar daar door zelfs vernieuwd de gedagtenisse van het omzwerben harer Vaders Abraham / Isak / en Jacob / welke uyt haar Geslagte / Volk / en Vaders Huys geroepen / en hare vastigheden verlaten hebbende / in Hutten hebben in-gewoond; al sehoon zy de Belofte van Canaan al ontfangen hadden. Dit tekend Paulus als zonderling aanmerklik aan Heb. II. vs 9. Door het Geloove heeft (Abraham) in Tabernaklen en Hutten gewoond, met Isak ende Jacob, die mede Erfgenamen waren der zelve Belofte. Ten anderen was nog een nieuw exempel daar van gegeven in de Woestijne in haar eigene Personen tot gedagtenisse booz hare Nahomelingen; want wat was haar verkeerren in de Woestijne 40. Jaren lang / anders dan een in-wooning in Hutten? Haar eerste Leger-plaats na datse uyt Rameses waren vertrokken / was immers Succoth, dat is Hutten Exod. 12. vs 37.

II. Hier uyt blijkt dan duidelick dit Moraal; namelijk datse op hare geringe af-komste / en het omzwerben van hare Vaders; en haar een-boudige wijsse van leben / verre van alle Ambitie Heerschappij-zugt; wereldsche Staat en Pragt; wel zouden gedenken en agt geben; om de Doetschappen van hare nedrigheid / doemloedigheid en oppertigheid na te volgen. Dooz al op haar geloove en vertrouwen op God; om welkers wille zy alles verlaten hadden; dien zy ober al na-wandelden werwaerts hy haar heenen leyde; in wien zy vergenoegd waren. Datse in haar zonden bespiegelen het booz-beeld van ware dankbaarcheyd aan Gods wel-daden; gelijk haar Jacob booz-gaat. Heere Ik ben te gering aller uwer toewadigheden en dezzer uwer Trouwe. . . . Want Ik ben niet mijnen Staf ober dese Jordane gegaan / ende nu ben Ik tot twee Heyzen geworden Genes. 32. vs II. Datse dan eens / wanneer zy in Canaan de aansienlike Vestingen / sterke Slooten en Kasteelen / vermakelike Lust-Hoven harer Vyanden zoudren be-magtigd hebben; te rugge zoudren zien op den geringen / en nochtans ver-genoegden staet harer Vaders; en al haar omzwerben / ende Gods Heryg gelyc ontrent haar. Haar most ook booz het tegen-woozdige booz al dese Geestlike Lesse hier dooz in gedagte werden gebracht / welke van de alder-hoogste opmerkinge is.

Wanneer zy in het Land Canaan zoudren zijn in-gebracht / ende al-daer niet

niet alleen in vaste Steden zouden wonen / maar dat God haar ook bysonderlyk een Stad en Plaats van Politie en Gods dienst / ende een vast Huys des Gods-diensts zoude hebben gestigt / welwaars alle de Stammen zouden op-gaan ; ja wanneer hy al-daar de Stoelen des Gerigtes nu had gesteld / de Stoelen des Huys Davids ; dat zy dan dog op alle dese dingen niet en zouden konwen een vaste ende verscherde hoope in hare inbeeldingen / op datse zig geen haasteelen in de Ligt mochten konwen. Zagen zy het lustige en zegen-rijke Canaan aan vloeyende van Melck ende Honing / datse 't selve niet hooger als een pand van Geestlike Goederen des eeuwigen Testaments mochten beminnen ; en daarom zig in 't selve niet te diep in-wortelen met haar Herten. God hadde hare Vaderen niet minder lief gehad dan haar ; Bogtans had hy haar geen voet-stap Lands in 't selve staet wilde stellen ; dat zy des niet te min God zouden aan kleben ; gelijck hare Vaderen / die het Lot harer Erve en haar deel in Eeuwighyd was. Zagen zy daar zulk een bevestigde Politie en Stoelen des Gerigts gesteld / ja zelfs de Coninklike Croone en Scepter Davids en Salomons blinken ende zwaven ; dat zy de onsekerheyt en ongestadighyd van alle werelidse dingen altoos zouden overpeusen. Zagen zy zig in de schoone sterke Stad Jerusalem bevestigd ende menschliker wijsse wel verscherd ; dat zy dachten dat God de zaakse wel haast konde verkeerren / zoo datse in Hutten wederom zouden wonen / als hare Vaderen / en gelijcke Jaarlikse beden op dit Feest. Zagen zy dat pragtig en kostlik Huys des Tempels gestigt ; dat zy niet mochten in haar Herte denken : Zie hoedanige Steenen en hoedanige Gebouwen ! Ende den Tempel des Heeren , den Tempel des Heeren , &c. Maar zig boegen niet het Herte en wandelen tot dien Tempel in den Hemel welkers Fundamenten Eeuwigh zijn / en die niet verwoest kan worden. Dit te doen en dit te betragten was weynigen onder haar gegeven / dooz een bysondere verlichtinge van den Hemel / maar zy hingen meest alle met de Herten aan dese bergankelike dingen ; en slaafden zig af in die wt-wendige schaduwagige Gods-dienst : Zy moesten om zoo een Gods-dienst hebben gedagt die men ook in Tabernaklen oefenen kan.

III. Ten derden tegen het toekomende wierd haar daar dooz geprefigureert die tijd en staet des Nieuwen Testaments in welke het Volk Christi / in het Nieuwe Testament / en over zulkis ook die onder haar de ware Kinderen der Belofte zouden zijn ; na het exempel harer voor-Vaderen de Patriarchen / niet meer zouden gebonden en verbonden zijn aan het schaduwagtig Land Canaan ; nogte aan eenig pand en schaduw van toe-komende goederen / nogte aan Jerusalem / nogte aan den Tempel / nog Offer-plichten ; alsoo nu alle dese dingen in Christo hare verbulinge hadden verkeeren ; als haar eygen Lichaam. Maar dat de Kerke Gods over de gantsche Wereld zoude worden verspreyd / en aan geen vaste Stad nog

Zetel des Geschieds meer verbonden / maar gelijk als in Hutten en Tabernakelen zoude wonen en omzwaerben ; en gelijk het Pijnster-Fest gebolgd wierd van het Fest der Loover-Hutten / in welke zy zig op het Land in Tenten begaven ; dat alsoo ook het Pijnster-Fest 't geen op de heerlijkste Christi volgde het laatste zoude zijn / in welke zy genoodsaakt zouden worden op Fest-dagen zig na Jerusalem te begeben / maar dat dan aankonds zoude volgen dit Geestlik Fest der Loover-Hutten. God had daar toe ook al vroeg de voorberepdsels begonnen te maken / als hy in de Babylonische overhoeringe geen Arche des Verbonds onder haar in den Tempel ober liet Jerem. 3. vs 16. Ende nog Urim of Tummim by de Priesteren. Nog Croon nog Scepter by het Huys Davids. En na de wederkeeringe ynt Babel de Heydenen en Israel onder een vermengd verspreyd ; zoo dat duysenden / ja Millioenen niet eens en dagten na Jerusalem weder te keeren / ofte Erfnisse in Canaan te pretendeeren ; 't geen in die staat onmogelik was ; de Possessie al lange verloozen zijnde en vergeeten. Tot dat zy zelfs onder het Jolk van de Romeynen bogen / en in haar eygen Land als in een vrend Land woonden ; tot dat haar door de uytsoezing des Heyligen Geests op den Pijnster-dag dit Fest der Loover-Hutten werd bekend gemaakt. En naderhand breeder door een Apostolisch Concilium tot Jerusalem bevestigd Acto. 15. Capittel. Alwaer de Heydenen wy wierden verklaard van alle Jolk en dienstbaarheyt. Ook was dit van Christo klaar vozzegd Joan. 4. Off. 21 / 23. De uure komd , wanneer gy Lieden nog op desen Berg ; nog te Jerusalem , den Vader zuld aanbidden , &c. En Matth. Capittel 24. raad hy haar aan te vlieden ynt Judea , na de Bergen : Zoo dat door de verwoestinge van Jerusalem / die nog tot desen huidige Dag duurd / volgens de Propheetie Hosee 3. Capittel. En ober sulks het weg nemen van Tempel / Altaren / en Politie de Kerke van zelfs is genoodsaakt zig ober den Hardbodem te verspreyden / ende onder de Heydenen het Fest der Loover-Hutten te houden / waar toe haar ook den Apostel kragtig noodigd Heb. 11. Door het exempel der Door-Daderen / die in Tabernakelen woonden. Door al Heb. 13. Zoo laat ons dan met hem uytgaan buyten de Leger-plaats zijne smaadheyd dragende : Want wy en hebben hier geen blyvende Stad , maar zoeken de toekomende. Ook is dit Wand Christi ingeboerd Cant. 1. vs 5. Ik ben zwart , dog lieflik gy Dogters van Jerusalem , gelijk de Tenten Kedars , alsoo de Gordynen Salomons : Dat is / Ik ben genoodsaakt door de vervolgingen die gy my aandoed / met de Kedareen of de Inwoonders van Woest Arabien / die hare Tenten van plaats tot plaats herboerden ; om te zwaerben ober den Hardbodem en in de Woestijne te vlugten. Zacharias noemd desen Staat der Kerke ; in welke Gods Volk in het laatste der Dagen alle

Geestlike

Geestlike Heerschappye en Hierarchie die ons aan eenige Stadt van Menschelike Autoriteit verbind / om ons Burgers van de zelve te bevryden; hebbende af-gezworenen / allomme ober de gantsche Warde het Evangelium / zoudt verspreiden wel wyrdzikelikh het Tabernakelen Feest Cap. 14. vs 16. Ende het zal geschieden dat alle de overgebleven van alle de Heydenen, die tegen Jerusalem zullen gekomen zijn, van Jaar tot Jaar zullen op trekken, om aan te bidden den Coning de Heere der Heyrsharen, ende om te Vyeren het Feest der LOOVER-HUTTEN. Zie ook vsf. 18 / 19. Zie ook Maleach. 1. vs 11. Maar van den op-gang der Zonne tot aan haren neder-gang, zal mijn Name groot zijn onder de Heydenen; ende aan alle plaatse zal mijn Name reuk-werk toe-gebragt worden, ende een reyn Spijs-Offer: Want mijnen Name zal groot zijn onder de Heydenen zegd de Heere der Heyrsharen.

Dan geheel andere gedagten en practijke zijn hier outrent gewoest / de Bischoppen van Rom en Constantinopolen / die zig Patriarchen noemden / na de Hoof-Steden van hare Hierarchie Meesterschap in de Kerke; ende hare Thronnen des Gebieds hebben vast geplant; gelijk de Monarchen van dese Wereld; door welker Magt zy zig geskerkt / ende op welke zy dese Ontwettige Heerschappye gebouwd hebben. Daar-en-tegen die haer tegen spraken / zijn genoodsaakt gewoest te blugten in de Woestijnen; eenzaam en Suyten gezigte en onnuegang van Mensch en te Leven; maar hebben Gode alsoo waerheit het Feest der Tabernakelen gebiedt. Dese die zig valschelik Patriarchen hebben laten noemen hebben niet minder gedaan dan de Eerst-Daderen na te volgen / die in Hutten gewoond hebben; en dan de Eerste Apostolische Kerke / die in de Woestijne is geblyt. Zie Apocal. 12. Cap. Waer in de Ware Gereformeerde Kerke een grooten Roem en Eere tegen haer beragtingen ende laster behaalt; als die dit zelve 't geen zy in haer nedzigen Staat beschimpen ende beragten / dat zy zig geen Burgers van eenige Geestlike Hoof-Stad; gelijk het Roomse Babel is / en willen noemen; voor haer hoogste Gloze schant; om dat zy zijn de ware Burgers van Jerusalem die het Feest der Tabernakelen Vyeren.

Wijders was dit Feest een onderpand van de Hemelsche Heerlikheid / en het Eeuwige duurende Feest der Heerlingen. Christus noemt daarom den Hemel zelfs de Eeuwige Tabernakelen Luc. 16. vers 9. Anders plagt wel den Hemel een vaste Woon-stede genaamd te worden / in tegen-stellinge van onsen Hardtschen Tabernakel. Zie 2 Cozint. 5 : 1 / 2 / Et. Ende de plaatsen Apocal. 7. vsf. 9 — 17. word hier toe (wel Oogen-schijnelik) maar niet epgenelik aangeroken; nog ook Apocal. 21. en 22; gelijk wy aldaar hebben aangewesen. Paulus seld ook tegen den anderen de Tabernakelen der Daderen; en de Stad die Fondamenten heeft Heb. 11. Capittel.

De Calken / de Weyen / Palmen en andere groente in het gemeen die

op dit Feest wierden tot Tenten geblogten / beduyden de frifche en groete Jeugd / en blijfchap van Gods Kerke ober den aantwafch van het Euan-gelium / en ober den Oogft van het boezgaande Pinfter-Feest; in welke men zag de Cerftelingen van Joden en Heydenen Chrifto getwommen / en daar op den Oogft van duifenden van Zielen onder Joden en Heydenen / waar ober de Coninklike Buijd haren Buijdegom toefurche Cant. 1. **Ps 16.** Ziet gy zijt fchoone mijn liefste; ja lieflik; ook groend onse Bed-ftede. **Der Heylige is gelijh zodanig een Boom / van welke dese Takken af-gehouden waren. By Nehem. 8. Ps 16.** werden genocmd Takken van Olijf-Boomen en andere Olyagtige Boomen; (ook by **Lebit. 23. Ps 40.** fchoon geboomte.) Door welke de Joden Citroenen verftaan; gelijh ook door de digte Boomen de Myrten Boomen: Van Palmen Boomen, en van Beek-willigen; gelijh Mozes die ook bereyft **Lebit. 23. Ps 40.** Hoewel Nehemias die niet wifdukt / maar onder de woorden andere digte Boomen fchijnd bebatet te hebben. Zoo dat ook ingelijhs de woorden Schoone Boomen wel booz het geflagte van dese hier zoorten van Boomen die gebonden worden wpt de bergelijkinge van Mozes en Nehemias / kunnen verftaan worden. (a) Olijf-Boomen en Olyagtige Boomen, verbeeldende de Zalvinge des Heyligen Geests / van welkers Olve dese Planten der gerechtighyd droopen **Psalm 52. Ps 10.** Maar Ik zal zijn als een groenen Olijf-Boom in 't Huys Gods, Ik vertrouw op Gods goedertierentheyd, Eeuwige ende altoos. (b) Door Palm-Boomen verftaat hy Mefchen van een standvastig en onverfchroekt genocmd in het dragen van den laft der bedieninge / ende van alle berdukingen / en van een frifche groene Jeugd in de denge en Heyligherh. Zie **Psalm 92.** De Regtvaardige zal groeyen als een Palm-Boom: Hy zal wafchen als een Ceder-Boom op den Libanon. Ook (de wijle de Palm-takken een Teken van Oberwinninge waren. Zie **Apocal. 7. Efs. 9 - 17.**) verftaat hy die Oberwinningen der Heyligen ober den Draak (**Apocal. 12.**) Ende het Beest **Apocal. 7. Ec.** (c) Beek-willigen daar door werd den wechdrigen wasfont eenes Regthaardigen die geplant is aan de zurbere Water-beeken (**Ps. 1.**) verftaan. Zie **Efsai. 44. Ps 4.** Ende zy zullen uytfpruyten tuffchen in het Gras, als de Wilgen aan de Water-Beeken. (d) Myrten-Boomen verbeelden hare ingefloten digttheyd waar door zy als een Hert en Ziele t'zamen als in een gedrongen de gemeenfchap der Heyligen onderhouden: Als ook haar aangename reuk peders Herte verginkende / in Leere ende mede deylfaamtheyd.

De Joden zeggen dat zy wpt een inzettinge van Sacharias ende Haggai ober genomen hebben de gewoonte van op den agften Dag van dit Feest een grooten oberbloed van Water / wpt de Fonteyne Siloe / (die aan den Doet van den Berg Zion was) te brengen in den Tempel; welk de Diefers t'zamen met Wijn vermengd wptgooten ober den Altaar; zint-gende techtoglen het Volk wpt **Efsai. 12. Ps 3.** Gy zuld met vreugde water

water scheppen uyt de Fonteyne des Heyls. En dit noemden zy de vreugde van 't Huys der Scheppinge. Welk een plaats was in het Boor-hof der Vrouwen / alwaar dit geschiede. En het kan zijn ; gelijk zonnigen Oordeelen ; dat Christus op dien grooten Dag des Feests het Volk met dat wark bezig ziende by die occasie de woorden uytgeroepen heeft die wy hebben Joan 7. vs 37. Ende op den laaften Dag , zijnde den grooten Dag des Feests , stond Jesus ende riep , zeggende , zoo yemand dorst die kome tot my , en drinke : Die in my geloofst , gelijk de Schrift zegd ; Stroomen des Levendigen Waters zullen uyt zijn Buyk vloeeyen.

De Land-rufte des 7^{den}. Jaars. שבת הארץ

Dese ruste was eygentlijk een ruste des Lands / in welke / na dat het Land zes Jaren agter een volgende was bearbeyd en beploegd bezayd en bemayd was geweest / het zelve op het zevende Jaar ledig lag ; ende alsoo gelijk als ruste en zig verquiltte. Zie Exod. 33. vs. 10/11. Zes Jaren zuld gy u Land bezayen , ende zijn Inkomste versamelen , maar in het zeventste zuld gy het rusten , en stille laten leggen , op dat de Armen uwes Volks mogen Eeten : Het overige nu zullen de Beesten op het Veld Eeten : Doe zoo ook aan uwen Wijngaard , ende Olijf-Boom. Dit Jaar werd daarom ook שבת הארץ Sabbath ha Aretz de ruste des Lands genaamd Levit. 25. vs 6. welke Titel wy gebruikit hebben. En Dent. 15. vs 2. werd het genaamd שמיטה Schemitta La Jhova een vijlatinge den Heere ; waarom / zal terstond blijken. Dese ruste van was woederlep.

I. Dat geene Akkers / of Wijngaarden bezayd ofte besnoeyd / ofte de Inkomste van de zelve mochte verzameld worden. Want uyt die Akkers welke onder het Wapen van 't voorleden Jaar mogten gevallen zijn in de Warde en op-schoten / konde dikmaal in die Dugtbare Landen wel een rebellike Oogst vallen : Maar al wat zoo van zelfs wies was boor den Armen / of een gemeene spijse boor allen / zelfs boor het Bee ; en de Heere des Akkers mochte het wel gebruikten boor een gemeente spijse / nevens anderen / maar niet in Oogsten ofte in Schuurcn verzamelen ; om dat het niet en wiesch boor Menschcn Hebeyd / maar boor Gods Zegen / welcke de genen die bereyd waren te gehoosfamen aan dit zijt bebel. Een aanmerkelijke belofte doet / dat hy haar in het selde Jaar zoude Inkomsten geven voor drie Jaren , zoo dat zy van de Inkomsten van het selde Jaar konden Eeten , tot op het negende Jaar. toe Levit. 25. vers. 20/21.

herff. 20/ 21. Daar van het Joodsche spreek-woord: Niemand verliest door den Dienst Gods.

II. Het tweede Deel van dit Feest; (waarom Ili het een Feest noeme) bestond daar in dat geen schulden en vrieden ingemaand van ceningen Israëlijt / maer wierden by gelaten. Waarom het een Jaar der Vrylatinge genaamd wierd Deut. 15. vs 2. Zommige willen dat zelfs in dit Jaar alle Israëlitische Knechten wierden by gelaten die ses Jaeren te bozen gediend hadden; waer toe zy by brengen Deut. 15. vs. 9 - 12. Wanneer uwen Broeder, een Hebreer oft Hebreinne aan u verkogt zal zijn, zoo zal hy u ses Jaeren dienen, maer in het zeventste Jaar zuld gy hem vry van u laten gaan. Dit beduyd eygentliks 't woord Schemitta. Want gelijsk 't woord Sabbath in dese zin beduyde de ruste van een Dag na ses Arbeids Dagen; alsoo beduyd Schemi Schemitta van Schamat de ruste van 't zebende Jaar lang / na ses boozgaande Jaeren. Dog dit schijnt ook alle zeven Jaeren zonder onderscheyd te kunnen gepast worden 't geen Deut. 15. staet.

De Morale redenen van dit gebod die hier plagten gegeven te worden / zijn zoo wigtig niet. Gelijsk (a) het bedwingen der Gierige scholiken en schrapers. (b) Beter is nog dese reden genomen van de barmhertigheyd ontrent den Armen / en niet schuld bezwaarden. (c) Op dat zy God met des te ruymere Handen een geheel Jaar dienen mochten. (d) Men voegd hier by dat haer daar door in gedagten gebracht wierd den Geluckzaligen Staat hoor den Dal / in welke men van zelfs gewassen Brugten geleest zoude hebben. Dog dit komd in my niet / alsoo Adam was op-geleed het beboutwen van de Harde. (e) Wierden zy daar geleerd zig te bereyden tot de tijd harer Wallingschap / in welke het Land van haer verlaten zoude zijn / en een welgevallen hebben in zijne Sabbatten Levit. 26. vs 43. Dog dit zoude haer eerder den Bloek Verzegeld hebben.

Dogtans en houde ik niet ongeboegeliks te zeggen / dat den Godsaligen onder haer versgeldt wierd / dat en dat Land / en zy in het selve / ten tijden des Messia zoude op-houden beboutwd te worden als een pand van toekomende goederen / ende dat zy dan ook van de dienstbaarcheyd in het selve onder de schaduwten des Wets zouden rusten; ja zelfs dat het voor de boornen en geloobigen heel beter zoude zijn wyt dit Land van haren arbeid geroepen te worden onder de Heydenen / en het selve te laten af-weyden van de ongeloobigen die werliks het Wild Gedierte zijn; als in het selve die Instrumenten der dienstbaarcheyd aan te sleven. Ja ik geloobe dat dit de boozname redenen van dit gebod is. Dat men wijders van zeer geleerde Mannen dit ziet duyden op den Ewigigen Sabbat in den Hemel / behalven dat het al te generaal is / zoo dat het op alle Sabbatten zoude mogen gepast worden; zoo is het weynig toepasselik op de ruste des Lands Ca-naans

naans / dewijle God by Levit. 26. ons zelfs tot een geheel andere toepassing leyd / die in de laatste dagen zoude herbuid worden / en vtr welke staat van onbehoude woestheyt haar Land nog eens staat hersteld te worden. Nu heeft het al 1600. ja meer jaren gesabbatizeert. In den Hemel nu en heeft dese toe-passinge geen plaats. De Joden zeggen zes duysend jaar zal de Wereld staan, en het zeven duysendste zal een Sabbath des Heeren zijn; ende eenen Rabbi Elias 6000 jaar zal de Wereld staan; 2000. Jaar onder de Wet (hy verstaat de Joodsche wereld) 2000. jaar ruste (hy verstaat haren tegenwoordigen staat van Christ tijd af) 2000. jaar onder den Messias / die zy nu nog verwagten. Immer 300 kan men verstaan dat hy de 6000. jaren dividert; als hy de Wereld vooz de Joodsche Politie neemt. En dan komen de anderen die 6000. jaren van de Scheppinge der Wereld / ende boven die de komste van den Messias t'zamen ober een. Hier beneben moet men epndelikh aanmerken / dat gelijch God het jaar vooz dese Ruste des Lands met een zegen van drie jaren, alsoo ook eer hy dese Ruste aan het Land gaf van zijn godloose Inwoonders / hy ten tijden Christi en zijner Apostelen het eerste met boven maten rijke Oogst van zegeningen dooz het vtr-storten des Heilige Geests heeft gekroond / onder de bedieninge des Evangeliums. En epndelikh / dat ook in die tijd / de Wet die een Hand-schrift ende Schuld-opscher is geweest is gescheurd: Ende niet meer de lanegten Gods heeft kunnen maanen / nogte eenige Dienstvaarheyt van wegen de zonde op-leggen.

Van het Jubel-Jaar. יובל

Dit was een Jaar 't geen quam na dat boxens zeven-maal zeven Jaren / dat is negen en veertig waeren geteld; zijnde het vijftigste welk Jaar een zeer groot Feest maakts. De Taal-hundigen zijn niet alle in een geboden aangaande de af-komste van 't woord יובל Jubel. Daar zijnder die Jubel dooz een Ram vtrleggen / ende als men een bevattende spreek-wijse gebuykt / zoude het zijn een Rams-hoorn; om dat dit Feest Wlegtelikh dooz het geluyd van Rams-hoornen wierd af-gehondigd. Den Chaldeeischen Paraphrast verklaart ook de woorden Josue 6. vs 5. Dooz den Rams-hoorn: Andere wederom verklaren 't dooz weder-brengeinge of toebrenginge van יובל Hobil, om dat dit vijftigste Jaar een weder wederbragt zijne Esensse / en de Druyt zijns Lands / en weder in zijn Wijsheyt herstelde. Anderen van een vtrstrekkinge en vryd en zijde verberpdinge van het geluyd der Trompetten van Jerusalem af / tot ober het gantsche Land. Andren van Jubal, den Winder van Orgelen en Snaren-spel. Andren van een bysonder geluyd / 't geen toe in het afkonden

Tot den LEZER.

Alhoewel wy de grootste blijt en zorge / zoo veel ons doenlijk was / tot behoedinge van alle Mistellingen en Letter-fauten / in dit Werk hebben aangekend ; zoo hebben nogtans / dat zelbe aandachtig nalefende / behouden / dat 'er (gelijkt door-gaans ondernemdelijk is / en een gebrek / dat alle Boeken gemeen hebben) eenige zijn ingeslopen ; die of van ons in 't oversien der Proeben niet zijn aangemerkt / of van den Drukker niet wel verbeterd : Waar van dese / als de voornaamste en meest zin-hinderende / de goet-gunstige Lezer zal gelieven te Noteren , en op volgende wyse te verbeteren. Als.

Pag.	lin.	word gelezen.		lees.
3.	4.	Mosæ.		Mose.
22.	15.	Achab.		Achab.
31.	32.	Doozgang.		Doozhang.
33.	4.	Hebr. 3 : 10.		Hebr. 13 : 10.
34.	37.	Dofus.		Dofis.
36.	10.	ysfike.		ysflike.
44.	29.	Kemnitius.		Chemnitius.
54.	3.	bemand.		benaamd.
57.	4.	Epypten.		Egypten.
93.	4.	Ondergang en der vanden Trium- phe van de Kerke.		Ondergang der vanden/en Trium- phe van de Kerke.
106.	22/23.	berquistig en bou- wen.		en berquistig bouwen.
136.	17.	Mensæ.		Mense.
ibidem.	1.	שק		שק
152.	26.	sefe.		dese.
159.	29.	Gerstelling.		Gersteling.
186.	22.	ἐπιχώρησις		ἐπιχώρησις.
192.	13.	הרהר		הרהר
197.	30.	Belias.		Belials.
232.	37.	Joodsche Kerke Apostelen.	Kerke	Joodsche Kerke de Apostelen.
235.	20.	zupre.		zupre.
255.	20.	krigele.		krtelige.
260.	29.	heydenloose.		heyloose.
285.	19.	Kregtbaarvig.		Kregtvaardig.
295.	2.	falciculus.		fasciculus.

PENCHUYSEN,

Gedrukt by Jan Dircksz. Kuyper, Boeck-drukker en Boeck-berhooper
in de Pachtuyw-straet / in de Schroonde Druckerij / 1693.